I.L. Caragiale

Opere alese

Antologie și prefață • MARIN PREDA

CARTEA ROMÂNEASCĂ

I.L. Caragiale

Pentru prima dată de la ediția operelor lui Negruzzi alcătuită de Alecsandri, se realizează o astfel de tipăritură, în care un gust *critic* — în cazul de față aparținînd unui *scriitor*, el însuși personalitate de prim plan a literaturii contemporane — efectuează o selecție în opera altui scriitor, culmea literaturii noastre clasice, abandonînd principiile din domeniul edițiilor științifice, consacrate de istoria literară. Același *gust critic*, deci aceeași *judecată de valoare*, determină și ordinea lucrărilor, care se înșirule în sumar pentru a alcătui, la lectură succesivă, un *tablou de ansamblu*, eventual unitar, reprezentînd viziunea celui ce a alcătuit ediția despre opera editată.

Cu aceste două volume, literatura noastră beneficiază de o ediție Caragiale în ceea ce reprezintă nivelul ei maxim, în aprecierea și viziunea ordonatoare a unui scriitor — ediție sugestivă pentru critică și istoria literară pentru a defini pe ambii scriitori, și folositoare la o treaptă ridicată pentru publicul cel mai larg, deoarece selectează după principiile gustului, deci în esență aleatracției la lectură, o operă capitală a literaturii noastre.

Lei 20

I. L. CARAGIALE

OPERE ALESE

prefaţă şi antologie
MARIN PREDA

Nuvele şi schiţe

CARTEA ROMÂNEASCĂ

Cuprins

DESPRE ACTUALITATEA LUI I. L. CARAGIALE

PROZĂ

- SITUAŢIUNEA
- CAM TÂRZIU
- MICI ECONOMII…
- ULTIMA EMISIUNE…
- O LACUNĂ…
- INSPECŢIUNE
- CADOU…
- DIPLOMAŢIE
- BÙBICO…
- CĂLDURĂ MARE
- GROAZNICA SINUCIDERE DIN STRADA FIDELITĂŢII
- LUNĂ DE MIERE…
- LANŢUL SLĂBICIUNILOR…
- INFAMIE…
- O CONFERINŢĂ
- ŢAL!...
- ATMOSFERĂ ÎNCĂRCATĂ
- ÎNTÂRZIERE
- D-L GOE…
- TEMPORA
- LA PAŞTI
- O ZI SOLEMNĂ
- TREN DE PLĂCERE
- AMICUL X…
- ULTIMA ORĂ!...
- BORIS SARAFFOF!...
- PETIŢIUNE…

VIZITĂ…
LA MOŞI…
DASCĂL PROST
O CRONICĂ DE CRĂCIUN…
REPAUSUL DOMINICAL
25 DE MINUTE…
ÎNTRE DOUĂ POVEŢE…
TELEGRAME
PROCES-VERBAL
ACCELERAT No. 17
URGENT…
HICH-LIFE
SUCCES
LA CONAC
REPORTAJ
BACALAUREAT
CUM DEVINE CINEVA REVOLUŢIONAR ŞI OM POLITIC…?
DIN CARNETUL UNUI VECHI SUFLEOR
O FĂCLIE DE PAŞTE
GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ”
OM CU NOROC!
PĂCAT…
BOBORUL!
BAIONETA INTELIGENTĂ
CĂNUŢĂ, OM SUCIT
LA HANUL LUI MÂNJOALĂ
DOUĂ LOTURI
ÎN VREME DE RĂZBOI
KIR IANULEA
CALUL DRACULUI
CAUT CASĂ…
MONOPOL…

GARDA CIVICĂ
ION…
ÎN NIRVANA
IRONIE
DOUĂ NOTE
CONGRESUL COOPERATIV ROMAN
STATISTICĂ
SISTEMA DOCTORULUI CATRAN ŞI A PROFESORULUI PANĂ
SCRISORILE UNUI EGOIST
DIN SCRISORILE UNUI EGOIST
CÂTEVA PĂRERI
AMATORUL ŞI ARTISTUL
OBLIGATIVITATEA OPINIILOR
O VIZITĂ LA CASTELUL „IULIA HAŞDEU”
DA ŞI NU
CRITICELE LUI GHEREA
CÂTEVA PĂRERI ANONIME
SMĂRĂNDIŢA
POETUL VLAHUŢĂ
CUM SE NAŞTE O REVISTĂ?
GRAV EVENIMENT LITERAR
DINTR-UN CATASTIF VECHI…
A. ODOBESCU
DE LA d. C. D. GHEREA
POLITICĂ ŞI LITERATURĂ
MORALĂ ŞI EDUCAŢIE

DESPRE ACTUALITATEA LUI I. L. CARAGIALE

Oferindu-mi-se prilejul de a scoate la Editura Cartea Românească o nouă ediţie a operei lui I. L. Caragiale, am citit din curiozitate, deşi le bănuiam în general conţinutul, studiile şi prefeţele care au însoţit ediţiile precedente din ultimii douăzeci de ani. Fireşte, orice întocmitor de ediţie are dreptul să judece critic lipsurile celorlalte, pe care să nu le mai repete şi bineînţeles să se ferească să nu facă la rândul său alte greşeli. Aşadar, voi căuta să profit de acest drept şi să spun câteva cuvinte despre predecesorii mei, deşi pretenţiile mele nu merg până acolo încât să numesc ediţia mea „ştiinţifică".

Scopul meu e să întocmesc una „artistică", şi următorul editor să nu pună cuvântul *artistică* în ghilimele. Mă voi strădui ceva mai jos să arăt ce înţeles are pentru mine, în cazul de faţă, această noţiune. Să ne oprim însă puţin asupra interpretării care s-a dat operei lui Caragiale până mai acum câţiva ani, interpretare al cărei ecou persistă încă ici-colo, şi care justifică o intervenţie, fie ea şi din partea unui om care nu e specializat în probleme de critică şi estetică literară, dar care e interesat ca arta literară, creaţia artistică în general să nu fie copleşită de interpretări şi speculaţii excesive şi să nu fie sufocată de abstracţiuni, fiind, acest om, el însuşi scriitor. Eu ştiu că sunt pe deplin conştient de zădărnicia intervenţiei mele: critica şi estetica literară, de toate nuanţele şi de toate orientările, se hrăneşte şi se va hrăni mereu din corpul viu al operei de artă, şi nu e nimic de făcut cu aceşti canibali care dănţuiesc în jurul cazanului filosofic şi sociologic în care au aruncat „opera", aşteptând să fiarbă pentru ca apoi s-o „deguste" în linişte, plescăind din limbă cu satisfacţie şi plăcere. Totuşi, am să încerc să le stric măcar şi pentru câteva clipe apetitul.

Întâi Zarifopol şi d-l Cioculescu, care au adunat toată producţia literară şi publicistică a marelui clasic. În prefaţa sa, Zarifopol cere ca tot ceea ce a scris I. L. Caragiale să fie preluat, nimeni neavând dreptul să facă o selecţie. Într-adevăr, aşa e, când e vorba de opere complete. Dar să nu uităm după aceea, în ediţiile următoare, că a existat cineva care a avut totuşi acest drept, şi anume Caragiale însuşi, care a avut timp să-şi publice în volume ceea ce a considerat el că merită să fie strâns între două coperţi şi a ignorat ceea ce risipise prin ziare, adică tot felul de articole, şi mai ales o mare cantitate de „caraghiozlâcuri", „miticisme" sau „gogoşi".

E un semn de întrebare dacă unui scriitor îi convine să i se între în laboratorul său secret, chiar dacă în acest laborator scriitorul, nebănuind nici el ce-o să-i iasă, experimentează inocent în văzul tuturor. Din cutare notiţă aflăm, de pildă, că un cetăţean, Ghiţă Calup,

se comportă întocmai ca Jupân Dumitrache din *O noapte furtunoasă.* Şi nenumărate alte detalii, care constituie parcă sfărâmăturile marii opere, şi, am zice, rămăşiţele ei, dacă în ele n-am vedea şi idei de tipuri embrionare, fraze şi ticuri care aveau să capete ulterior o putere de sugestie nebănuită la simpla lor lectură. Scriitorul însă nu le publica cu premeditarea experimentului, ci din pasiune jurnalistică. Se pare că sunt totuşi foarte „gustate" astăzi aceste aparenţe de sfărâmături, şi editorii străini au mers şi mai departe, şi la unele cărţi au început să publice aşa-numitele „dosare" ale cărţii sau, dacă dosarul era încheiat şi opera necontroversată, aşa-numitele „carnete". Consumul de literatură cere noi amănunte, noi revelaţii, noi interpretări bazate pe texte autentice, până când din scriitor şi din operă nu mai rămâne nimic nescos la lumina crudă a zilei, şi să mai reziste după aceea cine mai poate în faţa curiozităţii devorante a cititorului, care e nesatisfăcut şi iritat dacă îi spui că există într-o operă secrete care nu pot fi desfăcute sau taine care nu pot fi sfâşiate. Ce secrete? Care secrete? Unde vezi dumneata taină? Iată proba: Cetăţeanul Ghiţă Calup! Jupân Dumitrache a fost copiat după natură. Iar Balzac n-a spus el însuşi că vrea să fie secretarul epocii lui? Va să zică secretar! Ce e misterios aici?

În ediţiile următoare, intrăm însă nu într-o interpretare literară a operei caragialeşti, ci într-una pur sociologic vulgară, faţă de care „dosarele" şi „carnetele" pe care le-am ironizat mai sus sunt adevărate elemente ideale de întreţinere a curiozităţii vii pentru creaţia artistică. Cine e Caragiale din studiile care însoţesc aceste ediţii? Caragiale e un mare „realist", un scriitor pe care burghezo-moşierimea, după ce în timpul vieţii l-a „constrâns" să-şi petreacă ultimii opt ani din viaţă la Berlin (iar el n-a înţeles că această plecare însemna o insuficientă încredere în clasa muncitoare, o izolare individualistă!), i-a deformat apoi opera, aruncând-o în domeniul „comicului pur", încercând astfel să acopere trăsătura ei de bază: satira. Interpretând abuziv anumite articole ale sale, a creat despre el imaginea scriitorului sceptic, „care a râs de toate şi n-a crezut în nimic, uitându-se voit un fapt însemnat, că în toată opera sa nu există vreun ţăran sau muncitor ridiculizat"…

„O trăsătură a întregii opere a lui Caragiale, plină de semnificaţie şi pentru excepţionala forţă a realismului său, şi pentru poziţia scriitorului, este felul cum se împarte ea, după cum zugrăveşte pe exploataţi sau pe exploatatori" etc., etc.

Mă opresc aici cu citatele, care, departe de a fi rupte din context, reprezintă palid contextul plin de lozinci cu care e înţesat şi potrivit caruia Caragiale parcă anume s-ar fi născut în secolul trecut ca să satisfacă apetitul sociologiştilor vulgari din deceniul 50–60 al secolului nostru. Cineva ar putea să-mi reproşeze că abuzez de perspectiva pe care ne-o da timpul care a trecut, citând aici idei şi

propoziţii ridicule, la care desigur că semnatarii în cauză au renunţat şi ei încă de pe atunci. Da, dar aceste ediţii sunt în bibliotecă, şi nu în câteva mii, ci în zeci de mii de exemplare în care s-au tras şi pus la dispoziţia cititorului de toate vârstele.

Dar, într-adevăr, e mai bine să părăsim aceste studii şi prefeţe şi să ne punem mai degrabă întrebarea: în ce constă, în cadrul literaturii române originalitatea lui. I. L. Caragiale? Ce a descoperit el? Fiindcă un scriitor de ce ar fi el mare dacă nu e original şi n-a descoperit nimic? Satiră a făcut şi Vasile Alecsandri, iar despre mediile micilor funcţionari sau comersanţi au mai scris şi alţii. Nu simpla fixare sociologistă a mediului descris şi stabilirea genului literar practicat de un scriitor ne dă cheia originalităţii unei opere. Fireşte, descrierea obiectivă o condiţiilor sociale şi istorice e necesară, şi, bineînţeles, condiţionează orice analiză cât de cât serioasă a problematicii unui mare scriitor. Dar dacă ne mărginim doar la această descripţie şi mai adăugăm că opera conţine „forţa artistică", n-am spus mare lucru. Fiindcă la întrebarea „ce înseamnă forţă artistică?" nu putem răspunde, sau suntem tentaţi să răspundem că prezenţa ei nu ne relevă nimic. În ultimă instanţă, toate operele de valoare creează în cititor acelaşi sentiment că se află în faţa unei forţe artistice, şi dificultatea e cum să descoperim, prin eliminarea a tot ceea ce e comun tuturor valorilor, ceea ce e propriu sau dominant numai în opera unui anumit scriitor. Trebuie să mărturisesc că, de pildă, povestiri de Caragiale, cum ar fi *Păcat,* sau *O făclie de Paşte,* sau *În vreme de război,* sau chiar *Calul dracului,* au valoare doar pentru că fac parte dintr-o operă mare, dar nu mi se par definitorii pentru originalitatea lui I. L. Caragiale. În schimb, oricare din nuvelele sau schiţele sale, numite *Cănuţă om sucit* sau *Situaţiunea,* sau *Atmosferă încărcată,* chiar luate separat, stârneşc deodată în noi uimire extremă, pe care o simţim totdeauna în faţa capodoperelor şi în care e amestecată admiraţia, încântarea şi chiar şi cea atât de ironizată de unii şi de însuşi Caragiale „emoţiune impersonală" a lui Maiorescu, care nu se mai şterge niciodată din sufletul nostru şi se repetă cu aceeaşi intensitate la fiecare lectură, deşi ştim totul pe dinafară.

Satirizarea în sine a unei anumite lumi sau ordini sociale de mult ne lasă indiferenţi, cu atât mai mult cu cât, în cazul nostru, acea lume sau ordine socială a şi dispărut. Înseamnă că avea dreptate E. Lovinescu să afirme că materialul din care e construită opera lui Caragiale e perisabil? Cu toate acestea, nimic mai durabil ca această operă, cu materialul ei cu tot. E o realitate care ni se impune, şi atunci în ce consta secretul acestei „eternităţi" a unui material atât de perisabil? De ce ne place *Iliada,* deşi a trecut de la crearea ei atât de mult timp? Mai trăim astăzi într-o societate gentilică? Nu, dar ni se cântă „mânia ce-aprinse pe Ahil Peleianul", şi care aduce alor săi mari nenorociri.

Mânie, nenorociri! Astea nu le trăim şi noi, şi individual, şi extinse la popoare întregi? I. L. Caragiale ne mărturiseşte el însuşi în opera lui, nu o dată, cărei muze şi cum i se adresează: „Cântă-mi, zeiţă, parcă zice el surâzând sardonic, prostia ce zace în onorabilul Caţavencu şi ce festă îi jucă Agamiţă Dandanache!”

Dar să revenim la greaua întrebare pe care noi înşine ne-am pus-o într-un mod atât de direct. Ce a descoperit Caragiale la eroii săi? Un lucru după cât ni se pare nu prea izbitor, dar cu consecinţe pe planul creaţiei spectaculoase. Să examinăm sau mai bine să citărm un text din întâmplare: un funcţionar are nişte bilete câştigătoare, motiv pentru care îşi dă demisia.

„După zece minute omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii intră la bancherul unde au fost depuse biletele *en gros*.

— Mă rog, unde se-ncasează câştigurile de la loteriile care s-au tras alaltăieri?

— Fondul e depus la casa de depuneri, dar poate cineva să le-ncaseze şi prin noi. Aveţi vreun bilet câştigător?

— Am… două câştigătoare, răspunse fără afectare d. Popescu, şi arată de departe două bilete, ţinându-le graţios între două degete.

— Sunt câştiguri mari?

— Măricele… Am amândouă câştigurile mari!

Bancherul deschide nişte ochi plini de admiraţie şi zice, dând să ia biletele:

— Daţi-mi voie, mă rog.

Dar d. Lefter retrage încetinel mâna, dezdoieşte biletele şi întreabă:

— N-aveţi listele oficiale?

— Ba da. Iată-le.

— Mă rog, zice d. Lefter cu vorba răspicată, avem o dată zero-şapte-zeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-optzeci-şi-patru la Universitate-Constanţa.

— Nu, răspunde bancherul! una-sută-şi-nouă-mii-cincisute-douăzeci.

— Dă-mi voie, nu mă-ncurca: una-sută-şi-nouă-mii-cincisute-douăzeci – Bucureşti-Astronomie.

— Ba pardon, zice bancherul. Bucureşti-Astronomie zeroşapte-zeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-şi-patru.

D. Lefter nu-şi dă bine seama de ce, dar simte o sfârşeală şi cade, alb ca porţelanul, pe un scaun lângă contor, întinzând machinal mâna cu biletele. Bancherul le ia; se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, şi, zâmbind şi el fără afectare, zice d-lui Lefter, care asculta stupid:

— Uite ce e, stimabile: v-aţi înşelat… şi iaca de unde provine… Dumneata ai… Ciudat lucru, ce-i drept… Cum s-a întâmplat!… Al dracului!… Dumneata ai la una tocmai numărul care a câştigat la cealaltă şi…

— Şi… ce?

— … şi viceversa.

Cum aude cuvântul viceversa, d. Lefter se face vânăt ca ficatul şi se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă:

— Viceversa! Nu se poate, domnule, peste poate! Viceversa! Asta-i şarlatanie, mă-nţelegi? Vă-nvăţ eu minte pe dv. să umblaţi d-acu-ncolo cu infamii şi să vă bateţi joc de oameni, fiindcă este o exploatare şi nu vă mai săturaţi, ca vampirii, pierzând toată sudoarea fiecare om onest, deoarece se-ncrede orbeşte-n mofturile d-voastră şi cu tripotajuri ovreieşti de bursă, care suntem noi proşti şi nu ne învăţăm odată minte ca să venim, mă-nţelegi, şi să ne revoltăm… da! să ne revoltăm! Aşa să ştiţi: proşti! proşti! proşti!”

E clar, judecând fondul chestiunii, că ne aflăm în plină dramă. Şi totuşi, rămânem stupefiaţi: nu e o dramă, ci o comedie. În plină nefericire, eroul o ia razna, dus de cuvinte. Torentul de vorbe scoate la iveală o ţâcneală care zăcea în creierul individului neştiută până atunci nici de el însuşi, compusă din expresii şi idei inautentice, dar care dau la iveală viaţa adevărată a conştiinţei lui falsificată de cuvinte. În loc de o comedie umană avem deodată de-a face cu o comedie a cuvântului.

În cazul de faţă, ne stă înainte un funcţionar oarecare, şi intenţia satirică lipseşte. Caragiale, fascinat de acest fenomen, îl studiază aici, într-o situaţie dramatică pentru erou, în timp ce în altă parte, satirizând, scoate la iveală, dar parcă în al doilea plan, prostia, venalitatea sau necinstea (*Scrisoarea pierdută)*.

Descoperirea acestei comedii a cuvântului îl duce pe Caragiale spre conştiinţe adormite sau buimăcite (*Căldură mare),* sau crapuloase (*Groaznica sinucidere din strada Fidelităţii),* sau de-o lipsă de gravitate angelică, precum la Costică Panaite, care, tot întârziind prin bodegi, uită că are în buzunar o petiţiune iscălită de mai multe zecimi de cultivatori de prune, pe care trebuie s-o dea unui deputat s-o prezinte în Cameră, ca să oprească votarea impozitului pe grad:

„— Bine, Costică, acuma vii?… ai venit cam târziu.

— Ei! aşi!…

— S-a votat legea.

— Parol?

— Camerele s-a închis de sâmbăta trecută.

— … Ş’copil?!”

Alteori comedia cuvântului care se joacă e mai puţin originală, în schimb stupiditatea care ni se dezvăluie la erou e atât de perfectă, încât ni se pare neverosimilă şi recitim de mai multe ori bucata (*Petiţiune)* până înţelegem că ne aflăm nu în faţa unui Mitică, cum afirmă G. Călinescu, care sâcâie autorităţile cu cereri vagi şi nimereşte la Regia Monopolurilor în loc să se ducă la Pensii, ci în faţa tâmpeniei umane rotunde şi inventive (cere întâi apă la gheaţă înainte de-a

spune ce vrea şi batista impiegatului să se şteargă la gură), şi care n-are nicio explicaţie şi parcă niciun remediu. Această tâmpenie umană nu e aşadar privilegiul doar al moşierului Trahanache sau avocatului Farfuridi, cum ar părea la prima vedere, deşi la ei apare mai agravată. *Pedagogul de şcoală nouă,* Marius Chicoş Rostogan, poliţaiul Pristanda sau pensionarul Leonida, fără să fie în societate pe treapta de sus, sunt la fel de imbecili ca şi Dandanache, deputat, fără să fie însă asemănători cu el în alte trăsături.

Toate aceste referiri cu privire la originalitatea lui I. L. Caragiale desigur că s-au mai făcut. Ele nu cuprind şi nu epuizează totalitatea lumii caragialeşti, dar frumoase nuvele cum ar fi *La Hanul lui Mânjoală* ar putea să le scrie şi alţii, cum le-a şi scris (M. Sadoveanu), sau chiar multe din „momente", în care transcripţia limbajului pestriţ de mahala nu trece într-adevăr dincolo de „comicul pur" (*D-ale carnavalului, Articolul 214* etc.). Asta nu înseamnă că gheara leului nu e prezentă şi în ele, ca peste tot în ceea ce a scris, şi că nu-i aparţin, împreună cu teritoriul pe care şi l-a descoperit şi al cărui unic proprietar universal este, după expresia fericită a unui scriitor american, W. Faulkner.

În ceea ce priveşte ediţia pe care am pregătit-o, am eliminat cantitatea prea mare de publicistică, existentă în ediţiile mai mari anterioare, pornind de la ideea că, deşi interesante, aceste articole cu o semnificaţie legată de evenimente ale timpului ar putea să întunece o percepţie mai legată de creaţia propriuzisă a creatorului lui Conul Leonida. E ceea ce am numit la început o ediţie „artistică". E vorba adică de o ediţie care cuprinde aproape tot ceea ce a scris I. L. Caragiale într-o zodie a seninătăţii artistice, care i-a permis să dea la iveală tot ceea ce există în opera lui fără cusur sau îl reprezintă. După cum se va convinge cititorul îndată ce va parcurge sumarul.

MARIN PREDA

PROZĂ

SITUAŢIUNEA

A fost o zi îngrozitor de fierbinte. Tocmai pe la unu după miezul nopţii, parcă s-a mai potolit puţin cuptorul, parcă începe să mai poată respira omul… Să respirăm. Stau în faţa unui local de noapte, o mică berărie, şi fiindcă am poftă de vorbă, aştept, nu cumva o pica vreun alt bucureştean iubitor ca mine de aer curat, să respirăm împreună: daca o durere împărtăşită e pe jumătate uşurată, desigur o bucurie în doi e îndoită. Aşteptând, miros cum din apropiere adie dulce un zefir, pe când un municipal îşi face cu măturoiul lui enorm datoria, stricând odihna prafului şi făcând să se-mbrobodească în ceaţă din ce în ce mai deasă luminile felinarelor. Prin ceaţa aceea, mi se arată legănându-se o umbră… se apropie… Să fie un amic?… Da, e un amic; n-am aşteptat degeaba – e amicul meu Nae; şi lui îi pare bine că m-a-ntâlnit.

— Teribilă căldură a fost astăzi! zice Nae, ştergându-se de sudoare.

— Teribilă! răspunz eu.

— Dar acuma tot poţi pentru ca să zici că respiri.

— Se-nţelege… De unde vii?

— Am fost pe la berării cu nişte prieteni.

— Ce mai nou?

— Prost, monşer… Este o criză, mă-nţelegi, care poţi pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă… S-a isprăvit… E ceva care poţi pentru ca…

— Lasă, Nae, că se mai şi exagerează.

— Ce se exagerează, nene? Este o criză, care, ascultă-mă pe mine, că dv. nu ştiţi, care, mă-nţelegi, statul cum a devenit acuma, eu după cum văz ce se petrece, că nu sunt prost, înţeleg şi eu atâta lucru, fiindcă nu mai merge cu sistema asta, care, când te gândeşti, te-apucă groaza, monşer, groaza!…

Nae, foarte afectat, bea paharul lui de bere până-n fund, apoi după ce oftează adânc:

— Eu pot pentru ca să-ţi spui pe parola mea de onoare că-mi pare foarte rău! dar ştii?… foarte rău!! foarte rău!!! pentru ca să ajungem să vedem ţara mea, care era peste putinţă ca să prevază cineva o situaţiune foarte tristă, fiindcă le-am spus şi dumnealor…

— Cari dumnealor?

— Dumnealor cu cari am fost; zic: pot pentru ca să spui că nu se poate ceva mai trist, ca să vie un moment orişicât ai zice, când vezi că bate falimentul la uşe şi nu mai e niciun patriotism…

Nae face o figură foarte mâhnită; e aşa de obidit, încât ai crede că vrea să plângă.

— Bine, Nae – zic eu – nu trebuie să fie omul aşa de pesimist.

Lucrurile or să se-ndrepte… este o recoltă admirabilă.

Nae, schimbând figura şi zâmbind cu compătimire de ignoranţa mea:

— Ce recoltă, nene, ce recoltă? Dumneata n-ai văzut rapiţa?

— N-am văzut-o, că n-am fost pe-afară.

— Apoi vezi!… Rapiţa, moft!

— Ei! moft.

— Fireşte că moft, că nu poate pentru ca să dea nici patruzeci de milioane, şi dumnealor, mă-nţelegi, lucru mare! parc-a apucat pe Dumnezeu de-un picior cu rapiţa, care o să poată dumnealor pentru ca să ia două chile la pogon… Ai văzut acuma? unde sunt o sută cincizeci de milioane, care se lăuda?

— Bine, da numai rapiţa e?… da grâul?… da porumbul?… da alelalte?

Nae, iritat, maimuţindu-mi tonul:

— Da cuponul de iulie? Da cuponul de septemvrie? da cuponul de noiemvrie? da alelalte?

— O să le plătim.

Nae, încărcând tonul:

— O să le plătiţi! Cu ce o să le plătiţi? Nu te mai lipeşti de Disconto…

— Ce-i aia?

— Aia-i aia, care ştii dumneata de câte ori am spus eu, ca o să se-nfunde odată cu cheltuielile nebuneşti, care pot pentru ca să zic că nicio ţară nu s-a mai întâmplat, pentru ca să vie şi să zică la un moment: nu mai am drept ca să mă împrumut fără voia dumitale! care atunci însemnează că nu mai eşti independentă nici la tine acasă, după ce ţi-ai vărsat sângele ca să ajungem pentru ca să aibă fortificaţii şi să poţi zice la un moment dat: până aci! nu permit!

— În sfârşit, guvernul o să…

Nae mă-ntrerupe:

— Las' că şi guvernul… Dumnezeu îl ştie şi pe el, care toate gazetele urlă în fiecare zi despre criză ministerială, pentru că nu se-mpacă, şi numa intrigi şi la conservatori şi la liberali, în loc să facă un guvern de coaliţie, cu toţi bărbaţii de stat, care să le zică regele, mă-nţelegi, serios: vă ordon pentru ca să limpeziţi situaţiunea, fincă aşa nu poate pentru ca să meargă, ca dumneata să tragi încolo şi dumnealui încoace, fiincă, niciodată nu s-a-ntâmplat în alte ţări, nici pe vremea fanarioţilor, putem pentru ca să zicem, nici înainte de independenţă, în detrimentul prestigiului, care trebuie toţi să lupte, dacă e vorba să aibă pretenţii de oameni politici… Dumneata nu vezi, cu chestia economiilor…

— Ba văz!

— Apoi, dacă vezi, ce mai umbli cu mofturi?

— Ba nu umblu deloc cu mofturi; e o chestie destul de grea.

— Economii? Hm! Zice că face economii… mofturi! şi cu bugetul încărcat cu treizeci şi şase de milioane, care mă prinz cu dumneata pe ce pofteşti că nu poate pentru ca să fie o realitate…

— Daca e vorba de economii – zic eu – pentru ce nu desfiinţăm armata, care?…

— Ce vorbeşti, domnule? se poate să spui astfel de absurdităţi?… tocmai acuma să desfiinţăm armata?

— De ce nu?

— Dumneata nu vezi cum se încurcă lucrurile în politică, care nu poţi pentru ca să ştii de azi pe mâine cum poate pentru ca să devie o complicaţiune… Dumneata nu vezi ce se petrece în China cu boxerii, şi toată Europa nu poate pentru ca să se-nţeleagă; asta e o chestie mare, nu vorbi aşa, îmi pare rău!

S-a răcorit binişor… Ceaţa s-a lăsat încet-încet peste capetele noastre, aşezându-se iar la pământ. E târziu… Fanaragiul companiei de gaz a început să închidă becurile. Se face ziuă. Plătim şi ne sculăm.

— Unde mergem? întreabă Nae.

— Eu – zic – mă duc spre casă.

— Ai la o simigerie, trebuie să scoaţă covrigi calzi.

— E târziu, Nae…

— Eu nu mă duc d-acu acasă, zice Nae… Mai umblu prin oraş… pân-o face.

— Cine să facă?

— Nevastă-mea.

— Ce?

— O apucase aseară durerile.

— !...

— Nu pot, monşer, pentru ca să stau când face… Mă plimb aşa de colo până colo; mai beau o bere, un macmahon, un şvarţ, mai vorbesc cu un prieten, trece vremea; şi când mă-ntorc… gata.

— Face greu?

— Ştii, nici prea-prea, nici foarte-foarte. Al din urmă, Costică, a fost mai greu: i l-a scos cu fiarele…

— !!...

— Acu a venit doctorul, da a zis că poate pentru ca să n-aibă trebuinţă de cleşte…

— !!...

În momentul când deschiz ochii cât pot mai mari, trece o birjă cu o damă. La lumina zorilor, Nae recunoaşte desigur pe acea damă, pentru că începe să strige, luându-se după trăsură:

— Madam Ionescu!… Coană moaşă! Madam Ionescu!

Dama întoarce capul, recunoaşte şi ea pe Nae şi opreşte trăsura.

— A făcut? întreabă Nae.

— Da, răspunde moaşa.

— Uşor? întreb eu.

— Foarte uşor.

— Uf! adaug. Ce?

— Băiat.

Şi trăsura moaşei porneşte.

— Bravo, Nae! să-ţi trăiască!

— Mersi, asemenea… Ei, acu nu mai am grijă… Ai la simigerie…

Şi mă ia la braţ.

— Ştii ce-ar trebui la noi? zice Nae.

— Ce?

— O tiranie ca în Rusia… Nu mai merge, mă-nţelegi, constituţia, care aceea ce vezi că se petrece, nu poţi pentru ca…

Zic:

— Nae! scuză-mă: e aşa de târziu, care nu pot pentru ca să mai merg…

— Îmi pare rău…

— Mi-e aşa de somn, care trebuie negreşit pentru ca să mă culc. La revedere.

M-am suit într-o birjă şi l-am lăsat pe fericitul tată pentru ca să meargă singur la simigerie.

CAM TÂRZIU

Târziu de tot în noapte, trei vechi prieteni stau de vorbă într-o berărie – despre ce?… Ei! despre ce pot sta de vorbă trei români aşa de târziu?… despre politică, fără îndoială.

În toiul discuţiunii, vorbind despre noul impozit asupra ţuicii, printr-o asociaţiune de idei, inexplicabilă altfel decât numai prin telepatic, unul dintre ei, ca şi cum s-ar întoarce cu gândul de foarte de departe, zice tam-nisam:

— Frate, ce s-o fi făcut Costică?… Costică Panaite… ştii…

— Costică Panaite?… zice altul. Curios lucru! Cum ţi-a venit?… Tocmai la el mă gândeam şi eu, la Costică Panaite.

— Domnule! zice al treilea; asta este ceva care să o spui ori la cine, nu te poate crede. La cine credeţi că m-am gândit eu acuma, când ai întrebat dumneata întâi: „Frate, ce s-o fi făcut Costică?”

— ?...

— La Costică, domnule… la Costică Panaite!… Comedie!… Aşa e… Ce s-o fi făcut bietul Costică?…

— E în provincie… la o moşie, mi se pare… S-a apucat de comerţ… Nu l-am văzut, poate, de opt ani… Dar e curios lucru, domnule, cum să ne-aducem aminte de el, aşa…

Şi toţi trei prietenii tac şi stau miraţi pe gânduri.

Câtă vreme nu vorbesc, gândurile lor umblă departe pe cărările pe care ei le-au bătut odinioară în tinereţe, întovărăşiţi de Costică Panaite; şi cu cât mai mult umblă acele gânduri, cu atât le reînviază în faţă, din ce în ce mai palpabilă, figura vechiului prieten cu toate atributele ei caracteristice.

Când figura amicului Costică s-a întrupat întreagă în imaginaţia lor, toţi trei îi zâmbesc cu dragoste, şi unul după altul:

— Ei! aş!

— Parol?

— Ce! eşti copil?

Dar, ca prin minune, de la uşa berăriei de-afară se aude ca un ecou un glas străin:

— Ce! eşti copil!?

Toţi trei rămân încremeniţi la auzul acestui ecou, ce pare că vine dintr-o altă lume care a fost şi nu mai este.

Până să se dumerească prietenii, iată că apare în uşa berăriei o figură jovială de provincial, un roşcovan pârlit de soare, urmat de un birjar. Birjarul stăruie:

— Conaşule, de la gară…

— Ei aş! zice roşcovanul.

— E doi franci…

— Parol?

— Taxa, conaşule!

— Ce! eşti copil!?

— Costică!… Costică este!… E Costică!! strigă prietenii şi se ridică toţi trei, şi se reped să-l ia în braţe, şi-l sărută care mai de care cu mai multă căldură.

Dar Costică se-ntoarce către birjar:

— Şi ce pofteşti acuma?

— Încă un franc.

— Ce! Eşti copil?

Şi zicând aceasta, dă un franc birjarului, şi se întoarce către prieteni, care iar îl sărută.

Se aşază toţi la masă în culmea veseliei.

— Mă, Costică!… ştii tu la cine ne-am gândit noi toţi trei adineaori?… de cine am vorbit noi acuma, până să intri tu?

— De cine?

— De tine.

— Ei, aş!

— Zău, de tine.

— Parol?

— Parol.

— C'eşt' copil?

Nu mai trebuie să spunem că sosirea iubitului Costică goneşte orice gând de plecare acasă, şi că imediat se comandă patru halbe, după care începe o anchetă în regulă asupra activităţii lui Costică în toată vremea îndelungată de opt ani, de când lipseşte din capitală.

Din această anchetă, rezultă deocamdată că simpaticul amic, după ce a renunţat acum opt ani a mai susţine licenţa în drept, s-a hotărât a îmbrăţişa cariera de cultivator de pământ, şi s-a dus să exploateze o moşie de munte în tovărăşie cu un unchi al lui; în tot timpul de opt ani, n-a mai venit la Bucureşti decât de două-trei ori, când, deşi a stat aci câte o săptămână, nu a avut plăcerea să întâlnească pe vechii lui prieteni, fiindcă „s-a încurcat cu alţii" şi că acuma e foarte mulţumit că i-a putut în şfârşit revedea.

După tonu-i de extremă jovialitate, după ochii lăcrămoşi şi maniera cu care articulează vorbele, se vede bine că d-l Costică s-a întâlnit astă-seară şi cu alţi prieteni.

Continuând ancheta se descoperă că simpaticul amic a sosit astă-seară cu un tren întârziat; că de la gară s-a suit în tramvai; a mers până în colţ la Matache-Măcelaru; acolo, simţind că-i e foame, s-a dat jos, să ia un mezelic, la o băcănie în colţ; acolo a întâlnit nişte vechi prieteni, care beau must, şi a băut şi el…

— Vrea să mă-ncurce dumnealor… Zice: încă un rând! zic: c'eşti

copil?!

S-a suit apoi în birjă, a lăsat geamantanul la Metropol şi a venit aci.

Ceea ce e curios e că şi dânsul avea o presimţire; venind în birjă dinspre Matache-Măcelaru către centru, îi trecuseră prin gând atâtea şi atâtea amintiri de pe vremea când petreceau toţi patru, studenţi săraci, împreună.

— Ei! frumoase vremuri! exclamă unul.

— Ei, aş! răspunde amicul Costică.

— Nu mai apucăm noi aşa vremuri! zice altul.

— Parol? întreabă Costică.

— S-a dus! suspină al treilea… Am trei copii, Costică!

— C'eşt' copil!?

Şi iarăşi un rând de halbe, şi iar urmează înainte ancheta, dovedind că simpaticul Costică a venit la Bucureşti cu o afacere importantă; că a plecat de-acasă acum câteva zile, cu intenţia să sosească chiar a doua zi în Capitală. De ce n-a sosit decât peste trei zile şi jumătate, se explică uşor.

De la moşia lui, din vârful munţilor, este o distanţă de cinzeci şi mai bine de kilometri cu trăsura până la Ploieşti.

S-a abătut la Vălenii-de-Munte şi s-a încurcat o noapte; apoi a ajuns la Ploieşti; s-a abătut pe la Valea-Călugărească, la un prieten, cu ocazia culesului; s-a încurcat o zi şi o noapte; prietenul a vrut să-l mai ţie, ca să vină amândoi în Bucureşti; dar Costică i-a zis: „C-eşt' copil!?" şi a plecat.

— Îmi par' rău că vă-ncurcaţi la bere, zice Costică, bine, nene, acu e vreme de bere? Ai la o… mustărie, frate…

— Fugi, nene, că mustul strică stomacul! zice unul.

— Ei, aş! răspunde Costică.

— Nu m-am bolnăvit alaltăieri eu din două pahare! zice unul.

— Parol?

— Cea mai infamă băutură! zice al treilea.

— C-eşt' copil!?

După o pauză, Costică întrerupe tăcerea:

— Frate, n-au ăştia un mezelic, ceva? niţică pastrama…

— Ţi-ai găsit! la berărie, pastramă…

— Da ce?

— Crenvirş!

— Ei aş!

— Ori salam…

— Parol?

— Ori jvaiţer…

— C-eşt' copil!?

Şi ancheta îşi reia cursul.

Moşia unde Costică face „agricultură de fân şi de prune", este

aşezată într-unul din cele mai sălbatice şi mai sublime puncte ale Carpaţilor; acolo, în creierii munţilor, trăieşte el de atâta timp foarte mulţumit, departe de zgomotul capitalei…

— Bine, Costică, vara ca vara; dar iarna nu ţi-e urât?

— Ei! aş!…

— N-aş putea iarna să stau nicio săptămână…

— Parol?

— În sălbăticia aia…

— C-eşt' copil?

Încă un rând de halbe…

— Ei, aş!

— Ale din urmă.

— Parol?

— Şi pe urmă, un jvarţ!

— C-eşt' copil?

Până să se golească cele din urmă halbe, un supliment de anchetă nu strică. Cât de important va fi acest supliment se va vedea îndată.

Prietenii ţin să afle pentru care afacere „foarte serioasă" a venit în capitală munteanul lor. Nu le trebuie multă stăruinţă, ca să obţină satisfacţie curiozitatea lor. Costică a venit aci cu o petiţiune iscălită de mai multe zecimi de cultivatori de prune: trebuie s-o dea mâine unui deputat, s-o prezinte la Cameră, ca să oprească votarea impozitului pe grad.

— Bine, Costică, acuma vii?… ai venit cam târziu!

— Ei, aş!

— S-a votat legea!

— Parol?

— Camerele s-a-nchis de sâmbăta trecută!

— …'Ş'copil!?

MICI ECONOMII…

În ajunul lui sf. Dumitru, amicul meu Iancu Verigopolu stă înfipt în colţul otelului Continental, privind la trecători. Ne salutăm şi intrăm în vorbă. Are frumos caracter amicul meu Verigopolu: totdeauna egal, fără a se lăsa alterat măcar de orice împrejurare; şi mărturisesc drept că nu-l pot admira îndestul pentru aceasta. Dumneata, bunăoară, ori eu, sau un altul, n-am fi în stare să ne înfigem în colţul otelului Continental pentru a privi la mişcarea de pe stradă, cu sângele rece al unei persoane absolut lipsite de grija zilei de mâne – în ce momente?… în ajunul lui sf. Dumitru… şi când?… când am şti bine că a doua zi trebuie să părăsim casa unde am locuit, fără să ştim deloc unde o fi casa-n care avem să ne transportăm calabalâcul. Dar pavajul de piatră rece ni s-ar părea desigur mai fierbinte decât smoala clocotită! ne-ar arde tălpile! am alerga nebuneşte, şi nu ne-am putea astâmpăra până când nu am şti tot aşa de bine unde vom ajunge mâne cu troacele noastre, pe cât ştim de unde vom porni cu ele. Ei bine, amicul meu Iancu Verigopolu, ştiind bine că a doua zi se mută, fără a şti deloc unde se mută, stă înfipt în colţul otelului Continental, amuzându-se a privi la trecători.

— Bine, Iancule, întreb eu, fără să cred ce-mi spune: serios, omule, că nu ştii unde vă mutaţi?

Zic *vă* mutaţi, fiindcă amicul e însurat.

— Ma parol, monşer!…

Şi râde… Eu, fără să spun o vorbă, îl privesc uimit de admiraţie…

— Ce te uiţi aşa?

— Te admir – zic – monşer… Eu, în locul tău…

— Dar ce e mai frumos, e că n-am sfanţ, monşer!...

— !!...

— … Adică vorba vine că n-am sfanţ; aşa, tot am câţiva franci… Aide să luăm un aperitiv… Câte ceasuri sunt?

— Şapte şi zece.

— Tocma bine… Aide spre Episcopie; mi-am dat întâlnire cu nevastă-mea la Tripcovici, la şapte şi jumătate.

Pornim la deal, şi merg plin de respect alături cu acest filosof antic, pe care atât de puţin îl pot afecta micile mizerii ale vieţii. Dumneata, ori eu sau altul, dacă ne-am afla în situaţia amicului Verigopolu, n-am putea desigur trece prin mulţimea care forfoteşte liniştită pe Podul Mogoşoaii, fără să vedem în fiecare dintre acele fiinţe un motiv mai mult de amărăciune pentru sufletul nostru destul de amărât. Şi drept să spun, mergând alături cu filosoful meu, de mai multe ori mi-a trecut prin gând: ce aş face eu, dacă aş fi în situaţia lui, şi el ar merge

alături cu mine, fiind în situaţia mea?… L-aş maltrata, desigur… M-ar irita apropierea lui aşa de mult, încât l-aş acuza d-a dreptul că el, ocrotit de stăpânul destinelor omeneşti, mi-a răpit partea mea de bine în această scurtă trecere pe sub lumina soarelui!… Ei bine, el – nu!… el mă pofteşte la un aperitiv… Admirabil caracter!… Gândind astfel, pe când el salută în dreapta şi-n stânga cu cea mai senină amabilitate pe trecătorii cunoscuţi, ajungem la Episcopie, tăiem drumul şi intrăm la Tripcovici.

— Două vermuturi franceze! comandă Iancu.

Scoate punga din buzunar, apoi, din pungă, două patace, şi mi le arată. Le pune apoi la loc în pungă, şi vâră la loc punga-n buzunar.

— Asta e tot ce am pe sufletul meu… Şi încă şi astea mi le-a dat nevasta din micile ei economii…

Apoi, schimbând brusc ordinea de idei:

— … Pentru că dacă nu era canalie d. Georgescu, eu tot aş mai fi rămas în slujbă; nu demisionam… Dar pentru o mizerabilă leafă de trei sute de lei pe lună, adică, vorba vine, trei sute… în mână iei două sute cincizeci şi şase şi cincizeci de bani… să rabzi toate şicanele, toate aroganţele şi toate lipsele de educaţiune ale unui şef… Mai luăm câte unul?… Băiete! încă două!…

— Da, frate Iancule, zic; dar, oricum, în ziua de azi… atâta vreme fără leafă… cam greu.

— Greu, negreu, nu poţi, dacă ai caracter… Mai luăm câte unul?… Băiete!…

— Mersi, frate Iancule, zic eu; două, destul…

— Nu se poate… Nu ştii vorba neamţului?… *Alle guten Dinge*…

— … *sind drei*… {1}

— Păi, vezi!… Băiete! încă două…

— … E şi cam târziu…

— Câte?

— Şapte şi jumătate trecute.

— Stai încă un minut… acu trebuie să pice şi nevastă-mea…

Eu, cu gândul în altă parte, întreb:

— În definitiv, n-ai putea dumneata, cu atâtea cunoştinţe, să găseşti altă slujbă?

— Să-ţi spun drept, monşer, mi s-a propus să-mi dea cineva o recomandaţie la primărie; dacă găsesc ceva serios, ca să am cel puţin siguri şapte-opt sute pe lună, înţeleg; dar ca să mai mă-ncurc, să-mi pierz independenţa pentru o mizerie nu; asta n-o mai fac… Ce te uiţi aşa curios?

— Nene – zic – te admir din ce în ce mai mult!…

— …Ca să mai am a face iar cu cine ştie ce maţepestriţe ca d. Georgescu… mai bine, lipsă! mai bine, sărac şi curat!

„Ce om!” zic eu în gândul meu… când iată văd, la lumina lămpii

electrice, că se opreşte o trăsură, un muscal, în faţa prăvăliei, şi din trăsură coboară o damă elegantă, care intră repede la noi. A!… este încântătoarea soţie a amicului meu, madam Aglae Verigopolu.

— M-aştepţi de mult, cocoşelule? întreabă ea pe soţul ei, care-i sărută cu multă galanterie mănuşa albă.

— De câteva minute, puică… răspunde el, pe când eu fac mănuşii albe omajul pe care i l-a făcut şi soţul.

— Ştii că ne mutăm mâne?

— Unde? întreabă el fără cea mai mică turburare de surpriză.

— Ce-ţi pasă!… Salon, patru odăi, baie, bucătărie, odaie de servitori, pimniţă, singuri în curte, *tout à l'égout,* grădiniţă.

— Scumpă?

— Două mii patru sute…

— În patru rate…

— Nu… i-am dat pe şase luni înainte…

Şi zicând aceasta, doamna trage din manşon punguţa, din care scoate o hârtiuţă, chitanţa proprietarului.

— Contractul îl facem după ce ne mutăm; am luat-o pe trei ani.

La toate astea, eu fac o figură aşa de imbecilă, încât amicul Verigopolu mă-ntreabă:

— Ce te uiţi aşa curios?…

Zic:

— Nu… dar… vezi… adineaori… şi acu… noroc!…

— Ei! monşer, daca n-ar fi ea cu micile ei economii!… Închipuieşte-ţi că astă-vară la Sinaia…

Dar doamna ne-ntrerupe:

— Dv. Aveţi poftă de vorbă, mie mi-e foame… Bine, cocoşelule, mie nu-mi dai un aperitiv?

— Băiete! încă trei.

— Mersi, zic…

— Nu se poate… Vorba neamţului… *Alle guten drei Dinge sind vier*[{2}].

Trebuie să cedez insistenţelor doamnei Verigopolu şi să primesc a prânzi la dânşii. Deşi a fost vorba că merg *à la fortune du pot* (adică, pe româneşte, să te mulţumeşti cu ce s-o găsi), amica mea cumpără tot felul de mezeluri şi o sticlă de marsala. Doamna scoate punguţa şi plăteşte socoteala toată. Ne suim toţi trei în birje şi *paidiom, gaspadin!* E un deliciu să mergi pe asfalt cu roate de cauciuc. Oprim la altă băcănie: nu-i încă vremea stridiilor; atunci – trei sute grame icre moi.

— *Paidiom, gaspadin! na leva, na prava… na prava, na leva!*[{3}]

Am sosit… Coborâm iute, Iancu şi eu, şi dăm doamnei Verigopolu mâna. Femeia sare jos ca o căprioară:

— Mersi!

Apoi, către muscal:

— La unşprece fix, Ivanuşca!

Intrăm… Minunată mâncare şi mai ales veselă petrecere!… Păcat că trec aşa de repede ceasurile de mulţumire!… Când au trecut trei ceasuri?

— Coconiţă, zice servitoarea, a venit Ivanuşca!

Doamna trebuie să meargă negreşit la o mătuşică a ei. Înainte de a pleca, doamna cheamă dincolo pe cocoşelul ei, să-i spună cine ştie ce. Apoi, ne suim cu toţii în birje. Noi, bărbaţii, ne coborâm în Piaţa Teatrului; doamna merge înainte la tanti.

— Luăm câte-o tizană? îmi zice Verigopolu.

— Mersi, dragă Iancule; nu pot bea şampanie; îmi face arsuri…

— Atunci, ce?

— O bere…

— Bine… eu iau tizană, tu ia bere.

Intrăm la Cooperativa…

— Sunt douăsprezece trecute…

— Ţal! strigă Iancu.

Şi aruncă pe masa de marmoră o hârtie de o sută. Eu mă uit iar ca un imbecil…

— Ei! monşer, dacă n-ar fi micile ei economii!

ULTIMA EMISIUNE…

La răspântia unei mahalale mărginaşe, străluceşte de departe în fel de fel de feţe geamlâcul unei cârciume, razele lămpii din tavan trecând afară prin clondire pline cu deosebite vopseli străvezii. Afară e o vreme câinească; plouă ca prin sită şi bate vânt rece. Începe iarna. A-nnoptat bine. Prin dâra de lumină, se vede o umbră înaintând cu paşi grăbiţi. Umbra urmează calea luminată, ferindu-se de bălţoace, se apropie, şi intră în cârciumă.

— Bună seara.

— Buna seara, d-le Iancule, răspunde negustorul de la tarabă.

— E cineva d-ai noştri p-aci?

— Încă n-a venit nimeni.

— Nici d. Tomiţa?

— Nu… Pesemne s-a mai abătut pe undeva; dar trebuie să pice acuma.

Persoana care a intrat şi întreabă de domnul Tomiţa este domnul Iancu Bucătarul. E un om ca de şaizeci de ani; dar cam prea trecut pentru vârsta lui. A şi pătimit multe. De mic, fiind copilul unui rob, bucătar vestit pe vremea lui, a învăţat arta culinară de la tată-său, pe care l-a moştenit întrecându-l în talente. De aceea, a fost un moment când casele boiereşti se bateau care mai de care să-l aibă pe domnul Iancu. Dar arta culinară uzează grozav pe om; încet-încet, focul i-a stricat vederile acestui artist; apoi s-au întâmplat şi nişte purdalnice de friguri; a trebuit să facă omul multă vreme o cură serioasă de rachiu de drojdii cu picături de pelin; azi aşa, mâne aşa, purdalnicele de friguri nu-l lăsau; a-ndoit, a-ntreit dozele… degeaba! În sfârşit, odată, ce să te pomeneşti, a-nceput să aibă tremurături la mâni şi aşa, un fel de ameţeli, şi noaptea să viseze urât. O dată a căzut pe maşina de bucate şi s-a ars la obraz. A trebuit în cele din urmă să renunţe la arta lui, căci oriunde intra, i se întâmpla să-i vie ameţeală pe maşină… Acuma, de vreo câţiva ani, ce să faca?… Cere… Şi nu-l slăbesc purdalnicele de friguri!

D. Iancu îşi comandă doza de rachiu de drojdii cu picături de pelin, trece în odăiţa din dos şi se aşază la o masă în colţ. Aci e locul de întâlnire a trei buni camarazi şi prieteni: domnul Iancu Bucătarul, coana Zamfira Muscalagioaica şi domnul Tomiţa Barabanciu. Pe când d. Iancu gustă doftoria, să vază dacă este potrivită din amărăciune, iată că intră şi cocoana Zamfira, o persoană de vreo cincizeci de ani trecuţi.

Această persoană, care a pierdui de mult un ochi şi uzul comod al mânii drepte şi al piciorului drept, are o istorie poate şi mai

interesantă decât amicii şi camarazii ei. A iubit!… De la o fragedă vârstă s-a furat din casa părintească – tatăl ei era cel mai vestit ghitarist fără perdea de pe vremuri. Complicele acestui furt era un tânăr viorist plin de talent. Peste un an, s-a furat de la primul ei complice; al doilea complice era un foarte distins cobzar; peste doi ani, alt complice şi, în sfârşit, aşa din doi ani în doi ani, uneori chiar mai des, din complice în complice, a avut nenorocirea să dea peste unul care a pretins cununie în regulă, şi care, îndată ce s-a văzut furat, n-a înţeles, ca toţi ceilalţi, că regulele cele mai elementare ale galanteriei îl obligau să renunţe la orice scandal: acesta era celebrul Mitache Muscalagiul, un piept şi o forţă erculeane. A pândit-o, a prins-o la un chef cu ultimul ei complice, cântând bucăţi alese din repertoriul părintelui ei, s-a năpustit asupră-i, a lovit-o, a sucit-o, a tăvălit-o, a zdrobit-o… Celălalt fugise ca un laş… Când a lăsat-o Muscalagiul din mâni, juna Zamfira era o masă inertă. Iată cauza întreitei ei betegeli. Curând după această scenă atât de dramatică, a murit şi Muscalagiul de o violentă afecţiune de piept. Ce-i mai rămânea de făcut unei nenorocite văduve, săracă, beteagă de un ochi, de mâna dreaptă şi de piciorul drept?… Acuma, cere.

Cocoana Zamfira salută graţios pe camaradul ei, îi întinde mâna stângă şi se aşază alături, pe când băiatul din prăvălie i-aduce o ţuiculiţă.

— D. Tomiţa n-a venit? întreabă coana Zamfira.

— Nu, răspunde d. Iancu.

— Unde-o fi umblând?…

Zicând asta, scoate din sân o legăturică, o pune pe masă, o ţine cu mâna dreaptă şi cu stânga o dezleagă. Din legăturică scoate un pumn de mărunţiş, dintre care alege cu băgare de seamă câteva bucăţi, să le arate camaradului.

— Le-ai văzut sărăciile astea noile, domnule Iancule?

— Le-am văzut… procopseală! semn de calicie, coană

Zamfiro!

— S-a stricat ţara asta, domnule Iancule! Care cum trece: „Crede, babo, că e criză!…”

— Nu vezi dumneata, coană Zamfiro, dacă a ajuns visteria să facă bani de tinichea!…

Pe când vorbesc cei doi camarazi, iată că intră şi d. Tomiţa Barabanciu. Îl cheamă astfel, fiindcă, din tinereţe şi până acum câţiva ani, a fost toboşar municipal. Umblând, cu toba lui, de colo până colo, pe vreme bună şi pe zloată, vara pe arşiţă, iarna pe ger, a contractat un reumatism articular acut, pe care nu l-a putut combate decât cu rachiu de izmă fiert cu piper, Oricând îl încearcă la încheieturi, cu nimic altceva nu i se poate alina. Obosit de atâta carieră, s-a retras cu o pensioară de treizeci de lei, ca infirm din cauză de serviciu, şi ca să

nu stea degeaba toată ziua, să-şi mai facă de lucru – acuma, cere. D. Tomiţa intră având aerul foarte contrariat. Se vede că-l încearcă la încheieturi. Băiatul din prăvălie a înţeles aceasta şi aduce numaidecât, fără comandă, rachiul de izmă cu piper. D. Tomiţa salută politicos pe camarazi, se aşază lângă ei tăcut şi dă repede pe gât o doză; apoi se scutură din umeri; parcă s-au mai alinat înţepăturile reumatismului. De aceea, pacientul se mai însenineză la faţa şi intră în conversaţie:

— Aţi văzut banii ăi noi?

— Sărăciile de tinichea?… Uite-le, zice cucoana.

— Coană Zamfiro, să nu zici vorba asta… Dumneata nu-nţelegi cum e chestia…

— Cum e?

— Peste câteva zile scoate visteria tot d-ăştia de câte douăzeci de parale. Care va să zică…

— Care va să zică… zice d. Iancu.

— Care va să zică… zice coana Zamfira.

— Care va să zică – zice d. Tomiţa – din câţi ne dă câte un ban pe zi, dacă doi-trei s-ar întâmpla să n-aibă alte mărunţele decât d-ăi de câte douăzeci, atunci asta face un condei de câţiva frăncuţi pe lună… Aţi înţeles?…

N-apucă să răspunză camarazii dacă au înţeles sau nu teoria financiară a lui d. Tomiţa, şi s-aude dincolo în cârciumă înjurând cineva, foarte supărat cine ştie de ce; apoi, îndată, uşa odăiţii se deschide de perete, şi intră părintele Matache, urmat de paracliserul lui, urmat de băiat, care aduce pe tavă o jumătate de pelin tulburel cu două pahare curate. Cei trei camarazi salută pe părintele, care-i blagosloveşte, aşezându-se cu paracliserul la masa din potrivă. Coana Zamfira, care de vreo câteva momente s-a încălzit bine, zice:

— Părinte Matache, săru' mâna, sfinţia-ta ai văzut pe aştia noii?

Şi merge şontâc-şontâc la masa părintelui să-i arate bănuţii de nichel.

— I-am văzut!… răspunde părintele cu humor.

— Da… părinte Matache, săru' mâna, o să scoaţă şi de douăzeci de parale?… Dom' Tomiţa zice… Barabanciu…

— O să scoaţă!… O să vedeţi voi ce-o să scoaţă!

— Ce!

— Pe dracu o să-l scoaţă, vai de capul vostru!

— Ce-o să scoaţă, părinte? întreabă d. Iancu.

— Ce?… lasă că o sa vedeţi voi, pârliţilor, ce!

— Ce-o să scoaţă, părinte Matache, săru' mâna?

— O să scoaţă de câte două parale…

— Ce?!

— Şi de câte-o para!

— Când?!

— Acu, zilele astea…
— De câte două parale?
— Şi de câte-o para!
— De câte-o para!!
— Trăsni-i-ar maica domnului!!!

O LACUNĂ…

Lache Diaconescu şi Mache Preotescu sunt impiegaţi în aceeaşi mare administraţie şi totodată sunt foarte buni prieteni. Pe lângă acestea, Mache s-a logodit zilele trecute cu sora d-nei Diaconescu, d-ra Cecilia Pavugadi, care-şi termină la vară cursul de piano la conservator. Colegi, prieteni şi cumnaţi… În această întreită calitate, cei doi camarazi ies de la cancelaria lor la şase ore seara şi, sub aceeaşi umbrelă, pornesc pe Calea Victoriei la vale, să se abată pe la o băcănie: trebuie să târguiască nişte mezeluri pentru masă – Mache va prânzi la Diaconescu împreună cu d-ra Cecilia. În treacăt, Mache ia, de la o cofetărie, bomboane şi prăjituri, şi dintr-o florărie două buchete. Pentru cine?… Ghiciţi… Se-nţelege că dintre cei doi camarazi cel mai grăbit nu este Lache. De aceea Mache îi zice, de câte ori Lache vrea să se oprească la vreo vitrină:

— Lasă, monşer; ai mai repede, că e târziu; să nu neaştepte damele!

La care Lache răspunde:

— Lasă, monşer; ştiu eu; nu o să ne punem la masă de acum.

Dar Mache replică:

— Da, decât iar nu face să mergem tocmai la vremea mesii; să nu ne aştapte damele!

Mergând aşa, ajung în Piaţa Teatrului…

Lache zice:

— Ai să bem câte o bere la Gambrinus…

— Întârziem, Lache…

— Lasă, monşer, ştiu eu… Numa câte o bere…

Şi amândoi intră în berărie… Aci, se-ntâmplă să găsească o sumă de colegi, cari le fac loc la masa lor strângându-se cât se poate. Colegii urmează o discuţiune foarte animată: ei comentează decizia Curţii în procesul asasinatului şi complotului bulgăresc; şi dacă voim să fim drepţi, trebuie să mărturisim că cea mai deplină armonie domneşte în această dezbatere: toţi sunt de părere că decizia este dreaptă şi bine cumpănită. Dar cei doi prieteni intervenind în dezbatere, Lache, „pentru prima oară în viaţa lui”, constată cu regret că legea noastră penală prezintă o lacună, că „n-avem pedeapsa cu moartea”. El nu este un om crud – toată lumea care-l cunoaşte ştie foarte bine aceasta…

— Dar când vine, mă-nţelegi, un caz ca acesta, ca să nu mai aibă cineva siguranţa vieţii în ţara lui…

— Ţal! strigă Mache bătând în masă…

— … Când orice asasin, mă-nţelegi, plătit de o mână criminală, poate pentru ca să vie, sub pretext de politică, şi în ţara ta, când eşti liniştit şi când eşti cu conştiinţa împăcată că ţi-ai împlinit până-n

capăt datoria, şi nu eşti întru nimic vinovat, pentru ca să vie, mă-nţelegi…

— Ţal! ţal! strigă Mache bătând foarte tare în masa.

— Ci stăi, monşer!

— E târziu, Lache!

— Ce târziu?

— Nu face pentru ca să ne-aştepte…

— Stai un moment… Pentru ca sa vie, mă-nţelegi…

— Ţal!!!

— …Aş!… Asta, nu! să mă ierţi! Asta, trebuie pedeapsa cu moarte!

Opiniile sunt împărţite de acum încolo. Părerea lui Diaconescu găseşte la câţiva camarazi aprobare, pe când alţii o combat „în numele principiilor moderne”.

— Principiile moderne!? strigă Lache. Da dumnealor, mă-nţelegi, moderni sunt?

— Ţal!!! strigă desperat Mache.

— Ci stai, monşer; mă plictiseşti…

— E târziu, Lache… Şapte trecute…

— Nu e nici şapte şi jumătate.

— Era vorba la şapte.

— Las’ că ştiu eu… Ce-ţi pasă?

— Da, monşer; dar nu face pentru ca să lăsăm s-aştepte…

— N-aşteaptă, n-ai grije, ştiu eu… Care va să zică, dacă vii şi invoci principiile moderne, apoi, te rog, fă bunătate şi le aplică dumneata mai întâi; întâi, ca să ai dreptul pentru ca să zici „principiile moderne”. Dar pumnalul d-tale tot principii moderne este?… Care va să zică toporul tot principii moderne, ai?

— Lache!

— Las’că nici noi nu suntem aşa de proşti, cum credeţi dv., pentru ca să nu ştim ce va să zică principiile moderne.

— Lache!

— Eşti teribil, monşer, când îţi abate ţie ceva; eşti teribil, parol! Lasă-mă, domnule, să termin, şi mergem… Eşti teribil, parol!

— Şapte şi jumătate, Lache!

— Ia să ştie dumnealor că este aici o justiţie, care pedepseşte cu asprime orice tentativă, mă-nţelegi…

— Lache!

— Ia să ştie ca sunt judecători la Berlin!

— Lache!!

— Că în materie politică nu-ţi este permis a mai întrebuinţa violenţa fără să mergi la ghilotină…

— Lache!!!

— Eşti teribil, monşer, parol!

— Opt fără un sfert, Lache; dacă nu mergi, eu te las: mă duc

singur…

— Cum, singur?

— Mă duc la un birt… Nu face să lăsăm damele pentru ca să ne aştepte… Ţal! Ţal!!!

Plătesc în sfârşit, salută pe camarazi şi pleacă. La uşe, Lache se opreşte… I-a fulgerat prin minte încă un „argument”. Se-ntoarce şi porneşte-napoi spre masa camarazilor:

— Şi-n definitiv, mă-nţelegi…

Dar Mache-l apucă, îl învârteşte-n loc şi-l scoate pe uşa.

— Eşti teribil, monşer, parol! zice Lache. Hai la băcănie… Trebuie să luăm mezeluri.

În băcănie, alţi camarazi… Iau ţuici şi comentează – ce? decizia Curţii, fireşte.

— Lache! zice Mache cu groază… Haide-n altă parte!

Dar Lache a intrat deja în dezbatere şi, „pentru prima oară în viaţa lui”, trebuie să constate cu regret că legea noastră penală prezintă o lacună… De astă dată însă, Lache întâmpină o opoziţie crâncenă. Mai cu seamă Sache Potropopescu se ridică în contra teoriei barbare a lui Diaconescu cu un formidabil bagaj de argumente ştiinţifice. Dar Diaconescu zâmbeşte caracteristic: se vede bine că mestecă-n sine o replică zdrobitoare.

— Lache! zice dezolat Preotescu: lasă, Lache! Aide că am cumpărat mezelurile… Aide, Lache! lasă, Lache!

— Nu las, domnule!

— Aide, Lache! Opt trecute, Lache! Nu face pentru ca…

— Eşti teribil, monşer, parol!

Atunci Preotescu, foarte rugător către Potropopescu, care urmează cu argumentaţia lui:

— Lasă, Sache!… E târziu, Sache!

— Şi-n definitiv… zice Lache.

Dar Mache îl împinge spre uşă, îl scoate afară şi-l urcă-ntr-o trăsură.

— Înainte, birjar! şi mână mai iute!

— Eşti teribil, monşer, parol!

Trăsura merge în fuga…

— Opt şi jumătate, Lache; ne-aşteaptă damele; ne-am făcut de ruşine; să vezi ce supărate o să fie!

— Ia lasă-mă, monşer: dumneata nu vezi ce absurdităţi susţin dumnealor… Cum?… Care va să zică să intri dumneata în casă la mine cu pumnalul, cu toporul, cu conspiraţii, cu comploturi şi asasinaturi, şi eu să stau cu mâinile în şolduri şi, în loc să te iau de urechi ca pe un măgar, şi să-ţi zic: „destul! pân-aci! nu-ţi permit mai mult în ţara mea!” – eu, nu! eu să viu pentru ca să-ţi zic: „bravo! bine faci! să mai pofteşti şi aldată…” Să mă ierţi! astea să le spuie d. Potropopescu la alţii, asta nicio umanitate nu poate pentru ca să fie!…

— Mână mai iute, nene! strigă Mache către birjar.

— Eu, orice-ar zice d. Potropopescu, eu să-mi dai voie pentru ca să zic că legea noastră penală prezintă o lacună.

Au ajuns… Mache sare repede jos, plăteşte birjarului şi, încărcat în buzunare cu mezeluri, într-o mână cu pachetele de la cofetărie, în alta cu două buchete, sună destul de emoţionat. Dinăuntru s-aud valuri de armonie. Dar clopoţelul zbârnâind, pianul amuţeşte ca prin farmec. Peste un moment, domnişoara Cecilia Pavugadi deschide… Scuzele d-lui Preotescu pentru întârziere sunt pe deplin primite de cele două dame; îl cunosc aşa de bine pe d. Diaconescu… „Când vine dumnealui vreodată la vreme?…” Doamnele sunt încântate de atenţia d-lui Preotescu; aşa frumoase buchete!… La masa…

— Domnule Preotescu – zice d-ra Pavugadi – ţi-am preparat o surpriză: am studiat o bucată…

— Sublimă! zice madam Diaconescu.

— A! domnişoară…

— Ţi-a plăcut – zice Lache către Mache – ţi-a plăcut d. Potropopescu cu absurdităţile dumnealui… Auzi dumneata!..

— Lasă, Lache! zice Mache.

— Eşti teribil, monşer, parol!

— Şi ce bucată, domnişoară?

— O bucată nouă… *Stella confidente*…

— Eu nu-i înţeleg, pe onoarea mea, zice d. Diaconescu; când vezi că şi popoarele cele mai civilizate…

— Lasă, Lache… O s-o cântaţi, sper…

— Fireşte…

…Toată lumea se scoală de la masă. Cafeaua se serveşte în salon. D-ra Pavugadi se aşază la clavir şi-ncepe. Mache în picioare, transportat, extaziat, se lasă dus de acele valuri de armonie… Dar Lache îl trage discret de mânecă şi-i zice încet, ca să nu tulbure liniştea artistei:

— E absurd, monşer, să intru în casa dumitale cu toporul… şi dumneata, mă-nţelegi…

— Lasă, Lache!…

— Lacuna asta trebuie, monşer…

— Lasă, Lache… s-ascultăm, Lache!…

— Eşti teribil, monşer, parol!

INSPECŢIUNE

Mai mulţi prieteni – impiegaţi în diferite administraţii publice – stau de vorbă, la masa lor obicinuită într-o berărie, despre chestiunile la ordinea zilei. Firesc lucru ca, dintre toate, să-i intereseze una mai cu seamă: e vorba de nenorocirea unui coleg, vechi impiegat, reputat până mai zilele trecute ca un funcţionar model, ca om de o probitate mai presus de orice bănuială, şi care fuge din ţară lăsând în casa publică o foarte însemnată lipsă de bani. Fiecare dintre camarazi comentează în felul său această tristă aventură: unul înfierează cu toată asprimea fapta, altul nu şi-o poate explica îndestul, altul încearcă să găsească o scuză pentru fugar; în fine, d. Anghelache deplânge pe nenorocitul acela, „care nu e decât o victimă a neglijenţii altora!" La această părere, aruncată cu toată seriozitatea de d. Anghelache, toţi ceilalţi fac nişte ochi mari: din aceasta, vede d. Anghelache că amicii lui nu i-au priceput deloc vorbele, şi astfel se simte obligat a le da explicaţiunile necesare. Şi nu trebuie să uităm a spune că dintre toţi cel mai competent în materie este d. Anghelache: d-sa este mânuitor de bani publici într-o mare administraţie.

— Fireşte că nu este el de vină, zice d. Anghelache. El este o victimă a neglijenţii altora!

— !?

— De câtă vreme nu a fost controlat? De câţi ani nu a venit vreun inspector să-i verifice casa?… Mizerabilii!

— Dă-mi voie! Care va să zică, dacă mânuieşte cineva bani publici şi nu este controlat la vreme, asta însemnează că delapidarea, că necinstea lui ar fi scuzabile?… Să mă ierţi!

— Ba nu te iert deloc! strigă foarte tare d, Anghelache, bătând cu pumnul în masă. Nu te iert deloc, pentru că d-ta nu-nţelegi, n-ai idee de ce vorbeşti!

Cine n-ar cunoaşte bine pe d. Anghelache şi-ar explica tonul şi manierele acestea violente prin numărul paharelor de bere consumate; însă camarazii îl cunosc destul ca să caute o altă explicaţie; pe când o caută în zadar, d. Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar şi urmează din ce în ce mai cu căldură:

— Dumnealor să-i tragă păcatele nenorocitului! Dumnealor l-au mâncat! Daca la cea dintâi ciupeală, ar fi venit un domn inspector şi i-ar fi făcut casa, ar fi găsit lipsă mai nimic… Aşa e?

— Aşa e!

— Şi dacă i-ar fi zis: „Amice, îţi lipsesc patru–cinci sute de lei din casă; ia fii bun d-ta şi-i pune imediat la loc, şi aldată socoteşte mai bine; că foarte curând am să viu iar să te vizitez, şi-ţi declar că nu-ţi

voi mai vorbi tot astfel; imediat voi raporta cui de drept!” Aşa e că nu se nenorocea omul?

— Aşa e!

— Apoi daca e aşa – strigă d. Anghelache foarte tare, trântind cu paharul în masă – daca e aşa, de ce vă faceţi că nu-nţelegeţi? ori sunteţi idioţi?

Idioţi! Cuvântul acesta face pe camarazi să nu mai înţeleagă nimica. Ca să pronunţe d. Anghelache, care este un tip de urbanitate, astfel de cuvânt, desigur trebuie să fie scos din ţâţâni. Însă ce?… ce l-a putut scoate astfel din ţâţâni pe d. Anghelaohe? Iată ce nu pot înţelege camarazii. Dar d. Anghelache bea încă un pahar şi foarte enervat urmează:

— Ştiţi dv. câţi bani îmi trec mie pân mână?

— Mii!

— Vezi că eşti prost?

— Nene Anghelache!

— Mii, ai?… Sute de mii, boule!

— Nene Anghelache!

— Ce, nene Anghelache? ce, nene Anghelache?… Ţal! Ţal!! Ţal!!!

— Nene Anghelache, spargi paharul!

— Nu vezi că bat de un ceas, şi nu vrea să vie mizerabilul!… Ţal!!!

În sfârşit, mizerabilul vine… D. Anghelache îşi plăteşte consumaţia plus un pahar, care trebuie să vie.

— Milioane, neghiobule! strigă d. Anghelache. De când crezi d-ta că n-a mai dat pe la mine cineva, să-mi verifice casa?

— De când?…

— De acum unsprezece ani, de când am luat-o în primire… Mişeii!

— Pentru că te cunosc toţi că eşti un funcţionar corect.

— Corect! strigă d. Anghelache fierbând… Corect! De unde ştiu dumnealor că sunt corect?… Canaliile!

Şi aduce paharul la gură.

— Cine poate crede de dumneata că nu eşti om cinstit?...

Cinstit!… Când aude acest cuvânt, d. Anghelache se scoală drept în picioare cu paharul ridicat în sus, şi, în culmea furiei:

— Nu vă permit să faceţi glume proaste pe socoteala mea, măgarilor! că vă sparg capul!

Trânteşte paharul de masa de marmură, prefăcându-l în ţăndări, şi iese turbat pe uşă. Lumea toată din berărie îşi întoarce privirile spre masa camarazilor, cari au rămas consternaţi. Câteva minute, în timp ce chelnerul şterge urmele accesului de violenţă al d-lui Anghelache, tac toţi, căutând fiecare în ochii celorlalţi o lămurire…

— Am înţeles! zice unul.

— Să ştii c-a făcut-o! adaogă altul.

— E pierdut, nenorocitul!

În momentul acesta, iată că intră în berărie un domn matur. Camarazii de la masă îl salută respectuos. El se apropie cu bunăvoinţă de dânşii şi le întinde mâna cu un aer de vădită superioritate.

— Bună seara, băieţi.

— Bună seara, d-le inspector.

— Îmi daţi voie?

— Mai încape vorbă!… şi d. inspector se aşază în locul unde cu câteva minute mai-nainte a şezut d. Anghelache.

— Ce mai e nou? întreabă noul-venit.

— Mai nimica, d-le inspector… S-au dat lefurile astăzi.

— Da?… Eu n-am fost astăzi la minister, am dormit toată ziua; ieri noapte în tren n-am putut închide ochii; era plin de deputaţi şi de senatori… M-a chemat telegrafic ministrul să viu de la gară drept la dânsul acasă… De mâne începem să călcăm rând pe rând toate casele… Istoria nenorocitului celuia care a fugit în America a pus pe gânduri pe d. ministru.

Cuvintele inspectorului finanţiar produc asupra camarazilor o aşa de puternică zguduitură, încât unul, fără să vrea şi fără să ştie pentru ce, zice: „An-ghe-la-che…”

— Cum ţi-a dat prin cap de Anghelache? întreabă inspectorul… Cu Anghelache vreau să încep mâne… tocmai pentru că ştiu că la el merge lucrul mai uşor… Ei! dacă ar fi toţi mânuitorii de bani publici ca Anghelache…

— An-ghe-la-che…

— … n-ar mai trebui inspectori finanţiari! Tot vrea guvernul să facă economii – ne-ar putea suprima pe toţi… Ei! ca Anghelache, mai rar, aşa corect şi serios!

— An-ghe-la-che!… şopteşte aiurit impiegatul, pe când ceilalţi tac zdrobiţi.

Dar d. inspector nu observă cât e de curioasă înfăţişarea camarazilor, sau, dacă o observă, o atribuie naturalei constrângeri pe care trebuie s-o simtă nişte inferiori având plăcerea şi onoarea să stea la aceeaşi masă într-un loc public cu un superior. D. inspector are să se scoale de dimineaţă a doua zi pentru ca să pornească a face surprize mânuitorilor de bani publici. A băut un pahar mare, îl plăteşte, apoi întinde cu multă bunăvoinţă mâna tuturor interiorilor şi se retrage. Un moment camarazii rămân în picioare, ca ţintuiţi, fără a se hotărî să mai şează jos ori să plece, când unul din ei rupe tăcerea:

— Ce-i de făcut?

— Nenorocitul!

— Trebuie să-i dăm numaidecât de ştire… Imposibil să-l lăsăm aşa… Când l-o vedea pe inspector mâne, îi cade dambla.

— Trebuie să-l găsim… să-l luăm cu binişorul!

— Anghelache?… Se-mpuşcă!

— Nu l-ai văzut ce iritat era?

— Îi lipseşte mult!…

— Încai să se facă nevăzut!…

Repede camarazii plătesc consumaţiile, ies, se suie toţi trei într-o birje şi pornesc către locuinţa nenorocitului lor camarad. Anghelache e flăcău, stă cu soră-sa şi cu mama lor, în Dobroteasa. E aproape unu după miezul nopţii…

— Trebuie să doarmă nenorocitul fără grijă…

— Aş! fără grijă! nu l-aţi văzut în ce hal era?

— Eu gândesc că-şi face bagajele…

— Să-l luăm cu binişorul…

Au ajuns… În casă nu e nicio lumină. La fereastra odăii de la pod, unde doarme Anghelache, perdeaua este ridicată.

Mahalaua e cufundată în deplină tăcere; nicio mişcare alta decât pâlpâiala rarelor becuri de gaz. Unul dintre camarazi bate discret la geam: niciun răspuns. Mai bate o dată: acelaşi rezultat.

— Doarme dus!

— Bate mai tare!

— Cine e? întreabă un glas tânăr dinăuntru.

— Bate mereu!

— Cine e?

Şi la fereastră, apare o icoană albă cu mânile încrucişate pe piept… E domnişoara Eliza, sora lui Anghelache. Camaradul care a bătut zice foarte emoţionat:

Dormeaţi, domnişoară Elizo?

— Da, d-le Costică… Ce e?

— Mă scuzaţi că v-am deranjat somnul… Nenea Anghetache n-a venit?

— Nu!

— Ne daţi voie să-l aşteptăm…

— Îl aşteptaţi degeaba… a trimis vorbă aseară pe la zece cu un comisionar, să stingem şi să-ncuiem, că nu vine la noapte acasă… E poftit la o petrecere cu nişte prieteni şi nu crede să scape până la ziuă…

— Nenorocitul!… Noapte bună, domnişoară Elizo!

— Mersi!

Şi icoana cea albă se retrage de la fereastră stingându-se-n întunerec.

— Ce e de făcut?

— După el!… Trebuie să-l găsim undeva.

— Mână, birjar!

— Nenorocitul!

Unde?… unde să fie nenea Anghelache?… De atâtea ceasuri acuma, bunii camarazi îl caută, alergând prin întunericul nopţii de colo până

colo, când în birje, când pe jos – degeaba! Au fost de-a rândul peste tot, de câte două şi trei ori, prin toate localurile de noapte, pe unde şi-au putut închipui că s-o fi încurcat, după cunoscutu-i obicei la luarea lefii… Au mers mai departe: l-au căutat şi pe unde nu trebuia să-l caute… Anghelache nicăieri! Biruiţi de osteneală, demoralizaţi de atâta nesucces, au intrat încă o dată într-o cafeneluţă, unde gazul apune după ce a răsărit soarele. În odăiţa din fund, un alt camarad… La lumina spălăcită a becului „Auer", chipul camaradului seamănă cu icoana unui martir în urma chinurilor: e alb ca varul, cu umbre albastre; fălcile-i sunt încleştate; nasul tras; ochii pierduţi în extaz. În mâna-i asemenea albă, ca şi cum pe sub piele n-ar mai curge un pic de sânge, ţine o linguriţă, cu care amestecă, încet, încet de tot zaharul într-o ceaşcă plină cu şvarţ. Din când în când oftează din adânc pe nas, umflându-şi nările. Cum îl văd, camarazii se apropie de el şi-l salută. El le zâmbeşte – zâmbetul sfânt al martirului, care-ntrevede, prin deschizătura regiunilor cereşti, lumina vieţii eterne – şi urmează să amestece în ceaşcă fără a schimba câtuşi de puţin măsura mişcării. Camarazii, înţelegând starea sufletească a camaradului, s-aşează discreţi la o masă alături şi comandă cafele… Dar unul are o inspiraţie şi, mai puţin discret decât ceilalţi, se adresează către omul care amestecă-n ceaşcă:

— Mitică… nu cumva ai văzut tu astă-seară pe undeva pe nenea Anghelache?

Mitică zâmbeşte şi face semn din cap că da. Toţi trei camarazii se ridică drept în picioare:

— Unde?

Mitică face semn cu palma stângă pe masă, adică: aici.

— Când?

Mitică face din buze un semn şi ridică din umeri, adică: n-aş putea spune precis, când…

— Spune, nene, păcatele mele! strigă unul scos din răbdare!… Când a plecat?

Mitică amestecă cu mâna dreaptă şi arată cu cea stângă spre uşă, adică: acuşic-a plecat.

— Ci vorbeşte, domnule! eşti mut? ce dracu! Unde a plecat?

Mitică lasă linguriţa şi zice cu o sforţare supremă:

— 'A… 'ăp… 'ăpt…

Şi caută să prinză iar linguriţa.

— Unde?

— …'ptăiie!

Şi prinde linguriţa şi-ncepe iar s-amestece.

— Băiete! strigă unul dintre camarazi.

Chelnerul vine…

— A fost în urma noastră pe aici nenea Anghelache

— Da!

— A fost pe aici!… Când?

— Adineaori…

— Nu i-ai spus că l-am căutat? că avem o afacere foarte importantă şi să ne aştepte?

— Ba da.

— Şi ce-a zis?

— A zis: „ce afacere importantă? să mă slăbească!”

— Nenorocitul!

— Şi nu ştii unde a plecat?

— …’ptăiie!

— Cum?

— La lăptărie „tălmăceşte chelnerul, care e deprins cu vorba lui d. Mitică.

Peste câteva momente, o birje iese în goană pe la capul podului către Şosea…

La lăptărie, întuneric bezna.

— Ce-i de făcut?

— Înapoi, birjar!

— Haid’ iar acasă. Trebuie să se fi în tors.

— Eşti nebun! Tocma-n Dobroteasa?… Ne-apucă ziua pe drum…

— Dar putem să-l lăsăm aşa?… Dacă nu ştie nimica, se duce la canţilerie, şi-l prinde acolo inspectorul… Trebuie să ştie ce-l aşteaptă…

Se face în adevăr ziuă când camarazii ajung în Dobroteasa… Nenea Anghelache n-a venit acasă. Sunt şapte ceasuri… Peste două ceasuri, fiecare trebuie să fie la postul său. În definitiv, au conştiinţa împăcată că şi-au dat toată osteneala să-l scape, ca buni camarazi şi amici. Oamenii au făcat tot ce puteau face; de acuma, aibă Dumnezeu grijă de Anghelache! Cei trei camarazi se despart, să meargă fiecare la treaba lui. Unul dintre dânşii, care lucrează în aceeaşi administraţie cu Anghelache, ia însărcinarea să comunice la dejun ce s-a m-ai întâmplat. Şi, în adevăr, peste câteva ceasuri, la douăsprezece trecute, ceilalţi doi camarazi se-ntâlnesc la birtul lor, unde al treilea vine tocmai la unu să le comunice lucruri de o extremă gravitate.

Pe la unsprezece ceasuri, când trebuia să se deschiză casa, a venit inspectorul financiar, şi, aşteptând pe Anghelache, s-a pus să cerceteze registrele. Pe la unsprezece şi jumătate, s-a trimis un aprod cu birja acasă la Anghelache să-l cheme, că-l aşteaptă inspectorul. Aprodul s-a-ntors după douăsprezece cu răspuns că d. Anghelache n-a mai dat p-acasă de ieri dimineaţă, că noaptea a trimis vorbă să nu-l aştepte cucoanele, că nu vine. La vorbele aprodului, inspectorul a-ncaput să râză… pe urmă a cerut lumânare şi ceară, a pecetluit casa şi a plecat spunând că se-ntoarce la trei.

— Nenorocitul de Anghelache!

Imediat după dejun, camarazii se reped în Dobroteasa. Dar şi acuma acelaşi rezultat – Anghelache nu se află. Din Dobroteasa apucă la stânga, să iasă pe chei spre Piaţa Mare. Trecând prin faţa morgei, văd căruţa funebră: un nou oaspete a venit, sătul de căldurile vieţii, să coboare în răcorosul otel. Camarazii îşi fac cruce şi, privindu-se unul pe altul, se-ncruntă, ca şi cum ar voi să gonească unul din mintea altuia un gând, acelaşi, pe care unul altuia şi l-au ghicit:

— Sărmanul Anghelache!… Unde-o fi Anghelache?

La şase seara, la Gambrinus, tânărul comunică celorlalţi doi urmarea inspecţiunii. La trei fără un sfert, inspectorul s-a înfiinţat la casă şi iar a mai cercetat registrele, şi iar a trimis zadarnic pe aprod în Dobroteasa. Apoi a încheiat un proces-verbal, dispunând că, dacă şi a doua zi casierul nu se va prezenta la post, să se cheme lăcătuşul. Pe când povesteşte camaradul, iată că vine un băiat cu gazete: fiecare dintre cei doi prieteni ia câte una şi-şi aruncă ochii pe ultimele informaţiuni. Unul dă un ţipăt şi încremeneşte cu gazeta-n mână.

— Anghelache!

Atât poate zice şi întinde gazeta, în care fiecare citeşte:

„Azi-dimineaţă s-a găsit la Şosea spânzurat un om bine îmbrăcat în vârstă ca de 40–45 de ani. Din ordinul procurorului, cadavrul, asupra căruia nu s-a găsit nimic alta decât un plic cu adresa Anghelache M., mărunţiş în monete nouă de nichel ca de şaptezeci de bani şi un ceasornic de argint cu monograma A. M., a fost transportat la morgă.”

— Bravo! nene Anghelache!…

— Da! mai bine moartea decât dezonoarea!

— Sărmanul nenea Anghelache!

Şi toţi trei camarazii se despart cu inima zdrobită.

A doua zi, la dejun…

— S-a deschis casa…

— Îi lipseşte mult?

— Nimic nu lipseşte!

— !?

— S-a găsit în plus un pol de aur românesc din 70, învălit într-o foiţă de ţigară.

— !!

— Trebuie să mergem la morgă să-l vedem! eu nu m-astâmpăr până nu-l văd!

Şi pornesc iară toţi trei. La morgă se pregătesc servanţii a-l preda pe Anghelache să-l ducă acasă, fiindcă i s-a stabilit complet identitatea şi l-a reclamat familia. Camarazii s-au apropiat de masa pe care stă camaradul lor.

— De ce?... De ce, nene Anghelache? a întrebat plângând ca un prost cel mai tânăr.

Dar, nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspunză.

CADOU…

„Iubite amice,

Astă-seară, avem pom de Crăciun. Ne-ai promis că vii să prânzeşti cu noi. Te rog, nu uita. Te aştept până la şapte fără un sfert la berărie, ca să mergem împreună. În tot cazul, dacă nu ne-ntâlnim, vino direct la noi; dar vino negreşit; se supără Acriviţa:

Stasache.”

Acriviţa este soţia lui nenea Stasache. La oamenii aceştia se petrece bine; mă duc să-ntâlnesc pe amicul meu la locul arătat. Sunt şapte fără un sfert, şi omul meu lipseşte; dar n-aştept mult, şi iată-l.

— Gândeam că nu vii, îmi zice el.

— Se putea, nene Stasache, să supăr pe cocoana Acriviţa?

— Bine ai făcut, că ş-aşa e destul de supărată.

— De ce?

— Închipuieşte-ţi, monşer, că acum câteva zile nenea Andrei senatorul (ştii cât ţine el la familia noastră!) vine, ca după obicei, la noi şi zice: „Eu, mă înţelegi, s-a închis Senatul şi se duc toţi p-acasă, şi n-am să fiu de Crăciun cu voi, şi m-am gândit să v-aduc la fiştecare câte ceva ca cadou”… şi scoate, şi scoate, şi scoate şi dă-i la cadouri; şi mie, şi la copii, şi Acriviţii… Acriviţii-i da un inel cu un brilănţel de toată frumuseţea…

— Ei!

— Ei! Ieri dimineaţa, eu lipseam de acasă. Vine Mişu, profesorul – ştii, Mişu al nostru, care dă meditaţie la băieţi – vine pentru ca să le dea vacanţă, şi nevastă-mea pleacă să târguiască de-ale casai câte ceva, că ştii, dacă le laşi toate pe ajunul Crăciunului, nu le mai poţi prididi… Mă-ntorc eu acasă… îmi spune fata că s-a dus cuconiţa pân târg. Zic eu: „Bine!” Mai trece ce mai trece, se fac douăsprezece, iaca vine şi Acriviţa foarte supărată. Zic: „Ce ai?” Zice: „Închipuieşte-ţi ce mi s-a întâmplat! am pierdut piatra de la inelul lui nenea Andrei.”

„Când?”

„Acuma.”

„Unde?”

„Pân târg… Tocmai la băcănie am văzut că-mi lipseşte.”

„Trebuie să căutăm pe unde ai mai fost.”

„Am căutat peste tot: nu e şi nu e.”

„Trebuie să dăm un anunţ la gazete!…”

Şi isprăvind povestirea conversaţiei sale cu consoarta, nenea Stasache îmi pune sub ochi o gazetă. Citesc:

„O *bună recompensă!*… S-a pierdut ieri vineri, 23 decembre, înainte de amiazi, între stradele Popa Tatu, Ştirbei-vodă şi Calea Victoriei, o

pietricică de briliant în valoare de 3-400 lei. Cel ce o va găsi să o aducă la d. Stasache Panaiotopolu, strada… numărul… unde va primi o recompensă de 20 de lei.”

După ce citesc:

— Te pomeneşti că se găseşte! zice omul meu.

— Tot ce se poate – zic eu – nene Stasache. Mergem?

— Da… haide!

Ne suim într-o sanie şi pornim.

— Nu că-mi pare rău de piatră, pentru că-n definitiv, nu-i vreo valoare grozavă: dar ştii, nu face: un cadou de la nenea Andrei… Ştii cât ţine el la noi…

— Fireşte…

— Sunt curios, să vedem: se găseşte? Dar în sfârşit, zi că nu se găseşte… Atâta pagubă!… Dar de unde ştii? poate ca se găseşte!

Eu nu zic nimic. Dar el, văzând că tac:

— Ce zici?… se găseşte?

— Ştiu eu? zic.

— Ei! vezi?… eu nu sunt om curios; dar am mare nerăbdare, să vedem: se găseşte?

Eu iar tac; el, văzând că nu zic nimica:

— Adică dumneata zici că… nu se găseşte.

— Ba nu! zic; din contra.

— Din contra? care va să zică, şi dumneata eşti de idee că se găseşte?

În sfârşit, ajungem acasă la nenea Stasache. Madam Panaiotopolu, mai nostimă decât totdeauna, mă primeşte cu amabilitatea-i cunoscută:

— Dacă nu veneai, mă supăram foc pe d-ta.

— Se putea să nu viu, madam Panaiotopolu?… Pentru mine invitaţia unei dame aşa de graţioase ca d-ta este o poruncă straşnică, la care peste putinţă să mă gândesc măcar a nu mă supune.

— Mersi! zice doamna.

Dar adaug:

— Ce am aflat, madam Panaiotopolu?

— Ce?

— Pietricica de la…

— De la inelul care mi l-a făcut cadou nenea Andrei… Cine ţi-a spus?

— Nenea Stasache.

— Închipuieşte-ţi!

— Dar, zic eu, a publicat nenea Stasache în jurnale… poate că se găseşte.

— Ei, aş!

— De unde ştii d-ta că nu? întreabă bărbatul.

— Cum o să se mai găsească?

— Se poate, coniţă, zic eu.

— Fac prinsoare – zice râzând doamna – pe ce poftiţi, că nu se mai găseşte.

— Ba eu fac prinsoare că se găseşte! zice Stasache.

— Pe ce?

— Pe ce pofteşti.

— Pe alt inel la fel…

— Pe alt inel la fel!

Pe când discutăm astfel, se aude zbârnâind soneria. Slujnica iese în vestibul, deschide şi se-ntoarce:

— D. Mişu.

— Bravo! zice nenea Stasache, bătându-se cu palma pe frunte. Vezi, cu istoria inelului, ce-am uitat?

— Ce?

— Lui Mişu nu i-am luat niciun cadou… O să se supere băiatul.

— Ei, aş! zice iar râzând madam Panaiotopolu.

D. Mişu intră; e foarte elegant… o fundă de cravată şic – şi-n fundă, înfipt un ac cu o pietricică foarte strălucitoare.

— Mişule dragă, să mă ierţi: pe tine te-am uitat, zice d. Panaiotopolu.

— Cum, nene Stasache?

— Nu ţi-am cumpărat niciun cadou.

— Lasă, nene Stasache – zice Mişu – îmi cumperi la Anul Nou.

Dar Stasache se uită lung la Mişu, apoi, cu un aer foarte ciudat:

— Ce!… ce ai la gât!… briliant?

— Da.

— Unde ai găsit-o?

— Ce să găsesc?

— Piatra.

— Care piatră?

— Briliantul, frate.

— Îl am cadou, nene Stasache.

— Da de cadou!…

— Parol!

— De la cine?

— Ce-ţi pasă?

— Ai citit anunţul meu?

— Da.

— … Pe onoarea mea, Mişule, să nu te ştiu ce băiat de treabă eşti şi cât ţii la noi…

— Nene – întrerupe madam Panaiotopolu – ai scris lui nenea Andrei?… i-ai promis că-i scrii.

— Îi scriu mâne… Pe onoarea mea, Mişule…

— Poftiţi la masă!…

Iau braţul doamnei şi ne-ndreptăm spre sofragerie. Îndărătul nostru vin alţi musafiri, şi-n urmă Mişu cu nenea Stasache, pe care-l aud bine:

— Ei! eu zic că se găseşte…

DIPLOMAŢIE

Mă-ntâlnesc cu amicul meu nenea Mandache pe trotuar, la berărie.

— Salutare, nene Mandache.

— Salutare, neică.

— Ce stai aşa pe gânduri?

— Eu? pe gânduri?

— Nu cumva te-a suprimat şi pe dumneata?

— Ei, aş!…

— Te văd aşa… distrat şi cam nervos.

— Nu, frate; aştept pe soţia mea, şi nu mai vine, am mare nerăbdare să văz dacă a reuşit şi acum… Dacă reuşeşte ş-acum, halal să-i fie!… că ăla e un ciufut…

— Cine e ciufut?

— Nu-l cunoşti! unul de la care vrem să cumpărăm nişte case… A *propos:* de ce nu ne trimiţi şi nouă acasă „Moftul Român?"

— Ba vi-l trimit bucuros.

— Grozav îi place soţiei mele să-l citească…

— Vi-l trimit, nene Mandache; îl vrei pe un an ori pe şase luni?

— Cum, pe un an, ori pe şease luni?

— Nu zici că vrei să te abonezi?

— Ce abonament, monşer? de la prieteni să ceri abonament?… Ce mare lucru! un număr mai mult ori mai puţin.

— Cum, nene Mandache, gratis? se poate?… îmi pare rău…

— Ce dracu nu mai vine, frate… Mare nerăbdare am… Haz ar avea sa-l traducă şi p-ăsta!… Dacă-l traduce şi p-ăsta… nu mai am ce zice: mă-nchin… Ce bună treabă ar fi!

— Ce treabă?

— Nu-ţi spusei, frate! Este un ciufut bătrân care are o pereche de case, depuse la credit pe zece mii de lei, şi vrea să se desfacă de ele, fiindcă şi-a făcut altele mai mari… şi cere peste credit şapte mii de lei. Eu i-am dat cinci… Nu vrea… De zece zile stăm la tocmeală şi nu vrea să lase nicio sută de lei, dar nici eu nu-i dau nici cinzeci de lei mai mult…

— Ei, şi?…

— Ei! şi am trimis-o acuma pe soţia mea; să vedem, e în stare să-l traducă?… Teribilă e, domnule! are o diplomaţie, domnule, ceva de speriat… Curios sunt să vedem…

— Adică, nene Mandache, cum vine vorba asta de diplomaţie?

— Ei! uite nene, este un secret, care nu poate sa-l aibă orişicare… Se uită aşa nu ştiu cum, şi-l aduce pe om cu vorba, şi iar se uită, şi iar cu vorba, şi iar se uită – e ceva de speriat, pe onoarea mea!… Dar aici

e un caz mai greu; bătrânul e al dracului!…

— De unde ştii? dacă a reuşit până acum diplomaţia dumneaei, de ce adică n-ar reuşi şi acuma?

— Ei! nu! bătrânul e ciufut al dracului!… Nu lasă el două mii de lei!…

— Zi că-ţi lasă o mie, tot e bine.

— Apoi nu! Şicul e să lase doua. Aci s-o vedem cu diplomaţia dumneaei… Câte ceasuri să fie?

— Şapte fără un sfert.

— Ce dracu face, de nu mai vine!… s-a dus de la patru… Să ştii că nu-l poate traduce!…

— Ori s-o fi abătut şi prin altă parte… La câte v-aţi dat *rendez-vous?*

— Imediat ce-o isprăvi: ori aşa, ori aşa.

— Apoi trebuie să ai răbdare, nene Mandache; dacă e vorba de diplomaţie, unde trebuie mai multă răbdare decât în diplomaţie?

— Mi-e frică, monşer, că n-are să-l poată traduce. Şi-ţi spui drept, mi-ar părea foarte rău… Nu ştii ce căscioară drăguţă…

— Să v-ajute Dumnezeu, s-o stăpâniţi!

— Ei! numa să reuşească…

— Dacă întârziază, tocma asta este un semn că are speranţe să reuşească; aminteri, n-ar sta dumneaei degeaba.

— Apoi, vezi că nu o cunoşti… La ea nu merge aşa agalea… merge iute… n-o cunoşti… Să vezi… Zilele trecute, – că tocmai mă-ntrebai adineaori dacă nu m-a suprimat şi pe mine, – zilele trecute, mă cheamă directorul nostru şi zice: Domnule Mandache, cu regret trebuie să te anunţ că postul dumitale are să fie suprimat pe ziua de 1 aprilie.

— Cum se poate, domnule director? am zis eu; tocmai pe mine,care am servit cu zel şi activitate să mă suprimaţi?

— Trebuiesc economii, domnule Mandache. Sunteţi în birou trei şefi de masă; rămâne un şef la toate mesele şi un şef de birou şi-nţelegi bine, dumneata ca netitrat…

— Că hâr! că mâr! nu se poate şi nu se poate! Ce fac eu? dau fuga acasa şi-i spui nevestii. Aleargă nevasta degrabă, cere audienţă la directorul, la secretarul general, la ministru, şi cu diplomaţia ei, mă-nţelegi, îi traduce pe toţi…

— Şi nu te suprimă…

— Stăi, să vezi… A doua zi, mă cheamă directorul şi zice: Domnule Mandache, ai scăpat! ţi s-a luat în consideraţie că ai servit cu zel şi activitate – eşti menţinut în serviciu. Dar eu întreb: cu leafa redusă, domnule director?

— Ai răbdare, zice directorul; fiindcă s-a suprimat trei şefi, rămâi dumneata ca şef în biroul dumitale cu leafa respectivă.

— Care va să zică, înaintat!…

— Fireşte!

— Ei; ce-ai zis directorului?

— Să trăiţi, domnule director! să trăiască domnul secretar general, domnul ministru, şi…

— Şi nevasta dumitale!

— Fireşte… Fără diplomaţia ei, era să dau acuma afară muştele din Gişmigiu… Câte ceasuri să fie?

— Şapte şi cinci…

— Nu mai vine… Teribilă nerăbdare am…

— Trebuie să vie, nene Mandache, şi eu, nu ştiu de ce parcă m-aş prinde că vine cu veste bună; parcă m-aş prinde că a reuşit.

— Să te-auză Dumnezeu!… Să ştii că dacă reuşim, fac cinste.

— Ascultă-mă pe mine, reuşiţi!

Nenea Mandache stă pe gânduri, bâţâind din piciorul drept şi scârţâind din vârful ghetei, ca orice om în prada nerăbdării, câteva momente, după care se ridică drept în picioare:

— Ea este… Uite-o! vine!

Şi-ncepe să facă semne cu pălăria, strigând:

— Miţo! Miţo!

În adevăr, o coconiţă coboară din tramvaiul care a sosit în piaţa Teatrului venind dinspre Sf. Gheorghe. E încântătoare! – tinereţe, graţie, vioiciune, şi un şic… un şic! A văzut semnele bărbatului şi se apropie de masa noastră. După aerul ei radios, se vede că eminenta diplomată a repurtat un deplin triumf.

— L-ai tradus? întreabă nenea Mandache.

— Ei, bravos! răspunse ea.

— Cu cinci mii?

— Cu.

— Nu ţi-am spus eu, nene Mandache?

— Cu cine am onoarea? întreabă coconiţa pe consoartele său, arătându-mă pe mine.

Nenea Mandache mă recomandă.

— D-ta eşti ăla care scoţi „Moftul Român?”

— Da! coniţă… Vă place?

— Mă nebunesc… Bine, frate, tot spune Mandache că sunteţi prieteni… Nouă de ce nu ni-l trimeţi?

— Zi-i şi tu să ni-l trimeaţă, că pe mine m-a refuzat, zice nenea Mandache.

— Să ne refuze? se poate? zice diplomata noastră, dându-se cu scaunul foarte aproape de mine şi aruncându-mi nişte priviri de acelea la care nu se poate răspunde decât prin supunere.

— Atunci… să vi-l trimit; vă rog, doamnă, daţi-mi adresa, zic eu biruit.

— Ai văzut? zice nenea Mandache triumfător. Ţi-am spus eu, că are

diplomaţia ei… Ai văzut cum te-a tradus?

BÙBICO…

Nouă ceasuri şi nouă minute… Peste şase minute pleacă trenul. Un minut încă şi se-nchide casa. Repede-mi iau biletul, ies pe peron, alerg la tren, sunt în vagon… Trec de colo până colo prin coridor, să văz în care compartiment aş găsi un loc mai comod… Aci. O damă singură, şi fumează, atât mai bine! Intru şi salut, când auz o mârâitură şi văz apărând dintr-un paneraş de lângă cocoana capul unui căţel lăţos, plin de funde de panglici roşii şi albastre, care-ncepe să mă latre ca pe un făcător de rele intrat noaptea în iatacul stăpânii-si.

— Bùbico! zice cocoana… şezi mumos, mamă!

„Norocul meu – gândesc eu – să trăiesc bine!… Luate-ar dracul de javră!”

Bùbico se linişteşte puţin; nu mai latră; îşi retrage capul în paneraş, unde i-l acopere iar cocoana cu un tărtănaş de lână roşie; dar tot mârâie înfundat… Eu, foarte plictisit, mă lungesc pe canapeaua din faţa cocoanei şi-nchiz ochii. Trenul a pornit… Prin coridor umblă pasajeri şi vorbesc. Bùbico mârâie arţăgos.

— Biletele, domnilor! zice conductorul, intrând cu zgomot în compartimentul nostru.

Acum Bùbico scoate capul foarte sus şi, vrând să sară afară de la locul lui, începe să latre şi mai grozav ca adineaori. Eu întind biletul meu conductorului, care mi-l perforează. Conductorul face un pas către cocoana, care-şi caută biletul ei în săculeţul de mână, pe când Bùbico latră şi chelălăie desperat, smucindu-se să iasă din paner.

— Bùbico! zice cocoana, şezi mumos, mamiţo!

Şi-ntinde biletul. Când mâna conductorului s-a atins de mâna cocoanei, Bùbico parc-a-nnebunit. Dar conductorul şi-a terminat treaba şi iese. Cocoana îşi înveleşte favoritul mângiindu-l „mumos”; eu mă lungesc la loc închizând ochii, pe când Bùbico mârâie înfundat ca tunetul care se tot depărtează după trecerea unei grozave furtuni. Acum nu se mai aude deloc. Dar auz hârşâitul unui chibrit: cocoana îşi aprinde o ţigaretă… încă nu mi-e somn. De ce n-aş aprinde şi eu una? A! de grabă să nu pierz trenul, am uitat să-mi iau chibrituri. Dar nu face nimic… S-o rog pe mamiţa lui Bùbico… Scot o ţigaretă, mă ridic şi dau să m-apropiu de cocoana. Dar n-apuc să fac bine o mişcare, şi Bùbico scoate capul lătrându-mă mai furios decât pe conductor; latră şi chelălăie, şi tuşeşte, şi…

— Bùbico – zice cocoana – şezi mumos, mamiţico!

„Lovi-te-ar jigodia, potaia dracului!” zic în gândul meu. N-am văzut de când sunt o javră mai antipatică şi mai scârboasă… Daca aş putea, i-aş rupe gâtul.

În zbieretele desperate ale lui Bùbico, mamiţica îmi dă s-aprind. Îi mulţumesc şi m-aşez în locul cel mai depărtat din compartiment, de teamă că n-am să mai pot rezista pornirii şi am să-i trag la cap când şi l-o mai scoate din paner.

— Frumuşel căţel aveţi, zic eu cocoanii, după câteva momente de tăcere; da rău!

— Aş! nu e rău, zice cocoana; până se-nvaţă cu omul; dar nu ştiţi ce cuminte şi fidel este, şi deştept! Ei bine! e ca un om, frate! doar că nu vorbeşte…

Apoi către paner, cu multă dragoste:

— Unde-i Bùbico?… Nu e Bùbico!…

Din paner se aude un miorlăit sentimental.

— Să-i dea mama băieţelului zăhărel?… Bùbico! Bubi!

Băieţelul scoate capul cu panglicuţe… Mamiţa-l degajează din ţoalele în cari dospeşte-nfăşurat şi-l scoate afară. Bùbico se uită la mine şi mârâie-n surdină. Eu, apucat de groază la ideea că nenorocitul ar încerca să mă provoace, zic cocoanei:

— Madam! pentru Dumnezeu, ţineţi-l să nu se dea la mine! eu sunt nevricos, şi nu ştiu ce-aş fi în stare… de frică…

Dar cocoana, luând în braţe pe favorit şi mângâindu-l cu toată duioşia:

— Vai de mine! cum crezi d-ta?… Noi suntem băieţi cuminţi şi binecrescuţi… Noi nu suntem mojici ca Bismarck…

— Ha? zic eu.

— Bismarck al ofiţerului Papadopolinii.

Dându-mi această explicaţie, cocoana scoate din săculeţul de mână o bucăţică de zahăr:

— Cui i place zăhărelul?…

Bùbico (făcând pe bancă sluj frumos, cu toată cletinătura vagonului): Ham!

— Să-i dea mamiţica băiatului zăhărel?

Bùbico: Flam! ham!

Şi apucă bucăţica de zahar şi-ncepe s-o ronţăie… Cocoana scoate din alt săculeţ o sticlă cu lapte, din care toarnă într-un pahar; apoi:

— Cui i place lăptic?

Bùbico (lingându-se pe bot): Ham!

— Să-i dea mamiţica lăptic băiatului?

Bùbico (impacient): Ham! ham!

„Ah! suspin eu în adânc; lua-te-ar hengherul, Bùbico!”

Dar cocoana apropie paharul aplecat de botul favoritului, care-ncepe să lăpăie, şi lăpăie, şi lăpăie, până când un pasajer se arată la uşa compartimentului nostru, uitându-se-năuntru. Bùbico se opreşte din lăpăit şi se porneşte să latre ca o fiară, cu ochii holbaţi şi muşcând în sec şi clănţănind din dinţi, şi tuşind, şi…

„Vedea-te-aş la Babeş, jigăraie îndrăcită!” gândesc eu, şi prin mintea mea încep să treacă fel de fel de idei, care de care mai crudă şi mai infamă.

Pasajerul s-a retras de la geam. Bùbico s-a potolit. Cocoana toarnă iar lapte-n pahar şi bea şi dumneei. Eu simţ cum mă năvălesc, din ce în ce mai irezistibile, ideile negre.

— *À propos* – zic eu – madam, vorbeaţi adineaori de Bismarck… al…

— Al ofiţerului Papadopolinii…

— Ei! Ce e Bismarck?

— Un dulău de curte… Era să mi-l omoare pe Bùbico… Papadopolina are o căţeluşă, Zambilica, foarte frumuşică! şade alături de mine; suntem prietene; şi dumnealui (arată pe Bùbico), curte teribilă! (Cătră Bùbico:) Craiule!… (Cătră mine:) Mizerabila de servitoare, o dobitoacă! i-am spus, când l-a dus afară de dimineaţă – că nu ştii ce curat e! – zic: „Bagă de seamă să nu scape, să se ducă iar la Papadopolina, că-l rupe Bismarck…” dulăul ofiţerului, care şade cu chirie la ea. (Tuşeşte cu mult înţeles.) Eu nu ştiu ce făceam pân casă, când auz afară chelălăituri şi ţipete… Strig: „Bùbico! Bùbico! unde e băiatul?!” Alerg… Mi-l aducea dobitoaca pe braţe: d-abia-l scoseseră ea şi Papadopolina şi soldatul ofiţerului din gura dulăului. Ce să-l vezi?… tăvălit, leşinat şi moale ca o cârpă. Zic: „Vai de mine! moare băiatul!” Stropeşte-l cu apă! dă-i cu odicolon la nas!… Ce-am pătimit, numai eu ştiu… Două săptămâni a zăcut… Am adus şi doftor. Da-n sfârşit, slava Domnului! a scăpat… (Cătră Bùbico:) Mai merge la Zambilica băiatul?

Bùbico: Ham!

— Să te mănânce Bismarck… craiule!

— Ham! Ham!

Şi sare de pe bancă jos în vagon şi apucă spre mine.

— Cocoană! strig eu, ridicându-mi picioarele; eu sunt nevricos, să nu se dea la mine, că…

— Nu, frate! zice cocoana, nu vezi că vrea să se-mprietinească? Aşa e el: numaidecât simte pe cine-l iubeşte…

— A! zic eu, având o inspiraţie infernală; a! simte pe cine-l iubeşte… vrea să ne-mprietenim?… Bravo!

Şi pe când căţelul se apropie să mă miroasă, iau un pacheţel de bonboane, pe cari le duc în provincie la un prietin; îl deschid, scot un bonbon şi, întinzându-l în jos, cu multă blândeţe:

— Cuţu, cuţu! Bùbico băiatul! Bùbi!

Bùbico, dând din coadă, se apropie mai întâi cu oarecare sfială şi îndoinţă, apoi, încurajat de blândeţea mea, apucă frumos bonbonul şi-ncepe să-l clefăie.

— Vezi că v-aţi împrietinit? zice cocoana cu multă satisfacţie de

această apropiere.

Apoi îmi spune genealogia favoritului… Bùbico este copilul lui Garson şi al Gigichii, care era soră cu Zambilica a Papadopolinii, ceea ce, care va să zică, însemnează că Zambilica este mătuşa lui Bùbico după mamă… în timp ce cocoana-mi povesteşte, eu, înfrânându-mi aversiunea şi dezgustul în favoarea unui scop înalt, întrebuinţez cele mai înjositoare mijloace spre a intra în bunele graţii ale nepotului Zambilichii. Şi-n adevăr, Bùbico se tot apropie de mine, până se lasă să-l iau în braţe. Simţ că mi se bate inima de teamă ca nu cumva, printr-o mişcare, ori privire, să trădez un plan mare ce l-am croit în adâncul conştiinţei mele. Cocoana nu se poate mira îndestul de prietenia ce-mi arată Bùbico, pe când eu cultiv cu stăruinţă această prietenie atât de scumpă mie, prin mângâieri şi bonboane.

— Ei vezi! cum v-aţi împrietenit… Ce e, Bùbico? ce e, mamă? iubeşti pe domnul? da?

Şi Bùbico răspunde, gudurându-se-n braţele mele:

— Ham!

— Aşa? ai trădat-o care va să zică pe mamiţica?… craiule!

Bùbico: Ham! ham!

— Trebuie să fii om bun! Nu trage el la fitecine…

— Fireşte, coconiţă; simte cânele; are instinct.

Când zic acestea, iată că trenul se opreşte în Crivina. Pe peron se aud lătrături şi ceartă de câni. Bùbico dă să se smucească din braţele mele; eu îl ţiu bine; el începe să latre îndârjit către fereastra vagonului. Trenul porneşte iar, şi Bùbico, întorcând capul către partea de unde s-aude depărtându-se cearta semenilor lui, latră mereu; eu îl mângâi, să-l potolesc; el, când nu se mai aude nimic, ridică botul spre tavan şi începe, în braţele mele, să urle… în braţele mele!

„Ah! Bùbico – zic eu în sine-mi, mângâindu-l frumos – de capu-ţi!… vedea-te-aş mănuşi!”

Dar Bùbico urlă mereu.

— Doamnă – zic eu – rău faceţi că-l ţineţi aşa de aproape pe Bùbico şi acoperit aşa în căldură, poate să turbeze… Chiar aşa, aici e prea cald.

Şi zicând acestea, mă scol cu Bùbico-n braţe şi m-apropiu de fereastra vagonului. Pun pe Bùbico binişor jos lângă mamiţa lui, şi cobor geamul, aplecându-mă să respir. Afară, noapte neagră ca şi ideile mele.

— Bine faci! să mai iasă fumul de ţigară, zice cocoana.

Intrăm pe podul Prahovii… Mâ-ntorc, iau o bonboană, i-o arăt lui Bùbico, care s-apropie de mine bâţâind frumuşel din coadă.

„Pe memoria lui Plutone şi a fidelului său Cerber! zic eu în gând; jur că au minţit acei cari au cântat instinctul cînilor! E o minciună! Nu există!”

Bùbico îmi ia bonboana; îl iau iar în braţe şi mă dau lângă fereastră, ridicându-l în dreptul deschizăturii. Aerul răcoros, trecându-i pe la bot, face mare plăcere lui Bùbico… Scoate limba şi respiră din adânc.

— Să nu-l scapi pe fereastră!… pentru Dumn…

Dar n-apucă mamiţica să rostească-ntreg sfântul nume ai creatorului, şi Bùbico dispare ca un porumbel alb în neagra noapte, înapoi spre Bucureşti, zburând – la Zambilica, probabil. Mă-ntorc cu faţa spre cocoana şi, prezentându-i mînile goale, strig exasperat:

— Doamnă!

Un răcnet!… A-nnebunit cocoana!

— Repede, doamnă, semnalul de alarmă!

O duc la semnal şi o-nvăţ cum să-l tragă. Pierdută de durere, execută mişcarea cu o supremă energie. Trenul, stop! pe loc. Cletinătură colosală. Emoţie generală-ntre pasajeri.

— Cine? cine a dat alarma?

— Dumneaei! zic eu către personalul trenului, arătând pe cocoana leşinată.

Trenul se pune din nou în mişcare. La Ploeşti, cocoana s-a deşteptat din leşin; zdrobită de nenorocire, trebuie să răspunză la procesul-verbal ce i se dresează pentru întrebuinţarea semnalului. Pe când, în mijlocul pasajerilor grămădiţi, cocoana se jeleşte, eu m-apropiu de urechea ei şi, c-un rânjet diabolic, îi şoptesc răspicat:

— Cocoană! eu l-am aruncat, mânca-i-ai coada!

Ea leşină iar… Eu trec ca un demon prin mulţime şi dispar în noaptea neagră…

CĂLDURĂ MARE

Termometrul spune la umbră 33° Celsius… Sub arşiţa soarelui, se opreşte o birjă în strada Pacienţei, la numărul 11 bis, către orele trei după-amiază. Un domn se dă jos din trăsură şi cu pas moleşit s-apropie de uşa marchizei, unde pune degetul pe butonul soneriei. Sună o dată… nimic; de două ori, de trei… iar nimic; se reazemă în buton cu degetul, pe care nu-l mai ridică… în sfârşit, un fecior vine să deschidă.

În tot ce urmează, persoanele toate păstrează un calm imperturbabil, egal şi plin de dignitate.

Domnul.

— Domnu-i acasă?

Feciorul.

— Da; dar mi-a poruncit să spui, dacă l-o căuta cineva, c-a plecat la ţară.

D. – Dumneata spune-i c-am venit eu.

F. – Nu pot, domnule.

D. – De ce?

F. – E încuiată odaia.

D. – Bate-i să deschidă.

F. – Apoi a luat cheia la dumnealui, când a plecat.

D. – Care va să zică a plecat?

F. – Nu, domnule, n-a plecat.

D. – Amice, eşti… idiot!

F. – Ba nu, domnule!

D. – Zici că nu-i acasă.

F. – Ba-i acasă, domnule.

D. – Apoi, nu ziseşi c-a plecat?

F. – Nu domnule, n-a plecat.

D. – Atunci e acasă.

F. – Ba nu, da' n-a plecat la ţară, a ieşit aşa.

D. – Unde?

F. – În oraş.

D. – Unde?

F. – În Bucureşti.

D. – Atunci să-i spui c-am venit eu.

F. – Cum vă cheamă pe dumneavoastră?

D. – Ce-ţi pasă?

F. – Ca să-i spui.

D. – Ce să-i spui? de unde ştii ce să-i spui, dacă nu ţi-am spus ce să-i spui? Stăi, întâi să-ţi spui; nu te repezi… Să-i spui când s-o întoarce că

l-a căutat…

F. – Cine?

D. – Eu.

F. – Numele d-voastră?…

D. – Destul atâta! mă cunoaşte dumnealui… suntem prieteni…

F. – Bine, domnule.

D. – Ai înţeles?

F. – Am înţeles.

D. – A! Spune-i ca să ne-ntâlnim negreşit.

F. – Unde?

D. – Ştie dumnealui… Da', să vină neapărat.

F. – Când?

D. – Când o putea.

F. – Prea bine.

D. – Ai înţeles?

F. – Am înţeles.

D. – A!… şi dacă vede pe amicul nostru…

F. – Care amic?

D. – Ştie dumnealui!… să-i spui că nu s-a putut reuşi cu afacerea ştiută nimic, fiindcă am vorbit cu persoana… Nu uita!

F. – Se poate să uit?

D. – … şi zice că acuma e prea târziu, dacă n-a venit la vreme; căci dacă venea măcar cu câteva zile înainte, altă vorbă!… poate că s-ar fi putut… Ţine minte!

F. – Ţiu, domnule…

D. – … deoarece nu plecase încă mătuşa persoanei care s-a dus pentru ca să dea arvună tutorelui minorilor, şi el nu aflase încă, deoarece nu-i spusese nepotul cucoanei, cu care era afacerea ca şi terminată, dacă mai avea răbdare până luni seara, când trebuie neapărat să se-ntoarcă avocatul, fiindcă s-a dus cu o hotărnicie; dar acuma, cu regret, este imposibil din mai multe puncte de vedere, care le ştie dumnealui… Aşa să-i spui.

F. – Bine, domnule.

•

Domnul pleacă… Feciorul dă să-nchidă… Domnul se-ntoarce.

•

D. – A!… ştii ce? nu-i spune nimic, fiindcă poate nu ţii minte exact persoanele. Trec eu mai bine deseară să-i spun… La câte vine d-l Costică seara la masă?

F. – Care d. Costică?

D. – Stăpânu-tău.

F. – Care stăpân, domnule?

D. – Al tău… d. Costică.

F. – Pe stăpânu-meu nu-l cheamă d. Costică; e propitar…

D. – Ei! şi dacă-i propitar?
F. – Îl cheamă d. Popescu.
D. – Şi mai cum?
F. – Cum mai cum?
D. – Fireşte… Popescu, propitar… bine… şi mai cum?
F. – Nu pot sa ştiu.
D. – Nu-l cheamă Costică Popescu?
F. – Nu.
D. – Nu se poate.
F. – Ba da, domnule.
D. – Apoi, vezi?
F. – Ce să văz?
D. – Îl cheamă Costică!
F. – Ba, Mitică.
D. – Mitică?… peste poate!… Ce stradă e aici?
F. – Numărul 11 bis.
D. – Nu e vorba de 11 bis.
F. – A zis domnul că nu vrea să pună 13, că e fatal.
D. – N-are a face 13… eu te-ntreb de stradă. Ce stradă e asta?
F. – Strada Pacienţii…
D. – Strada Pacienţii?… Imposibil!
F. – Nu, domnule, e strada Pacienţii.
D. – Atunci, nu e asta.
F. – Ba-i asta.
D. – Nu.
F. – Ba da.
D. – Eu caut din contră strada Sapienţii, 11 bis, strada Sapienţii, d. Costică Popescu.
F. – Aşa?
D. – Aşa.
F. – Atunci, nu e aici.
D. – Foarte bine.

•

Domnul pleacă şi merge la birjă. Birjarul doarme pe capră. Caii dorm la oişte.
Domnul. – Haide, birjar!
Birjarul – Nu slobod… este muştiriu, mo roc…
D. – Care muştiriu?
B. – Nu ştii la mine, mo roc…
D. – De unde l-ai luat?
B. – Ghe acolo, mo roc.
D. – Apoi, nu sunt eu?
B. – Ie! la domnu este, mo roc.

•

Domnul suie… Birjarul trage bice… Caii se deşteaptă şi pornesc. Domnul se ridică în picioare, la ceafa birjarului.

D. – Ascultă-mă; ştii dumneata unde e strada Pacienţii?

B. – Ala nu ştii, mo roc.

•

O babă trece. Domnul opreşte birja.

Domnul. – Mă rog, jupâneasă, ştii dumneata unde e strada Pacienţii?

Baba. – Asta e, măiculiţă.

D. – Ei, aş!… Teribil e de ramolită!… Mână înainte, birjar!

•

Birja porneşte. Domnul face semn să oprească la o băcănioară în colţ, unde pe prag moţăie la umbră un băiat cu şorţul verde.

Domnul. – Tânărule, ce strada e asta?

Băiatul. – Strada Pacienţii…

D. – Eşti un prost!… Înainte, birjar…

•

Birja merge încă o bucată bună… Un sergent de stradă stă pe o bancă la poarta unei curţi mari. S-a descălţat de cizme să-şi mai răcorească picioarele. Domnul face semn: birja opreşte.

Domnul. – Sergent!

Sergentul. – Ordonaţi.

D. – Mă rog, nu ştii dumneata unde e strada Pacienţii?

S. – Chiar asta e.

D. – Imposibil.

S. – Da, domnule, asta e.

D. – … la d. Popescu, numărul 11 bis…

S. – Ei, da, mai în sus, pe mâna stângă, nişte case galbene-n curte, cu marchiză…

D. – A!… Atunci feciorul e un stupid!… Mersi!… întoarce, birjar!

GROAZNICA SINUCIDERE DIN STRADA FIDELITĂŢII

Subt acest titlu, citim în Aurora, *ediţia de dimineaţă:*

Azi-dimineaţă, întreagă strada Fidelităţii a fost viu emoţionată de o senzaţională dramă pasională. Pe la orele şapte a.m. vecinii fură alarmaţi de nişte ţipete sfâşietoare, cari porneau de la casa cu nr. 13. În această casă locuiesc de multă vreme doamna Zamfira Popescu, văduva răposatului veteran al corpului didactic Nerone Popescu, fost profesor de limba latină, împreună cu cei doi copii ai săi, Cicerone Popescu, elev de administraţie, şi domnişoara Porţia Popescu. La ţipetele îngrozitoare, toţi mahalagiii se adunară în grabă şi îndată aflară ce era: o sinucidere!

Domnişoara Popescu de mai multe săptămâni căzuse într-o stare de melancolie şi de abatere sufletească, încât nu mai mânca, nu mai bea, nu mai dormea deloc. Cu o zi înainte de a lua fatala hotărâre, arătase semne de mare nelinişte; a cerut să mănânce şi să bea. După ce a dejunat cu mare poftă şi s-a săturat, a-nceput deodată să plângă, zicând către doamna Zamfira Popescu:

— Mamiţo, eu nu mai pot să trăiesc! eu vreau să mor!

La aceste cuvinte, mama i-a răspuns:

— Mofturi! ia fii bună şi te-astâmpără… Las' că o să-ţi treacă!

Porţia însă a adăogat:

— Ai să vezi!… Dar dacă mor, jură-mi, mamiţico, jură-mi, că o să-mi pui pe mormânt boboci de trandafir!

Bobocii erau florile ei favorite.

Doamna Zamfira Popescu schimbă vorba, fără să se teamă de vreun sfârşit fatal, deoarece Porţia, care era foarte simţitoare, de multe ori, în momente de supărare, ameninţa ca se va sinucide. Din nenorocire, de astă dată ameninţarea fusese mai mult decât serioasă.

Ce se-ntâmplase?

Azi-noapte, pe când fratele său lipsea după obicei şi mamiţica dormea, Porţia scoase gămăliile la o duzină de cutii mari cu chibrituri şi le-aruncă într-o cinzeaca de rachiu de drojdii. Aşteptând să se dizolve fosforul, sărmana fată se aşează la masă şi scrise cu toată limpezimea de minte o scrisoare către mamiţa şi către frăţiorul ei, prin care le cere pardon de durerea ce le-o cauzează şi le declară că moare deoarece este părăsită de tânărul Mişu Z…, până zilele trecute student în medicină şi astăzi doctor de plasă. Într-un postscriptum apoi, conjură încă o dată pe dezolata mamă să nu uite de boboci.

Când a terminat scrisoarea, gămăliile de chibrituri erau dizolvate. Porţia înghiţi păhăruţul, dându-l cu voluptate peste cap, şi merse să se

culce în patul ei, aşteptând cu resemnare moartea. Aceasta nu întârzia să se anunţe prin nişte oribile crampe de intestine. Nenorocita, covârşită de dureri, sări în sus şi-ncepu să ţipe spunând tot:

— Mor! mor!… ah! Mişule, fii fericit!… Scăpaţi-mă! scăpaţi-mă!… sunt încă tânără! Nu! nu! nu vreau să mor!

Atât putu să zică şi căzu în convulsiuni. Într-o stare desperată a fost transportată iute la spitalul cel mai apropiat.

Cât despre d. Mişu Z., cauza acestei nenorociri, iată ce am putut afla în pripă…

Acum vreo patru-cinci ani, un tânăr student sărac de vreo 21 de ani, prietinul lui Cicerone Popescu, îndată ce dete bacalaureatul şi se înrolă ca voluntar, se aşeză în pensiune, într-o odaie mobilată, la doamna Zamfira Popescu cu casă, masă, îngrijire, în fine de toate. Tânărul Mişu Z., foarte vioi şi drăcos, limbut şi caraghios, nu întârzia să inspire Porţiei una din acele pasiuni cari decid de viaţa unei femei. În curând o relaţiune amoroasă nebună se contractă între ei. Această relaţiune a durat până mai acum vreo două luni, când tânărul, care studia medicina şi pe care toţi îl numeau pentru aceasta „doftoraşul", îşi luă diploma, şi imediat, având oarecare protecţii – mama lui este jupâneasă-n casă la moşia unui înalt personaj – capătă un post de medic de plasă. Îşi poate oricine închipui lovitura ce „doftoraşul" i-o dete Porţiei, când îi spuse că el are s-o părăsească şi să meargă la post. Fata începu să-i facă nişte scene, aci duioase, aci fioroase, aşa încât el înţelese că pasiunea ei contrariată brusc ar fi primejdioasă, şi astfel se hotărî să joace comedia. Pentru a adormi temerile victimei sale şi a o asigura că şi-a schimbat cu desăvârşire hotărârea de a o părăsi, el alergă în ajutorul unui prieten redactor, făcându-l să-i publice prin ziarul *Lumina u*rmătoarea notiţă:

„Aflăm că tânărul doctor Mişu Z… care şi-a susţinut cu un succes strălucit teza sa despre *Simptomele la diverse intoxicări violente,* şi care a fost numit doctor de plasă, refuză categoric a primi acest post. Era în adevăr absurd ca un aşa distins elev al Facultăţii noastre de medicină să se înfunde într-o provincie. Tânărul doctor a hotărât a rămânea în Bucureşti, unde va practica arta sa, aşteptând să se prezinte la primul concurs pentru obţinerea unui post la vreunul din spitalele Eforiei. Nu ne îndoim de succesul simpaticului nostru amic."

Ultima umbră de bănuială şi de temere a d-rei Popescu fu risipită prin citirea acestor rânduri. Ba ceva mai mult, tînăra sentimentală, văzând rentoarcerea iubitului ei, deveni şi mai pasionată. Ea nu ştia că totul este o farsă. Nu-şi putea închipui, în naiva ei sinceritate, ce surpriză îi pregătea acela pe care-l adora. „Doftoraşul" nostru, ca să poată pleca fără vorbă şi să-şi ia şi bagajul, care consista într-un geamantan şi câteva cărţi, făcu un plan infernal. Obţinând un bilet de lojă la Dacia – probabil un bilet de favoare, căci se va vedea că

individul nu era decât un chilipirgiu – merse cu damele, mama şi fata, la teatru. Peste câteva minute după ridicarea cortinei, pe când damele urmăreau cu cel mai viu interes desfăşurarea comediei, el se sculă şi, pretextând că merge la bufet să le aducă prăjituri şi apă rece, plecă frumuşel din lojă. Coborî, ieşi din teatru, se aruncă într-o birjă, merse acasă, îşi luă bagajul, se duse la gară şi se sui în tren. Un moment femeile crezură că doftoraşul s-a încurcat la bere în bufet, după obicei. Dar, trecând şi actul al doilea, o idee trecu ca un fulger prin mintea tinerei abandonate. Repede alergară acasă. Intrară în odaia lui: bagajul şi cărţile nu mai erau acolo. D-ra Popescu a avut o criză nervoasă îngrozitoare, din care nu şi-a revenit decât tocmai a doua zi. De atunci, disperarea ei a mers tot crescând până ieri, când durerea morală devenindu-i insuportabilă, s-a hotărât a pune capăt nenorocirii sale prin moarte.

Când oare se va face un exemplu cu aceşti domnişori, cari se introduc în familii oneste, sub pretext de prieteşug, spre a corupe copilele şi a le arunca în ghearele desfrâului sau în ghearele morţii, ca în cazul de faţă? Mărturisim că nu-nţelegem deloc nepăsarea parchetului, care nu intervine, deşi i s-a adus la cunoştinţă cazul, punându-i-se în vedere şi documentul trist rămas de la nenorocita victimă.

La ediţia de seară, alte amănunte.

•

Apoi, în ediţia de seară:

Am alergat la spitalul unde fusese transportată d-ra P. Popescu şi am cerut să văz pe internul de serviciu. Am avut deocamdată noroc: eu cerusem unul şi m-au întâmpinat doi – doi tineri destul de politicoşi şi foarte, prea veseli, pentru atmosfera tristă în care trăiesc. În adevăr, trebuie să aibă cineva o inimă de bronz sau de piatră ca să mai fie vesel în mijlocul atâtor suferinţe şi mizerii omeneşti. Am rugat pe domnii interni să-mi permită a vedea pe d-ra P. Popescu de soarta căreia se interesează cititorii noştri. Au început amândoi să râză.

— Tânăra?… cu chibriturile? m-a întrebat unul, apăsând ironic pe fiecare vorbă… Ehei! dumneata să fii sănătos!

— A murit! am strigat eu.

— Ei, aş!

— Atunci?

— Nu mai este aici! i-a trecut şi i-am dat drumul. Adineaori a plecat mititica cu mamiţica!

Şi-ncepură iar să râdă amândoi.

— Dacă n-a luat chibrituri destule! cine strică?

— Dar mi se pare – zisei eu – că o duzină de cutii mari…

— Ei, aş!… nicio duzină de gămălii… Pentru d-ra Porţia a fost porţia prea mică; cum e dumneaei solidă, îi trebuia o porţie mult mai

zdravănă!

Deşi am fost revoltat de modul cum cei doi tineri îşi râdeau de nenorocirea bietei creaturi, făcând jocuri de cuvinte triviale şi neroade asupra numelui ei clasic, am voit să profit de ocazie şi să mai culeg câteva informaţiuni asupra „doftoraşului”. În adevăr, îl cunoşteau. La prima mea întrebare despre dânsul, au început iar râsul lor, care mă enerva:

— Se săturase bietul „doftoraşul”… În sfârşit a scăpat! zise unul.

— Mare răbdare a avut! Închipuie-ţi, atâţia ani de-a rândul, tot o porţie, şi ce porţie!

— Iar? am strigat eu indignat, şi, fără să-i mai salut, am plecat.

Tot drumul până la redacţie m-am gândit câtă prăpastie este între educaţiunea spiritului şi educaţiunea inimii, şi cum neglijând pe aceasta din urmă nu poţi, cu toată învăţătura, produce decât monştrii sociali. Iată cazul celor doi tineri, care mâne-poimâne, vor fi chemaţi în societate să exercite cea mai nobilă şi mai umanitară profesiune. La ce altă profesiune se cere mai multă dragoste şi milă de aproapele său, mai multă delicateţe de sentimente, mai fină pricepere a cutelor sufletului omenesc? Medicul!… Dar medicul este un duhovnic mângâietor; el trebuie să se apropie de nenorocitul suferind cu blândeţea cu care Mântuitorul s-a apropiat de Lazăr; numai astfel ştiinţa, ajutată de înălţarea sufletului, poate face miraculul!… Mâne, aceşti doi tineri vor fi medici, şi astăzi râd şi-şi bat joc, într-un mod atât de vulgar, de suferinţa extremă care a determinat pe nefericita tânără să prefere luminii vieţii bezna nimicului! Iată roadele înaltei noastre culturi universitare. Foarte mulţumim de aşa cultură!

Dar, în fine, bine că a scăpat biata fată!… Asta desigur o s-o facă mai cuminte… Mai la urmă, cine ştie ce noroc poate avea!

•

În aceeaşi seară, citim în Lumina:

Un confrate a publicat azi-dimineaţă o ştire de senzaţie despre sinuciderea unei copile disperate din cauză că ar fi fost trădată de amantul ei, un doctor proaspăt – un întreg roman pasional à la Ponson de Terrail sau Jules Mary, o întreagă melodramă à la d’Ennery.

Am fost şi noi curioşi să vedem ce este adevărat din toată comedia aceea şi am mers după informaţiuni.

Un amănunt caracteristic trebuie să-l dăm cititorilor dintru început: când noi ne-am transportat în localitate, sinucisa din strada Fidelităţii, d-ra Porţia Popescu, se-ntorsese de la spital, unde, de aminteri, putem afirma cu siguranţă, nici n-avusese nevoie să meargă. În adevăr, doza de chibrituri pe care o luase fusese cu totul neînsemnată. Din aceasta şi din cele ce vor urma, se va convinge oricine că n-a fost deloc vreo hotărâre serioasă de sinucidere, ci numai o demonstraţie, cu scop a interesa pe infidelul „doftoraş”.

Trebuie mai întâi să spunem că tânăra amăgită, delăsată, abandonată, nenorocită, numără peste de două ori mai multe doze decât îi trebuiesc cuiva pentru a-şi putea administra liber averea şi răspunderea personală – adică o vârstă cam de 44 – 45 de ani. Sunt vecine în mahala care o estimează chiar la mai mult. Astfel, d-na X., moaşe, una dintre primele eleve ale răposatului doctor Capşa, proprietară alături cu d-ra în chestiune, ne-a afirmat ca-şi aduce aminte exact de timpul când îşi clădea casele răposatul Nerone Popescu, pe care parcă-l vede încă în cămaşe de noapte şi-n papuci, conducând lucrările zidăriei în persoană şi înjurând ungureşte pe salahori (era în vacanţa mare), deoarece, în acelaşi an d-sa, d-na X., moaşa, s-a născut. Ei bine, pe atunci, Ţica, adică Porţia, era fetiţă măricică; se juca cu păpuşile.

Tânăra delăsată stă şi în avere tot aşa de binişor ca şi-n vârstă. Are împreună cu mama sa, după legea veche, pensia veteranului profesor Nerone Popescu, de la care a mai moştenit casele din strada Fidelităţii, două prăvălii de circiumă, cu pivniţă, grădină şi vie în strada Viişoara, producând net 1200 lei anual; apoi se zice că avea şi vreo 12 mii de lei în bonuri la casa de depuneri; dintre aceştia însă se presupune că ar fi atins ceva pentru cheltuielile de studii ale „doftoraşului”.

Foarte romanţioasă, ea ţinea mult la societatea tinerilor studenţi, slăbiciune contractată de demult, de vreo douăzeci şi cinci de ani, de pe când tatăl său Nerone ţinea în mahala o mică fabrică de bacalaureat. De aminteri toţi mahalagiii zic: unde sare capra, sare şi iada; se pare că şi mamiţa a avut odinioară multă slăbiciune de „boboci”. De vreo trei-patru ani acuma, Porţia primise în pensiune pe tânărul Mişu Z., student în medicină, şi imediat contractase pentru el o pasiune nebună.

Medicinistul, băiat sărăcuţ, găsind aşa de călduros adăpost şi culcuş, nu căutase deloc a contraria pasiunea gazdei sale, care era o binefacere cerească pentru el; din contra, o alimentase cu multă metodă. Această relaţiune destul de nepotrivită dură până ce, după câţiva ani de studii, tânărul îşi susţinu teza. De mult îi erau peste cap favorile d-rii Ţica; se hotărî să scuture jugul când nu mai avea nevoie să-l poarte. Stărui şi, prin protecţiuni, căpătă un post de medic de plasă. Când vru să plece, pasionata Porţia îi puse piciorul în prag: scene sfâşietoare, rugăciuni fierbinţi, ameninţări teribile de sinucidere şi chiar de asasinat. „Doftoraşul” plictisit, neputând pleca fără bagaj şi voind să evite scandalul în mahala, se hotărî să recurgă la un subterfugiu, la aceea ce – ierte-ni-se expresia tipică şi consacrată – în argotul studenţesc se numeşte un chiul.

Câteva zile se prefăcu apucat de o reîntoarcere de pasiune turbată, apoi, când adormi bine orice prepus, conduse pe cele două dame la teatru; le lăsă în loje, şi el cu bagajul se sui în tren pentru a se

prezenta la post.

Urmarea acestui roman tragicomic îl ştie publicul din darea de seamă lirică şi senzaţională a confraţilor noştri de la *Aurora.*

Şi… iată cum se scrie istoria!

În momentul când aşternem aceste rânduri, d-ra Porţia Popescu este în afară de orice pericol, precum era de aminteri şi-n momentele crampelor, prea puţin serioase ca să poată compromite o sănătate aşa de robustă.

Un amănunt curios iarăşi este faptul că d-ra, cu o zi înainte de demonstraţiunea ei romantică, suferea grozav de măsele. D-ra are dinţii foarte stricaţi şi sufere mult de asta când răceşte; e probabil că această infirmitate, ca şi cearcănele vinete de pe obraz, se datoreşte abuzului nemăsurat al gogoşilor de ristic. Din cauza durerilor prea frecvente de măsele, a şi contractat de mult obiceiul fumatului. Ei bine, după crampele ce le-a suferit din pricina chibriturilor, i-a trecut cu desăvârşire durerea de măsele. Poate că fosforul!

•

A treia zi, Lumina, *ediţia întâia, scrie:*

Aseară, în faţa otelului Continental s-a petrecut un scandal nemaipomenit.

Primul nostru redactor, d. Mihail Constantinescu, se plimba pe dinaintea otelului, convorbind despre cestiuni politice cu d. deputat N…

Pe când nici nu gândea, doi indivizi, un ofiţer de intendenţă şi un elev de administraţie, i se pun în faţă.

Cel din urmă, cu un ton provocător, îl întreabă:

— Mă rog, d-ta eşti d. Mihail Constantinescu, directorul pamfletului care se intitulează *Lumina*?

— Eu! răspunde amicul nostru.

— Eşti un mişel! strigă individul cu un ton şi mai provocător.

— Şi cine eşti d-ta, mă rog, care-mi spui aceasta? întreabă calm amicul nostru, retrăgându-se trei paşi.

— Sunt Cicerone Popescu!… Ai atacat familia mea! ţi -ai permis să ataci familia Popescu!

Şi fără a mai da timp amicului nostru să facă încă un singur pas înapoi, se repezi şi-l lovi în obraz cu pumnul, umplându-l de sânge.

Într-o clipă lumea se strânse. Mai mulţi inşi săriră în ajutorul primului nostru redactor, care se aruncă, după întâiul moment de surpriză, înhăţă de piept pe agresor şi, după ce-i dete o corecţiune meritată, îl duse urmat de atâţia martori la secţia apropiată, unde se încheiă cuvenitul proces-verbal.

Agresorul descreierat este fratele persoanei ridicule, pasionată de „boboci”, despre care am vorbit în numărul nostru de alaltăieri – domnişoara tinerică de 45 de ani trecuţi, Porţia, fica Popescu, din care

confraţii de la *Aurora* au vrut să faca cu orice preţ o eterică eroină de roman sentimental.

S-a sezisat parchetul şi s-a reclamat Ministerului de Război.

Sperăm că atât justiţia, cât şi suprema autoritate militară îşi vor face datoria faţă de acest tip şi infam şi ridicul de bătăuş.

Vom reveni.

•

Apoi în Aurora *de dimineaţă:*

Ieri seara un atac infam a fost îndreptat în contra directorului nostru d. Constantin Mihăilescu, în Piaţa Teatrului.

Pe când d-sa voia să treacă drumul către fotografia Mandy, trei inşi cari aveau aerul a fi într-o stare de ebrietate patentă, ridicându-se de pe scaune de dinainte berăriei Gambrinus, i-au tăiat drumul. Unul dintre ei îl interpelează cu cuvintele:

— D-ta eşti d. Constantin Mihăilescu, directorul *Aurorei*?

— Eu! şi ce poftiţi? cum vă numiţi? cu cine avem onoarea? întrebă râzând amicul nostru şi retrăgându-se câţiva paşi.

— Sunt doctorul Mişu Zaharescu! Cum ţi-ai permis să te atingi de numele de Zaharescu?!

Zicând aceasta, beţivul aplică o lovitură puternică cu bastonul peste capul directorului nostru; din norocire, însă, bastonul fu împiedicat de pălărie şi nu atinse decât uşor sfârcul urechii amicului nostru. Mai multe persoane sărind, mizerabilii agresori, cari erau numitul erou şi ridicul şi infam a dramei din strada Fidelităţii şi doi interni doctoranzi, s-au suit degrab' într-o birjă şi au fugit de furia mulţimii indignate.

Parchetul a fost *sezisat.*

Denunţăm onor. Consiliu sanitar faptul mişelesc al celor trei felceri, adoratorii lui Gambrinus, şi cerem o pilduire severă.

Înţelegem ca un doctor să-şi ucidă fără răspundere bolnavii cu clistirul şi cu scalpelul; dar trei doctori să facă un consult pentru a ucide cu parul pe stradă oameni sănătoşi, asta este prea mult!

Dacă d. director general al serviciului sanitar nu-şi va spune cuvântul, vom reveni.

•

Peste câteva zile, citim în Universul:

Doctorul Mişu Zaharescu a fost suspendat de către consiliul sanitar din postul de medic de plasă pentru neglijenţă în serviciu.

•

În fine Aurora *reproduce după* Lumina:

Aflăm cu deosebită plăcere logodna gentilei domnişoare Porţia Popescu, fiica doamnei Zamfira Popescu şi a repausatului profesor, veteran al corpului didactic, Nerone Popescu, cu simpaticul dr. în

medicină d. Mişu Zaharescu. Îndată după cununie, tânăra pereche va pleca la Montpellier, unde eminentul elev al facultăţii noastre merge a-şi completa cercetările ştiinţifice.

Felicitările noastre călduroase tinerei şi simpaticei perechi.

LUNĂ DE MIERE…

Pe-nserate, după o zi foarte călduroasă, aştept într-o staţie mică, de pe linia Braşov-Cluj, trenul accelerat care merge spre Pesta… N-aştept mult… Trenul soseşte… Repede-mi iau sacul de drum şi mă duc la cel mai apropiat vagon de clasa a doua; n-am vreme s-aleg: trenul pleacă-ndată.

M-am suit, a fluierat, porneşte.

E foarte cald în vagon şi lume multă, mai ales în coridor, unde se vorbeşte tare în mai multe limbi, şi miroase straşnic a funingine de lignit amestecat cu trabuco popular. Intru într-un compartiment, unde văd loc gol, îmi pun sacul în plasa de sus şi m-aşez într-un colţ lângă uşă.

În compartimentul meu, sunt deocamdată numai două persoane, alături pe bancheta din potrivă, în colţul opus de lângă ferteastra vagonului. Deşi lampa îmbrobodită aruncă o lumină foarte slabă şi nu pot distinge figurile, înţeleg după siluete că e o pereche tânără, un domn şi o damă, care şoptesc foarte încet; cât de încet însă, şi cu toată uruitura ritmată a roatelor, care sfârâie acum cu o viteză onorabilă, tot prind din şoaptele tinerei perechi câteva cuvinte:

— Dracul l-a mai adus şi p-ăsta! zice dama.

— Taci! zice domnul; să n-audă! poate-i român…

— A! aşa ţi-e vorba? zic eu în gândul meu; bine!

Gândind astfel, mă-nchei până jos la *waterproof*, îmi apăs şapca pe ochi şi mă rezem cu ochii mijiţi, ca şi cum m-aş aşeza pe somn. Dar n-apuc să isprăvesc mişcarea şi aud lângă mine, la uşa compartimentului, tuşind cineva tare şi scurt de trei ori, aşa că fără voie mă ridic şi mă uit ca la un semnal ce mi s-ar da după-nvoială. O doamnă în vârstă – o văd bine la lumina lămpii din coridorul vagonului; ea a tuşit. E un fel de mahalagioaică… N-o cunosc… Mă reaşez la loc, şi întorcând privirea înăuntrul compartimentului, văd că domnul a trecut lângă uşă în capătul cestălalt al banchetei, drept în faţa mea.

Închid un moment ochii.

— Pardon! aud un glas de femeie…

Şi simt că mă-nghioldeşte cineva împingându-mi genunchii. Mi-i retrag cât pot şi deschid ochii.

Cocoana care a tuşit adineauri ajută pe un domn destul de burtos să treacă din coridor în compartiment. Domnul intră cu pasul nu prea sigur şi, ţinut de cocoana de aproape, merge, clătinat de mişcarea trenului, să se aşeze greoi în capătul celălalt al banchetei mele lângă fereastră, faţă-n faţă cu doamna cea tânără, care pare c-a adormit.

— Cocoană Sofiţo, zice domnul cam gâfâind, dă-ntr-o parte perdeluţa de la lampă, mi-am pierdut perniţa…

Cocoana care a tuşit se suie pe banchetă şi face lumină.

Acum pot vedea bine pe tovarăşii mei de călătorie.

Doamna cea tânără, care stă cu capul pe rezemătoarea banchetei cu ochii-nchişi, este o strălucitoare frumuseţe blondă, de vreo douăzeci şi doi şi trei de ani. Domnul cel tânăr care-mi stă în faţă, în aceeaşi poză ca şi doamna, însă invers, ca un *pendant* arhitectonic, este un bărbat oacheş de vreo treizeci de ani, voinic şi frumos, totuşi cu o expresie foarte blândă. Domnul cel gros, – care acum şi-a găsit perniţa şi s-a culcat ghemuit pe jumătatea banchetei, cu faţa la perete cum s-ar zice, adică cu spatele spre bancheta din faţă, – este un om nu tocmai bătrân, între cincizeci şi şaizeci de ani; pare că e foarte obosit de drum, poate chiar să sufere de ceva, judecând după îngrijirea cu care-l conduce cocoana. Aceasta a patra tovarăşe a mea de compartiment este o femeie uscăţivă de vreo patruzeci şi ceva de ani; trebuie să fi fost tare frumuşică pe vremea ei; un tip picant, şi nişte ochi scânteietori, plini de vioiciune şi de viclenie.

Îndată ce şi-a culcat pe domnul cel gros, cocoana se urcă pe banchetă şi trage la loc perdeluţa peste lampă.

În toată vremea asta, eu mă fac că dormitez trăgând cu ochiul pe sub cozorocul şepcii.

— Mamiţo! întreabă încetişor doamna cea tânără, ridicând capul de pe rezemătoare; ce face Mişu? doarme?

— Ei! aş! răspunde şi mai încet domnul din faţa mea.

— Atunci de ce nu vii la loc? şopteşte doamna.

— Mai stai un minut, soro, zice cocoana, că nu mori! Uite e şi omul ăsta străin.

— Fir-ar al dracului! Dracul l-a mai adus şi p-ăsta!

— Taci, soro! dacă aude şi-nţelege româneşte!

Şi zicând acestea vine, s-aşază brusc lângă mine şi mă-mpinge. Eu sar ca din somn, şi cocoana:

— Pardon! v-am făcut deranj… D-voastră ştiţi româneşte…

— *Nem tudom!* zic eu…

— D-voastră ungur?

— *Ighen…*

— Şi nu pricepeţi deloc… deloc…

— *Nem tudom!*

— Bată-te Dumnezeu de boanghen! zice tânăra.

Pe urmă cu humor:

— Mişule, Mişule! ci, haide odată!

În acelaşi moment domnul care doarme începe să sforăie. Domnul cel tânăr se scoală din faţa mea şi trece iar la locul unde l-am găsit întâi, lângă doamna cea tânără. Cocoana sescoală de lângă mine şi-mi

trece în faţă în locul tânărului.

— Culcă-te şi dumneata, mamiţo; e târziu! zice tânăra..

În adevăr, e cam târziu; toată lumea s-a retras din coridorul vagonului în compartimente, şi, din norocire, toată, lumea a avut locuri, la noi n-a mai venit nimeni.

Cocoana se culcă pe jumătatea de banchetă din faţă-mi; eu mă culc pe jumătatea mea de banchetă în sens invers cu domnul care sforăie cu putere.

Am închis ochii, sincer; tot nu-i destulă lumină; cu ochii-nchişi, o să aud mai bine…

— Ah! suspină doamna! ah! Mişule, încă o zi! încă. Douăzeci şi patru de ceasuri! mâine seara, suntem singuri!…

Şi… se sărută. Aud bine… Se sărută o dată lung; apoi de mai multe ori pe rând, scurt, des şi tare…

— Aţi-nnebunit de tot! mormăie cocoana.

— Ci dormi odată, mamiţă!

— Nu e vorba de mine; mai e şi om străin…

Eu horcăi.

— Dă-l dracului de boanghen! nu-l auzi cum mână porcii?… Mişule! dragă Mişule!

Şi iar sărutările…

Apoi, din adâncul sufletului:

— Off!… Mişule!… Mamiţo! mamiţo!

— Ei! ce e, soro? ce mai pofteşti?

— Tot nu dormi?

— Mi-e cald! nu pot să dorm…

— Atunci, du-te puţin p-afară.

Cocoana se scoală şi trece-n coridor…

Şi mie mi-e grozav de cald; mă fac că mă-nvârtesc în loc… Un sărutat prelung amuţeşte… Mă ridic de pe banchetă şi, fără să mă uit în partea opusă, ies după cocoana în coridor.

Cocoana vrea să-şi învârtească o ţigaretă de tutun; eu scot tabacherea mea şi-i ofer galant ţigarete cu carton.

— Mersi.

— *Keirem*… zic eu, şi-i dau foc.

— Care va să zică nu ştiţi deloc, deloc româneşte?

— *Mit?* întreb eu.

— … româneşte…

Eu dau din umeri cu vădit regret că nu o pot pricepe; totodată, îi ofer, din ploscuţa mea de drum, cognac. Cocoana primeşte bucuros, apoi:

— Bravos cognac! aşa zic şi eu… Mersi!… Trebuie să fie scump…

Eu iar dau din umeri şi-i ofer altă ţigaretă.

Sunt hotărât – deşi nu-nţeleg româneşte – să stau în compania

cocoanei în coridor, până o crede dumneaei de cuviinţa să intre la loc în compartiment.

A trecut, nu pot să-mi dau seama bine, cât timp, şi din compartimentul nostru se aude tuşind de trei ori… Cocoana intră… Peste două, trei momente, intru şi eu şi m-aşez la loc lungindu-mă cât mă-ncape jumătatea mea de banchetă…

Aha!… trenul nostru trece pe sub o ploaie; răpăie pe acoperişul vagonului şi plescăie pe geam.

— Mamiţo… culcă-te… culcă-te… şi… matale.

— Iacă… mă culc… Dar… culcaţi-vă şi voi… fiţi cum…

… … … … … … …

…Îmi pare c'auz o muzică… Ce strălucitoare armonie!… un marş maiestuos!… da!… o paradă… ce de lume… armată… a! nu! e la teatru… nu! nu e armată… parcă e un stol de porumbei… iată doi… cum se sărută şi se giugiulesc… Visez…?

Dar ce e? ce bufnitură!… ce duduială! Sar în sus… Am dormit! am visat! E lumină bună de ziuă. Cum m-am speriat! am crezut că e un accident… Când colo ce? Doamna cea tânără, cine ştie cum, din somn, a alunecat de pe bancheta ei şi a lovit cu picioarele pe domnul cel gros, care s-a deşteptat speriat şi el. Ce e însă curios e că toţi din compartiment ne-am deşteptat; numai tânărul doarme… acum în colţul din faţa mea.

Eu mă culc la loc; mai am nevoie de odihnă.

E ziua mare… Domnul cel gros se ridică şi şade pe banchetă cu picioarele descălţate-n jos. Doamna cea tânără s-a rezemat iar cu ochii-nchişi. Cocoana-n vârstă, alături de ea cască.

— Coană Sofiţo, zice domnul cu glas blajin, ia vezi unde mi-e cornul…

Cocoana caută în plasă, şi dă jos un cornet acustic; domnul îl ia şi-l pune cu gura cea strâmtă la ureche, apoi:

— Coană Sofiţo! cum zici dumneata să-ncep? cum mi-a spus Buiucliu! cum mi-a spus Schachmann? ori cum mi-a spus Urechiă?

Cocoana, vorbind aproape şi tare în gura largă a cornetului:

— Cum ţi-a zis Buiucliu?

— Patru luni de zile cura lui Kneipp, acolo la loc.

— Da Schachmann?

— Maşina electrică…

— Da Urechiă?

— Hapurile alea americane… cum le zice?

Cocoana, tare şi adânc în cornet:

— Pink…

— Hehe.. Da…

— Eu zic să le începi pe toate o dată.

— Aşa zic şi eu.

— Tot ai vreme acuma: şi Miţa are să stea la Franţisbat vreo două-trei luni.

— Cât? întreabă domnul.

— Vreo două, trei luni! strigă cocoana în cornet.

— Cel puţin patru, a spus doctorul! răspunde domnul. Şi zicând acestea, dă cocoanii cornetul şi se culcă la loc cu spatele spre bancheta din faţă.

— Am înţeles! zic eu în gândul meu.

Domnul începe să sforăie.

— Mişule!… Mişule!!… Mişule!!!

— A adormit! zice cocoana.

— Bravo! zice tânăra… Da boanghenul doarme, mamiţo?

Eu horcăi.

— Nu-l auzi?

Tânăra se scoală de la locul ei şi trece lângă Mişu, în faţa mea, pe câtă vreme cocoana ia locul din faţa domnului care horcăie.

…A trecut poate un ceas… parc-a fost o clipă… M-a lovit ceva peste picioare… Deschid ochii; e lumină de soare…

Domnul horcăie mereu… Cocoana fumează veghindu-l…

În faţă-mi, perechea cea tânără doarme zâmbind; femeia cu capul cel frumos pe umărul şi pieptul voinic al omului, care o reazemă cu braţul drept pe după spate, pe când în mâna stângă îi ţine amândouă mânuşiţele.

Ne-apropiem de Pesta.

Cocoana a moţăit cât a moţăit şi a adormit şi ea… O! Argus!

Domnul care horcăie face o mişcare… vrea să se scoale… Se scoală!

Eu mă ridic desperat şi, apucând cele trei mâini din faţă le zgudui puternic.

Tânăra pereche sare drept în picioare.

— Ptfiu! fir-ai al dracului de boanghen! Cum m-ai speriat!

Dar eu, neînţelegând româneşte, i-arăt pe domnul care se-ntoarce şi deschide ochii, pe când tânărul a şi pierit în coridor.

În splendidul restaurant al gării, la Pesta, stau la o masă, luând cafea cu lapte, domnul cel în vârstă, doamna cea tânără şi mamiţa. Pe masă, alături de ceaşca domnului stă cornetul acustic… La o masă foarte aproape e tânărul meu tovarăş de compartiment, care răspunde la numele Mişu.

Eu mă apropii de masa unde sunt damele, salut politicos, iau cornetul, şi-l pun cu deschizătura cea mică în urechea domnului; domnul şi-l aşază cum ştie, mai bine; apropii gura de deschizătura cea largă şi zic tare şi răspicat:

— Boierule! deşi n-am onoare să vă cunosc… vă rog să vă uitaţi încoace…

Şi-i arăt masa unde e d. Mişu. Boierul se uită încotro i-arăt:

cocoanele au înlemnit.

— Boierule! adaug eu, vezi pe tânărul acesta?… Îl vezi?

— Ei! da; ce?

— Te-ntreb numai, de curiozitate!

Apoi, întorcându-mă către damele aiurite:

— Călătorie şi petrecere bună, coconiţelor? Vă sărut mânuşiţele!

…Şi boanghenul pleacă mândru că nu s-a-ndurat să-şi răzbune pe o tânără uşuratică, turburându-i mai mult decât o clipă luna de miere.

LANŢUL SLĂBICIUNILOR…

Am şi eu o slăbiciune, şi eu sunt om! dorinţele graţioasei mele prietene domnişoara Mari Popescu sunt pentru mine porunci, la cari mă supun cu atât mai bucuros cu cât văd că prietena mea nu abuzează niciodată de influenţa nemărginită ce ştie bine că exercită asupră-mi… De astă dată, ce mare lucru-mi cere?

„Stimate amice,

Ştiu ce prieten eşti cu profesorul Costică Ionescu şi cât nu e în stare să-ţi refuze o rugăminte. Mă-ndatorezi până-n suflet dacă obţii de la el pentru elevul Mitică Georgescu din clasa IV liceul X… la latină nota 7, fără de care, băiatul, care mi-e rudă de aproape, rămâne şi anul acesta repetent, ceea ce ar fi o mare nenorocire pentru familia lui – o familie dintre cele mai bune – şi pentru mine o mare mâhnire.

Cu cele mai afectuoase salutări, a dumitale bună prietenă,

Mari Popescu.”

A! irezistibilă graţie, cum ştii de frumos să porunceşti! Şi ce bine s-a nimerit! Ionescu are şi el o slăbiciune, şi el e om! ţine la mine şi nu e în stare să mă refuze. Repede mă arunc într-o birje şi alerg la Ionescu, profesorul de latineşte.

Dragă Costică, viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi; ştiu cât pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit a mă-ndoi un moment că în cazul de faţă, fiind vorba, mă-nţelegi, de o chestiune care mă interesează în aşa grad, încât dacă n-aş fi pe deplin convins că tu, mi-ai dovedit totdeauna, fără să dezminţi niciodată o afecţiune, ce pot zice că la rândul meu… în fine…

— În fine – zice Ionescu – am înţeles… Nu trebuia să mă iei aşa departe. Vii să mă rogi pentru vreo loază de elev de-ai mei.

— Nu e loază, Costică; e un băiat dintr-o familie dintre cele mai bune; mi-e rudă.

— Cine ştie ce leneş, ce dobitoc!

— Nu-i adevărat, dragă Costică; este un băiat prea cumsecade… Să nu mă laşi!… Viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi; ştiu cât pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit a mă-ndoi un moment că în cazul de faţă, fiind vorba, mă-nţelegi, de o chestiune…

— Ei, lasă astea! ştii că ţiu la tine; ce mai încap între noi astfel de fraze banale?… Ce notă vrei să-i dau pârlitului tău de protejat?

— 7, dragă Costică!…

— Apoi, dacă n-o fi ştiind nimic, animalul!

— Ei, acuma şi tu! zi că nu ştie; parcă el o să fie cel dintâi şi cel de pe urmă care să treacă fără să ştie… Te rog, dragă Costică! dacă

rămâne băiatul repetent încă un an, e o nenorocire pentru familia lui – o familie dintre cele mari bune – şi pentru mine o mare mâhnire…

— A! irezistibilă milogeală prietenească! zice Costică; ce bine ştii tu să porunceşti! Aide! să-ţi fac hatârul şi de data asta… să-i dau nepricopsitului 7.

— *Merçi,* dragă Costică, mare pomană-ţi faci!

— Cum îl cheamă?

Eu caut repede-n buzunare scrisoarea d-rei Mari Popescu. Nu e… Zic lui Costică:

— Un moment!…

Şi ies ca din puşcă, sar în birjă şi alerg acasă… Acasă, scrisoarea nicăieri… Fuga la d-ra Popescu.

— Prea-graţioasa mea prietenă, lucrul merge bine; am obţinut de la profesor nota dorită; decât, acuma am nevoie să ştiu numele protejatului matale… Cum îl cheamă pe tânărul?

— Ţi-am scris numele în scrisoarea mea.

— Da, dar scrisoarea dumitale am rătăcit-o acasă printre alte hârtii, şi lucru este urgent: ca să nu pierd vremea căutând-o, am venit la d-ta… Cum îl cheamă?

— Zău, nu mai ţiu minte, zice drăgălaşa mea amică; pentru că drept să-ţi spun, madam Preotescu, o bună prietenă a mea, la care ţiu foarte mult – nu sunt în stare să-i refuz nimica – m-a rugat să-ţi scriu, că ştie că ţii foarte mult la mine şi nu mă refuzi niciodată, şi eşti prieten cu d. profesor Costică Ionescu, care ţine foarte mult la d-ta şi nu e-n stare să-ţi refuze nimic.

— Atunci, ce e de făcut? zic.

— Du-te d-ta la madam Preotescu şi întreab-o cum îl cheamă pe băiatul pe care mi l-a recomandat ca să ţi-l recomand d-tale.

— Sărut mânuşiţele.

Şi alerg la Preoteasca… Zic:

— Madam Preotescu, uite la ce am venit să vă deranjez: aţi recomandat amicei mele d-rei Mari Popescu pe un tânăr, să mi-l recomande mie, să-l recomand amicului meu Costică Ionescu, profesorul…

— Da.

— Ei! cum îl cheamă?

— Nu ţi-a scris Mari?

— Ba da, dar am rătăcit scrisoarea, şi d-ra Popescu a uitat cum îl cheamă şi m-a trimis să-mi spuneţi dv.

— Eu… drept să-ţi spun… nu mai mi-aduc aminte, pentru că i-am avut numele pe o însemnărică, pe care am lăsat-o la Mari; dar putem afla de la Diaconeasca – şade aci aproape – ea m-a rugat, că ştie cât ţine Mari la mine şi d-ta nu refuzi nimic lui Mari şi d. Costică Ionescu profesorul pe d-ta nu te refuză niciodată.

— Atunci – zic – cum facem?

— Stăi niţel, să trimiţ să cheme pe Diaconeasca; este aci alături.

N-aştept mult. Madam Diaconescu vine. Dar, fatalitate! şi dumneaei se află în aceeaşi necunoştinţă despre numele junelui nostru protejat: însemnărică i-a dat-o amicei sale madam Preotescu.

— Ce-i de făcut?

— Aleargă la Iconomeasca!

Alerg la Iconomeasca… De acolo, la Sachelăreasca… Pe urmă la Piscupeasca… În sfârşit, am dat de izvor… Tânărul este nepoţelul lu' madam Piscupescu, băiatul surioarei dumneaei, al lu' madam Dăscălescu: Mitică Dăscălescu.

Nimic nu refuzăm – madam Piscupescu lu' madam Dăscălescu, madam Sachelarescu lu' madam Piscupescu, madam Iconomescu lu' madam Sachelarescu, madam Diaconescu lu' madam Iconomescu, madam Preotescu lu' madam Diaconescu, d-ra Popescu lu' madam Preotescu, eu d-rii Popescu, şi mie amicul Costică Ionescu… Alerg la Costică Ionescu.

— Dragă Costică, să nu mă laşi… Viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi, ştiu cât pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit a mă-ndoi un moment…

— Lasă, omule, fleacurile…

— Să-i dai nota 7, cum mi-ai promis…

— Cui, frate?

— Lui Mitică Dăscălescu.

— Mitică Dăscălescu!… Nu ţiu minte să am vreun şcolar cu aşa nume.

— Nu se poate!

— Să vedem.

Şi se uită în cataloage.

— Nu: n-am niciunul Mitică Dăscălescu, în cursul inferior; ai făcut confuzie: trebuie să fie în cursul superior.

Alerg… de astă dată drept la madam Piscupescu.

— Madam Piscupescu, de ce clasă dă examen nepoţelul matale?

— De clasa VI.

— A! zic eu… Bine.

Şi dau fuga-napoi la Ionescu; zic:

— E în clasa VI Mitică Dăscălescu al meu.

— Atunci nu e la mine, e la Georgescu; îl cunoşti pe Georgescu?

— Nu. Tu nu-l cunoşti? ţi-e coleg.

— Ba da, ţine foarte mult la mine, nu e-n stare să-mi refuze nimic.

— Atunci – zic eu – mă rog ţie, nu mă lăsa!… ştiu că pot conta pe amiciţia ta şi nu-mi permit…

— Iar?… eşti cu birja… hai de mă du degrabă la Georgescu.

— Haide.

Ajungem… Aştept în birje pe Ionescu. Peste câteva minute iacă-tă-l.

— Ai avut mare noroc c-am venit tocmai la pont; daca mai întârziam un sfert de ceas, până la două, mergea cu cataloagele la şcoală şi trecea notele în matriculă: protejatul tău avea un 3.

— Şi acum?

— Are 7.

Uite-te – am gândit eu – ce va să zică o întârziere de câteva minute; cum poate nenoroci pe un tânăr? Rămânea Mitică Dăscălescu iar repetent, cu toate că ţine la el atâta mamiţă-sa Dăscăleasca, la care ţine Piscupeasca, la care ţine Sachelăreasca, la care ţine Iconomeasca, la care ţine Diaconeasca, la care ţine Preoţeasca, la care ţine mult graţioasa Popeasca, la care ţiu foarte mult eu, la care…

INFAMIE…

Mi s-a întâmplat să pierd un amic, un bun amic, şi nu mă pot căi îndestul de această nereparabilă pierdere; de aceea trebuie să spun oricui vrea să m-asculte, trista mea întâmplare. Iată.

Ştiam că amicul meu, bunul meu amic, are multă influenţă asupra unei persoane, de care atârnau la un moment nişte interese ale mele de extremă importanţă. Am alergat la el.

— Amice, bunul meu amic, zic eu, te rog nu mă lăsa! contez pe tine să mă salţi în această ocazie; o vorbă bună din partea ta către persoana, pe care o ştii, poate să-mi facă norocul… Dă-mi o scrisoare călduroasă de recomandaţie… te rog, faci un mare bine pentru mine şi pentru familia mea… copiii mei…

— Vai de mine! zice bunul meu amic, jenat de tonul meu din cale afară milos… Ce trebuie atâta insistenţă?

Şi după ce-i explic bine de ce e vorba, se aşază la biroul său şi începe să scrie.

După ce termină, se ridică şi, cu scrisoarea-n mână, îmi zice.

— Iată ce am scris.

Apoi citeşte scrisoarea lui:

„Iubite amice,

Amicul meu, aducătorul acesteia, vine la dumneata să-ţi ceară un serviciu şi mă roagă să pun o vorbă bună în favoarea lui. Nu ştiu cu cât mai multă căldură să ţi-l recomand. Contez pe amiciţia d-tale, că ai să-l tratezi ca pe mine însumi, pe amicul meu, pe bunul meu amic. Aş fi fericit să aflu că acest om, pe care-l iubesc ca pe un frate, cunoscându-l ce om de treabă şi capabil este, a obţinut de la dumneata ce a dorit şi ce, desigur, merită."

„Mulţumiri anticipate etc".

Pe când eu nu ştiu cum să mai mulţumesc bunului meu amic pentru atâta bunăvoinţă, el pune scrisoarea-n plic, lipeşte plicul şi scrie adresa: apoi îmi dă plicul…

Iau plicul şi încântat plec, după ce îmbrăţişez cu multă efuziune pe bunul meu amic.

Mă duc degrab la locuinţa persoanei în chestiune. Pentru moment omul meu nu e acasă; dar după amiaz, îl găsesc negreşit – aşa a lăsat vorbă feciorului.

Sunt unsprezece ore înainte de amiază. Ce să fac până la două, când pot vedea pe omul de la care atârnă viitorul meu şi al copiilor mei?

Intru într-un birt modest să gust ceva şi, aşteptând pe băiat să mă servească, privesc cu ochii plini de speranţă plicul ce mi l-a dat bunul

meu amic şi clădesc mii de castele strălucite…

A! ce afacere!… ce caldă recomandaţie! ce amic! ce bun amic!

Pun plicul, pe care nu mă pot sătura să-l privesc, alături de farfuria mea şi mă uit la el ca la o lumină conducătoare în calea vieţii mele.

Pe masă, în faţa mea, stă într-un peş un serviciu şchiop de salată.

Băiatul mi-aduce un borş… Nenorocitul! Vrea să-mi toarne borşul din ceaşcă în farfurie şi stângaci, face o mişcare cu cotul şi răstoarnă peste plicul meu serviciul cel şchiop.

— Piază rea! zic eu în gândul meu… S-a vărsat undelemnul!

Dar n-apuc să gândesc bine, şi prostul de băiat, întorcându-se brusc să vadă ce a răsturnat, apleacă ceaşca şi varsă ciorba pe masă.

Plicul! plicul meu!

Îl iau repede şi-l şterg…

Din nenorocire hârtia plicului a înghiţit destul undelemn şi destulă zeamă caldă.

Ce e de făcut? să-l mai şterg! Tot ştergându-l în amândouă palmele cu şervetul… altă nenorocire… plicul se dezlipeşte!

E peste putinţă să duc persoanei o scrisoare în aşa hal.

Să alerg la amicul meu, să-l rog a-mi da o a doua ediţie, revăzută poate şi considerabil augmentată.

Maltratez încă o dată pe secătura de chelner şi plec furios, cu plicul în mână pe bulevard.

Pe drum, dracul – că nu pot zice altfel – n-are de lucru? Ce-mi şopteşte? Plicul e dezlipit… Ia să mai citesc o dată călduroasa scrisoare a bunului meu amic.

O scot frumuşel din plicul soios… Undelemnul şi grăsimea borşului au pătruns până la hârtia dinăuntru, pe care au făcut-o transparentă; pe dos, într-o parte, se pot citi câteva vorbe de-a-ndărătele… Mă uit d-aproape şi văd bine literele… *ragăm nu.* Citite pe dos, cum este scris pe faţă, aceste litere fac vorbele *un măgar*…

Un măgar!… zic eu fără să-nţeleg… Ce caută vorbele astea aci?… *Un măgar!* Mi-a citit amicul meu adineaori scrisoarea: n-am auzit aşa vorbe… Şi-apoi, ce noimă? cum s-ar putea potrivi?… Ce-i asta?

Aiurit, dezdoiesc scrisoarea, şi cu ochii mei citesc:

„Stimate amice,

Moftangiul, care-ţi aduce această scrisoare, mă roagă cu insistenţă să ţi-l recomand: e vorba de o afacere, pretinde el, de la care ar atârna viitorul lui şi al copiilor lui, o afacere cu tine. Îmi fac o datorie amicală să-ţi atrag atenţia asupra acestui caraghios, şi de aceea m-am şi grăbit a-ţi scrie, nu cumva să alerge la altă intervenţie pe lângă tine şi să te încurce.

Ia seama, nu-i acorda niciun crezământ. E un măgar şi jumătate. Atât, în privinţa caracterului. Cât despre inteligenţă, poate că ar avea câteodată ceva spirit, dar foarte superficial şi cu deosebire zevzec.

Primeşte-l dar pe acest stimabil amic în consecinţă.

Al tău etc.”

Mă şterg bine de sudoare pe frunte şi m-arunc într-o birjă. Când să intru în strada, unde locuieşte amicul meu, iată-l, îmi iese în faţă. Opresc birja şi sar jos vesel.

— Ei! mă întreabă amicul meu. Ai fost? L-ai găsit pe omul d-tale?

— Da, zic eu râzând.

— Ei! ai reuşit? ce ţi-a zis?

— Ce să-mi zică? că sunt un moftangiu, un caraghios, cu care nu vrea să se-ncurce… că sunt un măgar… şi jumătate… Atât în privinţa caracterului… Cât despre inteligenţă, a zis că am câteodată ceva spirit, dar superficial… că adică sunt un zevzec…

— De unde ştie astea?

— Din scrisoarea d-tale.

— Ţi-a spus el că din scrisoarea mea?

— Nu! ştiu eu că din scrisoarea d-tale.

— Cum?

— Am deschis-o.

— A! domnule, strigă indignat amicul… Ai deschis scrisoarea!… Asta e o infamie!

Eu, drept orice răspuns, îi trag două perechi de palme, mă sui şi… mână, birjar!

Se-nţelege că după infamia ce am comis, orice legătură între mine şi amicul meu a trebuit să se rupă…

Ah! cât de rău îmi pare! am pierdut un atât de bun amic!…

O CONFERINŢĂ

S-a hotărât! trebuie sâmbătă să ţin la S.P.M.D.R, o conferenţă în şedinţă plenară. Imposibil să scap: am apucat, într-un moment de slăbiciune, să promit junei mele amice din tinereţe, madam Parigoridi – este pentru mine o chestiune de conştiinţă, de onoare, de inimă.

Eu ţin la madam Parigoridi, fiindcă şi dumneei ţine la mine. De atâta vreme suntem buni prieteni, şi niciun nor n-a venit să întunece… în sfârşit, ce să mai vorbim! îmi zice: „nene Iancule".

Asta, ce-i drept, nu-mi prea place…

Când eram sufler la teatru, acu vreo patruzeci de ani, damele aveau obicei să-mi zică „Iancule", ba, unele, chiar „mă, Iancule" – niciun respect! Apoi, au mai trecut aşa cam douăzeci de ani, îmi ziceau „domnule Iancule". Când am ajuns director, îmi ziceau „stimate domnule director…" Acu, după alţi vreo douăzeci, toate – adică toate câte-mi mai sunt prietene – din „nene Iancule" nu vor să mai mă scoată.

Toată lumea în serviciu public înaintează – numai eu, din zece-n zece ani, regulat, degradat! De la „mă" de odinioară (uneori chiar cu ghionturi şi fel de fel de alte maltratări… odată o prietină a mers cu îndrăzneala până chiar să-mi tragă palme, şi, pe onoare, degeaba… cine ştie ce i se păruse!) cum zic: de la „mă" de odinioară, am ajuns acum la „nene" – şi totdeauna cu mult respect.

Fireşte că asta nu-mi convine, fiindcă eu n-am fost în viaţa mea mândru, să ţiu atâta la respectul prietenelor… Dar, în sfârşit! aşa e lumea noastră, n-ai ce-i face! dacă nu se poate altceva decât respect, trebuie să ne mulţumim şi cu atâta – cu respect! Tot e bine; încai nu mai căpătăm palme – lucru care, putem zice, nu e frumos deloc; cu toate că… nu fac mare rău, dacă ne putem exprima aşa.

Dar să lăsăm astea, care sunt – adică, au fost – nimicuri trecătoare, şi să ne gândim la viitor: ce fac eu cu madam Parigoridi? Azi e joi; poimâine, sâmbătă, trebuie să mă-nfiinţez la S.P.M.D.R… la 2$_{1/2}$ d.a. Pentru…

O să mă-ntrebaţi însă: ce însemnează S.P.M.D.R.?…

— S.P.M.D.R. Însemnează „Societatea protectoare a Muzelor Daco-Romane". Amica mea, madam Parigoridi, este viceprezidentă la S.P.M.D.R.; dar, la drept vorbind, este chiar prezidentă, fiindcă titulara, venerabila madam Trahanache, trăieşte mai mult la Paris, şi afară de asta este, cum zice viceprezidentă, „ramolisită": şi, dacă madam Parigoridi nu s-ar ocupa de toate, „s-ar duce dracului S.P…" Şi dacă s-ar duce S.P., ce s-ar face M.D.R.?

Două săptămâni, de când afişe, gazete, scrisori, persoane, anunţă

mereu că eu am să ţin la S.P.M.D.R. O conferenţă: *Ce este arta?,* iar eu parcă trăiesc pe subt pământ – parc-aş fi sigur că-nainte de ziua de poimâine se-ntâmplă sfârşitul lumii… Dar îmi vin odată-n fire. Azi e joi… mai am numai două nopţi de dormit, şi, înainte de a treia, trebuie să mă execut… trebuie!

Noaptea de joi spre vineri o petrec rău… simţ că am friguri… Vineri, umblu de colo până colo, fără să ştiu încotro… Nu pot mânca; am pulsul neregulat; mă încovoaie o frică neînţeleasă; călcând, mi se pare că pun piciorul în gol… îmi vine să merg la gară, să mă sui în primul tren şi să fug la Canada, unde, obscur, cu munca braţelor mele, departe de orice S.P. etc… să-mi câştig existenţa într-un mod onorabil… Dar n-am curajul să fug.

Umblu toată ziua să găsesc un colţişor pe care să nu văd afişul cu *„Ce este arta*?”… Imposibil!…

Mă-ntorc zdrobit acasă…

Vineri noaptea spre sâmbătă…

Nu pot închide ochii. La patru despre ziuă, sar din pat în culmea iritaţiunii… Care? care este cel mai puţin dureros şi cel mai expeditiv mod de sinucidere?

Să vedem…

…Să mor aşa de tânăr? Dumnezeul meu! ce are să zică amica mea madam Parigoridi când va citi în *Universul* tragica sinucidere a lui nen’su Iancu!

— Nu!… Să ai aşa curaj va să zică să fii laş! şi, pentru nimic în lume, nu vreau să zică madam Parigoridi că nen’su Iancu a fost un laş! Ţiu la opinia amicei mele mai mult chiar decât la moartea mea, dacă mă pot exprima astfel… Nu! omul nu trebuie să abdice de la viaţă; el este regele creaţiunii; trebuie să aibă răbdare, să aştepte cu demnitate până va fi detronat.

Sunt şase ceasuri dimineaţa… în sfârşit, Aurora cu degetele ei de roză a deschis porţile orientului. Mă-mbrac şi plec degrabă cătră prăvălia meşterului meu, d. Florian, care mi-a promis că astăzi, negreşit, îmi dă gata ghetele de lac, pentru conferenţă.

Aerul dimineţii îmi face bine… Iar un afiş! *Ce este arta?* Intru repede la d. Florian, care a deschis prăvălia înainte ca Aurora cu degetele ei de roză…

Ghetele sunt gata şi-mi vin de minune; foarte potrivite: cât mă strânge una-n dreapta, ailaltă tocm-atâta mi-e largă-n stângă; dar „elegant ceva”.

— Frumos meşteşug este meşteşugul dumitale, nene Floriene!

— Este, nu pot pentru ca să zic; dar greu şi migălos…

— Ei! care meşteşug nu e greu şi migălos? zic eu.

— … Şi cere multe… Ştii d-ta, domnule, câte şi mai câte trebuiesc pentru ca s-ajungem la o pereche de ghete elegante ca astea?

— Îmi închipui…

— …Ne trebuiesc: o cireadă de boi şi de viţei, o pădure de stejar şi una de plută, un pogon de cânepă şi altul de in, un lan de grâu, o mină de fier şi câte altele.

— Nu-nţeleg…

— Cum nu-nţelegi? nu ne trebuiesc calapoade, talpă, faţă, căptuşeală, aţă, pap, cuie, scule?… şi pe urmă, ce ne mai trebuie? să vedem, ghiceşti?

Am stat puţin la gânduri şi apoi, privind în ochii amicului Florian, care aştepta zâmbind răspunsul meu, am zis: – Pe urmă, fireşte, ne mai trebuiesc mintea şi puterea care, din toate celea risipite-n lume, să ne pregătească materialele…

— Şi pe urmă?

— Pe urmă… pe urmă, ne trebuie neapărat meşterul cizmar, amicul nostru Florian, care din toate, cu dibăcie, să ne facă o pereche de ghete elegante.

Şi zicând acestea, am sărit din loc, l-am luat în braţe pe amicul meu, şi, sărutându-l cu multă căldură, i-am strigat:

— Meştere Floriene, destul! am înţeles! să trăieşti! eşti mântuitorul meu, daca pot pentru ca să mă exprim astfel.

Foarte calm, la 2 d.a., mă-nfiinţez la S.P.M.D.R. Acolo, damele din comitet, cu viceprezidentă în frunte, mă primesc foarte amabil.

Sala este arhiplină.

Mă sui la tribună, pe o estradă, cu spatele la un perete pe care sunt reprezentate cele nouă Muze în pitoreştile costume naţionale româneşti. Daca ştiam mai dinainte, veneam şi eu în costum de ciobănaş doinaş, cu trei fluiere – unul de soc ce zice cu foc, unul de os ce zice frumos şi altul de fag ce zice cu drag – Apollo naţional.

Madam Parigoridi, din rândul întâi de jeţuri, îmi face un semn graţios cu mănuşa – adică: suntem gata să te ascultăm: poftim, nene Iancule, începe!

•

„Doamnele mele – zic eu – iertaţi-mă daca îndrăznesc, în faţa unui auditoriu atât de select, să încerc, în marginile slabelor mele puteri, a răspunde la una din cele mai grele chestiuni, pe care de-atâtea secole şi-o pune spiritul uman, şi anume: «Ce este arta?» (*Aplauze*.)

Celebrul discipol al nemuritorului Platone, Aristotele – genialul filosof, născut la Stagyra, astăzi Stavros, în Macedonia, anul 384, mort la Chalcis, în Eubea, la 322 înainte de Cristos; supranumit „prinţul filosofilor”; întemeietorul vestitei şcoli a peripateticienilor; preceptorul, educatorul prodigiosului Alexandru cel Mare; – Aristoteles, zic, s-a-ntilnit odată cu un tânăr zevzec dintre aceia cari despreţuiesc învăţăturile înalte şi caută totdeauna să-şi bată joc de bărbaţii serioşi şi luminaţi – unul din acel soi de coconaşi, cum se

găsesc în toate vremurile şi locurile, cari se fac blazaţi înainte de a se fi bucurat de bunătăţile lumii, ca nişte pântece (iertaţi-mi expresia!) care simt greaţă, nu fiindcă sunt prea sătule, ci fiindcă nu sunt deloc hrănite. (*Aplauze. Mare ilaritate.*)

Şi aşa, coconaşul zevzec, vrând să tachineze pe „prinţul filosofilor", l-a întrebat:

— Spune-mi, ilustrule, ce este frumuseţea?

Iar ilustrul i-a răspuns:

— Amice, asta e o-ntrebare pe care numai un orb trebuie s-o facă.

(Aplauze furtunoase. Ovaţiuni, nu pentru prinţul filosofilor.)

Să venim dar, preastimate doamne, după această mică introducţiune, la obiectul conferenţei noastre şi să ne întrebăm:

«Ce este arta?»"

•

Aci, spaţiul măsurat nepermiţându-mi a reproduce pe larg conferenţa mea, mă mărginesc a o da în liniamentele generale:

„O cireadă de boi şi de viţei… Pasc… Iarbă…

…Pădure de stejar, unde raza soarelui nu poate pentru ca să-ndrăznească…

…Un lan de grâu… Frumoasă e natura patriei noastre, când nu-şi dezlănţuieşte elementele cu furie, căci atunci este grozavă, daca putem pentru ca să…

…O recoltă de cânepă, alta de in… să nu uităm că suntem o ţară eminamente agricolă…

(Aplauze. Bravo repetate.)

…Un munte, Carpatul, care-n profunzimile sânului său ascunde comori de fier… Dar petroleul? acest cărbune-sirop, daca putem pentru ca să…

Atunci mi se va spune că industria naţională nu trebuie încurajată… *Il ne nous manquerait plus que cela!* (adică, pe româneşte: atât ne-ar mai trebui!)

(Aplauze zguduitoare.)

…Să luăm un exemplu concret, doamnele mele, un lucru de care ne lovim la fiecare pas… să luăm o pereche de ghete de lac, cum sunt ale mele…

•

Oratorul se dă jos de pe tribună, la rampă, şi, ridicând unul după altul picioarele, îşi arată ghetele nouă, apoi iar urcă la tribună. Râsete. Aplauze entuziaste.)

•

…Ei bine, preastimatele mele doamne, ştiţi dv. câte şi mai câte trebuiesc, afară de răbdare, spre a ajunge să obţinem o pereche de ghete de lac elegante? căci, orice s-ar zice, e lucru greu şi migălos,

dintr-atâtea materii risipite, cum a vrut creatorul, în natură, noi, graţie geniului nostru, să ajungem, după nevoia şi intenţia noastră, să obţinem…

•

Aplauze asurzitoare. Oratorul se opreşte, se şterge pe frunte şi aşteaptă, zâmbind, ca ovaţiile să se potolească. Ovaţiile se potolesc.)

•

…În fine, ca să-ncheiem, doamnele mele, voi răspunde încă o dată scurt la întrebarea noastră:

…Ce este arta?

…Arta este, cum am putea zice mai bine? este încercarea spiritului omenesc, de a satisface o mare nevoie a spiritului omenesc… care are nevoie, pentru a fi satisfăcut, de o satisfacere tot din partea unui spirit, care şi acela… în fine… da, în fine…

•

Oratorul are, probabil din cauza oboselii spiritului prea încordat, un moment de ameţeală. Aplauze călduroase îl revivifică.)

•

…Mai mult decât atâta nici Aristotele nu cred să fi putut spune… Şi cine ar căuta să spună mai mult, desigur ar spune mofturi, ca tânărul zevzec, care încerca să-nfunde cu o întrebare neroadă pe ilustrul filosof, străbunul fraţilor noştri macedoneni!”

•

Entuziasm la culme. Toate damele în picioare. Ovaţiuni nesfârşite. Fanatism.)

•

Uf! un ceas şi jumătate! Ce căldură! sunt leoarcă…

La ieşire, damele din comitetul S.P.M.D.R. îmi mulţumesc călduros, dându-mi flori, şi care mai de care:

— Bravo, nene Iancule!

Iar viceprezidentă, amica mea, madam Parigoridi, îmi şopteşte:

— Fie! frumos ne-ncălţaşi, unchiule!

Şi-mi întinde mâna. I-o sărut şi-i răspund şi mai încet:

— *Merçi* de compliment, nepoţică!… decât… mâna mi-o întinzi? ce! eu sunt mănuşar? La cizmar, altceva se-ntinde.

— Tot obraznic ai rămas, nene Iancule!

ŢAL!...

Ţal... Ce este *ţal?*

Este un substantiv român împământenit; înainte de-mpământenire, era verb german: însemna *a plăti* –, se scria *zahlen* şi se citea *ţal'n.*

Foarte des se-ntrebuinţează acest verb în lumea noastră, unde, cumpărându-se toate, trebuiesc toate plătite.

Când s-au înfiinţat şi la noi în ţară berăriile, în secolul trecut, fiindcă la-nceput toţi berarii şi chelnerii erau nemţi, s-a introdus şi acest verb *ţal'n,* dar numai în formă de infinitiv imperativ, cu însemnarea: *să plătesc! să plătim!*

În multe limbi europene, între cari şi franceza şi germana, infinitivul se întrebuinţează ca imperativ impersonal, şi la pozitiv şi la negativ: dar, în limba noastră, forma infinitivului şi numai prescurtată, se-ntrebuinţează, mai-nainte, ca imperativ, numai la persoana a doua singulară şi numai cu negaţiune. Exemple:

„Taci, domnule! *Nu ţipa,* cocoană!"

„Plăteşte, nene! *Nu plăti,* ţaţo!"

Ce se-ntâmplă însă?

De la o vreme, graţie dezvoltării necontenit crescânde a agriculturii, industriei şi comerţului României (pentru care totuşi, trebuie să mărturisim, rămâne încă destul de făcut), luând căile noastre de comunicaţiune un aşa de-mbucurător avânt, onor. Direcţiune generala a C.F.R. A avut ocaziunea să constate sărăcia limbii române, şi a trebuit să recunoască necesitatea introducerii, prin regulamente, a infinitivului ca imperativ impersonal, *fără* ca şi *cu* negaţiune; şi asta (onoare ei!) pentru *toţi* călătorii, fără excepţie de clasă sau de distanţă de parcurs, la toate trenurile, fie accelerate, fie de persoane, mixte sau de marfă.

Astfel, în toate vagoanele noastre de călători, citim:

pe uşi: „A nu se deschide până trenul opreşte";

pe ferestre: „A nu se pleca în afară";

pe semnalul de alarmă: *„A* nu se trage decât în caz de mare pericol";

în altă parte: „A nu se întrebuinţa în timpul opririi în staţiuni";

în clasa III: „A nu se scuipa pe covoare".

Iar în vagoanele de marfă, afară bineînţeles de cele cu încărcătură inflamabilă neasigurată: „A nu se fuma".

Critica istorică modernă ne învaţă că mersul înainte sau înapoi al omenirii este stăpânit de legi fatale; progresul o dată urnit, ori într-un sens, ori într-altul, nu poate fi oprit de nimeni, de nimic! Aşa, inovaţia onor. Direcţiunii generale C.F.R. a prins: încet-încet, pretutindeni la noi se introduce infinitivul ca imperativ chiar *fără* negaţie, pentru

orice persoană şi ocaziune.

Astfel, pe o sticluţă de doftorie cu prafuri care s-aşază la fund, citeşti: „A se scutura bine înainte de a se întrebuinţa”, iar pe o cutiuţă de alifie: „*A* se spăla întâi bine cu săpun partea, apoi a se unge şi a se lega cu o cârpă curată – după povaţă”.

La colţul unei case trase mai înăuntru de linia veche a stradei, citim, sub o ferestruică cu brizbize: „A nu se face murdării pe zidul casei mele”.

Mergem mai departe, după legea progresului, şi citim: „A nu se lipi afişe şi orce alte necurăţenii”.

La Moşi, pe stâlpii unui mare umbrar de berărie: „A se plăti la moment. A nu se vorbi vorbe proaste. A nu se face scandal. A nu se pleca cu paharele şi alte obiecte”…

În şcolile primare, chemate, afară de instrucţiune, să dea şi o educaţiune civică tinerilor noastre generaţiuni, adică nu numai să le lumineze spiritul, dar totodată să le cultive inima şi să le formeze caracterul, fiindcă o naţiune are nevoie, ce e drept, de ridicarea nivelului intelectual, dar iarăşi fără caractere nu merge – în şcolile primare, zic, citim pe toţi pereţii: „A nu se sufla nasul cu degetele. A se purta batistă curată.”

Iar când trage clopotul de ieşire, d. profesor se coboară de pe catedră şi zice elevilor, cari fac zgomot, ridicându-se nerăbdători din bănci:

— A se tăcea! A se asculta!… Mâne vine d. revizor: a se şti bine Mircea cel Bătrân şi Revoluţia de la 48, Unirea Principatelor-Unite şi Ştefan cel Mare!…

Băieţii pornesc ca nişte mici dorobanţi ce sunt, bătând din talpă ostăşeşte, foarte mândri – onoare lor! – pe când d. profesor strigă după ei, până ce ies pe poartă:

— A se ieşi în ordine! A nu se face măgării pe stradă! A nu se-njura! A se păstra igiena! A nu se mânca mult rahat!

D. profesor, pedagog învăţat, este nu numai infinitiv, este categoric imperativ.

Atâta destul despre imperativ! să ne întoarcem la substantiv, de unde am pornit.

Vom citi, la vreme, în Dicţionarul Academiei Române, când va apărea:

Ţal – substantiv comun, de genul masculin pentru amândouă sexurile – impiegat comercial sau impiegată comercială: persoană însărcinată într-un local public de consumaţiune cu încasarea plăţilor de la consumatori. Declinare regulată.

Nominativ – *Ţalul* primeşte plata;

Genitiv – chiulurile *Ţalului;*

Dativ – i-a tras două palme *Ţalului*;

Acuzativ – a chemat *Ţalul*; sau: l-a-njurat pe *Ţal*;

Vocativ – *Ţal!*

În general, *Ţal* are numai singular; la ocaziuni de-mbulzeală însă (ca de ex., sărbători naţionlale, vreo înmormântare de lux, ori vreo manifestaţiune politică), în localurile mari, aşezate la vad bun, trebuiesc şi trei *Ţali.* Atunci la pluralul provizoriu, se declină:

Nominativ – *Ţalii* sunt murdari;

Genitiv – obrăzniciile *Ţalilor;*

Dativ – li sa trag chiuluri destule şi *Ţalilor;*

iar, a doua zi, când nu mai e năvală şi „nu mai face trebuinţă", patronul suprimă pluralul; dă afară (acuzativ) doi *Ţali,* şi rămâne numai cu singularul abitual – cu un *Ţal* – destul!

Dar să lăsăm chestiunile academice, şi să vedem cât înţeles filosofic, chiar din punctul de vedere al vieţei practice, poate cuprinde acest cuvânt de o singură silabă – *Ţal.*

Am un prieten care-mi zice totdeauna:

— Eu, nene Iancule, n-am avut noroc să dispun de părinţi care să-nţeleagă de ce fel de copil dispuneau, pe onoarea mea! Păcat că nu m-au dat să-nvăţ filosofia! eu ieşeam filosof, să nu crezi că spun mofturi! filosof: asta era nacafaua mea, nu negustor!

Şi-n adevăr, Mitică este un cap filosofic. Totdeuna când ne vedem, trebuie să-mi toarne un aforism remarcabil. Cel din urmă, de exemplu, trebuie să-l comunic, având mai ales în vedere împrejurările interesante în care mi l-a spus.

Alaltăieri, întâlnindu-mă, zice:

— Nene Iancule, tocmai pe d-ta te căutam; deseară mănânci la noi – să nu zici nu! Avem un prânz!… şi pe urma, o surpriză… mare!… În sfârşit, imposibil să refuzi! Graziela ţine foarte mult…

Pe consoarta amicului meu o cheamă din botez Nastasia, dar, de mult, toată lumea i zicem Graziella… Este pseudonimul ei – o intelectuală… Multă activitate… A publicat, în diferite reviste de la noi şi din străinătate, studii sociologice, importantisime, după cum susţin directorii respectivi… Graziella trebuie să fie cu un an mai tânără ca mine, dacă nu mai în vârstă; dar tot plăcută, plină de inimă, de avânt, de entuziasem… Nu putem zice că a fost frumoasă Graziella; dar graţioasă… şi… oameni cu dare de mână.

Nici cuvânt, prin urmare, să refuz invitaţiunea prietenului meu.

Ne-am întâlnit seara la Mercur – a se lua un aperitiv imperativ! – şi apoi ne-am suit în sanie. Mitică, foarte vesel pe drum, mi-a debitat acest frumos aforism:

— Nene Iancule, toate mulţumirile în lumea asta trebuiesc plătite. Daca le plăteşti cu anticipaţie, ţi se par mai ieftine; daca le plăteşti după, ţi se par prea scumpe.

— Bravo, Mitică!

— Ei! nu, nene Iancule, pe onoarea mea, să fi dispus eu de părinţi care.. Dar, în sfârşit!

Am ajuns… Casele lui Mitică luminate *a giorno*… Sunăm…

Graziella ne-ntâmpină radioasă…

— Gândeam că n-ai să vii, îmi zice.

— Se putea să nu ascult, scumpa mea amică, de ordinele d-tale?

Suntem, cu toţii, invitaţi vreo doisprezece inşi, toţi lume aleasă din litere, ştiinţe, arte, dintre cari vreo şase reporteri.

Uşile spre sala de mâncare se deschid.

La masă!… Dau braţul Graziellei…

Un prânz împărătesc! şi tot lucruri uşoare:

Mezeluri, salam, ghiudem, limbă, licurini, măsline, icre de ştiucă şi negre; supă de clapon cu patèle; pană de somn rasol; clapon ciulama; chifteluţe marinate cu tarhon; pârjoală de nisetru; patricieni la grătar; un purcel la frigare; cataif, tortă; brânzeturi, fructe diverse; vin alb, negru, şampanie etc.

Am mâncat din toate; trebuia! ca mai în vârstă în litere, ştiinţe şi arte, eu stam la dreapta stăpânei casei.

După ce foarte greu m-am ridicat de la masă, pe la zece fără un sfert, am trecut în salon, unde ne aşteptau ţigări, ţigarete, cafele, *des bonbons et des liqueurs* – adică pe româneşte bomboane şi lichioruri… Îmi beau cafeaua şi zic amfitrionului meu încet:

— Dragă Mitică, am consumat frumos, n-am ce zice; îţi mulţumesc… Eu trebuie să mă retrag; mâne, foarte de dimineaţă, am treabă şi sunt cam rebegit de vremea asta; trebuie să mă culc mai devreme… Cum am face rost de o sanie?

— Ei! bravo – răspunde el – nene Iancule! Cum se poate să pleci aşa, fără ţal?

Şi râde…

— Vezi că mâne trebuie… zic eu.

Dar el mă-ntrerupe:

— Peste poate, nene Iancule! are Graziella să citească un studiu nou al ei; nu ţi-am spus că, după-masă, e şi o surpriză… mare?… Uite-o, te caută.

M-a găsit Graziella… La rândul ei, îmi dă braţul, şi trecem, urmaţi de toată lumea, în alt salon, unde trebuia să ascultăm lectura studiului celui nou:

Femeia în istoria şi în poezia poporană a românilor, în trecut, în prezent şi-n viitor…

Acest studiu va constitui subiectul a trei conferinţe ce se vor ţinea de către autoare la Ateneul Român.

Ce mai încape vorbă!… s-a isprăvit!…

Ne aşezăm pe fotoliuri… Autoarea la masă, între două candelabre; eu, în faţa ei; lângă mine, cam la spate, Mitică; de jur împrejur,

ceilalţi, mai tineri ca mine în litere, ştiinţe şi arte.

Se începe…

„Tabla capitolelor – Introducţie: Ce a fost femeia în timpii primitivi, în anticitate, în evul mediu, în timpii moderni… Ce are a fi, ce trebuie să fie în timpii viitori. – Cap. I: Femeia la români, în istoria şi în literatura poporană, poezie, basme, proverbe, zicători, ghicitori etc., ca bunică, mamă şi soacră, ca soţie, fiică, nepoată şi noră… în trecut…”

Şi aşa mai departe, în prezent şi-n viitor.

După citirea tablei capitolelor, Mitică s-apleacă la urechea mea şi, râzând înfundat, îmi şopteşte:

— Ţal! nene Iancule…

Eu întorc gâtul să-i răspund ceva; iar autoarea, ridicând ochii de pe teancul de file, zice foarte graţios, dar destul de imperativ:

— Mă rog, a se asculta toţi când se citeşte!…

Şi citeşte…

Simt, la un moment, capul prietenului Mitică de la spate, căzându-mi dulce pe umăr… mă-ntorc şi-i zic ridicându-l:

— Ce faci, Mitică?

— Mă rog, a nu se conversa nimini când se citeşte!…

…Şi citeşte…

…Voi, patruzeci şi nu ştiu câte mii de sfinţi mucenici!... Să spun pe larg chinul meu?… de ce?… Să-şi facă un martir din jertfa lui o glorie?… Nu; asta i-ar întuneca aureola… A mea trebuie păstrată pură, luminoasă, strălucitoare!… N-am furat-o!… Totuşi, chinul mă biruie… Casc o dată, că s-aude peste masă, de unde, cu un zâmbet grozav:

— Mă rog, a nu se căsca!…

…Şi citeşte… Şi Mitică, de la spate, e fericit pe umerii bunului său amic, nenea Iancu.

…În sfârşit, la două şi zece antemeridiane, introducţia şi două părţi ale primului capitol s-au citit… Rămân aşadar a se citi în viitoarele şedinţe, după-masă, urmarea din primul, celelalte două capitole şi concluziunea, apoi notele…

Toţi s-au ridicat de pe fotoliuri… Aplauze…

S-au risipit straniile celeste visuri ale chinului trecut dincolo de marginile puterii de-nregistrare a conştiinţei!… Scutur din umărul meu pe Mitică… Voi să mă ridic… Nu pot… Sunt amorţit… înţepenit… Amicul meu, reconfortat, mă ajută, făcând să-mi trosnească încheieturile… Sunt în picioare… Sărut mâna crudelei Grazielle… Mitică mă duce până la sanie.

— Dragă Mitică, mulţumesc din suflet pentru buna ta invitaţiune! am petrecut minunat – onoare ţie!… zic eu cu un ton pe care filosoful meu îl înţelege până-n fund…

— De! nene Iancule; eu ţi-am spus: aşa e în lumea asta – a se plăti orce consumaţie!

— Mână, birjar!

E un ger!… Sania se dezlipeşte cu greu din loc şi porneşte scrâşnind, pe când amicul meu îmi strigă, râzând, infinitiv:

— Ţal! nene Iancule!… a se revedea!

Mă-ntorc şi-i strig şi eu, categoric:

— A se slăbi, Mitică!

ATMOSFERĂ ÎNCĂRCATĂ

E o zi posomorâtă de primăvară; dar e zi de sărbătoare, mare repaus dominical… Ai observat şi dumneata, cititorule, câte progrese a făcut opinia publică de când avem legea repausului dominical?… E zi de sărbătoare. Pe stradele principale este o mişcare febrilă neobicinuită. Mulţimea circulă cu mare greutate: grupuri se aglomerează la răspântii, unde discută fierbinte; toată lumea e cuprinsă de nervozitate… Miroase în aer, nu, după expresia clasică, a iarbă de puşcă – din norocire, moravurile poporului nostru sunt mai blânde decât ale altor popoare, mai civilizate chiar – miroase a… ghiontuială. Dar ce e? De ce fierbe lumea? Se face o manifestaţie populară monstră în contra guvernului, care vrea să treacă prin camere *à la vapeur*{4} legea pentru înfiinţarea *monopolului băuturilor spirtoase*! De când ne bucurăm de binefacerile regimului parlamentar, n-a trecut această ţară printr-o agitaţie mai grozavă.

Drept să spun: să merg la manifestaţie, n-am curaj, fiindcă am aflat că guvernul este hotărât să reprime cu toată energia mişcarea populară, şi n-am poftă să-mi stric vreun os pentru o simplă curiozitate de gură-cască. Pe stradă să mă plimb, e foarte frig; şi afară de asta, te pomeneşti că mă încurc în vreo discuţie şi-mi capăt beleaua… Cine ştie dacă nemeresc să mă adresez în mulţime cuiva de aceeaşi părere cu mine; şi-n astfel de împrejurări, un om ca mine, care nu înţelege mândria eroismului civic, trebuie ori să discute cu oameni de aceeaşi părere, ori şi mai bine, să n-aibă nicio părere. Dar dacă n-ai nicio părere, în astfel de împrejurări, când mai toată lumea are o părere, eşti în primejdie să superi pe oricine are una. E mai bine aşadar să mă retrag discret într-un colţ şi să tac. Intru într-o berărie şi aştept să pice din moment în moment ediţia de seară a ziarelor politice… Sunt tare nerăbdător să aflu ce a fost la manifestaţie.

E lume destulă şi-n berărie. Un cunoscut mi se aşază alături.

— Ei! ce zici?

— Ce să zic? răspund eu… Bine.

— Cum bine? Asta e bine?

— De! zic; ştiu şi eu?

— Cum, ştiu şi eu? Dacă dumneata, cetăţean care te pretinzi…

— Ba – zic – mă iartă, nu mă pretinz deloc.

— Nu e vorba că te pretinzi, dar eşti; eşti un om, care va să zică, mai instruit, şi ai datoria, mă-nţelegi; fiindcă, dacă unul ca dumneata stă indiferent şi nu se interesează, atunci să-mi dai voie să-ţi spui…

— Nene, zic eu…

— Ce, nene?… Aoleu! vai de biată ţara asta! O s-ajungă rău,

domnule! o s-ajungă rău! fiindcă nu mai este patriotism şi totul se vinde, şi sunt oameni, mă-nţelegi, cari ar merita…

Şi omul meu ridica tonul aşa de tare, încât toata lumea dimprejur îşi întoarce privirile către masa noastră… Eu plec ochii şi cu tonul foarte blajin:

— Să mă crezi că şi pe mine…

El, ridicând tonul şi mai sus:

— Ce, şi pe dumneata?… Când vine, mă-nţelegi, un guvern ca bandiţii, fiindcă n-are cine să-l oprească de a lovi în tot ce e mai scump, pentru care nu mai există nicio apărare, fiindcă tăcem toţi, şi eu, şi dumneata, şi dumnealor (arată pe cei de la mesele apropiate) ca nişte laşi, fără nimica sacru, mă-nţelegi! fireşte că are să-şi bată joc de poporul întreg… A! dar nu mai merge! Poţi dumneatale, mă-nţelegi, să zâmbeşti şi să ridici din umeri, parc-ai fi străin, nu…

— Dar nu ridic din umeri, domnule! nu zâmbesc, domnule! mă iartă!

— Ţal! strigă omul meu foarte supărat…

Chelnerul n-aude.

— Ţal!!

— Lasă – zic – plătesc eu…

— Mersi! Las' că avem şi noi cu ce plăti atâta lucru!… Nu ne-a jupuit până acum de tot guvernul bandiţilor dv.!

— Al meu? guvernul meu?…

— Las' că ştim noi… Ţal!!! surdule!

Plăteşte şi pleacă foarte necăjit.

Nu mai vin gazetele… N-apuc să-mi aduc aminte de gazete, şi iată, o altă cunoştinţă se apropie şi-mi cere să-i permit a sta lângă mine.

— Ei?

— Ei? repet eu.

— Îţi place ce fac mizerabilii?

— Cari mizerabili?

— Ei, cari mizerabili! derbedeii! bandiţii, cari socotesc că, dacă se strâng două-trei sute, beţi, gata pe scandal… Oameni desperaţi, domnule, cari pentru un pisoi omoară pe tat-său… Dar astă dată li s-a-nfundat… Auzi dumneata!… În carne vie are să tragă, în carne vie!

— Da, nene, zic eu…

— Dar adicătele, ce poftiţi dv.? adicătele, cum o ieşi o ceată de dalcauci, de haimanale de-ale dv. În uliţă cu reteveiul, guvernul…

— Iartă-mă, zic; înţeleg să combaţi pe haimanele, dar să susţii că sunt ale mele…

— Ce să te iert!… Dv., oameni inteligenţi, sunteţi de vină, fiindcă staţi indiferenţi. Ia să fi mers dumneata cu mine şi cu dumnealor toţi (arată pe cei de la celelalte mese dimprejur), să fi mers, ca nişte cetăţeni convinşi, să facem şi noi o manifestaţie… Dar nu! Noi stăm ca

blegii în cafenele, şi-n berării, şi-n cluburi, şi lăsăm pe toţi apelpisiţii, cari ard să puie iar mâna pe slujbuşoare, ca să-şi facă de cap şi să răstoarne sub felurite pretexte…

— Nene – zic – t-ei supăra, nu t-ei supăra, eu în politică nu m-amestec, pentru că…

— Pentru că?

— Pentru că… mi-e frică…

— Frică?… Bravo!

Şi omul meu începe să râză:

— Atunci, dă-mi voie să-ţi spun, adicătele, că eşti o mangafa…

— Sunt funcţionar, domnule…

— Tocmai de-aia, trebuie să aperi guvernul…

— Da ce? zic eu, cam plictisit… guvernul n-are altă apărare decât pe un conţepist ca mine?…

Omul meu îmi dă cu tifla, se scoală şi pleacă grăbit, fără să-şi plătească halbele, pe cari le-a băut una după alta… Las' că i le plătesc eu! şi nu-mi pare rău: mai puţin costă două halbe decât crudele-i lecţiuni de civism…

Dar iată că soseşte un băiat cu gazetele. Lumea i le smulge. Iau şi eu două: una guvernamentală şi una opozantă. Sunt om care iubesc adevărul şi fiindcă-l iubesc, ştiu să-l caut. De mult mi-am făcut reţeta cu care, în materie politică, îl poţi obţine aproape exact. De exemplu, gazeta opoziţiei zice: „… la această întrunire a noastră, alergaseră peste 6000 de cetăţeni, tot ce are Capitala mai distins ca profesiuni libere, comercianţi, proprietari ş.c.l…"

Gazeta guvernului zice:

„…la această întrunire a lor, d-abia se putuseră aduna în silă vreo 300 de destrăbălaţi, derbedei, haimanale…"

Atunci, zic eu, au fost la acea întrunire 3000 şi ceva de oameni, fel de fel, şi mai aşa, şi mai aşa.

Pe când deschid gazeta guvernamentală, să mă uit la ultimele informaţiuni asupra scandalului, iată că, intrând pe uşa din dos, vine la masa mea un domn ca de vreo treizeci şi cinci de ani şi mai bine, cu o barbă neagră foarte bogată, însoţit de un tinerel ca de vreo paisprezece ani – probabil fiu-său. Amândoi, tatăl şi fiul, se aşază *sans façon*{5} la masa mea, şi tatăl, foarte răguşit, îmi zice cu ton de aspră imputare:

— Ce citeşti porcăria aia, domnule?

— Pardon, zic eu…

Dar până să-i mai zic ceva tatălui, fiul îmi smulge gazeta, o rupe şi o azvârle sub picioare…

— Domnilor! vreau să zic eu…

— Ce, domnilor? ţipă băiatul… Credeţi că n-aveţi să plătiţi infamia?…

— Ce infamie, domnule?

— O să vă arătăm noi dv. tutulor, cari vă solidarizaţi cu regimul banditesc…

— Cu regimul monopolurilor! adăogă tatăl.

Înţelegând că un tată aşa de răguşit n-ar putea fi niciodată pentru monopolul băuturilor spirtoase, zic:

— Mă iertaţi, domnilor, dar… cu cine am, mă rog, onoarea?

— Cu studenţi! strigă băiatul.

— Bine, dumneata se vede… dar tata dumitale…

— Care tată?

— Dumnealui.

Şi arăt pe omul cu barbă.

— Nu-i sunt tată, domnule, strigă omul răguşit…

— !?

— … Suntem camarazi…

— Camarazi!! strig eu. Camarazi? şi încep să râd…

— Domnule! strigă bărbosul, nu-ţi permit să insulţi tinerimea universitară!

Eu chem degrabă chelnerul, plătesc iute şi plec, după ce salut frumos pe cei doi tineri camarazi.

ÎNTÂRZIERE

M-am suit la Sinaia, în trenul 14, acceleratul care pleacă la ora 6 şi 8 minute spre a ajunge în Bucureşti la 9 şi 10.

Am găsit, din norocire, un vagon de clasa a doua la coada trenului. E adevărat că vagonul din urmă al unui tren se clatină mai mult; în schimb însă, nu e privelişte mai plăcută, într-o călătorie cu drumul de fier, decât la fereastra din spatele trenului, lucru de care un amator se poate bucura foarte rar, fiindcă orice tren trebuie să aibă la coadă un frânar de siguranţă, şi puţine vagoane de călători sunt prevăzute cu frână de mână. Trenul a plecat din Sinaia la ora regulată şi a ţinut strict mersul reglementar până la Ploeşti. Am putut dar să mă bucur de o minunată privelişte: valea Prahovei desfăşurându-se în fuga spre miazănoapte pe măsură ce trenul gonea spre miazăzi. De la Ploeşti, trenul de Predeal ca să apuce spre Bucureşti schimbă frontul şi, ca şi cum ar vrea să se-ntoarcă înapoi, locomotiva se pune acolo unde până aci era coada trenului. Am voit să găsesc un alt vagon la capătul celălalt, care acum rămăsese coadă: n-am mai avut noroc: cea din urmă trăsură era un furgon de bagaje. M-am resemnat şi m-am suit în acelaşi vagon în care gustasem destulă plăcere; şi am făcut bine. Vagonul nemaifiind în coadă, frânarul de siguranţă îl părăsise, iar locul de la pavilionul de observaţie, unde e frâna, era acuma gol. M-am suit acolo şi am putut vedea, pe deasupra vagonului înaintaş şi a locomotivei, linia în depărtare.

Am pornit regulat din Ploeşti la 8 şi 8 şi, menţinând mersul reglementar, am intrat în staţia Periş exact la 8 şi 38. Trecând de la semnal spre staţie, trenul şi-a micşorat foarte simţitor viteza şi în faţa gării s-a oprit. Cui e obicinuit cu mersul trenurilor, o oprire în afară de cele prevăzute la itinerar îi dă de gândit… Ştiu că trenul 14 nu se opreşte la Periş… Mi-am închipuit numaidecât că un personaj important vrea să se urce de-acolo. Dar trenul stă, şi mi se pare că auz pe peron glasuri alarmate… Nu-mi închipuiesc ce poate fi: în orice caz, pentru trenul nostru, cum linia este dublă până-n Gara de Nord, şi cum nu s-a oprit brusc, vreo primejdie nu-i probabilă.

Mă uit de la locul meu înainte. S-a cam înnoptat şi nu se prea vede departe; dar semnalul luminos de la ieşire către Bucureşti se vede închis – e lumină roşie. Mă cobor din vagon şi împreună cu mine şi alţi pasajeri. Întrebăm pe impiegaţii de mişcare şi aflăm cauza opririi trenului nostru: la ieşirea din Buftea, staţia următoare, a deraiat un tren de marfă, care trecea de la Bucureşti spre Ploeşti. Astfel, şi linia noastră e închisă. Telegraful şi telefonul lucrează între Buftea şi Periş. Personalul mişcării mişună cu multă febrilitate. În sfârşit, aflăm cari

sunt dispoziţiile luate de inspecţia respectivă. Trenul nostru aşteaptă aci, în Periş, trenul 122, care, venind din Moldova pe urma noastră, va ajunge aci la 9 şi 20. Pasajerii din ambele trenuri se vor sui într-unul singur; acesta va porni spre Buftea, se va opri la locul catastrofei, şi vom transborda: toate trenurile de la Bucureşti se opresc în Buftea ca să se întoarcă înapoi cu călătorii spre Bucureşti, iar trenul nostru se va întoarce înapoi cu pasajerii de la trenurile spre Moldova şi Brăila-Galaţi. Aproape un ceas trebuie să aşteptăm trenul 122.

Pe când toată lumea se plimbă pe peron la răcoarea splendidei seri de vară, o cocoană scoate capul dintr-un vagon şi strigă, cătră cine, nu se poate şti:

— Ce dracu, domnule! mult o să mai stăm aici? Apoi, cu multă indignare: Ce dobitocie!

Personalul mişcării n-are vreme să răspunză cocoanii. Mă sui în vagonul unde se află acea damă şi, după ce o salut frumos, încep să-i explic toată împrejurarea; cum a deraiat trenul de marfă, cum trebuie să se unească trenul 14 cu 122, cum o să transbordăm, ş.cl.

— Să fie ai dracului! zice cocoana foarte supărată.

— Cine, coconiţă? întreb eu.

— Dumnealor de la drumul de fier… De ce nu bagă de seamă?

— Ei! zic eu; nu se poate fără câte una de asta, daca e o dată drum de fier…

— Pentru că sunt dobitoci!… Şi cât o să întârziem?

— Apoi – zic eu – cu manopera de aici, cu transbordarea de la Buftea, poate să întârziem vreo două ceasuri…

— Două ceasuri?… Fir-ar ai dracului! Care va să zică, atunci, când ajungem în Bucureşti?…

— Era să ajungem la *9* şi 10… şi acuma…

— Şi acuma?

— Acuma o să ajungem pe la 11 trecute!

— Ce dobitocie!

— Şi, dacă-mi daţi voie, coconiţă, de unde veniţi dv.?

— De la Vălenii de Munte… Mă recomand: madam Sevastiţa Stănescu, născută Vasilescu.

— Sunteţi din Capitală?

— Da. Sunt măritată la Văleni, dar vin des la Bucureşti, am părinţi. Noi suntem din Bucureşti… Daca cunoşti dumneata pe domnul Cristache…

— Nu – zic – n-am onoare…

— Domnul Cristache Vasilescu, casele ale frumoase din Popa Chiţu… tata.

— N-am onoarea… Şi… mergeţi la Bucureşti în plimbare…

— Nu; merg la dandist… am un dinte… Bine, frate, cât o să mai stăm aici?… că m-am plictisit… Fir-ar ai dracului!

— Iată – zic. Eu – soseşte trenul de Moldova; acuma, numa să se aranjeze cu al nostru, şi plecăm.

— Ce dobitocie!

După fel de fel de mişcări, cari durează încă aproape un ceas, iată că plecăm încetinel.

— Bodaproste! zice cocoana.

E o damă de vreo treizeci de ani, foarte frumuşică şi bine făcută – afară de mâni, cari poate n-ar strica să fie mai micşoare, şi, daca trebuie să judec după botine, şi despre picioare aş îndrăzni să zic acelaşi lucru. E destul de şic îmbrăcată; un corsaj de mătăsică roşie, fustă de mătase neagră şi o pălăriuţă de mult gust…

— Ce încet umblă!… fir-ar ai dracului!

— Pesemne vă supără dintele; d-aceea vă grăbiţi…

— A! nu mă supără! Da să-şi bată joc de pasajeri aşa!… Uite ce-ncet umblă!… Asta e mare dobitocie!

Am ajuns. Toţi pasajerii ne dăm jos… Un hamal ia bagajul cocoanii: eu o ajut să se dea jos… E o privelişte destul de interesantă la locul catastrofei. Mormanul acela fantastic la lumina torţelor, activitatea personalului tehnic pentru curăţirea liniei de cadavrele îngrozitor de mutilate ale vagoanelor, şi restabilirea ei, forfoteala aceea, mişcările febrile ale luminilor de deosebite colori, toate astea fac un minunat efect pitoresc. Întorcând ochii de la atâtea lumini, din partea dreaptă spre stângă, pe poteca mai puţin luminată, pe unde trecem ca să ajungem dincolo la trenul de transbordare, văd că am pierdut pe cocoana… îmi pare rău, însă nu multă vreme, fiindcă deodată o aud la câţiva paşi înaintea mea:

— Fir-aţi ai dracului să fiţi!

Se împiedicase cocoana în jurubiţa de sârme de pe marginea liniei şi căzuse. Am alergat şi am ajutat-o să se ridice…

— Fir-ar ai dracului să fie!

Plecăm spre Bucureşti... Linia e liberă de acum… A! sfântă lipsă a obstacolelor!

— De-acu – zic – coniţa mea, într-o jumătate de ceas suntem în Gara de Nord…

— Câte ceasuri să fie?

— 11 şi 25.

— 11 şi 25?… Fir-ar ai dracului!

— La 12 fără cinci, suntem în Capitală.

— Ce dobitocie!

În adevăr, la ceasul spus coborâm. Cocoana se repede jos drăcuind şi împingând pe hamal să meargă mai iute. Eu după dumneaei… Pe peron o întâmpină un tânăr şi frumos ofiţer de călăraşi, care o primeşte cu efuziune în braţe. Într-o clipă perechea trece, pe uşa de ieşire, se suie într-o trăsură şi: mână degrabă, birjar!

„Aşa! zic eu… Am' înţeles… Bun dandist are cocoana!"

Mă sui şi eu într-o birje… Mi-e foame… Birturile sunt închise acum. Merg la o berărie să mănânc ceva… Pe cine aflu la berărie? Pe madam Sevastiţa Stănescu cu dandistul dumneaei, locotenentul. Mă aşez pe trotoar la o masă alături de tânăra pereche. Cum mă vede, graţioasa damă mă recunoaşte şi, întorcându-se către dandist:

— Lache, uite dumnealui este domnul din tren…

Pe urmă, către mine, cu multă afabilitate:

— Recomand pe frate-meu, locotenent Pandele Vasilescu…

— Mersi, domnule, c-ai ţinut aşa de bună companie soriimii, îmi zice locotenentul… Nu luaţi loc cu noi?

— Mă rog…

— Zău – zice cocoana – dacă nu era domnul aşa de amabil ca să conversăm, ce mă făceam eu atâtea ceasuri de urât?… Ce dobitocie! închipuieşte-ţi, Lache, la caracterul meu, trei ceasuri… Fir-ar ai dracului!

D-L GOE…

Ca să nu mai rămâie repetent şi anul acesta, mam'mare, mamiţica şi tanti Miţa au promis tânărului Goe să-l ducă-n Bucureşti de 10 mai.

Puţin ne importă dacă aceste trei dame se hotărăsc a părăsi locul lor spre a veni în Capitală numai de hatârul fiului şi nepoţelului lor. Destul că foarte de dimineaţă, dumnealor, frumos gătite, împreună cu tânărul Goe, aşteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la Bucureşti. Adevărul e că, dacă se hotărăşte cineva să asiste la o sărbătoare naţională aşa de importantă, trebuie s-o ia de dimineaţă. Trenul în care se vor sui ajunge în Gara de Nord la opt fără zece a.m. D. Goe este foarte impacient şi, cu un ton de comandă, zice încruntat:

— Mam'mare! de ce nu mai vine?… Eu vreau să vie!

— Vine, vine acuma, puişorul mamii! răspunde cucoana.

Şi sărută pe nepoţel; apoi îi potriveşte pălăria.

Tânărul Goe poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripţia pe pamblică: *le Formidable,* şi sub pamblică biletul de călătorie înfipt de tanti Miţa, că „aşa ţin bărbaţii biletul".

— Vezi ce bine-i şade lui – zice mam'mare – cu costumul de marinel?

— Mamiţo, nu ţi-am spus că nu se zice marinel?

— Da cum?

— Marinal…

— Ei! ziceţi voi cum ştiţi; eu zic cum am apucat. Aşa se zicea pe vremea mea, când a ieşit întâi moda asta la copii – mariner.

— Vezi, că sunteţi proaste amândouă? întrerupe tânărul Goe. Nu se zice nici marinal, nici marinel…

— Da cum, procopsitule? întreabă tanti Miţa cu un zâmbet simpatic.

— Mariner…

— Apoi de! n-a învăţat toată lumea carte ca d-ta! zice mam'mare, şi iar sărută pe nepoţel şi iar îi potriveşte pălăria de mariner.

Dar nu e vreme de discuţii filologice: soseşte trenul – şi nu stă mult.

Trenul este plin… Dar cu multă bunăvoinţă din partea unor tineri politicoşi, cari merg până la o staţie apropiată, se fac locuri pentru dame. Trenul a plecat… Mam'mare îşi face cruce, apoi aprinde o ţigară… Goe nu vrea să intre în cupeu; vrea să şadă în coridorul vagonului cu bărbaţii.

— Nu!… nu e voie să scoţi capul pe fereastră, mititelule! zice unul dintre tineri lui d. Goe, şi-l trage puţin înapoi.

— Ce treabă ai tu, urâtule? zice mititelul smucindu-se.

Şi după ce se strâmbă la urâtul, se spânzură iar cu amândouă mânile

de vergeaua de alamă şi scoate iar capul. Dar n-apucă să răspunză ceva urâtul, şi mititelul îşi retrage îngrozit capul gol înăuntru şi-ncepe să zbiere.

— Mamiţoo! mam'maree! tantii!

— Ce e? Ce e? sar cocoanele.

— Să oprească! zbiară şi mai tare Goe, bătând din picioare. Mi-a zburat pălăria! să oprească!!!

Tot într-un timp, iacătă conductorul intră să vază cine s-a suit de la staţia din urmă.

— Biletele, domnilor!

Cocoanele arată biletele dumnealor, explicând d-lui conductor de ce nu poate şi Goe să facă acelaşi lucru: fiindcă biletul era în pamblica pălăriei, şi, daca a zburat pălăria, fireşte c-a zburat cu pamblică şi cu bilet cu tot. Dar avea bilet…

— Parol! chiar eu l-am cumpărat! zice tanti Miţa.

Conductorul însă nu înţelege, pretinde bilet; daca nu, la staţia apropiată, trebuie să-l dea jos pe d. Goe. Aşa scrie regulamentul: daca un pasager n-are bilet şi nu declară că n-are bilet, i se ia o amendă de 7 lei şi 50 de bani, şi-l dă jos din tren la orice staţie.

— Dar noi n-am declaratără? strigă mamiţa.

— Ce e vinovat băiatul dacă i-a zburat pălăria? zice mam'mare.

— De ce-a scos capul pe fereastră? eu i-am spus să nu scoată capul pe fereastră! zice cu pică urâtul.

— Nu-i treaba dumitale! ce te-amesteci d-ta? zice tanti Miţa urâtului…

— Uite ce e, cocoană – zice conductorul – trebuie să plătiţi un bilet…

— Să mai plătim? n-am plătitără o dată?

— Şi pe deasupra un leu şi 25 de bani.

— Şi pe deasupra?…

— Vezi, daca nu te-astâmperi? zice mamiţa, şi-l zguduie pe Goe de mână.

— Ce faci, soro? eşti nebună? nu ştii ce simţitor e? zice mam'mare.

Şi, apucându-l de mâna cealaltă, îl smuceşte de la mamiţa lui, tocmai când trenul, clănţănind din roate, trece la un macaz. Din smucitura lu' mam'mare într-un sens, combinată cu clătinătura vagonului în alt sens, rezultă că Goe îşi pierde un moment centrul de gravitate şi se reazimă în nas de clanţa uşii de la cupeu. Goe începe să urle… În sfârşit, n-au ce să facă. Trebuie să se hotărască a plăti biletul, pe care are să-l taie conductorul din carnetul lui. Păcat însă de pălărie!… Ce-o să facă d. Goe la Bucureşti cu capul gol? şi toate prăvăliile închise!… s-ar întreba oricine, care nu ştie câtă grije are mam'mare şi câtă prevedere. Cum era să plece băiatul numai cu pălăria de paie? Daca se întâmplă să plouă, ori răcoare? Şi mam'mare

scoate din săculeţul ei un beret; tot din uniforma canonierii *le Formidable*.

— Te mai doare nasul, puişorule? întreabă mam'mare.

— Nu… răspunde Goe.

— Să moară mam'mare?

— Să moară!

— Ad', să-l pupe mam'mare, că trece!

Şi-l pupă în vârful nasului; apoi, aşezându-i frumos beretul:

— Parcă-i şade mai bine cu beretul!!… zice mam'mare scuipându-l să nu-l deoache, apoi îl sărută dulce.

— Cu ce nu-i şade lui bine? adaogă tanti Miţa, şi-l scuipă şi dumneaei şi-l sărută.

— Lasă-l încolo! că prea e nu ştiu cum!… Auzi d-ta! pălărie nouă şi biletul! zice mamiţa, prefăcându-se foarte supărată.

— Să fie el sănătos, să poarte mai bună! zice mam'mare.

Dar mamiţa adaogă:

— Da pe mamiţica n-o pupi?

— Pe tine nu vreau! zice Goe cu humor.

— Aşa? zice mamiţa. Lasă!… şi-şi acopere ochii cu mâinile şi se face că plânge.

— Las' că ştiu eu că te prefaci! zice Goe.

— Ţi-ai găsit pe cine să-nşeli? zice mam'mare.

Mamiţa începe să râză; scoate din săculeţ ceva şi zice:

— Cine mă pupă… uite!… ciucalată!

Mamiţa pupă pe Goe, Goe pe mamiţa şi, luând bucata de ciucalată, iese iar în coridor.

— Puişorule, nu mai scoate capul pe fereastră!… E lucru mare, cât e de deştept! zice mam'mare.

— E ceva de speriat, parol! adaogă tanti Miţa.

Pe când Goe îşi mănâncă afară ciucalata, cocoanele se dau în vorbă de una, de alta… Trenul aleargă acuma de spre Crivina către Periş.

— Ia mai vezi ce face băiatul afară, mamiţo! zice mamiţa către mam'mare.

Mam'mare se ridică bătrâneşte şi se duce în coridor:

— Goe! puişorule! Goe! Goe!

Goe nicăieri.

— Vai de mine! ţipă cucoana, nu-i băiatul! Unde e băiatul!… s-a prăpădit băiatul!

Şi toate cucoanele sar…

— A căzut din tren băiatul! Ţaţo, mor!

Dar deodată, cu tot zgomotul trenului, se aud bubuituri în uşa compartimentului unde nu intră decât o persoană.

— Goe! maică! acolo eşti?

— Da!

— Aide! zice mam'mare, ieşi odată! ne-ai speriat.
— Nu pot! zbiară Goe dinăuntru.
— De ce?… te doare la inimă?
— Nu! nu pot…
— E încuiat! zice mam'mare, vrând să deschidă pe dinafară.
— Nu pot deschide! zbiară Goe desperat.
— Vai de mine! îi vine rău băiatului înăuntru!

În sfârşit, iacată conductorul cu biletul: primeşte paralele şi liberează pe captiv, pe care toate trei cucoanele îl sărută dulce, ca şi cum l-ar revedea după o îndelungată absenţă. Şi mam'mare se hotărăşte să stea în coridor, pe un geamantan străin, să păzească pe Goe, să nu se mai întâmple ceva puişorului. Puişorul vede o linie de metal în colţul coridorului, care are la capătul de sus o maşină cu mâner. Se suie-n picioare pe geamantan, pune mâna pe mânerul maşinii şi începe să tragă.

— Şezi binişor, puişorule! să nu strici ceva! zice mam' mare.

Trenul îşi urmează drumul de la Periş către Buftea cu mare viteză. Dar pe la mijlocul kilometrului 24, deodată s-aude un şuier, apoi semnalul de alarmă, trei fluiere scurte, şi trenul se opreşte pe loc, producând o zguduitură puternică.

„Ce e? ce e?…" Toţi pasagerii sar înspăimântaţi la ferestre, la uşi, pe scări…

— Goe! puişorule! Goe! strigă tanti Miţa şi se repede afară din compartiment.

Goe este în coridor… De ce s-a oprit trenul?

Cineva, nu se ştie din ce vagon, a tras semnalul de alarmă. Din ce vagon?… Asta e uşor de constatat; manivela semnalului nu se poate trage decât rupându-se aţa înnodată şi cu nodul plumbuit. Personalul trenului umblă forfota, examinând roatele tamponate cu toată presiunea, aşa de tamponate ca-i trebuie vreo zece minute mecanicului să-şi încarce iar pompa de aer comprimat şi să poată urni trenul din loc. În toată vremea asta, conductorii şi şeful trenului aleargă din vagon în vagon şi cercetează aparatele semnalelor de alarmă.

Cine poate ghici în ce vagon era ruptă aţa plumbuită şi răsturnată manivela? Ciudat! tocmai în vagonul de unde zburase mai adineauri pălăria marinerului! Cine? cine a tras manivela? Mam'mare doarme în fundul cupeului cu puişorul în braţe. Nu se poate şti cine a tras manivela.

Trenul se porneşte în sfârşit, şi ajunge în Bucureşti cu o întârziere de câteva minute. Toată lumea coboară. Mam'mare aşază frumuşel beretul lui Goe, îl scuipă pe puişor să nu-l deoache, îl întreabă dacă-l mai doare nasul şi-l sărută dulce.

Apoi cocoanele se suie cu puişorul în trăsură şi pornesc în oraş:

— La bulivar, birjar! la bulivar!...

TEMPORA

Acum câţiva ani, unul dintre cei mai de seamă studenţi ai Universităţii noastre era şi tânărul Coriolan Drăgănescu. Avea inteligenţă vie, caracter de bronz, temperament de erou: pe lângă acestea, natura-l înzestrase cu un talent de orator de o putere irezistibilă. Se-nţelege că posedând astfel de calităţi, Coriolan trebuia să ajungă în fruntea camarazilor lui. El conducea toate mişcările studenţeşti. De câte ori generoasa tinerime universitară, nemaiputând sta indiferentă faţă cu împrejurările politice, se hotăra să-şi spună şi ea cuvântul ei, Coriolan îi strângea rândurile, o organiza, o îmbărbăta, o înflăcăra şi o ducea – la statua lui Mihai Vitezul. Până aci, Coriolan era mare, era incomparabil; dar aci, la statua eroului de la Călugăreni, era prodigios. Cuvântarea lui era aşa de zguduitoare, încât auzindu-l, te mirai de nepăsarea eroului de bronz: cum oare nu descalecă, precum odinioară comandorul lui Don Juan, spre a face şi el o demonstraţie?

De câte ori auzeam pe Coriolan înflăcărând tinerimea generoasă – şi l-am auzit de multe ori – mă gândeam că tânărul acesta şi-a întârziat intrarea în lumea terestră cel puţin cu două-trei sute de ani. A! el trebuia să se nască pe vremea când tirania sugruma popoarele, când nu erau încă proclamate drepturile omului, când lumea gemea cu grumajii striviţi sub călcâiul despotismului. Aş fi vrut să văz pe tirani faţă-n faţă cu Coriolan Drăgănescu! Desigur, proclamarea drepturilor omului n-ar fi întârziat atâta. Dar astăzi? astăzi când ne bucurăm de atâtea libertăţi, când nu se mai pomeneşte măcar de tiranie, când opera progresului nu mai are nicio piedica… Şi cu toate astea, chiar astăzi, sunt aşa de dese împrejurările în cari ordinea publică ar fi turburată fără amestecul tinerimii generoase.

Spre a da o idee despre Coriolan Drăgănescu şi despre activitatea lui de tribun al tinerimii, nu voi face fraze pompoase; mă voi mărgini a reproduce câteva pasaje din *Amicul poporului,* de pe vremea când acest tânăr mergea foarte des la statua lui Mihai… Să vedem.

•

„Tinerimea universitară, având ca totdeauna în fruntea ei pe distinsul student în drept, eminentul tânăr Coriolan Drăgănescu, a pornit din Cişmigiu în corp compact, voind să meargă la statua lui Mihai Bravul, unde dorea să aducă, în aceste momente de doliu pentru ţară, pentru popor, pentru naţiune, prinosul ei marelui erou al naţionalităţii noastre.

Deşi studenţii înaintau în cea mai perfectă ordine, la colţul bulevardului au fost opriţi de un cordon de sergenţi, de agenţi secreţi

şi bătăuşi.

În zadar tânărul Coriolan Drăgănescu, împreună cu toată tinerimea, a protestat în numele drepturilor înscrise în constituţie. Mizerabilii poliţişti nu i-au lăsat să treacă.

Atunci, bravul tânăr Coriolan Drăgănescu a strigat: «Fraţilor! la Mihai Bravul! după mine, la Mihai Bravul!» şi a voit să înainteze.

Tinerimea entuziastă a voit să urmeze pe bravul ei tribun. Atunci zbirii au început să lovească în dreapta şi-n stânga cu ciomegele şi cu tesacele…"

Apoi:

•

„Tânărul Coriolan Drăgănescu, bravul student, care se afla în fruntea tinerimii universitare aseară pe bulevard, a fost arestat de către bandiţii poliţiei. El se află ţinut la secret, fără să poată comunica nici cu părinţii. Se crede că a fost lovit grav şi torturat în arest; pentru aceea, mizerabilul jude, ruşinea magistraturii, al cărui nume ne facem o datorie de pudoare a nu-l mai pomeni în coloanele noastre, nu permite nimănui a da ochi cu tânăra victimă a acestui regim de teroare!"

Şi alta:

•

„Guvernul a nebunit! Mizerabilii îşi fac de cap!

Aseara, pe când studenţimea, adunată la statua lui Mihai Bravul, asculta cu inima încordată, cu sufletul transportat „patrioticul şi magistralul discurs al tânărului şi eminentului student Coriolan Drăgănescu, asupra dreptului ce-l are poporul de a protesta contra guvernului banditesc, poliţia a dat năvală asupra acelora cari vor fi mâne fala ţării, şi, lovind, zdrobind, zdrelind orbeşte, şi-a făcut loc până la statua eroului de pe treapta căreia vorbea oratorul.

A fost o scenă de teroare de nedescris.

La vederea agenţilor avinaţi, cari voiau să pună mâna pe el, tânărul Coriolan s-a suit repede pe statuă, şi-ntr-o clipă a fost în picioare pe coapsa calului, de unde a strigat: «Fie toată lumea martoră la această nouă infamie a celui mai infam dintre regimuri!»

Dar bandiţii l-au apucat de picioare. Atunci bravul tânăr a luat pe la spate în braţe trupul lui Mihai Bravul şi s-a încleştat de el cu putere. Bandiţii îl trăgeau de picioare aşa de tare, încât, dacă tânărul nu ceda şi nu lăsa pe Mihai Bravul din braţe, atunci ori ar fi frânt trupul de bronz ai eroului, ori acele fiare sălbatice i-ar fi smuls picioarele din încheieturi.

Nu! nu! acest guvern a-nnebunit!…"

•

Acesta era Coriolan Drăgănescu… Şi cu toată prodigioasa lui activitate de tribun politic, el nu şi-a neglijat studiile decât foarte puţin. A frecventat regulat cursurile la Universitate şapte-opt ani, şi nu cu puţină bucurie părinţii, rudele şi numeroşii săi amici au citit într-o zi în *Amicul poporului* următoarea notiţă la ultime informaţiuni:

•

„Aflăm cu deosebită plăcere că tânărul Coriolan Drăgănescu, eminentul student al Universităţii noastre, şi-a susţinut cu succes teza de licenţă în drept, tratând cu talent despre Ordinea publică în statul modern. Eminentul tânăr a fost viu felicitat de membrii comisiei. Din parte-ne, ne facem o datorie a-l felicita asemenea, dorindu-i strălucita carieră pe care desigur cu talentele sale o merită."

•

Licenţiat în drept! tânăr eminent! irezistibil orator! caracter mare; idei generoase!… Desigur – mi-am zis eu – iată un cetăţean de mare viitor. Frumoasă carieră!… Îl avusesem totdeauna în vedere pe eminentul tânăr. Isprăvile lui ca student erau aşa de zgomotoase, încât mai în fiecare zi trebuia să auz, să citesc sau să pomenesc de acest frumos nume, Coriolan Drăgănescu! Parcă a fost însă un făcut… După ce am citit notiţa despre obţinerea licenţei lui în drept, încet-încet am început să uit de numele altădată atât de celebru, şi era firesc lucru; îl uitam fiindcă nu mai mă-mpiedecam de el la tot pasul. De mult acum îl uitasem de tot. Era vreme turbure. Chestiuni politice acute; criză economică, agricolă, finanţiară: călcări mai mult sau mai puţin grave ale pactului fundamental – toate acestea iritaseră mult opinia publică. Studenţimea era în fierbere şi pusese de gând să manifesteze. Ce s-o fi făcut astăzi la statua lui Mihai Viteazul? Ia să vedem. Am luat *Amicul poporului* şi am citit:

•

„Au trecut de culmea infamiei! Săriţi, cetăţeni! Regimul a turbat!

Fapta de azi a acestor tâlhari a întrecut tot ce se putea închipui din partea unor aşa lăpădaţi de lege şi de Dumnezeu!

Studenţii au fost schingiuiţi, zdrobiţi, măcelăriţi!

Bandiţii regimului au avut ordin să tragă-n carne vie şi au tras!

A fost ceva şi oribil, şi murdar!

Sângele generoasei tinerimi române a roşit marmora albă pe care se ridică statua celui mai mare erou român!

Să nu creează însă bandiţii că nu va veni ceasul pedepsei!

Ucigaşii tinerimii sunt notaţi şi nu vor scăpa de răspundere măcar de s-ar ascunde în gaură de şarpe…

Îndeosebi, promitem neruşinatului inspector poliţist, canaliei ordinare, mişelului fără ruşine, sălbaticului zbir şi călău antropofag,

care răspunde la dezgustătorul nume de Coriolan Drăg…”

LA PAŞTI

10 ceasuri şi jumătate seara, în sâmbăta Paştelui…

„Marele Magazin de Coloniale, Delicatese, Comestibile et Colori şi mare Depou de Vinuri et Băuturi Indigene et Streine”, cu firma „La trei struguri tricolori”, şi-a lăsat obloanele şi închis gazometrul.

Tânărul Lache, funcţionar comercial în acest mare magazin, îşi pune costumul cel nou şi cravata cea nouă, îşi încalţă ghetele cele nouă cu bizeţuri, îşi ia pălăria cea nouă şi porneşte.

Douăzeci şi patru de ore de absolută libertate…

Să-l urmărim ceas cu ceas şi pas cu pas.

•

11 şi jumătate, sâmbătă noaptea.

Clopotul de la mitropolie…

Un tun…

Lache trece podul de la Palatul Justiţiei în direcţia sud. Al doilea tun…

Lache a intrat în curte la Doamna Bălaşa.

În biserică nu mai e loc.

Lache stă afară… Se închină… Cuprins de o adâncă evlavie, îşi aduce aminte cu dor de părinţii lui de la Otopeni.

Încet-încet, tot vârându-se, reuşeşte să suie treptele de la intrarea templului.

Aude corul… dar nu poate vedea decât marele policandru, învăluit într-o ceaţă groasă.

Se ridică în vârful picioarelor, rezemându-se cu mânile întâi pe umerii unei cocoane, care-l face obraznic şi măgar, pe urmă pe una dintre coloanele de marmoră imitaţie.

Stă câteva minute cu capu întins şi în vârful picioarelor.

Parcă ar vedea mai bine aşa, însă o gheată, a din dreapta, îl supără când stă în vârful picioarelor.

Lache rabdă cât rabdă, apoi se hotărăşte să se mai lase şi pe călcâie.

Lumânările se aprind.

Lache scoate din buzunar o portocală{6} îi trage coada afară şi ia, de la cucoana care l-a făcut măgar şi obraznic, lumină.

•

12 şi un sfert…

Lache suie la mitropolie cu portocala aprinsă.

Suind, gândeşte… La ce? La un lucru foarte ciudat: de ce totdeauna gheata din dreapta supără mai tare decât cea din stânga? Şi apoi: de ce la suiş supără gheata din dreapta mai tare decât pe drum drept?

1 şi trei sferturi…

Lache coboară dealul mitropoliei, ţinând strâns portocala aprinsă…

Ciudat lucru! la coborâş, gheata din dreapta parcă supără şi mai mult ca la suiş…

Cu cât îl strânge gheata, cu atât Lache strânge portocala…

O strânge până o sparge.

Suflă, o stinge şi o pune în buzunar.

5 şi jumătate dimineaţa…

Lache umblă pe stradă fără să ştie exact unde vrea să meargă, fără să fi hotărât cum să-nceapă petrecerea de Paşti.

Ciudat lucru însă!

Şi pe loc drept, gheata din dreapta supără tot aşa de tare ca şi la suiş, ori coborâş.

•

7 ceasuri dimineaţa…

Lache se-ntâlneşte cu un amic, alt funcţionar comercial, tot comestibile et colori.

— Cristos a-nviat!

— Adevărat a-nviat!

Oricât să zici, teribilă potriveală! Ghete la fel!

Da, dar pe amicul nu-l supără gheata din dreapta – îl supără a din stânga.

A! care va să zică, atunci – ce e de făcut?

E lucru simplu. Lache ia la braţ în stânga pe amicul său, care primeşte bucuros, şi aşa pornesc înainte, rezemându-se unul de altul în partea piciorului la care nu-i supără gheata.

•

8 ceasuri dimineaţa.

Sunt pe bulevard…

Lache are o idee: să şază pe o bancă.

Amicul aprobă ideea lui Lache…

Şed, şi unul întinde piciorul din dreapta, adică Lache, iar celălalt întinde piciorul din stânga, amicul, care va să zică…

Şi şed aşa foarte melancolici, privind cum trec fel de fel de trecători şi de trecătoare, unii mai încet, alţii mai iute, ba unii chiar aleargă, parcă ar fi cu picioarele goale.

•

9 ceasuri.

Lache zice:

— Ai să mai umblăm… mai rău e când şezi!

Şi amicul zice:

— Şi mie mi se pare…

Se ridică şi, muşcându-şi fiecare buza de jos, iar se iau la braţ.

•

Spre Cişmigiu…

Coborând, văd cadre atârnate pe grilajul grădinii…

Amândoi, amatori de bele-arte, au deodată acelaşi gând: să stea puţin, să se uite la cadre.

Se opresc, rezemându-se bine unul într-altul şi ridicând picioarele de afară: Lache pe cel din dreapta, cum ţine pe amic de braţ în stânga; iar amicul, pe celălalt.

Dar o galerie de pictură este cea mai obositoare distracţie intelectuală.

După câteva momente de admiraţiune, Lache zice:

— Ai să umblăm… e rău când stai!

Şi amicul zice:

— Şi mie mi se pare.

Atunci, pornesc ca doi fraţi din Siam şi încet-încet trec la maidanul Duca.

•

10 ceasuri.

Lache şi amicul se dau în leagăn, fiecare întânzând piciorul din partea unde s-au ţinut la braţ…

Parcă vântul face bine, la început…

Dar peste câteva momente, cei doi amici se satură de leagăn şi pornesc după metoda lor.

•

1 şi jumătate după-amiazi.

Lache s-a desfăcut pentru un moment de braţul amicului, care stă rezemat de un perete al vestibulului Teatrului Naţional.

Lache cumpără de la casă doua staluri III la *Sinzeana şi Pepelea.*

E îmbulzeală la casă.

Un glas sfâşietor:

— Nu mai mă călca şi d-ta, domnule!

•

4 şi jumătate d.a.

S-a isprăvit spectacolul…

Lache coboară, cu amicul său la braţ, cele trei trepte ale vestibulului.

Se opresc în faţa băncii, pe trotuar.

O inspiraţie trece prin mintea lui Lache:

— Hai să şedem!

Şed, şi Lache zice:

— Eu o scot.

— Şi eu o scot, zice amicul.

Atunci fiecare îşi scoate gheata de la piciorul din partea unde nu se ţinuseră la braţ, adică Lache pe a din dreapta, şi amicul pe a din stânga.

O, sfântă libertate!

Am putea pentru ca să zicem că nu e ceva mai sfânt pe lume! şi putem pentru ca să afirmăm că n-au fost vreodată două picioare mai fericite decât acuma piciorul drept al lui Lache şi piciorul stâng al amicului său.

De fericire, ele nu mai ştiu ce să facă cu degetele lor – parcă ar cânta la clavir.

Şi teribilă potriveală, domnule! amândouă poartă ciorapi crem şi cam largi, care vin de fac cute şi fireşte că, dacă face cute ciorapul, e mai rău când e gheata strâmtă.

Foarte frumos pe Piaţa Teatrului! stai, mă-nţelegi, la umbră şi te uiţi… şi vorbeşti şi râzi, şi se mai zbicesc şi ghetele de lacrimile picioarelor…

•

5 ceasuri d.a.

Lache zice:

— Hai să mergem!

Amicul zice:

— Hai!

Şi amândoi îşi potrivesc ciorapul crem, trăgându-l bine şi făcând o cută sistematică sub călcâi… Apoi, fiecare-şi ia gheata şi vâră piciorul în ea…

Vârful merge… călcâiul nu vrea şi scârţâie, şi picioarele cari au gustat o dată libertatea şi lumina, încep să palpite şi sa zvâcnească nebuneşte la ideea că o nouă eră de sclavie şi de-ntuneric trebuie să-nceapă: o adevărată revoltă, care n-ar putea fi năbuşită decât cu praf de federvais; dar praful lipseşte, şi revolta triumfă.

Lache zice:

— Nu merge!

— Nu merge! zice şi amicul.

Şi amândoi lasă ghetele jos, fiecare în partea lui, şi amândouă picioarele încep iar să joace din degete ca nişte mâni de harfonistă.

•

6 ceasuri d.a.

Lache şi amicul beau bere la Gambrinus, unde e lume destulă.

Amândoi sunt cu piciorul respectiv liber şi cu câte o gheată alături.

Plătesc şi vor să plece.

Se apleacă să-şi ia fiecare gheata.

Caută în zadar: ghetele lipsesc amândouă.

Un mare hohot de râs porneşte dintr-un colţ al berăriei.

Toată lumea se uită-ntr-acolo.

Ce e?… Un câne englezesc al unui ofiţer, câne dresat la circ să servească pe stăpân ca fecior în casă, face sluj ţinând două ghete-n gură.

•

8 ore seara.

Lache şi amicul stau în trăsură picior peste picior, cel de deasupra numai în ciorap crem.

Lache zice:

— Hai să le schimbăm! Să vedem.

— Haide… Opreşte, birjar!

Genială inspiraţie a avut Lache!

Ghetele schimbate merg minunat. Dau drumul birjarului şi se-ntorc în târg cu tramvaiul, la Mitică Georgescu.

Dar, vai! fatalitate, ca să zicem aşa!

La Mitică, amândoi sunt forţaţi să scoată iar câte una, însă acuma viceversa: Lache p-a din stânga şi amicul p-a din dreapta… şi cu mai multă precauţiune decât la Gambrinus – fiecare şi-o ţine dinainte pe masă…

O ZI SOLEMNĂ

Zi-ntâi de mai stil nou 1900, zi de redeşteptare, ziua florilor, ziua triumfului primăverii, a fost ziua şi a unui alt mare triumf – triumful unei idei mari! ziua-n care s-a realizat în fine un ideal de multă vreme hrănit cu pasiune în sufletul celui mai neobosit dintre primarii urbani ai regatului, în sufletul bravului meu amic Leonida Condeescu, primar al urbei Mizil. Numai acela care a luptat în viaţa lui pentru o idee mare, numai acela care şi-a jertfit liniştea, odihna, totul pentru o cauză publică, numai acela poate înţelege importanţa zilei de 1 mai 1900.

Mizilul!… Aşezată la poalele Tohanilor, celebre podgorii, această urbe – o grădină – se răsfaţă cu multă cochetărie pe o pajişte plană, asupra căreia bate soarele în plin de cum răsare şi până apune, iarna şi vara. Rar se găseşte o panoramă aşa de plăcută şi atât de luminată: la miazănoapte, trâmba podgoriilor aci aproape, şi mai sus, în depărtare, treptele din ce în ce mai azurii ale Carpaţilor; la miazăzi, câmpia vastă, care se-ntinde, uşor povârnită, până departe-n Dunăre. La spate, cea din urmă treaptă a munţilor; în faţa, neţărmurita zare a câmpiei. Se poate zice că Mizilul este poarta Bărăganului. Alături se află Fefeleiul, ilustru pentru vechimea lui istorică, leagănul aristocraţiei de pe albia Buzăului; se mai afla apoi aci aproape Inoteştii şi mai încolo Lipia, amândouă vestite pentru cultura pasionată a rasei cavaline şi pentru cursele de cai pe deşelate şi pe distanţe de sute de kilometri.

Se întinde o câmpie
Pe sub poale de Carpaţi,
Câmp deschis de… călărie
etc.

Mizilul străluceşte în mijlocul tutulor, până acuma ca reşedinţă de suprefectură şi ca una din cele mai importante centre politice ale ţării. El datoreşte însă în mare parte importanţa sa activităţii, energiei şi devotamentului lui Leonida Condeescu. Se poate oare zice Termopile fără a zice Leonida? Nu, desigur. Ei! tot astfel, cine zice Leonida, zice Mizil. Mizilul nu se poate concepe altfel; dar nici Leonida.

Ce a făcut Leonida Condeescu pentru urbea lui este imposibil de descris pe larg într-un cadru aşa de strâmt. Mă voi mărgini prin urmare a consemna, în liniamentele lor generale, unele din faptele sale cele mai importante, al căror mobil a fost totdeauna dorinţa fierbinte de a afirma importanţa Mizilului, de a grăbi ridicarea Mizilului, de a realiza înflorirea Mizilului. Este Leonida un ambiţios?

Da, fără îndoială! zic eu; dar când ambiţiunea nu este egoistă, ci altruistă; când ea s-aprinde pentru binele public, este nobilă şi mai presus de orice laudă. Din frageda lui tinereţe, Leonida a visat un Mizil mare, un Mizil cel puţin capitală de district deocamdată… Astfel, odată l-a-ntrebat profesorul la lecţia de geografie:

— Leonido, care e capitala judeţului Buzău?

— Mizilul, domnule! a răspuns cu mândrie tânărul Leonida, viitor primar al urbei sale natale.

— Nu-i adevărat, Leonido, a zis profesorul; e Buzăul…

Dar capitala judeţului Prahova?

— Mizilul, domnule! a răspuns hotărât junele.

— Nu-i adevărat, Leonido; este Ploeştii. Dar a judeţului Ialomiţa?

— Mizilul, domnule! a răspuns desperat băiatul.

— Nu-i Mizilul; e Călăraşii… Treci la loc!

Leonida a tăcut, încruntându-şi sprâncenele – e foarte sprâncenat – şi a trecut la loc. Dar dacă a tăcut, asta nu înseamnă că n-a gândit…

„A! şi-a zis el în gândul lui. A! care va să zică, Mizilul nu e capitală de judeţ!”

De atunci tânărul nu a mai avut astâmpăr, şi, înainte chiar de vârsta legiuită, s-a aruncat cu pasiune în luptele politice, şi-orice glumă deoparte – trebuie să mărturisească fiecine că puţini dintre bărbaţii noştri politici mari şi mici au fost aşa de consecvenţii ca Leonida: soldat credincios al partidului conservator, încă de pe vremea când nu se-ndura să creează că Mizilul ar putea fi ceva mai puţin decât capitala Ialomiţei, daca nu a Buzăului sau a Prahovei, a rămas până astăzi acelaşi – partidul său n-are un membru mai nestrămutat şi mai devotat.

Toate stăruinţele lui Leonida pentru a face din Mizil capitala unuia dintre cele trei judeţe limitrofe au rămas infructuoase: era peste putinţă a se degrada, fără niciun motiv plauzibil, Ploeştii, Buzăul, ori Călăraşii. În privinţa Ploeştilor, Leonida găsise motivul, un motiv destul de puternic: Ploeştii se făcuseră vinovaţi de o crimă contra unităţii statului; acest oraş se proclamase odată ca republică independentă: statul avea tot dreptul să pedepsească Ploeştii şi să declare Mizilul capitală a Prahovei. La această argumentare zdrobitoare a lui Leonida, i s-a răspuns că un caz identic se petrecuse cu sora noastră de ginte latină, Franţa: Parisul se declarase şi el comună independentă; cu toate astea, nimeni nu s-a gândit să-l pedepsească prin degradare, mutând capitala districtului în altă parte, la Versailles, de exemplu.

Atunci, Leonida a propus guvernului o altă soluţiune: să. Se ia câte o bucată din cele trei judeţe limitrofe, să se facă un trup, care să se declare judeţ, de sine stătător cu capitala Mizil. Soluţiunea era neadmisibilă, din cauza crizei de care suferea tezaurul public.

Fără să renunţe a gândi la realizarea visului său într-un timp mai oportun, Leonida a început să stăruie ca barem să se strămute la Mizil episcopia de Buzău. Fatalitate însă! S-a opus sinodul.

— Atunci, dacă nu se poate episcopia, strămutaţi la Mizil măcar regimentul 32!

La aceasta s-a opus comenduirea corpului respectiv de armată.

— Atunci, dacă nu se poate regimentul 32, înfiinţaţi-ne un liceu clasic şi mutaţi la Mizil Facultatea de medicină din Iaşi!

La aceasta s-a opus Ministerul Cultelor.

— Sau clădiţi-ne un teatru naţional cu o subvenţie din partea statului!

La aceasta s-a opus Direcţia generală a teatrelor.

„Mulţi vrăjmaşi are Mizilul!" a gândit cu amărăciune Leonida, şi la acest gând şi-a îndoit energia. A cerut o audienţă la rege. La această audienţă, Leonida şi-a aşternut tot programul său de dezvoltare a Mizilului, arătând în culori vii suveranului perspectiva unui măreţ oraş, care să fie cu vreme fala regatului.

— Sire, tot s-a făcut pentru alte oraşe: pentru Mizil, nimic! No-i n-avem reşedinţă de judeţ, n-avem tribunal, n-avem episcopie, n-avem regimentul 32, n-avem liceu, n-avem facultate de medicină, n-avem teatru naţional, n-avem pod peste Dunăre – n-avem nimic, nimic, sire!… Rugăm pe Maiestatea-Voastră să ni se dea şi nouă ceva din toate astea. Să nu se uite că Mizilul este un oraş care a luat totdeauna parte cu entuziasm la cele mai mari acte ale istoriei naţionale; este păcat, sire, ca Mizilul să fie astfel persecutat! căci nu putem pentru ca să zicem alt decât că este o persecuţiune!

Suveranul a promis că va recomanda atenţiunii guvernului stăruinţele energicului primar, şi-n adevăr, cum a văzut pe preşedintele consiliului, i-a vorbit despre Mizil şi despre Leonida. Preşedintele consiliului a surâs cu bunătate şi a spus regelui:

— Sire, primarul Mizilului este un tânăr foarte meritos; însă are… are… nu un cusur, ci un exces de calitate: ţine să facă, cu orice preţ şi cât se poate mai iute, din urbea sa măcar un port de mare…

Pe când Leonida medita asupra chestiunii arzătoare: „ce s-ar putea cere guvernului în favoarea dezvoltării Mizilului?" iată că Direcţia generală C.F.R. înfiinţează expresul Bucureşti-Berlin via Breslau. Leonida ia itinerarul oficial şi vede… o scăpare din vedere, probabil! o greşeală de tipar, desigur!! în dreptul Mizilului nu se indică ora – o linie dreaptă ca la Inoteşti şi la Viintileanca! Aleargă la gară… Cercetează… Nenorocire! Nu e scăpare din vedere, nu e greşeală de tipar! Este exact: expresul trece pe la Mizil fără să se oprească, nici la dus, nici la întors!

A! asta e prea mult!

Un an! un an întreg de alergături, de stăruinţe, de protestări, de

ameninţări! un an de nelinişte, de neodihnă, de luptă eroică! Atâta luptă trebuia să fie-n sfârşit încoronată de succes. În sfârşit, de la 1 mai stil nou, trenul numărul 5 Bucarest-Berlin şi trenul numărul 6 Berlin-Bucarest se opresc în gara Mizil. Cel dintâi soseşte în gară la 10 şi 12 minute şi pleacă la 10 şi 13 antemeridiane; cel d-al doilea soseşte la 6 şi 37 şi pleacă la 6 şi 38 postmeridiane. La trecerea primului tren, simpaticul primar al Mizilului, în culmea emoţiunii, emoţiune legitimă a unui triumf atât de greu repurtat, a expediat colegului său, primarului de la Breslau, următoarea telegramă:

Maire Bürgermeister,

Breslau.

Aujourd'hui jour solennel matin précises 10 h. 12 min. express Bucarest-Berlin arrêté gare notre Midil pavoisée foule énorme presque dix miile personnes applaudissements frénétiques enthousiasme comble commission trois citoyens notables montés aller Buzeo banquet rentrer soir précises 6 h. 37 min. Midil express Berlin-Bucarest. Vive Allemagne! Vive Roumanie! Vive Breslau! Vive Midil! Salutations fraternelles!

Maire Bürgermeister Midil
Leonida Condeescu{7}

Înainte de înapoierea comisiei de trei de la Buzău, Leonida primeşte următoarea telegramă:

Maire Bürgermeister,

Breslau touché profondément sentiments Midil! Vive énergique maire Léonida Condeescu!{8}

Maire Bürgermeister Breslau
Nedescifrabil

A! dar nu e totul sfârşit! zice Leonida, şi se suie în expresul numărul 6.

— Unde merge acest primar, care nu oboseşte niciodată?

— La Bucureşti.

— Ce treabă are la Bucureşti?

— Merge să stăruiască la C.F.R. Ca, pe tăbliţa albă cu litere roşii, care indică direcţia celor două exprese, să se scrie de acum: Berlin – Bucarest via Breslau – Midil, şi viceversa: Bucarest – Berlin via Midil – Breslau.

TREN DE PLĂCERE

S-a hotărât, care va să zică…

Madam Georgescu – Miţa Georgeasca – cu d. Georgescu – Mihalache – pleacă la Sinaia cu trenul de plăcere, însă, de mult madam Georgescu a promis „puiului" să-l ducă odată şi pe el la Sinaia; prin urmare, trebuie să-l ia şi pe puiul; dar puiul nu merge nicăieri fără „gramamà"; prin urmare, şi pe gramamà trebuie s-o ia. Puiul este mititelul Ionel Georgescu, în etate de cinci anişori împliniţi, unicul fruct până astăzi al amorului părinţilor săi; iar gramamà este cocoana Anica, mamiţa mamiţichii puiului.

Trenul de plăcere pleacă din Gara de Nord sâmbătă după-amiazi, la orele trei fără cinci. Sâmbătă, aşadar, de la amiazi, amândouă aceste doamne încep să se pregătească de plecare. Madam Georgescu este pe deplin stabilită asupra toaletei sale: bluza *vert-mousse,* jupa *fraise écrasée* şi pălăria asortată; umbreluţa a roşie, mănuşile albe şi demibotinele de lac cu cataramă; ciorapii de mătase vărgaţi, în lungul piciorului, o bandă galbenă şi una neagră, despărţite cu câte un fir stacojiu. Cocoana Anica se-mbracă în negru, aşa se-mbracă dumneei de când a pierdut pe răposatul Nicula; coloare deschisă n-a mai purtat, decât acuma, de curând, barej conabiu la cap. Cât despre puiul, nici nu mai încape discuţie – el va purta la Sinaia uniforma de ofiţer de vânători ca prinţul Carol. Până să potrivească mamiţa pe madam Georgescu, până să-mbrace pe puiul şi să-i puie sabia, iată că s-a făcut ceasul două fără douăzeci. La ceasurile două fără un sfert, iată soseşte şi d. Georgescu cu un muscal cu cauciuc. Cum intră şi dă cu ochii de gramamà, strigă:

— Cocoană! încă n-ai plecat? să ştii c-ai pierdut trenul! Până s-ajungi la tramvai, cum umbli d-ta; până să-l apuci, că poate n-ai noroc să-ţi treacă tocmai atunci; până să ajungi la gară – s-a isprăvit! n-are să te-aştepte trenul pe dumneata… Apoi, văzând pe gramamà că tăndăleşte căutând nişte chei: – N-auzi, cocoană, că scapi trenul?

Cocoana Anica porneşte, şi madam Georgescu după ea:

— Mamiţo, ştii unde am vorbit să ne-ntâlnim: în salon de clasa-ntâi… Ai auzit?

Gramamà a plecat să caute tramvaiul. D. Georgescu cu familia şi cu un coşuleţ elegant de provizii – salam, opt ouă răscoapte, un pui fript, două jimble, sare, piper, în sfârşit tot ce trebuieşte – se urcă în birjă şi:

— La gară, gaspadin!

De douăzeci şi cinci minute, familia Georgescu stă în salon de clasa-ntâi, şi gramamà nu mai soseşte. Ceasornicul arată două şi jumătate… Madam Georgescu începe să devie impacientă. Trei fără douăzeci şi

cinci… Mai sunt douăzeci de minute; la casă se dau bilete, şi cocoana Anica nu mai vine. D. Georgescu începe a bănui că n-are să trebuiască a mai lua patru bilete, poate că trei or s-ajungă, şi porneşte din salonul de aşteptare să meargă la ghişet. Dar în uşă-ntâlneşte piept în piept pe gramamà, care nu mai poate de gâfâială.

— Uf! nu mai poci! zice cocoana Anica.

Dar d. Georgescu îi numără parale potrivite pentru un bilet de dus şi-ntors clasa III, şi-i arată ghişetul respectiv.

Peste câteva minute, trenul zboară-nspre Carpaţi.

— Biletele, vă rog, domnilor, zice politicos conductorul, intrând în primul vagon de clasa-ntâia.

D. Georgescu arată două bilete.

— … Mititelul… al dv.? întreabă conductorul arătând pe ofiţeraşul de vânători, care s-a suit cu picioarele pe bancheta de catifea.

— Da! dar n-a-mplinit patru ani… Nu trebuie să ne-nveţi dumneata pe noi regula, zice madam Georgescu.

Conductorul salută politicos şi trece mai departe.

— I-ai spus mamiţii (întreabă discret madam Georgescu pe consoartele dumneaei) să bage de seamă să nu-i fure cineva coşul?

D. Georgescu dă din cap şi se mulţumeşte să zică numa:

— Hâhî!

Mai discret încă, întreabă d. Georgescu pe consoarta d-sale:

— I-ai dat ceva parale?

Madam Georgescu răspunde consoartelui tot aşa de laconic cum i-a răspuns şi dânsul.

— Cât?

Madam Georgescu arată mâna cu cele cinci degete răsfirate: cinci – adică, o băncuţă.

Treizeci de bani, tramvaiul de la Zece Mese până la gară: care va să zică gramamà are încă douăzeci de bani pentru ca să cumpere două legături de vişine la Comarnic. Şi-n adevăr, le şi cumpără, şi le şi mănâncă pe jumătate până la Valea Largă, cu sâmburi cu tot. Trenul soseşte la Sinaia regulat. Lume – destulă. Dar cu toată-mbulzeala, cine ştie să-şi facă un plan bine hotărât nu se rătăceşte niciodată. Familia Georgescu ştie perfect ce are să facă pas cu pas şi minută cu minută. Astfel, madam Georgescu cu d. Georgescu şi cu puiul se urcă-n birjă şi merg drept la parc, unde muzica militară cântă cadrilul *Les petits cochons,* să se asigure de o odaie cu două paturi la Regal; iar gramamà cu coşul merge la Mazăre, să se asigure de o odaie cu un pat: e atât de aproape Mazăre de gară, că nu face pentru ca să mai dai parale la birjă. D. Georgescu însă dă unui băiat un ban, să ducă după gramamà coşul.

S-a întunecat… Lămpile electrice încep a sclipi. Puiului i-e foame. D. Georgescu lasă pe madam Georgescu pe o bancă în aleea

principală, unde e toiul promenadei de lume bună, şi pleacă cu puiul la gramamă. Fatalitate! La otel Mazăre i se spune că n-a fost odaie goală şi că a trimes-o pe jupâneasa la otel Manolescu, devale. D. Georgescu coboară cu bravul ofiţeraş de vânători, care este foarte obosit şi flămând. La Manolescu, iar fatalitate! n-a fost odaie goală, şi a trimes-o pe jupâneasa la otel Voinea, în Izvor. D. Georgescu suie cu bravul ofiţeraş, după ce i-a cumpărat o franzelă şi i-a dat să bea apă. Trecând spre Izvor, se abate prin parc să spuie lui madam Georgescu, nu cumva să-şi piarză răbdarea aşteptându-l… Fatalitate! Madam Georgescu lipseşte de pe bancă. D. Georgescu lasă un moment pe puiul, care nu mai poate umbla, să se odihnească pe bancă, face câţiva paşi în sus, apoi în jos, să găsească pe madam Georgescu. Madam Georgescu, nicăieri! Se-ntoarce să ia puiul, să-l ducă la Voinea şi să se-ntoarcă apoi în parc, unde trebuie până-n fine să găsească pe madam Georgescu. Fatalitate! Puiul lipseşte.

— Pardon – zice d. Georgescu către un domn care stă pe bancă – n-aţi văzut un copilaş frumuşel, îmbrăcat în uniformă ca prinţul Carol?

— Ba da… Acu a plecat cu o damă…

— Cu o damă înaltă, cu o bluză verzuie şi cu jupă…

— N-am băgat de seamă; dar am auzit că dama-i zicea „puiule” şi băiatul „mamiţico”.

— Pardon, încotro a pornit?

— Încoace, răspunde domnul, arătând înspre Mazăre. Dama zicea că-l duce pe puiul la gramamà.

D. Georgescu porneşte înapoi la Mazăre… Acolo i se spune – fatalitate! – că madam Georgescu a fost acum cu puiul şi, negăsind pe gramamà, a plecat devale la Manolescu. Degrab' la Manolescu…

— A fost o damă cu băieţelul cu care aţi fost dv. şi i-am spus tot cum v-am spus dv., că n-am avut odaie, şi am mânat-o la Voinea.

D. Georgescu suie şi porneşte cu pas regulat către Izvor. Ajunge foarte obosit şi asudat la Voinea… Fatalitate! La Voinea nu se află nici madam Georgescu, nici puiul, nici gramamà, nici coşul.

— Ce-i de făcut?

Cu toată inteligenţa lui, d. Georgescu stă câteva momente pe loc fără să poată răspunde la această-ntrebare… Va trebui să răspunză însă…

— Ce?

Pentru cine nu e deprins să se caţere pe munţi, putând trece ca o capră din valea Prahovei în a Ialomiţei, Sinaia nu se poate compara mai nemerit decât cu un stomac: o încăpere mai mult sau mai puţin largă, având două deschizături destul de strâmte. Te-a înghiţit odată Sinaia, nu mai poţi ieşi decât ori pe sus, spre miazănoapte, către Predeal, ori pe jos, spre miazăzi, către Comarnic. Prin urmare, îşi face d. Georgescu următoarea judiţioasă socoteală:

„Trebuie să fie în Sinaia, că n-au avut pe unde zbura”.

N-apucă să isprăvească această gândire, şi cineva, venindu-i drept în faţă, sub lumina unei lămpi electrice, îi zice:

— Să-mi scrii, nene Georgescule!

— Adio, Mitică…

— Te aşteaptă-n parc madam Georgescu cu familia Vasilescu şi cu locotenent Mişu…

— În parc?… Să-mi scrii, Mitică!

— Adio şi n-am cuvinte, nene Mialache!

D. Georgescu îndoieşte pasul… intră în parc; caută peste tot… Madam Georgescu – fatalitate! – nicăieri. Obosit, omul şade pe o bancă, să răsufle, şi, pentru prima oară, după o alergătură de cinci ceasuri, înjură în gând… Pe cine?… Pe coana Anica… Dumneei a făcut toată încurcătura, dumneei face toate încurcăturile… Dar… nu strică dumneei; el strică; nu trebuia s-o ia; trebuia s-o lase la Bucureşti… Şezând astfel pe bancă-n parc, în prada unor gânduri destul de nefavorabile cocoanei Anichii, d. Georgescu nu ia seama că muzica a plecat şi că lumea încet-încet s-a strecurat, mergând fiecare către culcuşul său. A! e grozav să ai fiinţe iubite, rătăcite departe de tine, şi să nu ştii la un moment în ce loc se află, ce fac, ce li se-ntâmplă, ce vorbesc, ce simt, ce gândesc despre tine… le e dor de tine, cum ţi-este ţie de ele? etc. etc.

„Unde dracul s-a băgatără?” zice d. Georgescu.

Şi iar o înjurătură – de astă dată la adresa tutulor celor trei fiinţe iubite pe cari le cată fără să le găsească. Dar iată că un glas simpatic îl trezeşte pe d. Georgescu din urâtele-i gânduri.

— Bravos! d-le Mialache! bravos!

Este cocoana Anica, mamiţa lui madam Georgescu.

— Cocoană! strigă ginerele, sărind drept în picioare… Unde umblaţi, cocoană?

— Bravos! tot dumneatale-ntrebi…

— Fireşte că eu, daca nu ştiu… De cinci ceasuri de când umblu după dv.

— După noi!… Ce spui, frate?… Dar la Oppler nu puteai să vii?… A nemerit orbul Brăila… şi d-ta…

— La Oppler te-am trimes eu pe d-ta? strigă d. Georgescu scos din pepene… La Oppler? Dracul era să ştie că dv. sunteţi la Oppler?… Eu v-am căutat la Mazăre, la Manolescu, la Voinea, în parc…

— La Voinea?… Nu mi-a zis Miţa că ne-a găsit loc la Vasileasca?…

— Când ţi-a zis Miţa că ţi-a găsit loc la Vasileasca?

— Când ne-am întâlnitără pe bulivar…

— Când v-aţi întâlnitără pe bulevard?

— Când mergeam la Voinea… ne-am întâlnitără, că nu l-am găsit…

— Pe cine?

— Pe Voinea. Fincă ne-am întâlnitără cu Măndica.

— Care Măndica? zbiară d. Georgescu.

— Vasileasca, omule! şi cu Miţa…

— Ei! şi unde e acuma Miţa?

— Nu ţi-am spus?

— Când mi-ai spus?

— Mialache! eşti nebun! Nu ţi-am spus că te aşteaptă la Oppler cu Vasileasca şi cu fratele Vasileaschii, locotenent Mişu de la itidenţă?

— Dar puiul?

— L-am culcat.

— Unde?

— Nu ţi-am spus?

— Cocoană! eşti nebună? când mi-ai spus?

— Nu ţi-am spus că am tras la Măndica?

— Ei?!

— Nu zbiera aşa!… Ei!… ne-a dat un pat pentru puiul în odaie la copiii ei, şi Miţii i-a dat odaia lui Mişu, şi el doarme pe canapea în antreluţă…

Din vorbă-n vorbă, au ajuns la Oppler. La Oppler, fatalitate! Toate luminile sunt stinse.

— S-a dusără la Vasileasca acasă.

D. Georgescu şi coana Anica suie încet pe drumul prăpăstios către strada Furnica. E o noapte caldă, cu lună plină… Cu cât suie, cu atât se desfăşură la picioarele drumeţilor panorama mirifică a Sinaiei, cu simetricele ei constelaţii de lampioane electrice. Vederea aceasta o încântă pe coana Anica… D. Georgescu e mai puţin simţitor faţă cu măreaţa privelişte şi înjură bombănind. Au ajuns în sfârşit la Villa Măndica. Puiul doarme cu copiii Vasileaschii; dar, fatalitate! Madam Georgescu lipseşte. A plecat.

— Unde?

— A plecatără acuşica toţi – zice servitoarea somnoroasă – la Sfânta Ana.

— Şi d. Mişu, locotenentul? întreabă coana Anica.

— Şi dumnealui, răspunde slujnica.

— Du-te şi dumneatale repede, Mialache! zice cocoana.

Dar d. Mialache izbucneşte:

— Ce? cocoană! ce? sunt nebun? dumneatale mă socoteşti cal de poşte?

— Nu striga, că scoli copiii!

— De cinci ceasuri de când alerg după dv. ca un turbat, nu e destul? Nu mai mă duc.

— Du-te, Mialache mamă! zice foarte rugătoare cocoana; o să-i faci mare plăcere Miţii şi la toţi.

— Nu mai poci…

— O să te căieşti, Mialache!

— De ce sa mă căiesc?… Nu mă duc! n-o găsesc nici acolo… Mai bine, adu coşul.

Când zice d. Georgescu acestea, orologiul de la castelul Peleş se aude-n depărtare bătând noaptea jumătate. Cocoana scoate coşul de subt canapea, slujnica aduce o sticlă cu vin, şi d. Mialache se pune să supeze cu coana Anica. La supeu, d. Mialache povesteşte cu de-amănuntul toate peripeţiile prin cari a trecut; iar cocoana Anica, cum s-a-ntâlnitără cu madam Vasilescu şi cu toată compania şi cu locotenent Mişu, care e mucalit al dracului „şi cântă teribel!" Apoi, după supeu, s-a culcat d. Georgescu în odaia locotenentului, rezervată pentru el şi madam Georgescu; iar gramamà, în odaia copiilor, cu puiul.

Dormeau încă profund când, pe la cinci şi jumătate dimineaţa, un zgomot straşnic, clopoţei de trăsură, lăutari şi chiote, i-a smuls din braţele lui Morfeu. Se-ntorcea compania de la Urlătoare, cu lăutari: madam Vasilescu, madam Costandinescu, nepoţica ei, domnişoara Popescu, şi d. Vasilescu şi madam Georgescu şi locotenent Mişu… Fusese o partidă de plăcere improvizată, o fantezie a locotenentului.

— Vezi, cocoană? zice d. Mialache lui gramamà. Vezi? dacă mă luam după vorba d-tale şi mă duceam şi la Sfinta Ana!…

Ah! a fost o plăcere ce va ramânea neuitată… Pe lună, cu trăsurile la pas, şi dasupra armoniei apelor de munte şi şoaptelor pădurii, lăutarii acompaniind încetinel şi d. Mişu cântând menuetul, pe care-l cântă regulat muzica în parc şi care-i place atâta lui madam Georgescu!… De aceea, cu sufletul încărcat de fermecătoare amintiri, seara, la Bucureşti, când îşi face toaleta de culcare, madam Georgescu zice oftând:

— Ah! mamiţo! menuetul lui Pederaski{9}… mă-nnebunesc!

AMICUL X…

Un tip eminamente simpatic este amicul meu X… foarte bine cunoscut de noi toţi bucureştenii. Cum să nu-l cunoaştem? Îl întâlnim aşa de adesea, pretutindeni: în somptuoasele saloane de elită, în sindrofiile modeste de mahala, la Capşa, la Gambrinus, la Zdrafcu, la Jockey şi la cafeneaua Schreiber din Lipscani, în Orient-Expres, în tramcar, în cupeu cu roate de cauciuc, pe jos în galoşi – pretutindeni gata a te saluta cu toată afabilitatea şi a-ţi întinde cordial mâna lui să fii mitropolit sau paracliser, general ori căprar, ministru ori comisionar de stradă, nobil, mojic, ş.cl.

Din cauza acestei mulţimi imense de varii cunoştinţe, pe cari ştie să le cultive cu o artă superioară, X… devine pentru fiecare din noi cel mai preţios prieten. Frecventând atâtea cercuri diverse, cari-i sunt deopotrivă de familiare, se-nţelege câtă admiraţie trebuie să-mi inspire mie, care cunosc aşa de puţină lume şi care sunt aşa de puţin introdus mai ales în cercuri de seamă, unde se-nvârtesc personaje ilustre.

El ştie câtă admiraţie-mi inspiră, cât ascendent moral şi intelectual exercită asupră-mi; de câte ori însă ne întâlnim amândoi, nu-mi arată niciun fel de mândrie care m-ar atinge; totdeauna modest, simplu şi fără nicio pretenţie, mă pune în curent cu tot ce se petrece în sferele înalte. Omul acesta pare că nu ştie cât preţuieşte pentru mine amiciţia lui: nu-şi face idee, desigur, ce fericit sunt eu când aflu de la dânsul importantele secrete ale zeilor.

Eu stau într-un local ieftin de consumaţiune, într-o berărie populară, pierdut în mulţime, şi mă gândesc: eu nu sunt un cine, eu sunt un ce; în masa omenirii, eu sunt un număr trecut la statistica populaţiei, şi poate chiar acolo trecut cu vederea, fiindcă, la ultimul recensământ al populaţiei Capitalei, mai la toţi din mahalaua noastră au mers agenţii cu catastifele, la mine n-au venit. Nu sunt vreun ambiţios; dar gândul acesta mă mâhneşte… Să te vezi, să te înţelegi aşa de mic, aşa de nensemnat! Sub povara acestei gândiri, oftez şi-mi aplec în jos fruntea cu umilinţă. Dar simţ îndată o mână pe umărul meu încovoiat, ridic ochii: a! ce plăcere! este amicul meu X… Vine din cine ştie ce sfere înalte, să-mi facă onoarea a sta într-o berărie populară alături cu mine. O strângere de mână cordială. Această strângere de mână îmi ridică imediat moralul.

Îl cunosc bine pe X… ştiu că are să mă înnobileze, să mă facă să am o mai bună părere de mine, comunicându-mi lucruri ce nu le poate şti un om care nu frecventează decât lumea de jos, cum am zice care nici la picioarele Olimpului nu poate s-ajungă vreodată. Cu respect şi cu dragoste mă ridic şi-i fac loc la masa mea, şi nu mă aşez pe scaun

decât după ce el s-a aşezat mai întâi. Amicul meu răsuflă, scoate batista şi se şterge de sudoare; desigur, a venit pe jos. Faţa-i e radioasă; clipeşte foarte semnificativ din ochi; de câte ori clipeşte aşa, cu privirile parcă ar fi întoarse de-a-ndăratele către fundul magaziei cu gânduri şi idei, sunt sigur că e plin de informaţiuni de mare însemnătate, de o importanţă capitală. Eu încep să palpit de nerăbdare: vreau cât mai iute să-l pornesc a da drumul nepreţuitului izvor.

— Uf! zice amicul meu; grozavă căldură azi!…

— Grozavă! zic eu.

— Ce mai nou?

— Ce să fie? zic… Ştiu eu?… De unde să ştiu eu?… Eu să te-ntreb pe dumneata, nu dumneata pe mine.

Amicul meu zâmbeşte cu acea satisfacţie pe care o simte orice om când i se face dreptate.

— De unde vii? întreb eu.

— De la Take…

Cititorul nu ştie, fireşte, de la care Take vine amicul meu X… Eu însă ştiu. Amicul meu X… care este în termeni familiari cu toată lumea, fireşte că nu va zice ca mine şi ca dumneata, când am veni de la acel Take, că vine de la d. Take Ionescu, ci zice pur şi simplu:

— De la Take…

— Ei?…

— Nu vrea să intre în combinaţie… Hotărât!… Cât n-am stat de capul lui!… Nu vrea şi pace!…

— !

— … Când intram la el, ieşea şeful…

Noi, eu şi dumneata, zicem d. Petre Carp, sau d. Carp, când ne e mai degrabă; amicul meu X… zice şi mai simplu: şeful.

— Ei?

— Şeful era bine dispus… zice: „Mergi la Take?” zic: „Da!” zice: „Mai caută de-l convinge şi tu, că pe mine m-a obosit!” şi a plecat râzând. Nu-l ştii pe şeful?…

— Nu! zic eu.

— … Zeflemist… Am râs alaltăieri cu el la „Continental”!…

— !!

— Era şi Barbu…

— D. Delavrancea?

— Da… şi Nicu…

— D. Filipescu?

— Ei, da! şi Costică…

— ?…

— Costică Arion… Costică ar fi vrut mai bine Justiţia; dar nu-l ştii pe şeful? cu şeful nu se discută…

O pauză, în timp ce nu ştiu cum să admir mai mult pe acest om, care, stând la mijloc, pe când de o parte îi stau atâtea personaje strălucite, de altă parte îmi permite să stau eu. Iată cum te ridică prietenia unui aşa bărbat!… Rup tăcerea, şi, timid:

— Frate, e adevărat că or să scază lefurile?

— Nu se ştie nimic pozitiv până acuma. Tocmai de asta vorbeam ieri cu Alexandru…

Amicul meu vede că-l privesc cu ochii unui om care nu-nţelege şi:

— Cu Alexandru… cu Marghiloman. El nu e de părere să se-ntindă prea mult coarda economiilor; el crede că trebuiesc studiate mijloacele de a crea izvoare de producţie. *Du reste*{10}, asta este şi părerea şefului şi a lui Nicu, în fine a tutulor.

O trăsură trece pe dinaintea berăriei unde ne aflăm la masă. În trăsură este un domn cu barbete… Parcă l-aş cunoaşte… L-am văzut tot în trăsură, mi se pare, la o paradă, când s-au deschis Camerele… Amicul meu salută foarte familiar pe domnul din trăsură, care, uitându-se în altă parte, nu bagă de seamă şi nu răspunde la salut.

— Aha! zice amicul meu. A venit şi el… Azi-mâne, se isprăveşte cu formarea cabinetului.

— Care el?

— Nu l-ai văzut când l-am salutat?… Costică.

— A! ăsta e Costică Arion? zic eu; îl credeam mai tânăr.

Amicul meu râde cum se râde de un ignorant.

— Nu Costică Arion… Costică Ollănescu.

A!… Ei, cum s-aude că o să se combine, dacă nu intră şi d. Take Ionescu?

— Apoi, dragă, dacă până la urmă nu l-om putea convinge pe Tăkiţă, lucrul este hotărât aşa: Şeful, prezidenţia şi Finanţele; Maiorescu, Justiţia; Alexandru, Externele; Costică, Instrucţia.

— Care Costică?

— Arion… Costică, Internele.

— Ălălalt…

— Ollănescu… Nicu. Domenele, şi Ionaş, Lucrările publice.

— La Război, cine?

— Jac. Jac şi Ionaş rămân… Câte ceasuri sunt?…

— Cinci şi zece.

— *Sapristi!*{11} zice amicul meu, sărind din loc. E târziu, te las. Am promis lui Nicu să merg cu el la Sinaia. Acceleratul pleacă Ia 5 şi 40. Mai am numai o jumătate de ceas, şi trebuie să trec şi pe la Barbu, să-i spui să nu uite de ce-a vorbit cu Nababul. Am două halbe şi un corn… plăteşte tu… Mă grăbesc… La revedere!…

A doua zi, duminecă, la şase dimineaţa, mă sui într-un vagon de clasa a treia, în trenul de plăcere pentru Sinaia. Pe cine găsesc în vagon? pe amicul X… vorbind politică cu mai mulţi negustori, cari îi

sorb cu mult nesaţiu vorbele preţioase. Cum mă vede:

— M-am încurcat aseară la vorbă cu Barbu şi am scăpat trenul.

Apoi, urmând vorba începută, către negustori:

— Eu i-am spus: ghenerale, nu te grăbi…

ULTIMA ORĂ!...

Mă aflam, în toiul conflictului româno-bulgar, în parcul de la Sinaia. Vreme splendidă, deşi prea călduroasă, şi o mişcare neobicinuită: pe de o parte afluenţa trenurilor de plăcere, ale căror bilete, fiindcă lunea cădea între două sărbători, erau valabile până miercuri dimineaţa; astfel, se-ngrămădea lumea pentru bâlciul de a doua zi marţi, sf. Maria, când e şi hramul mănăstirii; pe de altă parte, era hotărâtă pentru după amiazi plecarea suveranilor noştri spre străinătate.

Fizionomia parcului era destul de caracteristică. Persoanele oficiale – curtea regală era în mare doliu – redingotă şi mănuşi negre, pălărie înaltă; generalii şi ofiţerii în uniformă de mare ţinută; mult public de elită şi lume de jos destulă. Unii steteau la mese în faţa bufetului, pe când alţii se plimbau în sus şi-n jos.

Aşteptând să-mi aducă o cafea, mă pomenesc bătut pe umăr cu multă discreţie... Un amic, reporter de ziar. A venit să asiste la plecarea suveranilor, spre a face cuvenita dare de seamă în ziarul său, un ziar foarte belicos.

— Ai aflat?

— Ce? zic eu.

— Care va să zică, nu ştii nimic?

— Ce, frate?

— Aseară s-au prins doi inşi, un bulgar şi un italian...

— Unde?

— Pe bulgar l-au prins la Valea Largă când se cobora din tren şi pornea pe jos către Sinaia. Au găsit la el două revolvere, două cuţite şi mai multe scrisori iscălite de Sarafoff, de Dimitroff, de Trifanoff şi de ăsta... cum îl cheamă, frate?... de...

— ... De Ciciu Penciu...

— Da, de Ciciu Penciu...

— Ei! Şi?

— Ei! şi... a vrut el s-o întoarcă, s-o răsucească; s-a contrazis şi l-au arestat.

— Şi acuma, unde e?

— E închis la cazarma vânătorilor în deal.

— Ei! dar italianul?

— Care italian?

— Italianul pe care l-a prins.

— Nu, nene; nu-ţi spui că e bulgar?

— Bine, ăsta pe care l-a-nchis la cazarma vânătorilor, da, e bulgar; dar ăla pe care spuseşi că l-a prins la Buşteni... nu era italian?

— A! da! ala, da, ala era italian...

— Ei! cu ala cum stă lucru?

— Vine din America… S-a găsit la el un pachet de dinamită, cam de vreo patru kilograme, otravă şi…

— Şi mai multe scrisori…

— Da, mai multe scrisori… De unde ştii?

— Ei, bravo! se putea fără scrisori?… Fac prinsoare că scrisorile sunt de la Breşei şi de la Luccheni…

— Exact.

— Şi – întreb eu – ce s-a făcut cu acest anarhist? Unde l-au închis? Tot la cazarma vânătorilor?

— Aş! asta e teribil… că le-a scăpat!

— Cum se poate?

— Da, le-a scăpat frumuşel. Pe când voiau să-i ia dinamita şi să-l lege, repede a dat brânci unuia dintre agenţi, pe alt agent l-a răsturnat cu o lovitură de picior, pe urmă a scos un pumnal şi un revolver şi amenin̦ându-i s-a făcut nevăzut… Se crede că s-a ascuns în pădurile Peleşului… S-au luat cele mai straşnice măsuri ca să fie prins… înţelegi, ce primejdie!

— Bine – zic eu – astea trebuie să le dai la gazeta d-tale.

— Firește că le dau… Acu mă duc la telefon… Stai puţin, mă-ntorc îndată… Îţi aduc ştiri din Bucureşti.

Şi a plecat amicul meu la telefon. Rămânând singur, iată văd un ofiţer de vânători cunoscut.

— Iubite căpitane, iartă-mă că te rog un lucru; nu s-ar putea să văz şi eu pe bulgarul!…

— Care bulgar?

— Bulgarul prins la Valea Largă… care e arestat la dv. La cazarmă în deal!

— Un bulgar arestat la noi la cazarmă?… Poate de acum douăzeci de minute încoace… Acuma viu de acolo…

— Nu, frate, arestat de aseară… S-a găsit la el două revolvere, două cuţite şi mai multe scrisori de la Sarafoff, de la Dimitroff, de la Trifanoff şi de la Ciciu Penciu…

— Fugi, monşer! Cine ţi-a spus gogoşile astea?… N-avem niciun bulgar arestat… Poţi, daca vrei, să mergi să te convingi. Salutare, mă grăbesc; e târziu, trebuie să dejunez mai devreme; escortăm pe maiestăţile-lor la gară.

Când căpitanul a făcut câţiva paşi, iată se întoarce de la telefon reporterul meu foarte încruntat.

— Nu ştii nimic…

— Ba ştiu, zic eu; ştiu că bulgarul dumitale nu există la cazarma vânătorilor: acum am vorbit cu căpitanul… (şi i-l arăt pe căpitanul, care se depărtează prin mulţime) mi-a spus că sunt toate gogoşi, că la cazarma lor nici pomeneală n-a fost despre vreun bulgar.

— Da?… bravo! În adevăr că acuma nu mai există niciun bulgar la cazarma dumnealor… Dar pentru ce?… Pentru că nu l-au păzit cumsecade şi l-au lăsat să scape. Bine c-am aflat-o şi pe asta!… Dar în sfârşit, asta n-are atâta importanţă; asta e veche… Să-ţi spui ce am aflat acuma la telefon din Bucureşti… E lată rău! Războiul e declarat.

— Ce?! zic eu îngrozit.

— Douăzeci şi trei de ofiţeri români şi treisprezece soldaţi, făcând exerciţii pe malurile Dunării, între Călăraşi şi Giurgiu, au fost înconjuraţi de echipajul unei şalupe bulgare, care debarcase pe teritoriul nostru, dezarmaţi, făcuţi prizonieri, încărcaţi în şalupă şi trecuţi pe malul bulgar.

— Cum se poate?

— Vezi dar că nu mai putem sta cu braţele încrucişate… Stai un moment… Mă duc la telefon, să dau amănunte despre evaziunea bulgarului…

— Care bulgar?

— Bulgarul care a evadat de la cazarma vânătorilor.

— Ce amănunte, domnule? De unde ştii şi amănuntele?

— Ce-ţi pasă?

Şi, zicând acestea, bravul meu aleargă la telefon.

Mă ridic înecat de vestea războiului… am nevoie să mă mişc, nu mai pot sta locului.

La câţiva paşi, un grup de domni, între cari şi un domn ministru, de care am deosebita onoare a fi cunoscut.

Mă apropiu cu respectul cuvenit şi salut… D. ministru îmi răspunde foarte politicos şi îmi întinde mâna. Mă miră mult că d. ministru nu pare îndestul de emoţionat de lovitura echipajului şalupei bulgare.

— Scuzaţi-mă – îndrăznesc eu – domnule ministru… E adevărat?

— Ce? întreabă d. ministru, zâmbind ca şi cum ar înţelege ce sentimente mă muncesc.

— … O şalupă…

— … Bulgărească?… zice d. ministru accentuându-şi mai bine zâmbetul.

— … Da… zic eu.

— Linişteşte-te… N-a făcut până acuma niciun prizonier român.

Apoi, către toţi:

— Hotărât, oamenii aceştia vor să smintească lumea!

Pe urmă, către mine:

— Ei, cum îţi vine dumitale să crezi aşa baliverne?

— De! domnule ministru – zic eu – ştiu eu ce să mai crez şi ce să nu mai crez? De exemplu, istoria cu evaziunea bulgarului.

— Care bulgar?

— Care a fost prins aseară la Valea Largă şi închis la cazarma vânătorilor din deal… zice că a reuşit să fugă.

Ministrul şi toată lumea din grup încep să râză.

Dar eu urmez:

— Şi anarhistul pe care l-au scăpat la Buşteni, care venea din America cu patru kilograme de dinamită…

— Nu v-am spus eu – zice d. ministru – că o să smintească lumea?… Uite-n ce stare l-au adus chiar pe un om ca dumnealui, care de! orişicât.. om cu condei…

Zicând acestea, d. ministru ne salută frumos şi după ce mai mă-mbărbătează încă o dată, asigurându-mă că războiul nici n-a început, nici n-are să-nceapă, se depărtează.

Ameţit, mă rentorc la scaunul meu şi şez la loc, să aştept pe d. reporter, care trebuie să se întoarcă de la telefon.

Nu aştept mult; iată-l.

— Ei? întreb eu. Mai ai ceva nou din Bucureşti?

— Se vorbeşte cu stăruinţă despre asasinarea unui judecător de instrucţie.

— Nu mă-nnebuni!… Dar ştii ce am aflat eu?… Acu am vorbit cu ministrul X…

— Cu ministrul X!?

— Da.

— Ei?

— E mai lată decât toate!

— Ce?

— Podul de pe Dunăre…

— Ei? podul de pe Dunăre…

— Podul de la Cernavoda…

— Ei? podul de la Cernavoda…

— Nu-nţelegi?

— A sărit în aer?!!

— Da, zic eu; cum ai ghicit?

— Mi s-a spus ceva la telefon, dar nu credeam… Mă duc să dau confirmarea ştirii!

Şi pleacă glonţ.

— Stăi! strig eu.

Mă iau după el, îl ajung şi-l opresc:

— Nu uita să telefonezi că de trei zile escadra bulgară bombardează Constanţa.

— Constanţa?… Bine!

BORIS SARAFFOF!…

Pe vremea conflictului româno-bulgar…

La cunoscuta ospătărie Enache, în compartimentul popular, unde unele feluri de bucate se servesc şi cu jumătatea de porţie, se află, către ora două după amiazi – oră la care toată lumea de rând a plecat de la dejun – o companie de patru tineri, urmând o dispută destul de animată.

Cine sunt aceşti tineri?

Asta puţin importă. Să zicem că-i cheamă A, B, C şi D. Ce sunt aceşti tineri?

Asta importă mai mult, şi asta o s-o înţelegem, dacă vom urma cu atenţie călduroasa lor dispută.

Să ascultăm…

A. *(către D.)*; Poftim! două fără douăzeci şi cinci! Unde e?…

D. *(foarte îngrijat)*: Ştiu eu?… În orice caz, nu stric eu!

A. *(către D.)*: Da cine? eu?…

B. *(către D.*): Dumneata strici, fireşte! Dacă nu erai dumneata, nu-i pierdeam urma! nu ne scăpa aşa!

C. *(către D.)*: Dacă dumneata nu te simţeai capabil să-l aduci negreşit, de ce te-ai băgat?

D.: Domnilor, eu vă spun că vine, mi-a zis că vine, dar că nu ne mai spune nimic. I-am promis pe parola de onoare că nu-l mai întreb nimic, şi mi-a promis negreşit să dejuneze aci cu noi: trebuie să vie! peste putinţă să nu vie!… Câte ceasuri sunt?

C.: Două fără douăzeci!… (*dezolat*:) Nu mai vine!

A. şi B. *(dezolaţi*:) Nu mai vine!

C. (*către D.)*: Pentru ce n-ai stat la uşe, să-l iei în trăsură când a ieşit?

D. (*dezolat*): Am stat… la uşa dinspre Doamna Bălaşa, pe unde iese totdeauna…

B.: Ei?

D.: Am stat până la unu… A-nceput ploaia… Am reintrat în palat, l-am căutat la biuroul lui… Plecase!…

A.: Ieşise pe uşa principală dinspre cheiul Dâmboviţii!

B. (*către D.)*: Vezi că eşti zevzec?

D.: De ce, domnule?

B.: Fiindcă trebuia să bănuieşti că-ţi poate scăpa… De ce l-ai pândit la uşa palatului? Nu ştiai că palatul mai are şi alte ieşiri? Trebuia să-l aştepţi la uşa cabinetului când iese… Ai văzut cum ţi-a tras chiulul?

Oricine înţelege, crez, din această fierbinte convorbire, că cei patru tineri nu pot fi decât nişte infatigabili reporteri de ziar, şi că persoana

căreia i-au pierdut urma, fiindcă a ştiut să le scape eu atâta dibăcie, nu poate fi altul decât inteligentul jude de instrucţie de pe lângă onor. trib. Ilfov, simpaticul meu amic J. Th. Florescu, care a mandat… şi ordonat tutulor agenţilor forţei publice să-i aducă, de unde or şti, pe numiţii Boris Sarafoff, Vladimir Kovaceff, D. Davidoff, D. Troleff, D. Iconomoff şi Al. Burlacoff, pentru a fi ascultaţi asupra inculpărilor ce li se aduc pentru faptele prevăzute şi penate de art. 47 combinat cu art. 226 şi 332 din cod. pen.!

Dar până să execute agenţii forţei publice ordinul neobositului jude de instrucţie, să urmăm a asculta disputa tinerilor reporteri…

C.: Domnilor, ora este două fără un sfert… Crez că e de prisos să mai aşteptăm… *(Cu ironie)*: Să mulţumim amicului D… de inteligenţa cu care a ştiut să conducă urmărirea omului nostru şi să mergem să ne vedem de treburi.

A şi B *cu mult sarcasm către D.*): Mersi, monşer…

D.: Dar…

Toţi ceilalţi trei: Mersi, monşer, şi la revedere…

Zicând acestea, pornesc să iasă. Dar D., atins până-n suflet de maliţiozitatea confraţilor, li se pune în cale şi, emoţionat, după ce a făcut, încruntându-şi fruntea, apel la o inspiraţie, le zice cu un ton suprem:

— Domnilor! un moment!… Ştiu unde este!… Câte ceasuri sunt?

— Două fără zece.

— Staţi aci! Vă conjur să mă aşteptaţi o jumătate de oră… Dacă la două şi douăzeci nu sunt cu el aci, atunci… vă dau voie să nu mă mai stimaţi… Mă duc! Vi-l aduc!! Trebuie să vi-l aduc!!!

Şi zicând acestea, omul rănit de sarcasmul confraţilor şi iritat de chiulul fugarului urmărit a pornit ca glonţul unui anarhist.

Deşi sceptici în privinţa rezultatului promis cu atâta avânt, cei trei confraţi se hotărăsc să aştepte, şi, pentru a scurta chinul aşteptării, comandă o semi-baterie cu sifon. Dar n-apucă să vină băiatul, şi o birjă, cu coşul ridicat şi cu burduful tras, se opreşte din goana mare dinaintea ospătăriei.

Un moment, birjarul, un muscal, vorbeşte cu muşteriul, apoii desprinde burduful. Muşteriul se dă jos şi intră în compartimentul popular al ospătăriei. Muscalul a şi plecat.

Muşteriul cel nou este un om înalt şi bine făcut; ochi pătrunzători; fruntea mică. Încadrată într-un păr aspru şi des, de coloare castanie bătând în roşcat ruginiu; bărbia şi buza încadrate asemenea în nişte mustăţi şi o barbă de acelaşi fel şi aceeaşi coloare. E îmbrăcat într-un chip neobişnuit în oraşele europene – haine de dimie groasă, tivite cu şiret de lână, dar croite tot nemţeşte, însă cam nepotrivite pe trup; pe dasupra, un fel de ipingea de aba pentru vreme rea; în cap, o şapcă de plisă neagră cu cozoroc de piele, cum sunt şepcile birjereşti; în

picioare, cizme mari, răspândind mirosul caracteristic al iuftului rusesc îngrijit cu untură de peşte.

Acest tip exotic, de o înfăţişare foarte hotărâtă şi energică, atrage fireşte atenţia de argus a celor trei tineri confraţi, cari-şi schimbă, ca nişte fulgere, priviri arzătoare de mirare şi curiozitate. Tipul se duce la o masă mai departe de ei, lângă fereastră, trage cu precauţie perdeluţa – care, în compartimentul unde se servesc unele feluri de bucate şi cu jumătatea de porţie, stă totdeauna dată la o parte – şi dă să se aşeze pe scaun. În mişcarea ce face ca să-şi ridice vingherca de la spate aşezându-se, îi cade din buzunar, făcând mult zgomot, un revolver de calibru mare, ca revolverele milităreşti, împreună cu o carte de vizită. Vădit contrariat de aceasta şi neputându-şi îneca o exclamaţie de necaz, s-apleacă, ia repede arma şi o pune la loc în buzunar. Apoi, bate tare în masă.

Băiatul intră cu semi-bateria comandată de cei trei confraţi, le-o aşază pe un scaun şi trece la noul-sosit.

— Listî! zice tipul cu tonul aspru şi cu un pronunţat accent străin.

Băiatul dă lista.

— Ţuicî şi ciorbî schembè şi ărdei! comandă tipul.

Cei trei confraţi privesc aiuriţi, pe când tipul, ca şi cum ar pricepe că este obiectul celei mai diabolice scrutări, îşi mută scaunul, întorcându-le spatele.

— Carta de vizită a rămas jos! şopteşte unul dintre confraţi. Uite, jos! între piciorul scaunului, la stânga, şi-ntre piciorul mesei, la piciorul lui…

În adevăr, tipul, grăbindu-se să-şi ridice arma, a uitat jos carta de vizită.

— Ce-i de făcut, să punem mâna pe ea?

— Bine să-i fie lui d. judecător! Vezi! daca nu fugea de noi şi venea să dejunăm împreună!… Vezi ce a pierdut!

— Şi dobitocul de D… aleargă cine ştie pe unde după dumnealui!

— Atât mai rău pentru ei! şi atât mai bine pentru noi!

— Ce-i de făcut?

— Ce-i de făcut?

— Ce-i de făcut?

Toate aceste replici se urmează pe şoptite foarte repede, pe când tipul, care şi-a mâncat ciorba de schembea, comandă:

— Varzî! porţii măre, mî! şi ărdei şi vin!

— Şi pe urmă? întreabă băiatul.

— Pî urmă, fleicî şi ărdei!

Până să execute băiatul comanda, tipul se scoală de la masa lui şi, cu mâinile la spate, se duce să se uite la reclama ilustrată, atârnată pe peretele dimpotrivă. Unul dintre confraţi se scoală şi se repede spre masa de la care s-a ridicat tipul; dar tipul iute se-ntoarce în loc, îl

ajunge la masă, tocmai când vrea să s-aplece spre piciorul din stânga al scaunului, şi-l împinge binişor, dar cu destulă putere, la o parte. N-a trebuit mai mult decât trei-patru secunde, ca să se săvârşească această manoperă. Tipul se aşază la loc pe scaunul lui, de astă dată cu mai multă precauţie ca întâia oară, iar tânărul ziarist merge să facă asemenea la masa lui. De astă dată carta de vizită nu se mai vede; a dispărut sub talpa ciubotei din stânga a stăpânului ei. Confraţii îşi muşcă buzele.

— Să dăm de ştire poliţiei!

— N-am făcut nimic!… Trebuie să ştim noi mai întâi cine e tipul ăsta. Daca este ce bănuiesc eu, apoi atunci captura lui s-o facem noi… Şi atunci să poftească iar d. judecător să ne mai facă fasoane!

— Unde dracul e dobitocul de D…?

— E două şi jumătate…

— Crezi că mai vine?… E ruşine să se-ntoarcă singur…

Pe când şoptesc acestea tinerii noştri, tipul se scoală şi, trecând pe lângă ei, cu capu-ntors fără să-i privească, iese, cine ştie pentru ce, pe uscioara care duce în dosul ospătăriei. A ieşit urmărit de privirile celor trei confraţi, şi n-a apucat să se-nchiză bine uscioara după el, şi toţi trei au dat să se repează la piciorul stâng al scaunului… Nenorocire! Carta de vizită lipseşte din locul ştiut.

— I s-a lipit de talpa cizmei! zice unul dezolat.

Şi toţi se-ntorc în loc, şi toţi dau un ţipăt de triumf… În adevăr, carta s-a lipit de talpa cizmei; dar cizma trecând pragul uscioarei, carta s-a dezlipit. Este colo jos, murdărită de noroiul de pe talpă, dar sclipind totuşi ca un soare strălucitor. O ridică şi – ce citesc?

Boris Sarafoff, président de Comité macedo-andrinopolitain, Grand Maître etc. etc.

El! Boris Sarafoff! la Bucureşti! Boris Sarafoff!!!

— Boris Sarafoff trebuie prins! prins de noi!

Cât e de scurtă viaţa omului, progresul n-ar fi fost posibil, dacă omul n-ar fi avut darul să înveţe din păţania altuia, să se folosească de experienţa aproapelui său. Astfel, o amintire trecu ca un fulger prin mintea celor trei tineri confraţi; cum scăpase judecătorul de instrucţie din mânile amicului lor D…? foarte simplu: pe când D… îl pândea, de bunăcredinţă, la o uşe de ieşire a palatului, d. judecător ieşise pe alta. Dar dacă D… ar fi avut inspiraţia să-l pândească la uşa de ieşire a cabinetului, pe d. judecător, aşa e că nu-i putea scăpa? Prin urmare: numai o uşe de ieşire are ospătăria Enache? Nu! are trei. Care va să zică, dacă, pe când dânşii îl aşteaptă pe Sarafoff în compartimentul unde se servesc unele mâncări şi cu jumătatea de porţie, îi vine numitului Sarafoff inspiraţia să plece pe altă ieşire?

— Dar nu şi-a terminat dejunul!… A comandat fleică…

— Ce-are a face? A simţit că e bănuit şi fireşte a renunţat la fleică.

— Dar cum să plece? nu şi-a plătit socoteala…

— Ba ce! un asasin să mai aibă aşa scrupuluri…

— Dar ipingeaua şi-a lăsat-o-n cui… trebuie să vie să-şi ia ipingeaua! mai ales că afară e o ploaie teribilă.

— Aş! un om aşa de îndrăzneţ ca Sarafoff are să se teamă de ploaie! vezi bine!

Se-nţelege că toate aceste raţionamente, pentru care mie-mi trebuiesc atâtea cuvinte greoaie, s-au săvârşit într-o clipă printr-o schimbare de priviri – tot aşa, într-o noapte adâncă, la sclipirea fulgerului, se vede o cale limpede. Nu e vreme de gândit prea mult! Cei trei confraţi ies pe urmele lui Sarafoff, trec pe lângă bucătăria ospătăriei şi merg spre fund, să se pună de-aproape la pândă. La zgomotul paşilor lor, răspunde o tuse înfundată. Sarafoff n-a scăpat! Sarafoff este acolo! îl aşteaptă…

— Dar dacă sparge zidul şi iese prin curtea de-alături?… şopteşte unul.

— Mai aşteptăm câteva momente şi, dacă nu iese, spargem uşa, intrăm după el şi-l scoatem de urechi afară!

Sarafoff nici gând n-a avut să fugă… Apare foarte liniştit… Cu aceasta îşi susţine totdeauna prestigiul un om reputat îndrăzneţ – cu liniştea. La înfăţişarea lui Sarafoff, care ţine mâna dreaptă în buzunarul unde e revolverul, cei trei confraţi fac un pas înapoi; el înaintează un pas, ei fac doi înapoi; el doi, ei trei… Aceasta, nu doar de laşitate… E o tactică prudentă; vor să-l înconjure, să-i ia orice posibilitate de mişcare, să-i taie toate ieşirile. Astfel, unul merge la portiţa gangului de serviciu, altul la uşa compartimentului celui mare, şi celălalt la uşa compartimentului unde Sarafoff s-a întors, s-a reaşezat la masă şi continuă să dejuneze cu liniştea celei mai nevinovate conştiinţe. A! criminalul! Dar de data aceasta nu mai scapă! El va fi prins de cei trei bravi jurnalişti, care-l vor da pe mâna justiţiei implacabile şi incapabile a-l apuca fără ajutorul lor. Şi cu această ocaziune, se va vedea o dată mai mult cât se poate câştiga când totul merge după principiul aşa-numitului „schimb de bune procedeuri”. Dacă în trista afacere bulgaro-macedo-română, justiţia a făcut colosale servicii presei, apoi, în schimb, presa, prin cei trei valoroşi membri ai ei, va fi făcut un serviciu imens justiţiei, dându-i în mână pe numitul Boris Sarafoff, creierul şi sufletul infernalului complot bulgar, pentru a fi ascultat asupra inculpărilor ce i se aduc pentru faptele prevăzute şi penate de art. 47 combinat cu art. 226 şi 332 din cod. pen.

Sarafoff a terminat dejunul şi a plătit socoteala. După reverenţele ce i le face băiatul care a primit plata, se poate crede că Sarafoff a fost galanton şi a dat un bun bacşiş. Tânărul reporter, care stă la pândă, simte un fior: Sarafoff s-a ridicat de pe scaun… Desigur vrea să

plece… A sosit deci momentul suprem. Dacă asasinul, văzându-se în faţa primejdiei de a fi prins, în desperarea lui, trage?… Un aşa om e capabil de orice!

Dar prima emoţie trece: tânărul vede că Sarafoff n-are deloc intenţia să plece, şi mai observă că bulgarul n-are câtuşi de puţin aerul că ar lua seama la dânsul.

Sarafoff s-a ridicat de la masă şi se plimbă de colo până colo, parcă ar aştepta pe cineva! Asta ar fi şi mai frumos! Ar avea haz să fie aici, la Enache, convocat comitetul macedo-andrinopolitan.

„Să aşteptăm dar îşi zice tânărul.

Câteva momente se petrec fără ca să se schimbe ceva, material sau psihic, în situaţiunea aceasta aşa de încordată. Dar o birje se opreşte dinaintea ospătăriei, şi din birje se coboară tânărul D… care a alergat până acuma după judecătorul de instrucţie. Confratele din uşe îl întâmpină, şi cu tonul înecat:

— Ci, haide, nene, odată! pentru numele lui Dumnezeu! unde umbli? Aşa e că nu l-ai găsit?

— Nu, monşer, am umblat ca un nebun peste tot; imposibil ca să-l găsesc! parcă s-a ascuns în pământ!

— Puţin ne pasă acuma de dumnealui!… Uite-te bine la omul acesta!

Şi, zicând asta, arată pe bulgarul care, cu mâinile la spate, se uită la reclama ilustrată din perete.

— Un bulgar, probabil!

— Da, un bulgar… Ştii anume cine?

— Cine?

Drept răspuns, confratele arată foarte discret carta de vizită plină de noroi. D… dă un ţipăt… Bulgarul n-aude-n-avede. Se întoarce în loc şi urmează să se plimbe cu mânile la spate de colo până colo…

— Ce facem? întreabă D… uimit.

— Îl pândim aci.

— Îl denunţăm poliţiei.

— Peste putinţă! Ai răbdare… Trebuie să avem răbdare… Sarafoff aşteaptă aici pe Kovaceff, Davidoff, Troleff, Iconomoff şi Burlacoff…

— De unde ştii?

— Ce-ţi pasă? Aici e convocat comitetul macedo-andrinopolitan… Trebuie să-i prindem pe toţi… Dacă dăm acum alarma, stricăm tot! Trebuie s-avem răbdare!

— Dar ceilalţi unde sunt?

— Membrii comitetului?

— Nu! băieţii noştri.

— Sunt la posturile lor… Noi nu suntem zevzeci ca dumneata, să lăsăm ieşirile neocupate.

Până să protesteze D… contra acestei răutăţi, o altă birje se opreşte

în faţa ospătăriei: este muscalul care l-a adus aci adineauri pe prezidentul comitetului macedo-andrinopolitan. Un tip absolut bulgăresc coboară şi intră…

— Kovaceff! şopteşte tânărul confrate către D…

Kovaceff se apropie cu mult respect de Sarafoff şi-i spune foarte încet ceva la ureche.

— Trebuie să pice şi ceilalţi! şopteşte tânărul jurnalist.

Dar Kovaceff ia ipingeaua din cuier şi o ţine lui Sarafoff, care o îmbracă pe mâneci.

— Vor să plece!

— Pleacă!

— Opriţi-vă, asasinilor! strigă cei doi confraţi tăindu-le drumul spre uşe.

Dar asasinii îndrăzneţi îi împing, făcându-şi loc de trecere.

— Săriţi! Asasinii!! Sarafoff! Kovaceff!

Ceilalţi doi confraţi aleargă la acest zgomot, urmaţi de toţi băieţii de la Enache. Însă, până să sosească toţi, Sarafoff şi Kovaceff au biruit şi au reuşit să ajungă la trăsura lor…

În luptă, Sarafoff şi-a pierdut peruca şi, punând un picior pe scăriţa trăsurii, când vor toţi să-l înhaţe, îşi smulge barba.

Toată lumea rămâne trăsnită.

Cine?… Cine?!… Cine e Sarafoff?!

…Este inteligentul judecător de instrucţie, care ştie să scape cu atâta dibăcie de urmăririle reporterilor! este simpaticul nostru amic J. Th. Florescu, care a mandat şi ordonat etc. etc.

Dar Kovaceff?

Grefierul lui Sarafoff.

Profitând de aiurirea urmăritorilor săi, Sarafoff s-a suit cu Kovaceff în birjă şi strigă muscalului:

— Mână iute, gaspadin!

Birja porneşte în goană… Tânărul D… se acaţă ca ştrengarii de la mahala dinapoia trăsurii.

— Dă cu biciul dindărăt! strigă Kovaceff.

PETIŢIUNE…

E în toiul verii, când serviciile publice încep dimineaţa la 7 şi sfârşesc la 2 d. am. Toată noaptea a bântuit căldură apăsătoare şi acuma, pe un cer senin, a răsărit soarele, ameninţând cu groaznică dogoare. Ce are să fie peste zi?

Sunt 7 ceasuri fără 10 minute de dimineaţă. În biuroul registraturii generale a unei mari administraţiuni, impiegatul îşi pregăteşte registrul, aşteptând să bată ceasul, ca să ridice oblonul de la ferestruia pe unde i se-nmânează corespondenţa oficială şi petiţiile particulare. Pe când se şterge de sudoare, gândind la cine ştie ce, aude ciocănituri la oblonul lăsat. Se uită la ceasul său, regulat adineaori după cel oficial: 7 fără 5 minute… Dă din umeri, se şterge iarăşi şi gândeşte mai departe… Ciocăniturile de afară au trecut; dar peste câteva momente iar încep cu mai multă tărie şi insistenţă. Impiegatul dinăuntru se uită iar la ceas: 7 fără 2 minute. Dă din umeri, se şterge de sudoare şi-şi urmează gândurile intime… Ciocăniturile se-ndoiesc cu violenţă… În sfârşit, cele două minute au trecut; ceasul arată 7 punct. Impiegatul trage zăvorul şi ridică oblonul, lăsând ferestruia închisă numai cu geamul. Se uită afară. La geam, e un domn, care aşteaptă; probabil acela ciocănea. Impiegatul ridică şi geamul.

— Dv. ciocăneaţi aşa?

— Da.

— Dv. nu ştiţi că biuroul se deschide la 7?

— Ba da.

Şi zicând aceasta, domnul vâră adânc capul pe ferestruică înăuntru; impiegatul, surprins de această mişcare, se dă-napoi şi lasă din mână geamul mobil, care pică peste gâtul domnului ca tăişul unei ghilotine. Domnul vrea să tragă afară capul, dar nu poate.

— Ridică! domnule! strigă domnul cu ochii mari.

Impiegatul ridică binişor ferestruica; domnul îşi retrage capul.

— Ce poftiţi?

— Am o afacere de registrat…

Şi domnul iar vrea să vâre capul. Dar impiegatul prinde de veste, lasă repede geamul, care atinge vârful nasului domnului.

— Poftiţi pe uşă înăuntru, daca aveţi vreo afacere! strigă impiegatul, făcând acelui domn semn cu mâna, pe unde poate intra în biurou.

Domnul ascultă, pleacă de la ferestruică şi-ndată apare în uşă. Este un om nici prea tânăr, nici prea bătrân; pare foarte ostenit, şi un ochi deprins ar pricepe îndată că domnul acesta n-a dormit noaptea. E asudat şi prăfuit; mişcările-i sunt nesigure ca şi articularea vorbelor.

Apărând în pervazul uşii, ţine într-o mână pălăria de paie, cam ghemuită; cu cealaltă mână se ţine de nas.

— Era să-mi tai nasul!… Ştii ce teribil m-ai lovit?

— Pardon!… dar nu stric eu… Daca vârâţi aşa capul…

— Nu face nimic… N-aveţi un scaun?

— Poftiţi.

Domnul şade alături de biurou…

— Teribil sunt de ostenit…

Zicând acestea, domnul se uită lung la un pahar ce stă pe masă aproape gol, şi din care a băut impiegatul.

— Mă rog, dacă nu vă supăraţi, aveţi apă?

— Da.

— E rece?

— Potrivită.

— Nu-i puneţi gheaţă?

— Ba da.

— Aşa? îi puneţi gheaţă?

— Fireşte!

— E flir… e firi…?… ăsta…

— Da, avem filtru.

— Monşer! te superi dacă te-oi ruga pentru un pahar de apă?… Teribil mi-e de sete!

Impiegatul sună; un aprod se prezentă.

— Un pahar cu apă…

Apoi, după o pauză, către domnul:

— Aţi zis că aveţi o afacere…

— Da, am o afacere…

— Aici la noi?

— Da, la dv… o afacere… Pesemne că acum s-a dus s-o scoată din puţ…

— Cum s-o scoată din puţ!

— Apa… că văz că nu prea are amicul de gând să vie…

Aprodul intră. Domnul ia paharul şi-l soarbe întreg pe nerăsuflate, apoi, ridicând nişte ochi foarte dulci şi plini de mulţumire, către aprod.

— Mersi… Daca nu te superi… mai îmi dai unul?

Aprodul pleacă. Domnul, după ce s-a căutat prin toate buzunarele, către impiegat:

— S-a dus dracului! am pierdut-o!

— Ce?

— Ce, nece… e vorba, am pierdut-o?

— A fost o petiţie…

— Nu, frate, batista… Monşer, te supri dacă te-oi ruga să-mi dai batista d-tale?… numai un moment.

Zicând acestea, ia de pe masă batista impiegatului şi, până când acesta să scoată măcar o exclamaţie, se şterge cu ea la gură de apă.

— Şi dumneata năduşeşti, ca mine.

Impiegatul dă să-şi ia batista înapoi; domnul îşi trage mâna, se şterge de sudoare şi pe urmă la nas; apoi înapoiază batista, punându-o iar la loc pe masă.

— Şi eu năduşesc al dracului!

Impiegatul ia batista şi o trânteşte departe în partea cealaltă a mesei; apoi se aşază, ia condeiul şi-ncepe a trece hârtii la registru. Aprodul intră, aducând al doilea pahar. Domnul ia paharul şi-l dă pe gât; pe urmă, cu tonul dulceag, făcând semn să-i treacă batista:

— Dacă nu te superi…

Impiegatul se face că n-aude. Domnul se scoală, trece pe dinaintea mesei în partea cealaltă, se apleacă peste ea şi ia batista. Impiegatul vrea să i-o apuce; dar domnul s-a şters pe frunte şi la nas; pe urmă, aruncând batista la loc:

— Mersi!

— Domnule – zice impiegatul – zici că ai venit cu o afacere… Mă rog… Noi n-avem timp aici să stăm de vorbă… Nouă ne plăteşte statul leafă, să lucrăm… Mă rog, ce afacere?

— Stăi să-ţi spun… E cald al dracului!

Se duce la butonul soneriei, pe care-l apasă. Soneria zbârnâie lung.

Impiegatul, impacientat:

— Destul, domnule! Ce pofteşti?

— Dacă nu te superi, încă un pahar… mi-e sete al dracului. Az-noapte am umblat forfota cu nişte prietini… Nici n-am dormit… Ştii…

După o pauză:

— Nu-i aşa că se cunoaşte că n-am dormit?

— Ba bine că nu!

— Pe unde n-am fost!

Aprodul vine. Domnul, cu multă politeţe:

— Drăguţă, dacă nu te superi, m-aş ruga… încă un pahar cu apă…

Aprodul iese. Domnul, către impiegat, cu delicateţe:

— Aveţi mult de lucru?

Impiegatul:

— Nici prea-prea, nici foarte-foarte… potrivit.

Aprodul aduce paharul. Domnul îl bea pe nerăsuflate; către aprod:

— Mersi!

Apoi către impiegat:

— Daca nu te superi, te-aş ruga… batista…

— Domnule! strigă impiegatul; înţelege odată că nouă nu ne plăteşte statul aici ca să stăm de vorbă; avem treabă; n-avem vreme de conversaţie… Spune: ce pofteşti? Aici n-are voie să intre nimeni fără afaceri. Ce afacere ai?

— Ce afacere?
— Da! ce afacere?
— Am dat o petiţiune… Vreau să ştiu ce s-a făcut. Să-mi daţi un număr.
— Nu ţi s-a dat număr când ai dat petiţia?
— Nu.
— De ce n-ai cerut?
— N-am dat-o eu.
— Da cine?
— Am trimes-o prin cineva.
— Când? În ce zi?
— Acu vreo două luni…
— Nu ştii cam când?
— Ştiu eu?
— Cum, nu ştii? Cum te cheamă pe d-ta?
— Nae Ionescu.
— Ce cereai în petiţie?
— Eu, nu ceream nimic.
— Cum?
— Nu era petiţia mea.
— Da a cui?
— A unui prietin.
— Care prietin?
— Unul Ghiţă Vasilescu.
— Ce cerea în ea?
— El, nu cerea nimic.
— Cum, nu cerea nimic?
— Nu cerea nimic; nu era petiţia lui.
— Da a cui?
— A unei mătuşi a lui… Ştia că viu la Bucureşti şi mi-a dat-o să o aduc eu.
— Cum o cheamă pe mătuşa lui d. Ghiţă?
— Nu ştiu.
— Nu ştii nici ce cerea…
— Ba, mi se pare că cerea…
— Ce?
— Pensie.
Impiegatul, ieşindu-şi din caracter şi zbierând:
— Domnule, aici este Regia monopolurilor! aici nu se primesc petiţii pentru pensii! Du-te la pensii, acolo se primesc petiţii pentru pensii!
— Aşa? la pensii, care va să zică?
Merge la sonerie, apasă butonul; soneria zbârnâie foarte lung.
— Destul, domnule!
— Uite ce e: dacă nu te superi, te-aş mai ruga pentru un pahar cu

apă.

Aprodul intră.

— Uite ce e, drăguţă, dacă nu te superi, te-aş mai ruga pentru un pahar cu apă.

Aprodul iese.

Impiegatul bufneşte şi scrie cu ochii aplecaţi în registru:

— Aşa?… care va să zică, la pensii?

Aprodul vine. Domnul ia paharul.

Impiegatul, după ce l-a lăsat să bea în ticnă, către aprod:

— Dă-l afară!

Domnul, plecând, foarte politicos:

— Mersi… Mă duc… Aşa? care va să zică, la pensii, care va să zică?!

VIZITĂ…

M-am dus la sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietină, ca s-o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilaş foarte drăguţ de vreo opt anişori. N-am voit să merg cu mâna goală şi i-am dus băieţelului o minge foarte mare de cauciuc şi foarte elastică. Atenţiunea mea a făcut mare plăcere amicei mele şi mai ales copilului, pe care l-am găsit îmbrăcat ca maior de roşiori în uniformă de mare ţinută. După formalităţile de rigoare, am început să convorbim despre vreme, despre sorţii agriculturii – d. Popescu tatăl este mare agricultor – despre criză ş.cl. Am observat doamnei Popescu că în anul acesta nu se prea vede la plimbare, la teatru, la petreceri… Doamna mi-a răspuns că de la o vreme i se urăşte chiar unei femei cu petrecerile, mai ales când are copii.

— Să-ţi spun drept, cât era Ionel mititel, mai mergea; acu, de când s-a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup eu de el; trebuie să-i fac educaţia. Şi nu ştiţi dv. bărbaţii cât timp îi ia unei femei educaţia unui copil, mai ales când mama nu vrea să-i lase fără educaţie!

Pe când doamna Popescu-mi expune părerile ei sănătoase în privinţa educaţiei copiilor, auzim dintr-o odaie de alături o voce răguşită de femeie bătrână:

— Uite, coniţă, Ionel nu s-astâmpără!

— Ionel! strigă madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

Apoi, către mine încet:

— Nu ştii ce ştrengar se face… şi deştept…

Dar vocea de dincolo adaogă:

— Coniţă! uite Ionel! vrea să-mi răstoarne maşina!… Astâmpără-te, că te arzi!

— Ionel! strigă iar madam Popescu; Ionel, vin' la mama!

— Sări, coniţă! varsă spirtul! s-aprinde!

— Ionel! strigă iar mama, şi se scoală repede să meargă după el. Dar pe când vrea să iasă pe uşe, apare micul maior de roşiori cu sabia scoasă şi-i opreşte trecerea, luând o poză foarte marţială. Mama ia pe maiorul în braţe şi-l sărută…

— Nu ţi-am spus să nu te mai apropii de maşină când face cafea, că daca te-aprinzi, moare mama? Vrei să moara mama?

— Dar – întrerup eu – pentru cine aţi poruncit cafea, madam Popescu?

— Pentru dumneata.

— Dar de ce vă mai supăraţi?

— Da ce supărare!

Madam Popescu mai sărută o dată dulce pe maioraşul, îi scuipă, să

nu-l deoache, şi-l lasă jos. El a pus sabia în teacă, salută milităreşte şi merge într-un colţ al salonului unde, pe două mese, pe canapea, pe foteluri şi pe jos, stau grămădite fel de fel de jucării. Dintre toate, maiorul alege o trâmbiţă şi o tobă. Atârnă toba de gât, suie pe un superb cal vânăt rotat, pune trâmbiţă la gură şi, legănându-se călare, începe să bată toba cu o mână şi să sufle-n trâmbiţă. Madam Popescu îmi spune ceva; eu n-aud nimica. Îi răspund totuşi că nu cred să mai ţie mult gerul aşa de aspru; ea n-aude nimica.

— Ionel! Ionel!! Ionel!!! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! Nu e frumos, când sunt musafiri!

Iar eu, profitând de un moment când trâmbiţă şi toba tac, adaug:

— Şi pe urmă, d-ta eşti roşior, în cavalerie.

— Maior! strigă mândrul militar.

— Tocmai! zic eu. La cavalerie nu e tobă; şi maiorul nu cântă cu trâmbiţă; cu trâmbiţă cântă numai gradele inferioare; maiorul comandă şi merge-n fruntea soldaţilor cu sabia scoasă.

Explicaţia mea prinde bine. Maiorul descalică, scoate de după gât toba, pe care o trânteşte cât colo; asemenea şi trâmbiţa. Apoi începe să comande:

— Înainte! marş!

Şi cu sabia scoasă, începe să atace straşnic tot ce-ntâlneşte-n cale. În momentul acesta, jupâneasa cea răguşită intră cu tava aducând dulceaţă şi cafele. Cum o vede, maiorul se opreşte o clipă, ca şi cum ar vrea să se reculeagă fiind surprins de inamic. Clipa însă de reculegere trece ca o clipă, şi maiorul, dând un răcnet suprem de asalt, se repede asupra inamicului. Inamicul dă un ţipăt de desperare.

— Ţine-l, coniţă, că mă dă jos cu tava!

Madam Popescu se repede să taie drumul maiorului, care, în furia atacului, nu mai vede nimic înaintea lui. Jupâneasa este salvată; dar madam Popescu, deoarece a avut imprudenţa să iasă din neutralitate şi să intervie în război, primeşte în obraz, dedesubtul ochiului drept, o puternică lovitură de spadă.

— Vezi? vezi, dacă faci nebunii? era să-mi scoţi ochiul… Ţi-ar fi plăcut să mă omori? Sărută-mă, să-mi treacă şi să te iert!

Maiorul sare de gâtul mamei şi o sărută… Mamei îi trece; iar eu, după ce am luat dulceaţa, mă pregătesc să sorb din cafea…

— Nu vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu.

— Vai de mine! la noi se fumează… Bărbatu-meu fumează… şi… dumnealui… mi se pare că-i cam place.

Şi zicând „dumnealui”, mama mi-arată râzând pe domnul maior.

— A! zic eu, şi dumnealui!

— Da, da, dumnealui! Să-l vezi ce caraghios e cu ţigara-n gură, să te prăpădeşti de râs… ca un om mare…

— A! asta nu e bine, domnule maior, zic eu; tutunul este o otravă…

— Da tu de ce tragi? mă-ntrerupe maiorul lucrând cu lingura în cheseaua de dulceaţă…

— Ajunge, Ionel! destulă dulceaţă, mamă! iar te-apucă stomacul…

Maiorul ascultă, după ce mai ia încă vreo trei-patru linguriţe; apoi iese cu cheseaua în vestibul.

— Unde te duci? întreabă mama.

— Viu acu! răspunde Ionel!

După un moment, se-ntoarce cu cheseaua goală; o pune pe o masă, se apropie de mine, îmi ia de pe mescioară tabacherea cu ţigarete regale, scoate una, o pune în gură şi ma salută milităreşte, ca orice soldat care cere unui ţivil să-i împrumute foc. Eu nu ştiu ce trebuie să fac. Mama, râzând, îmi face cu ochiul şi mă-ndeamnă să servesc pe domnul maior. Întind ţigareta mea, militarul o aprinde pe a lui şi, fumând, ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo până colo. Eu nu-l pot admira îndestul, pe când mama îl scuipă, să nu-l deoache, şi îmi zice:

— Scuipă-l, să nu mi-l deochi!

Maiorul şi-a fumat ţigareta până la carton. Apoi se repede la mingea pe care i-am adus-o eu şi-ncepe s-o trântească. Mingea sare până la policandrul din tavanul salonului, unde turbură grozav liniştea ciucurilor de cristal…

— Ionel! astâmpără-te, mamă! Ai să spargi ceva… Vrei să mă superi? vrei să moară mama?

Dar maiorul s-a-ndârjit asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mână: o trânteşte cu mult necaz de parchet.

Eu aduc spre gură ceaşca, dar, vorba francezului, *entre la coupe et les lèvres…*{12} mingea îmi zboară din mână ceaşca, opărindu-mă cu cafeaua, care se varsă pe pantalonii mei de vizită, coloarea oului de raţă.

— Ai văzut ce-ai făcut?… Nu ţi-am spus să te-astâmperi… Vezi? ai supărat pe domnul!… aldată n-o să-ţi mai aducă nicio jucărie!

Apoi, întorcându-se către mine, cu multă bunătate:

— Nu e nimic! iese… Cafeaua nu pătează! iese cu niţică apă caldă!…

Dar n-apucă să termine, şi deodată o văd schimbându-se la faţă ca de o adâncă groază. Apoi dă un ţipăt şi, ridicându-se de pe scaun:

— Ionel! mamă! ce ai?

Mă-ntorc şi văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduţi şi cu drăgălaşa lui figură strâmbată. Mama se repede spre el, dar până să facă un pas, maiorul cade lat.

— Vai de mine! ţipă mama. E rău copilului!… Ajutor! moare copilul!

Ridic pe maiorul, îi deschei repede mondirul la gât şi la piept.

— Nu-i nimica! zic eu. Apă rece!

Îl stropesc bine, pe când mama pierdută îşi smulge părul.

— Vezi, domnule maior? îl întreb eu după ce-şi mai vine în fire; vezi? Nu ţi-am spus eu că tutunul nu e lucru bun? Altădată să nu mai fumezi!

Am lăsat pe madam Popescu liniştită cu scumpul ei maior afară din orice stare alarmantă, şi am ieşit. Mi-am pus şoşonii şi paltonul şi am plecat. Când am ajuns acasă, am înţeles de ce maiorul ieşise un moment cu cheseaua în vestibul – ca să-mi toarne dulceaţă în şoşoni.

LA MOŞI…

Vagoane de tramvai galbene şi albastre, tramcare, trăsuri boiereşti, căruţe mitocăneşti şi biciclete şi lume multă pe jos… De pe atâtea strade şi căi, ca de pe atâtea braţe ale unui fluviu uriaş, se varsă, cantr-o mare zgomotoasă, pe bariera de la capul podului Târgului de Afară, valuri peste valuri de omenire. Precum este greu să se mai întâlnească două picături de apă o dată ce au apucat să intre fiecare după soarta ei în largul mării, aşa ar fi şi pentru două persoane să se mai găsească, rătăcite o dată în învălmăşeala Moşilor, dacă n-ar fi cuminţi să-şi hotărască mai dinainte locul şi momentul de întâlnire. De aceea, foarte cuminte au făcut madam Georgescu a lui d. Mitică ceaprazarul şi madam Petrescu a lui d. Guţă de la minister şi cu tanti Lucsiţa, moaşa diplomată, de şi-au dat *rendez-vous*: la trei ceasuri fix în pavilionul central la berărie – cine vine întâi aşteaptă pe ceilalţi.

În interiorul unui vagon închis al tramvaiului vechi, stau înghesuite, pe banchete şi-n picioare, treizeci şi patru de persoane suferind foarte tare. Între toate acestea, una sufere mai grozav – e cucoana Lucsiţa; fiindcă toate celelalte sufăr numai de căldură şi de sete, pe câtă vreme dumneaei sufere pe lângă astea şi de foame. Când se opreşte vagonul la Sf. Gheorghe, se face roşie, apoi galbenă şi pe urmă simte o sudoare rece, şi iar fierbinţeală şi iar răceşte, şi răsuflă greu, ştergându-se pe sub bărbia grasă, şi zice:

— Uff! dacă ştiam, mai bine luam birze! (că vorbeşte cam peltic). Teribelă căldură! mor!…

Vagonul porneşte de la Sf. Gheorghe şi intră în Calea Moşilor… Parcă umblând, tot e mai bine, tot se mai face niţel curent. Curentul astâmpără puţin căldura; dar foamea nu se poate astâmpăra cu o slabă suflare de vânt. A fost desigur o mare imprudenţă din partea acestei dame să plece de-acasă aşa, trei ceasuri după dejun, fără să guste ceva, mai cu seamă că, din cauză că se grăbea să nu scape ora de rendez-vous la pavilionul central, a dejunat aşa de uşor: trei ouă răscoapte, o căpăţână de miel cu borş, nişte stufat, prune cu carne, friptură la tavă şi salată de castraveţi, trei cinzecuri cu sifon şi o cafeluţă.

La Zece Mese, vagonul se opreşte iar. Cocoana Lucsiţa se simte foarte rău. Pe trotoar, lângă ferestrele vagonului, se aude, acoperind tot zgomotul stradei, glasul unui bragagiu. Moaşa se scoală cu o hotărâre supremă şi, pardon în dreapta, pardon în stânga, îşi face loc până la uşă; împinge cu puterea desperării pe toţi de pe platformă şi dă să sară; vagonul se pune-n mişcare; moaşa se aruncă jos făcând un pas fals. Bragagiu, de două ori salvator! Daca nu-l apuca în braţe, cine ştie ce se-ntâmpla cu cocoana Lucsiţa, cum e corpolentă şi robustă!

Într-un colţ e puţintică umbră. Acolo îl trage ea pe salvatorul ei şi bea una după alta două litre de braga. Braga este, ca băutură, foarte răcoritoare şi igienică; iar ca mâncare, cea mai uşoară şi totdeodată cea mai reconfortantă. În câteva clipe, moaşa Lucsiţa s-a simţit rentremată; sfârşeala şi acel sentiment de pierzare, care-i vine omului când simte un gol de chaos la lingurea, au dispărut cu desăvârşire. Dar este târziu: două ceasuri şi trei sferturi… Vagoane după vagoane trec toate pline cu vârf: un locşor nu se mai găseşte. La fiecare vagon, cocoana moaşa face semne cu umbreluţa, cu batista, strigă: „opreşte!”

— Nu mai e loc!

Şi vagoanele îşi urmează drumul cu indiferenţă. Dar iată că se aude prin toată uruiala un sunet de timbru: un vagon se opreşte. Doi tineri eleganţi de pe treapta platformei de dinainte se dau jos scuturându-şi pantalonii şi pulpanele redingotelor de contactul cu mitocanii. Locuri goale! Cocoana moaşa se aruncă cu toată bravura, apucă bara de fier, suie treapta, împinge, se vâră şi ajunge pe platformă. Un tânăr, strivit sub presiunea cucoanei, zice:

— Pardon, doamnă! Nu vedeţi că nu mai avem loc?

— Eu văz că este! răspunde cocoana Lucsiţa.

— Da; da dumneavoastră sunteţi corpolentă!

— Bine că eşti dumneata subţirel!… Pe mine aşa m-a făcut Dumnezeu, voluptoasă!… Cui i plaţe!… cui nu…

— Taxa, mă rog! strigă conductorul.

Coana Lucsiţa scoate din portofel biletul pe care-l avea din Piaţa Teatrului. Conductorul observă biletul.

— Asta nu-i de la mine.

— Da de la ţine? întreabă cocoana.

— De la alt vagon.

— Da ţe? nu e tot vagonul vostru? Am plătit până la bareră… m-am dat zos…

— Dacă v-aţi dat o dată jos – întrerupe conductorul – trebuie să plătiţi a doua oară.

— A doua oară? Bravos! frumoasă sarlatanie!

Dar în sfârşit plăteşte şi ia biletul nou. Vagonul soseşte la barieră. Cocoana Lucsiţa coboară. Din amândouă colţurile vine profumul de mititei: e o senzaţie neplăcută pentru cine e sătul; dar cui i-e foame, profumul acesta-i pare mai bun decât odagaciul. Cocoana Lucsiţa se porneşte cu nările umflate spre unul dintre colţuri, ca o panteră atrasă de mirosul ţapului sălbatic.

— Băiete! doi mititei!

Reconfortată, o ia pe jos şi intră în pavilionul central, unde aşteaptă cu nerăbdare compania.

— Mitică: zice cocoana moaşa, după ce rupe o bucată de turtă dulce de la madam Georgescu; faţi ţinste?… Mă! băiete, o halbă!… da să nu-

mi pui guler de gheneral!

Târgul e în toiul lui… Lume, lume, e ceva de speriat, pe onoarea mea!

După ce plăteşte d. Mitică, zice madam Petrescu:

— Haideţi întâi pe la oale, că am promis să cumpăr un fluieraş pentru băieţelul lu' madam Ionescu, stăpâna casei.

— Haide.

Şi au plecat spre oale.

Când să treacă drumul, coana moaşa zice:

— Staţi!

Gogoşi prăjite în ulei! Sahanul clocoteşte… Una… două… trei…

— Aide, ţaţo! lasă-le focului de gogoşi! nu simţi că miroase a rânced? Iar o să-ţi strici stomacul.

— Ba, să mă ierţi! nu miroase deloc a rânţed.

La oale… A cumpărat madam Petrescu fluieraşul şi au pornit toţi la grădină la Iliad. Când să intre, strigă cocoana moaşa la unul cu fes:

— Mă dzeanabet{13}, ăla cu şampania! ad-o limonada…

Şi după ce bea:

— E reţe, bravos! mai ado una.

Pe urmă trag toţi planeta de la o italiancă cu papagalul. D. Mitică a citit planeta cocoanii Lucsiţii:

„Ai să păţi multe după inima ta cea largă; dar să ai coraj, căci vei trăi până la adânci bătrâneţe în mare fericire."

— Ei, ass! ţe să mai paţ; dacă n-am păţit eu cât am fost zună! acuma, habar n-am!

Pe urmă d. Mitică a tratat-o pe tanti cu două bărdace de floricele calde…

Lăutari cu ţambalul, şi flaşnete, şi claranete cu toba mare, şi trâmbicioare, şi fluieraşe, şi bârâitori, şi cleşte clănţănind pe grătare, şi strigăte, şi zbierete şi chiote! – e o plăcere!… şi un miros de grătar încins! – e o bunătate!… S-a aşezat prin urmare compania noastră la o masă, şi a comandat cârnaţi şi fleici şi două baterii cu sifon mare.

— Mă băiete! a strigat coana moaşa… la fleiţi să le pui ţimbru, m-ai înţeles? şi să le freţe bine cu ţeapă, m-ai priţeput?

Şi trage-i pe urmă fălci!

— Ce cioar'le, ţaţo! zice madam Georgescu; iar mănânci?

— Ţe mănânc? ţe-am mai mâncat?

Şi s-a făcut roşie ca sfecla şi a băut un macmahon pe nerăsuflate. Dar deodată, ca printr-un farmec, se opresc într-o clipă şi lăutarii, şi cimpoierii, şi claranetele şi toate glasurile, şi în acea clipă se aude banca pe care stă coana Lucsiţa făcând ca o cadenţă de fagot; apoi, iar porneşte cu mult brio grandioasa simfonie: muzici, jucării, cleşte, glasuri…

— Ţe? ţe râdeţi? zice coana moaşa roşie ca focul.

— Nu-i nimica! strigă d. Mitică. Sifonul meu a făcut aşa.

— Ce sifon? zice madam Petrescu. Nici n-ai pus mâna pe el!

— Parcă dumneata n-ai văzut sifoane să scârţâie fără să le atingi! dacă răsuflă la maşină…

Dar până să explice d. Mitică, moaşa s-a sculat repede şi s-a pierdut în învălmăşeală.

— Unde-i ţaţa? unde-i coana moaşa?

— S-a dus în grădină – zice d. Mitică – să mai tragă o planetă!…

Al dracului d. Mitică!

DASCĂL PROST

Foarte de dimineaţă, într-o mahala depărtată, bat la uşa amicului meu Pricupescu, profesor de cursul secundar – predă istoria în clasele inferioare la un liceu.

Deşi foarte buni prieteni, n-am fost niciodată la el acasă; aşa, nu mă mir că i se pare ciudat a mă vedea la dânsul.

— Ei! ce cauţi tu prin mahalaua noastră aşa de dimineaţă?

— Am trecut pe aici – zic eu – şi am intrat să-ţi dau bună ziua… Ştiu că pe la ceasul ăsta pleci de-acasă… şi… zic: haide să văz… o fi plecat Pricupescu? dacă o fi plecat, bine; dacă nu, merg cu el până-n târg… Azi o să fie o căldură… mai teribilă ca ieri… S-a pus pe călduri… O să ne topim în vara asta…

Pricupescu este un om bănuitor; zice:

— Fac prinsoare pe ce vrei, că şi tu ai venit să mă rogi pentru vreun măgar, pentru vreun leneş, pentru vreun ticălos…

— Aş! zic eu…

— Măi! adaugă el… mai am doi ani până să ies la pensie… douăzeci o să mi se pară… Uf! să mă văz odată scăpat de canonul ăsta, care a ajuns de la o vreme nesuferit… Uite! până viu eu, citeşte!

Şi zicând acestea, scoate din buzunar un vraf de scrisori, mi le trânteşte dinainte pe masă şi iese.

Pricupescu este indiscret.

De vreme ce mi-a dat voie, m-apuc să-i citesc scrisorile.

„Iubite domnule Pricupescu,

Ştiţi că de când am fericirea a vă cunoaşte, şi e cam mult de atunci, nu v-am supărat cu vreo rugăciune de favoare, fiindcă nu-mi place să importunez pe cineva în îndeplinirea datoriilor sale, mai ales când îl ştiu de o corectitudine exemplară ca dv.

Crez că a venit momentul ca, mai ales în şcoală, de la care depinde viitorul naţiunii noastre, noi românii să încetăm odată cu nenorocita sistemă a favoritismului, a îngăduielii, a batirului.

Când mai cu seamă ne aflăm în faţa unui bărbat devotat datoriei, cum sunteţi dv., şi conştiincios, fără nicio umbră de bănuială, trebuie să-l lăsăm a-şi îndeplini misiunea aşa cum crede el, în matura lui judecată nepărtinitoare.

Profesori ca dv. fac onoarea unei şcoli, ei sunt o garanţie că tinerele generaţiuni cari le trec prin mână, când vor deveni cetăţeni, vor fi perfect educate şi solid instruite, şi vor face fala naţiunii.

Pentru aceea, când frate-meu Ghiţă Postolache, deputatul, m-a consultat în ce liceu să-şi dea copilul la Bucureşti, i-am spus

numaidecât:

— Dacă vrei să înveţe o bună creştere şi carte ca lumea, da-l la liceul unde este profesor amicul meu d. Pricupescu… acolo poţi fi sigur şi-n privinţa educaţiunii şi-n privinţa instrucţiunii!

Băiatul, Costică Postolache, după cum ştiţi, stă la mine; eu îi ţin loc de tată; prin urmare, înţelegeţi de ce mă interesez, şi de ce-mi permit, în puterea prieteniei ce mi-aţi acordat-o totdeauna, a vă importuna cu o mică rugăminte.

Nepotul meu, precum veţi fi observat cu perspicacitatea ce vă caracterizează, este foarte timid; pe lângă aceasta, a fost şi cam bolnav în anul acesta, a trebuit să-i scoatem o măsea, aşa că are o mare frică de examen.

Ne-aţi îndatora foarte mult şi pe frate-meu şi pe noi mai ales, pe mine şi pe soţia mea, căci în grija noastră am avut pe copil, dacă aţi fi, nu indulgent, aceasta nu v-o putem cere, dar nici prea sever cu el, care nu ştiţi câtă iubire va poartă şi cu cât respect pomeneşte totdeauna de dv.

De aceea, fiindcă vedem cât ţine Costică la d-voastră, ne-am hotărât să vă luăm pe d-voastră ca meditator, începând chiar din vacanţă. Ştiţi că mergem la ţară, la munte. Am fi fericiţi dacă aţi primi, cum n-aveţi îndatoriri de familie, să veniţi cu noi, neavând altceva mai bun de făcut, bineînţeles. Am dori ca şi-n vacanţă să se mai ocupe cu cartea.

N-ar fi rău prin urmare să ne vedem cât mai curând, ca să aranjăm această afacere. Până atunci, primiţi, stimate domnule Pricupescu, cele mai afectuoase salutări din partea soţiei mele şi din partea

devotatului dv.
Nicu Postolache
senator”

Halal de Pricupescu! zic în gândul meu, eu, care cunosc bine şi pe nenea Nicu Postolache şi moşia lui şi gospodăria lui, şi pe madam Postolache… În paradis îl invită nenea Nicu şi consoarta! mâncare, băuturi, aer, călărit… plus două sute de lei pe lună cel puţin… Oameni cu dare de mână!

Dar nu mai vine Pricupescu!… Să citim mai departe:

„Amice Pricupescule,

Mâine încep la voi examenele. În interesul tău îţi atrag atenţia încă o dată, nu fi sever cu băiatul persoanei cunoscute. Ar fi o prostie din partea ta să faci exces de zel, când ştii bine că, şi fără să vrei tu, băiatul tot va trece. Pentru ce tu, un dăscălaş, numai ca să te faci grozav, să indispui pe nişte oameni cu atâta influenţă? Nu e mai bine să ţi-i faci binevoitori?

Aseară am prânzit acolo. Era o sumă de oameni mari. Toată vremea

la masă s-a vorbit rău de profesori, cari, după ce că nu sunt buni de nimic, apoi sunt şi brutali şi mojici, mai ales cu copiii de familii bune.

La plecare, cucoana a spus că dacă cumva persecuţi pe mititelul, n-are să-ţi meargă comod.

Eu am garantat pentru tine. Ia seama, în interesul tău.

Amic
N. N.”

Alta:

„Dragă Bică, cocoşelule moţat,

Dacă ai ţinut tu vreodată la mine măcar a suta parte din cât mi-ai spus, sper că n-ai să mă refuzi. A venit Miţa Popescu la mine cu lacrimi în ochi, şi m-a conjurat pe tot ce am mai sacru, să-ţi vorbesc în privinţa băiatului ei, Octavian Popescu, care zice că tremură toţi băieţii de frica ta, că eşti prea sever, şi el are groază când se gândeşte la ziua de mâine.

Biata Miţă este desperată, fiindcă Octavian i-a spus curat că, dacă rămâne repetent, se împuşcă. Pune-te tu în locul ei, ca mamă.

Astă-seară nu se poate… Dar mâine seară la ceasul ştiut, negreşit, cocoşelule moţat. Când ăi veni la puiculiţa ta, să-i spui că l-ai trecut pe Octavian.

Puiculiţa”

Bravo, domnule Pricupescu! gândesc eu… Cine să fie puiculiţa?

A! un plic *rose pále* cu un blazon aurit într-un colţ… Să vedem.

— Sunt gata; aide, că e cam târziu; am treabă la şcoală.

— Uite, frate Pricupescule, de ce venisem eu la tine, zic eu şi înghit în sec… apoi, îmi iau inima-n dinţi.

— De ce?

— Venisem să te rog să-mi faci un mare hatâr.

— Am înţeles… Nu ţi-am spus eu?… ghicisem…

— Ei! nu fi şi tu aşa de… cum să zic… de sever… Ştii că de când te cunosc… şi de! slavă Domnului! ne cunoaştem din copilărie… nu te-am supărat cu vreo rugăminte, fiindcă nu-mi place să importunez pe cineva, cât de prietin să-mi fie, în îndeplinirea datoriilor sale, mai ales când îl ştiu de o corectitudine exemplară, cum eşti tu…

— Apoi, atunci…

— Fireşte, nu zic; trebuie să ne hotărâm odată, mai ales când e vorba de şcoală, de la care depinde viitorul naţiunii noastre, noi românii, să încetăm, mă-nţelegi…

— Astea le-ai citit undeva.

— Pe onoarea mea, nu. Ei bine, tu… tu eşti un bărbat devotat şi conştiincios, fără nicio umbră de bănuială, care trebuie în misiunea lui

să fie – mă-nţelegi…

— Îţi spun eu că le-ai cetit undeva.

— Zău, nu… Uite ce e: un băiat… timid… şi a fost cam bolnăvior iarna asta… a trebuit să-i scoaţă o măsea…

— Când îţi spun eu…

— Pe ochii mei!… şi în sfârşit, ce mai una-alta?… ce să mai umblu cu mofturi!… De colea ar fi pentru tine, un dăscălaş pârlit, pe timp de vară cinci sute de lei?

Am aruncat vorba cea mare…

Pricupescu e nebun!… a început să zbiere la mine… să-mi spuie că: nu mi-e ruşine! prieten vechi! Dar eu, cuminte, zic:

— Nu-ţi cunoşti interesul! de ce să te pui cu nişte oameni mari, cari au atâta influenţă?… De-aia v-a ieşit vorba la toţi dascălii că sunteţi mojici şi brutali, mai ales cu copiii de familie bună!

— A! strigă Pricupescu… Iar?

— Secule! am strigat eu… Dacă e vorba de zbierete, apoi zbier şi eu… Un băiat cu atâtea rude, cari ţi-ar fi de mare sprijin…

— Eşti un prost! strigă Pricupescu.

— Ba tu eşti prost!… Mă-sa e văduvă, bogată, frumoasa şi de familie mare… În loc să te iei cu binele, să te ia meditator!…

Am strigat degeaba; a fost peste putinţă să-l scot pe pedant din ale lui.

Mare dobitoc d. Pricupescu!…

O CRONICĂ DE CRĂCIUN…

Într-o urâtă dimineaţă, pe la sfârşitul lui noiemvrie – ploaie, ninsoare, vifor, să nu scoţi un câne afară din bordei – chem pe cel mai încercat colaborator al *Revoltei naţionale* şi-i zic:

— Stimate domnule Caracudi, dumneata, care de atâta timp ne-ai dat ca reporter dovezi de strălucită imaginaţie, eşti designat să faci ziarului nostru un important serviciu.

— Care, domnule director?

— Scoatem de Crăciun un număr „literar, ştiinţific şi artistic". Avem în sertare destulă materie; vom face o frumoasă selecţiune. Ne lipseşte numai cronica specială pentru sărbătoarea naşterii… Ce zici?

— Cu plăcere…

— Crăciunul cade luni; trebuie să apărem cel mai târziu joi la 21 de dimineaţă… Un număr de lux, îngrijit, nu rasolit ca numerele cotidiane; bine aranjat, tipărit frumos şi nu ciuruit de greşeli…

— Binenţeles;… dar…

— Dar ce?…

— … Ia priviţi afară, ce vreme!

În adevăr, e un vifor strajnic.

— Ce are-a face vremea – zic eu – cu cronica noastră?

— Nu prea are; dar… mă cheamă părintele la masă; mereu îmi face semne: i-e foame – s-a sculat de dimineaţă.

Părintele este socrul confratelui. Domiciliază împreună, tocma peste drum de redacţia noastră, în curtea bisericii Sf. Ion. De pe prispa caselor se vede drept în redacţia noastră, şi viceversa, fireşte. Vara, când ţinem ferestrele deschise, îl cheamă reverendul pe ginere-său din gură: „Ignate, gata!". Iarna, îi face semne. De aceea, Caracudi lucrează totdeauna la masa de la fereastră.

— Prin urmare – zic – nu te mai ţiu… ne-am înţeles: o cronică de Crăciun – „Betleemul, staulul, ieslea, steaua, magii ş.cl." – nici mai lungă de trei, nici mai scurtă ca două coloane… Mi-ai luat măsura, ca un bun ciubotar ce eşti, calapodul mi-l cunoşti… încalţă-mă, iubite confrate, încalţă-mă frumos!

Drept orice răspuns, iubitul confrate deschide fereastra, pe unde dă năvală-năuntru ca un vrăjmaş viforul d-afară, şi strigă peste drum:

— La moment! să puie ciorba!

Apoi mă salută şi iese.

De prisos să fac istoricul căsniciei excelentului nostru colaborator. Mă mărginesc a reproduce câteva documente, după *Revolta naţională,* în ordinea lor cronologică; sunt ieşite toate din pana interesatului, prin urmare mai presus de orice bănuială de parţialitate:

„Aflăm cu deosebită plăcere că aseară, 11 ianuarie, s-a celebrat, în biserica Sf. Ion, căsătoria valorosului nostru colaborator Ig. Carcudi cu gentila domnişoară Florica, eminenta profesoară de istorie, fiica sf.-sale părintelui stavroforul Pantelie Bârzescu.

Nuni au fost simpaticul şi iubitul nostru maestru, directorul *Revoltei naţionale,* cu graţioasa sa consoartă.

Felicitările noastre cele mai călduroase.”

Către finele aceluiaşi an, la 21 dechemvrie, a doua zi de sf. Ignat, *Revolta* inserează în fruntea informaţiunilor:

„Aflăm cu deosebită plăcere că gentila doamnă Florica Ig. Caracudi, eminenta profesoară de istorie, a dat aseară naştere unui drăgălaş băieţel Traian.

Fericită coincidenţă! În aceeaşi zi, norocosul tată, valorosul nostru colaborator, d. Ig. Caracudi, a împlinit 35 de ani.

Felicitările noastre cele mai călduroase.”

Peste un an şi două luni, iar „aflăm cu deosebită plăcere”, minus „fericita coincidenţă”, şi-n loc de Traian, *Decebal.*

După un an şi o lună, întocmai; dar, în loc de Decebal, *Aurelian.*

La anul în cap, asemenea; însă, în loc de Aurelian, *Mircea.*

Nu trec bine unsprezece luni, şi iar „aflăm”; numai, în loc de Mircea, *Dan.*

Pe toţi, de la Traian până la Dan inclusiv, eu i-am botezat. Care va să zică, vine că suntem rude prin alianţă cu familia Caracudi şi cu părintele stravroforul: de aceea, sf.-sa îmi zice: „n’ne Iancule!”

*

După plecarea valorosului, caut să-mi aranjez materiile din sertare pentru numărul de lux… Ia să vedem ce putem stoarce cu foarfeca, această presă idraulică a redacţiei.

Artă fără tendinţă şi tendinţă cu artă, sau *Artă cu tendinţă şi tendinţă fără artă* – 65 de file, cu va urma – studiu estetic de palpitantă actualitate!

Rolul presei ca a patra putere în statul constituţional modern (sfinte Ignate!) – 77 de file, şi fireşte cu va…

În pustiul lumii mari, novelă – o sută de file, format ministerial, foarte mărunt şi clar scrise, fără cea mai mică ştersătură sau îndreptare… Asta nu poate fi supusă presei idraulice: totul, silabă după silabă, trebuieşte cu scumpătate respectat… Vom da numai începutul în numărul special, şi va urma în numerele cotidiane, vreo treizeci de foiletoane duble – un noroc pentru *Revolta*!… Admirabilă povestire!

În pustiul lumii mari este istoria unui băiat de la ţară, care, după ce face studii înalte, la noi şi-n Europa, ajunge profesor în mare vază la Bucureşti. Suflet curat, plin de avânt, de iluziuni şi de ideal, ca orice copil sănătos din popor, caută în lumea mare, unde este introdus de un coleg sceptic – lume putredă de corupţie – un suflet, să-l înţeleagă… În zadar!… Măşti pe obrazuri; în inimi, perfidie! fard şi minciună! chloroză şi parfum! putrigai în poleială!

Dezgustat de acest „pustiu", se duce-n vacanţa mare acasă, la ţară, de unde a plecat aşa de demult. Acolo, i se redeşteaptă toate amintirile sfintei copilării: i le povestesc cu drag şi pe rând, fiecare cu glasu-i particular, căsuţa părintească, hanul, aria, patulul, moara, pârâiaşul, clopotele de la biserică şi de la gâtul vitelor ce se-ntorc seara-n sat; apoi, potecuţele, păduricea, dealul, valea, soarele, luna, stelele, cântecul păsărilor sălbatice şi domestice; în fine, picăturile de ploaie, adierea vântului, miresmele fâneţelor ş.cl.

Încântat de atâtea tainice povestiri, el se-ntâlneşte la horă, într-o duminică, cu Neacşa, fata vânjoasă, roşie ca un bujor şi „nefardată", care nu ştie franţuzeşte, nici nu dansează bostonul şi cake-walk; dar care vorbeşte o românească pură, plină de farmecul originalităţii folclorice, şi joacă hora şi bătuta, brâul şi chindia, de dârdâie pământul, până dă de mal pe toţi flăcăii satului, ba şi pe alţii, veniţi de prin satele vecine de dor să joace cu dânsa…

El, transportat, supunându-se unei mişcări „lăuntrice", îi face un compliment – ea, asudată, îi arde o palmă; el se vâră s-o ia-n braţe – ea îi trage un pumn în falcă; el se-ndeasă mereu s-o sărute – ea îi zice: „O! călca-te-ar!" şi-i dă un brânci de-l aruncă grămadă în şanţul drumului… El se scoală d-acolo zdruncinat, oftează din adânc, se scutură frumos, merge drept la tatăl Neacşei – moş Oancea Tureatcă, un bătrân român neaoş, cuminte şi vesel, vestit pentru păcăliturile şi glumele lui, şapte poştii de jur împrejur – şi… cere mâna bujorului de fată.

E estetic, fiind natural şi logic… Ceea ce se numeşte *le coup de foudre* (dragoste ca trăsnetul) se explică mai mult decât la oraşe la ţară, unde nu se pomeneşte încă de paratonere… Mâna cerută este, după nazurile de rigoare ale copilei, acordată… Nuntă mare cu descripţia amănunţită a tutulor străvechilor datine române, atât de originale şi de pitoreşti… Şi eroul e fericit.

„Uf! am scăpat de pustiul lumii!"

Zicând acestea, dă să-şi îmbrăţişeze nevasta, de faţă cu atâţia veseli nuntaşi.

„Astâmpăr'te, mă! loi-te-ar!…" zice pudică Neacşa, ferindu-se de indiscreta pornire a legitimului şi repezindu-l cât colo…

Toţi nuntaşii fac mare haz, iar înţeleptul bătrân, moş Oancea Tureatcă, un fel de „povestea vorbei" în carne şi-n oase, zâmbind cu

adânc înţeles, şopteşte:

„Vezi ce face pustia de dragoste, vere?… Aolică, ce-am ajuns, să iubim pe subt ascuns!”

Şi aşa se sfârşeşte frumoasa povestire la fila o sută – prea degrabă!… păcat!

Desigur nu sunt un om mulţumit de sine însuşi… înţeleg destul de bine cu cât de nesuficiente mijloace m-au înzestrat zânele ursindu-mă carierii pline de-nalte răspunderi, nobilei misiuni de publicist roman. Cu toate astea, niciodată n-am simţit sub coastele din stânga dureroasa (după cât văd la alţii) rozătură a viermelui invidiei. Slavă ţie, Doamne! în inima mea destule rele au putut încăpea: dar n-a fost locşor într-însa şi pentru groaznicul parazit verde!… Şi totuşi, simt nespusă mâhnire la vederea unui pachet de atâtea file format ministerial, curat şi mărunt scrise… A! de ce nu poate şi pana mea, alergând fără-a se poticni, străbate întinsele albe câmpii?… Cum nu ştiu şi eu birui pe nerăsuflate candoarea câtorva testele de hârtie?… Pentru ce, crude ursitoare, nu e-n stare şi mâna mea seacă să toarne atâtea. Generoase torente şi cascade de proză?

Pe când fac tristele mele reflexiuni, intră, plouat ca un căţeluş lăţos, tânărul şi simpaticul nostru colaborator literar, pseudonimul Piccolino – un copil care a primit de mic o distinsă educaţie literară franceză în casa părintească; la anul, termină liceul; e încă minor; dar ce talent! cu ce facilitate şi personală apucătură îţi aruncă rima!

L-am întrebat, când, sfios, mi-a adus întâia oară câteva poezioare, nişte adevărate perle: *„Enseigne-moi, jeune homme, où trouves-tu la rime”?*…{14} El mi-a răspuns îndată, modest, dar sigur: *„La rime, cher patron, est mon souci minime”*{15}.

— Piccolino drăguţă, tocmai la dumneata mă gândeam… Un număr special de Crăciun numai cu proză e ca un cozonac fără stafide. Poţi, te rog, să-mi dai curând două-trei poezioare?

— Vi le aranjez îndată, maestre; le am aproape gata.

Şi mititelul bard, după ce-şi atârnă pălăria şi paltonaşul, îşi suflă în degetele-i delicate, se ghemuieşte la un colţ de masă cu spatele spre sobă şi-ncepe să lucreze… I-auz pana scârţâind ca un şoricel care ronţăie pripit în taină.

În mai puţin de o jumătate de ceas, minorul îmi prezintă trei pumni de stafide şcoală-modernă, pline de savoare.

— Bravo, tinere favorit al graţioasei Erato! Versurile dumitale sunt delicioase. Sper să scoatem un cozonac *hors concours.*{16}

*

Au trecut peste două săptămâni de la acestea: vine Crăciunul. În fiecare zi, îl întreb pe amicul Caracudi:

— Dar cronica?

— E ca şi gata.
— Când mi-o aduci?
— Mâine.

Tot aşa de azi pe mâine, am ajuns marţi în ajunul lui Ignat: poimâine dimineaţa trebuie să apară numărul… Materia cealaltă e gata.

Aştept toată ziua – degeaba.

Îi trimit vorbă acasă peste drum – îmi dă răspuns să n-am grije.

Deschid fereastra; îl strig – nimic.

Se-nserează bine… Un gând neplăcut îmi flutură prin cap la amintirea proastei glume ce i-am făcut-o; să ştii că am rămas fără cronică de Crăciun – m-a-ncălţat!… Cârpaciul tot cârpaci!

De-abia a zburat gândul meu, şi iată d. Caracudi… Cum îl văd:

— Cronica! unde e cronica, nene?

— E dată la tipografie.

— Adevărat?

— Pe onoarea mea!…

Şi zicând acestea, mă priveşte cu acel zâmbet şi acea clipire din ochi caracteristice, cari, de câte ori le întâmpini, te fac să gândeşti: dacă ăsta nu este imbecil, atunci mă crede pe mine că sunt.

De vreo câteva zile se-ndreptase vremea; se zbicise bine; speram, după semne, s-avem zile frumoase de sărbători – când colo, peste noapte spre Ignat, se schimbă deodată vântul, şi ţin-te iar!!… Plouă, ninge, îngheaţă, se topeşte; vifor orb; o vreme – să nu scoţi un reporter afară din redacţie.

Mă scol dis-de-dimineaţă cu grije. Cum mă deştept, îmi dă servitoarea o scrisoare; e de la d. Costică, paginatorul ziarului:

„Domnule Iancule, cronica dată de d. Caracudi am oprit s-o culeagă; acuma nu merge; trebuie amânată pân'la primăvară. Stăm pe loc cu numărul. Ce e de făcut? Vă rugăm, veniţi cât se poate mai curând."

Nu înţeleg… Ce să fie?

Iute, mă sui într-o birje… Ce vreme, Dumnezeule!… Am ajuns.

— Ce e, domnule Costică?

— Uite, domnule Iancule.

Citesc, ca dus de pe lume:

„Christos a-nviat!

De la un capăt al globului la cellalt, din răsărit până-n apus, de la miază-noapte pân-la miazăzi, pe când natura se-mpodobeşte în strălucitele vestminte ale primăverii, în sunetele triumfale a mii şi milioane de clopote de la mândrele catedrale ale celor mai splendide capitale de imperie, până la ultimele bisericuţe din cele mai sărmane cătune, popoarele creştine se salută vesele cu magicele cuvinte: Cristos a-nviat!"

— A! infamul! asasinul! strig eu. M-a omorât Caracudi, frate Costică!… ce e de făcut?

— Faceţi dv. ceva la iuţeală.

Fuga, la redacţie… Nu voi nici să-mi arunc ochii peste drum… Scriu şi şterg, şi iar încep şi iar şterg… tremur şi m-apucă un cârcel la deget… nu mai pot ţinea condeiul… Şi ceasurile sunt aproape zece!… şi iar îmi blestem ursitoarele!… când – apare pe uşe, cine!… cine? asasinul! D-abia pot ridica privirea şi, cu glasul leşinat ca de lehuză după grea facere, îi zic:

— Mersi, nene Caracudi!… Bine ţi-ai bătut joc de mine, drăguţule!

— Cum joc, domnule director?

— Poftim.

Şi-i întind filele mototolite. Le priveşte şi-ncepe să râză.

— Scuzaţi; a fost o mică eroare… Eu le am cronicele astea gata… Dar, prin ce am trecut de ieri până adineaori – dac-aţi şti! am greşit; n-am luat seama când am scos-o din sertar… (şi cât îmi vorbeşte foarte volubil, mereu se uită pe fereastră). Merg să v-aduc una de Crăciun… ştiu sigur că am şi una de Crăciun… trebuie să am şi una de Crăciun… Numa s-o găsesc… fiindcă acuma e un deranj la noi… Nu v-am spus… A născut Florica…

Eu, din ce în ce mai leşinat:

— Când?

— Adineaori, pe la şapte dimineaţa…

— … Cum?

— E fată… dar are încă dureri.

— Atunci, nu mai trebuie să te duci, frate Caracudi. Tot ce te rog e să iei un condei, – că eu nu pot scrie, am un cârcel la degete…

Scot din raft tomul 11 din Larousse, îl deschid şi zic blând valorosului tată:

— Scrie, te rog.

El s-aşază la locu-i lângă fereastră, pe care o şterge bine de abureală cu căciula. Eu dictez:

„Sărbătoarea Crăciunului este una dintre cele mai vechi ale creştinătăţii. Ca să ajungem la epoca instituirii ei trebuie să suim până aproape de leagănul bisericii. După unii autori, această sărbătoare a fost statornicită, la anul 138 al erei noastre, de către episcopul Telesfor…”

Văd pe Caracudi scriind cu ochii pe fereastră, fără să se uite la condei.

— Ce-am zis? îl întreb.

„…anul 1883 al erei noastre de către episcopul Telefon…”

Şi până să-i strig eu „ieşi afară!” trânteşte condeiul, pune mâna pe căciulă şi iese ca din tun, bufnind uşa.

Peste un moment, Piccolino… Îi dictez articolul. Dup-amiazi tirajul a patru pagini e aproape gata…

Şi iată iar d. Caracudi – foarte radios.

— Domnule director, am o informaţiune care trebuie să treacă neapărat în numărul de lux. Ştiu că o să vă facă plăcere…

Şi-mi citeşte:

„Aflăm cu deosebită plăcere că gentila doamnă Florica Ig. Caracudi, eminenta profesoară de istorie, a dat azi-dimineaţă, 20 decembrie, naştere la două fetiţe, Despina şi Kiajna.

Fericită coincidenţă! în aceeaşi zi, norocosul tată, valorosul nostru colaborator, d. Ig. Caracudi, a împlinit 40 de ani.

Felicitările noastre cele mai călduroase.”

Numărul nostru a ieşit tare frumos. Au făcut mult efect şi articolele ştiinţifice şi poeziile, şi începutul nuvelei; dar mai ales au impus un vădit respect confraţilor informaţia cu „fericita coincidenţă” şi savantul meu articol despre instituţia sfântului episcop Telefon.

Duminică, în ajunul Crăciunului, primim la redacţie vizita părintelui stavroforul Pantelie Bârzescu, care vine să ne heretisească cu naşterea, însoţit de valorosul nostru colaborator – straşnic de veseli amândoi.

— Naşterea ta, Christoase dumnezeul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoştinţei… ş.cl.

Şi după ce isprăveşte cântarea:

— La mulţi ani, n’ne Iancule!

Eu mă închin smerit, sărut icoana şi, aruncând ginerelui o privire dulceagă, răspund socrului:

— Adevărat a-nviat, taică părinte!

Ş-afară-i grozav… şi plouă şi ninge, şi pică şi-ngheaţă… o zloată cumplită… un vifor nebun… o vreme, prăpăd! să nu iasă un popă afară din casă.

REPAUSUL DOMINICAL

Petrecerile cu mult înainte pregătite rar se întâmplă să iasă bine; câtă vreme, cele încinse aşa din întâmplare, pe negândite, aproape totdeauna izbutesc frumos…

De ce oare?

— De ce, de nece – nu trebuie să ne batem mereu capul să filosofăm, să tot căutăm cauza la orşice… Destul să constatăm cum se petrec lucrurile, şi din constatarea asta să tragem învăţătura că: nici la petreceri de mult puse la cale să nu mergem cu prea mari închipuiri de veselie, şi nici să stăm la îndoială când, pe negândite, ni se iveşte prilej de petrecere; să mergem cu voie bună, daca n-avem altă treabă mai serioasă de făcut – zic mai serioasă, fiindcă, în viaţa noastră scurtă şi trudită, nici petrecerea nu e ceva atât de neserios cum spun câţiva înţelepţi, unii ursuji şi alţii făţarnici.

Aşa cel puţin gândesc eu, şi de aceea am petrecut aşa de frumos alaltăieri noaptea.

Joia trecută, 21 mai, neavând treabă, mă plimbam încet pe Calea Victoriei, pe la şapte seara, privind la forfoteala aceea de căleşti, birji, automobile – ce mulţime! ce eleganţă! ce belşug!… cum rar se vede chiar în oraşele cele mai prospere – şi mă gândeam: cine or fi aceia care au scornit de la o vreme că-n ţară e sărăcie, că s-a scumpit traiul şi că suntem ameninţaţi de o criză agricolă? ce moftangii!

Pe când gândeam aşa, iacătă, dau piept în piept cu amicul meu Costică Parigoridi – care, contrariu felului său cunoscut de toţi, are acum aerul unui om prea puţin vesel.

— Monşer – îmi zice – nevastă-mea s-a dus la ţară cu copiii, la neamurile ei, tocmai în Muscel… Eu n-am vrut să merg… mai întâi, mi-a fost lene să mă scol aşa de dimineaţă; şi pe urmă, drept să-ţi spun, nu-mi plac petrecerile patriarhale; eu sunt orăşean; mie-mi place oraşul… dar… nu duminicile şi sărbătorile. N-am văzut ceva mai urât pe lume decât un oraş mare în zilele de repaus dominical! Toate prăvăliile cu obloanele lăsate ca pleoapele în somn… Ce somn!… Peste tot închis!… Să vrei să te spânzuri, n-ai de unde să-ţi cumperi un ştreang… Lipsa asta de activitate, de viaţă, de mişcare comercială mă apasă pe umeri, mă trage şi pe mine la somn; şi nu pot dormi măcar – parcă sunt în stare de insomnie… Şi când mai văd şi toată mitocănimea asta parvenită, prostimea asta elegantă, învârtindu-şi roatele cu cauciuc în neştire, îmi vin fel de fel de idei… primejdioase… De un ceas umblu să dau de un prietin… parcă toţi au intrat în pământ!

— Iată, m-ai găsit pe mine, îi zic eu.

— Bine că te-am găsit, nene Iancule! Afurisit să fie repausul dominical!

— Dragă Costică, recunosc, în adevăr, că un oraş mare în repaus dominical nu este aşa de frumos ca în plină activitate; şi mie-mi face aceeaşi penibilă impresie ca şi ţie… Decât, ia să ne gândim şi la oamenii care muncesc, o săptamână întreagă, de dimineaţă până seara târziu… Nu le trebuie şi lor o zi de odihnă?

— Da, răspunde amicul meu; dar în loc să se odihnească, îşi fac băşici pe tălpi umblând toată ziua gură-cască, şi seara cad morţi de oboseală.

— Bine; dar s-au recreat… au petrecut…

— Da! s-au îmbătat!

— Dar ce să facă?… să citească psalmii proorocului David?… Şi pe urmă, da-mi voie să-ţi spun că-mi pare rău să te aud pe tine, spirit modern, suflet aşa de uman, vorbind astfel despre lumea muncitoare… şi asta numai de necazul urâtului… Să presupunem că se-mbată şi poporul… Ei! şi?… parcă…

— Înţeleg ce vrei să zici!

— … Ei! apoi?

— Nu ştiu, monşer; dar sunt plictisit ca un căţel pe care stăpânul l-a uitat încuiat în casă… Îmi vine să urlu de urât… Ai treabă?

— Deloc.

— Unde mănânci astă-seară?

— Indiferent.

— Vrei să mâncăm împreună?

— Mai ales.

— Unde zici?

— Unde pofteşti.

Pornim amândoi la vale. Pe drum, Costică, privind la obloanele prăvăliilor, bombăneşte mereu… În dreptul lui Capşa, întâlnim pe alt prieten; îl luăm, fără vorbă multă, ca de rechiziţie; la răspântia bulevardului, încă doi; îi înhăţăm; în dreptul legaţiunii ruseşti, încă unul; e prizonier… Curios lucru! toţi foarte plictisiţi de repausul dominical; şi cu cât banda sporeşte, cu atât dispare plictiseala! Toţi şase – oameni de condiţie frumoasă în societate – ajungem, aproape bine dispuşi, la Iordache, în Covaci.

Sus, pe terasă…

— Domnilor – zice Costică – trebuie să ştiţi că, graţie întâmplării fericite că v-am întâlnit, mi-au fugit din minte nişte idei foarte negre… Dacă, adineaori, nu-ntâlneam pe nenea Iancu, mergeam, cum eram de plictisit, drept la gară, să mă arunc subt roatele primului tren la-ndemână. Vă mulţumesc… Sunteţi salvatorii vieţii părintelui copiilor soţiei mele, care era să citească mâine, la Câmpulung, în Universul, încă o nouă tragică sinucidere la staţia B.M.!… Ei bine, faptul acesta,

că, din fericire, v-am întâlnit, combinat cu faptul, nu mai puţin fericit, că astăzi este ziua mea onomastică, sf. împăraţi Constantin şi Elena, ne obligă: pe mine să vă rog, iar pe dv. să primiţi, a face eu cinste astă-seară.

Îl sărutăm cu toţii şi, care mai de care, îi urăm:

— La mulţi ani, Costică! cu noroc, sănătate şi veselie!… Şi cinstit socru, dragă Costică!

Pe urmă, din parte-mi, îi cer scuze că am uitat să-l felicit, fiindcă, necăzând sub prescripţiile legii repausului dominical, nu ţin niciodată socoteala sfinţilor.

Costică se-ntoarce-n loc şi deodată, vesel ca totdeauna, strigă:

— Băiete! aperitive, lista şi răcitori în lege! să vie!

Ştiu c-am petrecut!

Ce chef!… şi, dacă trebuie să fim drepţi, Costică a plătit de două ori petrecerea improvizată – şi cu bani şi cu spirit – ce vervă!… Din când în când, constatând că lăsăm „să se răcească" paharele noastre pline, ne strigă, ridicând pe al său:

— Jos repausul dominical!… Să lucrăm!… lucraţi, domnilor!

Iar noi, împărtăşind părerile lui, lucrăm cu stăruinţă… Ce activitate!

Cinci ore fără-ntrerupere, pe nerăsuflate…

Cam pe la deşteptatul rândunicilor – ţal!… Aperitive, 18; baterii, 8; şampanii, 12, şi 22 pachete de regale… şi 5 rânduri de marghilomane.

Foarte – cum m-aş putea exprima în termeni mai aleşi, adică mai potriviţi? – foarte… gata… coborâm frumos, însă pe tăcute – nu o tăcere lugubră, totuşi solemnă… Ne reculegem.

Ajungem jos, unde moţăie câţiva birjari, pândindu-şi prada matinală; ne oprim puţin, să aspirăm până-n adânc praful sănătos ridicat spre firmament de târnul municipal.

Costică, după o sforţare eroică, întreabă:

— Un'e me'gem?

Noi medităm un moment.. Eu ridic din umeri… Ceilalţi, ca şi mine.

— Bi'jar!

Şi, câte doi, câte doi, binişor, ne-am aşezat frumuşel în trei birji. Eu cu Costică pornim în frunte… Zic, eu acuma, lui Costică:

— Un'e me'gem?

Costică ridică din umeri, şi pe urmă mă sărută; îi plătesc prompt cu aceeaşi monedă.

Din Covaci, apucăm la dreapta-n sus pân Şelari; din Şelari, apucăm la dreapta pân Lipscani; din Lipscani, la stânga – şi Costică mă sărută şi zice:

— Eş' du'ce, 'ne Iancule!

— Sân' tu'tă, Co'tică!

— Tu'tă du'ce, 'ne Iancule!

Şi râzi… Şi, dând să mă pupe încă o dată, nu ştiu cum face, că-mi ridică pălăria, care-mi zboară afară din trăsură, înapoi spre Iordache.

— Bi'jar!… pă'ria l'nea Iancu!

Oprim… Birjarul mi-aduce pălăria. Costică mi-o pune pe cap… mai îndesat… ca să nu-mi mai zboare… Şi râzi… Şi ne pupăm du'ce…

Dar unde ne aflăm? Pe bulevardul Colţei, aproape de Piaţa Victoriei.

— Une'e me'gem, mă, 'mboule?… ştii? întreabă Costică pe birjar.

— La Lăptărie, conaşule; cum să nu ştiu?

— E 'mb'avo! i răspunde Costică; şi pe urmă către mine: auzi ce ide' f'umoasă a-vut 'mbou!

Dar celelalte două birji nu se văd în urma noastră.

— Ne-a t'ădat, ca nişte laşi, 'ne Iancule!

Aerul de la Şosea ne face mult bine. Ajungem la Lăptărie. Plin!

Acolo, cei patru amici, care au sosit, prin Calea Victoriei, înaintea noastră, ne aşteaptă; ei nu puteau crede că i-am trădat ca nişte laşi.

Câte un pahar de şampanie, la botul calului! — etc.!! etc.!!!

Se face ziuă… Rândunelele au şi plecat la vânătoare… Reintrăm în Capitală, în căutarea unui jvarţ cu *cognac* fin… Am găsit…

Ciudat efect face cafeaua tare!… Ni s-a dezlegat limba… Ieşim… E lumină mare… O aglomeraţie… Un accident?… Să anunţăm Salvarea!… Ne apropiem…

Un cetăţean şade jos pe marginea trotuarului şi nu vrea să se scoale, cu toate insistenţele sergentului.

— Ce e? întreb pe sergent.

— E repausul dominical, domnule: nu mai poate umbla; trebuie să-l ridic de-aici, să nu-l calce vreo trăsură… Haide, sus!

Şi dă să-l ridice; cetăţeanul se lasă greu din balamale, scapă din braţele omului ordinii şi se aşază iar la loc. Îl privesc de aproape… îl cunosc… Este un excelent culegător tipograf, om în vârstă şi foarte cumsecade. Zic:

— Scoală, monşer, nu face pentru d-ta să te dai în spectacol… eşti om serios, tată de familie…

— Ba, pe tat-to! răspunde el.

— Îmi pare rău – adaog eu – că n-ai înţeles bine morala mea…

— Ba am înţeles; dar vorba mea e: unde găsim noi acuma ciorbă de burtă?

— D-tale ţi-ar trebui acuma un jvarţ cu *cognac* fin… nu ştii ce bine ţi-ar face!

— Moft!… am băut jvarţ la Comşa… ciorbă de burtă! n-auzi?

Dar Costică, foarte-ncântat de vorbele acestea, zice:

— N'ne Iancule, schembea, ca'va s'zică?… ştii că are o idee frumoasă! hai la o schembea!

L-am suit pe cetăţean în birje şi am pornit la piaţă. Pe drum cetăţeanul dormea straşnic în braţele lui Costică.

— Uite la el în ce hal! zice Costică… Uite, domnule, efectele nenorocite ale repausului dominical!

— Dragă Costică – zic eu – orcum, lumea noastră are nevoie şi de asta, de repaus dominical, după atâta trudă… Şi mai la urmă, toţi, toţi suntem nişte… stricaţi.

Şi cu toţii ne-am dus prin urmare să ne dregem lângă hală.

Adevărul e că schembeaua dreasă bine, cu puţin ardei roşu, este la ocazie, superioară cafelei cu *cognac* fin – drege… lucru mare!

După schembea, pe la şapte de dimineaţă, în toiul halei, luăm seama că amicul nostru, culegătorul, a dispărut dintre noi.

— Ne-a trădat, zice Costică; amicul d-tale este un laş!

Dar n-apucă să isprăvească vorba, şi iată iar amicul meu, spălat şi dichisit, cât s-a putut mai bine… A fost la bărbier.

— Ei! acuma, unde mergem? îl întreabă Costică.

— Eu – răspunde omul nostru – mă duc la atelier… După repausul dominical, începem la şapte… Sunt şef de echipă, nu pot să fac blau.

S-a scuzat dacă ne-a făcut cumva vreo necuviinţă, ne-a mulţumit frumos de cinstea ce i-am făcut şi a plecat la treaba lui.

Noi – am dejunat – mai devreme – la Lăptărie – până seara.

25 DE MINUTE…

„… Fiţi toţi joi în gară la-nălţimea patriotismului vostru, care nu s-a dezminţit niciodată, mai ales în aşa plăcute, putem zice chiar fericite ocaziuni!

Cetăţeni!!

Săptămâna viitoare este o zi solemnă pentru oraşul nostru!!!”

*

Astfel se-ncheia proclamaţia adresată de câteva zile de părintele orăşelului Z… către administraţii săi, afişată pe cale publică şi reprodusă în capul ziarului oficios *Sentinela Ordinii* cu acest frumos *motto*:

„Evenimentele mari fac totdeauna să tacă micile pasiuni!” Toată lumea era în adevăr plină de entuziasm, deşi *Drapelul Libertăţii,* dirijat de decanul avocaţilor, îşi termina articolul său de fond cu cuvintele:

„… Vom căuta să fim cât se poate mai parlamentari. În zadar mişeii de la primărie convoacă lumea la gară! Declarăm sus şi tare că joi nu va fi entuziasm, ci numai o meschină şi dezgustătoare paradă oficială. Să înceteze dar cu infamele lor mistificaţiuni!… Săptămâna viitoare nu poate fi o zi solemnă; ea nu va fi decât un moment trist pentru concetăţenii noştri!”

Directorul, care era însărcinat a gera afacerile prefecturii – districtul neavând deocamdată titular – la citirea acestor şiruri răutăcioase, a şoptit cu zâmbetul său diplomatic:

— Om vedea!

Joia mult aşteptată a sosit. Vodă şi Doamna, plecând în străinătate, trebuie să se oprească douăzeci şi cinci de minute în gara din marginea orăşelului Z… De dimineaţă, peronul gării decorat cu împletitură de brad, cu marca judeţului, steguleţe tricolore şi covorul cel roşu al primăriei, este înţesat de lume – garnizoana, garda civică, şcoalele, autorităţile, notabilii şi cât public a mai putut încăpea.

Directorul a plecat de la şapte de-acasă spre a lua, împreună cu primarul, cele din urmă dispoziţiuni la faţa locului. Nevasta lui a rămas să se gătească şi să vie mai târziu la gară cu copiii şi cu amicul. Amicul este un profesor foarte tânăr, care locuieşte la directorul de un an de zile; el dă şi lecţii la copii şi redijează *Sentinela Ordinii*; e băiat bun şi scrie minunat; se dă ca aproape pozitiv că tot el a scris proclamaţia.

Acum tot e gata… Directorul se duce la o extremitate a peronului şi-şi aruncă privirile la mulţimea adunată până la cealaltă extremitate… Atunci îi clipesc de departe în minte cuvintele Drapelului, şi-şi mângâie favoritele cu mulţumire…

Dar sunt zece fără zece… şi cocoana nu mai vine… Ce să fie? Trenul domnesc s-a anunţat de la staţia apropiată… în patru minute trebuie să fie aici… Toţi ochii joacă între ceasornic şi capătul liniei… încă trei minute… Două… Un minut… S-aude şuierul cald…

— La o parte, domnilor! zice grav şeful gării potrivindu-şi bine şapca roşie.

Iată-l! Pieptul lat al locomotivei s-arată la cotitura liniei. Arătarea creşte, creşte mereu, sforăind semeaţă şi alunecând cu eleganţă maiestuoasă către peron. Cazanul fierbe, fanfara ţipă, şcolarii intonează imnul – un concert monstru… Vagonul domnesc intră la peron. Un freamăt furnică de colo până colo prin mulţime. Deodată, şi glasurile copiilor şi ţipetele trâmbiţelor şi clocotitura norului fierbinte care se smacină captiv în pântecele maşinii sunt acoperite de urale zguduitoare… Trenul se opreşte, conform programei oficiale, la zece ore precise; suveranii cobor din vagon cu suita, iar consoarta directorului n-a sosit încă!

Se face prezentarea autorităţilor şi notabililor, după care vodă trece între bărbaţi, iar doamna între dame.

Întâiul clopot! Directorul, foarte nervos, mână un vătăşel călare s-aducă numaidecât pe cocoana, pe copii şi pe domnul profesor.

Măria-sa doamna e foarte veselă de conversaţia damelor; dar dumnealor o iau repede şi se-ntind la vorbă… Una o povăţuieşte pe doamna să se păzească pe drum de răceală:

— Nu te juca, soro! boala n-alege.

Doamna mulţumeşte de binevoitoarea povaţă şi asigură că s-a-ngrijit bine, a luat haine d-acasă… În acest timp, directorul tremură de neastâmpăr.

Al doilea clopot! Măriile-lor fac un pas înapoi pregătindu-se să se suie… Directorul, asudat şi înecat de emoţie, s-apropie să ţie un discurs. Lui vodă:

— Măria-ta!… nu plecaţi!… nu trebuie să plecaţi!… D-abia al doilea clopot a sunat; n-a sunat nici măcar al treilea!… A! dacă ar fi sunat al treilea, atunci aş înţelege să vă grăbiţi… Dar nu! Şi chiar să fi sunat al treilea… să zicem!… n-aveţi grije; nu pleacă trenul fără măriile-voastre… s-a dat ordin în consecinţă!… Aşadar, având aceasta în vedere, cu onoare sunteţi invitaţi să binevoiţi a lua în consideraţiune… că acest district, acest oraş, în fine toţi concetăţenii noştri v-au iubit atât şi au făcut sacrificii!…

Apoi, cu mai multă căldură, doamnei:

— Să nu plecaţi măcar măria-voastră!… N-a venit încă toată lumea!… mai sunt dame, mai sunt copii, mai sunt amici, cari ar dori să vă vază ca pe o mamă!

Vodă, zâmbind foarte bucuros, zice:

— Mai stăm, mai stăm, domnule director.

— Mersi! răspunde acesta în culmea emoţiei.

Şi, lăsând pe suverani, aleargă la capătul peronului, se suie în picioare pe o bancă şi se-nalţă în vârful deştelor, făcând către şoseaua dinspre oraş semne violente cu batista. În adevăr, pe şosea vine o trăsură în goană, urmată de un vătăşel călare.

— Aide, soro! aide, nene, pentru numele lui Dumnezeu! că m-aţi omorât!

— Vezi! Nu-ţi spuneam eu că-i târziu! zice palpitând cocoana către profesor.

Directorul îşi introduce pe peron familia şi strigă sever către macaragiul care stă drept, cu mâna gata pe cureaua clopotului:

— Să nu tragi!… Nu e voie să suni! Măriile-lor n-au isprăvit încă; mai au treabă aici!

Apoi către suverani:

— Măriile-voastre, am onoare pentru ca să vă recomand familia mea: consoarta mea, copiii mei, amicul meu!

Şi pe urmă către copii:

— Sărutaţi mâna!

Copiii se aruncă şi execută ordinul. Măriile-lor sunt din ce în ce mai veseli.

— Am auzit, dragă – zice doamnei nevasta directorului că aţi fostără cam bolnăvioară! Mi-a părut grozav de rău… Încă-i ziceam lui dom' profesor, amicul nostru, zic: vezi dumneata, dacă o prinţesă şi tot nu se poate pune cu voia lui Dumnezeu; dar noi ăştia!… Dar acu te-ai făcut bine… Se vede… Fie, că frumoasă eşti! să nu-ţi fie de-deochi! să trăieşti!…

Totdeodată unul dintre copiii domnului director, cari privesc foarte curioşi pe suverani, îşi scobeşte o nară cu degetul. Mama îi dă o palmă peste mână.

— Nu ţi-e ruşine să bagi mâna-n nas!… şezi frumos! te vede madam Carol!

Copilul plânge, domnul profesor îl smuceşte de mână şi-l bagă la arest în sala de aşteptare clasa a doua. Măria-sa doamna intervine pe lângă domnul director în favoarea micului vinovat, care urlă tare în arest. Tatăl cedează înaltei influenţe şi dă drumul băiatului:

— Taci din gură, măgarule! şi sărută mâna măriei-sale; dumneaei s-a rugat să te iert!

Suveranii s-au urcat şi se arată plini de veselie la fereastra vagonului. Directorul se hotărăşte în sfârşit, după stăruinţa şefului gării, să permită a se suna al treilea. Trenul se pune în mişcare. Urale şi muzică. Bărbaţii fac semne de adio cu pălăriile, damele bezele călduroase; directorul se şterge de sudoare obosit, iar nevasta lui strigă cât se poate către doamna:

— La revedere! *bon amusement!* Nu ne uitaţi p-acolo! la revedere!

Când trenul a pornit bine, o altă trăsură soseşte în goană mai turbată. Decanul avocaţilor coboară trăgându-şi după dânsul cocoana, care trage după dânsa o interminabilă rochie de catifea verde cu funde bogate de *satin rose.* Amândoi îşi fac loc cu furie prin mulţime, care acum a rupt rândurile şi iese în dezordine.

— A plecat? zice dezolată cocoana.

— Da, a plecat, i se răspunde.

— Cum se poate? trenul stă totdeauna treizeci şi cinci de minute!

— Ăsta era tren domnesc, *ma chère,* zice nevasta directorului.

— Ce? era să v-aştapte vodă şi doamna pe dv.? adăugă profesorul cu un zâmbet răutăcios de superioritate.

— Aşa? vociferează decanul. Am înţeles!… Astea sunt iar intrigile lui dom' director: care va să zică dumnealui şi familia şi… amicul dumnealui să vază pe măriile-lor!

Pe urmă, întorcându-se la lumea care se duce:

— Iată, fraţilor, o probă mai mult că astăzi opoziţiunea este considerată ca afară din naţiune… Foarte bine… Vom lua act şi de aceasta şi vom protesta!

Decanul şi familia sa au fost multă vreme la cuţite cu directorul şi cu familia acestuia, deşi damele erau surori. Chiar o polemică, „cât s-a putut mai parlamentară", s-a urmat cu privire la aceasta, între cele două ebdomadere locale, *Drapelul* decanului şi *Sentinela* amicului.

Tocmai la nişte alegeri, o persoană de-naltă influenţă, aflând despre vrajba celor doi cumnaţi, a stăruit de i-a împăcat, promiţând serios că şi anul viitor va fi o zi solemnă pentru orăşelul Z… şi atunci trenul domnesc o să se oprească acolo un ceas… şi douăzeci şi cinci de minute.

ÎNTRE DOUĂ POVEŢE…

Schiţă

Cu tot uetul balului, am auzit şoptindu-mi clar la urechea dreaptă: „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să te laşi ameţit de un drăcuşor aşa de tânăr!” Era o povaţă foarte cuminte, pe care desigur aş fi urmat-o dacă aveam numai o ureche; însă de-abia îşi termină consilierul înţelept propoziţia, şi, la urechea stângă, altul îmi şopti şi mai clar: „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să nu te laşi purtat de atâta farmec…” Nu m-am uitat împrejur, să văd cine sunt cei ce-mi şopteau, îi ştiam. Erau cei doi consilieri intimi ai mei, care nu mă părăsesc niciun pas, nicio clipă; nici ziua, nici noaptea, nici deştept, nici în somn. Îi cunosc bine pe amândoi, mai bine de cum mă cunosc ei pe mine. Eu sunt sigur de caracterul lor; ei nu se pot niciodată bizui pe al meu. De câte ori nu i-am amăgit, urmând, cu toată povaţa stăruitoare a unuia, – pe care mă făceam că o ascult cu tot interesul, – îndemnul celuilalt. Dar e şi vina lor: unul mă trage la dreapta, altul la stânga; când unul îmi zice da, altul îmi zice ba, aşa că eu, sau trebuie să stau pe loc, aşteptând în zadar o împăcare a lor imposibilă, sau trebuie numaidecât să urmez pe unul, şi astfel să contrariez pe celălalt. Însă, ce e regretabil pentru mine, e că totdeauna, după ce am urmat pe unul departe pe o cărare, când mă uit înapoi, mă căiesc, că n-am urmat povaţa celuilalt.

Acum, stam singur după perdelele unei ferestre, pitit într-adins în întuneric, pentru a scăpa un moment de persecuţia unui drăcuşor de cincisprezece ani şi a-mi culege minţile, înţelege bine cititorul că, nu în ironie, numesc pe domnişoara Nina „un drăcuşor”: la grandiosul bal, ea venise costumată aşa ca s-adeverească zicătoarea că puiul, şi de drac, e frumos… În costumul de mătase neagră, cu clinuri şi bendiţe stacojii; cu manteluţă de catifea, care-i împlinea talia micuţă încă neformată bine, mititelul Mefisto avea nişte mişcări de o mlădiere diabolică: asta îmi amintea vorba că un drăcuşor se poate strecura prin cea mai îngustă crăpătură. Ceea ce mai ales se potrivea de minune cu atributele personajului erau cei doi ochi negri, care aruncau de sub tichia de catifea nişte priviri câteodată insuportabile. În totul era, simţeam bine, o arătare primejdioasă, un prilej de pierzare, de care trebuia să fug, făcându-mi cruce.

Din ascunzătoarea mea de după perdele, unde mă refugiasem scăpându-i pe înşelate, o urmăream cu privirile cum aluneca de colo până colo, ca argintul viu, prin mulţimea pestriţă, cu un neastâmpăr febril după ce, de la categoric până la brusc, refuzase orice invitaţie la

danţ. O clipă, o perdui din ochi: şi clipa aceea, în care se stinse, între atâtea culori strigătoare, delicioasa siluetă neagră, mi-a fost, trebuie să mărturisesc, foarte penibilă. Atunci, la urechea stângă auzii călduros: „Pe tine te caută!"; iar la urechea dreaptă batjocoritor: „Ei aş!" Această replică răutăcioasă m-a ofensat… Aşa? am zis; şi, dând cu amândouă mâinile perdelele într-o parte, am intrat în lumina balului.

O frumoasă Domniţă din veacul XVI-lea îmi ieşi drept în faţă. Era o veche cunoştinţă a mea, care-mi ceru braţul s-o conduc la bufet. Domniţa era una din cele mai mândre frumuseţi ale societăţii noastre – şi văduvă. Deşi favoarea ce-mi făcea era destul de preţioasă, o favoare de care nu se bucurau decât foarte puţini intimi, am fost grozav de contrariat de întâlnirea aceasta prinţiară. Dar nu era chip să scap… A trebuit să mă execut. Am pornit cu ilustra mea tovarăşă pe latura vastului salon, căutând calea mai liberă, şi, pe când îmi spunea că a doua zi e hotărâtă să plece pentru câteva luni în Italia, şi că i-ar face mare plăcere să fie însoţită de un om de spirit, amuzant şi iubitor de artă, eu căutam, distrat, în toate colţurile, nu cumva voi mai găsi cu ochii norocul ce mi se părea pierdut pentru totdeauna…

Să fi plecat?… Aş fi fost dezolat!

Am ieşit din salon pe uşa cea mare şi am pornit să coborâm pe scara de marmură către splendidul bufet din catul de jos. Dar, când păşeam a doua treaptă, îmi apăru jos, pe spalierul de mijloc al scării de onoare, între ghirlandele de flori luminoase, domnişoara Nina, care suia în fugă din bufet. Cum ne-a văzut, s-a oprit pe loc, în timp ce eu am făcut o mişcare, pe care Domniţa, cu gândul la călătoria proiectată, probabil, a trecut-o neluată în seamă. Am coborât încet-încet! Nina sta înfiptă în călcâie dinaintea noastră, aşteptându-ne să sosim. Mândra domniţă, trecând liniştită în faţa fetiţei, a mângâiat-o zicându-i cu multă bunăvoinţă: „Unui aşa drăcuşor frumuşel i-ar şedea bine şi în rai", la care drăcuşorul, aruncându-mi o privire aproape infernală, răspunse înţepat: „Merçi, Madame…" şi într-o clipă zbură pe scară-n sus şi dispăru pe uşa cea mare în salon.

Am intrat cu Domniţa în bufet, unde era multă lume… Când voiam să aduc la gură o cupă de şampanie, am simţit la spate un fior călduros, ca şi cum mi s-ar fi apropiat de corp o flacără, aşa că m-am întors brusc în loc… Drăcuşorul!… Era în ochii ei o privire atât de hotărâtă şi de impunătoare, cu un înţeles aşa de categoric şi de precis, încât, dacă Domniţa n-ar fi avut buna inspiraţie a-mi cere singură s-o duc înapoi la fotoliul ei rezervat în salon, aş fi fost în stare să fac o nepoliteţe rugându-o, sub orice pretext, cât de stângaci aş fi putut imagina în pripă, să mă scutească de atâta onoare.

Urmăriţi la o cuminte distanţă de drăcuşorul meu, a cărui emanaţiune o simţeam de departe devenind din ce în ce mai pătrunzătoare, am pornit înapoi spre salon. După ce am lăsat la locul

ei pe Domniţa, m-am întors. Rezemată de o coloană de lângă uşa cea mare, Nina mă aştepta. M-am oprit în loc şi mi-am cufundat privirea din tot adâncul sufletului asupra siluetei aceleia, care lua proporţii miraculoase. M-am dus cu dragă inimă, împins de o putere irezistibilă, drept la ea, fără nicio sfială de cine ştie ce ochi bănuitori. Îşi scosese mănuşile roşii, şi mâna-i mică, cu care-şi apăsa partea stângă a pieptului, strălucea într-un mod uimitor pe pieptarul ei de atlas negru. Figura ei avea un aer straniu, – un amestec de răutate inspirată şi de profundă imputare. Sprâncenele-i fine erau încruntate, buzele strânse, şi fruntea, atât de tânără încă, întunecată. Mi-a luat braţul fără să-mi zică o vorbă, şi, fără să-i zic o vorbă, am urmat-o maşinal. Braţul îi tremura aşa, încât al meu, contagiat, începu să tremure asemenea. Ea mi-l strânse cu putere, şi simţii distinct cum, sub corsajul de mătase, zvâcnea precipitat de pereţii coastelor mici resortul neastâmpărat al vieţii.

Ocolind cu multă prudenţă punctele salonului, unde, în grupuri, puteam întâlni cunoştinţe indiscrete, trecurăm într-un salonaş turcesc, apoi într-o altă încăpere mai mică, fără să fim împiedicaţi de cineva, şi ajunserăm la o uşă ascunsă în perete. Nina ciocăni de trei ori, într-un mod caracteristic: uşa se deschise; fusei împins înăuntru; drăcuşorul intră după mine şi trase uşa care se încuiă de sine. Eram în odăiţa de studiu a d-şoarei Ana, fiica stăpânei casei şi prietenă intimă a d-şoarei Nina, cam de aceeaşi vârstă.

Balul era departe. Nu se mai auzea câtuşi de puţin zgomotul lui.

Rămăsei încremenit în picioare, pe când drăcuşorul, fierbând şi bătând nervos din vârful botinei de lac, îşi aruncă departe mantaua de catifea şi mănuşile roşii. După ce mă privi apoi îndelung cu ochii pierduţi, se trânti pe o canapea, ascunzându-şi capul în amândouă mâinile. Stam pe loc, cuprins de un vag sentiment de frică: însă încet-încet, în faţa acestei minuni, frica începu să se schimbe într-o delicioasă senzaţie.

După mişcarea umerilor înţelesei că drăcuşorul plângea înfundat cu hohot. Nu mai puteam sta locului: mă repezii fără să ştiu ce fac şi, luând în braţe cu putere drăguţul corp, uşurel ca o pană, îl ridicai drept în sus… plângea cu adevărat, zbătându-se în braţele mele ca o pasăre sălbatică rănită, pe care o culege brutal vânătorul.

„Nino, i-am strigat, nu-i frumos ce faci! un drăcuşor nu plânge niciodată… Te rog!… Nino!…”

Pe sub perdeaua de lacrimi, atât de bogate şi de ieftine la aşa vârstă, ea-mi aruncă drept în ochi o privire nespusă; încet-încet apoi, pleoapele cu genele mari închiseră ferestrele atât de luminoase ale acelui suflet ciudat; faţa se făcu cum e varul, nasul se subţiă, buzele se albiră şi se întredeschiseră, şi fermecătorul cap al micului Mefisto se aplecă pe spate, lăsat în gol în afară de braţul meu.

„A leşinat! trebuie deşteptată!” auzii la urechea stângă, care se ridicase la o stare exaltată de sensibilitate, pe când urechea dreaptă era, poate tocmai pentru asta, cu desăvârşire surdă. Atunci, simţind că mi se opresc bătăile inimii, îmi aplecai binişor capul şi-mi apropiai buzele mele de ale ei… Erau reci ca gheaţa… Iar când voiră să se deschidă spre a zice o vorbă, – ce vorbă, nu ştiu – simţii că mă ciupeşte cineva de urechea surdă. Era domnişoara Ana, care sosise pe la spate, fără s-o aud, râzând foarte veselă: zdrobită de oboseala dansului, ne spuse gâfâind:

„Destul!… Nino, te caută toţi în bal; trebuie să pleci!”

Am îmbrăcat amândoi repede cu manteluţa lui pe bietul drăcuşor, care era cu totul aiurit; i-am şters frumuşel lacrimile, i-am aranjat frizura deranjată sub tichiuţa de catifea şi i-am deschis uşa secretă. Drăcuşorul a stat o clipă în prag, apoi cu o volubilitate felină, s-a repezit înapoi la mine, să-mi dovedească iute că aceleaşi buze pot fi reci ca gheaţa şi fierbinţi ca flacăra cea mai vie.

*

Când, după o plimbare de trei ceasuri în sanie, mă întorceam de dimineaţă de la şosea, unde mersesem să caut somnul prea greu de găsit acasă, am auzit venindu-mi de departe, pe aripile unui vânt subţire şi îngheţat, ţipătul unei locomotive, mi s-a ridicat de deasupra ochilor vraja minunatei nopţi trecute. La urechea dreaptă, care, nu ştiu de ce, îşi recăpătase sensibilitatea, mi-a sunat:

— Ar fi o nerozie să nu profiţi de ocazia fericită a unei călătorii împreună cu o femeie aşa de distinsă.

— Dar drăcuşorul cum rămâne? mi-a şoptit la urechea stângă.

— Ei aş! am răspuns.

Am mers în grabă acasă, mi-am făcut repede valiza şi am pornit la gară. Trecând pe o stradă de-a dreptul mi-a venit ideea să cârmesc la stânga, să fac un ocol mic, spre a trece pe dinaintea caselor unde locuia Nina. Dar m-am gândit pe dată c-aş putea pierde trenul şi am aplecat în jos mâna cu care vream să ating umărul birjarului. Am ajuns la gară cu cinci minute înainte de plecarea trenului. L-aş fi scăpat!… M-am suit vesel. Tovarăşa mea de călătorie era de mult la locul ei. A fost foarte mulţumită văzându-mă hotărât în sfârşit s-o însoţesc, şi mi-a dovedit aceasta îndestul pe urmă.

Am petrecut în Italia câteva luni, pe care nu le pot uita niciodată; şi asta o datoresc înţeleptului meu consilier din dreapta… Dar, precum am zis mai sus, ce e regretabil pentru mine e că, de câte ori urmez pe unul din consilieri departe pe o cărare, când mă uit înapoi, totdeauna mă căiesc că n-am urmat îndemnul celuilalt. Şi de aceea mi-aduc de atâtea ori aminte de mititelul Mefisto şi tot de atâtea ori regret că odinioară consilierul de la stânga n-a insistat mai mult şi n-a ştiut să profite de surditatea urechei drepte… Scăpam o încântătoare călătorie

în Italia… Ei! şi? De unde ştii pe ce alte ţărmuri şi mai fericite…

Şi acum, când e atât de mult de atunci, iată-i pe bunii mei consilieri că tot nu s-au împăcat; unul îmi zice: „Ai făcut foarte cuminte!” iar celălalt: „Mare neghiob ai fost!”

TELEGRAME

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Directoru prefecturi locale Raul Grigoraşcu insultat grav de dumnezeu mami şi palme cafinè{17} central. Ameninţat moarte. Viaţa onorul nesigure. Rugăm anchetaţi urgent faptu.

Costăchel Gudurău.
Avocat, aleg. coleg. I, fost deputat

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti..

Repet reclama telegrama No… Petiţionat parchetului. Procoror lipseşte oraş mănăstire maici chef. Substitut refuzat pără vini procoror. Tremur viaţa mè, nu mai putem merge cafinè. Facem responsabil guvern.

Costăchel Gudurău
Avocat, aleg. coleg. I, fost deputat

*

Procuror Tribunal X…

Anchetaţi urgent scandalul Costăchel Gudurău cu directorul prefecturii şi raportaţi imediat.

Ministrul Justiţiei

*

Ziarului „Aurora Română”

Bucureşti.

Az pitrecut scenă nostimă piaţa noastră. Madam Atenaisa P. al cărui nume trecem sub tăcere, care părăsit soţul cetăţean onorabil, pentru romanse cu individ infam localitate, întâlnind nefericitul soţ, capatat bună lecţie moralitate în public, care aprobat. Această fimee fără inimă neroşind ameninţat cu sbiri puteri, deoarece complicele directoru prefecturi.

Corespondent.

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

A doua oară atacat palme picioare piaţa endependenţi acelaş bandit director scandalos însoţit sbiri. Situaţia devenit insuportabilă. Oraş stare asediu. Panica domneşte cetăţeni.

Costăchel Gudurău
Avocat, ecţetera.

*

Procuror Tribunal X…

Repet ordinul telegrafic. Cercetaţi imediat incidentul directorului prefecturii cu Costăchel Gudurău la cafeneaua centrală şi în piaţa Independenţei şi raportaţi urgent.

Ministrul Justiţiei.

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Faceţ înceta atacuri contra fratemeu Costăchel bandă infamă talari ziua meaza mare sub conducerea personală directorului Raul Grigoraşcu. Reclamat tronului.

Iordăchel Gudurău
Mari proprietar, aleg. col. I, fost senator.

*

M. Sale Regelui

Sinaia.

Banditi regimului acest secol lumină bagiucurind constituţia ce aţi giurat voit ucidi di două ori cafinè central şi piaţa endependenţi fratemeu fost reprezetant naţiuni. Victima frică merge telegraf sigur al treilea atentat banditi. Implorăm garanţia vieţi onorului contrar siliţi face justiţie singuri. Trăiască dinastia.

Iordăchel Gudurău
Mari proprietar, aleg. col. I, fost senator

*

Procuror Trib. X…

Pentru ultima oară repetăm ordinul privitor scandalul Costăchel Gudurău. Dacă până mâne dimineaţă n-avem raportul dv., veţi fi considerat ca demisionat.

Ministrul Justiţiei.

*

Ecs. Sale ministru Justiţiei

Bucureşti.

Raport.

Cercetat imediat cazul şi cu respect raportez urgent.

Acu cinci zile duminecă, fiind absent anchetă judeţ orele 2 p.m., directorul prefecturi Raul Grigoraşcu afla cafiné central jucând table cu căpitan Pavlache intedenţă. Mare devenă foarte iritat pronunţat Dumnezeu mami nu personal cineva, ci ghinion. Atunci Costăchel Gudurău care sta altă masă criticând guvernul gura mare, sculat şi apostrofând directoru strigat *ba pe al măti* şi ridicat bastonu. Directoru parând răpide lovitura aplicat agresorului palme şi promiţând

cavalireşte duel. Agrisorul plecat înjurând ameninţând guvern de bandiţi, propriile cuvinte.

Cu respect adaug spre cunoştinţa dv. între ambi suscitaţi ură veche cauză politica şi familie. Fimeea nepotului lui Costăchel, anume Albert Gudurău, unul din capii înverşunaţi opoziţie locală, divorsată, iar ei bănuiesc Raul directoru cauza divorsului, acuzând trăieşte cu mencionatu concubinagiu, dar vrând s-o iee socie legitimă, care reclamat restituţiunea dotei şi parafernei di 2 mii lei obţinând titlu executoriu, iar opoziţia promis răzbunare pretinzând paraferna cheltuită cu luxul di notoritate publică.

În consecinţă alaltaeri nepotul lor însoţit de moşii lui pândind piaţă fosta socie insultato public foarte grav. Dama chemat sergent stradă care nefiind niciunul urcat birjă un cal plecând degrab huiduită di toţi trii şi cu vorbe triviale incapabile a vi le reproduce. Sosit imediat directoru prefecturi ofensat poliţai ipistaţi cerut cont. Dar agrisori fugind, directoru prins Costăchel şi întrebat *pentru ce insulţi dame mişălule* şi apucat de pept, dar el răspuns *să nu mai dai mizerabile canalie,* încât directoru apărându-se tras două palme, atunci agrisorul smucind voit fugi şi directoru prima furie lovindul piciorul spate gios.

Cred nu trebue dăm altă urmare pără parchetul nu sezisat în regulă.

Binevoiţi d-le ministru, etc.

Procuror Trib. X…

*

Directorul Prefecturii X…

Vă invit căutaţi aplanarea diferendului cu familia Gudurăilor. Contrariu, puneţi guvernul în situaţiune prea delicată. Nu convine acum, în aşteptarea campaniei electorale, ca agenţi superiori ai autorităţii să dea loc la scandaluri, din toate punctele de vedere regretabile.

Ministrul de Interne.

*

D-lui Ministru de înterne

Bucureşti.

Interese familie obligă părăsi funcţiune. Rog dar respectuos primi demisia me postul director prefecturii pe ziua di poimâne când prefect întoarce congediu.

Raul Grégoraschco

*

Onor. Prim-Ministru

Bucureşti.

Fratemeu Costăchel Gudurău avocat, alegător col. I, fost reprezentant naţiuni legitimă aparare contra treilea atac mişelesc bandiţi ameninţând viaţa fost az arestat procoror. Victima arest

torturată ca inchiziţă. Cuţitul os.

Iordăchel Gudurău
Mari propietar, aleg. col. I, fost senat.

*

Ministre Intérieur

Bucarest.

N'acceptez point démission cousin Raoul. Pauvre jeune homme, embeté par cochons opposition, veut faire coup de tete. Ne point se fier aux criailleries de ces canailles. Si Raoul se retire, ce crétin de préfet capable de tout compromettre. Pourrais plus garantir situation locale. Se duce dracului giudeţul{18}.

Ami
Général Grégoraschco

*

Procuror Trib. X…

Raportaţi imediat cauza arestării lui Costăchel Gudurău. Ar fi bine să înceteze odată scandalurile de acolo. Purtarea parchetului dv. lasă de dorit. Cercetaţi dacă arestatul suferit maltratări arest. Avem denunţuri că ar fi fost torturat poliţie. Răspundeţi telegrafic.

Ministrul Justiţiei.

*

Directorul Prefecturii Jud. X…

În interesul serviciului, demisia respinsă. Rămâneţi la post.

p. Ministru de Interne
Secretar general Z…

*

Ecs. Sale Ministru Justiţiei

Bucureşti.

Bandă desperată opozanţi îndârjiţi sub conducerea Costăchel Gudurău, Iordăchel Gudurău şi nepot Gudurău, Albert divorsat Atenaisa Perjoiu, atacat directoru prefecturi faţă grădina primării. Acesta apărat bastonu, lovit cap Iordăchel, Costăchel tras revolver spart glob lampa centrul grădini electrică. Panică, asasin arestat. Luăm prim interogatoriu. Garantăm invenţiuni fictive torturile.

Procuror Trib. X…

*

M. Sale Regelui

Sinaia.

Fratemeu Costăchel omorât torturi secret beciurile poliţiei locale. Familia orfană cerem liberarea cadavrului reclamând satisfacţie la picioarele tronului. Trăiască Dinastia.

Iordăchel Gudurău

Mari ecţetera ecţ.

*

Procuror Trib. X…

Aci denunţare Costăchel Gudurău mort arest în urma torturilor. Vă facem răspunzător. Răspundeţi la moment, dacă nu vreţi să fiţi telegrafic destituit.

Ministru Justiţiei.

*

Ecs. Sale Ministru Justiţiei

Bucureşti.

Costăchel Gudurău liberat az dimineaţă lipsă probe intenţie asasinat. Impacat cu directoru. Pupat toţi piaţa endependenţi. Mâne sară logodna Raul madam Atenaisa Perjoiu. Dânsa renunţat orice pretenţie revandicare parafernă de la Albert Gudurău, dând înscris primit toată suma.

Adineaori ora două post meridiane avocatul statului Pamfil mort subit cafinè central. Medic primar constatat caz apoclepsie celebrală.

În consideraţia vechimi mele di magistrat procuror de aproape douăzeci şi trii di ani, fiind înaintat în vrăstă şi o familie numeroasă devenind misiunea de minister public pre gre pentru mini, vă rog respectos a mi se acorda mie postul de avocatu statului, pe care o voiu îndeplini cu zel şi activitate.

Bine voiţi, etc.

Vechiu Procuror Trib. X…

*

D. Preşedinte al Consiliului

Bucureşti.

Avocat public Pamfil mort subit. Raportându-mă la depeşa confidenţială de azi noapte, cu respect stăruiesc a se numi în postul rămas vacant persoana ştiută, de care acuma garantez.

p. Prefectul de X…

Directorul Raoul Grégoraschco.

*

D-lui Costăchel Gudurău, avocat,
fost deputat, etc.

X…

În urma bunelor recomandaţii din localitate şi în consideraţia titlurilor dv., d. ministru al domenelor v-a numit avocat al Statului în locul decedatului Antonache Pamfil. Cu poşta de mâne primiţi decretul oficial.

Şeful de Cabinet
al Ministerului Domenelor

PROCES-VERBAL

Astăzi miercuri 27 oct. anul una mie nouă sute orele 1 p.m.

Noi comisarul secţiei 55 după reclamaţia părţilor şi anume domnişoara Matilda Popescu de profesiune particulară menajeră împreună cu mama sa d-na Ghioala Popescu idem, domnişoara Lucreţia Ionescu de profesiune rentieră împreună cu mătuşa sa d-na Anica Ionescu de profesiune văduvă pensionară viageră, şi d. Stavrache Stavrescu de profesiune propietar, după ce l-am eliberat azi dimineaţă de la secţie, deoarece la prima cercetare ce am făcut-o aseară la faţa locului pentru scandalul provenit, s-a pronunţat cu vociferări la adresa guvernului care este un obicei al său cunoscut de toţi concetăţenii din această suburbie şi în contra noastră chiar în eserciciul foncţiunii, transportându-ne în strada Graţiilor No. 13 bis unde se află imobilul în cestiune al sus mencionatului propietar Stavrache Stavrescu, închiriat domnişoarei Matilda Popescu cu mama sa pe şase luni, de la Sf. Dumitru corent până la Sf. Gheorghe următor şi pe care nu-i permite a intra în posesiune numai cu arvuna fără a complecta chiria, iar domnişoara Lucreţia Ionescu cu mătuşa sa trebuie să se mute şi pretinde că nu vrea, deşi propietarul susţine că i-a rămas pe trecut datoare 22 de lei, lăsând şi soba stricată, care d-sa contestează şi nu lasă nicio mobilă amanet, constatând următoarele:

Având în vedere că d. Stavrache Stavrescu, propietarul imobilului din strada Graţiilor No. 13 bis, lipit în dreapta cu imobilul aceluiaşi propietar cu No. 13 simplu, iar în stânga un loc viran tot al aceluiaşi propietar ne-ngrădit depunânduse fel de fel de murdalâcuri de către vecini cum şi de trecători, pentru care i s-a făcut în mai multe rânduri proces de contravenţiune asupra salubrităţii publice, iar imobilul respectiv cu No. 13 bis fiind compus dintr-o cameră, o săliţă şi o bucătărie, toate de cărămidă şi o magazie de scânduri de lemne de foc, pe care l-a închiriat cu contract în regulă încă de la Sf. Gheorghe trecut domnişoarei Lucreţia Ionescu pe un an, iar acum sub felurite pretexte refuză, nevoind să considere absolut nimic.

Considerând că domnişoara Lucreţia Ionescu pretinde că este în dreptul său deoarece în virtutea contractului cu timbru în regulă, când se ştia că are domiciliu, neaşteptându-se nicidecum, căci nu a avut măcar cea mai mică somaţiune iar biletul de închiriat a fost pus ilegal şi de aceea nu i-a dat nicio importanţă, crezând că este numai o glumă fiindcă datoria de 22 de franci nu întră în socoteala chiriei pentru că este bani împrumutaţi din mână, fiind prin urmare altă chestiune, şi soba nu se putea strica, fiindcă a fost vară, şi astfel nu voieşte a evacua, deşi sus-zisul propietar i-a dat mobilele afară oprindu-i

amanet un şifonel cu oglindă şlifuită în valoare de una sută douăzeci de lei şi o lampă sistem cu două fitiluri de porţolan, cu abajur pentru suma de 18 lei, contestând patru care pretinde propietarul iar dânsul susţine.

Având în vedere că d-şoara Matilda Popescu reclamă să intre imediat în casă neputând sta cu mobila d-sale expusă la intemperii, deoarece vremea ameninţă a se strica şi începând să pice poate să i-o ude, şi se pătează fiind pluş de culoare delicată, şi deoarece a părăsit orice alt domiciliu ştiind că a dat arvună de cincizeci de lei şi că poate conta cu siguranţă, iar propietarul a încuiat imobilul şi a luat cheia, prin urmare nu cedează să lase a întra măcar un lucru cât de mic până ce nu i se achită tot restul chiriei în valoare de alţi 50 de lei în plus peste arvună, ca să nu mai paţă şi cu domnişoara Matilda Popescu, căci s-a săturat, iar aceasta promite pe onoare cel mult peste cinci zile adică la 1 noembre.

Considerând că din cercetarea ce am făcut-o aseară, când am fi putut pentru ca să facem proces-verbal de ultragiu adus guvernului şi nouă ca agenţi ai forţei publice de către susnumitul propietar, dar am crezut de cuviinţă a nu mai continua niciun scandal, deoarece ne-am mărginit a duce la secţie pe provocator până i va trece momentele de primă furie fiindcă pretindea că până la sosirea noastră ambele chiriaşe împreună cu mama şi mătuşa lor l-ar fi inisultat şi chiar l-ar fi lovit, încât de-abia a scăpat spre a veni să reclame, care noi n-am constatat fiind dus la o altă chestiune de aceeaşi natură, în strada Pacienţii.

Având în vedere că după cum rezultă din declaraţiile părţilor, aseară ar fi venit domnişoara Matilda Popescu în birjă singură fără mobilă numai cu mama sa d-na Ghioala Popescu ca să vadă când începe să se mute domnişoara Lucreţia Ionescu şi cu mătuşa sa d-na Anica Ionescu, iar acestea au început să râdă spunând că parol, dumneavoastră aţi luat casa! iar la întrebarea domnişoarei Matildii Popescu că de ce râde, vechile chiriaşe au răspuns că dânsele o au casa până la Sf. Gheorghe, atunci au început nouile chiriaşe să râdă, iar la întrebarea d-şoarei Lucreţii Ionescu că de ce râde, noile chiriaşe au răspuns că dânsele au dat arvună în regulă, şi atunci au început să caute pe propietar căci era ascuns în casa sa de alături.

Considerând că la pretenţiunile chiriaşelor sus-numitul propietar a ameninţat cu dare afară din casă pe d-şoara Lucreţia Ionescu şi pe mătuşa sa d-na Anica Ionescu, căci nu le mai dă casa, neplătind regulat chiria şi având chiar pe trecut o datorie de 22 de lei şi soba stricată, d-na Anica Ionescu exesperată a strigat să-i crape ochii cui minte, dacă datoria e de la chirie şi soba nu era aşa, pe câtă vreme d-şoara Matilda Popescu a zis că dacă se ştie cu casa încurcată pentru ce face escrocherie şi o mai dă şi la alţii! iar propietarul i-a răspuns că cu

dumneata nici nu vorbesc până nu văd toată chiria că n-am poftă şi de alt bucluc, şi atunci pretinde dânsul că toate chiriaşele au sărit asupră-i cauzându-i leziuni.

Având în vedere că după intervenţia noastră pentru a împăca pe părţi, am luat în cercetare şi actele constatând că în chitaniţa dată de sus-numitul propietar că a primit arvuna de 50 de lei pentru imobilul pe care l-a închiriat domnişoarei Matilda Popescu nu se specifică numărul 13 bis ci zice numai 13 simplu iar amândouă imobilele sunt la fel identice cu deosebire că amândouă au faţa pusă astfel către răsărit şi către apus lipite spate-n spate, pentru ocazie ca să poată sparge zidul de la mijloc şi să facă un singur corp dacă s-ar ivi un amator cu famelie pentru o încăpere mai mare.

Considerând că toate chiriaşele promit ca în cel mai scurt termen să achite resturile de datorii, iar chiriaşele vechi să plătească şi chiria pe semestrul următor, care propietarul se-nvoieşte, iar d-şoara Matilda zice că *sametegal* ori la No. 13 bis, ori la 13 simplu, căci a luat casa provizoriu până la Sf. Gheorghe, iar propietarul care e becher poate să se mute în alt imobil mai mic pe care-l are în aceeaşi stradă la No. 12 vizavi, unde a rămas ne-nchiriat pretinzând amatorii că strada de curând construită nu are canal şi tramvai.

Având în vedere că în fine s-a convins propietarul că e mai bine cu o bună maneră pentru ca să rămână prin urmare domnişoara Lucreţia Ionescu cu mătuşa sa, d-na Aneta Ionescu la No. 13 bis, iar d-ra Matilda Popescu cu mama sa d-na Ghioala Popescu să se stabileze la No. 13 simplu, şi nu rămâne nici cu imobilul de la No. 12 ne-nchiriat nemaiavând speranţă după Sf. Dumitru, deoarece fiind pe sezon de iarnă, lumea s-a grăbit şi a rămas foarte multe imobile goale, care se vede în fiecare stradă chiar mai la centru peste tot de închiriat.

Drept aceea am încheiat prezentul proces-verbal, spre a servi la trebuinţă părţilor.

Comisar secţiei 55
Mitică Pişculescu

ACCELERAT No. 17

Un individ purtând pe umeri o şubă largă, cu o căciulă mare pe ceafă, stă la masă în restaurantul Gării de Nord şi bea ceai. Are un geamantan de pânză cu cercuri de tinichea alături pe un scaun, şi pe masă un sac de piele neagră, prin mănuşa căruia îşi ţine petrecută bine mâna stângă până la încheietura braţului. După figură, după maniere şi port, trebuie să fie vreun negustor, ori arendaş din provincie.

Un domn bine îmbrăcat, blană cu guler de astrahan şi căciuliţă asemenea, bea cafea la altă masă, fumează şi se uită din când în când către provincial, care nu ia seama deloc că-l observă cineva. În acelaşi timp, domnul trage cu ochii la uşă: aşteaptă desigur pe cineva, şi cu nerăbdare.

Negustorul plăteşte ceaiul. Îndată, iată şi hamalul vine să-i spună că trenul a tras la peron; îi ia geamantanul de pânză şi vrea să-i ia şi sacul de piele, ca să-l uşureze pe pasager; dar acesta îşi trege repede mâna cu sacul şi refuză serviciul. Sacul nu e mare, dar trebuie să fie greu, fiindcă pasagerul, ridicându-se, trebuie să-l ţină şi de dedesubt cu mâna dreaptă. Hamalul porneşte spre uşă; negustorul după el.

Domnul, care n-a scăpat din ochi nicio mişcare, s-a ridicat şi el şi porneşte pe urma negustorului la câţiva paşi.

Negustorul s-a suit într-un vagon de clasa întâia, şi şade pe coridor cu sacul lui în braţe.

Domnul se plimbă de colo până colo pe peron, trăgând cu ochiul aci către partea pe unde vin pasagerii, aci către geamul la care stă în picioare omul cu sacul, pe când acesta se uită foarte distrat pe geam la mişcarea de pe peron.

Mai sunt cinci minute…

Domnul de pe peron se vede bine că fierbe de nerăbdare… În sfârşit, un om îmbrăcat modest, un fel de fecior de casă, făcându-şi greu loc prin mulţime, soseşte gâfâind cu un geamantan frumos de piele rusească, cu un tartan şi cu un bilet de clasa întâia.

— Dobitocule! era să mă faci să scap trenul!…

Apoi, luându-şi bagajul şi biletul, trage la o parte pe fecior şi îi şopteşte pripit şi cu un aer foarte sever.

Mai sunt două minute.

Domnul, ajutat de fecior, se suie în vagon unde e negustorul. Acesta, îndată ce s-a suit domnul, trece din coridor în cupeu, pe când domnul face fel de fel de semne de inteligenţă feciorului său, care stă drept în faţă-i pe peron.

Fluierul întâi… Apoi numaidecât al doilea… Frânele se desfac…

Trenul a pornit.

Domnul intră în cupeu după negustor, care s-a dezbrăcat de şubă şi şade cu sacul pe mână.

— Bonsoar, zice domnul.

— Bonsoar, răspunde negustorul.

Şi domnul se aşază pe fotoliul din faţă, după ce şi-a pus geamantanul în plasă şi tartanul la căpătâi.

Doi-trei kilometri tăcere.

— Mergeţi departe? întreabă domnul.

— De! departe şi nu departe…

— …?

— Până la Mărăşeşti…

— Până la Mărăşeşti?

— Da. Dar dv.?

— Şi eu tot până la Mărăşeşti.

— Vezi?… După daraveri…

— Da, după daraveri. Dar dv.?

— Tot după daraveri.

Conductorul… Taie biletul domnului şi întinde mâna către negustor…

— 753, zice omul, care pare că deja moţăie, şi pune mâna în buzunar să arate carta… Conductorul salută şi pleacă.

— Aveţi cartă permanentă? întreabă domnul. Sunteţi poate la Senat…

— Ba nu… am bilet de abonament… Am multe alergături şi-mi vine mai ieftin…

Chitila…

— Puţină lume astăzi în tren. În tot vagonul suntem numai noi şi încă un pasager în alt cupeu. E bine… putem dormi până la Mărăşeşti! zice domnul, lungindu-se pe fotoliuri şi acoperindu-se cu tartanul.

— A! eu nu dorm niciodată în tren, zice negustorul… Ştiţi, umblu cu bani… Pungaşi…

— Frate, să fie adevărat?…

— Ei, bravos! Nu s-a-ntâmplat şi mai acu o lună?…

— Eu, drept să-ţi spun, nu m-am gândit niciodată… S-o fi întâmplat aşa o dată.

— Numa o dată?

— În clasa întâia?

— Tocmai în clasa întâia, fireşte, zice negustorul. Mie, ce să-ţi spui? mi-e frică al dracului. Mi se-ntâmplă câteodată să am sume mari cu mine… bunioară ca acuma…

— !…

— Glumă e să mă arză odată cu o avere de om.

— …!!!

— Patruzeci de mii de franci!…

— …!!!

— Să ferească Dumnezeu! M-ar omorî! adaogă provincialul.

— Nu ţi se pare dumitale că e prea cald aici? întreabă domnul, ştergându-se de sudoare.

— Nu – răspunde negustorul – e tocmai potrivit.

— Mie mi-e grozav de cald.

Şi domnul iese să se răcorească puţin în coridor.

Peste câteva momente, domnul se reîntoarce la locul lui.

— Mă rog – zice provincialul – trenul ăsta se mai opreşte undeva până la Ploeşti?

— Da… la Periş, două minute.

— La Ploeşti, ne dăm jos, să luăm câte-o dulceaţă…

— … Ne dăm, dacă vrei, zice domnul distrat, ca de pe altă lume, şi se trânteşte să doarmă, învelindu-se cu tartanul peste cap.

Trenul a plecat din Periş. Negustorul scoate un măr din buzunarul şubei şi începe să ronţăie.

Deodată domnul se ridică:

— Peste putinţă să dorm… teribil de cald!

Apoi, dă geamantanul jos, îl deschide şi scoate un şipuşor elegant; deşurupează dopul şi oferă negustorului.

— Cognac…

— Mersi… De zece ani nu mai pun spirtoase în gură…

— E extrafin…

— Mersi… Sunt oprit…

Domnul, mâhnit de refuz, înşurupează la loc dopul, pune şipuşorul în geamantan, pe care-l aruncă iar în plasă. Apoi, suflând greu de căldură, iese iarăşi în coridor, unde se plimbă de colo până colo.

Provincialul se lungeşte bine, punându-şi sacul căpătâi.

Conductorul:

— Biletele pentru Ploeşti, domnilor!

Domnul din coridor dă discret biletul său… şi reintră în cupeu, trăgând uşa cu multă băgare de seamă ca să nu deranjeze pe negustor, care are probabil intenţii să aţipească.

— Puteţi umbla cât de tare, zice omul culcat; nu dorm. Unde pot eu dormi?… Mă lasă să dorm căpătâiul ăsta? şi zicând asta, bate cu palma pe săculeţ, care sună foarte plin.

Domnul scoate portabacul şi oferă negustorului:

— Regale…

— Mersi, zice omul cu sacul; de zece ani m-am lăsat de tutun… Sunt oprit…

Apoi, după o pauză lungă:

— Apropo, ziceai dumneata adineaori… de pungaşi… în tren. Să vezi ce s-a-ntâmplat unui negustor, un prieten al meu!… Venea cu doi

inşi de la Roman în clasa-ntâi… I-a luat vreo opt mii de lei… Ştii cum? Unul i-a tot dat să bea nişte vin dulce cu dresuri, şi altul i-a dat să fumeze o ţigară, cu afion, cu dracu ştie ce… A adormit omul buştean… Când s-a trezit la Bucureşti cu capul buimac, era singur în vagon, şi tot, blană, geamantan, bani, ceas, tot îi luaseră.

— Ei! i-o fi luat şi inelele din deget, zice domnul, râzând ciudat.

— De unde ştii asta? întreabă iute negustorul.

Apoi. După o pauză scurtă, râzând şi el:

— Fireşte că i-a luat şi inelele.

— Intrăm în Ploeşti…

— Ne dăm jos? întreabă provincialul, şi, ridicându-se, îşi petrece mâna prin mănuşa sacului şi ia banda pe umeri.

Domnul stă o clipă la gânduri; apoi:

— Ne dăm… Nu-ţi iei – adaogă zâmbind ironic – şi geamantanul?

— De geamantan nu-mi pasă! câteva boarfe de schimbat.

Ploeşti… Trenul stă la peron.

Negustorul coboară cu sacul; domnul după el cu geamantanul de piele rusească şi tartanul… Dar, n-apucă să facă trei paşi, şi dau piept în piept cu doi vlăjgani, nişte mitocani, cari parcă le-ar ţine drumul. Domnul vrea să dea pe de lături.

— Scurt mişcarea! comandă cu autoritate negustorul, şi cele două namile au şi-nhăţat strâns pe domnul, fiecare de câte o mână… Orice luptă ar fi zadarnică!

— Luaţi-i sacul! ordonă aspru negustorul.

Oamenii ascultă.

— Legaţi-l bine!…

Pe urmă, cătră domnul, care tremură din toate încheieturile şi nu protestează câtuşi de puţin faţă cu aşa sălbătăcie:

— Apoi, de când mă freci, amice! cât o să umblu după d-ta?… Cognac, a?… extrafin… Ţigarete, a?… Regale, a?…

URGENT…

Şcoala de fete No. 1 din Urbea Z… No. 654 –15 noiembrie
D-sale D-lui Primar al Urbei Z…

urgentă.

Domnule Primar,

Referindu-ne la adresa noastră din luna octombrie cu No. 597 asupra necesităţii de lemne pe care o simte şcoala, vă rugăm ca de urgenţă să binevoiţi a ne trimite cantitatea prevăzută, căci vremea se strică şi ameninţă să nu mai putem urma cursurile fără combustibil.

Primiţi, vă rog, Domnule Primar, etc.

Directoare
Aglae Poppesco.

*

Şcoala de fete No. 1 din Urbea Z… No. 683 – 1 decembrie.
D-sale D-lui Primar al Urbei Z…

urgentă.

Domnule Primar,

Referindu-ne la adresa noastră din luna trecută noiembrie 15 cu No. 654, avem onoare a vă repeta cu insistenţă rugăciunea ce v-am făcut în privinţa lemnelor de încălzit necesare şcoalei de fete No. 1 din această urbe, care se află în lipsă de căldură suficientă pentru studii pe timpul de iarnă, mai ales aşa de aspră cum este cea actuală, încât elevele sunt incapabile a mai scrie cu mâinile îngheţate, şi chiar profesoarele suferă neputându-se dezbrăca în clasă, fiindu-le temperatura aşa de exagerată încât, cum se poate uşor constata, este de nesuferit ameninţând cu maladii atât pe profesoare cât şi pe eleve.

Vă rugăm dar să luaţi măsuri urgente pentru întâmpinarea acestei situaţiuni anormale, contrariu va trebui să reclamăm Onor. Minister nemaiputând lua nicio răspundere.

Primiţi, vă rog, Domnule Primar, etc.

Directoare,
Aglae Poppesco.

*

Revizorul şcolar al distr. X… No. 4599 –15 decembrie.
D-sale D-lui Primar al Urbei Z…

urgentă.

Domnule Primar,

Astăzi, 15 decembrie făcând inspecţiunea reglementară la şcoala de fete No. 1 din Urbea Z… am fost întâmpinat de doamna directoare Aglae Poppesco împreună cu doamnele profesoare Areti Ionesco,

Sevasti Ionesco şi Aristi Poppesco, care toate s-au plâns de starea de mizerie în care a ajuns şcoala din cauza lipsei de combustibil, pe care îl refuză Onor. Primărie locală, pe care în nenumărate rânduri au rugat-o prin adrese oficiale, care se văd la dosar, dar care n-au avut până în prezent niciun rezultat.

În adevăr, vizitând apoi clasele am găsit o temperatură incapabilă de a putea fi suferită mai ales de copii, din care cauză se pot chiar îmbolnăvi de vreo boală infecţioasă, ceea ce ar împiedica urmarea regulată a cursurilor reglementare, fiind silite a se întrerupe până la stingerea contagiunii epidemiei, precum s-a mai întâmplat pe căldurile cele mai mari, dar atunci nu din cauza focului, ci a apei, chiar cu cîteva zile înainte de examenele anuale, ceea ce produce o enormă confuziune pedagogică.

Având dar aceasta în vedere, vă rog, Domnule Primar, să binevoiţi a dispoza ca să se satisfacă cât mai urgent nevoile şcoalei.

Primiţi, vă rog, Domnule Primar, etc.

Revizor şcolar,
Lazăr Ionescu-Lion

*

Şcoala de fete No. 1 din Urbea Z… No. 13 – 8 ianuarie.
D-sale D-lui Ministru al Instr. Publice, etc.

urgentă.

Domnule Ministru,

În repeţite rânduri ara cerut la onor. Primărie locală să ne libereze combustibilul de care are şcoala noastră necesitate din cauza gerului aspru prin care trecem în acest anotimp fără niciun rezultat, aşa încât tremurăm de viaţa noastră şi a elevelor, care nici nu mai vin la şcoală încă dinaintea vacanţelor, fiindcă părinţii au aflat şi temându-se nu le mai permit până ce nu vom putea da foc.

Însuşi d. revizor şcolar Lazăr Ionescu-Lion a vizitat şcoala, constatând lipsa noastră de căldură şi a inaintat o adresă încă din anul trecut 15 decembrie cu No. 4599, către d. Primar local, dar şi aceasta a rămas tot literă moartă, căci şcoala se află în aceeaşi mizerie, încât nu se mai poate zice că aceasta este o umanitate, lăsând astfel să sufere elevele.

Aşadar ne adresăm cu cel mai profund respect d-voastre spre a lua urgent orice măsuri veţi crede de cuviinţă pentru a face să înceteze barbaria prezentă.

Binevoiţi, D-le Ministru, etc.

Directoare,
Aglae Poppesco.

*

Ministerul Instr. Publice şi cultelor, 10001–15 ianuarie.

D-sale D-lui Revizor şcolar al distr. X…

urgentă.

Domnule Revizor,

Doamna Aglae Poppesco, Directoarea şcoalei de fete No. 1 din urbea Z… ni se plânge că Primăria locală nu dă şcoalei lemnele necesare pentru încălzitul claselor.

Anexându-vă raportul doamnei Directoare, vă invităm a face imediat o anchetă la şcoală şi a ne raporta de urgenţă.

Primiţi, etc.

p. Ministru *p. Director*

indescifrabil asemenea.

*

Revizorul şcolar al distr. X… No. 103 – 1 februarie.

D-sale D-lui Ministru al Instr. Publice şi Cultelor

urgentă.

Domnule Ministru,

Imediat ce am primit ordinul dv. Cu No. 10001 din 15 ianuarie, m-am transportat la şcoala de fete No. 1 din urbea Z… şi am constatat ca raportul doamnei directoare respective este în totul adevărat.

În adevăr, am găsit din cauza frigului pe jumătate şcoala despopulată complet, iar restul tuşind toate şi dureri cu umflătură în gât, pentru care chemând pe d. medic al urbei, a constatat mai multe cazuri de amigdalită, adică gâlci, care poate degenera mai cu seamă la copiii anemici şi limfatici, prin diferite complicaţiuni foarte adesea contagioase.

De aceea, d. medic a opinat că ar fi mai bine dacă s-ar închide şcoala, spre a nu lua proporţiuni mai mari.

Cu cel mai profund respect vin dar a vă ruga, în interesul salubrităţii, să-mi daţi de urgenţă un ordin în consecinţă, sau să interveniţi pe lângă Onor. Primăria locală să elibereze combustibilul de care simte nevoie cursurile.

Binevoiţi, d-le ministru, etc.

Revizor şcolar,

Lazăr Ionescu-Lion

*

Ministerul Instr. Publice şi Cultelor, No. 20002 – 15 februarie.

D-sale D-lui Primar al Urbei Z…

urgentă.

Doamna Aglae Poppesco, directoarea şcoalei No. 1 de fete din acea urbe, se plânge că Onor. Primărie, după repeţite cereri, nu-i liberează lemnele necesare pentru încălzit, din care cauză sufăr cursurile.

Vă invit dar, Domnule Primar, ca de urgenţă, să satisfaceţi, conform

legii, justele reclamaţiuni ale doamnei Directoare.

Primiţi d-le Primar, etc.

p. Ministru, *p. Director,*

nedescifrabil. asemenea.

*

Camera Deputaţilor. Sesiunea prelungita. Şedinţa de la 1 martie.

D. Al. Lingopolu. — Am cerut cuvântul ca să fac o întrebare d-lui Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice: ştie oare d-sa în ce stare de mizerie s-a aflat iarna aceasta şcoala de fete No. 1 din urbea Z… lipsită de combustibilul necesar deoarece nu i l-a liberat Primăria locală, bântuită de boale din această cauză şi conform avizului medicului local chiar suprimarea cursurilor?

D. Ministru al Cultelor. — Răspund onor. deputat că, în urma raportului revizorului şcolar local, ministerul a luat măsuri urgente ca Primăria să libereze conform legii combustibilul necesar acelei şcoale.

*

Primăria Urbei Z… No. 3712 – 15 martie

D-sale Doamnei Directoare a Şcoalei de Fete No. 1 din Urbea Z…

urgentă.

Doamnă!

Mâne veţi primi la şcoala ce cu onoare o dirijaţi 5 (cinci) care de lemne cer curat, prima calitate, şi vă rugăm să binevoiţi a ne răspunde urgent de primirea combustibilului.

Primiţi, D-nă Directoare, etc.

p. Primar,

Niţă Necşulescu,

Secretar,

Athanasie Eleutherescu

HICH-LIFE

Tânărul Edgar Bostandaki este suplinitor la catedrele de muzică, desen, gimnastică, scrimă şi religie de la gimnaziul clasic înfiinţat de curând în urbea sa natală. Gimnaziul are până acum numai clasa întâia şi e întreţinut de comună; se speră că la anul viitor se vor completa patru clase, trecând totul pe seama statului. Deşi încărcat cu predarea a cinci cursuri importante de gradul secundar, tânărul suplinitor găseşte destulă vreme să frecventeze societatea înaltă din localitate, unde trece drept un perfect gentilom. În adevăr, Edgar este un tânăr care are multe succese în saloanele din Târgul Mare. Vorbeşte franţuzeşte de când era mic şi se pricepe foarte bine la mode şi confecţiuni, aşa că nu o dată este consultat asupra acestui capitol. Profesia de cronicar *high-life* nu este uşoară, fiindcă trebuie să scrii despre dame, şi damele sunt dificile, pretenţioase, capriţioase. Spui de una o vorbă bunlă, superi pe alta; spui rău de alta, atunci nu mai poţi pretinde că eşti un om galant; insişti cu doosebire asupra uneia, dai loc la bănuieli; neglijezi pe vreuna, îi inspiri o ură primejdioasă. Mai ales într-o societate foarte restrânsă şi foarte aleasă ca societatea din Târgul Mare, un cronicar de salon trebuie să-şi drămuiască atenţia cu cea mai mare stricteţă. Grea profesie, ce-i drept; însă tânărul Bostandaki, om de spirit şi cu educaţiune distinsă, a fost parcă născut a fi cronicar *high-life*. Cronicele lui, în formă de corespondentă, le publică într-un ziar cotidian din cel mai apropiat oraş mare de provincie.

Dar, va zice cineva:

— Bine! însă cronicarul este şi el om, mai ales dacă e tânăr: trebuie să aibă şi el simpatiile şi preferinţele, antipatiile şi aversiunile sale. El stă într-un colţ al salonului cu carnetul său în mână şi priveşte la vârtejul valsului; în acest vârtej, ochii lui trebuiesc să deosibească între toate pe câteva, mai graţioase, şi, între aceste câteva mai graţioase, pe una, nentrecută, adorabilă.

— Ei, da – răspunz eu – înţeleg ce spuneţi. Însă cronicarul de salon trebuie să-şi calce pe inimă, să fie discret şi imparţial. Şi asta n-o poate oricine, cum o poate Turturel.

— Care Turturel?

— Edgar Bostandaki… Turturel este numele pe care i l-au dat în copilărie, alintându-l, papaia, mamaia şi duduile, surorile mai mari… Turturel – aşa-i că sună bine? – este pseudonimul destul de transparent cu care Edgar îşi semnează cronicele.

Ei! şi totuşi, cât de corect şi de discret, cât de galant şi de imparţial, însuşi Turturel a greşit o dată un *carnet mondain*.

Din iniţiativa unui comitet, compus de damele din înalta societate a Târgului Mare, reşedinţa subprefecturii Plăşii de Mijloc, s-a dat în saloanele otelului Regal de acolo „Un mare bal filantropic, al cărui venit se va împărţi giumatate în folosul umanităţii suferinde şi giumatate pentru sporirea fondului de întreţinere a gimnaziului clasic local, până la trecerea lui în bugetul statului". Maiorul a oferit muzica militară, pe care a adus-o cu trenul de la reşedinţa prefecturii.

A fost un bai cum nici într-o capitală de judeţ nu se poate mai splendid. Damele, pline de devotament pentru nobilul scop al petrecerii, s-au întrecut în toalete. Uniforma şi fracul au fost minunat reprezentate, deşi frac nu purtau decât subprefectul, primarul şi Turturel; restul sexului urât purtau redingotă, alţii jachetuţă scurtă. Onorurile balului le-au făcut comitetul damelor, sub preşedinţia tinerei doamne Athenaïs Grégoraschko, soţia subprefectului. S-a petrecut până la şapte dimineaţa, când aurora cu degetele ei de roză a venit să bată la uşa orizontului şi să atingă cu privirile ei lumina petroleului, amintind infatigabililor dănţuitori că trebuie, cu regret, să se desparţă.

A doua zi, d. Turturel punea la poştă pentru gazetă un *carnet mondain,* cu notiţa: „Rog a se trimite, după obicei, 50 de exemplare pi adresa mè". Seara, cronicarul citea în faţa comitetului damelor, al cărui secretar era, darea de seamă asupra rezultatului operei de binefacere. De prisos să reproducem textul întreg al acestei lucrări de caracter oficial. Ne mărginim a-i da concluziunile: „Venit brut, 575 lei; cheltuieli, 368 lei; beneficiu net, 207 lei; 103 l. 50 b. pentru sporirea fondului de întreţinere a gimnaziului: 103 l. 50 b. pentru umanitatea suferindă."

După ce au mulţumit comitetului de dame, d. Edgar Bostandaki în numele gimnaziului, iar d. primar în numele umanităţii suferinde, şedinţa oficială s-a ridicat. Apoi s-a-nvârtit un maus. Peste două zile, iată că mult aşteptatele exemplare din *Voacea zimbrului* sosesc. Ele conţin cronica atât de dorită: *Cum se pitrece la noi…*

Extragem la întâmplare câteva rânduri:

„… Sâmbătă sara s-a ţinut în fine la noi strălucitul bal filantropic sub prezindenţia graţioasei doamne Athenaïs Grégoraschko, născută Perjoiu…

O enormă afluenţă de tot ce Târgul Mare are mai distins, fiecare ţinând să mulţumească încântătoarei prezidente iniţiatoare, prea amabila doamnă Athenaïs Grégoraschko…

…În acordurile muzicii militare, care intonează cu destul brio un vals vaporos, perechile pornesc ca duse pe nişte valuri, în cari se pierde conştiinţa, iar timpul pare că s-a oprit pe loc ca să admire cum trec în vârtej fierbinte, uimitor, nebunesc, atâtea ş-atâtea flori, parcă smulse de vântul aprig al pasiunii… Doamna Athenaïs Grégoraschko,

regina adorabilă a valsului adorat…

…Dar, la un semnal, uşile din fund se deschid… Supeul! Un moment de odihnă pentru această zvăpăiată tinereţe, un moment de odihnă şi de reconfortare!… Doamna Athenaïs Grégoraschko face onorurile, luând loc în capul mesei, cu graţia nespusă care o caracterizează…

…Dopurile pocnesc, pare c-am fi la un atac de tiralitori, care nu sparie deloc pe bravii convivi… Şampania curge-n valuri. Doamna Athenaïs Grégoraschko dă semnalul şi aci; ridicând în sus cupa plină de delicii, ca divina Hebe, atinge de buzele răci buzele sale calde, cu acea delicateţă poetică cu care fluturelui atinge caliciul unui miosotis…

Dar muzica ne cheamă. Trăiască valsul! Doamna Athenaïs Grégoraschko, infatigabilă silfidă"…

Aici o îngrozitoare greşeală de tipar… A doua zi, duminică dimineaţa, la cafeneaua din centru, spiritualul cronicar *high-life* citea mai multor tineri din localitate carnetul lui: *Cum se pitrece la noi.* Tinerii îl ascultau cu multă admiraţie şi poate cu mai multă invidie: e desigur fericit un tânăr care dispune, pe lângă talentul stilului, de o coloană de publicitate, ca să se facă, firește, atât de plăcut damelor! Pe când se comenta articolul şi autorul căuta să explice amicilor săi ce înseamnă „divina Hebe" şi „calici", iată că deodată intră d. subprefect, Raoul Grégoraschko, soţul „infatigabilei silfide". D. subprefect salută în dreapta şi în stânga cu gravitate, apoi, drept în faţa lui Edgar Bostandaki şi cu un ton neobicinuit de aspru:

— Domnule Turturel! uite-te la mine… Te opresc, magariule, să faci *de mauvaises plaisanteries*{19} pi conta doamnei Grégoraschko, soţia me!

Apoi face un ocol prin cafenea bufnind:

— *A-t-on jamais vu pareille insolence!*{20}

Edgar nu pricepe deloc… însă Raoul se întoarce iar şi gesticulând cu cravaşa, de care nu se desparte niciodată:

— Altă dată, dacă-ţi mai permiţi di aieste, îţi rup urechile!

— Dar…

— Urechile! m-ai înţăles? espèce d'imbécile!{21}

Şi iese turbat, făcând să şuiere aerul sub jocul cravaşei. Toată lumea rămâne uimită. Din ce pricină?… Hebe?… Calici?…

— Nu înţeleg deloc, zice Turturel, dând din umeri cu totul nedumirit.

Pe când fiecare caută cu de-amănuntul să găsească în cronică motivul penibilei scene, iată că intră în cafenea d. maior Edmond Buzdrogovici, graţie amabilităţii căruia opera filantropică avusese concursul graţios al muzicei militare. Fără să salute şi vădit foarte supărat, Edmond se apropie de Edgar, cu aşa pas şi aer straşnic, încât Edgar se ridică drept în picioare în faţa lui Edmond.

— Domnule! zice Edmond, fierbând ca un samovar; dumneata eşti acela care scrii porcăriile aieste?… Răspunde!

Şi-i vâră lui Edgar gazeta sub nas. Edgar, ferindu-se, răspunde hotărât:

— Da!

— N-o fost şi madam Buzdrogovici, soţia mè, la bal?

— Ba da!

— Atunce, di madam Buzdrogovici, soţia mè, pentru ci n-ai pominit nimica?… nici chiar numele!… Să fi fost fără compliment – nu pretinde!… dar nici macar numele!?

— Domnule maior…

— Mişălule! strigă Edmond.

Şi, scurt mişcarea! până să-i zică unul dintre amici „Ara! da stăi, bri omule!” îi trage două palme vajnice şi iese.

— Nu mai înţăleg nimică, pi onoarea mè! zice Edgar şi iese şi el.

SUCCES

Puţină lume astăzi şi-o mai fi aducând aminte de o vestită foaie, care apărea odinioară în capitală, pe vremea războiului independenţei, voi să vorbesc de „Naţiunea Română”, pe care o dădeam la lumină Frédéric Damé şi cu mine în tovărăşie. Viaţa acelei foi a fost pe atât de scurtă pe cât de glorioasă, aşa că o pot povesti în puţine cuvinte.

Armatele creştine trecuseră Dunărea.

Într-o dimineaţă mă pomenesc cu un bileţel de la Damé, cam aşa:

„Iubite amice,

Treci îndată pe la mine. Este vorba de o afacere foarte importantă, care ne poate face norocul la amândoi”.

Îl cunoşteam pe Damé ca om deştept şi întreprinzător. Fără întârziere m-am dus să-l văd, torcând pe drum fel de fel de frumoase închipuiri.

În câteva vorbe mi-a spus tot planul lui: o gazetă cum n-avusese ţara până atunci; o gazetă fără coloare politică; o gazetă de informaţiuni de pe câmpul războiului; o gazetă care să cultive entuziasmul popular pe chestiunea independenţii.

Sa-i căutăm numele… Numele unei gazete e greu de găsit; dar după câteva minute de gândire, Damé a fost norocos: „Naţiunea Română!”.

Trăiască „Naţiunea Romană”!

Am lucrat o zi întreagă pe coale de tipar să-i nimerim fizionomia… Pe seară ne-am învoit cu amicul nostru Cucu tipograful. Capul gazetei s-a aranjat frumos şi am şi început să dăm materie.

A treia zi a apărut primul număr: jumătate cu articole de entuziasm şi jumătate cu depeşi şi corespondenţe de pe teatrul războiului.

Ceea ce era mai greu de făcut era jumătatea entuziastă: nici declamaţiile zadarnice nu sunt uşoare, mai cu seamă când n-ai o deosebită înzestrare pentru aşa ceva.

Depeşile însă şi corespondenţele curgeau ca din izvor, aşa că încet-încet, afară de un prim articol declamator gazeta nu mai conţinea decât ştiri şi iar ştiri, care de care mai amănunţite şi mai senzaţionale.

De unde aveam atâtea?

Le traduceam din gazete străine şi le localizam.

Luam dintr-o gazetă de la Viena o corespondenţă lungă de război, în care se vorbea de lucruri petrecute la Poradin, la Rusciuk, la Vidin, la Constantinopol, etc. Ei bine, din această corespondenţă făceam tot atâtea corespondenţe câte lucruri conţinea ea, şi le datam pe fiecare ca din localitatea unde s-ar fi petrecut lucrul.

Astfel aveam corespondenţe din Stambul, Vidin, Varna, Rusciuk, Poradin, etc., şi, ca să dăm o dimensiune convenabilă fiecărei corespondenţe, peste faptul de care era vorba, turnam multă zeamă de fantezie, ş-apoi descrierea localităţii, notiţe istorice şi date statistice, mai toate luate dintr-un vechi, dar excelent pe vremea lui, dicţionar de conversaţie.

„Naţiunea Română" mergea cum nu mai mersese până atunci gazetă în ţară.

De unde până atunci gazetele politice nu se vindeau cu numărul, ci se împărţeau numai la abonaţi, tipăririndu-se în cel mult 1500-2000 exemplare, gazeta noastră, fără niciun abonat, se trăgea de la 12 la 15 mii.

Eram fireşte foarte mulţumiţi şi noi, şi tipograful, care avea parte de tovărăşie la câştig.

Tipografia „Cucu" era atunci în Lipscani lângă hanul Şerban Vodă, exact pe locul unde este colţul grilajului Băncii Naţionale cu strada Caragheorghievici.

Ziua şi noaptea trăgeau maşinile numai şi numai gazeta noastră, iar în ulicioară, care era pe-atunci o fundătură, făceau un zgomot teribil vânzătorii ţipând să li se dea foi: o activitate febrilă continuă. Biroul redacţiei îl aveam într-o prăvălioară din aceeaşi înfundătură, faţă-n faţă cu tipografia.

De-acolo mânam oştirile, de-acolo ordonam atacul redutelor, de-acolo vedeam fierbând gândurile Statelor-majoare şi samovarele de la Poradin.

Damé era un om cu deosebite calităţi – foarte harnic, neobosit şi înzestrat cu o fantazie rară. Aveam o hartă a Peninsulei Balcanice şi o sumă de steguleţe de hârtie pe ace de gămălie. În fiecare zi îşi aşeza armatele şi combina mişcările probabile: şi, ce e drept, în cele mai multe cazuri nimerea mai dinainte mişcările, ghicind gândurile conducătorilor războiului. Mi-aduc perfect aminte că a prevăzut faimoasa diversiune a lui Mehmet-Ali pe Lom, îndată ce am primit gazetele din Viena cu descripţia ei amănunţită.

Dar gazeta mergea, progresa necontenit din succes în succes: 18.000.

Armatele creştine împresuraseră acum Plevna. Acolo trebuia să se termine la un fel războiul; către acolo prin urmare stăteau aţintite cu încordare crescândă toate privirile.

Într-o zi, Damé îmi zice:

— Gazeta noastră a întrecut aşteptările mele. Am avut o idee fericită. Sunt acuma aproape sigur că ne-am făcut o situaţie. „Naţiunea Română" are să fie o moşioară pentru noi…

— Să dea Dumnezeu! am răspuns eu fără mult avânt.

Nu ştiu de ce, dar aveam un fel de neîncredere în viitor. Pe de o

parte consideram succesul spontan al gazetei ca un foc de paie, care trebuia să se stingă cu atât mai curând cu cât s-aprinsese mai iute. Pe de altă parte mă gândeam că războiul o să mai dureze o lună-două, cel mult trei, şi că, nemaiavând cu ce să hrănim curiozitatea publicului, o să rămânem şi noi cu prea puţină hrană. Când n-o mai fi război, când s-or termina tratativele de pace – căci nu prevedeam că, fără un congres european, harta Peninsulei Balcanice nu se putea modifica – ce noimă va mai putea avea o gazetă care trăieşte exclusiv cu corespondenţe şi telegrame de pe teatrul războiului?

Aşa mă gândeam eu: însă tovarăşul meu şi mai optimist şi mai prevăzător, socotea mai bine.

— Dacă războiul se termină, cum e lucru aproape sigur, în favoarea armatelor creştine, nu se poate închipui ce eră de mişcare publică se va deschide în România independentă, după două veacuri şi mai bine de restrişte. Mişcarea economică şi politică va lua un avânt nepomenit, şi „Naţiunea Română" va fi primul jurnal european în ţară.

— Să dea Dumnezeu! am zis eu. Nu mi-ar părea rău deloc.

Pentru a întemeia însă cu desăvârşire succesul gazetei noastre ne mai trebuia ceva.

În starea de încordare în care se aflau spiritele, aşteptând rezultatul împresurării Plevnei, nu mai erau de ajuns corespondenţele localizate după gazetele vieneze – veneau prea târziu.

Ne-am gândit dar, fiindcă aveam acuma mijloace, să trimitem un corespondent special, întâi la Turnu-Măgurele şi apoi chiar la Plevna.

De colo până colo, am găsit unul – un om cu nume bine cunoscut în societatea noastră, bine crescut, afabil şi inteligent dar boier scăpătat.

Am hotărât aşa: corespondenţa prin poştă să ne trimită în toate zilele, scriind în fiecare seară absolut tot ce ar fi putut afla peste zi; iar telegrame să ne trimită imediat ce ar afla ceva important, a cărui comunicare ar prezenta vreun caracter de urgenţă.

Pentru telegrame am aranjat un dicţionar cu cheie.

I-am dat boierului bani de drum, de cheltuială şi leafa pe o lună înainte, şi l-am expediat la Turnu-Măgurele.

Acolo, om de lume, cunoscând multe doamne de la Crucea Roşie şi pe ofiţerii români, a intrat numaidecât în relaţiuni şi cu cei mai de seamă ofiţeri ruşi. Şi în adevăr ne trimitea în fiecare zi corespondenţe destul de interesante.

Într-o zi, pe la începutul lui noiemvrie, merg foarte de dimineaţă la redacţie, înaintea lui Damé, care de regulă venea totdeauna înaintea mea.

N-apuc să-mi scot haina, şi intră factorul de la telegraf.

Nu pot zice c-am presimţit ceva, dar mi-a trecut un fior prin tot corpul. Am iscălit tremurând ţidula, iar depeşa am aruncat-o pe masă fără s-o deschid. Mi-am făcut o ţigară, am fumat-o, şi tocmai apoi am

luat încetinel depeşa şi fără pripă nervoasă, am deschis-o. Iată-i cuprinsul, pe care nu i l-aş putea uita vreodat:

„Médoc fini, Votca, Tzuica dedans”,

Cetesc de zece ori, ţinând alături dicţionarul cu cheie:

Medoc – Plevna; *fini* – luată; *Votca* – Ruşii; *Tzuica* – Românii; *dedans* – înăuntru.

Ce să fac? Să stau să fac un număr de gazetă şi tocmai seara să dau ştirea? Peste putinţă! Vestea aceasta de bucurie o s-o aibă şi alţii: se răspândeşte de dimineaţă-n oraş, iar noi venim cu ea după-nfierbinţeală. O idee. Alerg în tipografie şi strig:

— Să nu se strice zaţul numărului de-aseară!

Norocul meu! Zaţul era neatins. Ieşim tot cu foaia de-aseară într-o nouă ediţie cu depeşa. În câteva minute, maşinile pornesc, şi vânzătorii aleargă nebuni pe strade zbierând:

— „Naţiunea Română” cu *căderea Plevnei!*

Bucureştii întregi în picioare; fierbe lumea toată; încep să se abordeze drapelele tricolore… Un entuziasm furtunos…

Damé, bătându-mă pe umăr, îmi zice radios:

— *Notre fortune est faite, mon bon!*

Dar n-apucă să termine, şi auzim un zgomot infernal, afară. Publicul dă năvală în înfundătură; huiduieşte, loveşte, sparge geamuri.

— Fugiţi! ne strigă un băieţel de la tipografie, intrând prin dos. Fugiţi! Vă omoară!

L-am văzut pe Damé galben ca un mort; nu ştiu cum m-o fi văzut el pe mine.

N-am aşteptat altă desluşire şi am ascultat fără replică de comanda băieţelului.

Ce fusese?

Din nenorocire, *Médoc* nu era încă *fini,* nici *Votca* şi *Tzuica* încă nu erau *dedans.*

Corespondentul nostru făcuse un chef straşnic toată noaptea cu nişte Muscali, care-l asiguraseră că, pe când ei beau, Osman-Paşa se predă armatelor crucii. Despre ziuă, afumat de şampanie, ne expediase telegrama cu alte băuturi.

„Naţiunea Română” trăise.

Peste o lună, când a capitulat în sfârşit Gazi-Osman, eu şi tovarăşul meu am plâns de emoţie, ca fiecare român gândindu-se la naţiunea sa… *Médoc fini!*…

LA CONAC

Din Poeniţa vine domol la vale un călăreţ tânăr în buiestru ţăcănit…

N-are de ce să gonească: soarele nu s-a ridicat nici de două suliţe: înainte de nămiez, are să ajungă la conac, la Sălcuţa, dincolo de jumătatea drumului… Acolo stă un ceas, să dea grăunţe calului; până la toacă, e-n oraş la boierul. Gândindu-se la boierul, se pipăie-n sân – legătura cu banii stă bine.

A trecut de cotul dealului la câmp deschis.

E a doua zi de sfântul Gheorghe. Ceru-i fără pată cât de slabă în tot largu-i de jur împrejur. La vale, în zare adâncă, sclipeşte undoind aerul dimineţii calde, iar în păduricea de mesteacăni de pe poala din bătaia soarelui, păsările primăverii se-ngână şi care de care se-ntorc în feluri de glasuri.

— Da'ncotro, 'ncotro, flăcăule? întreabă cineva din urmă pe tânărul călăreţ.

Acesta întoarce capul. Din urmă îl ajunge un alt călăreţ. De unde a răsărit omul acesta? fiindcă, tot drumul, tânărul, măcar că şi-a întors privirile de multe ori pe calea umblată, nu a luat seama să mai vină cineva după el; chiar a gândit: câtă singurătate de dimineaţă pe un drum aşa de căutat în totdeauna!

— La vale… răspunde tânărul. Da' dumneata?

— Tot la vale…

Şi cu vorba aceasta strângându-şi calul în pulpe, trece alăturea înaintaşului.

— Drum bun, flăcăule!

— Şi dumitale!

— Bine că te-ntâlnii!… Mi-e urât să fiu singur, mai ales la drum.

Călătorul după chip şi port e un negustor, vreun orzar ori cirezar, de cari umblă pân sate după daraveri; un roşcodan grăsuliu, cu faţa vioaie; cârn şi pistruiu; dar om plăcut la înfăţişare şi tovarăş glumeţ; numai atâta că e saşiu, şi când se uită drept în ochii tânărului, îi face aşa, ca o ameţeală, cu un fel de durere la apropietura sprâncenelor.

Merg ei astfel domol alături în buiestru ţăcănit, vorbind mai de una, mai de alta, şi rămâne lucru hotărât că se opresc împreună la conac pentru o gustare; şi din vorbă-n vorbă, nici nu prind de veste când ajung aci aproape să intre-n Sălcuţa. Cotind la stânga, de după tufişul movilei pe care stă biserica, li se arată, ca la o bătaie de glonţ, coperişul nou de tinichea al turnului strălucind în soare.

Tânărul îndeamnă calul ţinând scurt zăbala. Tot aşa şi negustorul. Calul ia vânt. Trecând prin faţa bisericii, flăcăul îşi face cruce. Atunci aude pe tovarăşul, rămas câţiva paşi înapoi, râzând grozav, întoarce

capul: tovarăşul, nicăieri… Mare minune!… Unde a putut pieri? A intrat în pământ?

Nu… E la han… îl aşteaptă sub umbrar…

Flăcăul nu a luat seama că negustorul i-a fost trecut înainte. Fireşte că aşa a trebuit să fie: în pământ n-ar putea intra un călăreţ cu cal cu tot…

La conac, tingirile şi căldările clocotesc, grătarele sfârâie, cântă lăutarii, forfoteală şi larmă mare, şi clopote şi clopoţei, pe care le sună vite şi cai mişcându-şi capetele.

Tovarăşii de drum, după ce atârnă de gâtul cailor trăistile cu grăunţe, se aşază la o masă. Negustorul scoate din geanta lui un şip cu rachiu şi cinsteşte pe tânărul… Bun rachiu!… O căldură plăcută cuprinde măruntaiele, şi ce poftă de mâncare!… Mâncarea e bună şi vinul şi mai bun… Negustorul bea şi-mbie pe tânăr, şi tânărul voinic, se ţine bine: pahar la pahar şi duşcă la duşcă…

Încet-încet, tovarăşii s-au înfirbântat bine… Dar le trebuie vin, şi degeaba bat în masă şi strigă: nimeni nu-i aude. E îmbulzeală mare înăuntru în prăvălie şi afară subt umbrar. Pierzându-şi răbdarea, negustorul se scoală de la masă şi merge-n circiumă. Tânărul stă foarte aprins la locul lui, se şterge de sudoare şi suflă adânc.

Celălalt se-ntoarce mânând înainte o fată voinică şi frumoasă, care, cu mânecile sumese până la subţiori, aduce pe o tavă uscătură şi udătură. Ajungând prin îmbulzeală la masă, saşiul se uită lung la tânăr, ba-i mai face şi cu ochiul către fată.

Fata lasă tava pe masă şi porneşte. Flăcăul vrea s-o apuce de braţ; ea scapă şi pleacă: el o cheamă-napoi; ea-şi întoarce capul râzând, dă din umeri parc-ar zice: „acu n-am vreme de jucării!” şi intră-n prăvălie. Saşiul se uită la flăcău şi iar îi face cu ochiul: „după ea!” Flăcăul se scoală hotărât drept în picioare şi urmează calea ce i-o arată ochiul tovarăşului…

A trecut de mult de nămiez şi încet-încet au plecat, unii câte unii, cărăuşi, negustori şi drumeţi alţii, care la deal, care la vale, şi lăutarii au tăcut şi s-a liniştit de tot şi s-a limpezit locul.

La conac a mai rămas prea puţină lume… Într-o odaie, aţipesc aşa după-masă, cei doi tovarăşi, fiecare pe câte un pat… Fata le aduce cafele… Acu nu-i mai e degrabă: poate sta şi de vorbă cu un drumeţ. Negustorul se uită la fată, se uită saşiu la băiat şi merge să vadă ce mai e pe dincolo, pân odaia unde s-au pus nişte orzari să-nvârtească un stosişor…

Acu, ce mai una alta? Multă vreme nu poate sta de vorbă o fată care are atâta treabă… N-apucă să plece fata şi roşcovanul intră-napoi. Tânărul s-a culcat de-a binelea… Aş! E vreme de dormit acuma? Trebuie să meargă îndată după tovarăş în odaia d-alături, unde e pont mare de câştig: orzarii sunt şi mai buni de iubit – joacă şi prost şi gros.

— Hai, scoală!

Între orzari, cine să fie? – Neica Dincă, unchiul, frate bun cu taica flăcăului nostru.

Nu stau mult la vorbă ca să înţeleagă unchiul de unde vine şi unde se duce tânărul. Vine de acasă şi se duce la oraş, să plătească boierului câştigul întârziat, cinzeci de galbeni, pentru sfoara de moşie din Poeniţa, pe care o ţine taică-său în arendă.

Şi jocul porneşte iar…

Tânărul se vâră şi el… şi joacă.

— Mă ţângăuie, zice unchiul, ia-ţi calul şi mergi de-ţi caută de treabă!… Ai auzit?…

Dar ţângăul se uită în ochiul tovarăşului, care-i stă în faţă, şi se face că n-aude. Merge înainte şi bine merge; are un noroc nemaipomenit.

— Mă, secule! zice unchiul. Ţi-e destul… Pleacă!

Aş!… S-a-nserat de tot; nu se mai vede cartea; se aprind lumânări.

— Mă, băiete! a-nnoptat… Ce faci?

— Lasă-mă, unchiule!

— … Bine! răspunde omul bătrân şi joacă-nainte…

Dar jocul e joc şi norocul noroc… începe cartea flăcăului să se schimbe şi să meargă tot ’ndăratele… Sudori peste sudori… Tânărul se opreşte şi stă la gânduri, uitându-se ca-n gol; dar întâlneşte ochiul tovarăşului, care-i dă o povaţă mai tare decât cea mai tare poruncă… Pune mâna-n sân şi scoate legătura… înainte… Unchiul ridică ochii spre nepot, zâmbind cuminte, şi fără să mai zică o vorbă, îi apleacă cu multă luare-aminte asupra mesei.

E trei după miezul-nopţii!… S-a dus arenda!… – şi două inele şi ceasul!… S-ar fi dus şi calul şi şaua, dacă unchiul şi orzarii n-ar fi suflat în lumânări şi n-ar fi mers să se odihnească… Cine a câştigat? Cine a ştiut să joace, fireşte: unchiul şi cu unul dintre orzari, tovarăşul lui; alţi doi orzari au pierdut, nu tocmai cât nepotul, adică nu tot ce aveau; dar au pierdut şi ei destul de frumos pe potriva unor negustori nu tocmai tari.

Acu, toţi jucătorii dorm, fiecare la odaia lui. S-a-nnorat de pe la miezul nopţii şi e întuneric adânc.

Flăcăul nostru stă pe prispă cu fruntea-ntre mâni, pe când în picioare, drept, în faţă-i, stă tovarăşul său de drum. Înecat de gânduri, tânărul ridică fruntea-n sus şi-i pare că vede în întunericul nopţii strălucind ochiul ciudat care l-a stăpânit toată ziua.

— Ce-i de făcut? întreabă.

— Dorm toţi butuc, şopteşte cald saşiul… Uşa e scoasă din ţâţâna de jos… Dacă o ridici binişor, poţi intra pe dedesubt: poţi pe urmă s-o descui pe dinăuntru şi să ieşi frumos. Intră încetinel; lasă-te pe vine; mergi pe dibuite la paturi; ascultă bine unde răsuflă, şi trece-le cu basmaua asta pe la nas fiecăruia… O dată să tragă-n suflet din mirosul

ăsta, şi nu se mai deşteaptă până la ziuă, să-i tai cu ferestrăul.

Şi zicând acestea, îi dă basmaua-n mână şi-l împinge pe flăcău încet-încet spre uşă. Băiatul trece basmaua în mâna stângă şi, ştergându-se de sudoare:

— Doamne! Doamne! suspină el şi cu dreapta-şi face cruce.

Atunci un hohot straşnic se aude… Flăcăul se-ntoarce în loc. E beznă-mprejuru-i, şi nicăieri ochiul luminos al tovarăşului. Tânărul se moleşeşte din toate-ncheieturile şi se prăbuşeşte pe prispă.

…Se face ziuă…

— Scoală, mă! aici ai adormit, procopsitule? zice un glas cunoscut.

Flăcăul se trezeşte buimăcit.

Unchiul îl cheamă în odaie; nepotul ascultă d-abia târându-se pe picioare.

— Cât ai pierdut, mă?

— … Tot.

— Cât tot?

— Ce-am avut eu… şi…

— Şi ce mai?

— Şi… arenda.

— Cinzeci de galbeni?

Nepotul dă din cap punând ochii în pământ.

— Cine te-a pus să joci, dacă nu ştii jocul?

— Dracul m-a pus!

— Nu ţi-am spus de trei ori să pleci?

— Da.

— N-ai înţeles că te luam la sigur?

— Nu.

— Prostule!

Şi unchiul trage din brâu un pungociu mare, scoate o mână de bani şi numără pe masă.

— Numără-i şi tu. Sunt cincizeci?

— … Da.

După o tăcere, în timp ce băiatul a strâns banii, i-a legat şi a vârât legătura în sân:

— Cu mine să joci tu, mă! ţângăule mucos?

Şi-i arde părinteşte două palme straşnice.

— Altădată să nu te mai apuci să joci cu oameni bătrâni dacă nu ştii juca! Ia-ţi acu banii şi pleacă degrabă la boierul… Uite… mai ţine doi lei de parale, să ai ce mânca pe drum.

— Sărut mâna!

În câteva clipe, băiatul e călare…

— Ei! ce stai? nu pleci?

— … Unchiule, să-ţi faci pomană, să nu spui taichii, că mă omoară!

— Dacă te faci băiat de treabă, nu-i spun.

— Mă fac… sărut mâna!

Şi flăcăul dă călcâie buiestraşului.

— Mă! strigă după el unchiul. Ia seama, că te ia dracul dacă te mai iei după el, nătărăule!

Către seară, tânărul, flămând şi-nsetat, trece pe dinaintea conacului de la Sălcuţa în buiestru-mbăşicat. O fată naltă şi voinică cu mânecile sumese până la subţiori, stând rezemată de un stâlp al prispei, se uită lung după călăreţ. El apleacă bărbia-n piept, strânge scurt zăbala şi îndeamnă calul la iuţeală. Vrea şi el să se uite o dată înapoi, dar a apucat să cotească la dreapta pe după movila bisericii, şi prispa conacului nu se mai poate vedea.

Ajungând la cotul dealului, unde apucă drumul spre Poeniţa, buiestraşul gâfâind îşi potoleşte puţin mersul la urcuş.

Soarele, scăpătând la apus, se uită îndărăt cu stăruinţă caldă îa pădurişteа de mesteacăni, unde atâtea pasări ale primăverii se cheamă, se-ntreabă şi-şi răspund, se-ngână şi se-ntrec în fel de glasuri, întorcându-se fiecare pe la cuibul său.

REPORTAJ

„Revolta Naţională” apărea sub direcţia mea acu vreo cincisprezece ani, pe vremea cabinetului Brătianu. Era o gazetă eminamente combativă, făcând crâncenă opoziţie.

Tăria noastră nu stătea atât în articolele de fond sau în polemice, cât în informaţiuni de senzaţie ţesute cu observaţiuni veninoase. Turbasem şi pe public, şi pe politicieni, şi mai ales pe confraţi, cu descoperirile celor mai intime secrete ale culiselor politice, sociale şi chiar familiale. Poliţia înnebunea căutând în zadar să afle izvorul ştirilor „Revoltei”.

Şi ce simplu lucru! Toate le aflam de la o damă din societate, care le lua într-adins pentru noi de la un stâlp al puterii, un om foarte de sus. Câte trele părţile erau interesate să lucreze cu cea mai perfectă discreţiune: bărbatul de stat îşi exercita prin canalul nostru micile răutăţi şi marile intenţiuni; dama câştiga frumos de la noi, iar noi ţineam recordul gazetelor bine informate. Oricine ar fi citit însă cu destulă luare aminte foaia noastră ar fi trebuit măcar să bănuiască: pe câtă vreme pe toţi oamenii de la putere îi tratam cu ou şi cu oţet, pe bărbatul nostru de stat îl maltratam cu zahar şi cu apă de trandafir.

Dar, din nenorocire, izvorul informaţiilor a trebuit să se sece odată. Bărbatul de stat a căpătat misiunea pe care o vâna de mult şi a părăsit capitala; astfel, am rămas – dama, dezolată fără bunul ei amic, iar noi, şi mai dezolaţi, fără informaţii. A voit dama să ne servească cu ştiri din alte izvoare; dar au început să plouă dezminţirile, şi confraţii s-au pornit să-şi verse focul asupra „Revoltei”, care, „fără niciun scrupul… mincinoşi!… infami!… caraghioşi!”… în fine toate graţiozităţile de care sunt capabili nişte confraţi geloşi de un îndelungat succes.

Atunci, am luat un reporter special.

Câteva zile am scăpat de dezminţiri şi de invectivele confraţilor… Da! dar ce informaţii, Dumnezeule! Judecaţi singuri:

„Azi s-a ţinut un consiliu de miniştri, la ministerul de interne”.

„Primul ministru va pleca mâine Sâmbătă la Florica. Probabil că se va întoarce luni sau marţi dacă nu se va hotărî să rămână acolo mai multe zile”.

„D-l ministru al cultelor a lucrat ieri, miercuri, cu M. S. Regele”.

„Aflăm cu plăcere logodna d-lui Alexandru Popescu, vechi funcţionar, cu doamna Alexandrina Ionescu, mama tânărului poet Horaţiu Ionescu, impiegat la biroul de servitori de pe lângă Prefectura Poliţiei Capitalei. Toate urările noastre de fericire junei perechi”.

„După cererea doamnelor Tudoriţa Ştefănescu şi Fani Teodorescu, s-au permutat, întâia în postul de moaşă la plasa Z… în locul celei de-a

doua, iar cea de-a doua, în aceeaşi calitate la plasa X… în locul celei dintâia”.

Când a intrat reporterul meu de dimineaţă, l-am întâmpinat spunând:

— Domnule Caracudi, nu merge aşa! Cu informaţiuni ca ale dumitale, dăm de mal gazeta. Informaţii sunt astea? Fireşte că s-a ţinut azi un consiliu de miniştri, fiindcă acolo în fiecare joi se ţine câte unul!… Fireşte că primul ministru va pleca sâmbătă, după regulă, la Florica, ca în toate sâmbetele, şi se va întoarce, iar după regulă, ori luni, ori marţi, ori miercuri, ori în altă zi!… Fireşte că ministrul cultelor a lucrat ieri la palat, fiindcă miercurea este ziua fixă de lucru a acestui secretar de stat cu Regele!… Şi pe urmă… Ce-mi pasă mie de logodna junei Alexandrina!… ce interes poate avea pentru cititorii noştri permutarea moaşelor dumitale!… Ce? vrei să omori „Revolta”, nene?… spune!

— Ba nu!

— Atunci!… Mie îmi trebuiesc, domnule, informaţiuni politice de senzaţie.

— Dacă nu sunt, domnule director…

— Trebuie să fie!… Altfel, cu regret, amice, nu eşti bun de noi!

— Am înţeles, domnule director.

— Pleacă, aleargă! Vâră-te peste tot, în lume, în localuri publice şi oficiale, în cercuri politice: scotoceşte, miroase, află, află, află!

D. Caracudi a plecat foarte hotărât. Peste câteva ceasuri, pe seară, se întoarce mândru. Avea de ce. Aflase lucruri cu deosebire interesante de la un personaj politic, al cărui nume nu vrea să-l spună. Între altele, iată:

1. O mare neînţelegere în sânul consiliului de miniştri;
2. O criză ministerială iminentă;
3. Intenţia guvernului de a spori efectivul armatei şi anii de serviciu;
4. Zgomote despre un grav incident diplomatic;
5. Un divorţ scandalos în lumea mare.

— Ei, ai văzut?… Cine e amicul care ţi-a comunicat toate astea.

— Asta nu se poate, răspunse Caracudi! am dat parola de onoare să nu-i spun numele. De altminteri, dacă ar afla că l-am trădat, nu mi-ar mai spune nimic altă dată.

— Bravo, domnule Caracudi! frumoasă recoltă. Aşa da! dă-i înainte! dumneata ai apucături americane; vei avea un frumos viitor ca ziarist român.

Şi în adevăr, pe fiece zi reporterul a mers progresând, aşa încât, în scurt timp, „Revolta”, compromisă oarecum în ultimele două săptămâni, se ridică la vechiul ei nivel de popularitate, ba chiar mai sus. Niciodată atâta succes… Bravul meu Caracudi! De exemplu:

Putem spune, din sorginte autorizată, că ieri s-a petrecut la palat o scenă care caracterizează situaţiunea întreagă ca imposibilă de susţinut. Guvernul e pe ducă. La ediţia de seară amănunte.

Apoi la ediţia de seară:

Se ştie că Regele de mult îşi dă seama de starea nenorocită în care a ajuns ţara, şi nu pierde nicio ocazie pentru a-şi manifesta nemulţumirea faţă de guvernul vizirului. Regele pândea de mult momentul când să spună verde şefului colectivităţii ce crede despre această politică descreierată. Astfel, ieri, când vizirul a mers la obişnuita audienţă, Regele s-a închis cu dânsul în cabinetul de lucru, luând cele mai stricte precauţiuni a nu fi auzit de nimeni, şi i-a tras vizirului o săpuneală numărul unu, făcând critica amănunţită şi foarte aspră a acestei politici, care consistă în a tolera „jafuri, asasinate şi procese scandaloase", după propria expresie a vizirului.

Tot timpul, vizirul a tăcut cu ochii în pământ, galben la faţă ca un cadavru.

La sfârşit, Regele, arătând că situaţia a devenit intolerabilă pentru ţară şi pentru Coroană, a spus răspicat:

— Nu mai merge, domnilor, nu mai merge!

S-a observat chiar de servitori aerul plouat al vizirului la ieşirea din palat.

De prisos a mai spune ce succes a avut gazeta noastră seara. Ediţia pentru capitală s-a *epuizat* în câteva momente, aşa că am fost siliţi să tragem încă o mie de exemplare (încă trei, am spus noi a doua zi).

Al dracului Caracudi! gândeam eu. De unde le află? Trebuie numaidecât să ştiu de unde le află.

Toate stăruinţele mele pe lângă el au rămas infructuoase; peste putinţă să aflu sorgintea de unde căpăta atâtea ştiri. Încăpăţânarea lui m-a scos din răbdări. M-am hotărât să-i dejoc rezistenţa, smulgându-i secretul într-un mod fie chiar nedemn.

A doua zi, o zi încântătoare de toamnă, reporterul mi-a spus de dimineaţă:

— Mi se pare că pentru ediţia de seară o să am o informaţie în legătură cu cea de ieri, cu scena dintre Rege şi vizir. Adineaori când veneam încoace, am văzut pe vizirul intrând la palat… Să vedem… Mă duc… Mă-ntorc într-un ceas cu informaţia…

— De astă dată trebuie să te prinz! am zis în gândul meu, şi imediat mă luai pe urmele lui mai discret decât un bătrân detectiv.

Caracudi, fără a bănui câtuşi de puţin, ieşi pe bulevard în Calea Victoriei. Un moment, se opri la fereastra unei prăvălii de galanterie; apoi, urmă înainte cu pas potolit. Ajungând în colţul străzii Nouă, se opri la Capşa, aşezându-se afară la o măsuţă. Eu stam în colţul otelului

de Boulevard. Vreo douăzeci de minute m-a ţinut aşa, el pe scaun şi eu în picioare… S-a sculat şi a apucat spre palat. După el… Dar, din nenorocire… în dreptul lui Oteteleşeanu, la deschizătura largă a pieţei Teatrului, l-am pierdut din ochi în mulţime… Caut în sus, caut în jos: nicăieri… S-a suit desigur în vreun hôtel, unde are întâlnire cu omul lui – vreun deputat, senator… ori ştiu eu? Când mă desperasem şi porneam să mă întorc la redacţie, cu gândul a reîncepe jocul la prima ocazie, iată-l pe omul meu că iese din prăvălia de specialitate a Regiei cu un pacheţel în mână… Şi-a luat tutun!… Apucă tot în sus spre palat… După el… Dar, trecând pe dinaintea tutungeriei, mi-arunc ochii să văd dacă nu e cineva acolo cu care să fi comunicat… în prăvălie, nimeni, afară de vânzătoarea şi împiegatul. Trecând pe la palat, Caracudi taie drumul, saluta pe cineva de la fereastră şi urmează domol înainte. Ajungând şi eu în faţa palatului, trag cu ochiul şi văd la geam un tânăr ofiţer de roşiori… Caracudi îşi ia seama mai încoa de Episcopie; se întoarce în loc şi porneşte înapoi… Mă ascunz într-un gang. Trece la vale… ies după el la potrivită distanţă, ţiind ochii la pălăria lui cenuşie ca argintul. În dreptul palatului pălăria cenuşie salută iar… Iar ofiţeraşul…

— Nu cumva?… gândesc eu.

Reporterul apucă la dreapta pe lângă grădiniţa palatului… în strada Sf. Ionică… După el… În intrarea Rosetti… În Cişmigiu… Trece puntea… Merge drept la bufet… Eu stau ascuns lângă movilă şi nu-l iert din ochi… Bea cafea şi fumează din tutunul cel proaspăt. Desigur aci are întâlnire cu omul de la care ia informaţiile… Îl aşteaptă… Îl aştept şi eu… Reporterul scoate blocul din buzunar şi scrie… E o vreme splendidă, şi grădina sub cerul limpede de toamnă, e mai frumoasă ca totdeauna. În aer linişte; ici şi colo pică încetinel frunze galbene, învârtindu-se în clipe largi până la pământ în jurul coadelor veştejite, şi de departe s-aude glas de lebădă…

Dar omul meu a isprăvit de scris; plăteşte, se scoală şi apucă spre locul unde mă aflu… Mă dau binişor pe după movilă. Porneşte spre intrarea Rosetti înapoi… După el… Iese prin strada Brezoianu… Suie bulevardul… Acum grăbeşte pasul… şi eu pe al meu… Unde mă duce?… Să vedem…

La redacţie… Intră. Dau fuga. Când intru, Caracudi scoate blocul.

— Ei? întreb eu.

— Stai să vezi! răspunde cu un zâmbet triumfător, şi-mi pune îndată sub ochi, cu indicaţia caracterelor „compacte” de întrebuinţat, următoarea informaţie:

„Am dat aseară o informaţiune relativă la scena petrecută ieri la palat între Suveran şi vizirul. Astăzi suntem în poziţie a da, din acelaşi izvor autorizat, amănunte asupra urmării acelei scene, care stau în legătură cu

zgomotele înregistrate de noi despre o iminentă criză ministerială.

Astăzi, vizirul, cu aerul foarte abătut, a urcat treptele palatului pe la ora 9 dimineaţa. Regele l-a făcut s-aştepte mai mult de o jumătate de oră în anticameră. În vremea aceasta, servitorii şi ofiţerii de serviciu au observat că vizirul ofta adânc gândindu-se la frumoasele zile de la Aranjuez, când tăia şi spânzura, bucurându-se de încrederea fără margini a Suveranului, care acuma, domirit – mieux vaut tard que jamais – îi întoarce spatele ca unui lacheu, de serviciile căruia stăpânul este absolut nemulţumit, şi pe care vrea să-l dea afară, ca pe orice lacheu netrebnic.

În fine, Suveranul, primind pe vizir în cabinetul de lucru, i-a repetat aceleaşi imputări asupra intolerabilei situaţiuni. Vizirul tremurând şi cu glasul plin de lacrimi, a zis:

— Atunci, Sire, nu mai rămâne alta de făcut decât…

— Decât? a întrebat Suveranul.

— Decât…

Şi neputând pronunţa cuvintele: „… să-mi dau demisia şi să mă retrag în viaţa privată…” s-a pornit pe plâns, ca o babă bătrână copleşită de parapon.

Precum se vede, zilele politicii de jafuri, asasinate şi procese scandaloase sunt numărate. Nu va mai fi vorba de astă dată de o remaniere ministerială parţială, de o cârpeală după cunoscuta sistemă vizirială, ci de prăbuşirea completă a şandramalei colectiviste.

— Bravo, dragă Caracudi! am strigat eu. Eşti mai tare decât puteam să-mi închipuiesc! Tu eşti norocul „Revoltei Naţionale”!… Decât… să-mi dai voie să-ţi spun că acuma ştiu…

— Ce?

— Izvorul de unde capeţi informaţiile… Îl cunosc…

— Aş!

— Pe ce te prinzi?

— Pe ce pofteşti.

— Pe un dejun la Iordache… Primeşti?

— Primesc, zice Caracudi, sigur că mă bea.

— Vrei să-ţi spun de unde?

— De unde?

— Vino-ncoace…

Îl trăsei atunci la o parte, în cabinetul meu de director, închizând uşa cu mai multă precauţie ca regele când vrea să vorbească vizirului, şi-i şoptii răspicat privindu-l diabolic până-n fundul ochilor:

— Din Ciş-me-giu!

Caracudi se făcu mai galben ca vizirul din informaţia lui. Dar… *şi augur augurem* – strângându-i mâna cu efuziune, ma grăbii să-i adaug:

— Nu face nimic asta!… Sunt foarte mulţumit de serviciile tale… „Revolta” fără ele n-ar plăti o para chioară, cu toate articolele şi

foiletoanele noastre… Hai să dejunăm!

Am dejunat minunat. Caracudi clipea din ochi foarte mulţumit.

— Mă rog ţie, l-am întrebat eu la cafea, după ce-i spusesem itinerariul lui de dimineaţă în toate amănuntele – mă rog ţie, când e vreme bună ca astăzi, înţeleg; dar cum faci când e vreme rea?

— Când e vreme rea?… stau acasă.

— Mai bem o înfundată? Asta o plătesc eu.

Ştiu c-am râs!… Am plătit, el dejunul şi eu suplimentul, şi ne-am întors foarte veseli la redacţie.

— Trei ceasuri!… Caracudi! strig eu; repede după informaţii! Caută-le cât mai senzaţionale!

— La moment! răspunde bravul meu reporter şi pleacă grabnic spre palat.

Eu rămân în odăiţa umbroasă a redacţiei să-mi scriu articolul de fond: *Ce gândeşte Suveranul* … Să vedem, ce poate gândi Suveranul?…

Moi pana în călimări şi, picotind cu capul plecat pe masă, mă gândesc… mă gândesc…

Ce vreme splendidă!… Ce frumoasă trebuie să fie grădina acum către seară sub cerul limpede de toamnă… Ce linişte în aer!… Parcă văd cum pică încetinel ici şi colo frunzele galbene, învârtindu-se în clipe largi până la pământ în jurul coadelor veştejite… şi parcă de departe auz glas de lebădă…

Al dracului Caracudi!…

Ia să vedem acum: *ce gândeşte Suveranul?*

BACALAUREAT

Când ies de dimineaţă din casă, o trăsură din trap mare intră pe strada mea: în trăsură madam Caliopi Georgescu, o bună prietenă. O salut respectuos. Cum mă vede, opreşte trăsura înfigând cu putere vârful umbreluţei în spinarea birjarului.

— Sărut mâna, madam Georgescu, zic eu, apropiindu-mă.

— La dumneata veneam! răspunde cucoana emoţionata.

— La mine?

— Da… Te rog să nu mă laşi!

— ?!

— Să nu mă laşi! Trebuie să-mi faci un mare serviciu amical… La nevoie se arată amiciţia; să vedem cât ne eşti de prieten!

— Cu cea mai mare plăcere, madam Georgescu, dacă pot…

— Poţi… să nu zici că nu poţi… trebuie să poţi!

— În sfârşit, ce e? de ce e vorba?

— Dumneata cunoşti pe… Ştiu că-l cunoşti!

— Pe cine?

— Ţi-este prieten… ştiu că ţi-e prieten! să nu zici că nu ţi-e prieten!…

— Cine?

— Popescu, profesorul de filosofie.

— Suntem cunoscuţi, ce e drept: dar iar aşa de buni prieteni, nu pot să zic.

— Las' că ştiu eu…

— Ei?

— Ei! trebuie numaidecât să te sui în birjă cu mine, să mergem la el, să-i vorbeşti pentru Ovidiu.

Cititorii trebuie să ştie că madam Caliopi Georgescu are trei copii – Virgiliu, Horaţiu şi Ovidiu Georgescu. Virgiliu este în anul al treilea la facultatea de drept; Horaţiu în al doilea, şi Ovidiu vrea să intre în anul întâi, la aceeaşi facultate. Ovidiu trece acum examenul sumar de şapte clase liceale, şi, cu toată bravura lui, pe cât spune cocoana Caliopi, după ce a biruit toate obiectele, s-a înţepenit la Morală.

— Închipuieşte-ţi, zice mama emoţionată. Să-l persecute pe băiat! să-i zdrobească cariera!… Cum este el simţitor, e în stare să se prăpădească… Ştii ce mi-a zis? „Mamiţo, dacă pierz un an, mă omor!"… E în stare, cum e el ambiţios… închipuieşte-ţi, să-i dea nota 3, şi lui îi trebuie 6… şi la ce? tocmai la Morală… Acu dumneata îl cunoşti pe Ovidiu de când era mic… Ştii ce creştere i-am dat!…

— Ei! bravo!

— Auzi, tocmai la Morală… Suie-te, te rog.

Şi, zicând acestea, cucoana îmi face loc lângă dumneaei în trăsură.

— N-ar fi fost mai bine, madam Georgescu, zic eu, să fi mers d-l Georgescu în persoană la profesor?… Ştiţi… D-l Georgescu, om cu greutate… ca tată, altfel… Eu… de… străin…

— Aş! ţi-ai găsit! Georgescu! Nu-l ştii pe Georgescu ce indiferent e cu copiii. Dacă ar fi fost după Georgescu, nici Virgiliu, nici Horaţiu n-ar fi fost în facultate… Despre partea lui Georgescu, rămâneau băieţii fără bacaloriat… Suie-te, te rog.

— Dar nu e nevoie de trăsură, madam Georgescu, mă duc pe jos.

— Vai de mine! Dacă avem trăsură… Suie-te, te rog…

A trebuit să mă sui, şi am plecat.

— Unde mergem? întreb eu pe cucoana Caliopi.

— La profesorul…

— Nu ştiu unde şade…

— Ştiu eu… ce-ţi pasă! La dreapta, birjar.

Şi cucoana loveşte tare cu umbreluţa peste braţul drept al birjarului.

— Mână mai iute!

Loveşte la stânga, loveşte la dreapta, apoi iar la dreapta, apoi la stânga; în fine, înfige iar vârful în spinarea birjarului, care opreşte.

— Uite, zice madam Georgescu, căsuţele alea galbene de lângă băcănie; intri în curte, casele din fund la dreapta… Acolo şade… Eu te aştept aici.

Mă dau jos din birjă şi pornesc ridicând rugi călduroase la cer, să dea Dumnezeu să nu fie acasă d-l profesor de filosofie. Intru, ajung la locuinţa lui, bat. Cerul n-a voit s-asculte rugile mele: d-l profesor este acasă… Cum să încep? Să-l iau pe departe… zic:

— Frate Popescule, ciudate sunt şi programele şi regulamentele şcolilor noastre: prea se dă o egală importanţă tuturor obiectelor de studii şi asta e dăunător mersului, adică vreau să zic, progresului; căci, în definitiv, ce vrea să facă şcoala din tinerele generaţiuni, care vin şi caută, mă-nţelegi, o cultură sistematică, pentru a deveni cetăţeni utili, fiecare în ramura sa de activitate socială?

Profesorul se uită la mine aiurit fără să înţeleagă. Eu urmez:

— Bunăoară am văzut absurdităţi în şcolile noastre; am văzut copii cu excelente aptitudini la studii, condamnaţi a sta un an repetenţi, fiindcă n-au avut notă suficientă la muzică sau la gimnastică. Înţelegi bine că un an de întârziere, pentru inaptitudine la muzică sau la gimnastică!… Dar asta, trebuie. Să convii şi dumneata, e tot aşa de absurd ca şi când ai împiedica pe un tânăr dispus să înveţe dreptul, să piarză un an, fiindcă nu e tare la Morală… Ce are a face Morala cu cariera de avocat, pe care vrea tânărul să o îmbrăţişeze?… Ba nu, spune d-ta!

Profesorul holbează ochii la mine şi mai aiurit… Văzându-l aşa, îmi zic: nu merge! nu merge cu sistema mea pe departe! trebuie apucat

boul de coarne.

— Uite, frate Popescule, să lăsăm chestiile de principiu. Ştii de ce am venit la dumneata?

— Ba!

— Am venit să te rog să dai lui Ovidiu Georgescu, pe care l-ai examinat ieri la Morală şi i-ai dat nota 3 – să-i dai nota 6.

— !

— Să nu zici că nu poţi!… Ştiu că poţi! trebuie să poţi!

— Atunci trebuie să le dau la toţi!

— Să le dai la toţi!

— Bine, dar…

— Să nu zici că nu poţi! Ştiu că poţi! trebuie să poţi! să le dai la toţi! Sunt toţi copii de familie bună!

Profesorul – e şi el om de familie bună – zice:

— Bine! dacă sunt de familie bună, vom căuta să le dăm la toţi nota 6.

— Îmi promiţi?

— Pe onoarea mea de profesor!

Am plecat încântat. Madam Georgescu mă aştepta foarte nerăbdătoare:

— Ei?

— Ei, le dă la toţi.

— Cum la toţi.

— Fireşte… fiindcă toţi sunt de familie bună.

— Cum de familie bună?

— Ca Ovidiu.

— Nu-nţeleg.

— Le dă, zic eu, notă bună la toţi băieţii.

— Şi lui Ovidiu?

— Mai ales… Le dă nota 6 la Morală, pentru că toţi sunt de familie bună.

După amiază, primesc de la madam Georgescu o scrisorică, prin care mă anunţă că Ovidiu a obţinut nota dorită şi mă roagă să iau prânzul deseară la dumnealor. Se-nţelege că n-am lipsit a profita de graţioasa invitaţiune.

A fost o masă splendidă. S-a băut şampanie în sănătatea lui Ovidiu Georgescu urându-i-se o strălucită carieră. Cocoana Caliopi, în culmea fericirii, a sărutat cu toată căldura pe iubitul ei prâslea, cu examenul căruia s-a încheiat deocamdată palpitaţiile ei de mamă.

— Uf! mi-a zis norocita matroană română, oferindu-mi un pahar de şampanie: am scăpat! Am dat şi bacaloriatul ăsta.

CUM DEVINE CINEVA REVOLUŢIONAR ŞI OM POLITIC…?

Un fel de răspuns la această întrebare găsesc în una din vechile mele notiţe, care cred că poate interesa pe mulţi dintre numeroşii noştri cetitori.

Din rândurile de mai la vale se va vedea că poate cineva deveni revoluţionar şi om politic nu numai prin vocaţiune, ci şi prin noroc. Se va vedea cum, dintr-un copil care era hotărât să se devoteze altarului credinţei, poate ieşi un brav slujitor al unui altar şi mai sfânt – altarul libertăţilor publice.

*

Pe Niţă îl luasem de la mamă-sa, o văduvă săracă, pe procopseală: dorea să se facă popă. Era băiat voinic, blajin şi cinstit. Pentru aceasta, câtăva vreme, îmi păru foarte bine că luasem sarcina întreţinerii şi educaţiei acestui tânăr. Veni însă un moment, când nu mă putui căi îndestul că l-am luat de la ţară şi i-am înlesnit şederea în capitală.

Locuiam în fundul unei mahalale depărtate de centru, tocmai spre Obor. Într-o zi îl trimit pe Niţă al meu să-mi cumpere cărbuni de la magazia de lângă gară. De la locuinţa mea până acolo era o cale de un ceas.

Niţă a plecat de mult.

*

Aştept trei ceasuri, patru… Băiatul îl ştiu cinstit… N-o fi găsit cărbuni acolo şi s-a dus în altă parte. Dar trec încă trei ceasuri, se-nnoptează bine, şi Niţă nu s-arată.

Ce să fie? I s-a-ntâmplat ceva… Ce?

Mă sui repede într-o birjă: la gară!

Birjarul, în loc s-apuce pe drumul drept o ia pe un drum de ocol.

Îl opresc.

— Ţi-am zis la gară…

— Da…

— Ei! pentru ce nu mergi de-a dreptul pân piaţa Teatrului, p'ân Ştirbei-Vodă…?

— Nu se poate, coconaşule: pe-acolo e revoluţie…

— Iar?…

— Revoluţie mare!

Cu toată curiozitatea ce am să asist la asemenea spectacole, de astă dată m-am gândit că nu e vreme de petrecere: trebuie să caut pe Niţă – băiatul e dat de maică-sa în grija mea.

Ajung la depozitul de cărbuni: se încărcaseră sacii şi Niţă plecase cu

căruţaşul.

Mă-ntorc înapoi acasă: Niţă n-a venit încă.

S-a-nnoptat de tot…

E peste putinţă să mă culc, să las o noapte-ntreagă fără să dau de urma copilului.

*

Mă duc să reclam la poliţie. Aci dau peste o mişcare neobişnuită – jandarmi, sergenţi, agenţi, funcţionari, bătăuşi, umblă toţi forfota de colo până colo, foarte aprinşi.

În fiece moment sosesc arestaţi, pe care sergenţii şi bătăuşii îi aduc în ghionturi, ca să-i toarne la beciu – s-a isprăvit revoluţia!

O idee îmi clipeşte prin minte… Dar… s-ar putea?… Niţă?… Băiatul cel cuminte?… De unde ştii?

Rog pe d-l Inspector să cerceteze, nu cumva în învălmăşeală se află şi un băiat aşa ş-aşa, unul care se cheamă Niţă… Niţă al Păunei-văduvii…

La prefectură nu se află; dar… poate la vreo secţie, fiindcă partea cea mai mare dintre arestaţi au fost aduşi deocamdată la secţiile mai apropiate de locul unde au fost prinşi.

Se telefonează – şi aflu că d-l Niţă al meu se află-n adevăr la una din secţii.

*

Dau fuga. Comisarul respectiv îmi spune că blajinul fecior al Păunei-văduvii a făcut isprăvi mari la revoluţie, şi acum e ţinut la secret subt învinuiri grave… Acum doarme la arest.

A avut mare noroc d. Niţă cu mine: cunoşteam personal pe comisar şi mă găseam cu ceva parale asupră-mi. M-am rugat, iar m-am rugat; în fine, am făcut ce-am făcut, şi am obţinut liberarea tânărului pe garanţia mea morală.

— Ştii? asta o fac pentru hatârul dumitale; aminteri pe un spânzurat ca ăsta, să fi venit tata!… ştii?

Mi l-au adus pe tânărul… Dumnezeule! în ce stare! cu falca jupuită, cu un ochi vânăt, umflat cât pumnul şi cu mâna dreaptă scrântită, ori ruptă, nu se poate şti, fiindcă dacă i-o atingi cât de puţin, rage ca un bou.

Cea dintâi vorbă a fost:

— M-a omorât, domnule…

— De ce?

— Am fost şi eu…

— Unde?

— La revoluţie.

— Cine te-a pus, nenorocitule, să te amesteci?…

— Dracul!… nici eu nu ştiu… ceasul rău!

Am ajuns acasă… Am chemat degrabă un doctor.

Omul ştiinţei n-a găsit nimic alt grav decât starea ochiului, care nu se putea deschide din pricina umflăturii.

Doctorul a prescris reconfortante, oblojeli reci, cu gheaţă şi apă de plumb, şi odihnă, – o complicaţie cu erizipel ar putea fi primejdioasă.

I-am dat eroului supă caldă ş-un pahar de vin negru; l-am oblojit; l-am legat la cap ca pe o jupânească care, după baie, şi-a cănit părul, şi l-am culcat la căldurică.

A dormit bravul meu de la zece seara şi până a doua zi la amiaz, gemând din când în când.

Tocmai pe la cinci seara s-a dezmeticit bine şi mi-a povestit tot ce i se întâmplase.

Iată:

*

Plecase, după cum spusei, pe la zece dimineaţa, şi ajunsese fără accident la depozit pe la unsprezece.

Umblase repede pe jos şi se-nfierbântase; acu, stând pe loc, până să-i cântărească sacii cu cărbuni, s-a simţit răzbit de frig şi apucat de fiori.

A plecat după căruţă. Căruţa mergând încet, băiatul a început să dârdâie de frig.

Atunci s-a oprit la o cârciumă, să bea o ţuică fiartă cu candel – a băut două şi, văzând că-i face bine, a mai băut încă una.

Simţindu-se destul de încălzit, s-a suit peste saci în căruţă, că era şi ostenit.

*

Astfel, încet-încet, a ajuns în dosul Teatrului şi a voit să treacă peste piaţă în strada Regală, de acolo pe la Colţea şi pe urmă pe la Sf. Gheorghe în calea Moşilor – pe drumul cel mai drept.

Dar, vrând să treacă pe piaţa Teatrului, nu ştie cum, se pomeneşte într-o grozavă învălmăşeală: în faţă-l năvălea poporul în spate-l pridideau jandarmii călări.

A simţit un fel de ameţeală; au început să-i vâjâie urechile, şi să i se tulbure vederea…

S-a ridicat drept în picioare pe saci; căruţa sta locului – calul se desprinsese din ulube şi nu se mai vedea.

Fără să ia seama cum calcă, Niţă sparge un sac – se revarsă cărbunii.

Atunci, de necaz, începe să scrâşnească din dinţi şi să înjure cu pumnii încleştaţi. Tulburarea era în toiul ei – ţipete, huiduituri, blesteme…

În toată învălmăşeala, un jandarm călare se repede spre Niţă cu sabia ridicată să-i despice capul.

Niţă s-apleacă în căruţă, ia de la picioare un grunj mare de cărbune şi plesneşte drept în ochi pe jandarm, care cu obrazul scăldat în sânge

se prăbuşeşte de pe cal.

Omul meu începe să râdă cu hohot. S-apleacă iar şi iar trage cu un grunj, şi înc-o dată, ş-altă dată, trage orbeşte în grămadă…

Pe urmă?

Pe urmă… îşi mai aduce aminte că a simţit o zguduitură în cap… ş-a adormit. Pe urmă, s-a trezit la secţie… şi altă zguduitură în cap… şi iar a adormit.

*

Bravul meu revoluţionar!… Numa, de nu şi-ar pierde ochiul, am gândit eu, că nu se mai poate popi… Ochiul nu şi l-a pierdut, din norocire; dar nu s-a popit; fiindcă de când cu împrejurarea din piaţa Teatrului, a prins băiatul gust de politică.

Atât mai bine!

Ce-ar fi ajuns? – popă la ţară.

Nu e mai bine om politic în capitală?

Se poate oare compara modesta carieră şi activitatea umilă a unui biet preot de sat, cu cariera şi activitatea unui cetăţean din capitală, care e chemat o dată pe an, regulat, în fiece primăvară să determine direcţiunea politică a regatului român?

DIN CARNETUL UNUI VECHI SUFLEOR

Nenorocirea unei regine

Seara când are să joace, îşi aduce fiecare actriţă slujnica, s-o aibă de ajutor la costumat – mai coasă ici, mai prinide-mă dincoace, ori du-te de-mi adu un ceai, sau cere de la cineva o ţigară, ş.cl.

Raluca Stavreasca luase de câteva zile o slujnicuţă aşa de nostimă încât ardeau în foc toţi actorii, toţi maşiniştii, lampiştii, dulgherii şi pompierii; căci este pesemne şi aci ca-n toate ale lumii un fel de ironie a soartei: nimeni nu s-aprinde mai grozav ca un pompier. Când îi trebuia Stavreaschii „madmazela", madmazela şedea la taifas ori se zbenguia printre culise. Într-o seară mult regretata artistă juca pe regina într-o melodramă înfricoşată. În actul al patrulea se făcea o revoluţie la poarta palatului. Regina blocată în palat de valurile populare, intra în scenă, care reprezenta o măreaţă sală de recepţie, zicea câteva cuvinte pripite, ieşea apoi în balcon ca să vadă ce e jos, unde urla mulţimea turbată, şi trebuia să se întoarcă în scenă repede, palidă şi desfigurată de groază: văzuse cum pe fiul ei iubit îl sfâşiau fiarele scăpate din lanţurile robiei. Pentru ca efectul să fie mai puternic, talentata tragediană îşi pregătise pudră fără roşu ca să-şi dea pe obraz când o ieşi pe balcon. Vine actul al patrulea; replica se apropie.

Raluca dă cutia cu pudră şi oglinjoara în mâna madmazelei şi-i zice foarte severă:

„Madmazelo, să faci bunătate să vii după mine, să nu te dezlipeşti de aici, ai înţeles? dacă nu vrei să te scarmăn!" Replica a sosit. Strigăte fioroase se aud sub balconul palatului regal. Regina se arată încruntată de spaimă în scenă. Cum intră ea, pocneşte în tot teatrul un râs ca de cine ştie ce comedie. Ea pune mâinile la piept, ridică ochii la cer, păşeşte spre rampă şi declamă cu toată, căldura:

„Fiul meu! prinţul!… unde e prinţul? Dumnezeul meu! presimt o mare nenorocire!"

Aş! publicul râde înainte cu un hohot colosal şi se porneşte s-aplaude cu mâinile, cu picioarele, cu bastoanele – se zguduia policandrul. Regina îşi pierde cumpătul. Întâi nu ştie ce să creadă, e atât de obişnuită să captiveze şi să stăpânească publicul cu glasul ei frumos, cu ţinuta şi cu gesturile ei nobile. Apoi îi trece prin gând că este o cabală, pentru care trebuie să fie recunoscătoare Măriţii „Blondii". (Constandineasca) cu care era certată la cuţite… Dar cheful publicului merge înainte crescând: nu e chip să mai stea în scenă. Tremurând din toate fibrele, cu sufletul în prada unei senzaţii mortale,

face la dreapta împrejur ca să fugă… Când se întoarce să scape de privirile ameţitoare a sutelor de chipuri strâmbe de râs, de cine dă cu ochii?… de madmazela… Madmazela era la spate, cu oglinjoara la subţioară, cu cutia cu pudră într-o mână şi cu puful încărcat în alta, gata să i-l aplice: intrase de la început după urma nefericitei suverane. Închipuie-şi oricine ce furtună de râsete a fost în teatru când a văzut lumea că şi regina a descoperit cauza misterioasă a nenorocirii ei.

„Ce cauţi aici, mizerabilo?" răcneşte regina în culmea încordării tragice, şi cu pumnii încleştaţi vrea să se repeadă asupra sclavei importune. Publicul simte că-i explicaţie la mijloc şi se opreşte ca prin farmec din râs, ca şi cum o singură palmă năbuşise toate gurile într-o clipă.

„Nu mi-ai poruncit să viu după d-ta, că mă scarmeni?" Alt potop de râsete şi de aplauze. În sfârşit, Gatineau, regizorul, prinde de veste într-un târziu, ca totdeauna, şi strigă lui Petrache maşinistul să lase cortina. Peste zece minute când s-a potolit zgomotul vesel, s-a început iar actul – dar dramă mai era aceea? Trecea cât trecea, se stăpânea lumea câteva secunde şi iar pufnea ori cineva din public, ori chiar un actor, şi să te ţii apoi! toată lumea – adică toată lumea afară de Raluca, fireşte, care era în adevăr cea mai dezolată regină.

După ce a scărmănat-o pe madmazela, i-a dat a doua zi drumul, şi s-a împăcat şi cu Blonda; căci la repetiţie, de dimineaţă, neapărat s-a vorbit tot de comedia de cu seară, şi din vorbă în vorbă, Blonda – ea nu fusese seara la teatru – a zis către Dragulici:

„Biata Raluca! auzi, biata fată! să-i strice proasta tocmai monologul, calul ei de bătaie!"

Raluca a auzit-o, a uitat că sunt certate şi a luat-o gura pe dinainte:

„Închipuieşte-ţi, dragă, tocmai scena pe care contam!"

Astfel s-a rupt gheaţa şi cele două prime subiecte s-au făcut iar prietene bune. Asta era într-o luni dimineaţa: vineri sau sâmbătă s-au certat iar, fiindcă Stavreasca a pretins de la direcţie să-i dea ei într-o *repriză* un rol pe care-l crease Blonda… Asta nu se face: fiecare cu creaţiile lui!

Quiproquo

Într-un an cădea Crăciunul sâmbătă – sâmbătă era ziua operii italiene. Se dedea „il Trovatore". De pe la cinci ceasuri galeria gemea de mitocănime foarte veselă. Cântau tenorul Patierno, primadona Bianchi şi baritonul, nu mai ţin minte cum îl chema, – un nume italienesc strajnic – Crampampolini, cam aşa ceva, însă un excelent bariton.

Teatrul plin şi artiştii foarte bine dispuşi. Signora Bianchi era cam după-masă, foarte aprinsă la faţă şi apilpisită; tenorul era în voce, iar

signor Crampampolini prânzise i*n compania della Bianchi, corpo di Dio!*

Terzetul final din actul întâi a mers admirabil, un *brio* rar. Aplauze nebune, galeria fanatizată. „Bis! Bis!*”* A doua oară bucata merge şi mai cald. Cântăreţii sunt chemaţi la rampă de două, de trei, de patru ori, câţiva amatori furioşi încearcă să cheme pe artişti a cincea oară; de astă dată nu se mai prinde: se mai aud fără sunet ici şi colo câteva bătăi în palme umflate şi ostenite, şi în sfârşit un glas mitocănesc din galerie porneşte *risolutto fortissimo:* „Bravo!… Pascali, Matilda, Dimitriade!”

Exces de zel

La Brăila a deschis întâi *café-chantant* un grec, într-o grădină unde ţinea şi cafenea şi birt. Grecul adusese, după recomandaţia unui samsar, o cântăreaţă excentrică de renume. La reprezentaţia de deschidere, grădina era plină de lume – tot negustori chiaburi cu nevestele, cu fete mari, cu copii…

Impresariul era în culmea fericirii, se plimba de la masă la masă, zâmbea şi saluta cu respect în dreapta şi în stânga. „Diva”, care nu cunoştea moravurile caste ale publicului brăilean, apare pe scenă într-un costum abracadabrant; porneşte să cânte, s-aprinde, face gesturi prea-prea şi la refren: *Eh! allez-y, mon petit chien…* etc., îi trage un chiot apilpisit şi nişte tifle… cu piciorul. Toată lumea scandalizată; grecul se reazimă de un felinar să nu cadă. Refrenul se repetă cu mai mult *brio:* lumea începe să murmure şi să se ridice. Grecul, îngrozit, dă să se repeadă pe scenă, dar nu-l ajută balamalele. Al treilea cuplet cu vârf şi îndesat! Lumea se scoală, şi în mijlocul protestărilor de indignare s-aude un ţipăt sfâşietor – leşinase impresariul…

Fiindcă pusese capital în întreprindere şi avea contract cu „Diva” s-o ţină măcar două luni cu câte douăzeci şi cinci de lei pe seară, a trebuit s-o păstreze. În toate serile însă şedea între culise: când venea refrenul, punea mâna în buzunarul jiletcii şi striga:

„Madama! dau ţinţi franţi şuplimentu: mai cu modeştia!”

Revanşă

Direcţia Teatrului o ţinea Costache Caragiale în tovărăşie cu Costache Mihăileanu. Iorgu Caragiale ieşise din şcoala de muzică a cadeţilor – adică jumătate ieşise şi trei sferturi fusese dat afară, pentru că nu-nvăţa nimica şi se ţinea de farse toată vremea. La şcoala de muzică era profesor un popă de regiment muscal, fugit, se zicea, din ţara lui, unde fusese osândit la pierderea darului. Era un popă rău şi ursuz. Odată scoate pe Iorgu la teorie şi-l întreabă în câte feluri se duce o notă ţinută; Iorgu se gândeşte, se scarpină-n cap şi răspunde:

„Crescendo, descrescendo şi *ris*… şi *răs*… şi *ris”* şi nu mai ştie.

— Şi *răs* şi *ris* ce? întreabă popa răstit şi dă să-l apuce de ureche.

Iorgu se fereşte în lături şi răspunde:

— Şi *răs*-popă!

Apoi i-a tras popa şi *crescendo* şi *descrescendo* şi *rinforzando,* şi l-a dat afară: şi astfel se găsea acuma luat pe procopseală de frate-său şi de tovarăşul acestuia, Costache Mihăileanu. În teatru avea câmp deschis pentru instinctele sale de farsă la cari n-a aşteptat mult ca să le dea de lucru.

Într-o seară juca directorul Mihăileanu pe un nobil cavaler rătăcitor. După ce-l omoară vrăjmaşii într-o întâlnire, fraţii de arme îl aduc pe năsălii, îl întind pe catafalc, şi amanta vine să-l plângă. Catafalcul era aşezat lângă fundal tocmai unde venea gaura tabloului – toate tablourile au câte o mică spărtură pe unde se vede dinapoi în scenă şi-n public. Ce-l împinge demonul pe Iorgu? Pune un ac în vârful unei nuiele, vâră nuiaua pân spărtura perdelii şi începe să’mboldească pe răposatul cavaler, pe când îl jelea atâta lume adunată cu veneraţie împrejurul catafalcului.

„S-a stins sufletul cel mai generos, s-a oprit din bătăile ei inima cea mai fidelă!” se vaită amanta dezolată.

Iorgu îi trage câteva bolduri: răposatul şopteşte:

„Ce-i asta, bre? Cine-i acolo?”

„S-a pierdut floarea cavalerismului! s-a frânt spada cea mai nobilă a mândrei Burgundii!” adaugă un frate de arme. Iorgu repetă cruda jucărie; Mihăileanu, fierbând:

„Eşti nebun?… Cine-i ăla?… Vrei să mă scol acum deaici?”

„Mort! mort el! Dumnezeul meu! mort!

Iorgu cu nuieluşa iar; Mihăileanu, în culmea scrâşnirii: „Cine e? să-l ucid când m-oi scula! Ah! m-a omorât mişelul… ticălosul!”

Aş! l-a chinuit pe răposatul până s-a lăsat perdeaua…

Se scoală-n sfârşit Mihăileanu turbat, aleargă pe scenă, află cine fusese „mişelul” şi-i arde lui Iorgu cu sete câteva perechi de palme de-i strămută căpriorii. După aceea mai vine şi celălalt director, Costache Caragiale, şi-i trage altele, ca să-i pună la loc ce-i scrântise tovarăşul. Iorgu le mănâncă şi tace.

Vine mai târziu vremea să se joace „Don Ranudo de Colibrados”, o farsă de Kotzebue, foarte comică deşi prea copilărească. Don Ranudo e un „grande d’Espana” ruinat, lipit pământului, însă tot fudul, tot ţanţoş şi plin de „morgă”. Odată se plimbă cu nobila „dona” de Colibrados, ligniţi amândoi de foame pân satul vasalilor lui, şi întâlneşte pe unul stând pe câmp la gustare. Îl întreabă:

„Mă, ţărănoiule, ce faci tu acolo?

Ţăranul se închină până la pământ:

„Gustam şi eu ceva, stăpâne.

— Ce gustai, mă?

— Nişte brânză, Măria-Ta.

— Ce fel de brânză? ia să văd şi eu ce fel de brânză… Ştii, nobila mea consoartă, că mâncările bădăranilor ăstora au câteodată gust bun, mai ales după plimbare… Ia să-ţi văd brânza, mocofane!…”

Ţăranul le dă atunci o bucată din desaga lui, iar nobilii trebuie să i-o smucească repede şi s-o mănânce cu mare lăcomie. Costache Mihăileanu (don Ranudo) era foarte greţos: te miri din ce i se apleca; de aceea, când avea să mănânce ceva în scenă, îşi aducea bucăţica lui de acasă. Iorgu îi zice directorului, care uitase de mult istoria cu acul:

— Nene Costache, dă-mi mie să joc pe ţăranul.

— Bine; ia-l.

La reprezentaţie, Mihăileanu îi dă bucata frumoasă de caş să-l aibă în desagă. Iorgu însă în scenă mănâncă el caşul şi-i dă în loc un cocoloş de lumânare de seu cu fitil cu tot tăvălit în răzătură de săpun şi acoperit cu praf de tibişir.

Cât era de flămând nobilul hidalgo, de muşcat a muşcat-o, dar n-a putut-o înghiţi brânză bădăranului.

Din care se vede că metoda chinorozului nu-i atât de recentă pe cât s-ar crede

Iorgu se emancipase de frate-său Costache şi locuia singur în casa unde se făceau probele, în, dosul teatrului; avea un salonaş şi o odaie de culcare. În casa aceea se aduna regulat un cerc de ştrengari veseli tot unu şi unu, fel de fel de tipuri. Din cercul acela a făcut parte în tinereţea lor o mulţime de oameni, cari mai târziu au jucat un rol însemnat în ţară: este destul să citez pe cel mai democrat al istoriei noastre – C. A. Rosetti. În această amestecătură de viitori oameni iluştri şi de nulităţi, de oameni de spirit şi de nerozi, pe cari-i aduna şi-i ţinea la un loc numai dragostea de păcăleli, de râs şi de veselie, se afla şi un oarecare Matache Piţirigă – cântăreţ în dreapta la biserica Slobozia, corist la operă şi actor la teatrul român.

Tot într-o vreme răsărea pe orizontul artei naţionale o nouă stea ursită să eclipseze toată pleiada… Peste scurt timp de la apariţia ei, ajunsese obiectul unui cult public. Tânăra stea monopolizase adoraţia eleganţilor timpului, iar pe de altă parte Iorgu monopolizase atribuţiile de preot al sectei. Unul dintre sectarii noului cult, un tânăr boier pe atât de urât şi de zevzec, pe cât era de fervent, fiind şi el membru în cercul ştrengarilor, vine odată la Iorgu şi i se mărturiseşte:

„Aman, Iorgule dragă! sunt prăpădit, nenorocit, nu mai pot trăi de atâta chin: să nu mă laşi!”

Şi-i spune că i-a scris „persoanii” multe răvăşele cu miros de odagaciu, dar că n-a avut parte de răspuns; că este desperat şi s-a

hotărât s-o isprăvească la un fel: ori să capete o întâlnire ca să-şi declare focul, ori să-şi ia adio de la lume; ş-aşa îl roagă pe Iorgu, ca prieten şi băiat de inimă, să nu-l lase şi să-i facă rost de o ocazie, pentru care tânărul va şti să fie cu prisos recunoscător. La această propunere destul de boierească, Iorgu, care ştia toate biletele şi toate stăruinţele urîtului, îi răspunde:

„îţi fac rost, dar mai întâi să dai un chef ştrengarilor". Se-nţelege că a doua seară se şi înfiinţase cheful în salonaşul lui Iorgu. Şampanie din destul, şi toţi ştrengarii în păr.

Ghebosul, căci era şi ghebos înamoratul, gătit, pomăduit şi parfumat, până să nu se pună la masă era şi ameţit de perspectiva fericirii, şi acum trăgea cu coada ochiului la Iorgu aşteptând semnalul – căci fericirea îi era promisă chiar pentru seara aceea… Ştrengarii erau mai nebuni ca totdeauna, iar Matache, în capul mesei, cânta pe nas popeşte:

„Adevăr, adevăr grăiesc vouă: puţin şi nu mă veţi vedea şi iarăşi puţin şi mă veţi vedea!"

Şi râsete… şi chef!… – Tocmai când se-ncinsese bine toiul petrecerii, lui Matache îi vine rău, se scoală de la masă şi iese afară să ia aer… Era prin ianuarie. Mai trece puţin şi Iorgu ridică un toast „pentru realizarea visurilor tuturor amorezaţilor"… era semnalul. Deodată se şi aude în odăiţa de alături o tuse gingaşă năbuşită:

„Ţine-mă, Născătoare! Să nu mă laşi, sfinte Pantazi!" Iorgu deschide uşa de la mijloc, pune mâna în cocoaşa ipochimenului, îi face vânt în odăiţă şi închide la loc… Peste câteva minute se aud ţipetele înamoratului înăuntru şi uşa din fund bufnind, apoi se deschide uşa de la mijloc şi s-arată Matache în *négligé* de junâ cântând în falset ca o maică stariţă:

„… Şi iarăşi puţin şi mă veţi vedea!"

Înamoratul intrase în odăiţă, unde bătea pe fereastră lumina îndoioasă a zăpezii de-afară şi numaidecât începuse să-şi toarne declaraţia. Matache îl mângâiase pe obraz, pe gât, apoi, simţind că urâtul se apropie să-l pupe, îl umflase de păr şi de urechi şi-i demonstrase că nu era ce-şi închipuia. Nenorocitul a dat năvală la uşa din fund, care răspundea în curte, a luat-o la fugă pân zăpadă, pe din dosul Teatrului, şi s-a oprit tocmai la cafeneaua Fialcowski numa-n gheroc şi cu capul gol.

P-atunci junimea aleasă se strângea la Fialcowski. În cafenea era lume multă împrejurul biliardului: se juca o partidă interesantă. Cum a intrat tânărul nostru, toată lumea a părăsit jocul şi a-nceput să bată din palme şi să se strâmbe de râs. Tânărul a rămas încremenit câtva timp – nu-şi putea închipui să fi transpirat aşa de repede ştirea despre trista-i aventură – până i-a spus unul să se uite în oglindă…

Era peste tot obrazul negru-strălucitor ca o cizmă de paradă:

Matache fusese uns pe mâini cu chinoroz.

Înamoratul nenorocit nu şi-a făcut seama singur de disperare – chinorozul pesemne are efect răcoritor – dimpotrivă a trăit şi încă bine, aşa că mai târziu a ocupat multe funcţiuni şi dignităţi înalte, a trecut de mare om politic, de mare orator şi mare literat… bineînţeles că mai mare decât orice a fost şi a rămas până la moarte aceea ce fusese când cu chinorozul lui Matache.

…Când acu câţiva ani adăugam la carnetul meu şirurile de mai sus, tânărul păcălit trăia încă; astăzi el e mort. – Dumnezeu să-l ierte de toate versurile şi de toată proza cu care a înavuţit tânăra noastră literatură, de toate discursurile pe care le-a pronunţat pe rând în cele două Camere şi în întruniri publice! – şi fiindcă „despre morţi numai bine”, iată-i numele, pur şi simplu: Pantazi Ghica.

Logică strânsă

În vremea războiului din urmă, pe vară, lui Iorgu Caragiale îi venise iar furia să joace – căci era retras din teatru de vreo câţiva ani şi avea funcţia de comisar comunal la hala din piaţa Amzii. Despre „această ocupaţie burgheză şi prozaică, şi despre căderea lui din gloria artistică trecută” – aşa zicea el – făcuse într-un moment de inspiraţie câteva versuri lirice cam aşa:

Dup-atâţi ani de fală,
De artă, poezie,
Mă văd vătaf la hală
Peste măcelărie;
Şi bietele bucheturi,
Ce-ades-am secerat,
În nişte zarzavaturi
Acum s-au preschimbat!

Acuma, apucat de nostalgia culiselor, întocmise o trupă de nespălaţi şi luase cu chirie locul viran de pe Podul-Mogoşoaii în faţă stradii Umbrii, unde s-a clădit mai târziu casele lui Ienciulescu. Pune dulgherii să-i facă o scenă, botează localul „Grădina Basarabiei” – era tocmai în toiul retrocedării – şi începe reprezentaţiile.

Într-o sâmbătă seara, era şi sărbătoare, juca „Adam şi Eva”. Grădina era plină, mai ales de ovrei. Iorgu, directorul, n-avea rol; se plimba de colo până colo printre public ca să se bucure de succes. Localul, cum era aşezat, nu era prea potrivit pentru teatru: cu zgomotul trăsurilor de pe Podul-Mogoşoaii, nu putea auzi publicul nimica de pe scenă.

Era tocmai monologul Satanii. Satana se vedea dând din mâini şi din picioare, se vedea mişcând buzele, dar grai deloc. Un ovrei de la locul din urmă, lângă zidul care da în pod, îl vede trecând pe

directorul şi-l cheamă:

„Domnule Director! Domnule Iorgu! iu n-avuz nimica: dracul ala vorbeşte prea încet.

— Strigă-i să vorbească mai tare", zice directorul şi pleacă.

— Mai tare! mai tare! strigă ovreiul.

Degeaba… Iar:

„— Domnule Director!

— Ce pofteşti iar, nene?

— Nu m-avude.

— Apoi dacă nu te-*avude* dracul pe dumneata cum vrei să-l *avuzi* dumneata pe el?"

A rămas ovreiul deocamdată ameţit de logica zdrobitoare a directorului, dar pe urmă s-a dezmeticit şi nu s-a lăsat:

„— Domnule Iorgu!…

— Iar?

— Apoi nu mi-a plătit el să m-avuză: iu am plătit să-l avuz pe el!"

Văzând Iorgu că n-o poate scoate la căpătâi cu ovreiul, îi zice:

„Lasă, nene: nu vezi ce zgomot e afară? mai aibi şi dumneata răbdare până la sfântul Dumitru, pân' ne-om muta de aici!"

Era pe la Sântămărie.

Moment de distracţie

Serghe răposatul era de specialitatea lui dramatică *intrigant* în melodramă şi în comedie *moralist muşcător*. Odată juca cu trupa lui proprie în provincie o melodramă, în care fabula este cam aşa: un mizerabil persecută de moarte pe o pereche de tineri foarte cumsecade, buni nevinovaţi. Îl juca Serghe pe mizerabilul. Acest intrigant face fel de fel de mişelii şi crime, şi ce e mai scandalos decât orice, e că omul acesta pervers are o virtute – conştiinţa ticăloşiei lui, şi spune curat cu cinism revoltător, că el e bun de spânzurat. Victimele, pe care era cât p-aci să le răpună, scapă la un moment dat din mrejele lui. El spumează şi toarnă de ciudă un monolog enorm: după ce mărturiseşte publicului de toate câte le-a făcut, încheie cu o frază de mare efect:

„A! iubiţii mei! A! naivă pereche de turturele! mă credeţi învins?… N-a veţi grijă! nu-mi veţi scăpa! Am să vă înfăşur în urzeala mea ca şi un păianjen infam pe două musculiţe amorezate!… Da, da! sunt infam, sunt un păianjen infam!"

Apoi râde sardonic, şi-aruncă mantaua peste umăr şi pleacă cu paşi largi şi apăsaţi.

Serghe ţinea la monologul lui, decât nu ştia boabă din rol ca de obicei:

„La tine mi-e nădejdea, Caimac băiete! făgăduiesc să fac cinste!"

Caimac era diminutivul de mângâiere al lui Maican sufleorul.

…Iacă a sosit în fine şi marele monolog… Păianjenul infam o ia la început cu binişorul, rar şi-ndesat. Şirurile dintâi merg bine… Pe urmă se porneşte mai iute; Maican îl ţine de scurt; Serghe îi dă zor înainte, se-nfierbântă, iar Maican suflă din fundul inimii. La o frază pe care o apucă bine, Serghe se repede-n goana mare, strigă, sforăie şi nu mai aude pe sufleor. Acesta, cum era foarte nervos şi pripit, pierde şi el şirul, şi se-neacă amândoi de tot. Păianjenul desperat îşi frânge mâinile, bate din picior şi mârâie printre dinţi:

„M-ai omorât, frate Caimac… mersi!"

Dar acum, Maican, tot pierduse şirul, se uita din cuşca lui la Serghe şi-l aştepta să se mai potolească pentru ca să-i poată arunca un început de frază. Cum se uita el aşa, bagă de seamă că i-a plesnit tricoul lui Serghe, şi cu cât se zbuciumă intrigantul mai tare cu atâta se rânjeşte şi plesnitura… În vremea asta Serghe aiurit o ţinea într-una:

„Dar ce e de făcut? Dumnezeul meu! ce e de făcut?" Deodată se opreşte să facă joc de scenă mut şi să-şi mai tragă răsuflarea. Maican profită de ocazie şi-i şopteşte repede: „S-a rupt tricoul, nene Serghe, ieşi!"

Cum aude Serghe şoapta, – o aştepta de mult, – o prinde în zbor şi strigă cu putere:

„Dar ce-i de făcut, Dumnezeul meu? S-a rupt tricoul, nene Serghe, ieşi!"

Maican a căzut de pe scaunul lui din cuşcă sub scenă şi din căzătură a dat în friguri.

Luptă dreaptă

Maican sufleorul era slab şi nervos peste măsură. Pasiunea lui, care lua proporţiile viţiului, era tutunul şi cafelele turceşti potrivite din zahăr – de unde i se trăgea numele de Caimac, numele pe care un filolog neprevenit l-ar putea lesne bănui că provine dintr-o simplă metateză: Maican… Caimac. Odată pune prinsoare cu Dragulici să bea cincisprezece cafele una după alta: a câştigat. Dragulici le-a plătit: dar ca să nu rămână în pagubă s-a prins şi el să bea tot atâtea romuri. După ce le-a băut, zice:

— Mai plăteşti un *pour la dame,* Caimac?

— Nu se poate, răspunde Maican; acuma e rândul cafelelor.

Ruşine

Într-o duminică, în ziua de Crăciun, mitocănimea era ca de regulă în păr la galerie. Se juca „Amicii Falşi" – „Nos Intimes" a lui Sardou. Se făcuse pesemne abuz la casă; se vânduseră probabil mai multe bilete

decât prescrie regulamentul: erau peste cinci sute de mitocani sus, înfierbântaţi ca la orice praznic: vorbeau, râdeau, se certau; şedeau unul peste altul; ţipa unul strivit, ceilalţi făceau chef – ceva nespus. Când să se ridice perdeaua, unul din loja din dreapta a galeriei începe să strige vesel pe altul din loja opusă:

„Niţă al Zamfirii! Niţă al Zamfirii văduvii!

— Uite, mă! zice Niţă către altul de lângă el; vezi, nene, mitocanii din Tirchileşti şi de pă la Bonaparte a-nceput şi ei să vie la teatru… Oleu!”

Apoi se-ntoarce spre cel din faţă care-l chemase:

„Mă, pârlitule, ai luat piatră-n gură când ai intrat înăuntru?”

Niţă era umblat pe la teatru; probabil cei din Tirchileşti intra pentru întâia oară în templul Taliei Române. Lumea a-nceput să râdă; dar a trecut asta şi s-a ridicat perdeaua. Zgomotul din galerie nu înceta însă, aşa că nu s-auzea mai nimic de pe scenă.

Tudoriţa Pătraşcu juca în „Amicii Falsi” pe băiatul lui Marécat – un debutant pe calea viţiilor cu frumoase promisiuni; un ştrengar de vreo şaisprezece ani, care sărută slujnicele şi cade leşinat ţeapăn din cauza remuşcărilor ce i le dă consumarea pripită a unui trabuc furat din tabachera lui papà. Cu toată lipsa vreunui talent mai deosebit, Tudoriţa, tânără p-atunci, frumuşică şi zveltă, făcea un efect minunat: ştrengarul era foarte nostim în pantalonii lui de dril alb, într-un *pet-en-l’air* de catifea şi cu pălărie de paie pusă cochet la o parte *à la diable m’emporte*.

Când să se isprăvească actul întâi, Niţă al Zamfirii, aplecat, cu jumătate trupul peste galerie afară, arată pe Tudoriţa şi zice tovarăşului de lângă el:

„Vezi tu, vere? băiatul ăla e fată mare… Zău!”

Astfel actul întâi s-a sfârşit, în râs şi aplauze, cu mult succes. Am mers să fumez cu actorii între acte.

„Ce zicea mitocanul de Tudoriţa? mă-ntrebă Dragulici.

— Explica altuia că e fată mare.

— Auzi dumneata ce ruşine pe biata Tudoriţa, după atâţia ani de carieră!”

Adevărul e că biata fată plângea de ruşine.

Fericită improvizaţie

Solomonescu era şi cântăreţ la Biserica „Dintr-o zi”, şi artist dramatic. Dimineaţa, după leturghie, se punea la zacuscă, se stropea bine şi se scula de la masă tocmai seara ca să meargă la teatru; după reprezentaţie mergea la Vasile Băcanul, la „Garibaldi”, unde cina cu Dragulici până să toace de liturghie. Cu programa aceasta de viaţă, îşi confunda adesea dimineţile cu serile şi viceversa: la biserică îşi dădea

în petecul declamaţiei şi la teatru în al isonului. Avea pe lângă asta păcatul că nu putea pronunţa niciodată curat numele proprii şi neologismele.

Odată juca Ştefan Mihăileanu pe Olliwer Cromwell în „Muşchetarii" lui Dumas, şi Solomonescu pe un ofiţer de gardă în tabără. Ofiţerul intră în cortul Protectorului şi strigă: „Gen'rale! gen'rale! a sosit *bastamentul!"*

Publicul pufneşte. Generalul se ridică de pe scaun indignat, ca să dea o lecţie incultului:

„Mizerabile! vorbeşte frumos! uiţi că te afli în faţa generalului *Croncovel!"*

Aplauze frenetice. Până târziu acu câţiva ani, nenea Ştefan, de câte ori îmi povestea întâmplarea, pe care o ştiam destul de bine fiindcă fusesem de faţă, îmi zicea:

„Dacă nu-mi venea mie inspiraţia să improvizez vorbele alea, îmi strica dobitocul toată scena!"

Extemporare

În „Roza Magică" *(Pied de Mouton),* Solomonescu juca pe Alguazilul. Într-o scenă alguazilul vine, la ordinele lui Don Nigaudinos, să aresteze pe logodnica acestuia fugară cu altul. În scenă se afla neuitatul Dragulici, Caragiale Iorgu, Solomonescu alguazilul şi perechea inamoraţilor.

Dragulici zice lui Solomonescu:

„Haha! iată şi porumbiţa! Fă-ţi datoria, om al legii"

Solomonescu începe ca la ohtoic:

„Seniorina, te somez să te întorci la casa părintească!"

„Din inimă vorbeşte poliţaiul ăsta, seniore", zice Caragiale.

— Da, răspunde afară din text Dragulici, foarte serios, – din inimă, din inimă numai cam pe nas ca la „Biserica Dintr-o Zi"!

Un „la" natural

Se pregătise „Jianul" pe vremea direcţiei lui Millo. A doua zi era reprezentaţia, dar încă nu se hotărâse cine să cânte doina haiducească între culise. Ghiţă Alexandrescu cânta minunat, dar nu se putea să se-audă glasul lui, fiindcă el juca pe eroul piesei şi cântecul trebuia să fie al altui haiduc… Cine să cânte?…

Mincu, care pretindea că-şi *mancase* vocaţia de tenor, se oferă el. Oferta e primită. Face repetiţie, pune pe Flechtenmacher să-i transpună muzica pentru tenor, nu bea toată ziua nimica, a doua zi înghite la ouă proaspete şi cafele reci, şi seara vine la teatru legat la gât cu o basma mare.

În sfârşit iese între culise la vreme să-şi aştepte replica şi acordul orchestrei. Emoţie n-avea deloc; de ce ar fi avut? el conta sigur pe *si-bemol* şi aria suia numai până-n *la-natural.* Replica a sosit. Orchestra dă acordul şi tenorul porneşte. Rulada introductivă merge bine, intră în măsură, o bătaie, două, trei – la a patra, Dragulici, care-l pândea la spate, îl gâdilă fără veste cu degetul – Ţaţa Miţa, aşa-i ziceam toţi, seneacă. *cuac!*

Glumă proastă

„Şamil sau Vulturul Caucazului" e o melodramă plină de sentimente patriotice şi de scene grandioase. La un moment, după o încăierare sângeroasă, cerchezii iau la goană pe muscali; scena rămâne goală şi pe un vârf de stâncă se luptă în duel un georgian cu un rus: georgianul biruie, ia steagul, şi rusul, străpuns, cade în prăpastie. – Mincu se propune să facă el pe rusul cu steagul:

„Fac eu pe muscalul, să v-arăt eu o căzătură de tragedie cum nu s-a mai văzut în Bucureşti".

Seara îşi aduce o saltea d-acasă, şi o pune între culise la picioarele practicabilului de la spatele muntelui. Vine scena, Mincu, rănit, scapă din mâini stindardul, se loveşte la piept, se-nvârteşte într-un picior şi şovăie. Dragulici şedea pe vine jos între culise cu mâinile gata pe căpătâiele saltelei: când vede că porneşte muscalul de sus, îi trage salteaua!

Erau vreo doi stânjeni de unde pornise Ţaţa Miţa: din norocire însă, n-a suferit tare decât la părţile moi.

Ofertă graţioasă

În „Millo Director", Ţaţa Miţa juca pe Nastasache; Ţaţa era afumat rău de tot în seara aceea. Când vine cu fişicul de cofeturi ca să-i ofere directorului, pe care toţi în piesă îl cred director de minister, zice:

„Domnule Director, mă rog nu poftiţi un *bubon?*

— Mulţumesc, amicul meu, răspunde Millo: mănâncă-l dumneata mai bine".

Un creditor turbat

Millo rămăsese la Brăila dator unui hangiu grec 150 de galbeni, chiria şi întreţinerea trupei două săptămâni şi bani împrumutaţi din mână la plecare. Fusese vorba că imediat ce s-o întoarce la Bucureşti şi va începe teatrul să-i trimită înapoi banii. Aşteaptă grecul un an, doi, trei… scrie zece, cincisprezece, o sută de scrisori – nimic. În vremea asta, se ruinează negustorul, ajunge mufluz şi vine din Brăila cu vreo

douăzeci de galbeni, cât îi mai rămăsese totul cu totul din naufragiul lui. Îl întâlnesc într-o dimineaţă; mă ia la o parte încruntat şi mă-ntreabă unde şade Millo:

„Sinti ruinato, domnule; am venit se me da banii domno Millo, ori lu'mpusco!"

Şi-mi arată un pistol turcesc încărcat… I-am spus fireşte că nu ştiu unde şade debitorul şi l-am lăsat. Seara, mergând spre Fialkowsky, mă gândeam de ce n-am mers să previn pe Millo să se păzească ori să dea de veste la poliţie, când mă-ntâlnesc iar cu grecul. Era liniştit de tot: zice:

„Ştii, am gasit-o pe domno Millo!

— Ei, zic, ţi-a dat?

— As! frate! saracul, ţe se me da! dacă nu împrumutam eu cu ţinţi galbeni, n-avé ţe munca astăzi!"

Îndoit lapsus

Millo juca la Bârlad în *tournée* de vară, având în trupă şi pe răposatul Mincu – nici nu pleca Millo fără Ţaţa Miţa, – era în repertoriu. La Bârlad le mergeau afacerile rău de tot: datori la han, la birt, cafenea, chelneri, la toată lumea. Desperaţi, afişează pe „Jianul, Căpitan de Haiduci" pentru reprezentaţia „de adio", cu speranţa că umple sala, să plătească ceva din datorii şi să plece după noroc în altă parte… Seara, teatrul aproape gol…

Millo juca pe Cârc-Serdar şi Mincu pe Ghincu – ca de obicei. E o scenă unde Jianul, prins odată, scapă, şi Cârc-Serdar întreabă pe Ghincu: „Ce ne facem, măi Ghincule?" şi Ghincu răspunde: „De! ştiu şi eu, Cârc-Serdare!…" Millo se uita la lojile şi scaunele goale trist. Vine scena:

— „Ce ne facem, măi *Mincule?"* întreabă Cârc-Serdar distrat.

„De! ştiu şi eu, *musiu Millo!"* răspunde Ghincu.

Chestie personală

A fost un scandal nepomenit când trupa franceză de operete mici, de la noua grădină Stavri, a cutezat să facă pe scenă un joc de cuvinte, inocent s-ar părea, dar care era să aibă urmări regretabile.

Era într-o piesă o scenă de improvizaţie, în care actorii – neuitaţii Debeer, Roux şi M-lle Gandon, o femeie aproape genială – făceau pe întrecute jocuri de cuvinte în acţiune. Debeer zice lui Roux:

„J'ai un grand oiseau dans ma main!

— *Cela n'est pas possible,* răspunde Roux.

— *Je t'assure.*

— ???"

Debeer deschide mâna şi arată o nucă:

„C'est une noix (une oie), tu vois?

— Ah, oui, răspunde Roux pipăind pe Debeer şi considerându-l lung din cap până-n picioare; *je conviens que „c'en est une".*

După multe alte grozăvii de aceeaşi speţă, Gandon întreabă pe Debeer:

„Vois-tu la tout près de la coulisse des navires?

— Non pas.

— Mais il doit y en avoir.

— Comment?

— Puisqu'il y a là un port, un grand port de Roumanie".

Şi Gandon aduce un porc pe scenă… Atunci începe un scandal înfiorător… Toată lumea în picioare: „Francezii vor să-şi râdă de Români şi de România!… Nu ne putem lăsa insultaţi de străini în ţara noastră!… Afară străinii!… Scuze numaidecât ori o lecţie exemplară ş.cl…" Şi huiduieli, înjurături, fluierături şi bastoane ridicate în sus…

Bieţii artişti vor să se explice… Nu se aude nimic… Scandalul creşte. În sfârşit, Debeer reuşeşte să se facă un moment ascultat, în care timp „îşi cere iertare dacă a supărat cumva pe onorabilul public, că gluma era inocentă, fără cea mai mică intenţie ofensătoare, – un nenorocit joc de cuvinte, pe care artiştii îl regretă din tot sufletul etc.".

Zgomotul începe să se potolească puţin; când deodată un telegrafist înalt şi chipos, cu nişte barbete colosale, se repede turbat până lângă scenă şi făcând nişte gesturi măreţe strigă pe deasupra întregului zgomot:

„Cer cuvântul! Nu se poate! Eu vreau imediat satisfacţie personală pentru *cochon de la Roumanie!"*

A izbucnit un râs general… Dacă râzi, nu mai eşti necăjit: reacţia s-a făcut ca prin farmec şi eminenţii artişti au putut urma în linişte spectacolul.

Bonbon

Într-o vară juca pe piaţa Constantin-Vodă circul lui Hüttemann. Pe-atunci nu se pomenea încă în capitala Belgiei Orientului de *café-chantant:* altă petrecere de vară nu era decât circul, grădina Raşca şi panoramele.

Luceafărul circului era domnişoara Henriette, fiica directorului: frumoasă de basm. Înaltă, subţire şi mlădioasă ca o nuia de richită: talia nu-i trecea printr-un inel, ce-i drept, dar o puteai cuprinde desigur într-un covrig cu susan; trăsuri fine; pieliţa trandafirie; părul negru şi creţ: ochii verzi-deschis – ce raze umede aruncau acei ochi! — gura ca o cireaşă coaptă; dinţii mărunţi, cei de sus cu strungăreaţă la mijloc… Alte signalmente n-are… ba da: în bărbie o gropiţă şi când

râdea alte două în obraji.

Îşi închipuie oricine ce de cofeturi, ce de buchete, şi câte bătăi în fiece seară între adoratori! Dar ceva mai mult… Fata avea un armăsar adevărat arăbesc favorit al ei, tânăr de trei, patru ani, alb tot ca laptele, părul lucios ca sideful, coama şi coada ca nişte fuioare de borangic în unde, urechile străvezii şi rumene, nările roşii şi ochii aprinşi ca doi cărbuni… Alte signalmente n-are… ba da: era pintenog la trei picioare cu câte o pată neagră. Cum era fata, era şi Bonbon – aşa îl chema.

După toate jocurile, gimnastică, sărituri prin cercuri de hârtie şi focuri de artificii, paiaţării, ieşea şi domnişoara Henriette călare pe Bonbon – o apariţie feerică. Era îmbrăcată ca amazoană, un costum de catifea verde ca smarandul, încheiat, dinainte de sus până jos şi la mâneci, cu bumbi auriţi mat; în cap o tocă de aceeaşi stofă cu rochia, cu o pană albă mare, cu mănuşi şi biciuşcă tot albe. Bonbon avea coama împletită în codiţe prinse de panglici; căpăstrul şi frâul de şnur de mătase cu un ciucure mare de ibrişim pe frunte, toate astea verzi, cu câte o mărgea de aur mai la fiecare înnodătură.

Mişcări de şcoală înaltă, păsuri în ritmul muzicii, salturi şi complimente… şi grindină de bucheturi… În sfârşit, domnişoara descăleca în mijlocul arenei, atârna frâul de oblânc, scotea din *aumônière* cofeturi şi le dădea lui Bonbon; apoi făcea gropiţele-n obraji şi striga cu glasul ei de şaisprezece ani:

„Bonbon, embrasse-moi!”

Ştrengarul sforăia şi fugea făcând o sumă de cochetării.

Domnişoara se supăra:

„Qu’est-ce que c’est que cette manière? embrasse-moi tout-de-suite!”

El iar făcea nebunii şi nu vrea… Domnişoara scotea batista, o punea la ochi, începea să ofteze şi să plângă… Atunci Bonbon se oprea din sărituri, se uita lung la ea, se apropia încet-încet şi începea s-o mângâie cu fruntea pe umăr. Ea se întorcea binişor zâmbind şi el îi dădea numaidecât o guriţă:

„Ah! merçi!”

Şi Bonbon pierea din arenă ca praştia.

De prisos, cred, să mai spun câte inimi nenorocise domnişoara Henriette. Cum se arăta în arenă, intrau fiorii morţii în sute de suflete, parcă le-ar fi lucrat o baterie electrică – şi se-nţelege că, dacă era vorba pe baterie electrică, cei mai susceptibili, cei mai buni conducători erau telegrafiştii: straşnic pătimeau toţi, dar dintre toţi cel mai prăpădit era T… aprins la culme. De aceea ne şi zicea, cum era glumeţ de fel:

„Nu vă daţi cu chibrituri pe lângă mine, că iau foc!”

Telegrafistul se afla foarte încărcat de electricitate… se cam trecuse şi din băut de focul pasiunii – nu-i vorbă, şi până nu se pomenea de

domnişoara Henriette se cam trecea el, dar acu era cu câteva grade mai sus. Avea un sfanţ: îl păstrase ca să-şi cumpere un bilet de amfiteatru. Ce şi-a făcut el socoteala? – să intre în circ pe mofturi şi să rămână cu sfanţul să ia tutun şi alune prăjite pentru paiaţe – erau două paiaţe mici foarte comice şi drăguţe. Aşa, pleacă de lângă noi fără veste, dă vreo două târcoale barăcii şi vede în partea grajdului o spărtură în uluci, de vreun stânjen de la pământ, pe unde aruncau rândaşii gunoiul. Se suie pe grămada de gunoi, se vâră pân spărtură şi sare înăuntru: caii se sperie, aleargă rândaşii, pun mâna pe el şi trage-i de-i scăpăra electricitatea, îi trag cât îi trag şi-l aruncă pân spărtură afară.

Tot într-un timp, noi îl căutăm pe după circ, – când ce să-l vedem pe telegrafistul nostru? Stătea pe gunoi şi reflecta adânc. Până să-l întrebăm ce este, se scoală în picioare şi dispare iar înăuntru. Am auzit tăvăleală straşnică în grajd şi apoi ne-am pomenit cu el mototol înapoi… Îl ridicăm numaidecât: el începe să-şi scuture hainele şi zice:

„Ce se socotesc adică nemţii? c-o să mă prindă ş-a treia oară? Parcă eu sunt prost!”

Şi ne-a povestit toată istoria… Am mers de şi-a cumpărat şi el bilet şi am intrat cu toţii… Om fără parte! Domnişoara Henriette nu juca: Bonbon era indispus – îi dăduseră să bea obosit apă rece – pneumonie dublă. A trecut o săptămmă şi Bonbon a murit… Peste vreo câteva zile apoi a plecat şi circul.

Aveam într-o fotografie mare pe domnişoara Henriette şi pe Bonbon sărutându-se; se tot ţinea telegrafistul de mine să i-o dau şi nu vream. Într-o seară, după multă vreme, venind vorba despre circul Hüttemann a început T… să plângă – era iar cam trecut – şi să mă roage să-i dau fotografia neuitatei Henriette. N-am avut ce-i face – i-am dat-o…

Când scriu aceste depărtate amintiri sunt gata să mă culc. Nu mi-ar părea rău să visez pe Bonbon şi pe domnişoara Henriette; asta m-ar întineri cu douăzeci şi cinci de ani… Dar cine poate visa şi când vrea şi ce-i place?… De una, mai bine – e rău să visezi cal alb.

O FĂCLIE DE PAŞTE

Leiba Zibal, hangiul de la Podeni, stă pe gânduri la o masă subt umbrarul de dinaintea dughenii, aşteptând diligenţa, care trebuia să fi sosit de mult: e o întârziere de aproape un ceas.

Este lungă şi nu prea veselă istoria vieţii lui Zibal; dar aşa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rând una câte una fazele ei mai însemnate…

Precupeţ, vânzător de mărunţişuri, samsar, câteodată şi mai rău poate, telal de straie vechi, apoi croitor şi ştergător de pete într-o ulicioară tristă din Iaşi – toate le încercase după accidentul care-l făcuse să-şi piarză locul de băiat într-o mare dugheană de vinaţuri. Doi hamali coborâseră în beci un boloboc sub privigherea băiatului Zibal. O nenţelegere se ivi între dânşii la împărţeala câştigului. Unul din ei luă un crâmpei de lemn ce-l găsi la-ndemână şi lovi în frunte pe tovarăşul său, care căzu ameţit şi plin de sânge la pământ.

Băiatul, văzând sălbăticia, dete un ţipăt de alarmă, dar mizerabilul se repezi să iasă din ogradă şi, trecând pe lângă băiat, ridică mâna asupra-i… Zibal pică leşinat de spaimă. După o zăcere de câteva luni, când se întoarse la stăpân, locul lui era ocupat.

Atunci începu lupta grea pentru viaţă, care se îngreuna şi mai tare prin căsătoria lui cu Sura… Răbdarea însă osteneşte soarta rea. Fratele Surei, hangiu la Podeni, muri, şi hanul rămase lui Zibal, care urmă negoţul pe seama lui.

Aci se află el acuma de cinci ani.

Are strânsă o avere bunicică în bani şi vinaţuri bine îngrijite, o marfă care totdeauna face parale. De sărăcie a scăpat Leiba, dar sunt toţi bolnavi, şi el şi femeia şi copilul – frigurile de baltă.

…Şi oamenii sunt răi şi pricinoşi în Podeni… Ocări… batjocuri… suduituri… acuzări de otrăvire prin vitriol… Dar ameninţările!

Ameninţarea este mai grea pentru un suflet ce se clatină uşor decât chiar lovitura. Ceea ce munceşte acu pe Leiba mai mult decât tremurătura frigurilor este o ameninţare.

„A! *goi* {22} ticălos!” gândeşte el oftând.

Ticălosul este badea Gheorghe – pe unde o fi! – un om cu care Zibal a avut o daraveră foarte neplăcută.

*

Gheorghe venise într-o dimineaţă de toamnă la han, obosit de drum; ieşea din spital – zicea – şi căuta de lucru. Hangiul l-a luat în slujbă. Dar Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal şi prea ursuz… suduia mereu şi mormăia singur prin ogradă. Era o slugă rea, leneş şi obraznic… şi fura.

Într-o zi a amenințat pe balabusta îngreunată, care-l ocărâse cu drept cuvânt, s-o lovească în pântece… aldată a asmuțit un câine asupra lui Strul cel mic.

Leiba i-a făcut numaidecât socoteala şi l-a trimis. Dar Gheorghe nu voia să se ducă; el pretindea cu violență că s-a fost tocmit pe un an. Atunci hangiul a spus că merge în deal la primărie să ceară vătăşoi ca să-l alunge.

Gheorghe a vârât repede mâna în sân strigând: „Iudă!” şi a voit să se năpustească asupra stăpânului.

Din norocire, sosea atunci o haraba încărcată cu muşterii. Gheorghe a început să rânjească, zicând:

„Ce, te-ai spăriet, coane Leiba?… Iaca mă duc.”

Şi apropiindu-se crunt peste tarabă de Leiba, care se dete cât putu înapoi, îi şopti:

„Să mă aştepți în noaptea Paştelui, să ciocnim ouă roşi, jupâne… Să ştii că ți-am făcut şi eu socoteala!”

Atunci intrară muşteriii în dugheană.

„Să ne vedem sănătoşi la înviere, coane Leiba!” adăogă Gheorghe depărtându-se.

*

Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunțe pe amenințător, cerând să fie păzit. Subprefectul, un tânăr foarte vesel, a primit întâi peşcheşul „modest” adus de Leiba, pe urmă a început să râză de jidanul fricos şi să-l batjocorească. Leiba a stăruit călduros să-l facă a înțelege gravitatea lucrului, cum era hanul izolat departe de sat şi chiar de şosea. Dar subprefectul, cu un aer mai serios, l-a povățuit să fie cuminte: nici să nu mai pomenească de aşa ceva, ca să nu deştepte în adevăr, într-un sat unde oamenii sunt răi şi săraci, pofte de călcare.

Mai târziu, peste câteva zile, îl căutară pe badea Gheorghe un pomojnic{23} şi doi călăraşi: era bănuit pentru o pricină.

Ce bine era să-l mai fi răbdat Leiba măcar până la sosirea acestor oameni!… Dar Gheorghe era acu cine ştie unde…

Deşi asta se ptrecuse de mult, totuşi, în mintea omului prins de friguri, se repeta bine impresia figurii lui Gheorghe, a mişcării lui vrând să scoată ceva din sân şi a cuvintelor lui amenințătoare. Cum se deştepta aşa de limpede acea amintire?

Era sâmbătă Paştelui.

Sus pe deal, în satul depărtat ca la doi kilometri printre bălți, se auzeau clopotele bisericii… Şi se aude aşa de ciudat când ai friguri; aci foarte tare, aci aproape deloc… Noaptea care venea era noaptea Paştelui: scadența făgăduielii lui Gheorghe…

„Dar poate că l-au prins până acuma!”

*

…Oricum, Zibal mai stă la Podeni doar pân' la câştiul{24} viitor. Cu capitalul lui se poate deschide un negoţ frumos în Ieşi… În târg, Leiba o să fie sănătos, o să şază aproape de comisie… O să cinstească pe comisar, pe ipistat, pe sergent… Cine plăteşte bine este bine păzit.

Într-un târg aşa mare, noaptea e zgomot şi lumină, nu întunerec şi tăcere ca în valea singuratică a Podenilor. E un han în Ieşi – acolo în colţ, ce loc bun pentru o dugheană! – un, han unde toată noaptea cântă fetele la café-chantant. Ce viaţă zgomotoasă şi veselă! Acolo găseşti la orice ceas, zi şi noapte, pe domnul comisar cu fetele şi cu alţi poreţi{25}.

Ce mai trebuie multă bătaie de cap aici, unde, mai ales de când cu drumul-de-fier, care ocoleşte foarte departe mlaştinile, gheşeftul scade mereu?…

— Leibă! strigă Sura dinăuntru, soseşte diligenţa, s-aud zurgălăii.

Valea Podenilor este o văgăună închisă din patru părţi de dealuri păduroase. În partea despre miazăzi, mai cufundată, se adună, din şipotele ce izvorăsc de sub dealuri, nişte băltaie adânci deasupra cărora se ridică ca nişte perii stufişuri dese de rogoz. Între partea băltoasă şi partea mai ridicată despre miazănoapte, în mijlocul văii, stă hanul lui Leiba: e o clădire veche de piatră, sănătoasă ca o mică cetăţuie: deşi terenul e mlăştinos, hanul are zidurile şi beciurile bine uscate.

La glasul Surei, Leiba se ridică greoi de pe scaun, întinzându-şi membrele obosite; el cată lung în zare către răsărit: nici pomeneală de dilijenţă.

— Nu vine; ţi s-o părut… răspunde el balabustei, şi se lasă iarăşi jos.

Foarte trudit, omul îşi încolăceşte braţele pe masă şi-şi aşază pe dânsele capul, care-i arde tare.

La căldura soarelui de primăvară, care începuse să încingă faţa mlaştinelor, o moliciune plăcută cuprinse nervii omului, şi gândul începu să depene pe fusul conştiinţei bolnave mai rar şi tot mai rar şi înmuiând treptat formele şi colorile închipuirilor…

Gheorghe… Noaptea Paştelui… Talhar… Ieşii… O crâşmă în miezul târgului… O dugheană veselă, care merge bine… Sănătatea…

Şi aţipi…

*

…Sura lipseşte cu copilul de mult d-acasă.

Leiba iese în uşa dughenii să se uite în calea ei.

Pe uliţa mare e o circulaţie vie, o neîntreruptă fâşâitură de roate pe răzoare{26}, acompaniată de ciocăniturile ritmate ale trapătului de potcoave pe luciul asfaltului.

Deodată însă circulaţia se opreşte, şi dinspre Copou se văd venind o grămadă de oameni, gesticulând şi strigând foarte mişcaţi. Mulţimea

pare că escortează pe cineva: militari, o streajă şi fel de fel de public. La toate ferestrele caselor, la toate uşile dughenelor se fnghesuiesc privitorii curioşi.

„Aha! gândeşte Leiba, o pus iar mâna pe un tâlhar!”

Cortejul se apropie. Sura se dezlipeşte din mulţime şi urcă. Lângă Leiba pe treptele crâşmii.

„Ce e, Sură?” întreabă el.

„E un nebun scăpat de la Golia.”

„Să închidem dugheana, să nu deie peste noi…”

„E legat acuma bine; dar adineaori scăpase. S-a bătut cu toţi soldaţii… Pe un jidan, pe care un *goi* răutăcios din mulţime l-a îmbrâncit peste nebun, nebunul l-a muşcat de obraz.”

Leiba de pe trepte vede bine; cu o treaptă mai jos, priveşte Sura cu copilul în braţe.

Este în adevăr un nebun furios, pe care-l ţin câte doi oameni de fiecare parte; pumnii i sunt strâns legaţi unul peste altul cu o curea tare. E un om cu o cherestea uriaşe: un cap ca de taur, părul negru, des, barba şi mustăţile aspre şi împâslite. Prin cămaşa-i, sfâşiată de luptă, se vede pieptul lat, acoperit ca şi capul de un stuf de păr. E cu picioarele goale; gura i-e plină de sânge, şi stupeşte mereu firele pe care le-a smuls cu dinţii din barba jidanului.

Toată lumea s-a oprit… De ce?

Jandarmii dezleagă mâinile nebunului. Mulţimea se dă într-o parte făcând un loc larg împrejurul lui. Nebunul dă un ocol cu ochii şi-şi opreşte privirile care ard spre uşa lui Zibal; scrâşneşte din dinţi, se repede ţintă pe cele trei trepte, şi-ntr-o clipă, apucând în palma dreaptă capul copilului, în cea stângă pe al Surei, le izbeşte pe unul de altul cu atâta putere că le confundă{27} ca pe nişte ouă moi…

Un zgomot s-auzi, o trosnitură care cu nimic nu se poate compara, la întâlnirea celor două titve smăcinate una de alta.

Leiba, cu inima înnodată, ca un om ce cade dintr-o nemăsurată înălţime, dete să ţipe:

„O lume întreagă mă lasă cu dinadinsul pradă unui nebun!”

Dar glasul mut nu se supuse voinţii.

*

— Scoală, jidane! strigă cineva trosnind tare cu o nuia pe masă.

— Proastă glumă! zise Sura din pragul crâşmii; să sparii aşa omul din somn, ţărănoi mojic!

Leiba sări drept în picioare.

— Te-ai spăriet, jidane? întrebă râzând glumeţul. Dormi la nămiez, ai?… Scoală că-ţi vin muşterii… soseşte harabaca poştii.

Şi, după prostul său obicei, care irita rău pe jidan, voi să apuce pe Zibal în braţe să-l gâdile.

— Lasă-mă-n pace! strigă hangiul smucindu-se şi îmbrâncindu-l cu

toată puterea. Nu vezi că sunt bolnav? Lasă-mă-n pace!

Diligenţa soseşte în sfârşit cu aproape trei ceasuri de întârziere. Sunt doi călători, care se aşază împreună cu conductorul, poftit de ei, la aceeaşi masă.

Din convorbirea călătorilor se lămurea bine împrejurarea. La tactul{28} de mai sus al poştii, se întâmplase peste noapte o călcare cu omor în hanul unui jidov. Hangiul omorât ţinea şi schimbul cailor. Tâlharii îi furaseră, şi până să se găsească alţii în sat, călătorii curioşi putuseră cerceta în voie teatrul crimei.

Cinci victime. Dar amănuntele! Daca nu s-ar fi găsit casa prădată, s-ar fi crezut că a fost o cruntă răzbunare, sau fapta nebuniei religioase. În anecdotele despre sectarii iluminaţi, se povestesc câteodată executări de aşa absurdă sălbăticie.

Leiba tremura scuturat de un puternic acces de friguri şi asculta aiurit.

Apoi urmă ceva, care trebuia neapărat să umple de respect pe conductor. Tinerii pasageri erau doi studenţi, unul în filosofie, altul în medicină: mergeau să petreacă sărbătorile în orăşelul lor natal. Între ei se încinse o înaltă dezbatere academică despre crimă şi cauzele ei, şi daca trebuie să fim drepţi, medicinistul era mai bine preparat decât filosoful.

Atavismul… Alcoolismul cu urmările-i patologice… Viţiul de concepţie… Deformarea… Paludismul… Apoi nevroza! Atâtea şi atâtea cuceriri ale ştiinţei moderne… Dar cazul de reversie!

Darwin… Haeckel… Lombroso…

La cazul de reversie, conductorul face nişte ochi mari, în cari străluceşte o profundă admiraţie pentru cuceririle ştiinţei moderne.

— Este evident, adaogă medicinistul. De aceea, criminalul propriu-zis, luat ca tip, are braţele peste măsură de lungi şi picioarele prea scurte, fruntea îngustă şi turtită, occiputul tare dezvoltat; chipul lui e de o caracteristică asprime şi bastialitate, bătătoare la ochii deprinşi: e un rudiment de om; e, cum am zice, fiara, care de-abia de curând a reuşit să stea numai pe labele dinapoi şi să-şi ridice capul în sus, spre cer, către lumină!

La vârstă de douăzeci de ani, după atâta emoţie, după o bună ospătare cu un vin aşa de bine născut şi aşa de bine crescut ca vinul lui Zibal, o frază de nuanţă lirică, fie chiar din partea unui medicinist, şade bine.

Entuziastul tânăr, între Darwin şi Lombroso, găsise vreme să miroasă şi puţin Schopenhauer – „spre cer, către lumină!”

Zibal era departe de a fi priceput „luminoasa” teorie. Pentru întâia oară poate, în aerul umed al Podenilor, se rostogoleau aşa de înalte vorbe, aşa de nobile subtilităţi de gândire.

Ceea ce pricepuse însă Leiba mai bine decât oricine, mai bine decât

conferenţiarul, era ilustraţia izbitoare a teoriei; cazul de reversie el îl cunoştea în carne şi oase: era portretul lui Gheorghe. Acest portret, din care până mai adineaori păstra numai trăsăturile fundamentale, i se redeştepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate până în cele mai nensemnate amănunte.

*

Diligenţa era departe. Leiba o urmărise cu privirile până ce, cotind la stânga, ea se pierduse pe după deal. Soarele scăpătase şi el după coasta de la apus, şi seara începea să-mpăienjinească dulce formele din valea Podenilor.

Hangiul, posomorât, se puse să rumege în minte tot ce auzise.

…În tăcerea nopţii, pierduţi în întuneric, un bărbat, două femei şi doi copii fragezi, smulşi fără veste din braţele binefăcătorului somn de mâna fiarei cu chipul omenesc şi jertfiţi unul câte unul… Ţipetele nebune ale copilului retezate de junghiul care-i despică pântecele.. Gâtul spart de secure, prin deschizătura căruia iese, după fiecare gâlgâitură de sânge, o horcăială surdă… Şi cea din urmă jertfă, care, năucită într-un colţ, asistă la toate astea aşteptându-şi rândul… Procesul mai grozav decât execuţia, jidanul fără apărare în mâna *goilor*… ţestele prea slabe pentru mânile năprasnice ale nebunului de-adineaori.

Buzele lui Leiba, fripte de friguri, urmau machinal gândul tremurând repede, O scuturătură puternică îl apucă dintre spete; el intră cu pasul împleticit în gangul hanului.

„Fără îndoială – gândeşte Sura – Leiba nu e bine deloc, e tare bolnav; Leiba are „idei la cap”… Căci ce înţeles poate avea tot ce face el de câteva zile şi mai ales ce a făcut astăzi?”

Crâşma a închis-o înainte de aprinsul lumânărilor, tocmai când se isprăvea *şabăsul.* De trei ori au bătut muşterii în uşa dughenii, strigând cu glasuri cunoscute să le deschiză. La fiece bătaie, el a tresărit şi a oprit-o şoptindu-i încet şi cu ochii sperioşi:

— Nu te mişca… Nu voi să intre *goi* aici.

El a trecut apoi sub gang şi s-a pus s-ascută pe treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne. Tremură de nu se poate ţine pe picioare şi nu vrea să se odihnească. Ce e mai îngrijorător decât toate, el, Leiba, la întrebările ei stăruitoare, a răspuns aspru şi a trimis-o să se culce, poruncindu-i să stingă numaidecât lumina. Deocamdată, ea s-a împotrivit: dar aşa de scurt i-a repetat omul porunca, încât dânsa, cu toată obida, a trebuit să se supună, resemnându-se să amâne pentru mai târziu lămurirea acestor împrejurări.

Sura a stins lampa, s-a culcat şi acuma doarme alături de Strul.

Femeia avea dreptate… Leiba e în adevăr bolnav.

*

E noapte deplină. Zibal şade de mult pe pragul ce dă în gang şi ascultă.

Ce?

Zgomote nehotărâte vin din depărtare… Parcă sunt tropote de cai, bubuituri de mai înfundate, convorbiri misterioase şi agitate. O încordare înaltă a atenţiei ascute simţirea auzului în singurătatea nopţii; când ochiul e dezarmat şi neputincios, auzul pare că luptă să şi vază.

Dar nu e o părere… Pe drumul care abate din şosea încoace se aud venind paşi de cai. Zibal se scoală şi vrea să se apropie de poarta mare a gangului. Poarta este bine închisă cu o bârnă grea d-a curmezişul, ale cărei căpătâie stau în câte-o bortă în ziduri. La întâiul pas, nisipul strivit sub papucul lui face o scârţâitură prea indiscretă. Zibal scoate picioarele din papuci şi rămâne în colţuni. Aşa, fără vreun zgomot apreţiabil de o ureche neprevenită, el merge la poarta gangului tocmai când călăreţii trec prin dreptul ei în pasul cailor. Dânşii vorbesc încet de tot, însă nu atâta încât Leiba să n-apuce foarte bine aceste câteva vorbe:

— S-a culcat{29} devreme…

— Dar dacă o fi plecat?

— I-o veni rândul aldată… Da eu aş fi vrut…

Nu se mai poate înţelege nimica; oamenii aceia s-au prea depărtat.

De cine era vorba?… Cine să se fi culcat sau să fi plecat?… Cui o să-i vie rândul aldată?… Cine e acela care ar fi vrut altceva?… Şi ce altceva vrea acela?… Şi ce căutau pe drumul de lături – un drum pe care nu intră cineva decât anume ca să se abată la han?…

*

O osteneală zdrobitoare se lăsă pe cerbicea lui Zibal…

„Să fie Gheorghe?”

Leiba simţi că i se sting puterile şi se aşeză la loc pe prag. Între frânturile de gânduri ce se rostogoleau în capul său, el nu putu prinde un gând întreg, o hotărâre… Aiurit, intră în dugheană, trase un chibrit şi aprinse o lampă mică cu petrol.

E o idee de lumină; fitilul e aşa de jos lăsat încât flacăra stă ascunsă în interiorul capsulei de alamă; numai prin gratia maşinii apar de jur împrejur nişte bendiţe verticale foarte subţiri de-o lumină aproape cu totul moartă… Dar este destul pentru ca să vază bine în ungherele cunoscute ale dughenii… A! e cu mult mai mică deosibirea între soare şi cea mai de nimic scânteie, decât între aceasta şi întunericul orb!

Ceasornicul ţăcănea în perete. Zgomotul acesta monoton supăra pe Zibal. Omul nostru puse mâna pe limba ce se legăna şi-i stinse mişcarea.

Gura lui era uscată. Îi era sete. Spălă un păhăruţ în cada cu trei picioare de lângă tarabă şi voi să-şi toarne rachiu bun dintr-un şip; dar

gâtul şipului începu să clănţănească tare pe buzele paharului. Aceste sunete erau şi mai supărătoare. A doua încercare, cu toată voinţa lui de a-şi birui slăbiciunea, nu avu mai mult succes.

Atunci, renunţă la pahar, lăsându-l să cază domol în apă, şi înghiţi de câteva ori din şip. Puse după aceasta la loc şipul, care atingând scândura produse o ciocnitură de speriat. Un moment, se opri înecat de această impresie. Apoi luă lampa şi o puse pe firida ferestrii, care da în gang: pe poartă, pe paveaoa şi pe zidul din potrivă al gangului se zugrăviră nişte bande late de-o lumină cu prea puţin mai deasă decât o închipuire.

Zibal se aşează iar pe prag întinzându-şi urechea la pândă…

Clopote în deal… Toacă pentru înviere… Care va să zică a trecut de miezul nopţii; ne apropiem de ziuă… A! daca ar trece şi restul acestei lungi nopţi ca jumătatea întâia!

…O trosnitură de nisip strivit sub talpă!… Dar el e în colţuni şi nici n-a mişcat măcar piciorul… A doua trosnitură…

Mai multe… E desigur cineva afară, aci, foarte aproape. Leiba se scoală apăsându-şi pieptul cu mâna şi căutând să întoarcă înapoi un nod rebel ce i se ridică în gât.

…Sunt mai mulţi oameni afară… Şi Gheorghe!…

Da, el e; da, a bătut în deal ceasul învierii.

Vorbesc încet:

— Daca-ţi spun eu că doarme. Am văzut când a stins lumina.

— Mai bine; prindem cuibul întreg.

— Poarta o deschiz eu; îi ştiu meşteşugul. Să-i croim ferestruica… Bârna trece pe-aici…

Şi se simţiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanţa pe lemn…

Un sfredel mare se aude rozând ţesăturile uscate ale blănii bătrâne de stejar… Zibal are nevoie să se rezeme: el se sprijineşte în palma stângă pe poartă şi cu dreapta îşi acopere ochii.

Atunci, printr-un capriţiu neexplicabil al intimelor jocuri, se produse în urechea omului dinăuntru foarte tare şi lămurit:

„Leiba! soseşte dilijenţa!”

Era neîndoios glasul Surei… O caldă rază de speranţă… un moment de fericire… este iar un vis!… Dar Leiba îşi trage repede mâna stângă; vârful instrumentului, pătrunzând de partea asta, l-a înţepat în palmă.

A mai gândi la scăpare?… Absurd!…

În creierul care ardea, imaginea sfredelului lua nişte dimensii nemaiînchipuite. Unealta, învârtindu-se mereu, creştea la infinit, şi borta devenea tot mai mare şi mai mare, aşa de mare în sfârşit, încât, în cadrul ei rotund, monstrul putea s-apară în picioare fără să se aplece. Ceea ce se petrecea în acel creier ieşea din sfera gândirii umane: viaţa se ridicase la o treaptă de exaltare din care toate se

vedeau, se auzeau, se pipăiau enorme, de proporţii haotice.

Lucrarea din afară urmează cu metodă şi stăruinţă. Leiba a văzut acuma de patru ori pe rând dintele răsucit de oţel pătrunzând în partea lui şi trăgându-se înapoi afară.

— Amu, adu heresteul… zise Gheorghe.

O limbă îngustă de herăstrău trece prin borta întâia şi începe să ronţăie în mişcări dese şi regulate… Planul este uşor de înţeles: patru borte în patru unghiuri ale unui pătrat; între ele herăstrăul trage liniile; în centrul pătratului s-a înfipt sfredelul mai dinainte; când bucata va fi cu totul dezlipită de trupul întreg al lemnului, se trage afară: prin golul rămas, o mână puternică se introduce, apucă bârna, o dă-ntr-o parte şi… *goii* sunt la Leiba în casă.

Şi acelaşi sfredel, peste câteva minute, are să fie instrumentul caznei lui Zibal şi a tutulor ai lui… Doi gâzi or să ţină victima răstignită jos, şi Gheorghe, cu călcâiul pe pântecele ei, o să vâre încet, ca în blana de lemn moartă, sfredelul în osul viu al pieptului, adânc, mai adânc, până să atingă inima, pe care s-o oprească din zvâcniturile-i nebune şi s-o ţintuiască pe loc.

O sudoare de moarte scăldă tot trupul lui Zibal; omul se-nmuie din închieturi şi încet se lăsă să cază în genunchi, ca o vită ce-şi pleacă sub lovitura din urmă grumazul, pătrunsă că de acuma ea însăşi trebuie să se părăsească pe ea însăşi.

„Da! s-o ţintuiască pe loc!… gândi el pierdut… da! s-o ţintuiască pe loc!”

Şi rămase tâmp cu ochii holbaţi pe lumina de la fereastră… Câteva momente el stete astfel încremenit pe altă lume, dar deodată:

„Da, repetă el surâzând cu o clipire dureroasă; da! s-o ţintuiască pe loc!”

Se petrecu atunci în această fiinţă un fenomen ciudat, o completă răsturnare; tremurătura lui se opri, abaterea dispăru şi figura-i, descompusă de-o atât de îndelungă criză, luă o bizară seninătate.

El se ridică drept, cu siguranţa unui om sănătos şi puternic, care merge la o ţintă lesne de ajuns.

*

O linie, între cele două puncte superioare ale pătratului, era pe sfârşite. Leiba se apropie curios să vază jocul uneltei. Surâsul său se caracteriza acum şi mai tare. Mişcă din cap, ca şi cum ar fi zis:

„Mai am încă vreme.”

Herăstrăul roase cele din urmă fibre de lângă borta cătră care tinsese, şi începu lucrul între bortele inferioare.

„Mai sunt trei!” gândi Leiba, şi cu precauţia celui mai încercat vânător intră binişor în dugheană. Căută sub tarabă, luă ceva, ieşi înapoi cu acelaşi tact, ascunzând obiectul ce-l ţinea în mână, ca şi cum se temea de indiscreţia zidurilor, şi se duse în vârful deştelor la poartă.

Dar ceva grozav! lucrarea de afară s-a oprit cu desăvârşire… nu se mai simte nimic.

„Ce-i asta?… Să fi plecat?… S-a dus?" fulgeră prin mintea omului dinăuntru. Şi la această închipuire, el îşi muşcă buza de jos, cuprins de o nepomenită dezolare…

„Haha!" fusese o urâtă amăgire: lucrarea începe din nou, şi el se pune a o urmări cu bătăile de inimă a celui mai cald interes. Hotărât, omul nostru era muncit de-o neînţeleasă dorinţă de a vedea lucrul cât mai degrabă sfârşit.

„Mai iute! gândi Leiba cu nerăbdare… mai iute!"

Acum se auzeau iar clopotele în deal.

— Mai iute, bre, ne-apucă ziua! zise un glas de afară, îmboldit parcă de voinţa omului dinăuntru.

Lucrătorul porni cu multă activitate. Încă puţine mişcări, şi toate punctele pătratului sunt unite.

În sfârşit!

Sfredelul trage încetinel în afară bucata în patru colţuri… O mână mare şi vânjoasă intră… Până să n-atingă însă bârna pe care o caută, se aud două răcnete, pe când Zibal înfăşură cu putere căpătâiul liber al laţului de butucul fix de la uşa gârliciului…

Laţul era ingenios combinat: o frânghie lungă legată cu căpătâi de un butuc; la o lungime potrivită, pe locul unde era să dispară pătratul scobit, un ochi, pe care Leiba îl ţinea deschis cu mâna stângă, în timp ce cu mâna dreaptă ţinea strâns celălalt căpătâi. La momentul cerut, Zibal dete drumul ochiului şi, apucând repede cu amândouă mâinile căpătâiul liber, cu o smucitură supremă trase înăuntru braţul întreg.

…Într-o clipă operaţia fusese gata… Două răcnete o însoţiseră, unul de pierzare, altul de triumf; mâna era „ţintuită pe loc".

Se auziră apoi paşi depărtându-se grabnic. Tovarăşii lui Gheorghe părăseau lui Zibal prada prinsă cu atâta isteţie.

Jidanul se repezi în dugheană, luă lampa şi cu o învârtitură sigură ridică fitilul sus de tot: lumina captivă între gratii ieşi dasupra veselă şi victorioasă, redând viaţă hotărâtă formelor nebuloase din preajmă-i.

Zibal trecu cu lampa în gang. Tâlharul gemea greu; după încordarea braţului se vedea că renunţase la o inutilă zbuciumare. Mâna umflată şi degetele încovoiate… părea că vrea s-apuce. Jidanul apropie de ea lampa. Un fior: frigurile se întorceau iar. Aplecă lumina prea aproape, încât, tremurând, atinse mâna tâlharului cu sticla fierbinte: o crispaţie violentă a degetelor se produse urmată de un vaiet surd…

La vederea acestui fenomen, Zibal tresări… prin ochii lui scăpărase o inspiraţie excentrică. Începu să râză cu un hohot care zgudui bolta gangului şi intră repede în dugheană.

Mijea de ziuă.

Sura se deşteptă deodată… parcă auzise prin somn nişte răgete

îngrozitoare… Leiba nu era în odaie. Toate cele din ajun îi reveniră în minte. Se petrecea ceva rău. Sări jos din pat şi făcu lumină. Patul lui Leiba era nedesfăcut. El nu se culcase deloc.

Unde era?… Femeia îşi aruncă ochii pe fereastră; pe dealul din faţă se plimba un stol de lumini mici şi vioaie, care se mişcau, săltau, aci ascunzându-se, aci ivinidu-se iarăşi… Ieşeau de la Înviere. Sura deschise oleacă fereastra; atunci auzi gemete înfundate la poartă. Înfiorată, coborî iute pe scăricică. Gangul era luminat. Ieşind pe gang, femeia fu izbită de o grozavă privelişte.

Pe un scaun de lemn, cu coatele pe genunchi şi cu barba rezemată în mâini, sta Zibal. Ca un savant care, în amestecul unor elemente, ar căuta să prindă un secret subtil al naturii ce de mult îi scapă şi-l necăjeşte, Zibal ţine ochii aţintiţi asupra unui lucru spânzurat, negru şi inform, sub care, pe un alt scaun, la o potrivită înălţime, arde o făclie mare.

Zibal priveşte fără să clipească procesul de descompunere a mâinii ce desigur nu, l-ar fi cruţat pe dânsul. El n-auzise urletele de-afară ale nenorocitului: era acuma prea interesant ce vedea ca să mai şi auză. Zibal urmărise cu nesaţiu toate contorsiunile, toate crispaţiile stranii ale degetelor, apoi amorţeala cuprinzându-le încet pe unui câte unul – erau parcă labele unui gândac, care se zgârcesc şi se întind, se agită în mişcări extravagante, tare, mai încet, încet de tot şi apoi înţelenesc sub jocul unui copil crud.

Era sfârşit. Mâna cocea şi se umfla încetinel fără mişcare.

Sura dete un ţipăt.

— Leiba!

Zibal îi făcu semn să nu-l deranjeze… Un miros gros de carne arsă se răspândea în gang; o fâşâitură se auzi şi mici plesnituri.

— Leiba! ce e? repetă femeia.

Se făcea ziuă bine… Sura se aruncă şi trase bârna. Poarta se deschise de perete târânid trupul lui Gheorghe spânzurat de braţul drept. Mulţimea sătenilor, toţi cu făcliuţele de Paşte aprinse, năvăli înăuntru.

— Ce e? ce e?

Îndată înţeleseră; ce fusese.

Zibal, care stătuse până aci nemişcat, se ridică grav în picioare. El îşi făcu loc să treacă, dând cu linişte lumea la o parte.

— Cum a fost pricina, jidane? întrebă unul.

— Leiba Zibal – zise hangiul cu tonul înalt şi cu un gest larg – merge la Ieşi să spună rabinului că Leiba Zibal nu-i jidan… Leiba Zibal este *goi*… pentru că Leiba Zibal a aprins o făclie lui Christos!

Şi! omul plecă încetinel spre răsărit la deal, ca un călător cuminte, care ştie că la un drum lung nu se porneşte cu pasul pripit.

GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ”

Eram ş-aşa indispus de neodihnă. Toată noaptea trecută moţăisem ghemuit în unghiul unui vagon de clasa a doua, înghesuit de o companie veselă de bucureşteni cari se-ntorceau de la expoziţie – un potop de impresii şi amintiri… Mă despărţisem de ei de dimineaţă, ş-acu pe-nserate intram în orăşelul meu, natal, unde nu mai fusesem de copil… Trebuie să mărturisesc că n-am simţit „acele palpitări” cari se simt la orice revedere de acest fel; ce-i drept, nici pomii şi altele n-au manifestat faţă cu „vechiul lor prieten” vreo deosebită emoţie. De la gară trec prin nişte uliţe triste: miroase a scăpătare şi părăginire. Asta mă indispune şi mai mult. Să plec cu trăsura-nainte, pe-ntuneric şi pe un drum necunoscut? Nu! mai bine să rămân aici o noapte; am nevoie de repaos; să dorm fără cletinătură, fluiere, clopote şi mai ales fără impresii mirifice de la Paris. Tocmesc trăsura pe *a* doua zi la patru şi trag la „Grand Hôtel *Victoria Română”,* în centrul oraşului.

Otelul meu are două caturi. Jos e la mijloc gangul, de o parte *„Restaurant et Berărie*”, de alta *„Cafenea et Confiserie”*. Dinaintea „confiseriei” sunt aşezate mese şi scaune până la mijlocul stradei; aci se strânge seara societatea aleasă. Acum e plin de lume. Sosirea mea produce senzaţie. Toţi ochii se pironesc asupră-mi. Opresc o cameră şi stau la o masă în partea restaurantului să beau o bere… Privirile mă săgetează; pe lângă cei de la mese, ies acuma să se uite la mine şi cei din cafenea… Un băieţel ca de vreo cinci ani se scoală de la locul lui, vine binişor la masa mea şi se pune, mâncând dintr-o prăjitură, să mă studieze de aproape. „Nicule! vin la mama!” strigă o damă. În zadar; copilul, numai ochi, n-aude. Am rezistat până aci, înfruntând ploaia de săgeţi; privirile copilului mă biruiesc. Mă gândesc la bestiile din menajerii; ele, afară de chinul dureros al captivităţii, mai sufăr unul, care acuma văd eu cât e de neplăcut – să rabzi, fără să le fi solicitat, privirile persistente ale unei mulţimi curioase. Dar dacă ar fi numai privirile! Exemplare din menajerie, publicul este rugat să nu le atingă; pe mine, băiatul, cu mâna plină de spumă de zahar, mă şi pipăie! Imposibil de răbdat… O sforţare… Mă scol în sfârşit, evitând privirile copilului, plătesc şi intru pe gang… Băieţelul se ţine după mine până la scară şi stă locului să se uite cum mă sui, până când, făcând cotul scării, îi ies din bătaia ochilor. Am scăpat, dar m-a apucat capul…

…Numărul 9 – odaia mea… E o căldură năbuşitoare înăuntru şi miroase a vopsea cu terbentină proaspătă… Să deschiz… Ferestrele dau în uliţă. În faţă e o răspântie. În fund se vede foişorul de foc dasupra casei oraşului. Pe sub ferestre trece strada „Independenţii”, care la dreapta dă în strada „Regală”, strada principală din faţa otelului. Aceste lămuriri topografice le datoresc chelneriţii, care, manifest indispusă c-am deranjat-o, mi le dă scurt, îmi aprinde

lumânarea şi pleacă bufnind uşa. De-abia acuma încep să recunosc locul. „Grand Hôtel” stă pe maidanul unde ne jucam în copilărie. Parcă văz încă maidanul plin de popor înghesuindu-se la o masă, pe care o săptămâna a stat zi şi noapte o condică enormă deschisă. Era după 11 fevruarie. De câte ori ieşeam de la şcoală, iscăleam toţi da, şi fiecare de mai multe ori… De mici aveam sentimente civice în oraşul meu natal!

Uliţele din dosul *„Victoriei Române”* au rămas cum le ştiam odinioară. În cele două colţuri ale răspântiei din faţă, este de o parte un birt şi de alta o cafenea mică. De la fereastra mea văd bine ce se petrece peste drum. În cafenea, un individ, aplecat cu pieptul pe biliard, citeşte o gazetă deschisă mare pe postavul verde: într-un colţ, doarme altul cu capul pe masă. Dincolo, în birt, sunt două femei şi doi tineri; beau şi râd; lângă ei pe o laviţă, cântă doi lăutari. După gesturile şi grimasele cobzarului, după mişcările ce le face cu pântecele, pare a fi un cântec obscen. Dacă n-ar fi trăsurile, cari s-nvârtesc mereu pe dinaintea otelului, aş auzi tot…

Zece ceasuri… Să mă culc… Las ferestrele deschise şi lumânarea aprinsă şi mă aşez în pat… Mă doare capul… Băiatul cu prăjitura… Ce ochi!… Oare să fi existând deochiul?… Un neastâmpăr nesuferit îmi furnică din talpă până-n creştet… Insecte!… Iute jos din pat!… Iau lumânarea să văd de aproape… E grozav!… Un popor întreg, ca la un plebiscit… şi umblă şi aleargă pe cearşaful alb încoace şi-ncolo uimite de lumină! Ce să fac?… Trebuie să dorm!… în pat, imposibil… Trag cearşaful, îl scutur bine pe fereastră şi-l întind pe covor în mijlocul odăii; desfac un pachet de tutun, presăr pe cearşaf şi mă culc pe jos… îmi arde toată pielea; nu pot adormi; sunt ameţit, nervii iritaţi – simt enorm şi văd monstruos. Lumânarea îmi dă drept în ochi… Mă scol s-o mut şi apoi m-aşez la loc.

…Deodată sar în picioare… zgomot mare în uliţă! Merg degrab la fereastră… O suflare răcoroasă de afară mă înviorează… Cadranul transparent de pe foişorul de foc arată unu şi-un sfert… Când au trecut trei ceasuri?… Am aţipit, prin urmare?… Ce e în stradă?… Măturătorii oraşului… Au prins un câne la mijloc. Ştiu… Asta e o petrecere populară la noi; am văzut-o de atâtea ori…

Câţiva inşi se pun la pândă de-o parte şi de alta a uliţii. Un câne flămând rătăceşte căutând dosurile bucătăriilor şi unghiurile unde se scutură gunoaiele. La un semnal, toţi se ridică şi-l împresoară din toate părţile. O clipă, animalul se opreşte îngheţat; sângele-i dă năvală la inimă, care-ncepe să zvâcnească de coaste… E pierdut!… Părul i se zbârleşte pe coamă. Un fior îi fulgeră de-a lungul prin şira spinării şi-i încovrigă coada d-a-ndăratele, până-i înfige vârful în pânteee… Ochii turburi caută încotrova un punct de scăpare; dar abia se pune problema în mintea aiurită, şi o piatră l-a izbit peste bot, alta la o

încheietură, un lemn peste şale şi altele plouă… El îşi iese acum din sine: maşina cea vie dă drumul rezervei de energie – pentru aşa moment o păstra – niciun gând de economie… trebuie cheltuită toată! Opintindu-se din fundul rărunchilor, animalul s-avântă orbeşte în faţa loviturilor… Un răcnet suprem! sparge rândurile vrăjmaşilor, le scapă printre picioare şi fuge uitându-se drept şi numa-nainte, fuge mereu până dă de un loc singuratic. Aci s-aşează, stins de oboseală, să-şi liniştească cutremurul membrelor, să-şi lingă rănile şi să se vaite discret de durere. Somnul se capătă mai ieftin decât hrana şi deocamdată i-e mai trebuincios; truditul trup se încolăceşte binişor, închide ochii trişti şi adoarme oftând greu din afund.

Toată intervenirea mea acum în favoarea animalului este zadarnică. Degeaba raţionez eu de sus de la fereastră că nu le e permis unor oameni ai autorităţii să turbure liniştea nopţii şi somnul contribuabililor. Pot eu striga mult şi bine: cine m-aude? Huiduiturile şi râsetele acopăr chiar glasul celui mai interesat, chelălăiturile animalului. Îl mai văd doar cum se zbate sub loviturile măturoaielor, ridicând cu contorsiunile lui un nor gros de praf… Sunt nervos; nu mai pot privi; dar tot ascult… De mirare… cinele nu mai ţipă de loc. A fugit!… Urmează râsete… Mă uit iar. Măturătorii stau tolăniţi pe trotuar; iar la lumina felinarelor din colţuri se vede în mijlocul stradei victima lungită – e un căţel mic, alb şi lăţos… Mă culc supărat la loc. Mai am doua ceasuri şi scap… Bietul dobitoc!… Acu încep vâjâiturile măturoaielor… Dacă ar fi căţelul favorit al vreunei dame – parc-am văzut una adineaori la „confiserie” cu un căţel în braţe – şi ea ar fi amica vreunui om influent din localitate, atunci măturătorii…

Ceartă pe jos în cafenea… S-a spart ceva… parcă o uşă cu geamuri trântită cu violenţă… Ţipete de femei, strigăte de bărbaţi, fluierături febrile de gardişti… Aha! a venit stăpâna căţelului. Alerg la fereastră. Nu se mai văd ceasurile la foişorul de foc: lumina de-ndărătul cadranului s-a stins; dar mai sus de foişor, arde clipind în cadenţă steaua dimineţei – se face ziuă… E o grămădire dinaintea birtului din colţ… Precupeţi, cari merg cu coşurile încărcate la piaţă… Ce să fie?... O femeie numa-n cămaşe, cu picioarele goale, cu părul desprins, ţine strâns de piept pe un om îmbrăcat în uniforma de poliţie. El luptă să scape – ea nu-l lasă. Femeia începe să zbiere răguşit făcând gesturi extravagante.

— Ce, domnule! care va să zică, dacă sunt o nenorocită „să-şi bată joc de mine dumnealui, pentru că e de la poliţie?… Şi mai întâi, cine ce treabă are? dumnealui a fost amantul meu?

Comisarul, îndreptându-şi mondirul boţit la piept:

— Sergent! e beată… la arest!

Doi inşi o înhaţă; ea se smuceşte şi dă să se repează iar; dar un sergent voinic o apucă de braţ şi o-nvârteşte-n loc:

— Nu zbiera şi mergi! strigă el scrâşnind şi lovind-o greu cu palma peste gură.

Aud atunci o horcăială-necată şi, în cadrul luminat al birtului, văd silueta albă a femeii ridicând în sus braţele goale cu pumnii încleştaţi şi dând capul cu părul despletit pe spate, ca şi cum i s-ar fi frânt gâtul. Un moment se răsuceşte de mijloc, apoi cade ţeapănă pe spate în prag… Pun mânile la ochi şi mă dau înapoi…

Lumânarea arde-n fundul sfeşnicului cu flacăra din urmă. Cobor iute, scol pe portar şi plătesc. Patru ceasuri… Luceafărul se stinge şi el încet-încet; vine soarele… Trăsura m-aşteaptă. În câteva minute sunt afară la câmp. Ce dimineaţă! ce răcoare! şi ce singurătate!

Uf!… Niciodată n-am să uit ce bine m-am odihnit o noapte în oraşul meu natal, la nr. 9*,* „Grand Hôtel *Victoria Română”!*

OM CU NOROC!

Amicul meu, domnul Manolache Guvidi, este o persoană cunoscută în societatea noastră; e un om cu o avere însemnată, câştigată printr-o muncă onorabilă; e un om inteligent şi serios, un bun soţ şi un bun tată de familie. Cu atâtea calităţi trebuia să reuşească în lupta pentru viaţă: invidioşii, cu toate clevetirile lor, n-au putut nimic în contră-i.

Odată, în vremea primei sale căsnicii, el avea o mare întreprindere publică – aceea a fost începutul prosperităţii lui, deoarece din câştigul acelei afaceri a ieşit cheagul averii frumoase de care se bucură astăzi. Invidioşii intriganţi căutară să-l sape şi, după o campanie învierşunată prin grai şi prin presă, reuşiră să producă în cercurile înalte un curent defavorabil amicului Manolache.

Alergături, protestări, plângeri fură zadarnice din parte-i. Atunci, ca să nu se dea bătut şi totuşi să nu mai meargă fără folos la locurile oficiale, unde fusese bruscat şi ameninţat cu rezilierea contractului şi cu un proces ruinător, el trimese pe nevastă-sa să parlamenteze cu un personaj de mare influenţa, care oarecând îl ajutase la nevoie, arătându-i multă bunăvoinţă.

Domnul Guvidi se cunoştea pe sine; el ştia că, cu caracterul său „neîncovoiat şi mândru”, n-ar fi putut conduce aşa de bine ca soţia sa această daraveră delicată. Doamna Guvidi, deşi foarte tânără, sub înfăţişarea şi manierele ei copilăroase, ascundea mai mult tact diplomatic. În adevăr, bărbatul socotise cuminte: ceea ce omul „tare şi aspru”, cum se ştia el, ar fi putut compromite, femeia slabă a scos-o cu blândeţe la un fericit capăt.

Gurile răuvoitoare au trebuit în sfârşit să tacă ostenite; iar amicul nostru, luat îndeaproape de tot sub puternica protecţie a înaltului personaj de care am vorbit, şi-a putut urma înainte treburile şi realiza câştigul însemnat pe care-l merita munca lui inteligentă şi neobosită.

Şi nu numai atâta: de la această împrejurare s-a stabilit între familia Guvidi şi protectorul său o prietenie din cele mai călduroase, care a plutit într-un senin neîntrerupt atâţia ani – până când moartea crudă a răpit în floarea vârstii pe doamna Guvidi.

Sărmana femeie! aşa de tânără, aşa de frumoasă şi atât de iubită! Cine-şi putea închipui! Şi ce gol a lăsat ea în urmă!

„IREPARABILĂ PIERDERE PENTRU CEI CE RĂMÂN NECONSOLAŢI!”

Acestea sunt cuvintele negre şi pline de durere ce le-am citit cu toţii pe panglica lată a celei mai frumoase cununi de violete de Parma, când am urmat tristul convoi. Iar pe cununa depusă de jalnicul soţ era o vorbă şi mai scurtă, şi mai sfâşietoare:

Mult a trecut de atunci şi timpul, ca mai totdeauna, a alinat „eterna” durere, umplând încet-încet cu uitare golul ce-l lăsase în urmă-i încântătoarea pierdută.

Când golul a fost cu desăvârşire umplut, amicul nostru Manolache s-a însurat a doua oară.

Om cu noroc!

Aceasta, soţia a doua, este tot aşa de tânără şi de frumoasă cum era odinioară răposata; iar cât despre tactul diplomatic, atât de necesar când are cineva daraveri mari şi multiple, putem spune că o întrece.

Şi de aceea afacerile casei Guvidi & Co. sporesc mereu şi merg din ce în ce mai bine: succesul este robul amicului nostru; norocul umblă după omul acesta ca un câine ascultător şi credincios.

Mă gândeam tocmai ce roman bogat şi senin s-ar putea face din studiul vieţei acestui tip de om fericit, pe care-l cunoaştem toţi aşa de bine în societatea noastră, când iată că primesc prin poştă următoarele:

„Domnul şi Doamna M. Guvidi au onoarea a vă ruga să petreceţi ziua de duminică la moşia lor Moara-de-piatră.

Adunare restrânsă de intimi.

Ţinuta absolut fără pretenţie: *où il y a de la gêne, il n’y a pas de plaisir*{30}.

Nota. La gară v-aşteaptă trăsura.”

Stilul e femeia… Graţioasa doamna Guvidi! Îi cunosc scriptura şi dictonul favorit, pe care-l spune aşa de des şi cu o atât de fermecătoare clipire de ochi!

*

Moara-de-piatra ca moşie e o moşie mică; da, dar ce rai mic!

E aşezată la o distanţă de douăzeci de minute de la gara... Un parc măreţ şi un *cottage*{31} englezesc cum se găsesc rar pe la noi.

Cu cât socotiţi că a cumpărat moşia asta? N-o să credeţi, căci în adevăr eu însumi n-aş crede, dacă n-aş şti pozitiv. Cu cât?… Cu o pereche de cai roibi… atât! Frumoşi cai, ce e drept; dar, oricum, să capeţi o moşie, care face două sute cincizeci de mii de lei ca o para, pe o pereche de cai, care mult-mult să facă cinci mii, cinci mii cinci sute!… Aci însă a lucrat un alt factor mult mai puternic decât interesul – patima.

Fostul proprietar al Morii-de-piatră era multcunoscutul N…, distinsul *sportman,* un flăcău destul de copt, putred de bogat, şi care, cum îi ştim toţi, are o pasiune neînfrânată pentru cai. A văzut odată la şosea pe doamna Guvidi cu roibii – îi mâna singură – în cine ştie ce

dispoziţii de spirit se afla omul – se zice că jucase toată noaptea trecută la „Jockey” şi pierduse mult – şi de atunci n-a avut pace, nici somn.

Astea le povesteşte însuşi amicul nostru comun, Guvidi.

Caii aceia au devenit pentru N… o marotă{32}, o idee fixă, o boală, cum vreţi s-o numiţi. Ce n-a făcut ca să-i capete? I-a urmărit pretutindeni; a legat cea mai strânsă prietenie cu Guvidi, a stăruit, s-a rugat, s-a umilit… în zadar toate. Deşi bărbatul stăruise să-i facă hatârul noului prieten, nevasta nu voia cu nici un preţ.

— Nu fac târgul pe bani! a zis ea o dată cu hotărâre.

— Atunci, pe ce? a întrebat N… cu tonul omului gata la toate.

— Pe… N-o să vrei…

— Orice!

— Pe Moara-de-piatră! a răspuns scurt femeia, care era acuma parcă mai frumoasă ca totdeauna.

— Ei! prea exagerat! a întrerupt Manolache, amestecându-se şi el în vorbă din fundul salonului, unde-şi citea gazeta.

— Ce te-amesteci dumneata în tocmeala noastră?… nu te priveşte! i-a obiectat doamna încruntându-se ca un copil răsfăţat.

Domnul Guvidi dete din umeri şi-şi urmă înainte citirea.

— Îţi place mult?… mult? a întrebat N…

— Mai mult, desigur, decât îţi plac dumitale… caii mei, a zis ea zâmbind cu un fel de răutate sceptică.

— Asta este peste putinţă! a răspuns N… încet şi înecat, şi ochii lui, care văzuseră multe, aţintiţi în ochii femeii tinere, sclipiră într-un chip foarte ciudat.

— Nu crez până nu mi-ei dovedi-o! zise ea şi mai încet, accentuându-şi bine zâmbetul răutăcios.

Târgul s-a făcut… Nici nu se putea altfel – altfel nu căpăta N… ceea ce dorea cu o atât de adâncă pornire… Roibii au fost ai lui.

Şi astfel, de vreo şase ani acuma Moara-de-piatră este proprietatea Guvizilor.

*

Am ascultat de gentila invitaţie şi nu mi-a părut rău. E în adevăr un loc încântător, şi am petrecut în sânul acestei familii model cum nu se poate mai bine.

Dar nu era o petrecere ordinară: se rupea turta Nicuţii – copila unică împlinea cinci ani.

Câte şi ce daruri – o avere!… Între altele o fotografie recentă – încadrată în patru vergele de aur masiv, prinse la încheieturi cu ţinte de diamant ca boabele de năut – naşul ţinând în braţe cu dragoste pe mica fină, care-i râde cu nevinovăţie.

Naşul a făcut o frumoasă surpriză oaspeţilor: a adus din Bucureşti muzica roşiorilor.

Ospăţul a fost strălucit şi balul pe iarbă verde foarte animat şi vesel.

A doua zi, luni, având fiecare dintre invitaţi afaceri de dimineaţă, am trebuit toţi să luăm trenul care trecea la unu noaptea.

O noapte de septembrie limpede ca sticla curată… vreme dulce şi lună plină… zece trăsuri mergând la pas şi banda roşiorilor cântând un marş triumfal în frunte – de neuitat.

Familia Guvidi cu naşul ne-a condus până la gară.

Ne-am suit în vagon cu toţii, după ce am mulţumit gazdelor şi îndeosebi doamnei, care făcuse onorurile cu graţia ei obişnuită etc…

N… care n-avea ca noi treabă, a rămas pentru o noapte la Moara-de-piatră. Guvidi, aşteptat a doua zi negreşit în oraşul P… unde-l chemau nişte afaceri urgente, a rămas în gară s-apuce trenul ce venea din Bucureşti şi cu care noi ne încrucişam la întâia staţie.

Se-nţelege că în tren am vorbit toată vremea numai despre petrecerea minunată de cu ziua, şi am fost unanimi în a ferici, cu mai multă sau mai puţină invidie, pe amicul Manolache de cât noroc a avut şi are.

Doamna Z…, una dintre invitate, o văduvă respectabilă, care ştie toate câte se petrec în societatea noastră, şi chiar mai multe, ne-a afirmat pe drum – „contând, se-nţelege, pe discreţia noastră” – că N…, cum era cam bolnăvicios, şi-a făcut testamentul şi lasă aproape toată averea sa copilei lui Manolache pe care o iubeşte la nebunie.

Şi toţi, fireşte, am trebuit să zicem iarăşi:

„Mare noroc pe Guvidi!”

PĂCAT…

I

Un băietan voinic – barba de-abia-i mijeşte, şi sub căciula de oaie părul creţ şi des… şi nişte ochi blânzi – şi mintos tânăr. Când a plecat de-acasă să meargă la Bucureşti p-atîţia ani în şcoli, mama lui – de treabă femeie! – l-a sărutat de atâtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula şi iar l-a sărutat, şi i-a zis:

— Niţă, mamă, te duci frumos şi sănătos: să-ţi ajute Dumnezeu şi Maica Domnului să-mi vii înapoi tot aşa!

Şi cât era de cuminte bătrânica nu s-a mai putut stăpîni… a biruit-o plânsul. De multe ori a dat el să plece, şi ea l-a ţinut să-l mai mângâie încă. Lui i-ardea să se ducă, şi măcar că-i era dragă mama, parcă avea necaz pe ea că-i prea întârziază plecarea. A plâns şi el, ce-i drept, de plânsul ei; dar pe când ochii-i erau trişti, închipuirea zbura cu bucurie pe drumul ce i se deschidea lung şi necunoscut înainte.

*

Trei ani de-o neclintită monotonie… Aceleaşi ceasuri… aceiaşi paşi… trei ani întregi! Al patrulea, deşi se anunţase de la început a urma aceeaşi neabătută cale, păstra pentru mai târziu o noutate, o ciudată surprindere.

Alături cu seminarul, o casă veche boierească… De la ferestrele şi de pe pridvorul din spatele ei, se vedea peste zid în curtea de recreaţie a şcolii. Odată, într-o zi de sărbătoare, Niţă se plimba singur pân curte cu o carte în mână: rămăsese în şcoală să se prepare de examenele apropiate. Era o dogmă încâlcită; el ocolea curtea repeţind pe de rost cu cartea-nchisă-n mână. Anevoie se putea ţine minte aşa fraze torturate… Deschise iar cartea…

Trecând prin dreptul zidului, seminaristul tresări; un ghemotoc de hârtie îl lovi pe mână şi alunecând peste cartea deschisă sări cât colo înaintea lui. Niţă se opri în loc… Neapărat iar o glumă a vreunui camarad… un miez de pâine muiat în cerneală… sau cine ştie ce.

Se uită-mprejur… în curtea şcoalii nimeni… Lovitura venise dinspre casele de-alături… Ridică ochii-n sus şi văzu la cea mai apropiată fereastră vecină, care era deschisă, perdelele mişcându-se ca şi cum ar fi fost cineva ascuns îndărăt… Ce-o fi?

Să vedem… Seminaristul s-aplecă şi luă ghemotocul: era ceva înfăşurat înăuntru… Voi să-l desfacă… O înţepătură… Un ac cu gămălie! Ce păcăleală proastă!… Supărat, trânti ghemotocul şi începu să şteargă degetul împuns, în vârful căruia, după fiecare storsătură, creştea repede la loc o mărgea mare roşie.

Ghemotocul izbit cu necaz de pământ se desfăcu… între cutele lui o floare!… Cu mirare şi cu mai multă luare-aminte ca-ntâia oară, el ridică binişor hârtia… în adevăr era o garoafă – ca sângele ce-i curgea din deget – ruptă de curând.

Desfăcu atunci mai bine… Ceva scris…

Trupul tânăr se simţi furnicat din creştet până-n tălpi de un fior fierbinte… Căldura toată i se urcă la frunte… Ascunse în sân hirtia şi floarea, cercetă de jur împrejur cu ochii să nu fi văzut cineva din şcoală cele petrecute, şi fugi înăuntru fără a mai cuteza să ridice ochii la fereastra unde se mişcau perdelele.

*

Bolnav… Friguri şi bătaie de inimă, încât nu se putea ţine pe picioare. Părintele-directorul s-a convins că e rău băiatului şi l-a trimis să se odihnească. Niţă s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sân floarea şi biletul ş-a citit încă o dată, iar, şi mereu:

„Eşti frumos… Dacă ai vrea, te-aş iubi mult.”

…Dacă ar vrea!…

Cine să fie? El nu e copil; e flăcău de douăzeci şi trei de ani… Cine?… O femeie!

Bolnavul sare din pat, iese din dormitor şi fără să mai anunţe pe cineva, după cum cere regulamentul, iese pe poartă. Pe dinaintea caselor vecine, el îşi potoleşte pasul şi trece peste drum ca să poată apuca toată faţada dintr-o singură căutătură. Ferestrele de la pod sunt toate închise şi perdelele lăsate.

El ştie că e frumos… Mama i-a spus-o adesea, poate mai adesea fetele din sat, dar desigur mai mult decât toate sora lui Cuţiteiu, Sultana, care nu i-a spus-o niciodată… Cu dragoste amestecată şi cu puţină mândrie zâmbeşte el când îi vine acu în minte mama lui.

S-a înserat bine şi seminaristul tot se plimbă de colo până colo pe dinaintea casii unde se află acea femeie care l-ar iubi mult, „daca ar vrea el!”… Clopotul pentru cină sună la şcoală. Asta-l deşteaptă; el grăbeşte şi intră.

Sunt toţi la masă; lui nu-i e foame… Merge şi se culcă, aşezând sub pernă biletul şi garoafa, după ce iarăşi priceşte îndelung icoana acelor vorbe, pe care de-acu nu le mai poate uita vreodată.

Zgomotul celorlalţi băieţi venind în dormitor îl supără foarte. La intrarea lor, el vâră iute mâna sub căpătâi, apucă bogăţia ascunsă şi stă nemişcat… Unii îl întreabă câte ceva… nu înţelege bine ce… el nu suflă, prefăcându-se adormit.

Aproape de miezul nopţii… Dorm în sfârşit toţi. Niţă se scoală încetinel şi cu cea mai mare precauţie iese; găseşte uşa sălii pe pipăite şi coboară în curte… La fereastră lumină… geamurile deschise şi perdelele lăsate. El rămâne cu ochii pironiţi acolo, rătăcind în altă

lume, pe care o visase parcă adesea, dar nu spera s-o vază vreodată.

Flăcăul îşi umflă pieptul, întinzându-şi braţele, amorţite de friguri, până-i trosnesc încheieturile, când perdelele se dau într-o parte şi o femeie pune mâna pe geamuri să le închiză. Seminaristul îngheaţă; vrea să strige, dar nu poate, şi până să treacă efectul loviturii, fereastra e închisă, perdelele lăsate la loc şi lumina stinsă.

Se apropie de ziuă când tânărul se hotărăşte să se-ntoarcă-n dormitor… Se trânteşte pe brânci în pat, îşi reazimă inima, în care simte o strânsoare nedefinită, pe mâna dreaptă, şi pe cea stângă fruntea caldă – adoarme şi doarme dus până la clopotul de gustare.

Trei nopţi de pândă… patru… cinci… şi tot atâtea zile mai grele ca nopţile; ceasuri de cursuri şi de meditaţii… zgomotul camarazilor, neputinţa de a sta singur cu închipuirea lui… şi frigurile… şi ferestrele tot închise… şi perdelele lăsate.

*

Doctorul, un om de spirit, când părintele-directorul i-a prezentat pe Niţă, l-a mângâiat pe tânăr, apucându-l în glumă de tuleiele din barbă, şi-a zis:

— N-are nimic, părinte; …să se plimbe mai des… şi-i trece.

Duminica… În sfârşit!

Niţă a fost îndemnat de camarazi şi de părintele-directorul să iasă la plimbare; el a preferit să stea la şcoală ca să se poată ajunge cu lecţiile, rămase-n urmă din pricina frigurilor… Fireşte că superiorul a fost încântat de atâta sârguinţă.

Dejunul s-a isprăvit… Acum şcoala este iar deşartă. Silitorul seminarist trece către curtea din fund… Dar dacă ferestrele or fi tot închise?… Nu – şi n-apucă să ridice ochii doritori şi vede venindu-i prin aer un nou ghem, care-ntr-o clipă îi cade la picioare… Asta nu mai e prins cu un ac – e legat cu o cordeluţă roşie:

„Treci la miezul nopţii… Te aştept… O să vezi cât te iubesc.”

Şi nicio mişcare la perdele… nicio arătare!…

Ziua trece încet… e însă uneori atâta dulceaţă şi-n chinul aşteptării! Dar noaptea! niciodată n-au adormit seminariştii aşa de târziu!… Din norocire, mai pe urmă nicio piedică.

Sare peste poartă fără zgomot şi se-ndreaptă sigur către ţinta ştiută. O femeie în umbra gangului!… El se opreşte înecat. Ea îi şopteşte: „Vino, te aşteaptă!…” Atunci… nu e chiar asta!

El se lasă să-l ia de mână şi să-l ducă prin întunerec încetişor… O scară strâmtă… încăperi întunecoase… iar câteva trepte. Voinicul merge machinal, lăsându-se târât ca un copil somnoros de mâna femeii. La fiece pas nesigur, în fiece şovăire, o oprire de un moment, o povăţuire discretă, o şoaptă de încurajare şi înainte!

Se opresc… Femeia îl lasă de mână… O clipă părăsit în locul orb şi

necunoscut, el e-n pierzare – o coloană aplecată căreia i s-ar smulge propteaua de siguranţă – aude urechile cum îi ţiuiesc de tare şi simte genunchii părăsindu-l.

Acum femeia loveşte surd cu vârful unghiilor pe o uşe – sunt lângă o uşe – care îndată se deschide.

E lumină înăuntru – lumină albastră… un albastru molcom şi leneş… Femeia care l-a condus pân întuneric îl împinge binişor în lumină. Coloana cedând se apleacă, cu toată greutatea trupului puternic de douăzeci şi trei de ani, în albastru… şi uşa se-nchide pe dinafară.

*

Vorbe?… Încap vorbe!

Cum o femeie ştie alinta – cum degetele ei delicate se înfig în muşchii încordaţi – şi gura ei rece ca gheaţa – şi ochii ei beţi – şi puful mărunt de pe obrajii aprinşi zbârlit de fiori – încovoiala lângedă a trupului – izbiturile inimii ei de pereţii sânului – şi mirosul fără nume ce-i radiază din rădăcinile părului – şi cât e de bine să te părăseşti în stăpînirea acestor atâtea simţiri ce te-nvăluiesc din toate părţile ca nişte vârteje de aburi calzi saturaţi de esenţe adormitoare…

Cu vorbe să le spun?… Astea se simt şi se gândesc, de spus nu se pot spune… A fost o smăcinare a sufletului dulce şi dureroasă, o exaltare a simţirii îngrozitoare şi delicioasă.

Multe nopţi asemenea şi fiecare neasemănate… Libaţiuni sub razele lămpii albastre; toate nebuniile închipuite şi neînchipuite; anecdote picante de care el avea un repertoriu aşa de bogat: scene de gelozie fără cuvânt şi din chiar senin; şi jocuri, şi muşcături; şi lupte, atât de inegale, pentru ea ca putere, pentru el ca farmec… ş-apoi, după atâta oboseală, povestirea reciprocă a celor întâmplate mai-nainte de-a se cunoaşte.

El avea puţin de povestit… Aşa era de strâmt satul unde trăise şi aşa de puţin însemnată viaţa lui până când „l-a înţepat un ac cu gămălie!” …Şiret ţăranul – ţinea mult la această cădere de frază; ştia el bine că, însoţită de sugerea degetului înţepat şi de o privire pe sub sprincenele posomorâte cu bunătate, are să fie cu prisos răsplătită.

Ea însă avea mai multe de spus, şi povestea ei era destul de tristă. Cinci ani de viaţă cu un om istovit, apoi nebun şi paralitic; în urmă, văduvă, cu un copil bolnav şi capiu – o fetiţă, care roade şi mănâncă lucrurile din casă şi care trebuie păzită foarte de aproape să nu dea foc. Interese mari… o avere colosală… consiliu de familie… soacră şi cumnaţi – nişte creaturi aspre şi brutale, care fac împrejuru-i o poliţie dezgustătoare.

Şi aci, faţă cu fraza lui de predilecţie, venea aşa de potrivit:

— Închipuie-ţi ce sete mi-e de viaţă! ce dor mi-era de tine!

Căldura strânsă atâta vreme în fiinţa aceea frumoasă se revărsa

acuma-n afară cu o pornire nebiruită: a fost pentru el scurtă, dar plină acea vreme fericită.

*

S-a sfârşit însă.

El a trebuit să renunţe la ea, când între ei s-a ridicat zidul consiliului de familie. Acesta fireşte nu putea îngădui o aşa rătăcire… Plângeri… Revoltă – de prisos. O ultimă sforţare din partea desperatului a fost întâmpinată într-un chip deciziv.

Când seminaristul a îndrăznit să nesocotească recomandaţiile imperioase ce-i fuseseră comunicate şi să calce pragul, pe care aldată păşea la fericirea ce-o socotea un drept câştigat, scump a trebuit să-şi plătească pasul imprudent. A fost o maltratare meritată poate, dar oricum prea sălbatică. Zbirii însărcinaţi cu corecţiunea cutezătorului au făcut exces de zel: nenorocitul, luat fără veste, a fost strivit de lovituri… capul spart, pieptul pisat cu călcâiele. În stare de completă nesimţire, a fost aruncat în poarta şcolii, unde l-au găsit, a doua zi dimineaţa, oamenii de serviciu, mai mult mort decât viu.

Toate alergăturile şi stăruinţele părintelui-directorul ca să facă a se descoperi şi pedepsi criminalii, care atentaseră aşa de crunt la viaţa elevului favorit, au trebuit să înceteze. Bătrânul a fost chemat înaintea înaltelor feţe păstoreşti. Acelea i-au adus aspre mustrări că nu-şi vede de datorie, că nu îngrijeşte destul de serios de moralitatea şcolarilor, şi l-au făcut să înţeleagă că, dacă voieşte să mai rămână director, n-are să se amestice în cele ce se-ntâmplă afară din poarta seminarului: asta e treaba obrazelor judecătoreşti, nu a celor bisericeşti!

Niţă a stat mult între viaţă şi moarte; luni întregi au trecut până să se poată întrema. El n-a murit din asta; dar poate că nopţile pe care mama, chemată în grabă, le-a petrecut la căpătâiul nenorocitului, să-i fi scurtat cu mult zilele bietei bătrâne. De atunci el a rămas cu o boală de inimă, care i-a cauzat până la moarte multe momente neplăcute.

Dar era întremat… El porni să caute norocul pierdut… Prea târziu… Casele se dărâmau şi lucrarea începuse din aripa unde aldată era odaia albastră… Femeia murise… Copila bolnavă era într-un institut de educaţie în străinătate… Consiliul de familie nu stetea cu mâinile-n sân.

Mai întâi o resemnare sfântă, apoi puţin câte puţin, daca nu uitarea, cel puţin potolirea dorului sub grămădirea anilor. Zece ani!… Seminaristul este acuma preot – preotul Niţă din Dohreni – om aşezat şi foarte bine văzut de toată obştea.

*

De dimineaţă oraşul de reşedinţă al judeţului e foarte animat – târgul anual. Preotul Niţă umblă prin strada mare cum se umblă la târg de colo până colo, oriîncotro, fără o ţintă hotărâtă…

Înaintea cafenelii din centru e strânsă lume multă, care priveşte la ceva şi râde în gura mare… Poate un animal savant, care denunţă vârstă şi viţiile spectatorilor: ori vreo paiaţă… ori altceva. Grămada de lume sporeşte necontenit… Popa urmează după mulţime. Pe trotuarul cafenelii pe scaune şi-n picioare stau notabilii oraşului – reprezentanţii judeţului în vacanţă parlamentară, membrii tribunalului, funcţionari de la prefectură, primărie, casierie, ofiţeri; de jur împrejur lumea pestriţă de toate treptele stă în semicerc. În mijloc se petrece comedia. Popa Niţă se vâră şi el.

Ce este? Ce face atâta senzaţie?

Un copil de vreo opt-nouă ani, zdrenţăros şi murdar, cu picioarele goale, îmbrăcat în haine nepotrivite – un gheroc mare, a cărui talie îi vine până la glezne, în cap un cilindru turtit – face caraghiozlâcuri.

Este un mititel măscărici foarte destrăbălat – jigărit, sfrejit şi galben; pulpele-i uscate care se văd prin sfâşiitura nădragilor sunt pline de jupuituri. Aşa de prăpădit, este totuşi foarte îndrăzneţ. Fumează o ţigară lungă, se strâmbă-ntr-un chip straniu, păcăleşte şi-njură pe boieri chemându-i după porecla ştiută. Începe să cânte un cântec ruşinos jucând ciamparalele, făcând gesturi şi mişcări neiertate… Lumea face un haz nespus… O ţărancă bătrână, care e-n rândul întâi al spectatorilor, ruşinată de refrenul pe care copilul i-l aruncă ei cu o intenţie diabolică, îşi caută loc să scape de privirile întoarse asupră-i, se-nchină şi zice depărtându-se:

— Cine ştie ce păcate! Să ferească Dumnezeu pe orice copil!

Mititelul, obosit, s-a oprit: merge să salute foarte comic cu cilindrul lui enorm pe boieri, şi s-aşează pe un scaun picior peste picior alături cu domnul senator… Altă ţigară… Domnul senator îl tratează cu cafea şi rom. Alt „amic” îl mai îmbie încă cu un păhărel… şi încă unul…

Copilul se scoală şi-ncepe iar jocul… Acu mişcările şi gesturile sunt şi mai deşucheate… Cu-ncetul însă membrele pierd siguranţa şi simetria mişcărilor; cântecul e surd, articularea inegală… Încă o strofa!… Dar gâfâiala îl îneacă… Cântăreţul se opreşte un moment clătinându-se, moale de mijloc: e galben ca ceara; ochii-i crucesc stinşi în fundul capului… O sforţare, excitat de îndemnul unanim al amatorilor!… Oftează adânc, dă să ridice piciorul, se-nvârteşte în loc şi trupşorul zdrobit atâta se prăbuşeşte greu pe marginea trotuarului.

— Beat mort!

Se grămădise lume prea multă… circulaţia din obor în oraş era întreruptă… Poliţaiul chemă pe un vătăşel care ridică de acolo pe micul desfrânat, ca să risipească aglomeraţia.

*

Popa Niţă, cu pumnii încleştaţi, se sui pe trotuar şi apostrofă, cu accentul celei mai mari indignări, pe cei ce râdeau:

— E păcat, domnilor! gândiţi-vă! Creştini!… Frumos!… Mare păcat!

Se-nţelege că lumea care se amuzase aşa de bine n-a găsit nicidecum la locul ei apostrofa moralistului şi i-a plătit-o cu sarcasme groase. Popa nu-şi putea găsi liniştea: el bătea nervos cu degetele pe tabla de marmură a mesii, mormăind între dinţi fel de fel de exclamaţii de indignare.

Cafegiul, care ştia multe, fu gata ca să-i dea toate amănuntele asupra acelui copil. De necrezut, dar adevărat… şi popa ascultă încremenit:

E un copil de familie bună. — O văduvă a unui boier nebun. — Înamorată cu un băiat de la ţară, un seminarist. — Însărcinată. — Ruşinea lumii. — Merge să nască la moşie. — Moartă din facere. — Copilul e aruncat; creşte la o ţărancă bătrână care moare ş-aceea şi el rămâne pe drumuri. — Aci în oraş e pripăşit de vreo şase luni: a venit să cerşească şi, fiind drăcos de fel, din jucărie-n jucărie a ajuns în halul ăsta… — O fată bolnavă, fugită de la şcoală prin străinătăţi, ajunsă rău pe-acolo; găsită pe urmă de epitropi şi-ntoarsă în Bucureşti; aci fuge cu un ofiţer, de la ofiţer pleacă cu altul. — Cu băiatul a vrut să-şi facă pomană un cizmar; l-a luat ucenic: aş! pungaşului nu-i ardea de lucru – soi rau! învaţat să ceară, să fumeze şi să bea. Meşterul l-a bătut odată părinteşte: neprocopsitul a fugit şi de atunci trăieşte aşa: spune obrăznicii, măscări, caraghiozlâcuri, şi capătă şi el o bucăţică de pâine; se-nţoleşte de la unul ş-altul de pomană, şi doarme Dumnezeu ştie unde-l ajunge oboseala. — Istoria asta de-aminteri tot oraşul o ştie; de-aia-l şi cheamă „Mitu Boierul!”

Popa, cu coatele pe masă, strângându-şi tâmplele-n pumni, rămase, înecat de sudoare, cu ochii ţintiţi la o muscă ce umbla mărunţel pe tabla de marmură albă; el urmări insecta până la marginea mesii. Ce socoteala s-o fi făcut în capul cel mic cât un bob de mac nu se poate spune; destul că musca stete pe loc, îşi dezmorţi labele de dinapoi împleticindu-le una de alta, îşi netezi frumos mustăţile cu labele de dinainte, apoi deodată se-nălţă şi pieri. Omul, deşteptat, se ridică de pe scaun şi ieşi.

*

Cercetări zadarnice… Nu putea găsi copilul. Toate informaţiile vătăşeilor de noapte erau greşite: la cazarma pompierilor, nu era… în gangul poştii, nu… sub şopronul primăriei asemenea; nici aici, nici acolo. Trei-patru ceasuri de goană după o ştire exactă. În piaţă, vătăşelul ştie sigur că Mitu Boierul a intrat adineaori cu mai mulţi ofiţeri şi funcţionari la cafeneaua din colţ, unde „cântă fetele teatru”.

A făcut o nepomenită senzaţie popa intrând cu figura lui sperioasă în localul muzelor profane.

— Uite şi părintele! a strigat procurorul cu tonul de satisfacţie cu care se-ntâmpină de regulă un musafir întârziat. Iar una dintre cântăreţe, care şedea pe genunchii casierului la aceeaşi masă cu

tânărul magistrat, a adăogat:

— Blagosloveşte, taică părinte!

Atunci s-a pornit un hohot, aplauze, tropăituri, şuiere, răcnete: „Bravo, popa! Bis, popa!” – Infernal! o menajerie care arde…

Succesul colosal şi spontaneu n-a afectat câtuşi de puţin pe omul nostru: zgomotul din fundul acestui suflet covârşea furtuna veselă de-afară. Popa a-naintat hotărât până în mijlocul sălii, a căutat cu ochii în toate părţile şi a plecat grăbit de sub ploaia de râsete, de glume răutăcioase şi de huiduieli…

Nu e nici aici… Dar nu se poate să se întoarcă la gazdă singur… Peste putinţă… Înainte!… Încă un vătăşel: poate la Sfântul Ion în curtea bisericii; doarme băiatul uneori şi acolo, când e vreme bună…

*

…Era în adevăr acolo…

La spatele altarului, unde un felinar din răspântie aruncă razele-i afumate, se odihnea mototolit, cu capul pe un mormânt fără nume, nici îngrădeală, un om mic… Tocmai acuma luă seama preotul cât umblet făcuse şi se aşeză binişor jos să-şi potolească mişcările inimii. El întinse cu sfială mâna spre capul băiatului: atunci simţi distinct la arătătorul drept o înţepătură de ac… Da – era aci lângă el pe pământul gol rodul nopţilor petrecute în lumina albastră. Copil în război cu lumea aşa de timpuriu, el parcă-ntr-adins poposise lângă altar, doar o putea intra pe furiş sub ochiul lui Dumnezeu, care, de când îl împinsese la viaţă, nu se-ndura să-i arunce o dată măcar o căutătură.

„Doamne! şopti popa plin de obidă; uite-te la el, Doamne, uite-te şi la el!”

Şi apucând bine în braţe mototolul adormit, se sculă puternic în picioare şi porni. Băiatul, deşteptat de zguduială, mormăi somnoros o înjurătură şi adormi iarăşi în braţele care-l strângeau cu atâta patimă.

Pe stradele întunecate ale oraşului, omul care-şi ducea comoara avu norocul să nu dea de nicio piedică: era ceasul când şi felinarele pot fi stinse, când şi vătăşeii trebuiesc să doarmă. Ajunse la gazdă, deşteptă vizitiul şi pe hangiu, plăti şi plecă. A doua zi, înainte de nămiez, erau în Dobreni acasă.

*

Preoteasa nu putea fi tocmai mulţumită de ce-i adusese bărbatul de la târg. Nu-i puţină greutate să aduci la o stare cuviincioasă un aşa gunoi de copil. Tot trupul i-era numai jupuieli şi bube din pricina scărpinăturilor şi necurăţeniei. Câte lăuturi, câte leşii şi alifii au trebuit pentru ca să ridice treptat de pe fiinţa părăsită coaja în care o înveliseră atâţia ani de mizerie!

Copilul s-a lăsat bucuros să facă cu el ce-au vrut. Mai greu de

tămăduit decât bubele erau apucăturile şi năravurile… Până la urmă însă şi acestea au fost să fie învinse: poveţele, blândeţea, o vorbă aspră la soroace, devotamentul oamenilor buni care-l luaseră la sânul lor cald, şi mai ales o boală îndelungată au gonit, daca nu cu desăvârşire, cel puţin în cea mai mare parte şi pornirile, şi deprinderile rele. Nu e peste putinţă grădinarului priceput şi răbdător să îndrepteze un copăcel fraged pornit să crească strâmb.

Când, scăpat cu totul de vermină, l-au îmbrăcat într-o duminică în haine nouă – mintean cu şireturi de fir, iţăraşi albi cu şnur negru de mătase şi pălărie cu panglicuţă tricoloră, şi i-a zis părintele: „Să le porţi sănătos, Mitule; să creşti mare, cu minte şi noroc!” copilul a pus mâinile în buzunare, s-a privit serios şi-ndelungat în oglindă şi s-a pornit pe un râs… şi râzi! De râsul lui a-nceput să râză şi femeia şi bărbatul. Dar când s-a-ntors copilul cu faţa la ei şi li s-au întâlnit privirile, părintele l-a luat în braţe, l-a sărutat de multe ori şi s-a pornit pe un plâns… şi plângi!… ş-a-nceput şi copilul, şi femeia.

S-au dus pe urmă la biserică. Mitu în hlainele nouă a făcut senzaţie… Mai ales femeile care mai de care l-au alintat, că era şi-un copil curăţel.

Atâta numa rău de tot: Mitu era bolnav – tuse seacă, dureri la lingurea, nu mânca nimic şi câtu-i ziua-l trăgea la somn… Friguri?… Deochi?… Lingoare?…

Era boala câinească… zăcea pe prispă la soare… d-abia se mai târa… Doftorii, descântece, degeaba: se gunoia, se istovea văzând cu ochii!… Scurtă căuta să fie bucuria, şi cu cât omul o vedea scurtându-se, cu atât îi creştea fioroasa închipuire că azi, mâine o să se sfârşească fericirea găsită pe neaşteptate… Iată acum se stingea de tot lumina ce-i răsărise în cale fără veste… vopaiţa era pe isprăvite.

Preotul aţipise despre ziuă îmbrăcat… Femeia sta tot deşteaptă lângă bolnav, care dormea de o zi şi mai bine. Ea puse mâna pe obrazul copilului – rece; aplecă urechea la gura lui deschisă – nimic!

— Scoal’, părinte! ţipă ea îngrozită… Nu mai suflă!

Omul sări în picioare, luă băiatul în braţe şi fugi în curte strigând:

— Săriţi, oameni buni! săriţi!

Se arăta peste culmea dealului soarele… O mulţime de bărbaţi şi mai ales de femei se strânse. Preotul pusese copilul ţeapăn pe prispă şi-l bocea în genunchi… O femeie ţinea lumânarea.

Dar nu-i mort încă… Un descântec cu apă nencepută… Copilul pare că mişcă… Îl ridică de mijloc încetinel… El deschide lin ochii, răsuflă şi zice cu glas stins:

— Mi-e foame!

Bun doftor aerul Dobrenilor! Acea fiinţă curăţită pe dinafară trebuia şi pe dinăuntru premenită: asta era treaba lui şi a luat-o foarte binevoitor asupră-şi. A fost dureroasă şi crudă operaţie; dar era

neapărată şi din norocire a izbutit.

Băiatul scăpat cu desăvârşire, sânge proaspăt începu să-i rumenească obrajii, aşa de veştezi mai-nainte, şi să umple ochii lui, posomoriţi şi-ntunecoşi până aci, de lumină şi veselie. Fusese o luptă extremă înfricoşată: viaţa păşea acuma-nainte strălucitoare şi mândră de aşa biruinţă.

*

Pe când preoteasa Sultana atârna în biserica din Dobreni o icoană frumoasă dăruită Maicii Domnului pentru că-i dăruise ce a fost rugat-o ea, în orăşelul de reşedinţă era oarecare mişcare la cafeneaua din centru: se aflase de urma lui Mitu Boierul.

Dispariţia lui nu putuse trece neluată-n seamă: era o pagubă reală pentru atâţia amatori de giumbuşuri. Nu se ştia ce să fie: fugise?… murise? În sfârşit se aflase adevărul. O notiţă publicată în gazeta locală arăta că, în vremea bâlciului, un popă de ţară, care umblase noaptea beat pe la café-chantant, întrebase din vătăşel în vătăşel despre băiat… Popa desigur îl luase.

Procurorul luă afacerea în mână şi, „cu o inteligenţă şi un zel care-i fac adevărată onoare”, descoperi că „victima raptului” se află la popa Niţă din Dobrenii-de-plai. Atunci tânărul magistrat, însoţit de forţa publică, a plecat la cuvenita cercetare locală.

*

Revoltat că vrea să-i ia băiatul, preotul a făcut o elocuentă apărare a cauzei sale…

Un copil bântuit de foame; în prada unor porniri ruşinoase şi omorâtoare chiar pentru un om copt; desfrânat prin îndemnul lumii batjocoritoare, nesăţioasă de petreceri… Scăpat de aşa vitregă soartă, întors de la o atât de rătăcită cale – de la moarte la viaţă… Dormea pe pământul gol, bolnav şi îmbătat, cu trupul fript din creştet până în tălpi de pecingine murdară, cu inima smintită de ticăloşie… Ce-ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost nici milă, când ar fi început zloata şi gerul? Ar fi murit pe o grămadă de gunoi, ca un câine hărbar fără stăpân. Şi să zici c-ar fi putut înfrunta atâta vijelie înverşunată! ce-ar fi ajuns?… Spitalul de nebuni… Temniţa… Ocna!

Cuvântul oratorului câştigase aproape pe toţi asistenţii… Se vedea pe chipurile tutulor o impresie binevoitoare. Procurorul însă a răspuns scurt şi răspicat:

— Popo, nu poţi secuestra minorul! minorul trebuie restituit, cui de drept: legea e cu el, legea protege pe minor!… *Dura lex, sed lex!*{33}

Tonul magistral şi sever, cuvintele înalte şi demne ale procurorului, neapărat că trebuiau să răstoarne impresia ce preotul obţinuse cu elocuenţa-i sentimentală. Şi notarul începu să scrie, sub dictarea omului legii, procesul-verbal.

Era hotărât: îi lua copilul! El nu-l putea lăsa însă!… Dar… i-l ia!

Popa clipi aiurit şi văzu înainte sânge… Chiar pentru o faptă sau numai pentru o demonstraţie – însuşi n-ar fi putut-o spune – el se repezi-n odaie şi luă puşca din cui, când comnatu-său Guţiteiu, primarul, om văzut şi umblat prin multe, intră după el şi-l apucă de mână… Şi popa înţelese că niciodată, în clipe aşa de înalte, inspiraţia nu trebuie căutată la un kilometru; ea ne stă sub nas – cine se uită departe fireşte n-o s-o vază… Popa puse puşca-n cui – descuie lada, scotoci în fund, şi lăsă cu multă discreţie capacul, aşezând la loc velinţa pe deasupra.

Primarul trecu iarăşi unde se scria procesul-verbal… Omul legii dicta:

„Dispunem dar…”

Cuţiteiu întrerupse, cerând foarte respectuos iertăciune magistratului să-i spuie ceva… şi ieşiră amândoi în tindă.

— Domnule procuror – şopti primarul cu o anume privire – popa este un om foarte de treabă… Nu-l cunoaşteţi… Poftiţi, poftiţi!

Şi deschizând uşa, introduse foarte politicos pe junele licenţiat în odaia unde-l aştepta nerăbdător părintele… Şi aşa… se făcură toate bune… Procesul-verbal nici nu trebuia schimbat: totul sta în încheiere. Procurorul întrebă pe notar:

— Unde am ajuns?

— „Dispunem dar…” răspunse notarul cu toată gravitatea.

— Nu aşa, zise procurorul: „disipunem însă”.

Şi spre mulţumirea tutulor, reprezentantul ministerului public dictă:

„Dispunem însă – considerând informaţiile cele mai amănunţite, care unanim arată pe sfinţia-sa părintele Niţă din Dobrenii-de-plai ca pe un om cu cele mai frumoase calităţi; considerând pe de altă parte progresele fizice şi morale realizate, sub îngrijirea sfinţiei-sale, de către minorul Mitu, supranumit „Boierul” – dispunem a rămânea susmenţionatul minor, în completă lipsă de ascendenţi, sub piaza şi răspunderea acestui meritos şi caritabil preot.”

Seara a fost masă mare la popa Niţă. Domnul procuror a trebuit să cedeze rugăciunilor tutulor şi să-şi amâne plecarea pe a doua zi. El „s-a crezut dator” să facă la prânz cele mai sincere şi mai călduroase laude sentimentelor umane ale părintelui, „al cărui exemplu nu s-ar putea îndeajuns recomanda”. Domnul procuror vorbea mult şi frumos – era foarte vesel; diplomatul Cuţiteiu zâmbea cu mult înţeles făcând preotului cu ochiul, pe când acesta ţinea între genunchi pe Mitu şi, cu gândul pe altă lutme, îi trecea încet cu mâna prin părul bălan şi moale.

Unei femei ca preoteasa Sultana, aşa de bună cu un copil sârman străin, trebuia să-i dea Dumnezeu o bucurie – şi i-a dat-o: în acelaşi an a avut o fetiţă… Dar ce bucurie! Multă bătaie de cap şi trudă i-a

trebuit ca s-o crească – pentru că era şi un copil ciudat! De mirare cum dintr-o mamă atât de blajină şi supusă să nască aşa fire!…

Aveau odată un viţel; îl scoseseră din necaz – se prăpădise vaca şi rămăsese bietul fără ţâţă… Cine-l îngrijea? – Ileana – să fi fost p-atunci fetică de vreo doisprezece ani. Cine-l hrănea? Cine se rugase cu cerul şi pălmântul de mă-sa s-o lase să culce viţelul plăpând cu ea în casă? – Ileana. Era o dragoste nemaipomenită. Într-o dimineaţă însă, ea se sculă bufnind: nu vrea să vorbească nici cu marna, nici cu tata; ei, ca părinţi, văzând-o iar în toane rele, o ocărâră; ea fugi în grădină. Aici s-apucă să se joace ca de obicei cu Priian ăl mic; îl prinse să-l imângâie şi, înclaştându-şi dinţii, îl strânse tare de bot. Ori n-avea nici el chef de joacă în dimineaţa ceea, ori îl supărase prea tare semnul ei de dragoste, animalul se smuci şi se depărtă ţâfnind. Ea îl chemă – el n-ascultă… Merse după el – el nu vru… Se răsti la el – Priian fulgi… Şi tot aşa şi iar aşa… încăpăţânarea lui creştea potrivit cu stăruinţele ei. Nu vrea şi pace… Obosită, cu tot sângele-n obraji, tremurând de ciudă, ea se duse, luă o bucată de mămăligă şi o bardă şi se-ntoarse iar… Cum o văzu venind, Priian se-nfipse în copite şi bârligă coada… Ea se apropie binişor-binişor… cu mâna stângă întinsă, cu dreapta ascunsă la spate, spunând prietenului ei, care o necăjise, vorbe mângâioase… El ţinti asupră-i ochii mari şi proşti, şi cu şi fără încredere, aruncându-i din afundul nărilor umede duhoarea dulce de lapte… Stete nemişcat… Fata înaintă lin mâna… Priian întinse botul fraged, dar, până s-apuce bucăţica, Ileana îi trase una cu sete în stuful creţ din frunte: tăişul se-nfipse adânc în osul încă necopt. Capul drăguţ al lui Priian se-necă în sânge… Sârmanul se tăvăli şi începu să zvâcnească grozav din picioare…

Mama o văzu venind întunecată şi stropită de sânge pe obraz, pe mâini, pe piept:

— Ce e?

— Am tăiat pe Priian în fundul grădinii… Ai să-ţi arăt!

Când ajunseră, Priian se isprăvise de tot.

— Haină, haină! strigă mama… De ce?

— Lac-aşa!

A bătut-o rău; …ea a răbdat – nicio vorbă, nicio lacrimă. Mama însă s-a văicărat mult de mâhnire şi de grije.

Dar când s-a supărat pe tat-său şi i-a trântit candela din cui şi a umblat fugară trei zile pân pădure, de nu mai ştiau und' s-o caute?…

Dar mai târziu – fată mare! – când, dintr-o vorbă de nimica, a înşfăcat în braţe pe Stanca Radii, şi niciuna nici alta s-o arunce de sus de pe tăpşan, unde se făcea hora, de râpă?… Au trebuit doi flăcăi să lupte s-o scape pe Stanca… Păcat de aşa frumuseţe şi mândreţe de femeie să fie aşa de cruntă şi de dârje!

Pe biata preoteasa Sultana a chemat-o Maica Domnului devreme…

A plâns-o mult bărbatul pe blânda femeie, pe care o iubise atâta pentru sufletul ei cel bun, pentru mila ei de sârmanul cules de pe drumuri.

Văduvul nemângâiat şi-a măritat fata curând după moartea nevestii: nu mai era de trai – trebuia odată căpătuită.

E un om de treabă ginerele; dar e slab de înger… urât şi moale de genuchi… vorbeşte peltic… pricepe greu… Bun om, cumsecade… dar nu e ce-ar fi să fie – mai ales pentru astfel de femeie, alt bărbat trebuia.

Mito a crescut mare şi voinic… Astăzi el este învăţător în Dobreni. Părintele Niţă a dorit mult să-l aibă aproape şi a izbutit să-l permute aici de acum şase luni, ca să-l poată însura şi aşeza.

II

Toate acestea trec acuma prin mintea părintelui Niţă şi de aceea bătrânul e foarte mâhnit. Zadarnic luptă să gonească gândurile care-l frământă – cântecul de-afară i le încarcă şi mai tare: Ileana, fata lui, nevasta lui Matache, şade în curte cu bărbia rezemată în mână şi cântă.

Ileana cântă frumos, e ştiută; dar acuma căldura cântecului este deosebită; glasul ei arde. Omul, care învăţase atâtea, asculta muşcânidu-şi buzele: el bănuia… nu, înţelegea bine ce putere a ridicat aşa de înalt coardele cântăreţii.

O melodie simplă şi monotonă – dar câte înţelesuri, câtă pierzare de suflet, câte făgăduieli fără margini şi poftă oarbă! Fata cânta tinereţele lui. Cântecul acela îl lua în sus, ca pe nişte aripe largi şi puternice, şi-l ducea îndărăt cu treizeci de ani… Întorcându-se de-acolo-ncoace către clipa de faţă, număra el unul după altul exact toate belciugele ce-i făcuseră lanţul vieţii.

Cântecul Ileanei durea prea mult; nu mai era de suferit: trebuia năbuşit. Tatăl ieşi pe prispă şi-o chemă brusc. Ea tăcu şi s-apropie.

— Ileano-Ileano! zise popa mustrător şi fulgerând-o cu privirea. E păcat!

— Taică!

— E păcat, adăogă popa şi mai apăsat. Ruşine şi păcat! şi ieşi pripit din ogradă, fără să se uite înapoi.

El merse drept la învăţător… Omul acesta scotea pe Ileana din minţi… da, el!

Aici s-a urmat o scenă foarte neplăcută: amare imputări de nerecunoştinţă de o parte, de alta protestări călduroase de nevinovăţie. Tânărul jura că n-au fost decât poate glume umflate de gura răuvoitoare a oamenilor sau mai bine a femeilor din sat, care dacă nu bârfesc, nu trăiesc. Bătrânul ţinea-ntr-una, fără s-asculte, că

un bărbat în toată firea nu se cuvine să se rătăcească după o minte slabă de femeie. Şi la urmă scurt: o voinţă hotărâtă până la sânge a împiedica ruşinea şi păcatul… Numaidecât învăţătorul trebuia să ceară permutarea în alt judeţ; preotul avea mijloace să capete aprobarea imediată. Îi dedea o sumă însemnată; îi găsea o fată bună să-l însoare… îl iubea ca pe un scump copil al lui… cu mult mai mult decât pe Ileana… Ş-asupra cuvintelor din urmă bătrânul, simţind că-i scade energia, se grăbi să plece făr-a mai răspunde la observaţiile tânărului, care nu se ştia să merite această izgonire.

Preotul porni spre casă; dar deodată se opri… un moment nehotărât… apoi îşi întoarse paşii – nu vrea să vază pe Ileana… să meargă la Cuţiteiu… Nu că doar avea să-i spuie ceva, dar simţea nevoia să nu fie singur.

Primarul era acasă. Bătrânii prieteni se aşezară pe pălimar… De mâncare n-avea părintele poftă; dar un pahar de vin bun e bun oricând… Cuţiteiu scoate din beci o cană cu spumă… Primarul era foarte vesel şi fiindcă nu-i era somn, ca de obicei, avea poftă de lafuri{34}.

Între un om şi altul este adesea ca de la o stea la alta. Arde colo un soare uriaş şi dincolo altul. Printre învârtitoarea pulbere de lumi, vin colos de flăcări d-abia zăreşte pe celălalt ca o scânteie ce clipeşte pierdută în negura fără fund… Ba câţi încă nu se mai zăresc deloc şi unul de altul nici măcar nu bănuiesc. Adesea tot aişa se pricep oamenii-ntre ei şi pot înţelege unul altuia sufletul.

Steteau aci faţă-n faţă cei doi bătrâni şi buni prieteni, dar era atât de nemăsurată depărtarea dintre ei! şi aceasta reducea pentru Cuţiteiu la proporţii ce nici nu mai merită socotite spaimele părintelui. La urma urmelor, ce lucru mare şi grozav?… E ceva să se-ntâmple mai des şi mai lesne?… Ce?… Se iuibesc doi oameni tineri… Ei! ş-apoi?… Lume nu e?

— Eu ştiam de la-nceput că o să fie-ncurcătură, zise Cuţiteiu cu zâmbetul lui obicinuit… Nici că se putea altfel… Întâi numai bănuiam – acu mi-aş pune capul… Stai să vezi… Duminecă vreo două săptămâni, nu ştiu ce roboteam pân grădină… Numa ce să-i vezi: venea amândoi dinspre gârlă, trecea pe lângă gard încet şi vorbea şoptit… N-am putut auzi mai nimic… Atâta doară mi s-a părut că zicea ea: „Nu te crez!” da el zice: „O să vezi!” Am sărit repede din grădină şi până s-ajungă ei pe linie, cum umbla domol şi se tot oprea pe loc, le-am ieşit înainte la poartă… Se legăna alături parcă mergea pe o apă… Era să treacă pe lângă mine făr’ să mă vază.

„Bună dimineaţa, fină”, zic; zice: „Sărut mâna, naşule”. „Da-ncotro?” „Mergeam şi noi la biserică… Ne-am întâlnit mai colea cu neică Mitu…” I-am tras cu ochiul, şi zic: „Cale bună, fină”. El a tăcut şi s-a făcut roşu ca ardeiul; da ea, diavoloaica, a-nceput să râză; zice:

„Sărut mâna, năşicule!” şi-a plecat amândoi înainte.

M-am uitat lung după ei până a intrat în curtea bisericii… aşa mândri! Ei! ce să mai vorbim degeaba, taică? Dacă aşa a făcut Dumnezeu lumea noastră… Am zis şi eu: aşa da, aşa-mi place şi mie!…

…Ş-apoi, adică ce-ar fi – adaogă Cuţiteiu după o scurtă tăcere – ce ar fi să-l lase pe pârlitul de Matache şi să ia pe Mitu?

— Cât oi trăi eu asta nu se poate, zise popa.

— Ce se potriveşte?… De ce?

— Că nu voi eu!… Şi popa înghiţi în sec şi, simţindu-şi gâtul uscat, bău două pahare unul după altul… ş-apoi încă unul.

— Ei! asta-i… Or să te-ntrebe ei pe tine şi dacă-i vorba, tot mai bine să-i fie nevastă decât ţiitoare… Uite popa cum se miră! parcă-ntâia oară a văzut d-aldea astea… Ce, mă, tu n-ai fost tânăr niciodată? Nu ţi s-a-ntâmplat… Iaca mie, cum mă vezi, mi s-a-mtâmplat… şi încă la mine… a fost ca nelumea… Acuma poci să-ţi spui ca la un duhovnic, c-a trecut de mult… Eu mă-ndrăgisem de cumnată-mea…

Popa făcu o mişcare.

— Da, da, de nevasta lui frate-meu răposatul… Să murim şi eu şi ea şi mai multe nu… Satul tot ştia şi frate-meu nimic… Bietul răposatul!… bun om, da prost! parcă-l împingea dracul să m-ajute el. Ţiu minte odată zor-nevoie să mă duc eu la târg cu ea, că el avea treabă în deal!… Bucuria noastră! Mă şi suisem în căruţă cu Smaranda, când iacătă maică-ta… Venise s-o luăm şi pe ea cu noi. Ce să faci? Am luat-o… O zi întreagă n-a fost chip s-o rătăcim pân târg…

Taica mă dăscălea pe-o parte, maică-ta pe alta… Şi unul şi-altul o păzea pe Smaranda… Unde să te apropii? Ce mi-a dat păcatu-n gând? Să fug cu ea-n lume… Cine să le fi spus… cum or fi aflat-o şi p-asta… nu ştiu… ştiu numai atâta că m-a vândut alde taica – să scape de mine şi pe mine de păcat.

— Cum?

— Iaca lesne… M-am pomenit într-o dimineaţă cu larmă mare-n sat, chiote, ţipete de muieri şi de copii… Ce e? ce e? Alergau aleşii{35} cu ceauşii să prinză flăcăi la miliţie… N-apucasem să-mi pui minteanul, şi numai iacă Smaranda într-un suflet: „Fugi, Costandine! după tine umblă… fugi că te ia!” Odată mi-a scăpărat pân cap: „Tii! asta hoţul de taica mi-a făcut-o!” că-mi spusese cu vreo câteva zile mai-nainte: „Mă, Costandine, tu ai fi bun de dorobanţ… ce nu vrei tu să te bagi la miliţie?” „Acu, zic, tot mă ia ei, încai…” Am apucat-o pe Smaranda ş-am smucit-o înăuntru-n odaie… Ţi-ai găsit!… Nici n-am atins bine clanţa, şi iacă şi taica cu toporul ridicat: „Ticăloşilor, vă trăsneşte Dumnezeu! vă crăp capul ca la nişte câini!…”

Ăia intraseră în curte… Îi dau brânci bătrânului – Dumnezeu să-l odihnească! – cât colo, ies pe prispă şi pui mâna la brâu pe prăsele:

„Mă! zic; ăl dintâi de-o pune mâna pe mine… îi vărs maţele!” ş-o iau la fugă spre pârleaz… Ei după mine. Un ceauş de dorobanţi venea înainte mâncând pământul şi-nvârtea peste cap ştreangul… parcă-l văz ş-acu nalt şi spătos cât o namilă… „Dă-te!… nu te da!… ţine-aci!” Când să pui piciorul peste gard, mi-a şi aruncat laţul de gât şi m-a întors înapoi lat pe spate. M-am zbătut cât am putut… da-mi luase apa. Ce să mai lupţi cu beregata strânsă-n ştreang! M-a legat cot la cot… şi m-a dus…

— Ei, şi?

— Ei! şi m-a dus. Cine era să mă plătească? taica?… M-a dus la tact şi d-acolo la oraş… Am fugit odată cu gândul să viu să iau pe Smaranda şi să m-apuc de hoţie. A pus mâna pe mine, m-a bătut şi m-a închis… Am sărit într-o noapte peste zid… A prins de veste straja, s-a luat după mine şi m-a-mpuşcat în picior – ş-acu am semnul… Mi-a tras o bătaie straşnică… Am stat închis multă vreme până a venit să mă scape – şi cu ce cheltuială! – cine te gândeşti?… Bietul neică, frăţină-meu!…

M-am întors acasă… Smaranda avea doi copii… fusese bolnavă… se făcuse urâtă… Când ne-am văzut, ne-a apucat şi pe mine şi pe ea o ruşine…

— Pe urmă?

— Pe urmă m-am căsătorit ş-aim trăit cum mă ştii… Bodaproste lui bietu taica: el m-a mântuit de păcat… că după cum eram nebun, îl făceam – îl făceam, şi era făcut…

Venise popa să caute chipurile linişte la cumnatul Cuţiteiu! nu cu vin, cu otravă-l cinstise. Şi de aceea se întorcea părintele într-un târziu cam pe două cărări, căutând o inspiraţie luminoasă şi neputând apuca în mintea-i turburată calea spre o hotărâre. O oboseală nespusă, un fel de dezgust mai zdrobitor decât chiar deznădejdea apăsa greu pe amândoi umerii bătrâni.

Care va să zică el cerea o jertfă – ştia de aminteri şi el asta tot aşa de bine ca şi Cuţiteiu – o jertfă care nu se dă de bunăvoie, care trebuie luată cu de-a sila… „Cu de-a sila!…” Şi omul grăbi pasul… Ajunse acasă, luă din fundul lăzii şi vârî în sân un pachet învelit într-o basma, încalecă şi porni… Când răsărea soarele era departe.

Drumul a fost şi scurt şi lung, lung de neastâmpăr, scurt de gânduri… O să se-nvoiască prefectul?… Un învăţător nu poate fi luat în armată… Cum să propuie? ce să zică? cum să înceapă?… Dar daca n-o izbuti?… Daca nu s-o putea?… Ei! numai să vrea prefectul şi se poate…

Prefectul era o veche cunoştinţă – procurorul de odinioară. Fost deputat, om bogat acuma, cu putere şi influenţă nemăsurată… S-ar putea dacă ar vrea el… În mâna omului aceluia stetea liniştea călătorului. Acesta şi-aducea aminte cât de bun fusese acela cu el…

Da, dar acu nu mai era tânărul vesel de p-atunci: trebuia să fie un om matur… Lucrul poate că n-o să meargă aşa de uşor ca aldată…

Şi astfel, bătându-se cu socotelile, călăreţul se trezi înainte-i cu sclipeala turnurilor de tinichea din oraş… Încă o fugă de cal… În sfârşit!

Intră pe aceeaşi barieră pe unde acu mai bine de douăzeci de ani ieşise ducând în căruţă comoara găsită lângă altarul lui sfântul Ion… Călăreţul ocoli cu dinadinsul stradele principale şi piaţa, nevoind să mai vază locurile ce fusese odinioară teatrul talentelor micului bufon.

Prefectul locuia la marginea oraşului într-o casă de jur împrejur cu o grădină mare… La prefect era lume multă… Preotul aşteptă în sală. D-abia se aşezase cu sfială pe un colţ de scaun şi auzi deodată în o odaie de-alături un zgomot grozav: ceartă, palme, buşeli, ţipete; uşa odăii se deschise smucit, o slujnică urâtă şi lălâie, răgind ca o bestie, cu nasul şi gura pline de sânge, ieşi zăpăcită; după ea numaidecât, o damă mititică şi uscată, cu capul plin de funde de hârtie, fierbând şi spumegând, cu un cleşte de sobă în mână, şi strigând: „S-o puie la coteţ! la coteţ!” Una după alta pieriră-ntr-o clipă pe altă uşe.

Popa se ridică-n picioare mai mult de frică decât de respect. Până să-şi dea bine seama de ce văzuse, auzi un hohot de râs straşnic ş-apoi alte ţipete, de astă dată jalnice şi sfâşietoare – o femeie se chinuia parcă să-şi dea sufletul. Uşa se deschise înapoi, şi un ungurean intră purtând în braţe pe dama cu capul înfăşurat în hârtii… Membrele-i erau înţepenite, gâtul şi mijlocul strâmbe, faţa ca varul, şi din ochii ei mari deschişi peste măsură se vedeau numai gogoşile albe… Gemea şi scrâşnea din dinţi. Slugoiul, ajutat de două femei, o duse în odaia ei. Peste un moment, el ieşi ştergându-se pe mâini – îl muşcase.

— Ce e? îndrăzni popa aiurit.

— Iacă nişte păcate!

Şi fără multă stăruinţă, popa află cât e de rea şi de bolnavă stăpâna casei, nevasta prefectului… O scorpie!… bate slugile până la sânge, lenţeapă cu ace, le frige cu fierul de frizat roşit în spirt… şi când osteneşte o apucă: râde, plânge, ţipă şi rămâne ceasuri întregi ţeapănă… Trebuie frecată cu perii aspre, bătută cu nuiele subţiri şi afumată cu nişte doftorii tari până să-şi vie iar în fire.

Popa îşi făcu cruce şi s-aşeză la loc s-aştepte. Tocmai târziu, prefectul ieşi să conducă până la scară pe un boier bătrân. Isprăvind, dete cu ochii de preot, care sta umilit în picioare. Din două vorbe cei doi vechi cunoscuţi se recunoscură. Preotul zise încet:

— Aş vrea, să trăiţi, domnule prefect, să vă spui un foc al meu… între patru ochi… dar între patru ochi…

Fiindcă mai avea doi musafiri, prefectul pofti foarte politicos pe popa, cu toate protestările de rigoare ale acestuia, în salonul de-alături, şi intră în birou să expedieze pe cei doi.

Popa trecu în salon şi se opri un moment la uşe… De mult nu mai intrase în aşa apartament! de mult nu-i mai lovise vederile aşa combinaţie de forme şi colori! Era în adevăr minunat. Salonul da în grădină, şi reflexul copacilor, trecând prin perdeluţele de răţea, dedea şi mai mult farmec acestui interior şi bogat, şi de gust.

Omul făcu un pas, înaintând ca un călător într-o vale plină de încântătoare amintiri pe care o revede deodată după o îndelungată pribegire… Uimit, privi de jur împrejur: dar când ajunse cu privirea în colţul unde bătea-n plin lumina verzuie de la trei ferestre mari, călătorul rămase trăsnit… Un strigăt i se-necă în piept: ochii lui întâlniseră căutăturile unui portret mare…

Era o arătare din altă lume – mai dulce, mai bună… fericită! Zâmbea cu acelaşi zâmbet neuitat, în care se amesteca multă blândeţe cu multă patimă, atâta inteligenţă limpede cu atâta oarbă pornire… Bătrânul stete mult… mult înaintea ei, şi, voind parcă s-aprinză cu privirea lui ochii nemişcaţi de sus şi să-i facă să clipească o dată măcar, măcar o dată, clătină din cap şi şopti:

„Ei!… să ştii tu ce e acuma pe sufletul meu!”

— Poftim, părinte, zise prefectul.

Bătrânul tresări:

— Cine e? întrebă el, întinzând mâna spre chipul din perete şi fără să se uite la omul ce-l trezea aşa de brusc din vis.

— Soacră-mea… mama nevesti-mii… O femeie nenorocită: a murit tânără, sărmana!

Bătrânul se-ntoarse machinal.

— Ei! ce e? spune-ţi păsul, adăogă prefectul; poftim de şezi.

Popa şezu şi tăcu.

— Ai vreo pricină?… vreo daraveră?… spune.

Popa nu zise nimic.

— Suntem singuri, n-ai nicio sfială… Nu ne-aude nimini… Spune, zise foarte binevoitor, deşi cu oarecare nerăbdare prefectul. Dacă e posibil, te cunosc ce om eşti, fac tot pentru sfinţia-ta.

Bătrânul alunecă de pe scaun şi căzu mototol pe covorul moale… Poliţaiul, care aştepta afară ordine, era din norocire aci, gata la chemarea superiorului, să ajute pe omul bolnav: l-a descheiat la gât, la sân, la brâu… L-a frecat cu oţet la tâmple şi la inimă… Când îşi veni în fire, preotul era întins în birou pe canapea… Se încheie degrabă, îşi ceru iertăciune – era bolnav, bătăi de inimă şi ameţeli – simţise cum îl ia ca p-o apă, cum i se-ntunecă tot împrejur şi cum adoarme… Se ridică, salută şi porni să plece.

— Bine, nu mi-ai spus nimic, zise prefectul, făcând semn poliţaiului să iasă.

Poliţaiul ieşi foarte mulţumit de serviciul umanitar ce realizase… Popa se căuta mereu în sân, la brâu, prin buzunare, fără să spuie o

vorbă… Prefectul, obosit, zise:

— Ei! spune-mi odată…

— Am pierdut-o! răspunse popa naiv, salută şi ieşi grăbit.

Prefectul dete din umeri… Chemă pe poliţai… Poliţaiul lipsea, dar trebuia să se întoarcă la moment: plecase în fuga mare – „uitase raportul de noapte la canţilerie!”

*

Oricât era de tânără Ileana, înţelesese că taică-său citea în sufletul ei tot aşa de bine ca-n cărţile lui de la biserică…

Dacă-i aşa, care va să zică ştie şi el… Ş-apoi?… să ştie! Cine ce treabă are?… Frică?… de cine? de ce?… De Matache?… tontul?… cârpa? O să-l lase şi pace bună: trai cu de-a sila nu se poate. Cinste?… Vorbe. Ruşine?… N-are. Da, să ştie tot satul!… I-ar părea rău să nu ştie lumea toată!… Are să spuie chiar dânsa… Da, pentru că nu mai poate ascunde focul ce-o arde; trebuie odată să-l dea afară… şi cântecul şi plânsul pe-nfundate nu-i mai ajung pentru asta. Are să iasă pe drum… nu; are să meargă la biserică şi, când o fi tot vileagul strâns, o să strige-n gura mare că-i plesneşte inima de atâta chin mut, că fără omul ăsta înnebuneşte, omoară pe cine i-o ieşi înainte şi se strânge singură de gât, cu ghearele ca o fiară nebună!

Şi cu mâinile înfipte în păr, femeia îşi legăna ca de durere capul frumos într-o parte şi-n alta… De din dosul caselor porni – aşa de târziu! — semnalul cunoscut: fiara nebună dintr-o săritură fu de gâtul prăzii.

— Ci vino odată! gemu ea. De ce mă chinuieşti? Ce vrei? să mor? Zi tu că vrei să mor… Pe sufletul mamii din groapă – s-ajung să mă gunoiesc la garduri până or fugi şi câinii de mine! să-mi pice carnea putredă de pe oase! să mi se macine oasele până la măduvă! jigăniile pământului să mi se-ncuibe în coşul pieptului şi-n ţeasta capului: zi tu că vrei să mor… acuşica, acilea, mor!

Ochii i se-nchiseră, obrajii şi gura îi îngheţară, şi căzu moale în braţele lui. Când de suflarea bărbatului femeia îşi căpătă iar glasul, se puse să-i spuie cât de nedrept se supărase el pe ea, cât de copilărească şi fără temei fusese cearta lor şi cât suferise ea de lipsa lui.

…Se zbăteau de mult unul în braţele altuia, când se auzi portiţa trântită: sosea părintele călare. Amândoi rămaseră nemişcaţi. Călătorul descălică, luă şaua şi dete drumul calului să pască… De departe, din fundul grădinii unde erau ei, se văzu fereastra de la odaia bătrânului luminându-se.

— Să ştie el că sunt aici – zise Ileana râzând înfundat şi strângându-se ca de teamă lângă Mitu – m-ar omorî!

*

Preotul stinsese lumina şi se trântise pe pat să-şi adune gândurile şi

să facă un plan nou, altă socoteală…

Deşi obosit de atâta drum călare, de-atâtea ş-atâtea, nu putea adormi… încet-încet însă p-aci să aţipească. Era tocmai să păşească hotarul fericit dincolo de care gândurile scapă din ştirea noastră ca să alerge şi să-şi ţopăie libere danţurile bizare…

…El sări în sus.

…Umblă cineva pân curte… O uşe se deschide şi se-nchide în casele din faţă ale fie-sii… Vorbă tainică!… Bătrânul ieşi repede… Nimic… S-auzea numai prin răcoarea nopţii ronţăiala calului… Fusese o părere bolnavă… Ocoli împrejurul caselor… Iar nimic… Beznă… Nicio mişcare…

Bătu la fereastra Ileanii… încă o dată… mai tare… tare de tot… Niciun răspuns…

…Să spargă uşa!… Se duse, luă toporul şi se-ntoarse; dar când pipăi să găsească clanţa, dete cu mâna de verigă: era pusă şi-ncuiată cu lacătul… Nimeni!… Cu capul gol, cu pletele-i cenuşii desfăcute şi lăsate-n voia vântului, bătrânul ieşi pe poartă-n goana mare… La şcoală încuiat cu lacătul… Îndărăt!… Era lumină la Ileana: se dezbrăca să se culce… înapoi!… La şcoală lumină!

El sui dintr-un pas cele trei trepte ale prispii şi se uită pe fereastră: Mitu sta la masă cu capul rezemat pe mână… Frumuseţea tânărului, privirile lui pierdute cine ştie unde, aerul extatic care-i lumina capul încremeniră pe omul de-afară: acesta-şi acoperi ochii să nu mai vază spăimântătoarea icoană. O clipă stete aşa, apoi bătu hotărât în uşe, intră desfigurat, se înfipse în prag şi izbucni:

— Ce ai tu cu mine? ce! om fără suflet, fără lege şi fără Dumnezeu!… Nu răspunzi… ai?… Te-am strâns de pe drumuri, te-am încălzit la sânul meu, şi tu vrei necinstea casei mele? tu vrei să mă omori pe mine?… Ce rău ţi-am făcut eu ţie? Cu se ţi-am greşit? Spune: să mă căiesc şi să mă ierţi!… Iartă-mă!… Fie-ţi milă de un biet păcătos de bătrân… Mitule, copilul meu!…

Şi bătrânul cu părul despletit se târa în genuchi şi lupta să-i apuce şi să-i sărute mâinile cu zorul…

— Părinte! zise tânărul tremurând şi căutând să-şi scape mâinile. Tu să mă ierţi pe mine… Iartă-mă!… Eu nu uit ce-ai fost pentru mine; nu voi să-ţi fac niciun rău, nicio ruşine. Ea nu mai poate trăi cu bărbatu-său… ea dacă se desparte, eu… o iau.

— S-o iei tu?

— Da, eu; nu mai poci trăi fără ea…

— Omule, ţi-e soră!

— Pentru că m-ai crescut.

— Nu!… ţi-e soră bună!

— Cum?

— Tu eşti copilul meu adevărat… Carnea mea!

— Părinte… vrei să mă amăgeşti…

— Nu, nu te amăgesc… Am greşit… am păcătuit, şi Dumnezeu a vrut să mă bată, şi te-a trimis pe tine să mă baţi… Trebuia de mult să-ţi spui taina asta: erai tânăr şi eu eram duhovnic… mă puteam eu spovedi unui copil?… Dar atâta dragoste câtă ţi-am purtat eu ţie… niciodată n-ai înţeles, n-ai bănuit măcar că eu îţi sunt tată cu adevărat?… Pentru că n-ai înţeles, iacătă viu eu, duhovnicul, la tine şi mă spovedesc şi te rog: nu-mi lăsa sufletul în frică de moarte!… Dacă simţi că nu poţi birui păcatul care te târăşte, pleacă, fugi departe: aici e iad şi pentru tine, şi pentru ea, şi pentru mine!… Să ştiu eu numai unde eşti… Lasă… ţie o să-ţi treacă… o să te-nsori cu o fată frumoasă… o să ai copii… Las tot aici… şi vine taică-tău bun să trăiască lângă tine şi să moară fericit, fără buba asta grozavă care-mi roade inima!

Bătrânul se opri pentru că nu mai putea. Mitu ascultase galben. Fără să răspunză sărută mâna preotului, care-l strânse ca şi odinioară la piept stropindu-i capul cu lacrimi bogate şi calde.

— Acu mă duc, taică, zise el; mă duc!

Şi se duse.

*

De două zile… Acu e a treia noapte de când părăsita anină la fereastră semnul ştiut, ştergarul înnodat, degeaba… Nu vine. Ea geme în chinurile aşteptării, nesiguranţii, deznădejdii.

Bolnav printre străini?… Răpus?… Cu o altă femeie?…

Să-l caute? unde?… Să aştepte? cât?… Să moară? cum?…

Unde e?… Unde?

E aici foarte aproape… Se-ntoarce din depărtări la locul lui… El a cugetat atâta vreme pe drumuri, şi-a ajuns să vază că nu poate lăsa pe nenorocita în necăinţă, fără să-i zică o vorbă, fără să plângă amândoi împreună păcatul săvârşit din neştiinţă… Dar dacă preotul, pentru cuvinte de bigotism ori de eresuri sociale, o fi inventat o poveste de fantezie?… Caldă speranţă! dragostea lui atunci n-ar fi neiertată!… Dar dacă ar fi adevărat?… Ei, şi? La urma urmei el strică?… Ea? Soarta!… Şi de aci o întreagă filosofie păgână, în faţa căreia orice convenţie e eres, superstiţie orice credinţă.

Aşa filozofând, a sărit pârleazul şi trage cu urechea… Nu poate păşi înainte… i-e frică… Un moment voieşte să se-ntoarcă şi să plece… acu pentru todeauna… Pune piciorul pe pârleaz… Dar se socoteşte mai bine… Coboară iar îndărăt şi stă ţintuit pe loc… Stă pe loc de mult între două căi, fără să poată intra nici pe una: trebuie târât ca să se urnească… şi are să fie târât.

Lumina de la fereastra părintelui s-a stins. Tânărul lasă să mai treacă timp, apoi face un pas într-o parte ca să vază dacă la Ileana e aprins… Nu e… Se apropie binişor. Câinele începe să latre… Omul îl

cheamă şoptit, pe nume; animalul se gudură şi se potoleşte… Acum s-aprinde iar lumina la bătrânul. Tânărul se retrage lângă pârleaz. Preotul iese… merge la poartă… se-ntoarce, şi Mitu îl vede cum trece prin bătaia luminii de la fereastră şi se-ndreaptă după câine, ca după o călăuză, cercetând, către fundul grădinii. Uşor, învăţătorul trece afară peste gard şi se pitulă în dosul crucii mari de sub deal, la răspântie… Câinele sare şi el şi vine să dea din coadă pe lângă cruce… Preotul se-ntoarce în casă şi stinge iar lumina{36}. A început acu o luptă aşa de-ncordată, încât între zvâcnelile repezi ale inimii nu mai încape niciun moment pentru căinţă… Câinele, gonit, ia drumul de ocol; omul sare înapoi în grădină… Ce face femeia? Să fie bărbatul acasă?… Nu e probabil… căruţa nu e-n şopron şi-n grajd niciun zgomot… Lumină deodată la fereastra Ileanii… ştergarul înnodat… Îl aşteaptă… Inima-n dinţi!… şi freacă cu mâna pe uşe foarte discret.

Un ţipet năbuşit înăuntru… Ileana suflă-n lumânare şi iese. Tremură scuturată din rărunchi de friguri… Ea îl târăşte în grădină la locul ştiut, unde de-atâta vreme aşteaptă velinţa întinsă. Femeia se acaţă de gâtul lui… El o strânge-n braţe cu putere şi dă să-şi apropie buzele de ale ei… dar îl cuprinde un fior de groază şi-o împinge departe.

Acum porneşte potopul ei de vorbe – jurăminte, blesteme, fără şir, dar pline de înţeles; bănuieli de necredinţă… teama de saţiu… ameninţări de crimă şi sinucidere… plânsete şi rugăciuni de milostivire. El rătează grav cuvântarea ei monstruoasă… şi-i spune tot, tot… Ea rămâne-ntâi înlemnită… apoi începe să râză înecat şi din ce în ce mai nervos şi mai nervos, până când izbucneşte cu hohot şi, lovindu-l brutal peste braţul vânjos, pe care i-l apucă şi-l striveşte sub degete:

— Prostule! A râs de tine!… Ai crezut? Nu-i adevărat! Minte!

Şi se năpusteşte asupra lui şi-l îngenuche jos la pământ…

*

O sprinceană alburie se iveşte pe coama dealului de către răsărit… Pe lângă crucea din răspântie scârţâie roatele căruţelor ce pleacă din vreme să nu le-ajungă zăduful pe drum… Mitu tresare din somn.

— Se face ziuă, Ileano! scoală degrab!

Sprinceana albă creşte şi alte roate venind din deal la vale se aud apropiindu-se… o doină din frunză, cântec de drumeţ fără griji… şi vorbă… Tânărul ridică femeia de jos şi-o ajută, cum era ameţită, să ajungă până la uşa casii…

E grea despărţirea… O să fie chiar peste putinţă!

…Bătrânul a dormit rău: bătăile inimii l-au deşteptat prea de multe ori… Se ridică năbuşit din pat; îi trebuie aer; merge să deschiză fereastra, dă perdeluţa-ntr-o parte, şi i se năzăreşte că vede-n pragul din faţă două umbre albe ce vor parcă să se topească una-ntr-alta… Se şterge la ochi şi se uită mai bine… Da!… Ia puşca din cui şi iese-n

prag:

— Cine-i?

O flacără roşcată, un trosnet, la care răspunde împrelung deal după deal – Mitu a picat fulgerat.

— Ce-ai făcut, nebunule?! răcneşte femeia şi porneşte un pas.

A doua ţeavă! Ileana cade-n genuchi… se zbuciumă în zadar să se scoale. Vrea să strige… o gâlgâitură de sânge o podideşte pe gură… Se moaie de la junghietură şi târându-se cât colo, se aşază de-a binelea.

Popa aruncă jos puşca, a cărei guri tot fumegă mirosul necăcios de silitră… Trece gardul, suie în clopotniţă, se atârnă cu amândouă mâinile de funiile de tei şi-ncepe să le smucească cu o înaltă energie: cele trei clopote mici şi sărace se pornesc deodată să ţipe şi să se vaite cu o jale nebunească…

Se strânge multă lume.

Popa ia de mână pe Cuţiteiu şi porneşte urmat de obştea satului. El merge cu toţi la locul unde zac cei doi copii nenorociţi… Sprânceana mică alburie câtă vreme s-au jelit clopotele s-a făcut trandafirie şi mare.

— Eu i-am împuşcat, zice bătrânul liniştit… Întâi pe el şi pe urmă pe ea… Da, eu!

Şi se-ntoarce să-i privească… Ileana a adormit, strângând în braţe genuchii lui frate-său… Popa se apleacă la ea:

— Nu aşa, căţea! zice el zâmbind crud… Nu aşa, că-i păcat!

Şi descleştându-i mâinile calde încă, o dă greoi mai la o parte… A zburat în sfârşit surâsul înţelept de pe chipul prietinului Cuţiteiu… Omul îşi acopere prosteşte buzele învineţite cu o mână, cu alta ochii uzi… Toţi stau cu capul gol… Nicio suflare.

Popa se ridică, se-ntoarce spre mulţime cu privirea ţintă şi-nfricoşat de-ngrijată.

— Inima!… zice el. I…! şi se culcă să doarmă somnu-ăl bun lângă copiii săi.

BOBORUL!

În secolul nostru s-a născut şi s-a sfârşit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis unui istoric conştiincios să-l piardă din vedere. Voi să vorbesc despre Republica de la Ploeşti, un stat care, deşi a durat numai vreo cinsprezece ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin şi pentru popor, pe la două ceasuri în dimineaţa zilei de 8 august 1870, tânără republică a fost sugrumată în aceeaşi zi pe la ceasurile patru după-amiazi. Nu face nimica! mărirea şi importanţa statelor nu se judecă după extensiunea şi durata lor, ci după rolul mai mult sau mai puţin strălucit pe care l-au jucat în complexul universal.

Cadrul meu e prea strâmt ca să pot închide într-însul istoria generală a veselei republice podgorene. Voiesc numai să contribuiesc şi eu la consemnarea materialului necesar unui viitor istoric; şi sunt autorizat a o face – eu am fost cetăţean al acelei republice. Am asistat la mărirea şi decadenţa ei, şi nu în calitate de gură-cască, ci în calitate oficială. Când poporul a călcat poliţia, eu m-am repezit şi am dezarmat pe un subcomisar de serviciu, luându-i sabia din cui. M-am încins cu ea, şi am avut norocul să treacă atunci pe lângă mine Prezidentul Republicei. Eram de şaptesprezece ani: înfăţişarea mea hotărâtă atrase privirile Prezidentului – mă numi subcomisar în locul zbirului pe care-l dezarmasem.

Astăzi, când sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s-o spun cu mândrie. Da, am fost unul dintre cei mai aprigi susţinători ai ordinii în Republica Ploeştilor. Ceasuri glorioase, n-am să vă uit! Şeful meu, poliţaiul, era simpaticul şi bravul Stan Popescu, unul dintre cei 1.000 ai lui Giuseppe Garibaldi – volintir în Italia, volintir într-o revoluţie polonă, vrăjmaş jurat al tiranilor şi frate pasionat al poporului. Cu astfel de şef, mergi în foc bucuros pentru o idee mare.

De cu seară din ajun, 7 august, mai mulţi conspiratori, între cari şi Stan Popescu, aşteptând veşti (de unde? istoria nu poate încă spune), jucaseră, în salonul de la otel „Moldova", *la chilometru.* Ce înseamnă *la chilometru*? E un joc inocent, foarte puţin complicat – iată. Jucătorii, indiferent de numărul lor, se aşază la o masă în colţul unui salon. Se aduce fiecăruia câte o sticluţă de vin. Încep să bea. Când unul şi-a isprăvit porţia, aşază sticla goală pe jos, lângă zid, în lungul salonului. A doua sticlă golită, o aşază cu fundul în gâtul celei dintâia, şi aşa mai departe, până când şirul sticlelor ajunge la zidul din potrivă – *la chilometru.* Cel ce a ajuns mai întâi la chilometru a câştigat partida – ceilalţi trebuie să-i plătească sticlele băute, în proporţie dreaptă cu

numărul de sticle ce le lipseşte lor până la ţintă. Se înţelege, când jucătorii sunt toţi de talie, se-ntâmplă să se joace o contra şi adesea partida să fie remisă. În seara aceea, Stan câştigase cu mare avans partida-ntâia.

Pe la unu trecute, după miezul nopţii, când era să se-nceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam. Toţi jucătorii, uitând de petrecerea lor inocentă, se ridică încruntaţi. Tocsinul{37} sunase. Cauza sfântă a poporului îi chema pe câmpul de onoare. Era ceasul acţiunii… Toţi pornesc tăcuţi şi hotărâţi în grămadă. Ies pe gangul otelului şi apucă spre obor. Pâlcuri-pâlcuri vin din toate părţile: se contopesc toate grămadă; cu cât înaintează acest brav popor, cu atât numărul sporeşte.

La 2 şi jum. despre ziuă, telegraful e în mâna republicanilor; toate firele rupte şi mai ales casa confiscată.

La 4, uşile temniţei de pe drumul Rudului se deschid pentru câţiva republicani închişi în prevenţie.

La 5, batalionul de linie din cazarma de la Sf. Nicolae face act de supunere în mânile Prezidentului.

La 5 şi jum., poliţia republicană este organizată; poporul, ca gardă civică a Republicei, e înarmat cu săbii confiscate de la pompieri şi de la ipistaţi, cu puşti de vânat, cu pistoale şi reteveie.

La 6, în Piaţa Unirii plină de popor – tocmai pe locul unde se ridică astăzi mândră statua Libertăţii (cetăţenilor ploeşteni, Naţiunea recunoscătoare!) – Prezidentul, urcat pe un scaun de tocat cârnaţi, citeşte actul solemn al întemeierii Republicii.

La 7, se desfundă în toate răspântiile boloboace, în sunetele marşului eroic de la 48.

La 8, o parte din popor, cu poliţaiul şi un taraf de lăutari, mergem la grădina Lipănesculuі.

Aci, pe iarbă, se-ncinge un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrâne republice. Grătarele sfârâie aruncând în aer valuri de miros fierbinte şi gras, ca nişte altare antice pe cari se ard ofrande unui zeu tutelar. Canalele o dată deschise nu se mai închid. Boloboacele golite se rostogolesc hodorogind departe, ca nişte ruginite instituţiuni ce nu mai corespund exigenţelor moderne, şi, în locul lor, se-mping cu greutate alte boloboace pline, ca nişte reforme pe cari le reclamă spiritul progresist al timpului şi interesele vitale ale societăţii. Ce veselie! ce avânt! ce entuziasm!… A! sunt sublime momentele când un popor martir sfarmă obedele şi cătuşele tiraniei şi, aruncându-le departe, tare de dreptul său, fără ură, uitând trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfânta Libertate şi te pupă! O!

Eram la Lipănescu-n grădină de vreo câteva ceasuri. Uraganul entuziasmului creştea mereu, când o onoare neînchipuită veni să-l ridice la paroxism. Prezidentul – el, în persoană! – urmat de un

adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară şi să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise câteva cuvinte. Era încântat de purtarea bravilor săi ploeşteni, cari au ştiut ca totdeauna să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism, o furie! Oalele toate de pământ, căciulile-n sus şi „Ura! Vivat Republica!" Prezidentul a plecat, luând cu dânsul pe Stan Popescu, poliţaiul… Încet-încet, cu ultimii cârnaţi, cu ultimele fleici şi oale, se strecură şi poporul martir… Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei.

Mi-adusei aminte că am părinţi, cari m-aşteptau, şi mă dusei degrab acasă încins cu sabia mea peste jiletcă. Răposata mama era foarte bună, dar o femeie de moda veche, un spirit reacţionar; era departe de a-nţelege importanţa politică a formelor democratice. Aflase tot ce se petrecea în oraş şi tremura de grija mea văzând că nu viu la dejun. Mi-a făcut o scenă grozavă – că de ce m-am amestecat cu derbedeii, că doresc s-o fac de râs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfârşitul lui tata, care era bolnav; pe urmă mi-a poruncit aspru să rămân acasă. În zadar am protestat: în zadar i-am spus, arătându-i arma, că am o funcţiune publică de îndeplinit: mi-a luat sabia, pe care a aruncat-o, unde? nu ştiu, şi mi-a încuiat ghetele şi pălăria în scrin. O săptămână m-a ţinut astfel captiv, până s-a potolit primejdia. Atât mai bine! Când eu plângeam acasă de ciudă soarta ruşinoasă a săbiii mele, ce se-ntâmpla în inima Republicei?

Pe la trei şi jumătate după-amiazi, în vagoanele de material ale liniei ferate Bucureşti-Ploeşti, atunci încă-n construcţie, sosea grabnic în Republică un grozav oaspete. Ce era? Era Reacţiunea. Reacţiunea cu tot ce are ea mai oribil şi mai hidos – un batalion complet de vânători sub comanda maiorului Gorjan. Cum puseră piciorul pe pământul sacru, începură vânătoarea după republicanii. Reacţiunea căuta însă mai cu seamă pe Prezident*;* dar acesta, printr-o inexplicabilă coincidenţă, ieşise prin graniţa de răsărit a Republicei, bariera Bucovului, pe când Reacţiunea intrase pe graniţa de apus, bariera Rudului. În trei ceasuri de goană, vânătorii arestară mai bine de şease sute de copii ai poporului. Puşcăria şi patru hanuri, prefăcute în puşcării, gemeau de republicani. Cuminte mama! Dumnezeu s-o odihnească! Era o femeie fără multă învăţătură, dar ce prevedere politică! Dacă mă prindea Reacţiunea cu sabia la brâu?

Reacţiunea restabili cu brutalitate *statu quo ante*[38]. Pe Prezident l-au prins călăreţii prefecturii către seară de tot, pe drumul Buzăului, dincolo de Lipia, la vreo două poşti departe de graniţele răsăritene ale Statului său. Când i-au strigat călăreţii din goană: „Stăi!" el, care era pe jos, a avut curajul să stea. Iar când l-au întrebat: „Ce făceai aici?" el a răspuns scurt: „Mă plimbam". Şi fiindcă este indiferent, când te plimbi, dacă te plimbi aşa ori aşa, l-au pus mizerabilii să se plimbe-

napoi. Tot înapoi şi iar înapoi! niciodată înainte! Iată deviza Reacţiunii!

Dar poliţaiul?… Ce se făcuse Stan Popescu? Se dusese să ia în posesiune jeţul lui de muşama în cancelaria poliţiei. De două zile nu dormise… Partida *la chilometru*… apoi alergăturile cu poporul… pe urmă festivitatea de dimineaţă la Lipănescu… entuziasmul… Se simţea zdrobit, şi era atât de plăcută răcoarea în cancelarie. O dulce aromeală, foarte naturală după atâtea emoţiuni, după atâta triumf, îi apăsa cu putere brava cerbice. Omul îşi încrucişă mâinile pe biuroul său, îşi aşeză bine capul şi, gândind cu drag la viitorul tinerei Republice, adormi butuc.

Pe dânsul îl căutau mai întâi după Prezident – a cărui urmă o aflaseră şi în goana căruia porniseră călăreţii – şi l-au şi găsit. Maiorul Gorjan, dând uşa de părete, intră cu zbirii săi în cancelarie. Poliţaiul horcăie cu capul pe masă. Maiorul face patru paşi mari şi trage o puternică lovitură cu palma pe masă. Stan Popescu tresare cu ochii cârpiţi.

— Cine te-a pus pe tine aici? răcneşte straşnic reacţionarul.

— Boborul! răspunde foarte răguşit republicanul.

Atâta i-a trebuit Reacţiunii! Când a auzit de bobor, a turbat: l-a şi-nhăţat pe Stan şi, valvârtej cu el, drept la hanul Călugărului!

Aşa s-a sfârşit cu Republica noastră! Aşa Reacţiunea a sfâşiat cea mai eroică pagină a liberalismului român!

BAIONETA INTELIGENTĂ

Origina gvardiei naţionale nu se pierde în noaptea timpurilor: această instituţie s-a născut la sfârşitul primei jumătăţi a veacului XIX, într-o frumoasă dimineaţă de vară a anului 48. Omul de ştiinţă, care va voi în viitor să facă istoria vitejiilor şi isprăvilor gvardiei naţionale, va găsi izvoare destule pentru savantele lui cercetări; dar sunt sigur că, fără concursul meu, n-ar putea elucida aşa de uşor o importantă chestiune: pentru ce gvardia naţională s-a numit mai târziu „Baioneta inteligentă”? Depun dar astăzi pe altarul ştiinţei naţionale un document preţios, menit să ajute cu putere la dezlegarea acestei chestiuni; şi asta o fac fără de nicio pretenţie, deoarece documentul mi l-a dat şi mie un altul – un brav veteran de la 48. Iată…

Într-o zi fierbinte a lunei lui Cuptor, pe la nămiezi, apăsa deasupra mahalalii Mihai-vodă o pâclă straşnică. Mahalagiii stăteau la umbră prin căsuţele lor. Era o moleşeală generală. Nu se vedea pe drum, sub arşiţă, nicio mişcare. La simigeria din colţ, unde vrei să apuci înspre Antim, aromea pe tarabă, în cămaşă, cu picioarele goale, cu capul pe un vraf de simiţi, chir Mihale, foarte asudat, apărându-se din când în când de muşte, în vreme ce o calfă pisa alene şi îngălat covrigi uscaţi pentru bogaci-sadea{39} proaspăt. Alături cu simigeria, cucoana Marghioala, vestită în toată mahalaua, plămădea, pe prispa la umbră, gogoşi de ristic pentru suliman. Cocoşii cântau a secetă, trimeţându-şi răspunsuri unul altuia din depărtări; când deodată, zăduful nămiezii tremură, pătruns de un glas de vitejie: trivoga{40} chema la arme gvardia naţională.

Toată lumea tembelă sare în sus. Chir Mihale îşi vâră picioarele în calevri{41} şi iese în pragul prăvăliei; coana Marghioala, foarte sprâncenată, la portiţă. Uliţa începe să se umple. Căpitanul gvardiei se plimbă de colo până colo, urmat de doi ţigani bucătari, robii lui de ieri, unul suflând într-o trâmbiţă şi altul bătând barabanciul{42}. Căpitanul gvardiei e un fecior de boier velit: e un tânăr care, plin de entuziasm pentru ideile democratice şi umanitare, a îmbrăţişat cauza poporului suveran. Toate calităţile de inimă le are cuconul Iorgu, şi numai un defect: vorbeşte cepeleag şi sâsâit; de pildă, zice: *să faţem* în loc de *să facem, cigan* în loc de *ţigan* şi *ţioară* în loc de *cioară;* pronunţă z în loc de j, şi viceversa, şi *ş* nu se pomeneşte. Dar asta o s-o auzim acum îndată…

Din toate părţile se strâng isnafii. Căpitanul se opreşte în faţa simigeriei. Ţiganul, cu ochii umflaţi de atâta suflare în trâmbiţă – un instrument cu care a învăţat să cânte numai de câteva zile – se opreşte un minut ca să-şi şteargă cu mâneca coadele de la gură. Căpitanul,

căruia i se pare că nu s-a strâns încă destulă lume, trage sabia din teacă şi strigă:

— Suflă, cigane, că te tai! să vie mulci! să vie toci isnafii!

Trâmbiţaşul începe iar să-mbăleze trâmbiţă, umflându-şi bucile şi holbând ochii, iar toboşarul bate din răsputeri. Când toată răspântia e plină de lume, cuconul Iorgu strigă ţiganilor:

— Destul! hàxina![43] cigane!... Acuzica luaci-mă în brace şi m-aridicaci în sus!

Ţiganii îl ridică fiecare de câte un picior şi-l aşază pe umerii lor, după cari căpitanul face mulţimii isnafilor următoarea cuvântare bine simţită:

— Fracilor, în numele populului suveran! respect la persoane, respect la propitate!... Uite ţe e, fracilor... Reacciunea a pus de gând să dea foc Bucurestilor si să-l arunţe în aer, ca să se nenoroţească toată lumea nevinovată si să-si facă Reacciunea mendrele, ca să stăpânească dumnealor cu gheneral Solomon, care s-a prins, fracilor, la capu Podului[44], pe meidanul de la streaze, patru buci mari cu iarbă de puscă muscălească, fiindcă le-a adus doi cajaţi îmbrăcaţi tiptil[45] mocăneste, si să le badze noaptea în Bucuresti, dacă nu era câciva simbatrioci[46] democraci si s-a repejitără si a pusără mâna pe ele, care, ţine stie ţe primezdie, Doamne fereşte, se putea pentru ca să sentâmple, ca să se prăpădească oras domnesc întreg cu guvernul provijoriu si cu toci oamenii si negustorii cu familiile si cu copilasii, si Constuciunea, pentru că amândoi cajaţii a fudzit când le-a strigat: „stăi pe loc!" fiindcă-i prinseseră pitulaci mititei între buci, care acuma, fracilor, trebuie să merdzem, să n-avem frică deloc, că tulumbadziii[47] sunt acolo si dă cu tulumbele, pentru căţi guvernul a porunţit să apucăm bucile cu băgare de seamă, m-aci aujit? si să le duţem înţet-înţet, binisor-binisor, să le ajvârlim în heleşteul de la Ciurloaia, ori si mai departe, la Ţorogârla, ca să nu se mai poată ca să ia foc prin urmare! Aide, toci cu mine!... Suflă, cigane!

Calda cuvântare a căpitanului a făcut o profundă senzaţiune. În adevăr, ştirea nu era deloc fantazistă... La streaja Mogoşoaii se prinseseră, pe un maidan, într-un chervan mocănesc, nişte butoaie pline cu iarbă de puşcă. Cei din gvardia naţională, cari făceau slujbă de caraulă la streajă, zăriseră carul sosind, bănuiseră ceva, şi, văzând că mocanii şoptesc între ei, se repeziseră asupră-le. Mocanii luaseră fuga lăsând ierbăria în mâna gvardiei. Ofiţerul dăduse ştafetă la guvernul provizoriu. Acesta trimisese tulumbagiii să stropească butoaiele într-una, ca nu cumva să se încingă de arşiţa soarelui şi să izbucnească; dăduse apoi ordin companiei lui conul Iorgu de la Mihai-vodă, să meargă la faţa locului spre cele de cuviinţă. Pacinicul guvern al Revoluţiunii hotărâse să se facă cu iarba de puşcă ceea ce cuconul Iorgu împărtăşise companiei sale şi poporului.

Încet-încet, gâfâind şi asudând, cei doi bucătari în frunte, pe urmă căpitanul, apoi compania şi în urma ei lumea, al cărei număr sporea cu cât înaintau, ajunseră din mahala în mahala, până la capul Podului. Aci se opriră toţi, cuprinşi de adâncă emoţie în faţa butoaielor, pe cari le răcoreau pe rând două ţevi de tulumbe. La un semnal, tulumbagiii se opresc, şi, în culmea emoţiei lumii ce se grămădeşte de-a-ndăratele cu groază, cei doi ţigani se apucă să destupe, tremurând, unul dintre butoaie, spre a se constata în faţa poporului suveran infamia Reacţiunii şi a lui gheneral Solomon. Pe când toate inimile bat cu putere, ţiganii ferăstrăiesc cu blândeţe cercurile de la un căpătâi, şi apoi, cu un piron, ridică dulce fundul de sus al butoiului.

Un moment, toate inimile s-au oprit din bătăile lor, pe când cuconul Iorgu, galben ca ceara, tocmai la coada poporului suveran, îşi şterge broboanele de sudoare cari îi acopăr fruntea… Dar, spre asigurarea momentană a tutulor inimilor, se constată că în cel dintâi butoi nu este iarbă de puşcă, ci scrumbii sărate. Dar dacă acesta este un marafet al Reacţiunii, care vrea astfel să adoarmă bănuielile guvernului provizoriu?… Şi astfel, unul câte unul, toate butoaiele au trebuit să fie răsturnate pe rogojini întinse, făcând, până la cel din urmă, tot atâtea mormane de scrumbii. Gvardia naţională şi poporul suveran au dat iama pe păr, şi au început să-şi încarce toţi, cari basmalele, cari şorţurile. În zadar căpitanul striga: „Staci, fracilor! respect la persoane! respect la propitate!” În câteva clipe rogojinile au rămas curate, şi toţi s-au împrăştiat pe acasă, veseli că n-au mers degeaba pe zăduf pân’ la capul Podului.

Peste vreun ceas, iată şi mocanii cu negustorul. Mocanii, văzându-se luaţi cu asalt de gvardia naţională, o apucaseră razna prin mahalale să caute precupeţul căruia îi aduceau marfa de la Brăila. Ocolind pe mărgini, se rătăciseră şi, tocmai după prânz, dăduseră de prăvălia lui. Acum veneau cu el în fugă, să scape taxidul{48} de mânia poporului suveran. Era prea târziu: scrumbiile făcuseră de mult aripi. Poftim de te jeluieşte! Şi-n potriva cui? În potriva „popolului suveran”?!… Se înţelege, că nu-i mai rămânea precupeţului decât să dea jalbă la Carvasarà{49}.

Din tot poporul, cucoana Marghioala, amatoare pasionată de sărături, a profitat mai mult de infamia Reacţiunii. Dar cine poate mulţumi vreodată pretenţiile unei femei de gust? Mâncând seara cu chir Mihale, vecinul său, cu care era prietenă intimă de mult, scrumbiile fripte pe grătar, cucoana Marghioala zice:

— Păcat! chir Mihale, ştiu eu cum trebuia, dacă-i vorba: să fi adus cazacii lui gheneral Solomon şi un chiup de undelemn.

— Şi câteva leji de lemui{50}, a adăogat chir Mihale; fără lemui, scrumvii!… *enà’mbarà den kani!”*

*

…E mai mult decât probabil că de acest epizod şi-a adus aminte

răposatul C. A. Rosetti, când, la 1866, într-un moment de umor democratic, a dat gvardiei naţionale numele de „Baioneta inteligentă”.

CĂNUŢĂ, OM SUCIT

A fost odată un om care toată viaţa lui nu s-a putut potrivi cu lumea – un om sucit.

Mă-sii i-a abătut să-l nască tocmai despre ziuă la lăsata secului de postul mare, când se pornise o zloată grozavă. Paştele în anul acela cădea în iarnă de tot. Tată-său a alergat cu brişca la moaşa satului tocmai în margine. Moaşa dormea; d-abia se-ntorsese acasă de la arendaşul moşiei, unde fusese chef. A trebuit vreme până s-o deştepte, până să se-mbrace femeia, până să se urce-n brişcă. Copilul a aşteptat cât a aşteptat şi, până să-şi piarză răbdarea mă-sa, care se văita cumplit, şi-a pierdut-o şi el p-a lui şi s-a repezit aşa fără socoteală în lume, tocmai când s-auzeau clopoţeii de la brişca lui tată-său la scară.

Peste vreo patru săptămâni, a venit vremea să-l boteze: Radu, Răducanu, Cănuţă – fără praznic la călindar. După ce s-a lăpădat de trei ori de Satana naşu-său pentru el, popa satului a luat copilul în mâni şi l-a vârât o dată-n cristelniţă: „… În numele Tatălui!…” copilul a răbdat; pe urmă înc-o dată: „… ş-al Fiului!…” copilul a-nceput să urle de apă rece parcă-l băga în foc; iar când l-a vârât a treia oară: „… ş-al Sfântului Duh!…” copilul s-a smucit dintre degetele popii ca o vârlugă, şi a scăpat în fundul cristelniţii. Popa a scos mînile goale din apă, iar naşa a început să ţipe:

— Se-neacă, părinte, copilul:… Ce faci?

Popa şi-a sumes iute mânicile şi l-a scos cât a putut mai degrab la aer. Mititelul era vânăt ca un ficat de bivol bătrân; nici miau nu mai zicea; clipea numai din ochişorii lui cârpiţi ca un broscoi în pierzare.

L-au luat de picioare, l-au învârtit, l-au scuturat, l-au frecat, până i-a venit iar sufletul la loc.

— Măă! zice popa; mulţi copii am botezat de când sunt preot… să vă trăiască! dar aşa copil sucit n-am mai văzut!

Cănuţă a rămas sărman de părinţi tocmai când se făcuse copil de-nvăţătură… De una, mai bine pentru ei: mare bucurie n-aveau să capete după urmările lui.

Bunică-sa despre tată l-a luat pe copil la oraş şi l-a dat la şcoală. A-nvăţat Cănuţă cât a-nvăţat, până a ajuns cu chiu cu vai în clasa a patra. Într-o zi, dascălul, un om foarte serios, a venit supărat. Cum a intrat în clasă, s-a aşezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul şi pe urmă:

— Cănuţă!

— Prezent!

— Câţi domni a avut ţara românească?

— Mulţi, domnule.

— Mulţi, mulţi! da câţi… neghiobule!
— … Câţi, domnule?
— Dar tu mă-ntrebi pe mine? ori eu pe tine, prostule?
— Să-i numărăm, domnule…
— Dar pân-acu ce-ai făcut, neghiobule?
— Am învăţat la ar'metică, domnule.
— Mergi la loc, nătărăule! Aldată să-i numeri.
S-a dus Cănuţă la loc şi s-a apucat să numere şi iar să numere.
A doua zi a venit dascălul şi mai supărat:
— Cănuţă!
— Aici.
— Câte feluri de numere complexe avem?
— Multe, domnule.
— Câte, dobitocule?
— Câte, domnule?
— Răspunde tu, boule!
— Să le numărăm, domnule!
— Acu să le numeri? până acum ce-ai numărat, măgarule?
— Am numărat domnii, domnule!
— Mergi la loc, vită! Altdată să le numeri.
Iar s-a dus la loc şi s-a apucat să numere câte feluri de numere complexe avem.
A treia zi, dascălul intră turbat:
— Cănuţă!
— Prezent.!… Numerele complexe…
— Nu te-ntreb de numerele complexe…
— …Domnii ţării româneşti…
— Stăi, întâi să te-ntreb, loază… Câte râuri are Europa?
— Mă duc să le număr, domnule…
Şi a plecat Cănuţă. S-a dus la bunică-sa acasă şi i-a spus că nu mai merge la şcoală măcar să-l taie. Bunică-sa a alergat la dascăl, şi dascălul i-a spus:
— Babo, dă-l la meşteşug. Poate meşteşugul să-i dea de căpătâi, că nu-i de şcoală, e copil sucit, una-l întrebi şi alta răspunde.
S-a mâhnit bătrâna, dar s-a gândit: de unde ştii? nu e toată lumea făcută să se procopsească-n şcoală… să-l dau la stăpân; poate acolo să-i fie norocul lui.
L-a dat pe Cănuţă la un băcan. A slujit băiatul cât a slujit, când mai bine, când mai rău. Într-o seară a încărcat un coş mare cu fel de fel de mezeluri şi cu vreo douăzeci de sticle de vin, să le trimeaţă la un muşteriu. Afară era polei grozav. Cănuţă s-a aplecat şi d-abia a putut ridica greutatea pe loc limpede în prăvălie.
— N-o să aluneci cu el, mă? a-ntrebat jupânul.
— De! jupâne; ştiu eu?

— O să-l poţi duce?

— E greu…

— Haide! s-a răstit jupânul. Dar să dormi şi să mănânci, ştii? leneşule!

Cănuţă a dat să ridice coşul şi n-a putut. Jupânul ca să-l îmbărbăteze i-a dat un pumn în ceafă: pe urmă, jupânul şi încă un băiat au ridicat greutatea şi i-au pus-o lui Cănuţă în cârcă. Copăcel-copăcel, băiatul a mers câţiva paşi până la colţul stradei pe unde presăraseră negustorii cenuşe pe dinaintea prăvăliilor; dar când să apuce pe o ulicioară mai neumblată, ca să mai scurteze din drum, tocmai venea o birje cu caii răscăcăraţi de teama alunecuşului. Băiatul s-a ferit repede-n lături şi odată, bâldâbâc! şi sdrong! Cănuţă într-o parte cât colo şi sarcina din spinare într-alta. Băiatul s-a lovit la cot de i-a secat sufletul; dar s-a ridicat degrab să vază ce s-a făcut coşul. L-a apucat vârtos de toartă şi l-a smucit cu putere. Ciudat lucru! Coşul era acum mai uşor. Când l-a ridicat de la pământ, a-nceput să curgă din fundul coşului ca dintr-o stropitoare ciuruită: se spărseseră sticlele şi acum se scurgea rămăşiţa vinului. Ce să facă? La muşteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă?… Să se-ntoarcă la prăvălie!… N-are să-l omoare doar.

De omorât nu l-a omorât jupânul, că jupânul nu era om aşa de rău… Dar…

— Unde ai căzut, ticălosule?

— În colţ la ulicioară.

— Pentru ce ai apucat pân ulicioară, afurisitule? Nu puteai merge pe Podul Mogoşoaii, pe unde e măturat şi cu cenuşe pe jos? Ai?

— Ca să nu mai ocolesc, jupâne!

— Să nu mai ocoleşti?… Ţi-e lene să umbli, mişelule!… Patruzeci de franci!… Face pielea ta câtă pagubă mi-ai făcut tu mie?

Şi trage-i, şi trage-i… I-a tras atâta, încât bietul Cănuţă, după ce s-a-nchis prăvălia, nici n-a mai mâncat. S-a culcat îmbrăcat pe mindir şi a dormit tun până la ziuă, parcă făcuse un ziafet.

A treia seară îl trimite iar cu marfă la alt muşteriu. Acuma era coşul foarte uşurel.

— Măăă! să vii degrabă.

— Viu, jupâne.

— Bagă de seamă să mai spargi ceva iar!…

Peste câteva minute vine-n prăvălie o damă şi târguieşte fel de fel de trebuincioase pentru casă.

— Să-mi dai un băiat să mi le ducă numaidecât cu mine şi cu contul, să-l plătesc acasă.

— Care dintre băieţii ăi mici e aicea? întreabă jupânul.

— Niciunul! răspunde tejghetarul. Sunt toţi duşi.

— Dar Cănuţă?

— N-a venit încă.

— Veni-i-ar numele…

Dama-şi pierde răbdarea; se uită la ceas:

— Atunci – zice – iau o birje, că m-aşteaptă la masă; am musafiri; şi trimite dumneata pe băiat mâne, ori poimâne cu contul.

Jupânul, negustor vechi, care cunoştea cât se-ntinde poimânele cocoanei, zice dulceag:

— Dar… ştiţi că… mai este un contişor…

— Ce contişor? zice dama. Orice-o fi, plăteşte bărbatumeu când o trece pe aici.

— E cam de mult, zice jupânul zaharisind şi mai tare tonul. De! cu vremea asta, şi la noi, negustorii, nu prea merge… Eu zic, coniţă, mai bine să aşteptam băiatul… zău! mai bine să aşteptăm băiatul.

— Care va să zică nu am atâta credit la dumneata?

— Mă iertaţi, sărut mâna, răspunde cu glasul ca miambalul jupânul, frecându-şi mâinile.

Apoi schimbând deodată tonul, aspru către tejghetar, pe când intră mai mulţi muşterii:

— Băiete! vezi ce-a poftitără domnii.

— Mersi, zice dama foarte înţepată şi iese trântind uşa. Orişicât, să laşi să plece aşa un muşteriu supărat, o damă, nu face pentru un negustor… Tocmai când se gândea jupânul la asta cu părere de rău că s-a-ntâmplat, iacătă şi Cănuţă, alb de măzăriche.

— Unde ai stat până acuma, nemernicule? zbiară jupânul.

— Am fost la d. Popescu.

— La d. Popescu?… un ceas pentru o palmă de loc?

— Am dat pe Podul Mogoşoaii, jupâne; pân ulicioară alunecă.

— Pe Podul Mogoşoaii?… ca să căşti gura la prăvălii!… Şi şart! part! o pereche de palme fierbinţi peste urechile degerate.

Desigur numai din pricina firii lui pe dos, i s-a părut lui Cănuţă două palme mult mai dureroase decât bătaia de deunăzi. Deunăzi, după atâta pisăgeală, se culcase fără să se plângă de şale şi dormise ca o buturugă; acuma n-a putui s-adoarmă de usturimea urechilor. A plâns înfundat toată noaptea pe mindirul lui până despre ziuă.

Se împlinea acu, peste o minută, a treisprezecea învârteală a pământului împrejurul soarelui de când tânărul Cănuţă se grăbise a ieşi să se bucure de razele acestuia. Un neastâmpăr nesuferit ridică pe băiat de pe mindir. Cănuţă oftă adânc ca şi cum ar fi răsuflat întâia dată, îşi şterse repede ochii ca şi cum ar fi văzut întâia oară lumina. În perete ardea o lămpşoară afumată. Toţi băieţii ceilalţi dormeau adânc. Îşi luă într-o basma lucruşoarele lui, mai nimic, şi ieşi.

Mijea de ziuă când, rupt de oboseala trupului şi mai ales de a sufletului, îngheţat de atâta umblet pe frig, bătea în geam la cocioaba bunică-sii, în fundul unei mahalale de la marginea oraşului. Baba se

deşteptase, îşi aprinsese candela la icoane şi se-nchina.

— Cine e?

— Eu, bunico.

I-a deschis.

— Ei! ce cauţi tu până-n ziuă?

— Am fugit de la jupânul.

— De ce? a-ntrebat bunica încruntată de cine ştie ce urât gând i-o fi fulgerat prin mintea ei veche.

— … Pentru că… nu mai vreau să stau.

— Nu-ţi dă de mâncare?

— Ba da.

— Munceşti prea mult?

— Mult… dar… nu mult.

— Te bate?

Băiatul dete din cap şi-ncepu să plângă. A vrut bunica sa-l mustre, să-l îndemne la supunere – ba, că aşa bate stăpânul, să-nveţe băieţii minte; ba, că trebuie să aibă copilul răbdare dacă e la stăpân; că dacă n-a vrut să-nveţe carte şi nici la stăpân nu vrea să stea, atunci ce-o să se facă el? s-ajungă vagabond, ori pungaş, ori să se prăpădească pe drumuri; ca de! e băiat mare acuma, de treisprezece ani… de treisprezece ani!… Şi şi-a adus aminte baba că adineaori, acu, a împlinit copilul copilului ei d-abia atâta, şi că e destul de mâhnit el şi de bătut la ziua lui, când alţi copii cine ştie ce bunătăţi şi ce mângâieri au la ziua ior; ce să-l mai mustre şi ea?… şi tot uitându-se la el cum plângea ca un prost, şezând pe marginea lăzii, cu legătura-ntr-o mână, şi se ştergea cu căciula la ochi, a-nceput şi baba să plângă ca o proastă…

Când răsărea soarele mare pe un ger limpede ca sticla, Cănuţă dormea la căldură în patul bunică-sii. Tot fire sucită! omul când doarme fără grije, doarme pe-o ureche, nu pe brânci; nici pe una nici pe cealaltă nu voise să doarmă, fiindcă-i erau prea simţitoare de cu seară.

*

Tot aşa şi iar aşa, pentru nimicuri, a schimbat Cănuţă mulţi stăpâni. Istoria lui se poate asemăna cu istoria unui pahar care rabdă să-l umpli cu litra şi pentru o picătură se supără şi dă pe-afară. Şi lumea vede măcar ce se petrece cu paharul; dar putea lumea-nţelege ce se petrecea în sufletul lui Cănuţă? Paharul stă de faţă: sufletul lui Cănuţă sta ascuns şi pesemne era prea mic, prea strâmt – dedea repede pe dinafară.

Multe şi de toate a-ncercat el în viaţa lui, ca să şi-o poată cârpi de azi pe mâne. A făcut, fiindcă şi el era român, a făcut şi politică: a părăsit totdeauna opoziţia, din cauza nemărginitei şi injustei ei violenţe, în ajunul venirii ei la putere, şi s-a alipit totdeauna de

guvern, care-n definitiv nu era aşa de vinovat, cu câteva zile înainte de trecerea acestuia în opoziţie. Şi pe urmă iar aşa şi tot aşa.

Ducând viaţă destul de grea, i-a venit şi lui ceasul şi s-a însurat ca toată lumea. L-a înşelat; la început soacră-sa, nu i-a dat zestrea făgăduită – el a zis şi n-a prea zis ceva. L-a înşelat nevasta întâia oară – el a zis prea puţine. A doua oară – n-a zis nimic. Dar odată, la Blagoviştenii, a făcut ce-a făcut şi din toată sărăcia a cumpărat un crap mare şi borţos, ceva rar: patru chile şi plin cu icre. L-a dus acasă şi a rugat pe nevastă şi pe soacră să i-l facă umplut la cuptor cu stafide şi coconari. Femeile, din una-ntr-alta, mai cu treabă, mai cu vorba, au uitat sa scoată peştele la vreme. Când l-a dat la masă – sfarog. Cănuţă şi-a ieşit din pepene. Fără nicio vorbă şi-a lăsat nevasta şi a pornit divorţ a doua zi cu probe de altă dată; ar fi pornit numaidecât, dar nu se putea, era sărbătoare, mâncare de peşte, nu se ţinea tribunal.

Femeia era însărcinată… A-nceput să plângă, că ce o să se facă ea fără Cănuţă. El n-a vrut s-o asculte. De necaz, de mâhnire, femeia a lăpădat la mă-sa şi cât pe-aci să piară de boală şi de mizerie. A alergat soacră-sa la el:

— Cănuţă maică, fie-ţi milă! e nevastă-ta, iart-o! se prăpădeşte fata, moare! ce Dumnezeu! Cănuţă maică, pentru un crap!

Aş! Cănuţă, bărbat straşnic, o ţinea într-una:

— Crap-necrap, nu se poate, cocoană! am pornit hârtie, s-a isprăvit.

În sfârşit a scăpat femeia după o îndelungată suferinţă.

Într-o dimineaţă, când plecase după daraveri, Cănuţă se-ntâlneşte cu nevastă-sa, slabă, legată pe sub fălci; se plimba în Piaţa Teatrului de colo până colo ca o desperată. O durea îngrozitor o măsea de sus. Fusese la dentist, dânsul dormea, îl aştepta să se deştepte; dar nu putuse sta locului; ieşise să se plimbe; stând în salonul de aşteptare, i-era frică să nu-nnebunească de durere.

Pe când vorbeau amândoi – c-aminteri nu erau supăraţi – iată că vine în fuga mare feciorul de la dentist şi-i spune să poftească. Femeia porneşte hotărâtă; dar după un pas se opreşte şi, întorcându-se către bărbatu-său:

— Ai şi tu cu mine, Cănuţă; mi-e frică.

Omul merge după ea. Ajung în salonul de aşteptare. Femeia cade zdrobită pe un jeţ, legănându-şi capul strâmbat şi aiurit de suferinţă.

— Poftiţi, zice doctorul deschizând o uşă.

Femeia se scoală şi ia de mână, dârdâind ca de friguri, pe Cănuţă; amândoi intră după doctor. Ea, albă ca hârtia, se aşază pe scaunul de operaţie. El se face că fluieră ca pentru el singur, ţinând mânile la spate şi uitându-se la o cadră din perete. Dar n-are răbdare, vrea să se-ntoarcă… Atunci un ţipăt… Gata!

— Haha! zice doctorul. Bine-ai făcut c-ai venit! aveai un abces care se putea sui la ochi, şi pe urmă…

— Ei, domnule doctor! zice femeia cu tonul blând al celei mai hotărâte scârbe de viaţă, după ce se clăti bine în gură… Câte supărări am eu, mă mir cum nu mi-a copt până acu şi inima!

Cănuţă nu mai fluiera. A plătit vizita doctorului. A plecat cu nevastă-sa. A tratat-o cu cafea cu lapte la Fialcowsky, că nu pusese femeia nimic în gură de trei zile. Pe urmă s-au suit amândoi într-o birje; au mers acasă, s-au împăcat şi au trăit încă destulă vreme împreună.

Ar mai fi trăit încă bine, daca nu i se-ntâmpla lui Cănuţă să moară. Într-o zi, dintr-un nimic, iarăşi pentru un moft – ceruse împrumut o mică sumă unui prietin pe care l-a fost îndatorat pe vremuri cu mult mai mult, şi acesta refuzase – s-a iritat aşa de grozav din ceartă încât i-a venit un fel de necăciune… Rău… rău… până seara a murit. L-au îngropat a doua zi ca pe toţi morţii.

*

La şapte ani, i-au făcut după obicei parastas, ca să-i scoată oasele şi să i le spele. Era de faţă la slujbă nevasta şi câteva rude. Când au dat groparii de cosciugul lui şi i-au ridicat binişor capacul putred, ce să vezi! în loc să stea oasele lui Cănuţă de-a lungul şi cu faţa-n sus, hârca sta-n sus cu ceafa şi ţurloaiele erau pornite către grătarul coastelor.

— Asta n-a fost mort bine când l-au îngropat, a zis popa.

— Aş! a răspuns femeia. M-aş fi mirat, Dumnezeu să-l ierte, să-l găsesc la loc… Sfinţia-ta nu l-ai cunoscut pe răposatul Cănuţă… om sucit!

LA HANUL LUI MÂNJOALĂ

Un sfert de ceas până la hanul lui Mânjoală… de-acolea, până-n Popeştii-de-sus, o poştie; în buiestru potrivit, un ceas şi jumătate… Buiestraşu-i bun… dacă-i dau grăunţe la han şi-l odihnesc trei sferturi de ceas… merge. Care va să zică, un sfert şi cu trei, un ceas, şi până-n Popeşti unul şi jumătate, fac două şi jumătate… Acu sunt şapte trecute: ăl mai târziu până la zece, sunt la pocovnicu Iordache… Am cam întârziat… trebuia să plec mai devreme… dar în sfârşit!… de aşteptat, mă aşteaptă…

Aşa socotind în gând, am şi văzut de departe, ca la o bătaie bună de puşcă, lumină multă la hanul lui Mânjoală, adică, aşa-i rămăsese numele; acuma era hanul Mânjoloaii – omul murise de vreo cinci ani… Zdravănă femeie! ce a făcut, ce a dres, de unde era cât p-aci să le vânză hanul când trăia bărbată-său, acuma s-a plătit de datorii, a dres acaretul, a mai ridicat un grajd de piatră, şi încă spun toţi că trebuie să aibă şi parale bune. Unii o bănuiesc ca o fi găsit vreo comoară… alţii, că umblă cu farmece. Odată au vrut s-o calce tâlharii… S-au apucat să-i spargă uşa. Unul dintre ei, ăl mai voinic, un om cât un taur, a ridicat toporul şi când a tras cu sete, a picat jos. L-au ridicat repede! era mort… Frate-său a dat să vorbească, dar n-a putut – amuţise. Erau patru inşi. L-au pus pe mort în spinarea lui frate-său, şi ceilalţi doi l-au apucat de picioare, să-l îngroape undeva departe. Când să iasă din curtea hanului, Mânjoloaia începe să strige pe fereastră: hoţii! şi-n faţă-le, iaca zapciul cu mai mulţi inşi şi cu patru dorobanţi călări. Strigă pomojnicul: „Cine-i?” Hoţii cei doi, fugi care-ncotro! rămâne mutul cu frate-său mort în cârcă. Acu, ce te faci la cercetare? Toată lumea ştia că mutul vorbeşte; cui putea să-i treacă prin cap că mutul nu se preface? L-au bătut până l-au smintit, ca să-i vie glasul la loc – degeaba. De atunci li s-a tăiat pofta flăcăilor să mai calce hanul…

Până să-mi treacă toate astea prin minte, am sosit. O sumă de cară poposesc în curtea hanului; unele duc la vale cherestea, altele porumb la deal. E o seară aspră de toamnă. Chirigiii se-ncălzesc pe lângă docuri… de aceea se vede atâta lumină de departe. Un argat îmi ia calul în primire să-i dea grăunţe la grajd. Intru în circiumă, unde fac refenea{51} oameni mulţi, pe când doi ţigani somnoroşi, unul cu lăuta şi altul cu cobza, ţârâie într-un colţ olteneşte. Mi-e foame şi frig – m-a răzbit umezeala.

— Unde-i cucoana? întreb pe băiatul de la tarabă.

— La cuptor.

— Trebuie să-i fie mai cald acolo, zic eu şi trec, printr-o săliţă din

cârciumă în bucătărie.

Foarte curat în bucătărie… şi abur, nu ca în circiumă, de cojoace, de cizme şi de opinci jilave – abur de pâne caldă. Mânjoloaia priveghea cuptorul…

— Bine v-am găsit, cocoană Marghioalo.

— Bine-aţi venit, cocoane Fănică.

— Mai s-o fi găsind ceva de mâncare?

— Pentru oameni de omenie ca dumneata, şi la miezul nopţii.

Şi repede coana Marghioala dă poruncă unei cotoroanţe să puie de masă-n odaie, şi pe urmă s-apropie de cotlon la vatră, şi zice:

— Uite, alege-ţi.

Cocoana Marghioala era frumoasă, voinică şi ochioasă, ştiam. Niciodată însă de când o cunoşteam – ş-o cunoşteam de mult: trecusem pe la hanul lui Mânjoală de atâtea ori, încă de copil, pe când trăia răposatul taică-meu, că pe acolo n-era drumul la târg – niciodată nu mi se păruse mai plăcută… Eram tânăr, curăţel şi obraznic, mai mult obraznic decât curăţel. M-am apropiat pe la stânga ei, cum era aplecată spre vatră, şi am apucat-o peste mijloc; ajungând cu mâna de braţul ei drept, tare ca piatra, m-a-mpins dracul s-o ciupesc.

— N-ai de lucru? zice femeia şi s-a uitat la mine chiorâş.

Dar eu, ca s-o dreg, zic:

— Straşnici ochi ai, coană Marghioalo!

— Ia nu mă-ncânta; mai bine spune ce să-ţi dau.

— Să-mi dai… să-mi dai… Dă-mi ce ai dumneata…

— Zău…

Şi eu, oftând:

— Fie, că straşnici ochi ai, coană Marghioalo!

— Da dacă te-aude socru-tău?

— Care socru?… de unde ştii?

— Dumneata gândeşti că, daca te-ascunzi sub căciulă, nu te mai vede nimini ce faci… Nu te duci la pocovnicu Iordache să te logodeşti cu fata a mai mare?… Aide, nu te mai uita aşa la mine; treci în odaie la masă.

Multe odăi curate şi odihnite am văzut în viaţa mea, dar ca odaia aceea… Ce pat! ce perdeluţe! ce pereţi! ce tavan! toate albe ca laptele. Şi abajurul şi toate cele lucrate cu igliţa în fel de fel de feţe… şi cald ca subt o aripă de cloşcă… şi un miros de mere şi de gutui…

Am vrut să m-aşez la masă şi, după obiceiul apucat din copilărie, m-am întors să văz încotro e răsăritul, să mă-nchin. M-am uitat cu băgare de seamă de jur împrejur pe toţi pereţii – nicio icoană. Zice cocoana Marghioala:

— Ce te uiţi?

Zic:

— Icoanele… Unde le ţii?

Zice:

— Dă-le focului de icoane! d-abia prăsesc cari şi păduchi de lemn…

Femeie curată!… M-am aşezat la masă făcându-mi cruce după datină, când deodată, un răcnet: călcasem, se vede, cu potcoava cizmii, pe un cotoi bătrân, care era sub masă. Cocoana Marghioala sare repede şi deschide uşa de perete; cotoiul supărat dă năvală afară, pe când aerul rece năpădeşte-năuntru şi stinge lampa. Caută chibriturile pe bâjbâite; caut eu încolo, caută cocoana-ncoace – ne-am întâlnit piept în piept pe-ntunerec… Eu, obraznic, o iau bine-n braţe şi-ncep s-o pup… Cocoana mai nu prea vrea, mai se lăsa; îi ardea obrajii, gura-i era rece şi i se zbârlise pe lângă urechi puful piersicii… În sfârşit iacă jupâneasa aduce tava cu demâncare şi cu o lumânare. Pesemne om fi căutat mult chibriturile, că ţilindrul lămpii se răcise de tot. Am aprins-o iar…

Bună mâncare! pâne caldă, raţă friptă pe varză, cârnaţi de purcel prăjiţi, şi nişte vin! şi cafea turcească: şi râs şi vorbă… halal să-i fie cocoanii Marghioalii! După cafea, zice cotoroanţii:

— Spune să scoată o jumătate de tămâioasă…

Grozavă tămâioasă!… Mă apucase un fel de amorţeală pe la încheieturi; m-am dat aşa-ntr-o parte pe pat, să trag o ţigară cu ale din urmă picături chihilibarii din pahar, şi mă uitam pân fumul tutunului la cocoana Marghioala, care-mi sta pe scaun în faţă şi-mi făcea ţigări. Zic:

— Fie, cocoană Marghioalo, straşnici ochi ai!… Ştii ce?

— Ce?

— Dacă nu te superi, să-mi mai facă o cafea; da… nu aşa dulce…

Şi râzi!… Când vine jupâneasa cu cafeaua, zice:

— Cocoană, dumneavoastră staţi de vorbă aici… nu ştiţi ce-i afară…

— Ce e?

— S-a pornit un vânt de sus… vine prăpăd.

Am sărit drept în picioare şi m-am uitat la ceas: zece şi aproape trei sferturi. În loc de o jumătate de ceas, stătusem la han două ceasuri şi jumătate! Vezi ce e când te-ncurci la vorbă?

— Să-mi scoaţă calul!

— Cine?… Argaţii s-au culcat!

— Mă duc eu la grajd…

— Ţi-a pus ulcica la pocovnicu! zice cocoana pufnind de râs şi ţinându-mi calea la uşe.

Am dat-o binişor la o parte şi am ieşit pe prispă. În adevăr, era o vreme vajnică… Focurile chirigiilor se stinseseră; oameni şi vite dormeau pe coceni, vârându-se cuminţi unii-ntralţii jos la pământ, pe când pe sus prin văzduh urla vântul nebun.

— E vifor mare, zise cocoana Marghioala, înfiorată şi apucându-mă strâns de mână; eşti prost? să pleci pe vremea asta! Mâi de noapte

aici; pleci mâne pe lumină.

— Nu se poate…

Mi-am tras mâna cu putere; am mers la grajd; cu mare greutate am deşteptat un argat şi mi-am găsit calul; l-am închingat, l-am tras la scară şi m-am suit în odaie să-mi iau noapte bună de la gazdă. Femeia, dusă pe gânduri, şedea pe pat cu căciula mea în mână, o tot învârtea ş-o răsucea.

— Cât am de plată? am întrebat.

— Îmi plăteşti când treci înapoi, răspunse gazda, uitându-se adânc în fundul căciulii.

Şi pe urmă se ridică în picioare şi mi-o întinse. Mi-am luat căciula ş-am pus-o-n cap, aşa cam la o parte. Zic, privind pe femeie drept în lumini, care-i sticleau grozav de ciudat:

— Sărut ochii, cocoană Marghioalo!

— Umblă sănătos!

M-am aruncat pe şea; jupâneasa bătrână mi-a deschis poarta, şi am ieşit. Rezemat cu palma stângă pe coapsa calului, mi-am întors înapoi capul: peste zaplazul înalt se vedea uşa odăii deschisă, şi în deschizătură, umbra albă a femeii adumbrindu-şi cu mâna arcurile sprâncenelor. Am ţinut la pas încetinel, fluierând un cântec de lume ca pentru mine singur, până când, cotind după zaplaz să-mi apuc drumul, mi s-a ascuns vederea cadrii. Am zis: hi! la drum! şi mi-am făcut cruce; atunci, am auzit bine uşa bufnind şi un vuiet de cotoi. Gazda mea ştia că nu o mai văz, intrase degrab în căldură şi apucase pe cotoi cu uşa, desigur. Afurisit cotoi! se tot vâră printre picioarele oamenilor.

Să fi mers o bucată bună de drum. Viforul creştea scuturându-mă de pe şea. În înalt, nori după nori zburau opăciţi ca de spaima unei pedepse de mai sus, unii la vale pe dedesubt, alţii pe deasupra la deal, perdeluind în clipe largi, când mai gros, când mai subţire, lumina ostenită a sfertului din urmă. Frigul ud mă pătrundea; simţeam că-mi îngheaţă pulpele şi braţele. Mergând cu capul plecat ca să nu mă-nece vântul, începui să simţ durere la cerbice, la frunte şi la tâmple fierbinţeală şi bubuituri la urechi. Am băut prea mult! m-am gândit eu, dându-mi căciula mai pe ceafă şi ridicându-mi fruntea spre cer. Dar vârtejul norilor mă ameţea; mă ardea sub coastele din stânga… Am sorbit în adânc vântul rece, dar un junghi m-a fulgerat pân tot coşul pieptului de colo până colo. Am plecat iar bărbia. Căciula parcă mă strângea de cap ca o menghinea; am scos-o şi am pus-o pe oblânc… Mi-era rău… N-am făcut bine să plec! La pocovnicu Iordache trebuie să doarmă toată lumea: m-or fi aşteptat: pe vremea asta, or fi crezut oamenii, fireşte, că n-am fost prost să plec… Am îndemnat calul care se-mpleticea, parcă băuse şi el…

Dar vântul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină ceţoasă; începe să cearnă mărunt şi-nţepos… îmi pun iar căciula… Deodată

sângele începe iar să-mi arză pereţii capului. Calul a obosit de tot; gâfâie de-necul vântului. Îl strâng în călcâie, îi dau o lovitură de biciuşcă; dobitocul face câţiva paşi pripiţi, pe urmă sforăie şi se opreşte pe loc ca şi cum ar vedea în faţă o piedică neaşteptată. Mă uit… în adevăr, la câţiva paşi înaintea calului zăresc o mogâldeaţă mică sărind şi ţopăind… Un dobitoc!… Ce să fie!… Fiară?… E prea mică… Pun mâna pe revolver; atunci auz tare un glas de căpriţă… îndemn calul cât pot; el se-ntoarce-n loc şi porneşte-napoi. Câţiva paşi… şi iar stă sforăind… Iar căpriţa… îl opresc, îl întorc, îi dau câteva lovituri, strângându-l din zăbală. Porneşte… Câţiva paşi… Iar căpriţa… Norii s-au subţiat de tot: acuma văz cât se poate de bine. E o căpriţă mică neagră; aci merge, aci se-ntoarce; aruncă din copite; pe urmă se ridică-n două picioare, se repede cu bărbiţa în piept şi cu fruntea înainte să-mpungă, şi face sărituri de necrezut şi mehăie şi fel de fel de nebunii. Mă dau jos de pe cal, care nu mai vrea să meargă în ruptul capului, şi-l apuc scurt de căpăstru; mă aplec pe vine-n jos: „Ţa-ţa!" şi chem căpriţa cu mâna parcă aş vrea să-i dau tărâţe. Căpriţa se apropie zburdând mereu. Calul sforâie nebun, dă să se smucească; mă pune în genuchi, dar îl ţiu bine. Căpriţa s-a apropiat de mâna mea; e un ied negru foarte drăguţ, care se lasă blând să-l ridic de jos. L-am pus în desaga din dreapta peste nişte haine. În vremea asta, calul se cutremură şi dârdâie din toate încheieturile ca de frigurile morţii.

Am încălecat… Calul a pornit năuc.

De mult acum, mergea ca praştia sărind peste gropi, peste moşoroaie, peste buşteni, fără să-l mai pot opri, fără să cunosc locurile şi fără să ştiu unde mă ducea. În goana asta, când la fiece clipă îmi puteam frânge gâtul, cu trupul îngheţat şi cu capul ca-n foc, mă gândeam la culcuşul bun pe care-l părăsisem prosteşte… De ce?… Cocoana Marghioala mi-ar fi dat mie odaia ei, aminteri nu mă poftea… Iedul se mişca în desagă să se aşeze mai bine; mi-am întors privirea spre el: cuminte, cu capul deştept scos afară din desagă, se uita şi el la mine. Mi-am adus aminte de alţi ochi… Ce prost am fost… Calul se poticneşte; îl opresc în silă: vrea să pornească iar, dar cade zdrobit în genuchi. Deodată, printr-o spărtură de nor se arată felia din urmă aplecată pe o rână. Arătarea ei m-a ameţit ca o lovitură de măciucă la mir. Mi-era în faţă… Atunci sunt două luni pe cer! eu merg la deal: luna trebuie să-mi fie-n spate! Şi mi-am întors repede capul, s-o văz pe cea adevărată… Am greşit drumul! merg la vale… Unde sunt? Mă uit înainte: porumbişte cu cocenii netăiaţi; la spate, câmp larg. Îmi fac cruce, strângând de necaz calul cu pulpele amorţite, ca să se ridice – atunci, simţ o zvâcneală puternică lângă piciorul drept… Un ţipăt!… Am strivit iedul! Pun mâna iute la desagă: desaga goală – am pierdut iedul pe drum! Calul se scoală scuturându-şi capul ca de buimăceală; se ridică în două picioare, se smuceşte-ntr-o parte şi mă

trânteşte-n partea ailaltă; pe urmă o ia la goană pe câmp ca de streche şi piere-n întunerec. Pe când mă ridic zdruncinat, auz foşneală pântre coceni şi un glas de om din apropiere, tare:

— Tiu! Ţa-ţa! Ptiu! Ucigă-te toaca, duce-te-ai pe pustii!

— Care-i acolo? strig eu.

— Om bun!

— Care?

— Gheorghe!

— Care Gheorghe?

— Nătruţ… Gheorghe Nătruţ, care păzeşte la coceni.

— Da nu vii încoace?

— Ba, iaca viu.

Şi, dintre coceni, se arată umbra omului.

— Mă rog, frate Gheorghe, unde suntem noi aicea?… am rătăcit cu viforul ăsta drumul.

— Dar unde vreai dumneata să mergi?

— La Popeştii-de-sus.

— Ehei! la pocovnicu Iordache.

— Ei, da.

— Apoi, n-ai rătăcit drumul… da mai ai de furcă până-n Popeşti… Aicea eşti d-abia în Hăculeşti.

— În Hăculeşti? am zis cu bucurie. Atunci, sunt aproape de hanul lui Mânjoală…

— Uite-l colea; suntem la spatele grajdului.

— Hai de-mi arată drumul, să nu-mi rup gâtul tocm-acuma.

Rătăcisem vreo patru ceasuri…

În câţiva paşi am ajuns la poartă. La odaia cocoanii Marghioalii lumină, şi umbre mişcă pe perdea… A avut parte cine ştie ce alt drumeţ mai înţelept de patul cel curat! Eu oi fi rămas să capăt vreo laviţă lângă cuptor. Dar noroc! cum am ciocănit, m-a şi auzit. Jupâneasa bătrână a alergat să-mi deschiză… Când să intru, mă-mpiedic pe prag de ceva moale… iedul… tot ala! era iedul gazdii mele! A intrat şi el în odaie şi a mers să se culce cuminte sub pat.

Ce să spui? Ştia femeia că mă-ntorc?… ori se sculase de dimineaţă?… Patul era nedesfăcut.

— Cocoană Marghioalo! atât am putut să zic, şi vrând să mulţumesc lui Dumnezeu că m-a scăpat cu viaţă, am dat să ridic dreapta spre frunte.

Cocoana mi-a apucat repede mâna şi, dându-mi-o în jos, m-a luat cu toată puterea în braţe.

Parcă văz încă odaia ceea…

Ce pat!… ce perdeluţe!… ce pereţi!… ce tavan!… toate albe ca laptele. Şi abajurul şi toate cele lucrate cu igliţa în fel de fel de feţe… şi cald ca subt o aripă de cloşcă… şi un miros de mere şi de gutui…

*

Aş fi stat mult la hanul Mânjoloaii, dacă nu venea socru-meu, pocovnicu Iordache, Dumnezeu să-l ierte, să mă scoată cu tărăboi de acolo. De trei ori am fugit de la el înainte de logodnă şi m-am întors la han, până când, bătrânul, care vrea zor-nevoie să mă ginerească, a pus oameni de m-au prins şi m-au dus legat cobză la un schit în munte: patruzeci de zile, post, mătănii şi molitve. Am ieşit de-acolo pocăit: m-am logodit şi m-am însurat.

Tocma-ntr-u târziu, într-o noapte limpede de iarnă, pe când şedeam cu socru-meu la lafuri, după obiceiul de la ţară, dinaintea unui borcan de vin, aflarăm de la un isprăvnicel, care sosea cu cumpărături din oraş, că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculeşti: arsese până-n pământ hanul lui Mânjoală îngropând pe biata cocoana Marghioala, acu hârbuită, subt un morman uriaş de jăratic.

— A băgat-o în sfârşit în jăratic pe matracuca! a zis socru-meu râzând.

Şi m-a pus să-i povestesc iar istoria de mai sus pentru a nu ştiu câtea oară. Pocovnicul o ţinea într-una că în fundul căciulii îmi pusese cocoana farmece şi că iedul şi cotoiul erau totuna…

— Ei aş! am zis eu.

— Era dracul, ascultă-mă pe mine.

— O fi fost – am răspuns eu – dar dacă e aşa, pocovnice, atunci dracul te duce, se vede, şi la bune…

— Întâi te dă pe la bune, ca să te spurce, şi pe urmă ştie el unde te duce…

— Dar dumneata de unde ştii?

— Asta nu-i treaba ta, a răspuns bătrânul: asta-i altă căciulă!

DOUĂ LOTURI

— Asta e culmea!… culmea!… strigă d. Lefter, ştergându-şi fruntea de sudoare, pe când madam Popescu, consoarta sa, caută fără preget în toate părţile… Nu e şi nu e!…

— Femeie, trebuie să fie-n casă… Dracu n-a venit să le ia!…

Dar ce au pierdut? ce caută?

Caută două bilete de lotărie, cu cari d. Lefter Popescu a câştigat.

Însă oricine mă poate întreba:

Bine, daca a pierdut biletele, de unde ştie d. Lefter de câştig?

E lucru simplu. Biletele le-a fost cumpărat cu bani împrumutaţi, ca de cabulă{52}, de la d. căpitan Pandele, fiindcă-i spuseseră mulţi, când se tot plângea că n-are noroc la joc, să-ncerce a juca cu bani de-mprumut… Şi a făcut învoială, pe onoare, faţă cu martori, să dea din câştig, dacă s-o-ntâmpla, zece la sută căpitanului.

Când a cumpărat biletele, d. Lefter a râs pesimist:

— Ţi-ai găsit! eu şi noroc!

Dar d. căpitan Pandele, mai optimist:

— De unde ştii dumneata norocul meu?

Ş-a pus pe d. Lefter să-i însemneze în carnet numerele biletelor.

A trecut mult de la aceasta. Lotăriile, amânate de atâtea ori, s-au tras în sfârşit amândouă în aceeaşi zi. La prima (Lotăria „Societăţii pentru fundarea unei Universităţi Române în Dobrogea, la Constanţa”) lotul cel mare de 50.000 lei l-a câştigat numărul 076.384; iar la a doua (Lotăria „Asociaţiunii pentru fundarea şi înzestrarea unui Observatoriu Astronomic la Bucureşti”) lotul cel mare tot de 50.000 lei l-a câştigat numărul 109.520.

D. Lefter, până adineaori, habar n-avea că se trăseseră ieri amândouă lotăriile. Era seară: omul şedea la masă cu consoarta sa în săliţa de intrare, vorbind în ticnă despre cum se scumpeşte viaţa din zi în zi, când, aude o birje oprindu-se-n poartă, apoi paşi apăsaţi în curticică şi pe urmă bătând cineva tare grăbit la geamlâcul d-afară. D. Lefter sare să deschidă, bănuind în gând: „Hait! iar ne cheamă deseară la serviciu extraordinar turbatul (turbatul e şeful), să ne canonească până la miezul nopţii, ca să se recomande ministrului că e grozav!” – iar madam Popescu se repede în odaie, fiindcă era în négligé. D. căpitan Pandele intră ca o furtună şi, vorbind din ce în ce mai tare, ca şi cum d. Lefter ar fi surd:

— Bine, nene, păcatele mele! de ce n-ai venit la berărie?… se poate să fii aşa de indiferent?… te caut ca un nebun de atâtea ceasuri!

— Ne-a ţinut până adineaori turbatul la canţilerie… De ce?

— Leftere!… nu ştii nimica?

— Ce?
— Ieri s-a tras lotăriile noastre!
— Ei?
— Am câştigat!
— Nu mă-nnebuni!… Cât?
— La amândouă am câştigat loturile mari! ale mari de tot!

Şi căpitanul pune pe masă listele oficiale şi alături carnetul său. În adevăr, carnetul sună tocmai ca-n liste: *076.384 Universitate – Constanţa. 109.520 Bucureşti – Astronomie.*

*

Cititorul a înţeles acuma ce caută de trei zile pe brânci soţii Popescu.

D. Lefter a trimes turbatului o scrisoare, cerând, cu tot respectul, un congediu de două-trei zile, pe motiv că nu se simte deloc bine. Aşa şi e: e bolnav.

După o muncă zadarnică de atâta vreme, după ce toată casa a fost răsturnată de zece ori, când aşa, când aminterea, d. Lefter a căzut pe o canapea sfărâmat de oboseală; a simţit că i se taie încheieturile şi aşa, un fel de slăbiciune la lingurea, parcă-l lua o apă; a moţăit de câteva ori ş-a adormit. Femeia a şezut şi ea pe un scaun, că nu mai putea de picioare şi de mijloc – se-nţelege, de atâta alergătură şi de-atâtea ridicături. Să fi aţipit d. Lefter ca vreun sfert de ceas şi, deodată, se scoală drept, cu faţa luminată de raza adevărului…

— Ştiu unde sunt! acum ştiu!… uf!… le-am găsit!
— Unde?
— În jacheta mea a cenuşie de vară… Cu ea eram la berărie când le-am cumpărat. Ţiu minte bine; le-am pus în buzunarul de la piept înăuntru… Acolo sunt!… sigur!… Adu-mi jacheta!

Pe cât îşi aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atât madam Popescu se turbura, se roşea, se-ngălbenea…

— Care jachetă? întreabă ea aiurită, ca de pe altă lume.
— A cenuşie.
— Leftere! zice femeia punând mâna la sânul stâng, ca şi cum ar fi simţit un junghi grozav.
— Ce?
— Am… dat-o.
— Ce ai dat?
— Jacheta!
— Care jachetă?
— A cenuşie!
— Cui?
— N-ai spus tu că n-o mai porţi?
— Cui? cui ai dat-o, nenorocito!
— La o chivuţă.

— Pentru ce?

— Pe farfurii.

— Când?

— Alaltăieri…

— Alaltăieri!… fără s-o cauţi pân buzunare!

— Am căutat-o, răspunde femeia îngrozită de vina ei; nu era nimic.

— Taci! strigă crunt d. Lefter… Pe câte farfurii ai dat-o?

— Pe zece… Destul m-am tocmit: n-a vrut să-mi dea o duzină întreagă, răspunde ea fără să mai ştie ce spune.

— Unde sunt farfuriile?… Voi să văz farfuriile! Adu farfuriile! porunceşte straşnic d. Lefter.

Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune; i le aduce şi le pune pe masă. Frumoase farfurii! cu chenar dublu, unul conabiu lat pe muche, şi altul pembè îngust pe buză. Domnul Lefter ia una ş-o sună – porţălan.

— Bravo! bun gust ai! zice rânjind sardonic.

Şi, pac! trânteşte una jos… ţăndări! şi pe urmă, paf! alta asemenea.

— Leftere!

— Aşa sunt eu, galant, cocoană! când am chef, sparg; sparg, cocoană, când am chef, farfurii de câte zece mii de franci una! sparg, mă-nţelegi, sparg al dracului!

Şi iar pac! paf! până la a din urmă, pe când cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc. După ce le isprăveşte pe toate, d. Popescu îşi scoate batista, îşi şterge sudoarea frunţii şi se aşază grav pe scaun, apoi, cu tonul sever, dar calm, al judecătorului neînduplecat către criminalul care-i stă de faţă-n picioare:

— La care chivuţă? o ştii?

— La Ţâca, aia tânără frumoasă, care vine totdeauna pe aici, răspunde vinovata, plângând cu inima frântă de târzie căinţă.

— Ştii unde se află această chivuţă?

— Zice că stă tocmai la margine, în mahalaua Farfurigiilor.

— Destul, nenorocito!

Peste un ceas, pe-nserate, o birje trece în goana mare prin strada Emancipării din Farfurigii: pe capră, alături cu birjarul, un sergent; în fund, d. Lefter şi d. căpitan Pandele; iar, dinainte, încă un sergent şi d. comisar al secţiei respective, Turtureanu, deja cointeresat cu cinci la sută asupra câştigului – se-nţelege, câştig, dacă se vor găsi cele două bilete. Comisarul ştie unde stă chivuţă Ţâca.

Birja, trecând din greu prin noroi, se opreşte în sfârşit în apropierea unei cocioabe de pământ, care şade singuratică într-un peş pe un maidan. Comisarul postează pe sergenţi, pitulaţi, în dosul cocioabei, după regula strategică consacrată la călcări de vizuini; le face semnul clasic al lui Harpocratea{53}, ş-apoi trece, urmat de d. căpitan şi de d. Popescu, să bată la uşe… O fetică zdrenţuită vine să deschiză. În săliţa

luminată de pălpăiala a câţiva tăciuni de pe vatră, miroase straşnic a carne cu prune: o ţigancă bătrână pregăteşte de cină. Toţi trei vizitatorii se dau înapoi pe prispă punându-şi mâna la nas.

— Unde-i mă-ta, fa? întreabă d. comisar.

— Trebuie să vie acuma, zise copila uitându-se sperios cu ochii ei mari la cei trei domni.

— Aprinde-un muc de lumânare şi hai de ne du în odaie, s-o aşteptăm.

Fata stă la îndoială.

— Haide! se răsteşte d. Turtureanu… şi toţi trei intră, împingând pe fată-nainte.

— Da ce e? întreabă bătrâna, ridicându-se de la vatră, unde sta stârcită.

— Avem treabă cu fie-ta, cu Ţâca…

— Lipseşte ceva dintr-o casă… ştie ea ce lipseşte, adaogă d. Lefter.

— Vai de mine! boiarule, zice bătrâna… N-are Ţâca obiceiul… La toate casele boiereşti o cunoaşte pe Ţâca… la toate cocoanele mari o ştie pe Ţâca…

— Haide! nu mai lungi vorba, comandă d. căpitan Pandele, ş-aprinde! cât vrei să mă ţii în picioare?

— Iac-aprinz… Da nu se poate, Ţâca, boiarule! să ferească Dumnezeu! eu, pântru Ţâca, poci să-mi pun mâna-n foc pântru Ţâca… Poate, altă chivuţă…

Şi zicând acestea, baba a aprins o lumânare de seu ş-a trecut în odaie, urmată de boieri. Odaia are două paturi, o masă, o laviţă, un scaun şi o sobiţă de tuci. Pe amândouă paturile, stau grămezi de haine, încălţăminte, pălării, şaluri purtate, pe sub paturi şi pe laviţă fel de fel de mărfuri de farfurărie şi sticlărie…

La vederea mormanelor de vechituri, d. Lefter tresare; se repede şi-ncepe să scotocească, luând şi examinând pe rând bucăţică cu bucăţică, fir cu fir. Câte reflexiuni ironice, picante, sentimentale, se pot face asupra unei aşa grămezi pestriţe de vechituri, cu privire la zădărnicia lumii trecătoare prin care au trecut şi ele o clipă, nouă, neveştejite! Dar d. Lefter n-are vreme să filosofeze… el caută… caută mereu… Fatalitate: jacheta cenuşie nu se află. Când gânduri peste gânduri îi clocotesc în cap, iacătă şi Ţâca, d-abia ducându-şi coşul plin de vechituri nouă, foarte obosită de alergătura zilii-ntregi şi flămândă: de departe i s-au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.

Cum intră, o înconjură toţi trei musafirii; d. Lefter o ia de piept:

— Unde mi-e jacheta?

— Care jaghetă?

— Jacheta a cenuşie…

— Care jaghetă cenuşie?

— Jacheta cu biletele…

— Care belete, boiarule?

— Te faci că nu ştii, gaşperiţă!

— Sa ma trasneascâ Dumnezău! sa hie al dracului!

— Mai bine, spune drept, zice d. Turtureanu.

— Dacă spui, ai bacşiş bun, adaogă d. căpitan Pandele.

— Ce sa spuie, boiarule! zice bătrâna apilpisită; ce sa spuie? vai de pacatele noastre, daca nu ştie… auzi colo! ce sa spuie?

— Taci tu! zbiară d. Turtureanu şi-i dă brânci babei cât colo în săliţă.

Baba îşi face cruce, iar copila tremură ca varga lângă vatră, unde prunele sfârâie tare-n cratiţă.

— Sa n-aibă parte! dă să zică Ţâca.

— N-ai fost tu – o-ntrerupe d. Lefter – în strada Pacienţii numărul 13, la madam Popescu, madam Lefter Popescu, o damă naltă, subţirică, frumoasă, oacheşe, casele ale verzi cu geamlâc, care are o aluniţă cu păr dasupra sprâncenii din stânga şi se poartă legată la cap cu roşu?

— Ba, am fost.

— Atunci, de ce minţi?

— Ba, nu mint, boiarule; am fost. Ei?

— Nu ţi-a dat pe zece farfurii, că n-ai vrut să dai o duzină-ntreagă, cu chenar conabiu lat pe muche şi altul pembè pe buză, o jachetă cenuşie?

— Ba, mi-a dat.

— Atunci, de ce minţi?

— Nu minte, boiarule! zice bătrâna din săliţă.

— Taci tu!… Unde e jacheta?

— E pa mine… o port pa dedesubt.

— Ca să nu te prinz!

— Ba, sa hie al dracului care n-o poartă de frig… Sunt borţoasă, boiarule… alerg toată ziulica pân zloată – bogdaproste, îmi ţine cald la pântece şi la şale.

— Dezbracă-te! porunceşte d. Lefter.

— Iaca…

Şi Ţâca începe a-şi lăpăda ţoalele de pe ea. Tocmai dedesubt de tot, peste cămaşe, se vede jacheta cenuşie. D. Lefter repede o caută-n buzunarul de la piept; chivuţă se strâmbă, că se gâdilă la sân. În buzunar, nimic; dar în fund are o descusătură… desigur o fi căzut în căptuşeală. Ţâca scoate jacheta şi o dă d-lui Lefter, care o descoase cu briceagul din toate tighelurile… în căptuşeală, nimic şi iar nimic.

— Ce mi-ai făcut biletele? răcneşte îngrozitor cu pumnii-ncleştaţi d. Lefter, pe când ceilalţi doi o strâng de-aproape într-un colţ.

— Care belete? zbiară şi chivuţă ca o nebună ş-apoi, schimbând

tonul, strigă tare către baba din săliţă în ţigăneşte: „Săi, că se sfarojesc prunele de tot!”

— Ce ai spus pe ţigăneşte? urlă d. Lefter.

— Haoleu! încep să se bocească baba şi copila, ce năpaste a fost să cază pe noi!

— Să-mi scoţi biletele! scrâşneşte d. Lefter: să-mi scoţi biletele, hoaţo! că te omor, mă-nţelegi? te omor!

Şi-i trage Ţâchii o palmă, s-o năucească. Atunci, toate trei femeile se pornesc pe răgete, să crezi că s-a aprins o cuşcă cu pantere. D. Turtureanu dă-ntr-o parte pe d. Lefter şi cu gravitate:

— Las-o, mă rog… Las’ că spun dumnealor la secţie.

Apoi iese-n uşe, dă un ţignal: sergenţii răsar ca din pământ, şi haide! le-au pornit pe nemâncate…

*

Toată arta d-lui Turtureanu a rămas infructuoasă… Femeile nu ştiau nimic despre bilete… Cu tot zelul său, nu putuse depăşi limitele prudenţii; de aceea, el spunea seara la berărie d-lui Lefter şi căpitanului:

— Cu baba şi cu fata, da! merge să le mursici mai zdravăn; dar cu Ţâca, nu prea, fiindcă, e, pardon, în poziţie: daca se-ntâmplă la secret vreun avort… Nu ştii dumneata? Astăzi nu mai poţi conta pe inferiori… şi nici pe superiori! S-aude… Gazetele atât aşteaptă ca să ne persecute… Dar îţi spun eu că nu e… Biletele n-au fost în jachetă; pot face prinsoare pe ce pofteşti… Să vezi, când ţi-o mai trece niţel asta… cum să zic? amorul propriu – aşa e tot omul la-nceput când îi vine o surpriză de aşa un câştig – să vezi, ai să dai peste ele acasă.

D. Lefter susţine că Ţâca i-a furat biletele – chivuţele şi jidanii nu sunt proşti: când cumpără haine vechi, le purică pân toate-ndoiturile.

— Ia, dă-mi-le, mă-nţelegi, la discreţie, să stau eu cu dumnealor în *tête-à-tête* la secret… Să vezi cum scot biletele…

Şi zicând aceasta, se uită cruciş fioros şi scrâşneşte din dinţi.

D. Turtureanu răspunde făcând teorii asupra instrucţiunii criminale pe temeiul îndelungei d-sale experienţe în serviciul siguranţei publice. Aşa, femeile rabdă mai mult, sunt mai piloase{54} decât bărbaţii. Dintre bărbaţi, bulgarii întrec pe toţi la răbdare; mai puţin ca toţi rabdă ţiganii, şi ţigancele mai puţin decât toate: cum le strângi puţin în corset, „stai, ca spui, mânca-te-aş!”

De aceea, le slăbise pe chivuţe, lăsându-le însă tot la secret nemâncate, să se mai gândească – poate!… dar nu-i vine să creează.

Pe când vorbeşte d. Turtureanu, d. căpitan Pandele citeşte gazeta de seară, iar d. Lefter ascultă dus pe gânduri. La un moment, d. Popescu se face palid: un domn a intrat în berărie şi trece pe lângă masa lor cătră fund. Este şeful său de la minister, un tip foarte posomorât şi din cale-afară aspru. D. Lefter se scoală şi salută: şeful d-abia moţăie din

cap şi se aşază la o masă puţin mai departe.

— Uite, zice d. căpitan şi arată celorlalţi gazeta, care scrie:

„Precum se ştie, cele două mari lotării s-au tras zilele trecute. Numerele cari au câştigat loturile cele mari, de câte 50.000 lei sunt: la Constanţa-Universitate, 076.384; – la Bucureşti-Astronomie, 109.520.

Un lucru curios însă; până acuma, fericiţii posesori ai numerelor câştigătoare nu s-au prezentat să-şi reclame dreptul. Pentru numeroşii noştri cititori şi gentilele noastre cititoare, în rândurile cărora am dori din suflet să se afle câştigătorii, amintim că, după şase luni de la trageri, nu se mai poate sub niciun cuvânt reclama vreun câştig. Sumele nereclamate până la termenul fatal trec de drept la fondurile societăţilor respective.”

*

Cu tot respectul ce i-l insufla d-lui Lefter şeful său, care-l ochia pe sub sprâncene din când în când cu privirea plină de mustrare – adică: „Dumneata ne tragi pe sfoară; scrii că eşti bolnav, ca să-mi lipseşti de la datorie, şi pe urmă-mi baţi berăriile… Bravo!” – cu tot respectul acela foarte legitim, d. Popescu nu se putu stăpâni la propoziţia finală din notiţa gazetei, şi izbucni într-un hohot de râs, un râs vânăt!

— Hahaha! să ştii, nene Turturene, că le găsim tocma a doua zi după termen… Îmi cunosc eu norocul!… Hahaha!

Râsul şi vorbele acestea au făcut pe d. căpitan Pandele să sară din loc. El, care până aci păstrase o atitudine calmă, mai presus de orice laudă, a trebuit în sfârşit şi el să izbucnească… Imputări amare de negligenţă, de indiferenţă, de imprudenţă! Când are cineva hârtii de valoare aşa de mare, nu le lasă să se târâie astfel de colo până colo… Trebuie să fie cineva prea sec! Aşa trebuie să păţi când faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zevzec! ş.cl… Şi asupra acestora, d. căpitan pleacă, spumând şi înjurând ca un grad inferior. D. Lefter parcă n-a auzit nimic; bate toba încetinel cu deştele pe marmura mesii.

Peste câteva momente, domnul şef, care a plătit paharul său de bere, se scoală şi, trecând spre uşe pe lângă masă, zice:

— Domnule Popescu, dacă dumneata nu mai vrei să vii la serviciu, atunci, te rog, cel puţin trimite mâne cheia sertarului, unde ai acte publice în întârziere.

— Am fost bolnav, domnule şef.

— Mofturi!…

— Parol, domnule şef: mâne viu negreşit.

— Te rog! zice scurt şi apăsat şeful şi pleacă fără să salute.

D. Turtureanu se uită la ceas… Târziu! Trebuie să meargă la serviciul de noapte: peste un ceas trece inspectorul pe la secţie. Pleacă; d. Lefter pleacă după el. Se aruncă-ntr-o birje; d. Lefter se aruncă după el.

— Merg şi eu la secţie, nene Turturene, s-o mai văz pe hoaţa!

D. Turtureanu se-nvoieşte numai după ce amicul îşi dă cuvântul solemn de onoare că n-are să mai fie violent, n-are să mai facă nimica femeilor arestate. Pe drum, d. Popescu promite amicului său să-i ridice partea din câştig de la cinci la zece la sută, dacă se găsesc biletele.

— Pe viitorul şi pe onoarea mea! nene Turturene!

Au sosit… Nenorocire! Inspectorul trecuse pe la secţie adineaori; cercetase la secret, notase ceva, foarte supărat, în portofel, şi liberase pe cele trei femei, îmbunându-le cu vorbe blânde.

— De mare belea mi se pare că m-ai dat, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale! a zis d. comisar.

D. Lefter atunci a-nceput să se vaite.

— Prin urmare, care va să zică, dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra bandiţilor, atunci, mă rog, ce mai rămâne? Am înţeles, care va să zică, cum merge chestia! Nu vă săturaţi nici cu zece la sută? Cât vreţi, cât poftiţi, domnule? şaptezeci? nouăzeci? sută la sută?

Şi apoi o cascadă, un torent de invective la adresa autorităţii, care e compusă din pungaşi, din zbiri complici cu briganzii! exemplu: d. inspector, care s-a-nvoit cu ţigancele…

— Frumos! sublim! adaogă, după o pauză de resuflu, d. Popescu, cu un ton de acră ironie.

Ş-apoi, schimbând tonul, cu glasul tunător:

— Ruşine pentru acest început de secol! de trei ori ruşine!

Prudenţa şi amiciţia au oprit pe d. Turtureanu să nu-i dreseze cuvenitul proces-verbal pentru insultă adusă autorităţii în exerciţiul funcţiunii, şi poate că tot i l-ar fi dresat, dacă, asupra ultimelor cuvinte, d. Lefter n-ar fi ieşit în fuga mare ca un nebun, strigând că se duce să reclame la parchet.

Era cam pe la rândul al treilea al salipgiilor; mijea bine de ziuă, când d. Lefter, după ce rătăcise atâta vreme prin mahalale, ajunsese în sfârşit în maidanul din strada Emancipării, în faţa cocioabei, de unde ridicaseră aseară pe cele trei chivuţe…

Poate… poate că rugămintea să biruie ce n-a putut birui violenţa… şi. D. Popescu bate cu sfială la uşa sârmanei locuinţe… Niciun răspuns… Mai bate o dată, tot aşa de discret… Acelaşi rezultat… Să bată mai cu inimă!… Dar mai multă inimă n-are… Se apropie în vârful galoşilor de ferestruică şi ascultă ce să fie înăuntru… În tăcerea dimineţii umede şi neguroase, se aud bine horcăieli… Femeile, zdrobite de împrejurările prin cari trecuseră, dormeau duse.

D. Lefter şezu pe marginea de lemn a prispii şi aprinse o ţigaretă… Şezu cât şezu aşa, meditând un discurs bine simţit pentru a convinge pe chivuţe că nişte femei muncitoare pot câştiga o avere într-un chip onorabil, fără să caute a ruina pe un om, de la casa căruia au câştigat totdeauna o bucăţică de pâne… Ar fi păcat! şi mai la urmă, el a dat de

ştire: biletele sunt anulate; dar zece, cincisprezece la sută, da! o avere necalculabilă, care le pică din cer: bogate, independente şi… oneste, ş.cl…

Deodată, se aude zgomot uşor în casă… În sfârşit, s-au deşteptat… Musafirul se scoală-n picioare, tuşeşte şi pune mâna pe bordul pălăriei. În acelaşi moment, uşa se deschide şi se arată-n prag chipul neţăsălat al fetii:

— Haoleu, mamă! săriţi! c-a venit hăla iar!

Femeile sar degrab:

— Iar ai venit, nebunule? ţipă Ţâca.

— Ai venit iar la belete, ai? urlă bătrâna.

Şi, până să n-apuce d. Popescu să salute măcar, se pomeneşte fleaşc drept în ochi, o strachină cu prune sleite:

— Na belete!

— Sa pui sa ne omoare, nevinovate, la poliţie, ai? oţule!

Şi după ce i-au luat văzul, trage-i, pumni, palme, şi pe urmă care cu ce apucă, baba cu o cratiţă, fata cu o scurtătură de lemn şi femeia cu un târn, şi dă-l tava pân noroi:

— Na, belete! na, belete! na, belete!!!

Când au ostenit bine chivuţele, a plecat şi d. Lefter, destul de ostenit şi dumnealui, dar repede, şi cu capul gol, de degrab ce-i era – şi chivuţele după el:

— Ho! Fio! nu mai vrei belete; sa mai vii la belete! ho! oarrba!!

Pe la şapte şi jumătate d. Popescu era acasă. Consoarta sa nu dormise toată noaptea de grije. Cocoana, văzând halul omului, s-a pornit pe plâns… De cu seara, venise un prieten de la minister şi lăsase o scrisoare…

O citeşte:

„Dragă Leftere,

Astăzi, când am plecat de la canţilerie, d. Georgescu, şeful, mi-a zis să te anunţ că, dacă mâne nu vii la serviciu, poţi să nu mai vii deloc, căci face raport de destituire, şi pune să spargă broasca sertarului, unde ai încuiat dosarul cu afacerea Golstein. Au venit astăzi trei deputaţi şi au făcut gură că se trăgănează lucrările. De mâne, începem, pe cât o ţine Camera, canţileria la 8 dim. Te rog, în interesul tău, vino negreşit. Şeful e turbat rău.

Al tău fidel amic,
Mitică”

La opt şi cinci, d, Lefter, spălat şi premenit, suie treptele ministerului. Întreabă pe aprod:

— Şeful a venit?

— Acuşica, răspunde aprodul. A ordonat să mergeţi imediat la

dumnealui.

D. Popescu grăbeşte şi intră foarte umilit. Şeful, care se plimbă de colo până colo, cu mânile în buzunar, cum îl vede, se opreşte:

— Ai venit, domnule?

— Da, domnule Georgescu…

— Aici nu sunt domnul Georgescu, domnule! aici sunt domnul şef… Să-mi aduci la moment dosarul afacerii Goldstein… şi aldată, să ştii că te dau afară! Statul nu plăteşte impiegaţii, ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă – uite ce prăpădit eşti! – în loc să vie la datorie… M-ai auzit?… Mergi de-mi adu dosarul!

Impiegatul iese împleticindu-se. Se duce la masa lui de lucru, descuie sertarul şi apucă nervos un vraf de hârtii. Când dă să pună vraful pe masă, scapă printre deşte jos o hârtiuţă mică îndoită. S-apleacă – o ridică – o priveşte lung, dă un ţipăt…

Toţi zeii! toţi au murit! toţi mor! numai Norocul trăieşte şi va trăi alături cu Vremea, nemuritoare ca şi el!… Sunt aci!… aci, biletele!… aci era soarele strălucitor căutat atâta timp orbeşte pe-ntunerec!

D. Lefter e leşinat – acea linişte a mării, care, înţelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan: faţa ei este senină fără creţ, pe când în fundu-i zac atâtea sfărămături de corăbii înghiţite pe de-a pururi înainte de a fi putut ajunge la liman!

El ascunde-n sân, între flanelă şi piele, într-un plic de pânză, cele două bucăţele de hârtie, tipărite conabiu, ca muchea unor farfurii pierdute pe veci. Surâzând de această reminiscenţă vizuală, se încheie la jiletcă fără pripă, se aşază bine în jeţul său de muşama şi aşterne cu mână sigură, pe o coală de hârtie ministerială, următoarea compoziţie, care, sub forma-i laconică, ascunde atâta bogată ironie:

„Domnule Ministru,

Sănătatea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului.

Vă rog dar respectuos să binevoiţi a-mi primi demisia din postul ce ocup la acest onor. Minister.

Binevoiţi, etc.

Eleutheriu Poppescu”

Ia apoi dosarul şi demisia şi intră hotărât la şeful, care lucrează cu nasul vârât în hârtii:

— Domnule şef, iată dosarul Goldstein.

— Bine, răspunde superiorul fără să ridice capul. Lasă-l aici.

— Şi mai iată, „domnule Georgescu”, vă rog foarte mult, şi demisia mea.

— Bine… Las-o aici.

— Vă salut.

— Bine… Du-te.

După zece minute, omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii intră la bancherul unde au fost depuse biletele *en gros*.

— Mă rog, unde se-ncasează câştigurile de la lotăriile cari s-au tras alaltăieri?

— Fondul e depus la Casa de depuneri, dar poate cineva să le-ncaseze şi prin noi. Aveţi vreun bilet câştigător?

— Am… două câştigătoare, răspunde fără afectare d. Popescu, şi arată de departe biletele, ţinându-le graţios între două degete.

— Sunt câştiguri mari?

— Măricele… Am amândouă câştigurile mari!

Bancherul deschide nişte ochi plini de admiraţie şi zice, dând să ia biletele:

— Daţi-mi voie, mă rog.

Dar d. Lefter retrage încetinel mâna, dezdoieşte biletele şi întreabă:

— N-aveţi listele oficiale?

— Ba da. Iată-le.

— Mă rog – zice d. Lefter cu vorbă răspicată – avem o dată: zero-şapte-zeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-opt zeci şi patru – Universitatea Constanţa.

— Nu, răspunde bancherul: una-sută-şi-nouă-mii-cincisute-douăzeci.

— Dă-mi voie, nu mă-ncurca: una-sută-şi-nouă-mii-cincisute-douăzeci – Bucureşti-Astronomie.

— Ba, pardon, zice bancherul… Bucureşti-Astronomie – zero-şapte-zeci-şi-şase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-şi-patru.

D. Lefter nu-şi dă seama bine de ce dar simte o sfârşeală şi cade, alb ca porţălanul, pe un scaun lângă contor{55}, întinzând mâna cu biletele. Bancherul le ia: se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, şi, zâmbind şi el fără afectare, zice d-lui Lefter, care ascultă stupid:

— Uite ce e, stimabile; v-aţi înşelat… şi iacă de unde provine… Dumneata ai… Ciudat lucru, ce-i drept… Cum s-a-ntâmplat!… Al dracului!… Dumneata ai la una tocmai numărul care a câştigat la cealaltă şi…

— Şi… ce?

— … Şi viceversa.

Cum aude cuvântul viceversa, d. Lefter se face vânăt ca ficatul şi se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă:

— Viceversa! Nu se poate, domnule! peste poate! Viceversa: Asta-i şarlatanie, mă-nţelegi! Vă-nvăţ eu minte pe dv. să umblaţi d-acu-ncolo cu infamii, şi să vă bateţi joc de oameni, fiindcă este o exploatare şi nu vă mai săturaţi ca vampirii, pierzând toată sudoarea fiecare om onest, deoarece se-ncrede orbeşte-n mofturile dv. şi cu tripotajuri evreieşti de bursă, care suntem noi proşti şi nu ne-nvăţăm odată minte ca să venim, mă-nţelegi, şi să ne revoltăm… da! să ne revoltăm! Aşa să ştiţi:

proşti! proşti! proşti!

Ş-a-nceput să se jelească, să se bată cu palmele peste ochi şi cu pumnii în cap şi să tropăie din picioare, făcând aşa un tărăboi, încât a trebuit bancherul să ceară ajutorul forţei publice ca să scape de d. Lefter…

*

Dacă aş fi unul dintre acei autori cari se respectă şi sunt foarte respectaţi, aş încheia povestirea mea astfel…

…Au trecut mulţi ani la mijloc.

Într-un târziu, cine vizita mănăstirea Ţigăneşti putea vedea acolo o maică bătrână, oacheşe, înaltă şi uscată ca o sfântă, cu o aluniţă mare păroasă deasupra sprâncenei din stânga şi cu privirea extatică. Ea nu scotea un cuvânt, nu voia să răspunză la nicio întrebare; nu făcea niciun rău, era dimpotrivă foarte blândă. O singură apucătură denunţa oarecum că, sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul dezrădăcinat; toată ziulica, maica Elefteria culegea, te miri pe unde le mai găsea, cioburi de străchini, pe cari le ascundea cu scumpătate în scunda ei chiliuţă.

Tot într-un timp, colo departe, în haosul zgomotos al Bucureştilor, trecătorii puteau vedea un moşneag micuţ, intrat la apă şi scofâlcit, plimbându-se liniştit, cu acea linişte a mării, care, potolită în sfârşit, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan. Bătrânul se plimba, regulat – dimineaţa, de colo până colo pe dinaintea Universităţii – seara, cum răsăreau aştrii, de jur împrejurul Observatorului pompierilor de la bifurcarea bulevardului Pake – şoptind mereu, cu un glas blajin, acelaşi cuvânt: „Viceversa!… da, viceversa!…” – cuvânt vag ca şi vagul vastei mări, care, sub faţa-i fără creţ, ascunde-n tainicele-i adâncuri stâncoase cine ştie câte corăbii, zdrobite înainte de a fi ajuns la liman, de-a pururi pierdute!

Dar… fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept: după scandalul de la bancher, nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu eroul meu şi cu madam Popescu.

ÎN VREME DE RĂZBOI

I

În sfârşit, ceata de tâlhari căzuse prinsă în capătul pădurii Dobrenilor. Doi ani de zile, vreo câţiva voinici, spoiţi cu cărbuni pe ochi, foarte-ndrăzneţi şi foarte cruzi, băgaseră spaima în trei hotare. Întâi începuseră cu hoţia de cai: apoi o călcare, două cu cazne; pe urmă omoruri. Între altele, făcuseră acum în urmă o vizită despre ziuă lui Popa Iancu din Podeni.

Popa era un om cu dare de mână, rămas văduv, deşi foarte tânăr, trăia cu maică-sa. Îi mergeau treburile cât se poate de bine. În timp de un an şi jumătate, cumpărase două sfori de moşie, ridicase un han şi o pereche de case de piatră; vite multe, oi, cinci cai, şi mai avea, se zice, şi bănet. Astea băteau la ochi, toată lumea credea că popa găsise vreo comoară. La aşa stare trebuia, se-nţelege, să se oprească ochii tâlharilor.

Într-o seară, părintele Iancu a făcut prostia să rămână acasă singur de tot: pe bătrână a trimis-o cu trăsura la târg, cu un băiat; pe un argat l-a mânat la câmp, pe alţi doi, cu carele, după lemne la pădure. După miezul nopţii, iacă-te oaspeţii negri: l-au legat, l-au schingiuit şi i-au luat o groază de bani. Norocul bătrânei că lipsea; făcea poate greşeala să ţipe, şi tâlharii o omorau, cum s-a şi întâmplat în altă parte cu o babă, peste câteva zile.

De mirare însă un lucru – popa avea un buiestraş minunat şi două iepe de prăsilă: nu i le-au luat. Dar ceva şi mai curios – câinii din curte, nişte dulăi ca nişte fiare, nu dedeseră măcar semn de viaţă! Hoţii au fel de fel de meşteşuguri ca să adoarmă câinii cei mai sălbatici; le dă, pesemne, un fel de mâncare descântată, ori cine ştie ce.

Pe preot l-au găsit a doua zi într-un târziu legat butuc, cu muşchii curmaţi de strânsura frânghiilor, cu căluşu-n gură, d-abia mai putând geme. L-au dezlegat degrabă, şi bietul om a povestit, gâfâind şi cu mintea pierdută de groază, tot ce pătimise.

Nu trecură două săptămâni şi se auzi de altă călcare – aceea, în adevăr, spăimântătoare.

Arendaşul de la Dărmăneşti a fost călcat de cu seara. Omul trăia acolo cu o rudă bătrână, o babă, care-i îngrijea de casă. Baba a făcut neghiobia să ţipe, şi arendaşul şi mai neghiob, a tras cu revolverul. Atâta le-a trebuit! I-au chinuit, i-au ferăstrăiat până i-au dat gata. Nu se putea şti cât jefuiseră, desigur fusese o sumă însemnată – arendaşul vânduse de curând o cătăţime mare de bucate.

Dar, în sfârşit, fărădelegea asta fusese cea din urmă. Oamenii spoiţi

cu negru căzură în lanţurile justiţiei aznoapte, tocmai când se porneau la o nouă ispravă. Vestea aceasta se împrăştiase într-o clipă, ca o lumină liniştitoare, peste câte trele hotarele bântuite.

Către seară se întorcea acasă, călare pe buiestraşul lui, popa Iancu. Şi calul şi omul erau zdrobiţi de umblet. De trei zile popa alergase după daraveri de negustorie, – vindea vite şi cumpăra porci. Pe unde umblase n-aflase nimica de prinderea tâlharilor. Maică-sa îl aştepta cu masa; fiul n-avea poftă de mâncare; îi era degrabă să meargă la neică Stavrache, hangiul, frate-său mai mare.

Hangiul era foarte mulţumit: om cu dare de mână, cu han în drum – mare greutate i se luase de pe suflet. Câte nopţi nu dormise el o clipă măcar cum se cade, trăgând cu urechea şi aşteptând cu inima sărită pe musafirii de noapte! negreşit trebuia să-i vie şi lui rândul o dată şi-o dată.

Preotul intră în cârciumă, tocmai când dl. Stavrache se pregătea să-nchiză.

— Neică, zise el privind ciudat şi sperios în toate părţile, aş vrea să-ţi spui ceva numaidecât.

— Ce?

— Ai să vezi. Închide şi aide-n odaie amândoi… am venit la d-ta ca la un duhovnic…

După aerul şi tonul tânărului, fratele mai mare nu ştia ce să creează; totuşi înţelese că preotul avea lucruri serioase de spus. Trimise pe slugi şi pe femeie să se culce, închise obloanele prăväliei şi poarta hanului, şi, după ce toată lumea se linişti, intră în odăiţă unde-l aştepta popa trăgând tutun şi oftând greu.

— Ce e, mă?

— Am venit la d-ta ca la un duhovnic… N-aude nimeni?

— Aş! cine s-auză?

— Neică Stavrache, zise popa înecat, m-am nenorocit!

— De ce?

Popa a-nceput să plângă cu hohot şi să se bată cu pumnii tu cap. Neică Stavrache nu înţelegea deloc.

— Ce să mă fac?… ce să mă fac, neică?… spune d-ta, că mi-eşti frate mai mare…

Ce avea preotul pe suflet? Ce să aibă? Lucru greu de-nţeles, fireşte; aşa de greu, că dl. Stavrache, mai întâi, nici n-a voit să creează.

Cum s-a putut? Omul cu greutate, proprietarul cu atâtea acareturi şi cuprins, mai bogat decât multă lume dimprejur! – frate-său! preotul – să fi fost capul bandei de tâlhari! Şi cu toate astea, era adevărat. Dracu-l împinsese! Şi nenorocitul îşi povesti din fir în păr toate isprăvile. Călcarea de la el fusese un marafet ca să adoarmă bănuielile. Cu câteva zile înainte, un notar de sat – era cam beat – duşman vechi al popii, întâlnindu-l la un han pe drum, i-a zis: „Bun buiestraş ai,

părinte! ăsta nu mai e cal de popă, e cal haiducesc, să lase toate poterile-n urmă!” şi pe urmă: „Bine-ţi merge, părinţele! mai cumpăraşi o sfoară de moşie! Cum de nu ţi-e teamă să te calce tâlharii! pesemne că eşti dres!”

Neică Stavrache ascultă în sfârşit şi povestirea isprăvii din urmă de la arendaşul Dărmăneştilor… Dar nu popa îl omorâse; el luptase cât putuse să-i oprească de la aşa crudă faptă; ce era să le faci însă? erau îndârjiţi: baba ţipa şi arendaşul a tras cu arma – nu mai era chip să stăpâneşti pe băieţi.

Popa scăpase din cursa întinsă la capătul pădurii numai prin întâmplare: aminteri puneau mâna poteraşii şi pe el… Dar toţi cetaşii sunt prinşi… Or să-i pună la caizne… ei au să spună tot… tot… Or să pună mâna şi pe el. Şi popa, apucat de cutremur, îşi smulgea părul din cap.

— Ce-i de făcut, neică Stavrache? scapă-mă!

— Cum?… Nenorocitule! să fugi! să piei! să te-neci mai bine decât să puie mâna pe tine! În fundul ocnei îţi putrezesc oasele.

Pe când vorbea dl. Stavrache, deodată s-aud afară zgomot, strigăte şi bătăi puternice în obloanele prăvăliei. Amândoi rămân încremeniţi.

— Nu deschide! zice popa, scoţând un revolver de sub anteriu.

Dar bubuiturile se-ndesesc, – sunt oameni mulţi afară. Dl. Stavrache, fără să mai asculte de stăruinţele popii, care tremură ca varga, îl împinge cât colo şi trece-n prăvălie. Trăgând bine cu urechea, hangiul înţelege că are a face cu o lume veselă: o ceată de răufăcători e mult mai serioasă şi mai tăcută; nu râde şi nu chiuieşte aşa cu chef pe la miezul nopţii. Şi dl. Stavrache a ghicit bine. Strigând: „Numaidecât!” aprinde lampa şi merge să deschiză.

În adevăr, sunt vreo douăzeci de voluntari tineri, claie peste grămadă, în câteva trăsuri, conduşi de un ofiţer şi doi sergenţi rezervişti către Dunăre – la război. Poposesc douătrei ceasuri aci, să odihnească şi caii; despre ziuă or să se pornească: trebuie s-apuce trenul militar care trece dimineaţa la staţia cea mai apropiată – cale de vreo patruzeci de kilometri. Sunt muşterii buni, băieţi cu dare de mână, şi cântă, şi râd, şi fac fel de fel de nebunii.

Dl. Stavrache face tot ce poate ca să-ndatoreze pe bravii tineri. După ce au băut binişor, se aştern unul lângă altul, ticsiţi în cele două odăi mai mari ale hanului. Foarte obosiţi, tinerii fără grije dorm buştean. Hangiul, posomorât, stă câteva minute la gânduri adânci; dar deodată faţa i se luminează: înăuntrul frunţii a scânteiat o mare inspiraţie. Omul trece repede în odaia unde îl aşteaptă cu atâta nerăbdare cainicul.

Ce şi-au vorbit cei doi fraţi nu se poate spune, atât de încet şi de discret şi-au şoptit. E destul a arăta numai ce au făcut. Preotul Iancu s-a aşezat, pe scaun în mijlocul odăiţii. Dl. Stavrache a luat o pereche de

foarfece şi a început să-i reteze pletele; apoi tot mai scurt şi mai scurt, unde mai bine, unde mai cu scări, l-a tuns la piele, muscăleşte. Apoi i-a tuns scurt barba, i-a săpunit-o bine şi la urmă i-a ras-o cu perdaf. Toate astea foarte degrabă.

La patru despre ziuă, voluntarii s-au deşteptat, s-au pus la rând şi s-au numărat. Dl. Stavrache le-a făcut socoteala, a încasat suma de douăzeci şi cinci de lei şi, mulţumindu-le, le-a zis:

— Uite ce e… e aici un tânăr care ar vrea să meargă şi el volintir cu d-voastră. Îl primiţi?

— E vârstnic?

— Da.

— Are părinţi? ori copii?

— N-are nimic.

— Are formele gata? a întrebat ofiţerul.

— Forme n-are; dar… să le faceţi d-voastră.

— Asta nu se poate; trebuie să se prezinte la divizie.

— Da' nu s-ar putea să-l luaţi cu d-voastră şi să-şi facă formele acolo unde vă duceţi?

— Ba… s-ar putea.

— Atunci…

Şi dl. Stavrache aduse în faţa camarazilor pe domnul Iancu Georgescu – un tânăr foarte voinic, frumos şi curat, ras proaspăt – o înfăţişare demnă şi severă. Camarazii l-au salutat cu un „ura" puternic de s-a cutremurat hanul, şi dl. Iancu Georgescu, după ce s-a sărutat de multe ori cu neică Stavrache, a pornit cu vesela bandă, fără să se mai uite înapoi.

*

De mult nu se mai pomenea acum în sat de preotul Iancu… Se-necase? îl răpusese cineva? Nici urmă nu lăsase, parcă intrase-n pământ. În locul lui se orânduise alt preot; nu-l putuseră aştepta oamenii cât lumea; nu putea rămânea sat de creştini fără liturghie.

Când dl. Stavrache se întorcea de la parastasul de nouă zile al maică-sii, pe la începutul lui dechemvrie – (bătrâna, după ce zăcuse de inimă-rea vreo câteva săptămâni, murise, dimineaţa, la 28 noiemvrie) – se-ntâlni cu factorul rural…

O scrisoare cu timbrul de la Turnu-Măgurele şi cu data din ajunul morţii bătrânii. Neică Stavrache a cunoscut slova. Repede omul, deprins a nu mai aştepta zadarnic veşti de la acela pe care-l credea pierdut de-a binele, se închise în odăiţă şi desfăcu nervos plicul.

„Iubite neică, mai întâi nu lipsesc a cerceta despre scumpa d-voastră sănătate, a dumitale şi a maichii"…

Dl. Stavrache îşi şterse ochii cu colţul şorţului şi, foarte înduioşat, urmă semnele pe petecul de hârtie, sosit de aşa de departe ca să aducă în liniştitul sat un fel de răsunet al zbuciumului din locurile

războiului. Fugarul era dinaintea Plevnei. Se bătuse cu mare curaj şi cu mult noroc în trei rânduri; luase un steag de la inamic, într-o încăierare unde ai noştri erau aproape zdrobiţi; fusese numit sergent pe câmpul de onoare, căpătând „Virtutea militară" şi o decoraţie rusească. În curând Plevna era să fie atacată cu toată puterea armatelor aliate.

Curios lucru! Cine ar fi văzut figura lui neică Stavrache, presupunând că acela ar fi fost un om deprins să descifreze înţelesuri din chipurile omeneşti, ar fi rămas în mirare pricepând bine că în sufletul fratelui mai mare nu se petrecea nimic analog cu bucuria la cetirea veştilor despre succesul de bravură al răspopitului.

Hangiul mototoli hârtia, după ce mai privi bine data: în adevăr, scrisoarea era expediată cu trei zile mai-nainte de luarea Plevnei. Dar acuma… Plevna era luată – asta se zvonise oficial în toate unghiurile ţării.

Primarul mai ştia, tot din izvor oficial, că voluntarii au să fie liberaţi zilele acestea spre a se întoarce pe la căminuri, fiindcă războiul s-a sfârşit.

— Dar… întrebă distrat dl. Stavrache, ce s-o mai fi făcut cu tâlharii prinşi astă primăvară?

Tâlharii fuseseră osândiţi la diferite pedepse şi desigur erau şi aşezaţi la locurile de muncă.

— Care va să zică, clipi gândul hangiului, nici vorbă n-a fost la judecată despre popa, despre capul şi gazda tâlharilor. Aoleu! Ce mai judecători!

…Dar o să îndrăznească să se mai întoarcă?

…Dar dacă îndrăzneşte, şi se-ntoarce?… Atunci, ce-i de făcut?

…Da! dar sergentul se poate întoarce; popa, ba!

…Dar dacă-i vine aşa o nebunească sergentului, să spuie că el e stăpânul averii, întâmple-se orice s-ar întâmpla! că o dată a purtat barbă şi plete.

…Da, dar atunci procurorul îl rade şi-l tunde de-a binelea.

…O veni?… n-o veni?…

Pe când dl. Stavrache îşi ridica aşa de sus interesanta-i clădire de ipoteze, iaca-tă altă scrisoare; e tot de la Turnu-Măgurele – de astă dată însă e slovă străină… Slovă străină!… Ei! lucru Dracului!…

„Salutare, domnule Stavrache, n-avem onoare să vă cunoaştem, dar venim să îndeplinim rugămintea unui brav camarad, sublocotenentul Iancu Georgescu, voluntar înaintat din grad în grad în timp de campanie, mort pe câmpul de onoare, de trei gloanţe inamice primite în pântece. Am stat la căpătâiul lui plângând până a închis ochii. Mare păcat că s-a prăpădit aşa viteaz soldat! Un moment nu a arătat laşitate; deşi foarte slăbit de atâta durere şi pierdere de sânge, tot glumea; zâmbind, şi-a cântat singur, popeşte, foarte frumos: vecinica

pomenire! apoi ne-a dat adresa dumitale, şi ne-a rugat să-ţi scriem negreşit să-l ierţi, fiindcă acum s-a spălat în sânge, şi să-i spui maicăsii, bătrânii, pe care o cunoşti, să-i poarte regulat de grija sufletului. Pe urmă a-nceput să aiurească şi s-a sfârşit.

Salutare: sub-loc. Marin Dobrescu; sergent major George Popescu."

Dl. Stavrache a plâns mult, mult, zdrobit de trista veste. D ar un bărbat trebuie să-şi facă inimă! Nu trebuie să se lase copleşit aşa de durere. A strâns bine scrisoarea: s-a spălat frumos pe ochi; a pus caii la brişcă şi a plecat repede la târg, să întrebe pe avocat, cu ce forme intră cineva regulat în stăpânirea averii unui frate bun pierdut, care n-are alt moştenitor.

II

De mult acuma, dl. Stavrache stăpâneşte mirazul rămas de la fratesău, părintele Iancu, de a cărui urmă nu s-a mai putut da şi despre care nici nu se mai pomeneşte.

Avocatul povăţuise destul de limpede pe hangiu…

Un om stăpâneşte o avere; cu drept ori fără drept, o stăpâneşte. Câtă vreme nu-l supără nimeni, câtă vreme nu se ridică nicio pretenţie asupră-i, el n-are nevoie să ia nicio măsură legală. Şi mai la urmă, situaţia d-lui Stavrache este mai limpede decât a oricărui proprietar.

— Averea a fost a popii?

— Da, a popii.

— Făcută de el, din munca lui?…

— Cea mai mare parte.

— Popa are copii?

— N-are.

— Are femeie?

— Nu.

— Are părinţi?

— Nu.

— Mai are alt frate?

— Niciunul, decât pe mine.

— Atunci… stăpâneşte sănătos, a adăugat avocatul, şi dacă te-o supăra cineva, atunci vino la mine… Numai unul singur te-ar putea călca…

— Cine? întrebă dl. Stavrache.

— Popa.

Moştenitorul zâmbi, şi cu siguranţă răspunse:

— Aş! nu mai poate călca, săracul!

Apoi, văzând că răspunsul său prea sigur face o impresie ciudată avocatului, se grăbi s-adauge cu tonul cel mai duios:

— Cine ştie unde s-o fi prăpădit bietul frate-meu, dacă n-a mai venit el la avutul lui de atâta amar de vreme!

Au trecut cinci ani de la război şi nimeni, în adevăr, n-a supărat pe

dl. Stavrache, afară decât popa Iancu volintirul, care venea din când în când, de pe altă lume, să tulbure somnul fratelui său. Avocatul avusese dreptate. Singur popa avea dreptul să neliniştească pacinica stăpânire a hangiului.

Dar, orice se întâmplă des, nu ne mai mişcă; orice minune, a treia oară trebuie să ni se pară lucru foarte firesc. Pentru aceea, hangiul primi fără multă emoţie vizita înstrăinatului, care venea cine ştie de unde, de departe.

Dl. Stavrache sta în odăiţă, căutând să desfacă nişte socoteli încurcate, când intră nenorocitul fugar.

Stins de oboseală, bolnav, cu faţa hiravă, şi cu ochii în fundul capului ca în clipa morţii, ocnaşul era îmbrăcat în haina vărgată de la ocnă, de unde scăpase, ca prin minune, pilindu-şi lanţurile.

Umblase prin codri, nemâncat; trecuse prăpăstii; haina şi nădragii îi erau numai zdrenţe; opincile sfâşiate; palmele şi tălpile picioarelor şi gleznele pline de sânge. Dar, în sfârşit, ajunsese la frate-său.

— Ticălosule! strigă dl. Stavrache, ne-ai făcut neamul de râs! Să piei, să nu te mai văd? Pleacă! Du-te înapoi de-ţi ispăşeşte păcatele!

Fugarul a plecat oftând, şi când a ajuns în prag:

— Nene, zice, fă-ţi pomană, dă-mi o bărdacă de apă.

Atâta a putut să zică, şi a picat jos moale ca o cârpă.

Lui dl. Stavrache i s-a făcut milă; s-a repezit să-l ridice, ca să-l puie pe pat: nu-l putea lăsa să moară ca un câine. Ocnaşul, în luptă cu moartea, s-a agăţat de frate-său cu o mână de gât şi cu alta de braţul stâng. Hangiul a dat atunci să-l salte de jos; a încercat o dată, de două, de mai multe ori, din răsputeri – degeaba; toate opintelile şi sudorile fuseseră de prisos; trupul, greu ca plumbul, era peste putinţă de dezlipit de la pământ.

Hangiul simţind că se frânge de la mijloc, voi să dea drumul muribundului şi să se ridice în picioare, ca să răsufle şi să-şi recapete puterile. Dar încercarea aceasta fu şi mai grea decât cea dintâi: ocnaşul, în ceasul morţii, se încleştase cu o putere covârşitoare de gâtul şi de braţul hangiului.

Se opinti încă o dată cu supremă energie, ridică de la pământ pe nenorocit; dar acesta fu apucat de un cutremur grozav, se zbătu din toate încheieturile şi, biruind, cu greutatea-i de mortăciune, cea din urmă putere de împotrivire a lui Stavrache, îl îngenunchiă, îl trânti jos şi-i puse, ca un luptător teafăr, genunchiul pe piept. Apoi, începu să râză ca un nebun, scrâşnind din dinţi, şi-i zise:

— Gândeai c-am murit, neică?

A stat mult astfel dl. Stavrache supus sub călcâiul ocnaşului; mult a suferit în ochi rânjeala acelei fiare. Dar când nebunul a voit să-l sugrume, atunci hangiul, smintit şi el de frica morţii, a făcut o săritură deznădăjduită… Ocnaşul a sărit cât colo, ca un mototol, a bufnit în

uşă, uşa s-a deschis de perete, şi mototolul a pierit în întunericul nopţii.

Dl. Stavrache era-n picioare, în mijlocul odăii, tremurând din toate încheieturile şi făcându-şi cruci peste cruci… Dor de frate – bine: dar urâtă vizită.

Până la ziuă, dl. Stavrache s-a plimbat pân odaie de colo până colo; s-a-nchinat într-una, rugându-se fierbinte pentru odihna sufletului răposaţilor, şi a băut mereu rachiu bun, ca să-şi îndepărteze gândurile rele.

A doua zi s-a dus la biserică şi a aprins lumânări pentru sufletele morţilor. Apoi, deşi zdruncinat, şi-a văzut omul de daraveri, mai pe ici, mai pe colea… mai cu seamă şi-a petrecut vremea cu nişte vin care pornise să se turbure şi să se oţetească… acu era limpede ca untdelemnul franţuzesc şi dulce ca mustul năsprit. Toată ziua nu i-a cerut inima nimica: a băut doar două-trei năstrape de zeamă de varză; tocmai în spre seară de tot a gustat niţel peşte sărat cu usturoi şi a băut câteva pahare de vin nou. Pe urmă s-a-nchinat frumos şi s-a culcat cu gândul la cine ştie ce.

*

Afară plouă mărunţel, ploaie rece de toamnă, şi boabele de apă prelingându-se de pe streaşină şi picând în clipe ritmate pe fundul unui butoi dogit, lăsat gol într-adins la umezeală, făceau un fel de cântare cu nenumărate şi ciudate înţelesuri. Legănate de mişcarea sunetelor, gândurile omului începură să sfârâie iute în cercuri strâmte, apoi încet-încet se rotiră din ce în ce mai domol, în cercuri din ce în ce mai largi, şi tot mai domol, şi tot mai larg. Când cercul unui gând ajunse-n fine aşa de larg încât conştiinţei îi era peste putinţă din centru să-l mai urmărească din ce se tot depărta – omului i se pare c-aude afară un cântec de trâmbiţe… militari, desigur.

Hangiul ascultă mai bine; cântecul străluceşte din ce în ce mai tare. Se apropie.

Dl. Stavrache iese afară pe prispa cârciumii.

E o zi luminoasă de primăvară.

În adevăr sunt nişte militari, o companie care urcă la deal în marş de paradă. Tot satul: oameni, copii, câini fac alai după militari.

Au ajuns în faţa hanului. Căpitanul comandă oprirea pe loc.

Hangiul rămâne trăsnit: Căpitanul!

Căpitanul bagă sabia în teacă şi înaintează către dl. Stavrache; acesta se dă pas cu pas mereu înapoi până în cârciumă, închide repede uşa şi-ncearcă s-o încuie; dar până să clipească, uşa sare din ţâţâni, şi căpitanul s-arată-n prag şi, râzând cu hohot, strigă:

— Gândeai c-am murit, neică?

Stavrache trece-n tindă – căpitanul după el; fuge în odăiţă – degeaba; nesuferita arătare îl urmăreşte de aproape.

Nemaiputând răbda prigonirea, hangiul se repede sălbatec şi apucă de gât pe căpitan; acesta se lasă fără a face o mişcare. Hangiul sendârjeşte şi-l strânge de gât, îl strânge din ce în ce mai tare; simte cum degetele-i pătrund în muşchii grumazului strivindu-i, afundând beregata, sfărâmând închietura cerbicii. Dar cu cât strânge mai tare, cu atât chipul căpitanului se luminează; cu cât el scrâşneşte, cu atât militarul râde mai zgomotos şi mai vesel. Şi când dl. Stavrache îşi descleştează degetele amorţite şi cade pe o laviţă, căpitanul îl întreabă:

— Gândeai c-am murit, neică?

Şi rămase multă vreme în picioare, cu mâinile încrucişate şi cu privirea ţintă asupra lui Stavrache. Apoi făcu un semn poruncitor, la care hangiul se supuse. Ieşiră amândoi pe prispa din drum. Căpitanul dete comanda plecării, trâmbiţele sunară, soldaţii îşi ridicară armele şi, urmată de obştea satului, compania plecă, în frunte cu căpitanul, al cărui râs acoperea cântecul trâmbiţelor şi zgomotul mulţimii.

*

Dis-de-dimineaţă, dl. Stavrache, tremurând de friguri, era la popa satului, rugându-l să vie negreşit până seara, să-i facă sfeştanie acasă.

III

Era o zloată nemaipomenită: ploaie, zăpadă, măzărică şi vânt vrăjmaş, de nu mai ştia vita cum să se-ntoarcă, să poată răsufla. Deşi aproape de nămiez, în tot satul era astâmpăr desăvârşit, ca-n puterea nopţii; ba nici glas de câine nu se mai auzea – cine ştie în ce adăposturi se odihneau paznicii curţilor! Drumul parcă era pustiu: care om cuminte să-nfrunte aşa tărie de vreme? Pe la toacă, s-a hotărât vântul să bată numai dintr-o parte; ploaia a contenit; a-nceput ninsoarea mărunţică şi deasă: şi s-a pornit crivăţul s-o vârtejească. Aşa vreme ţine trei zile şi trei nopţi; halal de cine n-are nici pentru vatră, nici pentru căldare!

Dl. Stavrache n-a mai ridicat oblonul prăvăliei. Singur la tarabă, ce să facă omul? Mai bea un rachiu, mai morfoleşte un covrig uscat şi se gândeşte mai la una, mai la alta. Dar e frig în prăvălie. Mai înţeleg să se canonească negustorul când ştie pentru ce; dar aşa, degeaba! Pe aşa vreme e de prisos să mai aştepţi muşterii. Dl. Stavrache încuie cicmigeaua, pe urmă prăvălia, şi trece-n odaie, la căldură; călători n-or să mai treacă, şi toată lumea din sat ştie să intre pe portiţă-n curte şi să bată la uşa din dos.

În adevăr, după ce se dezmorţeşte bine dl. Stavrache la gura sobei, iacă-te, pe-nseratele, că bate cineva la uşă.

— Care-i acolo? întreabă hangiul.

— Eu, dom Stavrache, răspunde un glas slab de copilă… Deschide…

Hangiul trage veriga. Vântul de-afară duhneşte pe uşă aruncând înăuntru o fetiţă foarte rebegită. Copila d-abia poate vorbi; fălcile îi

sunt înţepenite de frig, deşi, pe potrivă de copil sărac, e destul de bine îmbrăcată: are peste cămăşuţă minteanul lui tată-său; pe picioarele goale nişte cizmuliţe vechi ale mă-sii, şi pe cap un testemel.

— Ce vrei?

— M-a trimes maica, să-i dai de un ban gaz, şi taica, de doi bani ţuică.

Şi fata scoase de sub mintean cu băgare de seamă două clondire.

— Da'… zice, să nu mai pui gaz în a de ţuică şi ţuică-n a de gaz, ca alaltăieri, că iar mă bate… şi… să măsori bine…

— Da' bani ai adus?

— Ba!… zice că să scrii.

— Iar să scriu?

Şi dl. Stavrache, urmat de fetiţă, trece-n prăvălie, bolborosind:

— Scrie-v-ar popa să vă scrie, de pârliţi!

În prăvălie d-abia se mai vede. Fetiţa, apropiindu-se de dl. Stavrache, care-i toarnă ţuică, rămâne cu ochii pe un covrig stingher, uitat pe tarabă. Hangiul s-apleacă sub tarabă să ridice tinicheaua cu gaz; în clipa aceea fetiţa întinde mâna, ia covrigul şi dă să-l vâre iute sub mintean; dar dl. Stavrache se ridică. O fi tras cu coada ochiului, ori ştia că fusese un covrig pe tarabă şi acu pierise? că, fără vorbă, lip! o palmă peste obrazul îngheţat.

— Lasă covrigul jos, hoaţo!… De mici vă-nvăţaţi la furat, fire-aţi ai dracului!

Fata a lăsat covrigul şi a pus mâna la obrazul încălzit. Apoi a luat cuminte sticlele, le-a ascuns sub mintean şi a pornit, afundându-se în negura nopţii viscoloase.

Hangiul a încuiat uşa, a mai aruncat o răgălie în sobă, a mai băut un păhăruţ, a mai cotrobăit prin odaie… Să fi trecut aşa ca la vreun ceas, când prin urletul viforului i se pare c-aude glasuri de oameni afară… Ascultă cu dinadinsul – urechea nu l-a amăgit. De astă dată se aud şi bătăi în uşa de la drum a prăvăliei. Muşterii… călători… Cine dracu mai umblă pe vremea asta! Hangiul aprinde o lumânare şi trece-n prăvălie la uşă, unde cei de-afară bat mereu.

— Care-i acolo?

— Oameni buni!

E o sanie cu clopoţei afară. Dl. Stavrache deschide.

— Bună vremea! zice o momâie de om, înalt şi spătos, cu o glugă mare, şi intră, pe când altul, tot aşa de îmbrobodit, stă în faţa cailor, cari nu se pot astâmpăra locului de bătaia vremii.

— Bună să-ţi fie inima! răspunde gazda.

— Ne rugăm dumitale, negustorule, de adăpost pentru la noapte. Nu mai e chip să mergem înainte, caii prăpădiţi; noi, degeraţi. Să punem caii la grajd şi nouă să ne dai un colţişor până la ziuă.

— Bucuros, zice hangiul!… Dar dacă o fi poarta nemeţită, e greu de

deschis.

Din norocire, poarta era nemeţită numai pe dinafară; pe dinăuntru, fiind adăpostit dinspre partea hanului, locul era limpede. Doi argaţi ieşiră din grajd, poarta trozni, spărgându-şi lipiturile de gheaţă, sania fu trasă în curte şi caii puşi la iesle.

Cei doi musafiri suiră pe prispă, îşi scoaseră glugile, se scuturară bine de zăpadă şi intrară-n căldură. Se vedeau pe cât se poate vedea pe-ntunerec, oameni cu dare de mână, cirezari, orzari, ori cine ştie ce…

Când dl. Stavrache se-ntoarse peste câteva minute în odaie, aducând pe tavă vin şi pahare, găsi pe unul din musafiri în picioare, încălzindu-se lângă sobă, acela care intrase întâi; celălalt era culcat pe pat, cu faţa la perete: drumeţ obosit, se-ntinsese să-şi dezmorţească oasele.

— N-ai ceva mezelic?

Se afla… Măsline, costiţe de râmător afumate, pastramă şi telemea… Pe când gazda căuta în prăvălie, cu uşa de la mijloc deschisă, auzi pe musafiri vorbind aşa de încet, că nu putu înţelege un cuvânt. Dar, întorcându-se cu mezelicul, văzu că fusese o părere. Amândoi musafirii erau la locurile de mai nainte, ba cel culcat începuse să sforăie.

— Lasă-l să se odihnească: e foarte trudit! zise cel din picioare, şi aşezându-se singur la masă, începu să guste cu mare poftă.

Mâncând, fireşte, începu vorba.

— Sraşnic viscol, domnule!

— Da’ de unde sunteţi d-voastră?

— De departe…

— Şi încotro vă duceţi?

— Nu ştiu… Să mă crezi, că nu ştiu. M-a luat prietenul cu el aşa, tovarăş de drum, şi uite ce sfântă de vreme ne-a apucat.

— Ciudată vorba dumitale! zise hangiul, ridicând sprâncenile; să umble omul aşa pe drumuri, fără să ştie unde merge…

— Ei de! răspunse simplu musafirul; vezi?

Şi-şi urmă gustarea liniştit. După ce se gândi niţel, gazda:

— Dumneavoastră sunteţi… negustori?

— Nu.

— Foncţionari…

— Ştii, nici tocma funcţionari: dar… cam aşa.

— Am înţeles: vorba vine, umblaţi la inspecţii.

— Ba nu!

După o pauză, în timp ce musafirul bău unul după altul două pahare de vin:

— Bravo! bun vin ai, domnule Stavrache.

— De unde ştii că mă cheamă Stavrache?

— Mi-a spus prietenul.

— Da… dumnealui… de unde ştie?

— Ştiu eu? Mi-a spus pe drum, că mi-era frică să înnoptăm pe aşa vreme; zice: n-ai grijă; mânem aici aproape, la han, la neică Stavrache.

— Pe semne că m-o fi cunoscând dumnealui! zise hangiul şi dete să se apropie de pat, să vază mai bine pe omul care dormea cu faţa la perete. Când, deodată:

— Cum să nu te cunosc, neică Stavrache, dacă suntem fraţi buni? zise omul de pe pat, râzând şi ridicându-se drept în picioare în faţa hangiului.

Tot viforul care urla în noaptea grozavă să fi năpădit dintr-o dată în ţeasta lui Stavrache nu l-ar fi clătinat mai cu putere decât înfăţişarea şi vorbele astea!

Hangiul deschise gura mare, să spună ceva, dar gura, fără să scoată un sunet, nu se mai putu închide; ochii clipiră de câteva ori foarte iute şi apoi rămaseră mari, privind ţintă, peste înfăţişarea aceea, în depărtări neînchipuite; mâinile voiră să se ridice, dar căzură ţepene de-a lungul trupului, care se-ntinsese-n sus, nălţându-şi gâtul afară din umeri, ca şi cum o putere nevăzută l-ar fi tras de păr, vrând să-l desprindă de la pământ, unde parcă era înşurubat… Dar după acest moment dintâi, trupul se înfundă repede mai jos chiar decât fusese, apăsându-şi gâtul în umeri, ca şi cum puterea nevăzută îl scăpase de păr, mâinile se ridicară şi-ncapură să frământe-n sec din degete; ochii-şi întoarseră privirile din adânci depărtări, de-afară, afundându-le treptat înăuntrul bolţii capului, în alte depărtări mai adânci poate; gura se-nchise şi fălcile se-ncleştară.

— Şezi, neică, zise fratele mai mic, aşezându-se la masă.

Hangiul ascultă.

— Te miri, fireşte, că mă vezi…

Hangiul zâmbi.

— Mă credeai mort, nu-i aşa?… Aş! scrisoarea din urmă a fost o glumă…

Hangiul începu să râză.

— Uite, neică Stavrache, la ce-am venit noi… E vorba pe dreptate frăţească… Dumneata ai la mână chezăşie averea mea. Eu… de! până acuma m-am învârtit în lume cum am putut; de-atâta vreme nu te-am supărat… Acu… ce să-ţi mai spui? Am umblat cu banii reghimentului… şi de-aia am venit… să nu mă laşi! nu mai e vorba de dreptate; de pomană îmi dai… Nu bei şi d-ta cu noi?

Zicând acestea, îi întinse un pahar. Stavrache luă paharul; îl duse spre gură, dar gura rămase-ncleştată, tremurând şi, ca şi cum ar fi băut, deşertă paharul peste bărbie, pe sân.

Musafirii se uitară lung unul la altul.

— …Dacă până poimâine n-am cincisprezece mii, trebuie să mă-mpuşc… Neică! adăugă omul, cu multă căldură; neică! să nu care

cumva să mă laşi… Nu zici nimic?

Drept orice răspuns, Stavrache se ridică în picioare foarte liniştit; se duse drept la icoane: făcu câteva cruci şi mătănii; apoi se sui în pat şi se trânti pe o ureche, strângându-şi genunchii în coate.

Pe când musafirii stăteau nedormiţi, uitându-se când la unul când la altul, când la omul ghemuit, acesta începu să horcăie tare şi să geamă.

Dormea?… Visa urât?… Aşa de repede s-adoarmă?… Se preface?…

Dar n-apucară să-şi pună din ochi atâtea întrebări, şi horcăielile se porniră ca un clocot, întrerupte de gemete din adânc, în timp ce trupul tremura tot mai tare şi mai tare, clănţănind din dinţi.

Fratele se apropie de pat şi atinse cu mâna umărul omului chinuit de cine ştie ce vis. La acea uşoară atingere, un răcnet! – ca şi cum i-ar fi împlântat în rărunchi un junghi roşit în foc – şi omul adormit se ridică drept în picioare, cu chipul îngrozitor, cu părul vâlvoi, cu mâinile-ncleştate, cu gura plină de spumă roşcată. Ca o furtună se repezi, apucă masa şi o trânti de duşumea, făcând tot ţăndări.

Lumânarea căzând, se stinse, şi odaia rămase luminată numai de candela icoanelor şi de tăciunele din vatră.

Stavrache rămase o clipă cu mâinile ridicate cât mai nalt, dete alt răcnet zguduitor şi se năpusti asupra lui frate-său: îl doborî la pământ, năruindu-se peste el.

— Săi, că mă omoară!

Tovarăşul voi s-apuce pe Stavrache de la spate: acesta părăsi pe cel trântit, se-ntoarse-n loc şi-nhăţă pe celălalt de gât; într-o clipă la pământ.

— Mă strânge de gât; vrea să mă muşte!

Atunci începu o luptă crâncenă. Pe lângă o necovârşită putere faţă de amândoi uniţi, hangiul mai avea şi o repeziciune de mişcări nenchipuită. S-ar fi sfârşit rău pentru musafiri înfiorătoarea tăvăleală, dacă nu-i dădea fratelui prin minte o stratagemă. Scoase repede cureaua de la brâu… Stavrache, ocupat cu tovarăşul, nu lua seama că i se întâmplă ceva la picioare; fratele i le apucă, le-nfăşură de două ori strâns bine şi închise capătul curelii în cataramă; apoi îl apucă pe la spate, dându-i cu sete pumni în cerbice, Stavrache lăsă pe tovarăş, dete să se-ntoarcă în loc; dar picioarele nu se mai putură cumpăni. Fratele îi trase un pumn straşnic în furca pieptului, aşa că Stavrache, şovăind, nu-l mai ajunse cu mâinile şi se prăbuşi ca un taur, scrâşnind şi răgind.

Viscolul afară, ajuns în culmea nebuniei, făcea să trosnească zidurile hanului bătrân.

Până să se ridice hangiul într-un cot, îl răstigniră jos. Îi prinseră fiecare câte o mână, i le răsuciră în loc, frângându-le degetele pe dos, apoi cu mare silă le împreunară pe amândouă din susul capului şi i le legară strâns cu brâul tovarăşului, pe când Stavrache îi scuipa şi râdea

cu hohot. Acu era legat butuc.

Tovarăşul se sui în pat, luă candela de la icoane, să caute lumânarea printre lucrurile risipite pe jos. O găsi şi o aprinse. Cum îi dete lumina-n ochi, Stavrache începu să cânte popeşte.

— Ce-i de făcut? zise tovarăşul cu groază.

— N-am noroc! răspunse fratele.

Zdrobit de luptă şi de gânduri, omul se aşeză încet pe pat şi privi lung asupra celui ţintuit jos, care cânta-nainte, legănându-şi încet capul pe mersul cântecului, când într-o parte, când într-alta.

KIR IANULEA

Zice că odată, acu vreo sută şi nu ştiu câţi ani, a dat poruncă Dardarot, împăratul iadului, s-adune dinainte-i diavolii, de la mare pân' la mic: unul să nu fie lipsă, că-i scurtează coada şi-i lungeşte urechile! Şi dacă s-au adunat ei cu toţii, împăratul s-a tras de ţăcălie scrâşnind straşnic, a tuşit de i-a pârâit jeţul, a holbat ochii la ei şi le-a zbierat aşa:

— Afurisiţilor! care dintre voi nu e zevzec, să-i treacă pe sub nas toate şi el să nu bage nimic la cap, trebuie să fi luat seama, ca şi mine, că toţi oamenii sosiţi de pe la dânşii aici la noi nu se plâng decât numa şi numa de soţiile lor: toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor; pe care-l întrebi de ce a ajuns aici: „femeia" şi iar „femeia". Măi, am zis eu în gândul meu, adevărat să fie asta?… Pe spusele oamenilor, fireşte, mare temei nu putem pune, fiindcă-i ştim ce iubitori de adevăr sunt. Dar iarăşi nu-mi vine să las aşa lucru ciudat fără de aproape cercetare; căci politica împărăţiei noastre cere ca să ştim tot, fără greşeală, nici îndoială… Mai întâi, era să vă poruncesc a supune la cazne fioroase pe toate femeile, doar de-am putea afla de la dânsele un crâmpei de adevăr; dar, pe urmă, m-am gândit că nici aşa n-ajungem la mare ispravă; le cunoaştem şi pe dumnealor cât de-ndărătnice şi de-ncăpăţânate sunt… Aşadar şi prin urmare, după multă chibzuinţă, am hotărât să trimit pe mititelul, pe Aghiuţă… Ce? n-a venit Aghiuţă?… Unde-i Aghiuţă?

Mititelul sta pitit tocma printre diavolii mărunţei de la urmă, şi, când cuvânta Dardarot, el, trăgând cu urechea, îşi cântărea coada-n mâini. Cum şi-a auzit numele, a lăsat coada şi a ţipat:

— Aici sunt, întunecimea-ta!

— Apoi, daca eşti aicea, ce nu te-arăţi mai la vedere? Vino-ncoace, proclete! Te dai coadei, ai? Simţişi c-am să te pun la treabă şi te piteşti, să nu-ţi văd mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii!

Şi când s-a apropiat Aghiuţă de tron, l-a-nhăţat Dardarot de urechi şi scutură-l, de-i trosnea junghietura – de dragoste multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit, şi când se plictisea împăratul de treburile-mpărăţiei, pe el îl chema, să-i spuie lafuri şi să-i facă giumbuşuri.

— Ascultă-mă, Aghiuţă puiule… Dumneata numaidecât ai să iei din comoara-mpărătească suta de mii de galbeni aduşi alaltăieri cu zgârcitul pe care-l îngropară cu talerul pârliţii de mahalagii, căncepuse să le miroasă – zi o sută de mii de galbeni. Apoi, o să tempeliţezi din cap până-n călcâie în chip de om muritor şi să te duci pe

pământ, în ce loc ţi s-o părea mai potrivit. Acolo – ascultă bine, astâmpără-te cu codiţa! – să te căsătoreşti şi să trăieşti cu nevasta zece ani. Pe urmă să te faci să mori; să-ţi laşi acolo trupul, şi să te-ntorci să-mi dai socoteală una câte una de toate pân câte ai fost trecut ca om însurat…

Bietul Aghiuţă! ştia el de ce sta pitit pântre plevuşcă, măcar că era un drac şi jumătate: bănuise ce-l aştepta, că iar o să-i dea cine ştie ce grea sarcină. Când a mai auzit că o să aibă a face şi cu femeie, a vârât coada-ntre picioare: încă n-o putea uita pe baba la care intrase să slugărească trei ani… Îi dedese baba de lucru – să-i îndrepteze un fir de păr creţ: l-a tot muiat cu limba Aghiuţă şi l-a tras prin degete, zi şi noapte fără răpaos; de ce-l muia şi-l trăgea, de-aia firul se-ncârlionţa şi mai tare; şi aşa şi iar aşa, până i-a ieşit dracului părul pân căciulă; s-a lipsit şi de simbrie şi de tot, ş-a fugit de la stăpână.

— … Şi să ştii – a adăogat Dardarot, după ce a stat puţintel la gânduri – că în toată vremea de zece ani pe pământ, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile şi ticăloşiile pământenilor… la neştiinţă, la sărăcie, robie, prostie şi la mânie chiar, rămânând să te aperi de toate relele cum ăi putea şi cum te-o tăia capul… înţelesu-m-ai, puiule!

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea cât-mâr: că Dardarot, cât îi vorbise, nu-l slăbise din gheară.

— Înţeles, întunecimea-ta!

— Apoi, dac-ai înţeles, puiule dragă, ce mai stai?

— Daca nu-mi dai drumul de ureche…

Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, şi zice râzând:

— Pt! să nu te deochi!

Şi l-a stupit pe mititelul în vârful nasului. Pe urmă, i-a lăsat urechea şi, fără să mai zâmbească, răcnindu-i fioros: „Ai plecat?”, i-a tras un picior drept unde-ncepe să-i zică spatelui coadă. S-a dus de-a berbeleacul puiul până la comoara împărătească; a luat suta de mii de galbeni, şi, p-aci ţi-e drumul: într-un suflet, la-mplinirea datoriei.

*

Pe drum s-a prefăcut în chip de om, nici matuf{1}, dar nici prea ţângău; om tocmai în puterea vârstei, frumos şi arătos; şi, după ce s-a gândit, în care loc anume să meargă pe pământ, zice: „Ştii ce?… Am să mă duc la Bucureşti… cunosc oraşul… (că mai umblase de multe ori p-acolo) e loc de petrecere. Banul e scump; învârtit bine, aduce peste sută la sută; vorba veche: dacă eşti sărac du-te-ntr-o politie{2} bogată… din ce scapă pântre degetele altora, poţi culege destul; dacă eşti bogat, du-te-ntr-una săracă… din orice firimitură dă s-aducă un nevoiaş la gură, îi smulgi peste jumătate.”

Gândind astfel, cum a picat în Bucureşti, a tras în miezul târgului, la hanul lui Manuc. Acolo, a chemat îndată un samsar şi i-a spus să-i

găsească fără zăbavă o pereche de case frumoase, cu încăperi multe pentru stăpâni, musafiri şi slugi, la aer curat, cu grădină şi fântână-n curte, cu pimniţe, bucătării, spălătorii, cu grajduri şi şoproane, în sfârşit cu toate câte trebuiesc pentru aşezarea cuviincioasă a unui negustor chiabur. La vreo câteva zile, casele erau şi dereticate cu tot dichisul – nişte case mari în mahalaua Negustorilor; şi slugi peste slugi, şi cai la grajd, şi căleşti în şopron…

Stăpânul casei, cunoscând păcatul oamenilor şi mai ales al femeilor, că or să-l descoasă care mai de care, ca să-i afle rostul – că de unde e, cine e, cu ce trăieşte, ce caută aici şi câte altele – a chemat pe jupâneasa bătrână – o cotoroanţă zugrăvită şi smălţuită, pe care o pusese mai mare peste slugi, să poarte cheile şi să ducă grija de toate – a poftit-o să şază jos pe chilim, iar el, de pe divan, trăgând ciubuc, s-a apucat a-i povesti păcum urmează.

*

— Uite, dragă kera Marghioalo… Mie, cum ţi-am mai spus, îmi zice kir Ianulea… Eu sunt de felul meu din părţile despre Sfântagora{3}. Părinţii mei, oameni de jos, se ţineau cu o livede mică de măslini. Pe când împlineam şeapte anişori, le-a venit părinţilor dorinţa să meargă la hagialâc; şi aşa, după ce au făcut rost de ceva parale, m-au luat împreună şi ne-am dus călare pe catâri până la portul Salonicului. Acolo, ne-am suit pe o corabie mare, care aştepta cu pânzele ridicate vânt, ca să pornească spre miazăzi către Iafa. N-a trecut mult; a-nceput să sufle vântul aşteptat; s-au umflat pânzele, şi am pornit. Trei zile cu soare şi trei nopţi pe lună am mers tot drept înainte fără nicio supărare. Noi mâncam după datină post. Cam a treia zi, am mâncat la nămiez fasole şi ridichi… Ce să te pomeneşti?… Aşa pe la toacă, au început amândoi părinţii mei să se ţie cu mânile de pântece şi să se vaite grozav: „mor” şi iar „mor”!… Căpitanul, văzându-i cum se zvârcolesc şi se zgârcesc în dureri de moarte, a chemat degrab pe un călugăr papistaş, care se suise cu noi pe corabie, om învăţat, priceput şi la căutarea boalelor. Până să vie acela, bolnavii începuseră să-nvineţească şi d-abia i-au putut spune ce mâncaseră – fasole şi ridichi. Călugărul a-ntrebat încă o dată:

— Înţeleg, fiilor; dar trebuie să-mi spuneţi: aţi mâncat fasole şi ridichi, ori ridichi şi fasole?

Iar mama i-a răspuns, cu glasul leşinat:

— Ridichi şi fasole…

— Atunci, nu prea e bine! a zis călugărul.

Şi a poruncit să-i frece pe pântece cu câlţi aspri… Dar degeaba i-au frecat până le-au jupuit pieiea: că, pe când răsărea luna, tata întâi şi mama îndată după el, şi-au dat otpustul{4}… Eu, copil, ce să fac?… Mă ţineam plângând tot după căpitan şi după călugăr, şi i-am auzit vorbind aşa: zice căpitanul:

— Părinte, dac-o fi holeră, m-am nenorocit; patruzeci de zile nu-mi dă voie să intru-n port, mi se strică marfa şi rămâi sărac pe drumuri!

Dar omul învăţat i-a răspuns:

— Nu e holeră, cum nu sunt eu călugăriţă. Asta e un fel de boală care bântuie mai cu samă în postul Paştelui la christianii răsăriteni… Greşesc oamenii – c-aşa e bietul om, supus greşelii – mănâncă întâi ridichi şi pe urmă fasole… Vezi bine, ridichea îşi repede tăria-n sus, iar fasolea îşi năvăleşte puterea spre partea dimpotrivă; una-mpinge, alta nu se lasă: se-ncinge luptă cu iuţeală mare în măruntaie, cârcei peste cârcei, până se face încurcătură-n maţe, de se sparge praporul – şi se prăpădeşte omul de *hurduharismòs* – aşa zic grecii la năpraznica asta de boală.

— Dar nu se ia?

— Deloc; n-ai nicio grijă.

I-au înfăşat frumos pe bieţii părinţii mei în nişte cearşafuri curate; le-au aprins câte o lumânare de ceară la cap; un alt călugăr grec i-a prohodit şi, de dimineaţă, când s-a arătat soarele deasupra talazurilor – „vecinica lor pomenire!” – una! două! trei! i-au aruncat în adâncime… Pe mine, văzându-mă plângând, şi-a făcut pomană căpitanul de m-a luat pe procopseală – întâi slugă, pe urmă ajutor, mai apoi tovarăş… Nu-ţi mai spui, dragă Kera Marghioalo, pân câte necazuri am trecut; câte ocări, înjurături şi bătăi am înghiţit; de câte ori era să pier în vuitoare; de câte ori m-au amăgit împrejurările şi înşelat lumea – mai ales de când am încăpuit eu singur o corabie şi m-am apucat de negoţ pe seama mea, fără alt stăpân nici tovarăş decât norocul meu! Nu-ţi mai spun cum am scăpat odată cu viaţa numa-n pielea goală, că, după ce umblasem şapte luni pe ape, tocmai când să intru în Ţarigrad, mi s-a aprins corabia încărcată cu cositor şi chihlibar de peste două mii de lire, pe care le cumpărasem cu piper şi curmale nici de trei sute! Nu-ţi mai spui câte şi mai câte am pătimit, prin atâtea depărtări, pe mări şi pân ţări, cu fiarele, şi, încă mai grozave, cu oamenii!… Destul să-ţi spui că, încet-încet, m-am chivernisit cumsecade, ajungând să am o stare destul de bună pe potriva mea… Am învăţat, cât am colindat pân lume, purtările cele frumoase; ştiu destule limbi străine – încai despre a rumânească, pot zice, fără să mă laud, că o ştiu cu temei; măcar că de viţă sunt arvanit şi nu prea am învăţat buche, dar, drept să-ţi spun, la asta nu mă dau pe niciun rumân, fie cât de pricopsit cărturar. Îmi plac cu deosebire limba şi lumea de-aici, şi, aşa, fiindcă m-am săturat de atâtea primejdii ale călătoriilor, de atâta bătaie de cap şi de inimă ale negoţului, am venit să m-aşez aici, în Valahia, în Bucureşti; să mă bucur în isihie{5} de rodul îndelungatei mele trude…

— Doamne, kir Ianuleo, a zis kera Marghioala: pân multe ai mai trecut şi dumneata!… Dar să nu-ţi pară rău! Încai n-ai pătimit ca

atâţia alţii degeaba! Frumos eşti, voinic eşti, bogat eşti! de trăit ştii să trăieşti!… Halal să-ţi fie!

Iar kir Ianulea a adăogat:

— Uitam ceva… Ascultă, rogu-te bine, dragă kera Marghioalo: să nu care cumva să aflu că ai spus la vreun vecin, ori altcuiva – da măcar tatii, de s-ar întoarce din fundul mării – câte le aflaşi acu de la mine, că, vezi dumneata? câtă nevoie am de slujba dumitale, ca femeie cinstită şi credincioasă ce te ştiu; cât sunt eu de blând şi cât eşti de bătrână, nu-ţi caut!… te cotonogesc! Îţi rup ciubucul ăsta pe şale şi te dau ş-afară din pâine cu ocară!… Ai priceput?

— Vai de mine! a zis bătrâna; s-ar putea?… N-am obiceiul!… în viaţa mea n-am mâncat labe de pui!… Hei! Kir Ianuleo; eu am slujit la case mari boiereşti… Câte am văzut ş-am auzit eu!… n-am vreme acuma să ţi le povestesc!… dar, lasă…

— Ei, eu atâta-ţi spui dumitale… te nenorocesc!… s-a isprăvit!

— Să mă omori! a zis jupâneasa şi n-a mai stat; s-a ridicat de pe chilim şi a plecat degrabă cu cheile la treburile ei.

Până seara, toţi ai casei; până-n două zile, mahalaua-ntreagă; până-ntr-o săptămână, tot târgul… toată lumea a ştiut istoria lui kir Ianulea mai bine chiar decât el; corabia arsese de trei ori; chihlibarul prăpădit făcea douăzeci de mii de lire; iar de atunci, în post, nu mai mănâncă nimeni ridichi cu fasole, toată lumea mănâncă fasole cu ridichi.

*

Cu azi, cu mâine, a făcut cunoştinţă kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba şi de boieri; a-nceput să meargă pe la ei şi să-i poftească pe la el, la sindrofie. Şi la toată lumea plăcea, fiindcă era om deştept şi blând, cu multă ştiinţă despre ale lumii, cu purtări alese şi, mai vârtos, cu dare de mână: levent şi galantom, pătruns de filotimie{6} şi de hristoitie{7} – într-un cuvânt, adevărat om de omenie. Astfel, care dintre negustori ba chiar dintre boieri aveau mai multe copile decât stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. În vremea asta, el şi pusese ochii pe o tânără din vecini – o chema Acriviţa, fata a mai mare a lui Hagi Cănuţă, toptangiu pe vremuri. Hagiul, văduv, era om de seamă, însă cam ififlíu{8} pe potriva greutăţilor casei lui, fiind împovărat de trei fete, una după alta gata de măritat, şi încă doi feciori – băieţi buni, aminteri, da cam nepricopsiţi; aşa că puţină nădejde de zestre de la Acriviţa. Dar zestre-i trebuia lui kir Ianulea? Fata era vestită de frumoasă; numai atâta cusur avea şi ea, că se uita, uneori, nu todeauna, cruciş; dar tocmai asta îi plăcea lui cu deosebire. Fata-l plăcea şi ea pe el… A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o.

Fiind şi kir Ianulea, ca tot omul, supus slăbiciunilor omeneşti, era stăpânit de patima fuduliei; îi plăcea să trăiască domneşte, numa-n petreceri scumpe, împărţind în dreapta şi-n stânga daruri preţioase.

Aşadar, a făcut o nuntă strălucită cum nu se mai pomenise vreodată în mahalaua Negustorilor; încât bărbaţii ziceau: „Trebuie să fie putred de bogat arvanitul!… Văzuşi, nene, ce bine a lovit-o sărăcia de hagiu!” iar femeile: „Poftim, soro, noroc pe chioara lui Cănuţă!”

*

Cum a adus-o kir Ianulea în casă cu lăutari, parc-a întors-o pe dos. Până la sfârşitul cununiei, duminică seara, era blândă şi supusă ca o mieluşea: dar, luni dimineaţa, s-a ridicat din pat ca o leoaică… A chemat toate slugile, femei şi bărbaţi; s-a uitat odată chiorâş de i-a băgat în spaime pe toţi şi, de faţă cu bărbatu-său, le-a zis:

— Să ştiţi că de azi încolo sunt eu stăpână aici! Şi să mai ştiţi că cu Ianuloaia n-o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea! şi încă să mai ştiţi că eu am toane: pe cine m-o supăra cu atâtica măcar, îl plesnesc şi-l trimit numaidecât la agie{9} să-şi ia merticul{10} şi de-acolo! Scurt!… Aţi înţeles?… Aid-acuma! ieşiţi afară!

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră şi mai ţanţoşă; şi, de ce era ea mai ţanţoşă, d-aia kir Ianulea o iubea mai tare; şi de ce creştea dragostea dumnealui, de-aia-i creştea şi ifosul dumneaei. Toată ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce, or după un zâmbet… Ea sta tot posacă şi-ncruntată. Daca s-apropia de ea şi da s-o mângâie, ca s-o mai îmbuneze: „Dragă Acriviţo, de ce eşti supărată ea-l împingea cât colo:

— Ah! Ianuleo, fugi că n-ai haz deloc… nu vezi?

Alt bărbat, în locul lui, şi-ar fi pierdut răbdarea şi ori îi punea picioru-n prag, s-o potolească, ori o trimitea-napoi la babacă-său, la Hagi Cănuţă… Dar el, unde? Când îl împingea, el îi cădea-n genunchi; „Dragă Acriviţo, iartă-mă! şi da să-i sărute mânile; dar ea:

— Uf! Ianuleo, scoală-te! nu mai mă plictisi!

— Nu mă scol până nu mă ierţi!

— Atuncea, stăi aşa până poimâine, daca pofteşti!

Şi se scula ea şi pleca, după ce-i da cu tifla.

Kir Ianulea, ce să facă? Se uita după ea lung cum ieşea înţepată fără să-şi întoarcă ochii, măcar că o ruga cu lacrimi să nu-l părăsească aşa… ofta, se ştergea la ochi şi… o iubea şi mai mult.

A mers aşa cât a mers, până i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească şi pe altă parte: s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară{11}. S-a prefăcut azi, s-a prefăcut mâne, pân-anceput chiar să crează. Omul da bani cu împrumut, şi fireşte veneau la el boieri, cocoane, negustori, slujbaşi, fel de fel de lume cu daraveri. Cocoana Acriviţa sta cu urechea la uşă, s-auză tot! şi nu s-a mulţumit s-auză numa; a sfredelit uşa cu un burghiu, ca să şi vază. Şi-ncai nu tăcea? Îi spunea fără sfială ce auzise şi văzuse, şi ţine-te: că ăla ţi-a zis aşa şi i-ai răspuns aşa; că pe aia ai strâns-o de mână şi i-ai sărutat-o de trei ori, şi, pe urmă, când a vrut să plece, ai luat-o de mijloc şi te uitai la ea aşa galeş, şi ai dus-o

până la uşă şi iar i-ai sărut mâna – şi câte alte ponosuri şi mai şi.

Iar daca el se jura că pe nedrept îl bănuieşte, că el e dator să se poarte politicos cu lumea şi mai ales cu cocoanele, ca orice negustor – ea începea să-l ocărască, făcându-l neruşinat şi mincinos. Nu mai putea kir Ianulea; îi venea să se strângă de gât ca piţigoii şi mai multe nu. Dar nici cu atâta nu se mulţumea cocoana. Nu-i era de ajuns cum le încornora toate câte le auzea şi le vedea pe ascunsele; ca să afle şi mai multe, da bacşişuri la slugi să-l iscodească; ba a pus chiar pe un frăţior al ei să nu-l slăbească de pe urme, să-i descopere toate „berbantlâcurile dumnealui". Fireşte că nici slugile, nici frăţiorul, n-au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai de ispravă. Cocoana s-a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mănâncă pâinea, ca nişte „păcătoase, ticăloase şi necredincioase"; frăţiorului i-a strigat că ori e haple, ori „pes… semne altceva", şi i-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele: iar pe slugi chiar în faţa lui kir Ianulea, le-a smintit în palme şi le-a dat afară.

Cum a schimbat slugile, alte bănuieli şi alte certuri… Dar nici nu putem zice aşa, fiindcă la ceartă unul spune una, altul alta, ori pe rând, ori amândoi deodată; în sfârşit, are parte fiecare de cuvânt; pe când aicea, ţipa, ocăra şi blestema numai dumneei, iar, dumnealui asculta, înghiţea şi tăcea. Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoşul, se dedeau bine cu găina; îi turnau fel de fel de gogoşi, care de care mai umflate pe placul dumneei: că dumnealui face şi drege, că umblă aşa şi pe dincolo; şi, fiindcă Ianuloaia era mulţumită cu astfel de slugi, apoi şi ele-şi făceau de cap; furau de stingeau.

Totodată, Acriviţa mai căzuse şi la darul foiţelor: casa plină de jucători, masă lângă masă – otusbir, ghiordum, ba şi stos – şi dulceţuri, zumaricale{12}, vinuri, cafele şi vutci, şi ciubuce peste ciubuce, ziua până seara, şi noaptea până la ziuă. Pe lângă asta, era şi agiamie şi-nfumurată că nimini nu ştie juca mai bine ca ea – şi, se-nţelege, pierdea gros. Toate cheltuielile şi pierderile astea îl dădeau mult îndărăt pe kir Ianulea; nu se mai ajungea din venituri. De regulă nu zicea nimica; dar aşa, uneori, cam în glumă, se-ntâmpla să-i scape şi lui câte o vorbă, bunioară:

— Numa de nu ne-ar bate odată toba cu atâtea cacialmale!

Nu-i trebuia mai mult cocoanei…

— Da ce? nici atâta petrecere nevinovată să n-am în casa mea?… Dumneata nu trebuia să te fi-nsurat, daca te ştiai pârlit, să iei pe Acriviţa, fata lui Hagi Cănuţă, care n-a fost învăţată la casa părintească să-şi mănânce de sub unghie!… Să fi luat o mahalagioaică sârmană, s-o ţii încuiată pe măsline şi pe mămăligă, să-ţi spele rufele şi să nu se-ndure s-aprinză un muc de lumânare-n casă! ori una, să-ţi puie nişte coarne, să nu le poţi duce!… Nu ţi-e destul că sunt cinstită, după ce că-ţi rabd, ca o nenorocită, toate ticăloşiile şi murdăriile

dumitale?… Eu voi să trăiesc, d-aia m-am măritat; aminteri mă duceam la călugărie!… Şi-n sfârşit, dacă-ţi place, kir Ianuleo! de unde nu, du-t' te plimbă, şi să ne vedem când mi-oi vedea ceafa… fără oglinzi!

*

Într-o zi, stând ei la masă împreună cu o sumă de musafiri, până s-aducă ciorba, a-nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietină măritată, care nu se afla de faţă:

că s-a ţinut cu beizadea cutare, un copil! şi vodă, supărat foc, era să puie să-i taie coadele şi s-o trimiţă surghiun la un schit, tocmai în fundul munţilor;

că a prins-o odată bărbatu-său, ziua-n amiaza mare, la Ţurloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc şi cu alţi drăngălăi; – ţiganii îi trăgeau de unul singur „Măi, cazace, căzăcele!" şi ea chiuia şi juca numa-n papuci, cu palmele-n ceafă, apilpisită, ca un maladeţ zaporojean;

că-ntr-un rând, a plecat la Căldăruşanu, s-o spovedească sfinţia-sa părintele Ioanichie, şi a stat acolo de miercuri în săptămâna patimilor până-n săptămâna luminată după izvorul tămăduirii: – se plimba toată noaptea cu duhovnicu-n luntre pe lună şi cânta de răsuna lacul: „Frunzuliţă lobodă, of! ţaţo, gura lumii slobodă!" iar părintele lucra din lopeţi şi-i ţinea isonul pe glas al optulea…

Şi câte alte grozăvii.

Musafirii şi mai ales musafirele făceau haz; iar bietul kir Ianulea, om cu hristoitie, făcea feţe-feţe. A răbdat el cât a răbdat, şi zice, întâi cu destulă blândeţe:

— Bine, Acriviţo, scumpa mea! cum poţi dumneata, mai ales că ştii ce bun prietin sunt cu bărbatu-său… cum poţi, fără să le fi văzut toate astea cu ochii dumitale, fără niciun temei, să catigoriseşti{13} astfel pe o prietină, pe care o primim aproape în toate zilele în casa noastră?… Îmi pare rău!

— Ei! apoi vezi bine că dumneata o s-o aperi… că vă scoateţi ochii unul la altul!

Şi apoi le spune tutulor că acuma prietina nu se mai duhovniceşte la Căldăruşani: i-a pus lui kir Ianulea gândul… „să-mi spargă casa!" Da o s-o prinză odată şi n-o s-o ierte cum a iertat-o vodă; o să puie s-o tunză ca la cazarmă pe… şi din „muscălească" şi „călugărească" n-o mai scoate.

N-a mai putut suferi kir Ianulea; s-a ridicat foarte turburat şi s-a răstit odată tremurând:

— Ascultă-mă, Acriviţo! nu-ţi dau voie, mă-nţelegi, să mai zici o vorbă măcar despre o femeie care – poţi spune dumneata toate murdăriile ce-ţi trec prin gândul dumitale – este mai cumsecade ca dumneata; că dumneata eşti, mă-nţelegi, mai îndrăcită decât talpa

iadului, şi oricât de blajin să fie omul, îl scoţi din toate răbdările! Să taci din gură, scorpie nebună, că pui de te leagă şi te trimit la balamuc, mă-nţelegi!

Cocoana s-a ridicat şi dumneei şi s-a năpustit asupra dumnealui, să-i arză o palmă; dumnealui s-a ferit repede-ntr-o parte; iar dumneei, de necaz că nu l-a putut nemeri, a luat castronul cu ciorbă de pe masă şi i l-a aruncat în faţă – l-a opărit de sus până jos. Kir Ianulea şi-a ieşit din pepene; s-a repezit cu pumnii-ncleştaţi, s-o pilduiască; dar musafirii s-au pus la mijloc şi l-au oprit în piept:

— Nene Ianuleo! stai, omule! nu şade frumos!

Şi, pe urmă, cătră dânsa:

— Mai potoleşte-te şi dumneata, coană Acriviţo, pentru Dumnezeu! nu-l mai turba!

Ţi-ai găsit!… S-a pornit cocoana pe răcnete, să ridice mahalaua-n picioare:

— Săriiţi! săriiţi, oameni buni! că mă omoară păgânul, arvanitul!… Mă baţi, ai? după ce-ţi râzi de casa şi de cinstea mea, hoţule şi pehlivanule!… Daca te-ai îmbătat şi ai poftă de bătut, du-te de-ţi bate ţiitoarele de pân fundul mahalalelor, pe care le-ndopi cu pumnii de lire şi-n casă te caliceşti până la lescaie, râtane!… Da pe mine să mă baţi? pe mine, mă! spurcăciune de bădăran?… pe mine, fata lui Hagi Cănuţă, să-ndrăzneşti tu să mă baţi, păcătosule, janghinosule şi rîiosule!?… Stăi tu, că te-nvăţ eu pe tine, cenghenè{14} turcească!

Şi până nu i s-a stins glasul, n-a contenit… Fireşte că petrecerea n-a mai mers înainte… Au sărit toţi musafirii, care mai de care: „Nene Ianuleo!”, „Cocoano Acriviţo!”… că „la necaz spune omul multe”; că „are mâna cinci degete şi nu se potrivesc unul cu altul”; că „şi măruntaiele din om tot se ceartă uneori”; dar orşicum, „nu e bine să s-auză-n lume de aşa-ntâmplări într-o casă de seamă!”… şi aşa mai departe, cu chiu cu vai, i-au împăcat. Dar, fireşte, s-a ştiut îndată în toată mahalaua că „biata Acriviţa lui Hagi Cănuţă a ajuns de-o bate arvanitul – la masă! faţă cu musafirii! – după ce o-nşeală cu care-i iese-nainte!…” şi pe urmă prietenele: „Cum a fost ea crescută, mititica, şi pe ce mâini a-ncăput!… o s-o bage-n pământ păgânul!”

Lui kir Ianulea i-a trecut repede necazul şi iar „dragă-n sus! dragă-n jos! puiule şi suflete!” şi orce poruncea dumneei, dumnealui răspundea:

— Cum pofteşti dumneata, *fos-mu, parighoria tu kosmu!* (vorbe frumoase, care-nsemnează, pe elinică: *lumina mea, mângâierea lumii!)*.

În vremea asta, cocoana Acriviţa se gândeă:

„Eu cu budalaua, cu capsomanul ăsta de Ianulea, mult n-am să mai fac purici… Ia să mă gândesc la viitorul meu…”

Astfel, zi cu zi, i-a luat diamanticalele şi sculele{15} şi argintăria, şi le-a pus la păstrare acasă la Hagi Cănuţă; pe urmă, a-nceput să vânză

şi de pân lucrurile de preţ ale casei, despre care „budalaua” habar n-avusese să facă şi el, ca orce negustor cuminte, o catagrafie. Totodată, s-a luat cu binişorul pe lângă el; a-nceput să-l mângâie şi să-l miglisească{16}. După ce l-a răsucit şi l-a fermecat cum a ştiut ea, când erau într-o seară amândoi singurei la iatac, s-a pomenit kir Ianulea că se repede dumneei şi-l ia strâns în braţe şi pupă-l!… El zice:

— Mă iubeşti, dragă Acriviţo?

Dar ea, uitându-se la el cruciş:

— Mai mă-ntrebi, Ianulică, *fos-mu?*

N-a putut kir Ianulea s-adoarmă toată noaptea de bucurie că s-a dat Acriviţa lui pe brazdă… De-acu-ncolo, trai, neneco! Despre ziuă, când s-aţipească şi el, haţ! îl ia dumneei iar în braţe şi zice:

— Dragă Ianulică, am să te rog ceva… dar… să nu zici ba.

— Când am zis eu ba la vreo dorinţă a mătăluţă, sufletul meu?

— Uite ce e… Tătiţa ar vrea să mărite şi pe surioarele mele – să nu-i rămâie fete bătrâne-n casă – c-au şi-nceput mahalagioaicele (le ştii guriţa) să le zică „iepele lui Cănuţă” – şi nu prea are cu ce să le-nzestreze pe potriva lor; că daca nu era om cinstit şi filotim cum e, ar fi avut astăzi stare!… Mulţi bani are de luat de pe la boieri mari: ce folos, dacă deocamdată nu-i poate scoate?… Dar, după ce o-nchide el oohii, fireşte, dumneata ai să fii mai mare între clironomi{17}; ai să strângi pe boieri în chingi negustoreşte şi o să-ţi intri-n bani… Şi… aşa, m-am gândit să-l ajutăm noi: să le facem fetelor o zestre cât de micşoară; că, de! cine se mai însoară astăzi fără zestre, doar de dragoste?… Numai eu am avut noroc să te găsesc pe dumneata – şi plăcut şi bogat, şi galantom şi să mă iubeşti atâta!

Şi pe urmă, strânge-l iar şi pupă-l.

— Bine, puică, să le dăm… Cam cât?

— De! ştiu eu?… cam câte o mie, două de galbeni.

— Bucuros, sufleţele!… adu-mi aminte mâne să mergem la hagiul, să-i numărăm paralele… Acu, aide, bibilico, să ne culcăm.

Dar ea îl strânge iar şi zice:

— … Şi pe urmă, uite… Frăţiorii mei… Nu e bine să mai stea aşa degeaba… M-am gândit să le faci dumneata rost de un capitălaş, să s-apuce şi dânşii de vreo negustorie, că sunt gogeamite găliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului: pun-te, masă! scoal-te, masă!… Ce zici dumneata, nu zic bine?

— Dragă puiule, nu ştii că eu zic ce zici mătăluţă?… Adu-mi aminte mâne dimineaţă… Acuma, hai să-i tragem un somn.

— Mai dă-mi o guriţă, Ianulică, *parighoria tu kosmu!*

I-a mai dat o guriţă, şi au adormit ca nişte copilaşi scăldaţi.

*

A doua zi, s-a isprăvit daravera: au fost înzestrate surioarele amândouă şi amândoi frăţiorii încăpuiţi: iar peste vreo câteva zile,

după ce i-a dăscălit pe larg cumnatul mai mare în toate privinţele negoţului, ca om încercat, au pornit cu chimirul plin, după marfă – unul, cu corabia, de la Galaţi cătră Smirna înspre părţile răsăritului; altul pân Braşov, spre părţile apusului cătră Lipsca, în chervan, cum umblau negustorii p-atunci.

Nu mai încăpea-n piele kir Ianulea de fericire… Ziafeturi peste ziafeturi zi şi noapte, cu toate bunătăţile şi trufandalele; chef şi tămbălău cu zeci de musafiri şi de lăutari – şi tot ce dorea Acriviţa trebuia să se-mplinească: Turnul Colţii să-l fi cerut pe masă, kir Ianulea pe masă i l-ar fi adus.

Au mers lucrurile tot aşa şi iar aşa; a tot băgat mânile kir Ianulea în lada cu bani; a tot luat cu pumnul, la loc n-a mai pus nimic, pân-a dat într-o zi cu unghiile de fundul lăzii. N-avusese pân-acuma obicei nici vreme să numere ce-avea-n ladă; acu i-a dat în cap să facă şi asta, şi nu i-a trebuit multă răbdare… Mai rămăseseră vreo trei sute şi ceva de lire – să tot ajungă pentru coşniţă şi cheltuieli mărunte pe vreo două-trei săptămâni… Dar, om cu fire neclintită, s-a gândit aşa: „Ei! ş-apoi?… ce-mi pasă?… Mâine, poimâine s-ntorc băieţii cu marfa; ne apucăm de negustorie şi, cu stăruinţă multă şi puţin noroc, umplem lada la loc… Pân-atunci, helbet![18] avem credit destul!”

Şi s-a pornit după împrumuturi… Alergau cu limba scoasă samsarii de colo până colo, să-i găsească bani cu orşice preţ… Pân-acuma el luase dobânzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată. Mai întâi nu s-a prea băgat de seamă; dar n-a trecut mult şi a aflat negustorimea că se clatină rău kir Ianulea; şi mai ales că bântuia p-atunci mare chesat[19] asupra târgului, i s-a scurtat omului creditul de tot: cu mai bine de sută la sută şi de-abia găsea, şi nu vreo sumă mai însemnată, doar num-aşa de mezelic. Toată nădejdea lui se răzima pe întoarcerea tinerilor, care, nu-şi putea el închipui, de ce zăbovesc atâta, când toţi negustorii plecaţi totodată, ba unii chiar mai târziu, se şi-ntorseseră de la tacsid[20], fiecare cu încărcătura lui, la potrivită vreme.

Pasămite, cumnăţeii aveau cuvinte să zăbovească. Tocmai când să-şi piarză kir Ianulea răbdarea, iacă-i sosesc, una după alta, două veşti destul de urâte… Băiatului dintâi, pe când se-ntorcea de la Smirna, i se cufundase corabia încărcată; iar el, începător în ale negustoriei, a fost uitat s-o asigureze… Cel mai tânăr dedese la Lipsca, în iarmaroc, peste alt chilipir; se-ntâlnise cu nişte elini, de care mişună todeauna pân îmbulzeala târgurilor mari; hoinărise cu ei pe la berăriile nemţeşti toată ziua, iar, seara, merseseră-mpreună la cafeneluţa unui simbatriot, într-o ulcioară dosnică de lângă Casa Sfatului, să-nvârtească un endekamisi, şi pe urmă, la iuţeală, un stosişor; şi aşa, de pe la aprinsul lumânărilor până despre ziuă, îl lăsaseră tinichea: nu mai avea băiatul nici cu ce să vie-napoi acasă.

*

Cum s-a răspândit vorba şi despre astea, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămâne mufluz, şi s-au adunat cu toţii la cafeneaua de la Hanul cu Tei, spre a se sfătui ce-i de făcut, ca să-l ţină zi şi noapte sub de aproape pază, nu cumva s-o şteargă înainte de sorocul plăţilor, cum au muflujii obicei. Pe de altă parte, văzându-se scos la selemet{21}, l-a apucat pe kir Ianulea un fel de groază… Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste şi-n ocară?… Or să-l vâre întâi în temniţă, şi, pe urmă, când i-or da drumul, să-ntinză mâna pe la porţile ălor de i-a-ndopat cu atâtea bunătăţi şi daruri!… Şi încă, treacă-meargă toate!… Dar ce te faci cu fata lui Hagi Cănuţă?…

N-a stat mult la gânduri spre a vedea că alta nu-i mai rămâne decât să spele degrabă putina – să se ducă, încotr-o vedea cu ochii, până dincolo de Mărul Roşu. Astfel dar, în faptul zilei, s-a sculat binişor, a strâns câtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, s-a dat jos la grajd, a poruncit să-i puie şaua pe un buiestraş tătăresc, a-ncălecat, spunând argatului că merge la Snagov după plătică proaspătă, că are deseară musafiri la masă, a ieşit pe poartă la pas şi… pe urmă, cu ochii tot înainte, p-aci ţi-e drumul…

Când a luat-o pe subt mitropolie la stânga, către câmpul Filaretului, se luminase de răsărit, aşa că, suind la deal, pân dreptul Cuţitului de Argint, şi uitându-se-napoi în vale, a zărit un pâlc mare de călăreţi în goană venind parcă pe urma lui. În adevăr, bănuiala i-era întemeiată… Prinseseră de veste negustorii şi porniseră repede după el cu ceauşi de la agie. El a vrut s-abată din drumul mare şi s-o ia pe subt deal la dreapta; dar a dat de nişte şanţuri; buiestraşul s-a poticnit şi l-a trântit cât colo… Atunci, omul s-a sculat, a părăsit calul şi a apucat-o pe jos. A suit la nişte uluci, le-a sărit; pe urmă, alt şanţ şi alte garduri, până când, rupt de osteneală, ajungând pe culme, s-a oprit în faţa viişoarei unui mărginaş bondoc şi-ndesat, care tocmai se spăla pe ochi de dimineaţă la soare în prispa cramei.

Kir Ianulea, cum l-a văzut, i-a zis gâfâind:

— Bună dimineaţa, neicuţule; cum te cheamă?

— Bună dimineaţa, jupâne… Pe mine Negoiţă mă cheamă; da pe dumneata?

— Kir Ianulea…

Şi d-abia mai ţinându-l balamalele, a păşit pârleazul înăuntru şi zice:

— Frate Negoiţă, fă-ţi pomană şi mă scapă! Umblă nişte duşmani să puie gheara pe mine, să mă nenorocească! Ascunde-mă undeva pe-aici, şi eu te fac om bogat… Iar, dacă pân-oi pleca nu ţi-oi dovedi că te pot procopsi, atunci primesc să mă dai chiar dumneata pe mâna duşmanilor… Mă rog dumitale, frate Negoiţă, nu mă lăsa-n pierzare! mă rog şi iar mă rog!

Negoiţă s-a scărpinat în cap stând puţin la, gânduri şi a răspuns:

— Ascultă-mă, kir Ianulea; ce sunt duşmanii dumitale?… n-or fi boieri?… că de! drept să-ţi spun, cu boieri în cârcotă nu mă bag…

— De unde, boieri? sunt negustori…

— Atuncea, te scap…

Cum l-a ascuns subt o claie de haraci, peste care a mai trântit şi nişte coceni de porumb, iacătă şi duşmanii…

— Mă, neicuţă – a-ntrebat unul – nu văzuşi dumneata adineaori trecând p-aici un negustor – aşa ş-aşa?

— N-am văzut.

— Ţi-am da un bacşiş bun, să ne spui încotro a apucat.

— Păi, daca nu l-am văzut…

— Spune, mă! a zis un slujitor ridicând gârbaciul…

— Dumneata mă poţi şi omorî!… da daca nu l-am văzut…

— Daca n-a văzut omul, n-a văzut, zice altul… Hai degrabă-nainte, ca pierdem vremea degeaba.

Şi au plecat, care călare, care pe jos, unii-ntr-o parte, alţii-ntr-alta, alergând ca nebunii… După plecarea lor, Negoiţă s-a suit într-un dud mare şi s-a uitat pretutindeni roată, să se-ncredinţeze dacă s-au depărtat bine; pe urmă s-a dat jos încetinel şi l-a scos pe fugar din ascunzătoare.

— Te-am scăpat! acuma, să te văz, Kir Ianuleo… te ţii de vorbă?

— Dragă neică Negoiţă, nu ştii cât îţi sunt de-ndatorat şi cât vreau din tot sufletul să mă ţin de cuvânt!… Iar ca să-nţelegi că mă pot plăti de dumneata, te rog şezi colea lângă mine să afli cine sunt eu şi să asculţi toate păţaniile mele.

Şi i le-a povestit toate pe şart kir Ianulea lui Negoiţă – de cum a fost placat din adâncuri după porunca împărătească şi până-n ceasul de faţă – toate, cu de-amănuntul toate, pe care Negoiţă le-a ascultat cu plăcere mare şi cu multă luare-aminte.

— Şi acuma, neică Negoiţă, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata… De câte ori ăi auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să ştii că eu sunt ala. Numaidecât dar să vii acolo, că eu nu ies din ea până nu m-ăi goni dumneata… Fireşte că dacă i-ăi da de leac, degeaba n-are să-ţi fie… Bărbatul femeii ori părinţii fetei or să te răsplătească frumos… Ce zici?… îţi vine la socoteală?

— Cum nu? a răspuns zâmbind Negoiţă.

Iar kir Ianulea, după ce i-a mulţumit încă o dată, a plecat p-aci-ncolo.

Nu se-ncheiase nicio lună după astea, şi coborând Negoiţă-n târg cu nişte vişine trufandale de vânzare, a aflat de la precupeţi că pe una dintre fetele lui Zamfirache Ulierul din Colentina, a de s-a logodit cu Ilie Bogasierul de la Bărăţie, o munceşte dracul de vreo zece zile… Ce

nu i-au făcut?… Leacuri, descântece, molitve… degeaba! Părinţii şi logodnicul plâng într-una văzând cum se canoneşte… Vorbeşte în toate limbile fără să le fi-nvăţat, şi sporoveşte şi-i turuie mereu gura şi spune fel de fel de taine şi pâre – de unde le-o mai fi ştiind? – încât o lume, care aleargă s-o asculte, stă şi se cruceşte:

ba că „sacul cu lire de la paharnicul Iordache din Dudeşti, de nu i s-a mai dat de urmă – furat de grămăticul pe care l-au prins pe drumul Olteniţei şi a scăpat peste noapte din beciurile agiei – se află acuma pus bine, înfăşurat într-un testemel ceadiriu{22}, în fundul sertarului de jos de la scrinul de lângă soba din iatac la clucereasa Tarsiţa, mătuşă despre mamă a lui aga, mai tânără ca dumnealui – se-ntâmplă! – şi că cine nu-i ştie merchezul{23} poate scotoci-n sertar cât pofteşte, că nu-i dă de fundul adevărat”;

ba că „adiata”{24} lui Agop, tutungiul de la Sfinţi, lăsată nepoati-sii, nu-i scrisă de răposatul: a ticluit-o pe urmă, într-o noapte, bărbatu-său Tacor, cafegiul din Caimata, care vinde şi suliman şi canà de păr… Tacor cu Avedic, paracliserul de la biserica armenească”;

ba că „fratele ăla tinerelul, de d-abia-i mijeşte mustaţa, călugăraşul sprâncenat, care şade la preacuvioşia-sa părintele archimandritul Hrisant, în curtea mitropoliei – chip şi seamă la-nvăţătura cântărilor – este fata a mai micşoară a lui Rustache Muscalagiul de la Ploeşti”…

şi câte şi mai câte alte bazaconii – cine le mai poate ţinea minte?

Cum a auzit Negoiţă toate astea, şi-a desfăcut coşurile la precupeţi cu rădicata pe ce a putut rupe şi s-a dus d-a dreptul să vază şi el pe fata apucată; şi cum a ajuns acolo, s-a vârât pântre lumea adunată ş-a spus părinţilor şi logodnicului că el o scapă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni. Fireşte că bieţii oameni n-au mai stat la gânduri: o sută fie! Iar Negoiţă s-a apropiat de urechea pătimaşei şi, făcându-se că o descântă, i-a zis încet şi sfios:

— Am venit, kir Ianuleo, după vorba noastră…

— Am înţeles, i-a şoptit duhul; dar, drept să-ţi spui, neică Negoiţă, nu te-am crezut aşa de nătărău, să te mulţumeşti cu o sută de galbeni… Ce o să-ţi ajungă ţie numai atâta? Trebuia să ceri gros! Dar fiindcă ai greşit, te iert de data asta… Acu mă duc la Craiova, să intru în soţia caimacanului. Săptămâna viitoare să te-nfiinţezi acolo… Nu mă face să te-aştept prea mult; mai am şi alte trebşoare, nu numa grija dumitale… Caimacanul îşi iubeşte nevasta ca ochii din cap, e şi bogat şi darnic. Socoteşte-te bine în talia asta, că de-acolo-ncolo nu mai ai nicio putere asupra mea; să ştii că după aia sunt dezlegat de orce cuvânt şi nu mai avem nimica de-mpărţit împreună!

Zicând acestea, s-a depărtat duhul… Tânără s-a tămăduit.

Toată lumea se-nchina; părinţii şi logodnicul nu ştiau ce să mai facă de bucurie, iar Negoiţă, luându-şi suta de galbeni, a pornit la vie să se gătească de drum lung.

*

Şi-a vândut a doua zi rodul la un oltean; a treia zi şi-a cumpărat un căluşel, cu tot dichisul de călărie, de la pătură şi şea pân' la ipingea; a patra, dimineaţă, a plecat. Asta era într-o miercuri… Ziua umbla, noaptea se odihnea; aşa încet-încet, haidea-haidea, marţea următoare, pe la asfinţit, a ajuns drumeţul la straja Craiovei, şi, de acolo, întrebând din om în om că unde ar putea găzdui un negustoraş ca el, l-au mînat la un han peste drum de o biserică mare.

Cum a descălicat, a dat calul în primirea argaţilor şi a intrat în cârciumă, unde mai erau şi alţi isnafi{25} să-şi prinză inima cu un ciocan de rachiu şi cu ceva mezelic, înainte să meargă la odaie. Înserase binişor. Până să-i frigă nişte pastramă, sta la masă pe gânduri; stând aşa, aude clopote, şi întreabă pe un arnăut, care trăgea ciubuc la altă masă, ce sărbătoare e a doua zi, de se face privighere mare. De la arnăut şi de la cârciumăreasă, află îndată că nu-i a doua zi nicio sărbătoare, dar că aşa se fac ziua şi noaptea slujbe peste slujbe la toate bisericile pentru uşurarea tinerei soţii a caimacanului, care e chinuită de duhuri, şi nu-i pot da de leac cu nimica: toate babele meştere, toţi doftorii de la Sibiu, pricepuţi la aşa boale, toate maslurile şi molitvele, citite de vlădica şi arhiereii cu patruzeci de preoţi – degeaba. Femeia are năvârlii{26} grozave: într-una sare şi joacă tontoroiul, că trebuie s-o lege; cât o ţin legată, dârdâie din toate-ncheieturile şi scrâşneşte, parcă ar arde-o în foc; dacă-i dau drumul, iar începe să sară şi să ţopăie, şi ţopăie şi sare, până o leagă iar; asta de peste o săptămână, fără clipă de odihnă şi fără să primească-n gură măcar o picătură de apă… O lume se-ngrozeşte; iar soţu-i se jeleşte ca un nenorocit; şi de-aia se fac slujbe peste slujbe la biserici, doar s-o milostivi Maica Domnului cu vreo minune.

Negoiţă a dat ţoiul repede pe gât, a-mbucat o fărâmă de pastramă, ca orce slugă, de teamă să nu-l aştepte prea mult stăpânul; a dat un icusar{27} arnăutului şi l-a rugat să-l ducă degrabă la curte. Când au ajuns acolo, fierbea lumea, că bolnavei i-era totdeauna mai rău când înnopta… O sumă de cucoane şi slujitoare o ţineau legată-n cearceafuri ude pe biata tânără, care se zbuciuma din creştet până-n tălpi; preoţii-n odăjdii mari o slujeau ş-o afumau cu cădelniţele, iar soţul plângea, făcând mereu la metanii. Când iată că un arnăut vine şi zice-n gura mare:

— Măria-ta, nu te supăra!… este aici un om prost, care vine tocmai de la Bucureşti într-adins; zice că el ştie să descânte la boale ca a m.sale şi-şi pune capul chezăşie că o tămăduie îndată.

S-a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdii din urmă, şi a strigat:

— Să vie!

Cum s-a arătat Negoiţă în prag, până să-l întrebe cineva ce şi cum,

tânără s-a potolit din dârdâială, a poruncit, parcă era sănătoasă la baie, să-i scoată cearceafurile; s-a uitat drept la el, a început să râză veselă, ca la vederea unui vechi prieten de mult aşteptat, şi i-a făcut semn să vie mai aproape, chemându-l chiar pe nume:

— Bine-ai venit, dragă Negoiţă! ce mai faci? sănătoşel? vino-ncoace mai aproape, că am să-ţi spun ceva, să nu ne-auză niminea!

Cine să-şi creează ochilor şi urechilor?… Negoiţă a dat pe toţi într-o parte, s-a apropiat prieteneşte de pătimaşă şi i-a şoptit:

— Drăguţă, să mă ierţi că te lăsai să cam aştepţi, dar nu ştii ce greu drum şi ce gloabă de cal am avut.

— Nu face nimica, a răspuns duhul foarte încet; eu plec de aici… De-acuma, te-am procopsit; nu-ţi mai sunt dator cu nimica. Să ştii prin urmare, neică Negoiţă, că asta ţi-este a din urmă… Să nu care cumva să te mai văz că te ţii de coada mea, că nu numai nu capeţi nimica, dar încă mă şi supăr, şi dacă m-oi supăra, de! poate să-ţi pară foarte rău… Atâta-ţi spun…

A pierit duhul… şi fireşte şi-a venit pătimaşa-n fire, bună zdravănă ca mai-nainte, parcă şi mai veselă… Acuma cu câte daruri şi cinste l-a-ncărcat caimacanul pe Negoiţă, ce să vi le mai înşir eu? – că vi le puteţi singuri închipui… l-a dăruit cu hrisov o moşie, s-o stăpânească de veci, şi pe dasupra l-a şi boierit.

*

Trăia acuma Negoiţă în huzur, ce cu gândul nu gândise, de vreo trei luni şi mai bine. Dar într-o zi, tocmai când îşi făcea după prânz tabietul boieresc, cu cafea şi ciubuc în pridvorul lui de la ţară, iacătă vede de departe, pe drumul care vine dinspre miazăzi, un vârtej de praf, care se tot apropie… Ce să fie?… Sunt nişte slujitori de la curte: vin în goană cu naltă poruncă să-l aducă napristan{28} la Craiova.

Nu i-a prea plăcut lui Negoiţă că i-au turburat tabietul; dar ce să facă?… Ajungând la curte a sărutat mâna stapânului; acesta l-a luat în braţe, l-a sărutat pe frunte, şi i-a zis:

— Preaiubitule frate Negoiţă, daca ţii la mine câtuş de puţin, să porneşti fără clipă de zăbavă spre Bucureşti: butca e gata; pe drum aşteaptă cai de olac{29} din poşte-n poşte… Fata măriei-sale lui vodă, domniţa, e apucată cum a fost şi nevastă-mea, poate şi mai rău, după ştafeta ce primii… Numai dumneata o poţi scăpa… Aleargă!

„M-am fript!” s-a gândit Negoiţă; dar de zis, n-a putut zice nimic.

Caimacanul l-a strâns în braţe, l-a suit în butcă, şi, mânaţi, bre! Surugiii au dat bice şi călcâie, pe urmă ţipete şi chiote… Până a doua zi, pe la ceasul vecerniei, l-au adus pe Negoiţă techer-mecher drept la scara palatului domnesc din Bucureşti.

Vodă şi doamna, frângându-şi mâinile, l-au întâmpinat în capul scării, şi vodă i-a strigat în greceşte, cum vorbea p-atunci boierimea:

— Ah! Dumnezeu te-a adus, boierule! Poftim!

Dar Negoiţă – de unde să ştie greceşte? – a răspuns într-o doară:

— Cine nu-l caută îl găseşte, măria-ta, dar cine-l caută! Să vedem!… să-l căutăm!… Dacă s-o putea, şi mie mi-ar părea bine. Să vedem…

— Haide!

Şi zicând asta, vodă l-a-mpins pe Negoiţă până-n sagnasiul{30} din fundul sălii… Acolo sta domniţa greceşte pe un covor jos, clătinând mereu din cap ca o păpuşă cu gâtul pe sârmă; într-una se chinuia aşa de cinci zile cu dinţii-ncleştaţi şi fără să-nchidă ochii o clipă.

Cum s-a arătat Negoiţă, domniţa a stat din cap şi a-nceput să ţipe, apucată de toate năbădăile:

— Afară! daţi-l afară! să nu-l văz în ochii mei pe râtanul de Negoiţă! afară!… să vie băbaca!

Negoiţă n-a aşteptat mai multe şi, în loc să se supere că-l goneşte cu ocară, a ridicat aşa din umeri, parc-ar fi zis: „De! dacă nu pofteşti!”… S-a-ntors în loc şi a voit să plece. Dar doamna l-a apucat de mână, iar vodă s-a apropiat de fiică-sa:

— Aicea sunt! uite băbaca matale!

— Nu tu! ţipa fata. Nu te-am chemat pe tine! să vie băbac-al meu!

— Eu sunt băbac-al tău! a zis cu lacrimi fierbinţi prăpăditul de bătrân.

Dar copila, ţipând şi mai grozav:

— Nu! nu eşti tu! tu eşti urât! tu du-te cu Negoiţă! să vie căpitan Manoli Ghaiduri, că el e băbac-al meu adevărat!

La aşa vorbe nebuneşti, doamna a leşinat… Daca nu era Negoiţă s-o apuce-n braţe, cădea lată. Au sărit cocoanele curţii şi au luat-o s-o frece cu oţet de trandafir şi să-i dea pe la nas cu pene aprinse. Iar bietul vodă a-nceput să se bată cu pumnii-n fes, pe câtă vreme copila tot mai tare ţipa:

— Să-mi aduceţi pe băbac-al meu! pe căpitan Manoli! p-ala-l vreau eu!

În sfârşit, Negoiţă zice lui vodă la o parte:

— Măria-ta, la aşa pătimaşi trebuie să le facem cheful deocamdată; că dacă ne-mpotrivim, îi aţâţăm mai rău.

I l-au adus prin urmare pe căpitan Manoli… Mai rar aşa palicar{31}! înalt, spătos şi mustăcios – o mândreţe de arnăut! şi muiat numa-n fireturi de sus până jos – să fie de fală pentru orce curte domnească!

Cu mustăţile lui frumoase înecate de lacrimi, s-a apropiat căpitan Manoli, sluga credincioasă, de fiica doamnei; iar mititica, îndată ce l-a văzut, s-a descruntat deodată, a zâmbit dulce şi, ca orce copil supus când roagă frumos pe tată-său să-i facă un hatâr, i-a zis cu multă blândeţe:

— Băbacă! te rog, băbacă, dacă mă iubeşti, să-i tai lui Negoiţă nasul şi urechile şi să-l dai afară ca pe un obraznic… că e botos, e lacom şi nemulţumitor!… să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi{32}!

Căpitan Manole iubea fireşte pe domniţa din tot sufletul; dar aşa hatâr mare nu-i putea face fără voia stăpânilor. Iar Negoiţă s-a gândit: „Aşa ţi-e vorba?… Bine!” pe urmă s-a-ntors la vodă şi zice:

— Măria-ta, ia să se dea toţi într-o parte, să văz şi eu mai aproape pe pătimaşa.

I-au făcut toţi loc, iar Negoiţă s-a dus drept la domniţa care se zbuciuma şi răcnea cât putea:

— Afară, Negoiţă! Ieşi afară, mojicule!

Dar el nu s-a sinchisit de pandoliile ei şi i-a vorbit încet:

— Drăguţă, eu aş zice să pleci mai bine de bunăvoie…

Aş! fata răcnea mai rău:

— Afară, Negoiţă!

— Şi zi, aşa, ai?… Nu vrei?

Ş-a dat s-o apuce de mână. Atunci domniţa l-a scuipat în faţă şi i-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoiţă.

El s-a şters cu mâneca pe obraz şi-ntorcându-se-n loc spre vodă, zice:

— Măria-ta, patima asta vine aicea cu o-mprejurare cum pân-acuma n-am mai întâlnit… Că n-ar fi leac de tămăduire, nu zic; dar, singur eu, nu pot face deocamdată nimica… îmi trebuie un ajutor… Am aicea la Bucureşti, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meşteră care ştie să tragă de gâlci şi de năjit{33}; e văduva unuia care şi-a prăpădit averea-n risipă şi-n desfrânări; a rămas mufluz, şi-a luat lumea-n cap şi a lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame… O cheamă Acriviţa Ianuloaia, fata lui Hagi Cănuţă…

La vorbele astea, domniţa a-ncetat deodată cu ţipetele şi-a-nceput să tremure, clănţănind ca-n toiul frigurilor.

— Aşadar, rog pe măria-ta să poruncească a pune iute caii, s-aduc numaidecât pe Ianuloaia.

A vrut să facă un pas; dar domniţa l-a apucat strâns de pulpană, ţipând apelpisită:

— Afară, Negoiţă!

Şi… ce să mai lungim acuma povestea? – că o poveste, cât de frumoasă, dacă-i prea lungă, iar nu face – i-a trecut copilei, parcă numai visase cineva c-ar fi fost bolnăvioară; s-a gătit frumos, ş-a plecat veselă cu doamna la plimbare, în butcă deschisă… Patru telegari cu falaitar; doisprece arnăuţi călări înainte şi tot atâţia în urmă fluturându-le fustanelele; iar Manoli, sus pe capră, cu mâna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf{34} şi cu stânga răsucindu-şi mustăţile… Şi era mare bucurie pe sufletul lui vodă, când se uita de la fereastră cum zbura butca departe…

*

Negoiţă a rămas în gazdă la curte. Cam a treia zi, aducându-şi aminte că mai are şi alte daraveri în Bucureşti, a mers drept în

mahalaua Negustorilor, să-i ia urma Ianuloaiei… Casele cele frumoase le vânduseră creditorii… Sârmana! părăsită de bărbat, trăia acuma la tată-său, la hagiul… Acolo, găsind-o, a rămas încremenit de aşa frumuseţe, mai ales cum se purta ea acuma, cernită de sus până jos, ca orce văduvă jalnică… După ce i-a sărutat mâna, i-a zis:

— Uite, cocoană; eu mă ştiu dator lui kir Ianulea cu o sută de galbeni; ieri am aflat de nenorocirea dumneavoastră, şi ţi-am adus datoria… Poftim!

Cocoana a-nceput să plângă şi să-l întrebe dacă ştie el ceva despre ce s-o fi făcut omul ei, că ea nu mai poate – se frige, o să moară de dorul lui. Negoiţă i-a răspuns că nu ştie nimica; iar, ca mulţumire că bărbatu-l îndatorase la vreme de mare nevoie, a rugat-o pe cocoana să primească a stăpâni ea de veci viişoara lui de la Cuţitul de Argint, şi i-a şi dat la mână hârtie de danie, întărită cu pecetie domnească. După aceea, ca să se mântuie el odată de slujba doftoritului, s-a gândit câtva şi i-a mai spus:

— Cocoană, eu am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale; în cinstea şi pomenirea lui, vreau să te-nvăţ ceva, cu care, la prilej, să te salţi bine din lipsă… Ascultă, rogu-te, cu luare-aminte… De câte ori ăi auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie din orce loc, or de ce neam ar fi… numaidecât să mergi acolo, că nu iese din ea până nu l-ai goni dumneata… Să-i zici pătimaşei numai atâta, parc-ai fi-ntâlnind pe omul dumitale: „Aici mi-ai fost ascuns, Ianulică?… şi eu te căutam ca o nebună… *fos-mu! parighoria tu kosmu!”*

— De unde ştii dumneata vorbele astea? a-ntrebat cocoana privindu-l cruciş.

— Le-am învăţat, demult, de la un prietin… a răspuns Negoiţă, zâmbind la privirea cocoanei; apoi a adăugat:…Numai atâta să-i spui… Pe urmă, s-o apuci în braţe, tot cu gândul la kir Ianulea: să te uiţi la ea aşa frumos, cum te uiţi acuma la mine, s-o săruţi cu foc şi să n-o slăbeşti din dragoste până nu-i trece de tot… Fireşte că, după potriva ipochimenilor, n-are să-ţi fie osteneala degeaba… Ai înţeles?

— Am înţeles.

— Acuma, rămâi sănătoasă, cocoană! S-auzim de bine!

*

S-a-napoiat după acestea Negoiţă la curte, unde a stat încă vreo patru-cinci zile, numa-n bunătăţi şi-n cinste mare. Când şedea ei sus la masă cu măriile-lor, cu protipendada şi cu evgheniştii ăi mai simandicoşi, cântau jos pe sub ferestre meterhanele{35} şi jucau soitarii{36} pentru petrecerea isnafilor ş-a prostimii. A opta zi, s-a hotărât Negoiţă să se pornească la urma lui înspre părţile Jiiului… L-au căftănit şi i-au dăruit vodă şi doamna câte trei pungi de ibrişim cu câte o mie de galbeni; iar domniţa, un inel cu o nestemată cât o alună turcească, şi cu sevas{37} mare l-au petrecut toţi până jos în capătul

scării.

Căpitan Manoli s-a rugat de stăpâni, să ducă el pe Negoiţă pân-acasă. Toată vremea, pe drum, l-a-ngrijit căpitanul ca un frate ziua şi noaptea, cântându-i din gură şi cu tambura manele turceşti şi cântece de palicari de pân munţii lui depărtaţi – şi cânta straşnic; avea şi glas şi pătrundere. I-a plăcut mult lui Negoiţă tovărăşia lui Manoli şi, ajungând acasă la moşie, s-a crezut dator să poftească şi el în gazdă pe căpitanul, care era tot atât de plăcut şi de bun, pe cât de voinic şi de viteaz… Seara au cinat împreună, cu vin vechi de Drăgăşani, cu cafele şi ciubuce până târziu; iar, după cină, la care, osteniţi cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare, căpitanul, cât era de mare palicar, înecându-l deodată aşa un parapon, s-a lăsat să-l podidească plânsul ca pe o femeie, şi căzând în genuche, i-a zis gazdei:

— Eu sunt sărac, *bei-mu* (adică *prinţul meu),* n-am să-ţi dăruiesc nimica de preţ; dar numai Dumnezeu şi sufletul meu ştiu cât îţi sunt de recunoscător!… că, daca se prăpădea fetica, eu – uite, vezi hangerul ăsta?… până-n prăsele mi-l băgăm în piept!… că, fără copila asta, ce s-ar mai fi făcut Manoli sârmanul, sârmanul Manoli?

Ş-a-ncaput să sărute mânile lui Negoiţă şi l-a rugat să primească-n dar o pereche de mătănii de la Ierusalim.

Câtă vreme căpitan Manoli vărsa aici lacrimi de mulţumire, colo, departe, la Bucureşti, se jelea de durere mitropolitul, că una dintre nepoatele î.p.s.-sale începuse să aibă pandolii… Dar s-a-ndurat pronia şi nu l-a lăsat sa plângă prea mult pe robul Iubitorului-de-oameni… Cum a intrat coana Acriviţa pân gangul clopotniţei, parcă i-a luat tinerei boala cu mâna… Şi a zis bodaproste Ianuloaia când a plecat blagoslovită şi mulţumită destul de la mitropolie.

*

Iar, noaptea aceea chiar, în adâncuri se aduna soborul demonilor dinaintea lui Dardarot, să asculte pe Aghiuţă, care se întorsese şi el la urma lui cu coada-ntre picioare, rupt de oboseală.

Le-a povestit el toate câte le pătimise dincolo, mai cu şart şi mai frumos decât vi le-am putut eu povesti dumneavoastră. Împăratul a făcut un haz nespus şi a zis râzând:

— M-am pătruns acuma cum merge pricina… Halal să-ţi fie, dragă Aghiuţă! frumos te-ai purtat, n-am ce zice… Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atâta osteneală?

— Întunecimea-ta, spre răsplată, două hatâruri am să-ndrăznesc a cere.

— Spune, puiule dragă.

— Întâi, pe Acriviţa şi pe Negoiţă să nu-i văz vreodată p-aici!… Ducă-se la rai, să se-mpace sf. Petre cu ei cum o şti.

— Bine… Şi al doilea?

— Al doilea, să mă lăsaţi să mă mai odihnesc şi eu puţintel acasă, că

m-am dehulat{38} de atâtea trebuşoare pe pământ.

— Bine, ş-asta!… ai dreptul să dormi trei sute de ani de aci-ncolo fără să te mai supere nimini cu nimic!

Zicând acestea, Dardarot i-a tras un picior după obicei şi l-a trimis să se culce.

Şi aşa, au mers cocoana Acriviţa şi Negoiţă, fiecare la ceasul său, în rai; iar Aghiuţă s-a pus să-i tragă la soamne… şi dormi! şi dormi! ş-o fi dormind ş-acuma, dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul, să se apuce iar de cine ştie ce drăcii.

CALUL DRACULUI

Era odată, la marginea unui drum umblat, o fântână, şi lângă fântână şedea jos o babă, ghemuită pe nişte zdrenţe de cergă, şi morfolea-n gingii un crâmpei de covrig muiat într-o năstrapă cu apă rece. Când vedea drumeţ, or pe jos, or călare, or cu carul, lăsa baba covrigul din gură, întindea dreapta şi se milogea tânguios numai din vârful limbii: „Faceţi-vă milă şi pomană, măiculiţă, de o biată păcătoasă fără putere!” Dacă-i da cineva ceva, zicea baba: „Bogdaproste, măiculiţă! Dumnezeu drăguţul să primească!… de unde dai să sporească şi să izvorească!” Rar se-ntâmplă creştin drumeţ să treacă pe lângă aşa bătrână nevoiaşă şi să nu se-nfdure măcar cu ce, după potriva lui; dacă nu o lescaie, măcar o fărâmă de pâine; dacă nici atâta, barem o vorbă bună. Când îi zicea vreunul: „Crede, bătrânico, aldată!” ea răspundea: „Crez, măiculiţă, crez… să ne creează Dumnezeu pe toţi, drăguţul!” Pe urmă îşi muia covrigu-n năstrapă şi s-apuca iar de morfolit.

Într-o zi, fiind târg devale, a-nceput dis-de-dimineaţă să se care într-acolo lume după lume de la deal. La dus, i-au mai zis babei câte unii „crede”; da spre seară, la-ntors, i-au dat care ce l-a lăsat inima… Păcum e obiceiul la târg: târguieşte omul ce târguieşte, cumpără, vinde; apoi, mai cu rachiu, mai cu vin, mai cu vorbă, se-nveseleşte, şi pe urmă îşi mai aduce aminte şi de sufletul răposaţilor şi le dă pomană; după putere. Şi aşa, a rămas baba pe ziua aceea mulţumită destul cu traista plină.

Încet-încet, pe-nserate, s-au împuţinat drumeţii; tot mai rari şi mai rari, până n-a mai trecut nimini după asfinţitul soarelui, când s-a arătat şi luna la răsărit. Dac-a-nnoptat bine, a căutat baba-n traistă şi a scos nişte turtă dulce, căpătată de la una dintr-un cârd de fete, care trecuseră p-acolo cântând, chicotind şi făcând fel de fel de nebunii, cum fac toate codanele când se-ntorc aprinse de la joc, că-n târg fusese horă mare. A muiat baba turta dulce, a gustat-o şi zice:

— Bogdaproste! am avut zi cu noroc astăzi… S-o ţie Dumnezeu drăguţul pe fata aia, s-ajungă la bătrâneţi frumoase, ca mine!

Pe urmă s-a înfăşat baba-n cerga ei, şi-a pus traista căpătâi şi s-a ghemuit de-a binele culcată pe partea stângă, cu spatele la lună, să nu-i dea lumina-n ochi… Tocmai bine de dormit!… Nici prea cald, nici prea răcoare; de vânt, nici suflare; pe câmp, aşa linişte de toate patru părţile că se puteau auzi cum ţârâiau şi forfoteau gângăniile, miş-miş prin păiş, şi apa cum gâlgăia afară din ghizdul fântânii printre pietricele – că aşa e apa, ca viaţa omului! atâta numa, că viaţa curge cât curge şi pe urmă stă; dar apa curge mereu de când lumea şi cât

lumea n-o să mai stea…

Baba-nchisese ochii şi, cu gândul cine poate şti la mai ce, ofta din când în când… şi nu-i venea somnul; iar se mai gândea, ofta şi mişca, să-şi potrivească oscioarele mai odihnit, geaba! nu putea măcar aţipi. Se urcase luna cam de două suliţi, când iaca, i se pare babei că vin paşi de la deal dinspre partea apusului. Trage cu urechea şi aude bine că s-apropie drumeţ; mijeşte ochii, şi-l şi vede aci-aci. Se ridică de mijloc, întinde mâna şi-ncepe duios, după canonul ei:

— Faceţi-vă milă şi pomană, măiculiţă, de o biată păcătoasă fără putere!

Totodată, drumeţul a sosit în dreptul fântânii; abate din drum spre babă şi-i zice:

— Bună seara, băbuţo; da… n-ai adormit încă?

— N-am adormit, măiculiţă! că n-am somn, vai de păcatele mele!

Drumeţul se aşază jos lângă babă, în bătaia lunii, şi răsuflă adânc de oboseală…

— Da de unde vii dumneata, măiculiţă, de-ai întârziat aşa pe drum?

— Hei! de unde viu eu… viu de departe…

— De departe, ai?… Şi… un' te duci?

— Hei! unde mă duc eu… mă duc departe…

— Departe, ai?… Da… cum te cheamă pe dumneata?

— Prichindel mă cheamă…

— Da… de câţi ani eşti?… că te văz crud de tot…

— Merg pe şaptesprece…

— Da… părinţi ai?

— N-am, c-am fost copil lăpădat…

— Da… fraţiori mai ai?… surioare?

— Oi fi având, da nu-i cunosc…

— Cum. Ăi fi având şi nu-i cunoşti?… Ce vorbă-i asta?

— Păi nu-ţi spusei c-am fost copil lăpădat?

— Bine, aia am înţeles eu; da vorba e, vreau să ştiu…

— Ia ascultă, babo, adică de ce m-ăi fi descosând aşa?

— Că vreau să ştiu şi eu…

— Da ce-ţi pasă dumitale?

— Cum să nu-mi pese, mă? întreabă baba cu mirare… Ştii că-mi placi! Cum, adicătele! nu trebuie să ştiu eu ce pramatie de călător primesc noaptea-n gazdă?… ai?

— Da; da iar aşa, să-mi numeri toţi dinţii din gură…

— Uite, mă!… da ce, ţi-i scot dacă ţi-i număr?

A făcut haz băiatul de vorba babei şi zice:

— Aoleu! la bună gazdă avusei noroc să pic!… În loc să mă-ntrebi: „Ai mâncat tu ceva, mă băiete, astăzi?… ţi-o fi foame?" dumneata îmi iei tacrirul{1} pe nemâncate.

— Păi ce stric eu?… tu de ce eşti găgăuţă şi taci?… N-ai aflat tu că,

până nu plânge copilul, nu capătă ţâţă?…

— Ba, aia am aflat-o eu; da, daca m-ai năvălit cu întrebările, când era să-ţi spui?

— Vino-ncoace, terchea-berchea!

Şi zicând astea, scoate din traistă o costiţă de purcel, nişte colaci şi turtă dulce şi mere, şi i le dă:

— Ia colea şi trage-i fălci, că dinţi, slava Domnului, văz că ai.

A mâncat băiatul cu poftă mare; i-a mulţumit gazdei şi s-a aplecat la fântână să bea.

— Ce faci, mă?

— Ce să fac?… vreau să beau.

— Păi, apă rece să bei după costiţă afumată? Ia colea!…

Şi i-a dat din desagă un clondiraş cu rachiu de izmă.

— Să-nveţi de la mine, mă băiete: să nu bei apă după lucru gras, că ţi s-apleacă… Ai înţeles?

— Am înţeles… Da multe mai ştii şi dumneata.

— Ştiu, fireşte; cum să nu ştiu?… că pân' la vârstă asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un câine pân apă… Vorba aia: uită-te la faţă şi mă-ntreabă de viaţă… Ehei! fătu-meu; când aş sta să-ţi spui cine sunt eu…

— Înţeleg, a zis băiatul căscând; da vorba mea e, noaptea asta nu ne odihnim noi deloc?… e cam târzior…

— Să se culce cui i-e somn, fătu-meu!… eu ştiu că mi s-a speriat de tot somnul; pot sta de vorbă pân' la ziuă, dacă pofteşti…

— Dumneata ăi fi putând, că n-ai umblat toată ziulica, două poştii ca mine, pe jos… Da eu tare aş vrea să mă odihnesc, drept să-ţi spui.

Şi iar a căscat.

— Atuncea – zice baba – culcă-te tu, somnorosule; că eu mai stau… Ia cerga asta şi te-nveleşte, că despre ziuă se lasă răcoare.

Dacă s-a culcat şi s-a-nvelit băiatul, zice baba:

— Întoarce-te pe partea ailaltă, mă; să nu-ţi dea luna drept în ochi… Vrei să-ţi spui un basm, s-adormi mai bine?

— Spune.

— Da, vorba e, asculţi?

— Ascult.

— … A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi…

— … nu s-ar povesti… a mormăit băiatul.

— Bag seama, pe ăsta-l ştii… zice baba.

— Ştiu numa-nceputul.

— Ei! începutul nu-i nimica; să vezi dumneata mijlocul şi sfârşitul…

Şi a urmat aşa:

— … pe când se potcovea purecele cu nouăzeci şi nouă de oca de fier şi…

— … şi sărea pân' la cer… iar a mormăit băiatul.

— Mă, spune drept… dacă-l ştii pe ăsta, să-ţi spui altul.

— Dă-i-nainte, babo, şi nu mai mă sâcâi!

— Apoi, atunci, tacă-ţi fleoanca ş-ascultă!… A fost odată un împărat ş-o împărătească, bogaţi nevoie mare, putrezi de bogaţi; şi se tot ruga la Dumnezeu să le dea şi lor măcar un copilaş… şi se tot ruga, se tot ruga, şi degeaba se tot ruga… Şi aşa, când şi-a pierdut ei toată nădejdea, că erau bătrâni-bătrâni, cocliţi de bătrâni, numa iacătă că vine o ţigancă, mai bătrână ca ei, şi zice să le dea cu ghiocul…

Aude baba ceva şi se opreşte din povestit…

Prichindel jos sforăia, şi luna sus de trei suliţi şi mai bine…

Baba s-apleacă pe o rână, să-l vază dacă-i învelit cumsecade, că-i era milă de el; când se uită de-aproape, vede într-o parte învelitoarea băiatului cam ridicată; i-o apasă… cerga iar se ridică; iar i-o netezeşte-n jos… cerga iar în sus. Zice baba-n gândul ei: „Ia să vedem mai bine”… şi trage încetinel cerga, pune mâna şi dă de o coadă!… „Am înţeles!” Lasă cerga la loc binişor peste băiatul adormit, şi s-apucă să-l mângâie blând pân păr; o ia-ntâi de la ceafă şi, când ajunge cu mâna spre frunte, dă de două cucuie tari – ce mai încape vorbă? — nişte corniţe în lege.

— Ei! zice baba, d-ăştia mi-ai fost?… Lasă, că-ţi cunosc eu dumitale meşteşugul!

Îi înfige o mână-n păr şi cu alta l-apucă de coadă şi trage ş-aşa, ş-aşa. Băiatul sare din somn:

— Ce e, babo?

— Bine, mă, puşlama, că n-am să-ţi zic mai frumos!… după ce te-am găzduit, te-am ospătat şi cinstit boiereşte, tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase, şi eu, o biată neputincioasă, să moţăi deşteaptă, să-ţi spui basme şi să te apăr de muşte… ai? Păi ce fel de vorbă-i asta?… Scoală, dulăule, c-ai dormit destul! Uite, ce lună frumoasă!… hai ne plimbăm…

— Ce, nu ţi-e bine, babo?… Culcă-te acolo şi lasă-mă să mă odihnesc… Nu ţi-am spus ce obosit sunt?

— Ia, nu mai umbla tu cu mofturi… parcă nu ştiu…

— Of! că multe mai ştii!

— Să ştii tu, că, dacă-i la o adică, te ştiu şi pe tine cine eşti… Cui le tai tu?… Ba, că eşti copil sârman; ba, că n-ai fraţi; ba, că eşti prăpădit de drum… Parcă nu ţi-am văzut eu podoabele, ghiavole!… Ce crezi?… Hai scoală, să ne plimbăm! n-auzi tu?

Şi iar îl zgâlţâie…

— Astâmpără-te, babo, şi mă lasă!

— Nu te las, cioflingarule, pân’ nu ne plimbăm… numaşa, niţeluş, de colea până colea, doar de mi s-o face şi mie somn… Haide, scoală!

— Ei! zice băiatul; mi-am găsit beleaua cu baba asta… Înţelege odată, babo, când îţi spune omul!…

— Da tu, om eşti?

— Da ce sunt?

— Om, ai? Da cine moaş-ta a mai văzut om cu codiţă şi corniţe, mă?… Vrei să mă tragi pe sfoară, tu, pe mine? Hehei, băiete! nu mă cunoşti cine sunt… Eu… d-ăştia mărunţei ca d-alde tine… Să-ntrebi odată pe frate-tău, pe Aghiuţă – cu ala barem ne cunoaştem de mult – să-ţi spuie el; şi tu să-i spui de la mine, c-am zis eu aşa, că de ce nu mai dă p-aici?… ce?… e supărat?… Hai ne plimbăm… Scoală odată, că te plesnesc!

Da diavolul – ce alta are de lucru decât să ispitească şi să păcălească pe bieţii muritori, şi să-şi bată jos de sufletul lor? – ucigă-l crucea! Ce se gândeşte afurisitul de Prichindel, văzând că nu-i chip aminteri să scape de babă? se ridică de mijloc şi zice:

— De! băbuţo, ce să-ţi spui?… Cum mi s-a speriat şi mie somnul, parcă-parcă mi-ar plăcea să mă plimb pe lună.

— Păi, atunci, ce stai?… Haide!

— Da, da nu pe jos…

— Da cum, mă?… călare?

— Călare, fireşte; călare, merg.

— Uite, mă! tu eşti cam ţicnit pesemne… Da un' să-ţi găsesc cal acuşica?… Ce, acilea sunt grajdurile lu tat-tău, să baţi numa-n palme şi să-ţi vie bidiviul gata la scară?… Îmi pare rău de boiul tău!… ce nu te gândeşti când vorbeşti?… nu şade frumos!

— Păi, eu „cal" am zis?… am zis „călare".

— Adicătele, cum vine vorba asta?

— Şi mie-mi pare rău de dumneata, că-mi spuseşi adineaori că ştii multe şi le-nţelegi pe toate, şi atâta lucru, bag seama, nu pricepi…

— Ce să pricep, mă?

— Dumneata vrei să mergem la plimbare…

— Ei! da…

— Ei! eu merg bucuros, da numa călare merg… Ei?

— Ei?

— Ei! ia-mă dumneata în cârcă, şi hai să ne plimbăm… Uite, ce lună!

— Nu ţi-e ruşine! zice baba; coşcogea flăcăul zdravăn, în floarea vârstii tale, să te bucuri tu la o biată şontoroagă de bătrână ca mine, fără putere… să te ducă-n cârcă oscioarele mele!… Auzi, auzi!

— Ruşine, neruşine, asta e… Daca pofteşti, bine: de unde nu, lasă-mă să dorm.

— Aşa ţi-e vorba?

— Aşa… Dacă eşti bătrână fără putere, ce-ţi mai arde de plimbare?… Stăi de-ţi odihneşte „oscioarele"…

Şi zicând astea, Prichindel s-a aşezat la loc să doarmă… Luna sclipea dasupra de tot… Baba s-a culcat şi ea; a-nchis ochii, şi a stat

aşa cât a stat; s-a mai învârtit, s-a răsucit, când aşa, când aminterea, şi zice:

— Ai adormit, Prichindel?

— Iar, babo?

— Ia, scoală, mă, să-ţi mai spui o vorbă…

— Care vorbă?

— Mă, Prichindel, da daca nu te-oi putea eu duce, mă? că tu trebuie să fii greu, cum te văz eu, voinic…

— Noi să-ncercăm… Ce pagubă?

— Ei! bată-te vina ta să te bată!… Auzi dumneata, neiculiţă, drăcia dracului! ce i-a dat lui Tartorul pân cap: zor-nevoie, la plimbare de-a călare!!… Mă, băiete, hai mai bine pe jos, că-i mai frumos…

— Pe jos nu pot.

— Nu?

— Nu…

Mai tace baba ce mai tace, şi pe urmă:

— Ei! hai, scoală… să vedem ce putem!… să-ţi fac şi hatârul ăsta… să nu zici!

S-au ridicat amândoi… Baba s-a pus piuă, şi strigă lui Prichindel:

— Haide, hopa!

— Ţin-te bine, babo!

Şi ţup odată! în cârca babei; iar baba:

— Mă, băiete, ascultă; să nu te laşi greu şi să nu-mi dai prea des călcâie ca ageamiii!… Apucă-te numa bine cu amândouă mâinile pe după gâtul meu!… Haide, gata!

*

…Bine-i spusese baba, că ea ştie multe şi el mai nimic. Prostul de Prichindel – drac-drac, da n-a-nţeles. Cum a luat-o de gât, baba s-a scuturat de zdrenţele şi de urâciunea ei şi deodată s-a prefăcut într-o femeie tânără şi voinică, înaltă şi frumoasă ca o zână, strălucind şi ea pe pământ cum strălucea luna-n cer – fiindcă baba asta era o fată de-mpărat mare, care, de mititică se dedese la ştiinţa fermecelor şi la meşteşugul vrăjitoriei, şi, pentru păcatele ei, fusese blestemată să se preschimbe în hodoroagă cerşetoare şi să nu-şi mai ia înfăţişarea ei de mai-nainte decât atunci când o putea păcăli pe dracul, ba încă, şi atunci, numa pe vremea nopţii. Aşa, până să vă lămuresc în aste câteva cuvinte, baba, adică fata de-mpărat, or zâna, cum poftiţi, era departe cu Prichindel. Alerga uşor ca vântul de parcă n-atingea pământul; îi zbura pe dasupra capului lui Prichindel părul ei bălan despletit; iar în lumina lunii, fâlfâia în fel de fel de ape zăbranicul vioriu ţesut în fluturi şi-n fire de argint, cu care era-nvăluită…

Mult au alergat aşa…

— Să stăm, să mai răsuflăm! a zis Prichindel ameţit, când au ajuns într-o pajişte.

Dar ea, ce să-l asculte?… De unde-şi mai potolise fuga, s-a pornit iar şi mai repede, şi tot mai repede, pân-au dat într-o luncă plină numa cu trandafiri albi mirositori, şi aici a-nceput ea să se domolească şi încet-încet să meargă în pas… Apoi, oprindu-se locului, zice:

— Ascultă!

Şi deodată, în tăcerea aceea plină de lumina lunii, s-a auzit din umbra unui tufiş glas de privighetoare.

— Îţi place, dragă Prichindel?

— Straşnic! a răspuns el.

— Îţi pare rău că ţi-ai pierdut somnul pentru plimbare?

— Ei aş!

— Vrei să mai mergem?

— Hai-nainte!

Şi iar a pornit fata de-mpărat…

S-au plimbat mult şi multe lunci au văzut cu câte flori! şi atâtea cântări de pasări, care mai de care, au auzit!… Dar când, departe de tot dintr-o pădurice ieşeau în largul câmpului înspre răsărit, deodată strigă cu groază Prichindel:

— Se crapă de ziuă!

Ea se opreşte scurt, se uită-n zare, vede-n adevăr mijind zorile, şi… p-aci ţi-e drumul! Şi ţin-te, goană!… Zbura cum zboară calul-dracului, peste moşoroaie, gropi, mărăcini, buşteni, bălţi – că bietul Prichindel vedea jucând pe cer trei luni în loc de una. Cum a sosit într-un suflet înapoi la fântână, l-a aruncat pe diavol cât colo mototol; iar ea s-a scuturat şi-ntr-o clipă s-a ghemuit pe cergă jos – tot baba de cu seara… El s-a ridicat zdruncinat de căzătură, şi zice:

— Mai rămâi sănătoasă, babo!

— Umblă sănătos, Prichindel maică!

A plecat băiatul şontâc-şontâc înapoi la deal către asfinţit unde scăpăta luna… Dar baba strigă după el:

— Mă! n-auzi tu?… când mai vii p-aici?

— Altădată… Cine ştie când? a răspuns el fără să se mai uite-napoi.

— Mă, băiete, ascultă… să nu uiţi să-i spui lui frate-tău că-l aştept negreşit… Ai auzit?

Da, până să isprăvească ea, băiatul a pierit, parc-a intrat în pământ.

Oftează baba şi se culcă; dar n-apucă să-nchiză ochii bine şi aude glasuri de drumeţi. Se ridică de mijloc şi, cu mâna-ntinsă, începe duios, după canonul ei:

— Faceţi-vă…

Când unul dintre drumeţi îi taie vorba:

— De dimineaţă te-ai sculat astăzi, băbuţo!

— Ce să fac, măiculiţă? daca n-am somn, vai de păcatele mele!… Făceţi-vă milă şi pomană de o biată păcătoasă fără putere!

— Crede, bătrâno! zice ălălalt.

Şi îşi văd oamenii de drum.

— Crez, măiculiţă, crez! să ne creează Dumnezeu pe toţi, drăguţul!

Pe urmă, scoate din traistă o bucăţică de covrig, o-nmoaie-n năstrapă şi-ncepe s-o morfolească-n gingii.

CAUT CASĂ…

Caut casă cu chirie, caut şi nu găsesc. E absurd ce se petrece la noi, în Bucureşti! În fiecare an se clădesc sute de binale, acareturi peste acareturi, şi în loc să scază, chiriile cresc. Şi ce construcţii! tot cum nu-mi convin mie.

— Aide-nainte! strig eu samsarului, care mă poartă de azi dimineaţă. Înainte, jidove rătăcitor!

— A! iată încă una… Asta e a douăsprezecea astăzi.

— S-o vedem şi p-asta.

E făcută parcă numai şi numai să fie admirată de din afară. Fireşte că în pragul iernii nu caut o casă cu chirie pentru a o admira din curte – adică din uliţă, fiindcă n-are curte. Pe dinafară, şase ferestre mari, ciubuce şi ornamente monumentale. Înăuntru, trei chichineţe, din care una n-are lumină decât de la uşa coridorului ce duce la atenanţe – cocoana, stăpâna casei, zice: independenţe. Independenţele! Deschid uşa să le văz şi repede o-nchid la loc; m-a-necat! E foarte cald în odăiţe – o căldură năbuşitoare.

— Dar, întreb, a fost cineva bolnav aci?

— Nu!

— Parcă aţi făcut foc…

— E tinicheaua de la acoperiş. Ştiţi, când e soare… Dar când plouă se răcoreşte.

— Dar, *à propos,* sobe nu văz.

— Sunt coşurile de zid… Puneţi sobă cu cărbuni… Aşa am pus şi noi; e mai iconomic.

— Şi câte pe an?

— Două mii.

— Înainte, jidove rătăcitor!

Ahasverus răsuflă din greu; scoate o basma murdară cu care-şi curăţă fruntea de sudoare, şi porneşte… Eu, după el.

Atunci, ca în faţa beduinului călător prin pustiul de nisip, începe să mi se ridice la depărtată zare *fata morgana.* Iat-o, cât e de luminoasă! Bun şi neuitat adăpost! E casa lui Hagi Ilie lumânărarul, de la Sf. Gheorghe din Ploieşti, unde am stat atâta vreme cu chirie până să-mi completez studiile şi să-mi obţin diploma de patru clase primare la şcoala domnească. Cu cât mijesc ochii mai tare, cu atât bătrâna mea prietenă apare mai limpede între cei patru salcâmi venerabili… Iată şi liliecii… Au înflorit a doua oară – semn de toamnă lungă… Îmi trimit de departe florile albe mirosul lor onest. Să ne apropiem binişor şi să intrăm în grădina care parcă n-are fund. Grădina asta – s-o vezi noaptea pe lună! Atunci să-i mănânci discret prunele brumării. Iată ce

frumuseţe de prune. Dar gutuile… Şi perele astea de iarnă… Astea se mănâncă tocma-n postul Paştelui. Şi viţa, uite ce încărcată e!

Uitaţi-vă departe, până-n ulucile care d-abia se zăresc colo jos. Toată câmpia aceasta plină de bălării uriaşe e curtea caselor. Nu simţiţi cum miroase a bălărie răscoaptă de soare? Grădina de alături e vestită pentru vişinile ei turceşti. Gardu-l poţi sări uşor, dar trebuie mare băgare de seamă, nu cumva să simţă stăpânul: aleargă foarte iute şi are un bici care arde ca focul; e mai rău dacă te ajunge cu sfârcul când vrei să sui gardu-napoi. Ia uitaţi-vă acuma la casă. Ce mândru se ţuguiază acoperişul cu şindrilă, îmbrăcat spre miazănoapte cu muşchi verde, moale, şi purtând în vârfu-i un urcior smălţuit care sclipeşte în soare. Ce mare şi stufoasă a crescut urechelniţa! Iată d-asupra gârliciului, din care izvorăşte aşa potrivită răcoare, pridvorul larg.

Dar, ia să suiţi numai, după mine, cele nouă trepte până-n pridvor. Vedeţi cât de frumos se ţine pe stâlpii lui bondoci de stejar cioplit! Ce cuminte adăposteşte de bătăile arşiţei şi apelor cerului! Să trecem acum din pridvor în sală. Ce largă încăpere! Colea, la dreapta, două odăi; dincoace, la stânga, alte două. La deschizătura ferestrelor se vede cât de groase sunt zidurile. Pe firida uneia din ele şed, fără primejdie, şase borcane respectabile de murături. Ce ziceţi de sobe? Cu ce dignitate magistrală stau, proaspăt văruite, la locurile lor, gata să prezideze o dezbatere într-una din şedinţele lungilor nopţi de iarnă! Şi iată cum, alăturea de perete, protectorul nebiruit, departe de ferestre şi de uşi, se odihnesc paturile copiilor, cu faţa către lumina vetrei şi cu căpătâiul sub icoane…

— Iacă alta! îmi strigă Ahasverus, stingând din ochii-mi arătarea cea albă. Iacă alta!

„De închiriat!”

…Iar monumentală! iar terra-cotta! iar ferestre ca la palatul justiţiei. S-o vedem şi p-asta… a treisprezecea. Intrăm. Începem minunat… O *entrée* zugrăvită pompeian… Un motiv, în toată pictura, îmi atrage cu deosebire atenţia: e un amoraş verde, fluturând pe fundul cărămiziu şi purtând în mânuşiţe, d-asupra capului, un ghiveci cu trandafiri albaştri. În stânga, salonul; e în trei colţuri… Locul este tăiat cu o foarte pronunţată oblică pe linia stradei, care se realiniază acuma toamna, căci aliniarea de astă primăvară a fost greşită. La mirarea mea, că văz un salon în trei colţuri, stăpâna casei, care e marşandă, *robes et confections,* îmi desluşeşte că toate casele de pe strada aceasta sunt aşa: adică, au toate câte un salon în trei colţuri, fiindcă toate locurile sunt tăiate *en biais.* Sofrageria e luminată de sus, din tavan, prin pod.

— E cam strâmtă… îndrăznesc eu.

— Vai de mine! zice marşanda. Cum strâmtă? e destul de comodă!

doi metri cincizeci pe trei treizeci.

Două odăi de dormit. Niciun perete neperforat. Doi au câte două ferestre; alţi doi, câte-o uşă… Şi răspund spre apus. Ce nopţi plăcute de vară! Ce somn unsuros şi ce cămăşi de noapte lipicioase! Peste drum e o magherniţă cu fel de fel de poame şi mustărie… şi muşte…

— Dar eu am copii: paturile copiilor… nu ştiu unde le-aş putea pune la adăpost… ştiţi, iarna…

— Iarna, puteţi astupa o fereastră; bateţi o saltea, şi pe deasupra o scoarţă.

— E cam departe de centru.

— Aveţi tramvaiul nou la o distanţă de zece minute de aici… şi de acolo mai e niţel şi dai în bulevard. Sobele le-aţi văzut?… sunt de porţălan, de la Bazalt.

— Şi, mă rog, cât costă pe an?

— Pe un an nu le putem da… cel puţin pe trei…

— Dar… cât pe an?

— Două mii cinci sute…

— Porneşte, strig eu aspru, jidove rătăcitor!

Ahasverus se supune poruncii seculare. Ieşim…

A-nserat; m-a răzbit foamea. Isaac e zdrobit de atâta umblet. Îi dau doi franci de cheltuială.

— În sfârşit, îmi zice rătăcitorul, plictisit de atâtea dificultăţi din parte-mi; în sfârşit, ce fel de casă vrei? poate să ţi-o găsesc eu singur, fără să mai alergi şi dumneata.

— Ce casă vreau? zic eu şi mai plictisit. Uite ce casă vreau… Vreau o casă cu şase odăi mari, fiecare nu mai mult decât o fereastră şi o uşă, cu sală de baie, cu bucătărie, două odăi pentru slugi, cu parchete, cu apă-n curte şi-n odăi, cu *tout à l'égout,* cu seră, cu grădină de fructe şi grădină de flori şi un havuz mare în mijlocul curţii. Asta vreau!

— Pe unde să fie?

— În centru… pe linia tramvaiului.

— Şi cât vrei să dai pe an?

— Între o mie şi o mie o sută…

— Bine, zice Ahasverus oftând resemnat, şi vrea să plece.

— Stai! zic eu. Ia seama, Isaac, să nu fie cu zidul la uliţă, să-mi scârţâie cu cărbune pe zid când ies de la şcoală… M-ai înţeles?

MONOPOL…

În vara anului 1907, aflându-mă în străinătate şi având în ţară daraveri, m-aşez în trenul Berlin-Bucureşti, cu gândul să m-abat o zi-două pe la Iaşi, unde să vizitez pe nişte vechi şi buni prieteni, familia Ronetti Roman.

A doua zi mă cobor în gara Paşcani la 12.30 p.m. Numaidecât întreb cu respect pe un domn impiegat de mişcare foarte tânăr, care poartă o şapcă prea matură, odinioară desigur stacojie, „pe ce linie este tras trenul ce trebuie să plece peste câteva minute spre Iaşi”… Domnul impiegat îmi răspunde politicos că, „în legătură cu Berlin-Bucureşti, pleacă din Paşcani spre Iaşi numai un tren, la 4.10, cu sosirea la 6.5 p.m.”

— Dar…

— Ştiu, mă-ntrerupe ghicindu-mi gândul; este şi un tren cum vrei dumneata; dar acela nu umblă…

— Este, dar nu umblă?

— … nu umblă decât pe *zezonul* băilor.

— Am înţeles, răspund eu pe jumătate domirit.

Fireşte, e prea de timpuriu, înainte de sfârşitul lui mai, să-nceapă băile… Dar nu ştiam să fie acuma şi-n Berlin pătimaşi cari vin să se caute la băile din Iaşi.

Trei ceasuri şi jumătate în Paşcani – cam prea mult!… Dar ce pitoresc!

Ce glodăraie şi colbăraie!… Ce abdomene de copii malarici! şi se joacă şi râd – cam trist, dar tot râd!… Ce grav municipalul care ţine ordinea la fântână din piaţa gării, unde se-mbulzesc multe vite însetate!… Ce jigăraie de câni costelivi cu ochii rătăciţi şi coada-ncârligată înspre pântece, furnizori ai amicului meu, doctorul Lebel!… Şi, cu tot regimul nostru protecţionist, nicio fabrică de mănuşi în tot ţinutul!… Ai de ce să ţi se rupă inima – de mila oamenilor, fireşte, după a vitelor şi a câinilor. Bine că avem o S.P.A.[1]; să sperăm că încet-încet, cu vremea, vom ajunge s-avem şi o S.P.O.[2]

4.10… Am pornit. Mergem şi înaintăm domol în sus spre Ruginoasa, şi ne apropiem de culme.

Soarele, aplecându-se către piscurile Ceahlăului, se ascunde după grămezi uriaşe de nouri, cari se tot ridică una peste alta venind dimpotrivă, pe când largile adâncături din dreapta urcuşului nostru se-nvăluiesc treptat în umbră.

Blânda melancolie a ţarinelor moldoveneşti – un cântec de neam mâhnit, din glas copilăresc, ajungând la mine limpede din de-departe vale – închipuirea marelui sinistru de acum două luni – apropierea de

Iaşi… Apoi dulci amintiri din zilele primei nesocotite tinereţi – gândiri amare din pragul cu deşarte regrete al bătrâneţii… Toate mă-mpresoară, şi care de care luptă să mă-ngenunche şi să mă copleşească… Pe lângă astea, suflarea de monstru astmatic a locomotivei şi ţăcănitul din ce în ce mai obosit al roatelor… E penibilă mişcarea în alt tempo decât al sufletului.

În sfârşit, tica-taca, încetinel, ajung cu voia lui Dumnezeu joi seara, 24 mai, în gara Iaşi, unde sunt întâmpinat nu se poate mai frăţeşte de prietenii mei.

Mă gândesc, cum sunt obosit de drum şi de atâtea impresiuni, să mă duc repede la baie; dar îndată mi-aduc aminte de şapca odinioară stacojie: nu s-a deschis încă „zezonul". Mă mulţumesc să mă spăl la bunele mele gazde cu apă de Vichy-Célestins; apa comună de Iaşi e mult mai gustoasă şi mai hrănitoare, dar costă mai scump şi cam irită pieliţa, mai ales vara.

*

E, cum spusei, la sfârşitul lui mai. Găsesc iubitul meu Iaşi în tremurul alegerilor generale… Ce febră! peste 43 de grade; aproape să se coaguleze albumina!

Fierbe lumea de grija cea mai mare ce poate – cum să zic? poseda pe un adevărat român – aşa-numita despuiare a scrutinului… Scrutinul este pentru noi modernii, adică românii moderni, un fel de zeu, care s-arată în toată maiestatea lui despuiat: *Apollo resplendescens*{3}…

Ziua de vineri, 25 mai, mi-o consacru deci de dimineaţă să vizitez redacţia *Opiniei* (o instalaţie în adevăr europeană; chiar un telefon; cam năzuros – e încă june), unde, în calitatea mea de confrate mai în vârstă, sunt primit cu destulă consideraţie. De aci, voi să contemplu apariţia zeului – pe un potop de ploaie, să crezi că s-au rupt băierile firmamenlului.

De cu noaptea a-nceput a turna, şi toarnă… Pieţele, ogrăzile, locurile virane sunt mări şi lacuri; uliţele, fluviuri şi niagare… Caii înoată; birjile plutesc; tramvaiele par nişte vaporaşe de curse intraurbane, ca la Hamburg.

Mă plâng unui amic, impiegat superior, om cu carte, de furia elementului.

— Las', coane Iancule – îmi zice – ploaia aiasta-i bună după atâtea călduri *dropicale!*

Şi mă conving că are omul toată dreptatea… De trei ori binecuvântat, diluviu!

1) *ad rem*{4}: căldurile au fost, ce-i drept, foarte tari şi înainte de vreme;

2) *ad locum*{5}: se spală Iaşii; nu-i vorbă, Iaşii sunt un târg tare curat; dar orşicât, cineva, cât de curat să fie, tot nu strică să se şi spele din

când în când; măcar dacă nu se spală singur, să se lase spălat, şi

3) *ad personam*{6}: servitoarea bunelor mele gazde a avut ingenioasa inspiraţie să pună la gurile zgheaburilor toate cofele şi putinile din casă… Las să se premenească umplutura de mai multe ori până curge limpede de tot, şi mă spăl bine cu apă de ploaie – excelentă pentru pieliţă.

Din adâncul sufletului zic: Domnul fie lăudat! el, care ne trimite răcoare după călduri tropicale; care ne spală câteodată cu d-a sila; care ne dă apă aşa de ieftină, mult mai ieftină decât cea de Vichy – o bagatelă.

*

Mă aflu, cum zisei, la *Opinia* înainte de amiazi. După ce, ca musafir, îmi fac datoria să ţin pe tinerii confraţi vreo trei sferturi de ceas, cu palavre, încep a pricepe că le cam stau pe suflet… Eu n-am treabă; toată ziua mi-e de petrecere; pe când ei ard în toiul bucătăriei, unii cu condeiele-n mână, altul cu telefonul la ureche, celălalt cu nasul în listele electorale… În trei-patru ceasuri trebuie s-apară foaia.

— Domnilor – zic – de-acu vă las.

— Dar de ce te grăbeşti, coane Iancule?… de ce nu mai stai oleacă, olecuţă?

Olecuţă! diminutivul acesta îmi pare un categoric superlativ.

Tineri politicoşi! nu-mi ascund pălăria, nici umbrela, nu-mi fac nicio violenţă… Mă lasă să plec… E şi vremea. În faţă, la Mitropolie, sună 5 antemeridiane… La 12 fix ziua, sună în faţă la Mitropolie 5 antemeridiane; la 12 fix noaptea, 5 postmeridiane – dar foarte regulat.

Am plecat, spre marele regret al confraţilor, pe când potopul sen-teţeşte din ce în ce. Mă urc în luntrea mea cu un triton bătrân care tuşeşte straşnic şi strănută… Simptome alarmante la aşa vârstă… Se vede bine că, în atribuţiunile amicului nostru doctorul Jocu, nu intră şi inspectarea animalelor marine.

— *Avanti, gondoliere!* strig.

Bravul gondolier îi trage câteva tritonului cu coada lopeţii. Bălăcind contra torentului, navigăm încet-încet la deal.

Unde să merg? La Smirnov, or la Ermacov? Sunt amândoi imperfecţi; dar la primul merge colegiul I; eu merg la colegiul II, cu intelectualii. Oprim la Ermacov. Debarc. Am călcat pe pământ ferm.

Sui scăricica, intru, când… simt că-mi fuge pământul de sub picioare şi, cât p-aci, dacă nu sare cineva repede să m-apuce, dau să cad pe spate înapoi afară, în valuri. Ca fulgerul mă săgeată un gând sinistru: un atac de dambla!… Sunt pierdut!… Dumnezeule! aibi milă de familia mea rămasă departe în străine locuri… Ce bucurie pe mine când, cu toată supărarea gleznei din pricina alunecării, aflu, după primul moment de groază, că damblaua mea a fost numai nişte sâmburi de măsline risipiţi – pi gios!

Dugheana e plină de amici, toţi funcţionari publici şi profesiuni liberale{7}. Aşteaptă aci de mult să se oprească potopul, şi, aşteptând, ca să le pară timpul mai scurt, iau aperitive, ţuică, mastică, pelin, mişmaş şi gustă mezeluri, salam, ghiudem, caşcaval, măsline…

Fireşte, mai cu samă cum sunt vesel că n-am avut dambla, intru şi eu în combinaţie.

…Şi aperitive, şi mezeluri, şi vorbă, şi discuţie asupra „situaţiunii dificile în care se găşeşte ţara în urma tristelor evenimente, ca să zicem aşa, şi-n faţa atâtor reforme ce această situaţiune le reclamă imperios, dacă ne putem pronunţa astfel”, şi apoi, „asupra trecutului, prezentului şi viitorului, ideilor şi programului fiecărui ales şi fiecărui candidat” – şi dezbateri, şi vorbă, şi aperitive, şi mezeluri, şi aruncăm sâmburii – pi gios!…

Dar e unu şi jumătate; m-aşteaptă la dejun. Am stat aci un ceas şi mai bine! Vezi cum trece de uşor vremea vorbind despre chestii grele!… Cu multă prudenţă, de teama unui al doilea atac, mă mişc şi vreau să-mi plătesc consumaţia. Dar amicii protestează; astăzi este rândul de plată al amicului X…, care a repurtat, ca orator la o întrunire electorală, un fenomenal succes…

Încă un rând de aperitive şi măsline, şi aruncăm sâmburii… Eu mă lipesc bine cu talpa de duşumea… Şi încă un rând… cel din urmă! şi măsline, şi aruncăm…

— Socoteala! în total!

Nu-i mult! Mezeluri şi măsline, 3.15; băuturi, 17,05; total 20.20.

Amicul X… după ce plăteşte galant, se suie în gondolă cu mine; locuieşte în drumul meu, pe un *canaletto* – să-l las acasă.

Pornim.

— Coane Iancule – îmi zice – ’m par’ rău amu, după su’cesul meu, c-am cedat şi nu mi-am pus cand’atura!

Face iconomie de silabe, probabil fiindcă mai avem puţine momente de petrecut împreună; vrea omul cât mai scurt să-mi spună cât mai multe. Şi, cum se clatină gondola pe valuri, amicul adaogă:

— Aveam o ide’ de refo’mă… Nu mai me’ge, monşăr, cu ţaranii… S’ beţivi!… T’eb’e un mo’opol al’… ac’… (gondola se clatină) al… *ac’cololului!*…

Ne-am oprit. Ne pupăm în gondolă ca doi patricieni de pe timpul ilustrului doge Francesco Morosini. Se dă jos încetinel pe trotuarul plin de apă şi intră, leoarcă de ploaie, pe portalul bătrânului său *palazzaccio*{8}.

— Ia sama (îi strig), pe *San Giovanni, padrone mio*{9}? nobilul meu senior, să nu-ţi fi rămas vreun sâmbure de măslină pe talpă!

El se-ntoarce-n loc, smulge cu vârful degetelor o sărutare unsuroasă de pe buze şi mi-o aruncă magnific din depărtare.

*

Sunt opt ceasuri şi trei sferturi… Gondola aşteaptă… îmi iau rămas bun de la graţioasa mea gazdă şi plec cu Ronetti Roman la gară.

După ce-i mulţumesc de afectuoasa primire, urc în vagon.

— Amice – zic – ştii d-ta cu ce mă duc eu de la Iaşi la Bucureşti?

— … Cu trenul.

— Da, cu trenul, fireşte; dar nu numai cu trenul, merg şi cu o idee…

— ?…

— … O idee de reformă!

— !

— Trebuie de înfiinţat numaidecât un monopol al *ac'cololului*…

Trenul s-a pus în mişcare… M-aplec pe uşa vagonului:

— … la sate!… pentru rurali!

GARDA CIVICĂ

De câte ori auz zgomote de război, îmi amintesc cu pietate şi cu mândrie de acum atâţia ani trecuţi, când eram unul dintre aprigii apărători ai Independenţii. Pe vremea ultimei conflagraţiuni orientale, am servit în garda civică „baioneta inteligentă" – în compania din mahalaua armenească. Timpuri eroice! am de la voi frumoase amintiri! Căpitanul meu, d. Guţă Cotoi, odinioară sergent în pompieri, era un tip de haidamac, care fusese apoi, pe rând, birjar, cârciumar, binagiu, samsar de slugi, spion de poliţie, bătăuş, ş-acum, în sfârşit, urmând unei vocaţiuni irezistibile pentru viaţa politică, se declarase pe faţă pentru guvern. Era un agent propagandist rabiat – groaza cârciumarilor şi altor case publice, spaima birjarilor, lăutarilor, flaşnetarilor, alunarilor, salipgiilor şi a tuturor câţi îi picau înainte în momentele-i de arţag contra ciocoilor. Dar, aminteri, om plăcut, deştept şi vesel. Când a venit pentru prima oară să mă cheme-n serviciu, era tămâiat. Îl cunoşteam de mult – cine nu-l cunoştea în mahala pe d. Cotoi? – zic:

— Frate Guţă, te rog, pe mine să mă scuteşti; sunt slab de constituţie.

— Ei, aş! zice. Oftică rusească!… Nu se poate, d-le Iancule… adică… se poate, dacă pui om în loc.

— Atunci, pui om în loc.

— Atunci, scoate rubla.

I-am dat-o, şi d. Guţă a plecat legănându-se şi strigând:

— Trăiască ai noştri, d-le Iancule!

Apoi o teribilă înjurătură… de ciocoi! Peste vreo opt zile, m-a călcat d. Guţă iar, şi iar mi-a şters carboava, şi iar: „Trăiască ş.cl…" Peste vreo cinci zile, altă rublă; pe urmă, din patru-n patru zile, regulat. Dar toate tiraniile trebuie să aibă un capăt. Am hotărât să mă revolt. Când vine d. căpitanul tun şi zice:

— Mâine ai servici…

— Neică Guţă – zic – oi avea, n-oi avea servici, nu ştiu, da rublă ştiu că n-am, şi nici n-o să mai am de aici înainte. Scurt!

— Atunci… cum?

— Iac-aşa.

— Atunci te bag la arest.

— Să pofteşti!

— Car' va s' zică nu dai rubla?

— Nu pot.

— Bine…

Şi a plecat supărat, înjurând straşnic pe ciocoi. A doua zi, dis-de-

dimineaţă, am auzit goarna, m-am îmbrăcat repede şi m-am dus la companie: am luat o puşcă bătrână, care clănţănea din toate încheieturile când umblam; mi-am încins centuronul cu patrontaşul peste palton, şi am plecat prin lapoviţă cu cârdul companiei. Un comisar de poliţie ne-a dus în şireag pe Podul Mogoşoaii – era parada Bobotezii. Mai târziu când a venit şi căpitanul şi m-a văzut, el care mă credea un laş incapabil de a purta o armă, a rămas încremenit:

— Bravos, d-le Iancule! mă lucraşi car' va s' zică?… Da nu face nimica! Trăiască ai noştri!… de ciocoi!

După ce a dat câteva târcoale în faţa companiei, a venit iar la mine, m-a tras la o parte şi, foarte discret, mi-a duhnit la ureche:

— D-le Iancule, nu face pentru d-ta, să stai între boccii… Dă-mi o jumat' de rublă şi du-te acasă.

— N-am nici sfanţ, nene Ghiţă, zic eu tare, ca să m-auză cocoanele înghesuite pe trotuar la spatele şireagului nostru.

Dar d. căpitan se-nţepeneşte-n călcâie şi, ca să-mi acopere glasul, strigă răguşit din fundul bojocilor:

— Cumpanie… drepţi!

În acelaşi moment, s-aud venind din susul stradei nişte huiduituri zguduitoare… Ce era? Cine ştie cine prinsese un câne jigărit de mahala, îi legase o tinichea de coadă şi-l aruncase în mijlocul stradei, să-l dea garda-n tărbacă, după o veche datină consacrată a acestei instituţiuni urbane. Apucat între cele două şiruri de bravi, cari aveau la spate câte un zid de lume; aiurit de huiduituri, de ameninţările puştilor şi de loviturile tinichelii, nenorocitul animal fugea făcând nişte salturi nebuneşti şi chelălăind într-un chip infernal, pe când garda şi publicul făceau un haz nespus. A trecut pe dinaintea noastră ca o vedenie himerică. Încă târziu se auzeau în depărtare huiduituri tocmai pe la Piaţa Teatrului.

Noi eram companie de elită. Eu stam postat peste drum de Creţulescu, aproape de palat, între doi armeni foarte borţoşi, unul basmangiu pe Podul Târgului-de-afară, şi altul fabricant de cafea măcinată şi alte mirodenii în Caimata. Acesta-şi pusese de degrabă paltonul peste şorţul cu care se acoperea când măcina martinică, şi şorţul era cu o palmă mai lung decât poalele paltonului, care se mai scurtase cu o şchioapă din pricina centuronului încheiat sub burtă. Cafegiului, răzbit de frig, îi curgea nasul enorm plin de guturai, şi, om curat ca toţi armenii, mă ruga din când în când să-i ţiu puşca: s-apleca din greu, îşi ridica şorţul şi se ştergea la nas. După aceea, când îşi lua puşca-napoi, foarte politicos:

— Mersâm… Am aut noroc; dacă nu am uitat şorţu pa mâne, cu ce m-am şters la nas?

De atunci, n-am mai băut cafea cu caimac! În sfârşit, iată că se-ntorc înapoi spre palat trăsurile oficiale… Strigam încă ura, când trecea pe

dinaintea noastră escadronul de suită. Jandarmii mândri, cu săbiile scoase, se uitau, pe sub cozorocul chiverelor, la compania noastră, mai ales la mine şi la armenii mei, cu un zâmbet aşa de ciudat, încât am aplecat ochii-n pământ şi, din ceasul acela, mi-am promis să fac toate sacrificiile pentru a mă scuti pe viitor de o aşa penibilă situaţie. Am alergat la d. Cotoi şi, după multă tocmeală, ne-am ajuns: două ruble pe lună şi să mă lase-n pace. I-am dat una înainte şi apoi câte una la fiecare cinsprece zile. Am servit regulat patriei, spre deplina mulţumire a comandantului meu, până la desfiinţarea gardei. Şi o dovadă că am fost un brav e că d. căpitan a venit odată la mine foarte bine dispus şi mi-a zis:

— D-le Iancule, să ştii că acuma ne-mparte şi noă, la garda naţională, dicorăţii pentru apărarea Independenţii; să ştii că te pui pe listă.

Eu, înţelegând unde vrea să m-aducă d. Guţă, i-am răspuns că eu n-am pretenţie… am luptat aşa, de dragul liberarilor. Dar d. Guţă:

— Trăiască ai noştri, d-le Iancule!… de ciocoi! Da nu se poate! să dau la toţi bocciii şi mitocanii dicorăţii şi tocmai d-tale să nu-ţi dau! nu face! Eu ştiu că te trec pe listă.

— Nu mă trece, că cine ştie cât costă… Acu sunt cam tinichea.

— Ce să coste? un moft… Facem noi pentru d-ta.

Pe urmă mi-a cerut o jumătate de pol, pe urmă i-am dat o rublă şi pe urmă ne-am ajuns cu o rublă şi jumătate. M-a încasat şi m-a trecut la portofel. Peste vreo câteva zile după desfiinţarea gărzii, m-am întâlnit cu d. Guţă – îl făcuseră perceptor, şi era foarte vesel! L-am întrebat în glumă:

— Nene Guţă, ce se mai aude cu decoraţia mea?

— … Care dicoraţie…?

— Aia… nu ţii minte?… o rublă şi jumătate…

— Dracu să-i ştie, d-le Iancule, ce-a făcutără ăia de la comenduire, că eu le-am trimes de atunci listele; dar acolo e acuma un balamuc cu predarea armelor: Cică s-a furatără sumedenie…

— Se prea poate, nene Guţă; în vreme[1] de războiu câte arme nu se prăpădesc!

— Poate la alte cumpănii să se fi făcut vreun abuz; dar la noi, nu-mi vine să crez… Ei! da nu face nimica… Trăiască ai noştri, d-le Iancule!… de ciocoi!

Astfel, din pricina unei neglijenţe a comenduirii am rămas, nedecorat, după ce am luptat atâta! Asta nu e drept! mi-am zis. Sunt sigur că lui Sarchiz cafegiul i-a dat. M-am dus să-l văz. L-am găsit tot cu şorţul cunoscut şi cu guturaiul cel vechi; amesteca martinică cu rio ca să facă moca. Din vorbă-n vorbă, zic eu, ascunzând cât puteam mai bine sentimentul de invidie:

— Dumitale cum ţi-a dat decoraţie, frate Sarohiz, şi mie nu? că eu

încai am plătit înainte.

— Aşa am aut orbă… Când ne-a aduce dicoraţie, plătim… Ne-a adus dicoraţie, am plătit.

— Aşa…? zic eu domirit.

— Bei un cafe proaspăt?… să-ţi fac un gingirlie…

— Nu, nene Sarchiz, mersâm; nu mai metahirisesc{2} de mult cafea cu caimac!

ION…

Pe un zăduf de nămiez, la un han, cum erau în vremuri hanurile, a poposit un flăcău, drumeţ sărac, ostenit şi prăfuit. Cum a sosit, răsuflând greu de oboseală, a dat bună vremea la toată lumea şi s-a aşezat cuviincios pe o laviţă, la un colţ de masă subt umbrar, unde ospătau călători mulţi, care treceau unii la deal şi alţii la vale; şi a cerut hangiului să-i dea şi lui un sfert de pâine, brânză şi o bărdacă de vin mai ieftior.

Stând aşa la un loc cu atâţia inşi, l-au întrebat unul şi altul: cum îl cheamă, dincotro vine, încotro se duce, cu ce rost şi daraveri, dacă are părinţi şi rude; în sfârşit, cum fac toţi drumeţii când se întâlnesc care de pe unde.

El le-a răspuns bucuros…

că pe el îl cheamă Ion;

că mai are o soră gemenă, cu care de mititel nu s-a putut împăca; iar părinţii, văzându-i că necontenit se ceartă, şi, cu cât cresc, din ce în ce mai rău se ocărăsc şi se bat pân' la sânge, i-au gonit pe amândoi de-acasă, să se ducă-n lume, unu-ncoace, altu-ncolo, încotro i-o lumina Dumnezeu;

că soră-sa a avut noroc; iar el, ba: ea a ajuns procopsită, doamnă mare, primită pe la curţi împărăteşti; iar el, umblând de colo până colo, slujind, când la un stăpân, când la altul, este, precum se arată, un… neprocopsit.

Şi a oftat adânc la nedreptatea norocului.

— De, mă băiete! zice un bătrân; poate că şi tu ăi fi vinovat!; ăi fi având şi tu cine ştie ce cusur or slăbiciune, de schimbi mereu la stăpâni, şi nu te poţi tu, băiat voinic, sălta din nevoie.

— Poate oi fi având şi vrun cusur, ce să zic?… dar despre slăbiciune, alta nu mai ştiu să am decât că nu pot suferi pe soră-mea… Şi nu fac pas, să nu dau de ea, tot de ea şi iar de ea. Şi, cum o-ntâlnesc, nu mă pot stăpâni… mă reped ş-o apuc de piept… Chiar aseară am avut o întâmplare cu dumneei… M-au bătut ei, prietenii dumneei, straşnic, nu-i vorbă… halal să le fie!… aşa mângâieturi, n-am ce zice, de mult n-am mai căpătat; dar… nu-mi pare rău; încai mi-am sărat sufletul – i-am dat eu dumneei ce i se cuvenea…

Pe urmă, după ce soarbe din bărdacă, povesteşte, cui are vreme să-l asculte, întâmplarea.

Ieri, plimbându-se prin cetatea de scaun, a auzit sunând trâmbiţe; a alergat să vază ce e… La o răspântie, unde se strânsese multă gură-cască, un pristav[1], cu o chivără mare de hârtie, striga din fundul bojocilor că „să vie diseară orcine pofteşte în grădina împărătească, s-

auză acolo fără plată cum cântă un vestit măgar de prăsilă, sosit de curând de la-nvăţătură, pe care împăratul, ţinând la el foarte mult, l-a fost trimis cu cheltuială în străinătăţi, să se desăvârşească-n şcolile înalte la meşteşugul cântării frumoase". Ion a-nceput să râză de mofturile caraghiozului; dar, pe urmă neavând altă treabă „s-a dus şi el la grădina împărătească, foarte curios să auză cum o fi cântând un măgar învăţat…

— … că eu – a zis Ion către ascultătorii de la masă – eu ştiu ce glas are măgarul, şi ştiu asemenea că orce şcoală, cât de înaltă, nu poate da ce n-a vrut să dea naşterea… Aşadar, m-am dus… am intrat fără supărare şi am găsit multă lume adunată, şi din boierime şi din tagme şi prostime – destulă. Grădina era luminată cu multe lumini în băşici de hârtie văpsită. În fundul grădinii, era o moviliţă cu flori pe de margini, şi acolo, sus, de jur împrejur, lăsând un loc gol la mijloc, şedeau pe jeţuri împăratul, împărăteasa şi toată curtea, şi-ntre cei dintâi ai curţii, tocmai la faţă, surioara mea, îmbrăcată mai strălucit ca-mpărăteasa; îi sclipeau capul, pieptul şi mâinile de diamanticale. Am aşteptat cât am aşteptat, înghesuit în fund, şi-n sfârşit am auzit! *A! a!* şi bătăi în palme din toate părţile. Se arătase sus pe movilă vestitul cântăreţ, gătit cu un valdrap de mătase cusut numa-n fireturi, şi decoraţii atârnate de gât, şi fel de fel de zorzoane, şi-n frunte, la coamă şi la coadă, funde de panglici în trei feţe. S-a făcut tăcere mare… A-nceput măgarul să cânte… ce, credeţi?… *Carnavalul de Venezia!*… din ce?… din gură!… cum? cu variaţiuni!

Aici, s-a oprit Ion şi s-a uitat râzând ca un prost la ascultători. Dar, de unde să ştie ascultătorii aceia din lumea de rând ce însemnează *Carnavalul de Venezia* şi „variaţiuni"!… şi unul întreabă:

— Ei! şi pe urmă?

— Pe urmă, după ce a zbierat măgarul aproape un ceas, surioara mea (că la ea mă uitam mereu) s-a ridicat în picioare, a-nceput să bată din palme, s-a repezit la el, l-a luat de gât şi l-a pupat şi p-o falcă şi pe cealaltă, şi, scoţându-şi de la mână o brăţară, care scânteia de departe, i-a petrecut-o pe dup-o ureche. Atunci, lumea toată de la mare pân' la mic a pornit să răpăie din palme şi să ţipe ca nebunii: *„bravo! bravo! bis! bis!…"*

Cântăreţul a mulţumit foarte mândru, moţăind când în dreapta, când în stânga, şi iar s-a pus pe zbierete. Iar surioara mea, la fiecare zbieret al lui, da din cap încântată, aruncându-i câte un trandafir, şi se uita galeş când la-mpăratul şi la-mpărăteasa, când la boieri şi la prostime…

N-am mai putut suferi… Când s-a opintit odată dumnealui să ridice glasul sus de tot, am pus şi eu două degete-n gură şi-am început să fluier din răsputeri.

S-au ridicat toţi în picioare…

— Cine?… cine a-ndrăznit?

Şi-n turburarea aceea, am auzit glasul sorii-mi:

— Obraznicul ăsta trebuie să fie ticălosul de frate-meu!

Numaidecât, care cum m-a ajuns, m-a luat în palme, în ghionturi, în picioare; m-au scuipat; şi după ce s-au săturat, m-au aruncat ca pe o strachină spartă afară din grădină… Am stat puţin aşa şi am plecat şchiopătând… şi până foarte departe, auzeam mereu zbieretele măgarului şi bătăile-n palme ale celorlalţi, şi *bravo!* şi *bis!*…

…Ei! vă place?…

Când să isprăvească Ion povestea, iată că soseşte dinaintea hanului o caleaşcă mare cu falaitar{2} şi cu o ceată de curteni călări. Opresc să răsufle caii: descalecă boierii, şi coboară din caleaşcă o mândreţe de curteană.

— Uite-o, strigă Ion, ridicându-se de pe laviţă… Uitaţi-vă, asta e procopsită de soră-mea!

Dar ea:

— Nici aici nu scap de tine, neprocopsitule?

— Nici aici! răspunde fratele râzând. Unde te-i duce, tot de mine ai să dai. Om fi umblând, tu iute, că zbori pe sus cu falaitar, şi eu încet, că mă târăsc pe jos; dar tot trebuie să ne-ntâlnim! n-am să te las! am să-ţi dau mereu peste bot şi la cap! să vedem: care pe care?…

— Ia-ţi seama la gură, nebunule! a strigat un curtean strălucit, dându-i o palmă să-i strămute căpriorii.

— Poţi să dai palme cât pofteşti – a zis Ion – sunt deprins cu aşa mângâieri… Deocamdată, lasă-mă numa să-ntreb pe surioara mea iubită: când vă mai cântă, soro, măgarul?

— Ce-ţi pasă ţie?

— Cum să nu-mi pese, dragă?… Vreau să ştiu… să viu să-l mai ascult… că-mi place, de mă-nnebunesc, mai mult ca la toată lumea…

— Să ştii tu că place la toată lumea!… Vedeţi-l, oameni buni, pe nenorocitul ăsta!… Tutulor nouă, şi împăratului şi-mpărătesei, la toţi boierii, la tot norodul, mie şi dv., ne place la toţi; numai dumnealui nu-i place! Toţi, şi eu şi dumneavoastră suntem nişte proşti; numa dumnealui, pricopsitul! mai cu moţ… Vine să strice petrecerea şi mulţumirea şi cheful la o lume-ntreagă… Apoi de!

— Ia, ascultă, mă băiete – a zis unul de la masă – are dreptate dumneei: dacă place la toată lumea, ce te amesteci tu?… ce-ţi pasă ţie?

— Cum o să placă, nene, săracul de mine?… măgar! din gură! *Carnavalul de Venezia!* cu variaţiuni!!!

— Daca le place, mă! n-auzi?

— Ia m-ascultă şi pe mine, flăcăule, zice altul mai dârz, pierzându-şi răbdarea; de ce eşti căpăţânos şi nu vrei să-nţelegi?… Dacă ne-o plăcea şi nouă, ăstora de aici?

— Cum să vă placă, omule?

— Ei! uite aşa: să ne placă!… Ce!… nu cumva o să cerem voie de la tine să ne placă?… Uite, mă!… Cine eşti tu?

Nu-i vorbă de cine sunt eu! strigă Ion aprins; e vorba: se poate să placă?… măgar – din gură *Carnavalul de Venezia* – cu variaţiuni?… Ai?…

— Nu zbiera aşa la mine, că eu te plesnesc!… Uite-aşa! o să ne placă!

— Lăsaţi-l, mă, zice altul; asta e părerea lui…

— Părerea lui s-o ţie pentru tat-său şi pentru mă-sa! să nu ne-o vâre nouă cu de-a sila pe gât!

Şi-ncep să vorbească tare toţi deodată, unul aşa, altul aminterea… Sora face haz… iar Ion strigă mai tare ca toţi:

— Nu trebuie să vă placă!

— De ce mă, pârlitule?

— Că nu e de plăcut!

— Că nu vrei tu, ai? Ei! iaca, la toţi ne place, să crăpi!

— Atunci daca la toţi vă place – a strigat şi mai tare Ion – să mă iertaţi, dar sunteţi toţi nişte…

— Nişte ce, mă?

— Nişte urechiaţi mai mari ca el!

Maica ta, Christoase! ce foc pe Ionică!… L-au luat în palme, în ghionturi, în picioare… şi trage-i, care mai de care, şi tăvăleşte-l prin umbrar, unu-l lăsa de ostenit, ş-altu-l lua de odihnit… Au spart cu el toate borcanele şi bărdacele hangiului – pe când surioara se suia în caleaşcă şi pornea cântând, urmată de droaia curtenilor călări… Dar flăcăul nu se lăsa… când pe mese, când pe subt mese, într-una ţipa: „urechiaţi” şi iar „urechiaţi”.

L-au lăsat măr, şi s-a dus fiecare la treaba sa.

S-a sculat Ion, mulţumit de atâta-nvârtitură, şi-a căutat căciula, a scuturat-o frumos şi, cum parcă nu i s-ar fi întâmplat nimica, zice liniştit hangiului, care se uită cu milă la cioburile risipite pe jos:

— Nu se poate, mă omule, măgar, fie cât de-mpărătesc şi de-nvăţat, să cânte din gură… ce? *Carnavalul de Venezia* şi încă cu variaţiuni – gândeşte şi dumneata…

— Ei! du-te la dracul cu prostiile tale! a zis hangiul plictisit. Nu vezi ce tărăboi şi ce pagubă mi-ai făcut?

Şi s-a dus Ion cu pas potrivit – dracul ştie-ncotro… să caute una mai bună.

ÎN NIRVANA

Sunt peste douăzeci de ani de-atunci.

Locuiam într-o casă unde trăsese în gazdă un actor, vara director de teatru în provincie. Stagiunea migrării actorilor se sfârşise: era toamnă, şi aceste păsări călătoare se-ntorceau pe la cuiburile lor.

Văzându-mă că citeam într-una, actorul îmi zise cu un fel de mândrie:

„Îţi place să te ocupi cu literatura… Am şi eu un băiat în trupă care citeşte mult; este foarte învăţat, ştie nemţeşte, şi are mare talent: face poezii; ne-a făcut câteva cuplete minunate. Eu crez că ţi-ar face plăcere să-l cunoşti”.

Şi-mi povesti cum găsise într-un otel din Giurgiu pe acel băiat – care slujea în curte şi la grajd – culcat în fân şi citind în gura mare pe Schiller.

În ieslele grajdului, la o parte, era un giamantan – biblioteca băiatului – plin cu cărţi nemţeşti.

Băiatul era foarte blând, de-treabă, nu avea niciun viţiu. Era străin de departe, zicea el, dar nu voia să spună de unde. Se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine ştie ce împrejurare.

Actorul îi propuse să-l ia sufler cu şapte galbeni pe lună, şi băiatul primi cu bucurie. Îşi luase biblioteca şi acuma se afla în Bucureşti.

Seara trebuia să vie la directorul lui – astfel puteam să-l văz.

Eram foarte curios să-l cunosc. Nu ştiu pentru ce, îmi închipuiam pe tânărul aventurar ca pe o fiinţă extraordinară, un erou, un viitor om mare.

În închipuirea mea, văzându-l în revoltă faţă cu practica vieţei comune, găseam că dispreţul lui pentru disciplina socială e o dovadă cum că omul acesta trebuie să fie scos dintr-un tipar de lux, nu din acela din care se trag exemplarele stereotipe cu miile de duzine.

Deşi în genere teoria de la care plecam eu ca să gândesc astfel – că adică un om mare trebuie în toate să fie ca neoamenii – era pripită, poate chiar deloc întemeiată, în speţă s-a adeverit cu prisos.

Tânărul sosi.

Era o frumuseţe! O figură clasică încadrată de nişte plete mari negre: o frunte înaltă şi senină, nişte ochi mari – la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zâmbet blând şi adânc melancolic. Avea aerul unui sfânt tânăr coborât dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

„Mă recomand, Mihail Eminescu”.

Aşa l-am cunoscut eu.

Câtă filosofie n-am depănat împreună toată noaptea aceea cu nepregetul vârstei de şaptesprezece ani!

Ce entuziasm! ce veselie!

Hotărât, închipuirea nu mă înşelase… Era un copil minunat.

Într-o noapte mă pusese în curentul literaturii germane, de care era încântat.

— Dacă-ţi place aşa de mult poezia, trebuie să şi scrii, i-am zis… Am aflat eu că dumneata ai şi scris.

— Da, am scris.

— Atunci, – şi mie-mi place poezia, deşi nu pot scrie, – fii bun şi arată-mi şi mie o poezie de dumneata".

Eminescu s-a executat numaidecât. Era o bucată dedicată unei actriţe de care el era foarte înamorat… D-abia mai ţiu minte. Ştiu atâta, că era vorba de strălucirea şi bogăţiile unui rege asirian nenorocit de o pasiune contrariată… cam aşa ceva. Poezia aceasta îmi pare că s-a publicat prin 68 sau 69 în „Familia" din Pesta.

A doua zi seara ne-am întâlnit iarăşi. Dar peste zi o nemulţumire intimă intervenise. Actriţa fusese foarte puţin mişcată de mâhnirea regelui asirian. Eminescu era de astă dată tăcut şi posomorât, vorbea foarte puţin şi contradicţia îl irita. În zadar l-am rugat să-mi mai arate vreo poezie sau să mi-o citească tot pe aceea care o cunoşteam. A plecat să se culce de vreme, şi a doua zi la amiazi, când m-am dus la el, l-am găsit tot dormind.

L-am sculat. Se dusese acuma supărarea, ba era chiar mai vesel ca alaltăieri. Am petrecut toată ziua râzând, mi-a vorbit despre India antică, despre Daci, despre Ştefan-cel-Mare, şi mi-a cântat doina.

Îi trecuse ciuda regelui asirian şi acum se bucura în linişte de avuţiile şi strălucirea lui.

Aşa l-am cunoscut atuncea, aşa a rămas până în cele din urmă momente bune: vesel şi trist; comunicativ şi ursuz; blând şi aspru; mulţumindu-se cu nimica şi nemulţumit totdeauna de toate; aci de o abstinenţă de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieţii; fugind de oameni şi căutându-i; nepăsător ca un bătrân stoic şi iritabil ca o fată nervoasă. – Ciudată amestecătură! – fericită pentru artist, nenorocită pentru om!

Primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru prin Moldova. Am aşteptat toamna pe Eminescu în zadar – trupa s-a întors fără dânsul.

Părintele lui, de fel din Botoşani, l-a regăsit pe excentricul fugar, şi mai cu binele, mai cu de-a sila, l-a luat acasă şi d-acolo l-a trimis la Viena.

Am văzut mai târziu: „Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este…" Eminescu îşi ţinea făgăduiala: copilul creştea om mare.

Mai în urmă, l-am întâlnit tot aici pe Eminescu cu un frate al lui,

ofiţer. Plecau amândoi în străinătate, el la Viena, celălalt la Berlin.

Militarul era frate mai mare; tot aşa de frumos, de blând şi de ciudat – o izbitoare asemănare în toate.

Acela a mers la Berlin; în câteva luni a speriat Academia militară cu talentele-i şi a dat un examen care l-a făcut pe mareşalul Moltke să se intereseze foarte de aproape de soarta lui, hotărât să-l ia pe lângă dânsul. Ca să-şi încoroneze succesul, militarul s-a dus acasă şi, fără să lase măcar o vorbă, s-a împuşcat.

Peste mai multă vreme, când am vorbit cu Eminescu de trista împrejurare a militarului, el mi-a răspuns râzând:

„Mai bine! ala era mai cuminte ca noi!”

Peste câţiva ani a venit în Bucureşti tata lui Eminescu. Era un bătrân foarte drăguţ, glumeţ şi original. Făcuse o bună afacere şi venise să-i cumpere fiului haine şi ciasornic şi să-i dee „din viaţă” o sută de galbeni, partea lui de moştenire din averea părintească.

L-am întrebat atunci pe Eminescu dacă mama lui trăieşte. Mama murise, dar, după aerul posomorât cu care mi-a răspuns, am înţeles că de moartea ei se legau nişte amintiri mai crude decât de o moarte normală, nu numai dureroase, dar şi neplăcute.

Am aflat apoi că o soră a lui, care-l iubea foarte, trăia retrasă într-o mânăstire: biata fată era paralizată din copilărie.

Şi au fost oameni, nu de rând, oameni de seamă, cărora le-a plăcut să facă sau să lase a se crede că nenorocirea lui Eminescu a fost cauzată de un viţiu.

Era, în adevăr, un om dezordonat, dar nicidecum viţios. În lumea asta, mulţimea celor de rând crede că plăcerile materiale ale vieţii sunt privilejul lor exclusiv şi că oamenii rari nu au voie să aibă şi ei defecte.

Avea un temperament de o excesivă neegalitate, şi când o pasiune îl apuca era o tortură nepomenită. Am fost de multe ori confidentul lui.

Cu desăvârşire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foarte adesea… Atunci era o zbuciumaxe teribilă, o încordare a simţirii, un acces de gelozie, cari lăsau să se întrevază destul de clar felul cum acest om superior trebuia să sfârşească.

Când ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus şi peste două-trei zile se arăta iar liniştit ca „Luceafărul lui – nemuritor şi rece”.

Acum începea cu verva lui strălucită să-mi predice *budismul,* şi să-mi cânte *Nirvana,* ţinta supremă a lui Buda-Cakiamuni.

O aşa încordare, un aşa acces a avut în ultimele momente bune: acela a fost semnalul sfârşitului. După cutremur, el nu s-a mai închis în odaie să se culce şi să mai facă ce făcea mai înainte Luceafărul. A pornit înainte, tot înainte, până ce a căzut sub loviturile vrăjmaşului pe care-l purta în sânu-i încă din sânul maicii sale. Copil al unei rase

nobile şi bătrâne, în el se petrecea lupta decisivă între flacăra celei mai înalte vieţi şi germenul distrugerii finale a rasei – geniul cu nebunia.

Lupta a fost groaznică. Încercarea, drumul către Nirvana, a fost tot aşa de dureroasă cât şi de strălucită.

În capul cel mai bolnav, cea mai luminoasă inteligenţă cel mai mâhnit suflet în trupul cel mai trudit! Şi dacă am plâns când l-au aşezat prietenii şi vrăjmaşii, admiratorii şi invidioşii, sub „teiul sfânt”, n-am plâns de moartea lui; am plâns de truda vieţii, de cât suferise această iritabilă natură de la împrejurări, de la oameni, de la ea însăşi.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit şi de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată: era un om dintr-o bucată şi nu dintr-una care se găseşte pe toate cărările.

Generaţii întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Şerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, şi o bucată din care să scoţi un alt Eminescu nu se va mai găsi poate.

Să doarmă în pace necăjitul suflet!

Ferventul budist este acuma fericit: el s-a întors în Nirvana – aşa de frumos cântată, atât de mult dorită – pentru dânsul prea târziu, prea de vreme pentru noi.

1889, iunie 18.

IRONIE

Am cunoscut foarte de-aproape pe un om de o superioară înzestrare intelectuală; rareori a încăput într-un cap atâta putere de gândire. Era pe lângă aceasta un mare poet; cu cea mai nobilă şi mai înaltă fantezie, ajutată de un rafinat instinct artistic, el a turnat într-o lapidară „formă nouă limba veche şi-nţeleaptă", pe care o cunoştea atât de bine şi o iubea atât de mult.

De felul lui mândru, el fugea de onoruri ştiindu-le câte concesiuni costă. Melancolic şi pasionat, deşi în acelaşi timp iubitor de veselie şi de petreceri uşoare, ura din convingere aşa-numitele convenienţe şi poleiala lumii. Niciodată nu primea bucuros laude nici chiar de la puţinii prieteni, foarte puţini, pe cari-i avea şi-n judecata şi sinceritatea cărora credea, – dar-mi-te pe ale acelei mulţimi de seci fără talent, judecată nici sinceritate, cari se tot vâră în biata noastră literatură ca microbii rău-făcători în trupul omului sănătos, şi cari nu se sfiesc a se fuduli *à tout propos* cu un prieteşug ce nu le-a fost niciodată acordat! laudele acelora îi inspirau d-a dreptul „dezgust".

Dar dacă nu dorea onoruri, dacă fugea de zgomot şi de laude, asta nu era decât din pricina deşertăciunii lor, iar nu din vreo falsă modestie ce l-ar fi făcut să n-aibă deplină şi manifestă încredere, faţă cu toată lumea, în talentul lui. Avea talent şi o ştia mai bine decât oricine: nicio critică nu-l putea face să se-ndoiască de sine, iar aplauzele nu i-ar fi putut spune decât mai puţin de ce credea el însuşi. De aceea, opera ce ne-a lăsat-o nu denotă niciun moment de ezitare sau de nencredere în sine. Câtă încredere avea în puterea talentului său, ne-o spune singur.

Iată ce-i zice femeii care n-a înţeles că trebuia să-i cază roabă în genunchi la farmecul primei lui aruncături de ochi:

Dându-mi din ochiul tău senin
O rază dinadins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins;

Ai fi trăit în veci de veci
Şi rânduri de vieţi;
Cu ale tale braţe reci
Înmărmureai măreţ

Un chip de-a pururi adorat,
Cum nu mai au perechi

Acele zâne ce străbat
Din timpurile vechi;
……
Tu trebuia să te cuprinzi
De acel farmec sfânt
Şi noaptea candelă s-aprinzi
Iubirii pe pământ!

Se poate o mai mare şi îndreptăţită îndrăzneală? Şi iată ce gândea mai apoi despre mulţimea „amatorilor” şi „cunoscătorilor”:

De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Famenii din ziua de-astăzi să mă’nceapă-a lăuda:
Dacă port cu uşurinţă şi cu zâmbet a lor ură,
Laudele lor desigur m-ar scârbi peste măsură.

Sârmane omule! dac-ai învia, ai vedea că de ce te temi, nici moartea nu te poate scăpa!

Omul acesta a trăit, mai des mâhnit, mai rar vesel, într-un cerc foarte restrâns de prieteni. Dar era şi un om ciudat! El îşi făcea o plăcere din necaz şi din durere o voluptate. Dacă n-avea supărare, şi-o căuta; dacă nu venea să-l întâmpine durerea din afară, el ştia să şi-o scormonească singur din rărunchi. Cu un astfel de caracter mai era şi de tot sărac, îmi vine destul de greu să contrazic nişte autorităţi în materie literară, ştiind bine cât le iritează contrazicerea şi cât de primejdioasă e iritaţia lor pentru soarta şi reputaţia unor simpli muritori ca noi; dar trebuie să spun o dată că poetul de care e vorba a trăit material rău; sărăcia lui nu este o legendă: a fost o nenorocită realitate şi ea îl afecta foarte. Ce Dumnezeu! doar n-a trăit omul acesta acum câteva veacuri, ca să ne permitem cu atâta uşurinţă a băsni despre trista lui viaţă!… a trăit până mai ieri, aci, cu noi, cu mine, zi cu zi, ani întregi… Pe cine vrem noi să amăgim?

Talentul lui de poet nu-i producea nimica; două-trei funcţiuni care le-a avut, – bibliotecar, apoi revizor şcolar – destul de slab plătite, a trebuit să le părăsească silit şi într-un târziu să găsească mijloc de trai în presa militantă. Cum stoarce puterile unui om de talent acest fel de muncă, unde este silit să-şi avorteze zilnic prin provocare voită gândirile şi concepţiile, şi cât de rău e preţuită la noi, se ştie.

— Poetul a trăit cum a murit – foarte nenorocit şi ca viaţă materială: copil ursit să sufere şi cu sufletul şi cu trupul. De foame nu pierea, ce-i drept; dar suferea amar de sărăcie.

S-a susţinut că dispreţuia averea… E un neadevăr – pe care nu-l poate spune decât sau cine n-a cunoscut pe poet, sau cine… vrea să spună un neadevăr – o afirm eu aci cu siguranţa că afară de teorii

fantaziste, psihologice, etnice, etice, estetice, ş.cl. Nu voi căpăta nicio desminţire serioasă. L-am cunoscut, am trăit lângă el foarte aproape vreme îndelungată, şi ştiu cât de mult preţ punea pe plăcerile materiale ale vieţii. L-am văzut destul de adesea scrâşnind de lipsă. Contrarietatea patimilor, dorul vag de poet, acel dor de care se depărtează ţinta cu cât îi pare lui că se apropie de dânsa, îl aruncau ce-i drept în cea mai întunecată melancolie, dar nu-l zdrobeau niciodată; lipsa materială însă îl excita, îl demoraliza, îl sfărâma cu desăvârşire… da, dar era prea mândru ca să se plângă de asta şi mai ales acelora ce trebuiau s-o înţeleagă nespusă.

S-a zis că era risipitor şi că, orice sume ar fi trecut prin mână-i, el tot nefericit ar fi fost, de vreme ce nefericirea lui era de un fel curat moral. Minunată judecată, dar ieftină scuză pentru acei ce l-au lăsat totdeauna în lipsă, deşi-l puteau ajuta cu toată dignitatea, deşi apropierea lui le-a făcut cinste şi… profit – şi încă le face. Da, era risipitor, pentru că iubea şi el plăcerile brutale ale vieţii; şi doar are şi un om de valoare dreptul să dorească aceste plăceri; da, nenorocirea lui era de un fel moral şi tot nenorocit ar fi fost dispunând de ori şi câte mijloace; însă, fiindu-i sufletul atât de iritabil, îi mai trebuia şi trupul chinuit şi nemângâiat? şi obţinerea bunurilor lumeşti i-ar fi sporit, ori alinat chinul sufletesc?

Astăzi nu mai încape îndoială că el era osândit de la naştere să moară cum a murit; însă neajunsurile practice ale traiului, hrană ordinară, interior mizer, nevoie continua de muncă grosolană obligată şi ridicul plătită, – cu acelaşi fin şi nobil instrument cu care trebuia să cânte *plutirea lunii pe mişcătoarea mărilor singurătate* – şi pofte arzătoare, atât de ieftine pentru alţii, atât de scumpe, mai adesea imposibile de mulţumit pentru el, i-au grăbit scurta cale către tristu-i sfârşit.

Când era în culmea funcţionării, maşina cea admirabilă s-a stricat deodată: regulatorul, care avea de la început în aliajul său un punct ţicnit, s-a frânt în toiul mişcării: „organele erau acum sfărâmate şi maestrul nebun!” Până aci trăise destul de rău… Cine ar fi, nu plătit, ci barem citit versurile lui? Aproape nimenea. Câţi îl ştiau că există? Foarte puţini. De-acu-ncolo, ţin-te popularitate!…

Mulţi cuminţi trec pe drum şi, dacă nu sunt şi puternici, din câţi îi cunosc d-abia unii le scot căciula; dar după un nebun, fără să-l cunoască nimeni, se strânge şi se ia toată lumea. Şi astfel succesul primei ediţii a întrecut toate aşteptările editorilor.

A trecut apoi câtva timp şi l-am revăzut. Întâia criză trecuse; nu mai era acelaşi om, dar era un om ca toţi oamenii, cu mintea normală întreagă, şi tocmai de aceea nu mai era acelaşi om.

Era liniştit, trist, sfios, şi, o probă mai mult că devenise iar cuminte, era cam ruşinos având conştiinţa deplină de tot ce i se întâmplase.

Acum încalte nu mai poate începăpea vorbă, era în completă mizerie.

Iată ce scria el către un amic, – scriptura este excesiv de îngrijită, pare că s-ar fi temut ca nu cumva, din vreo aruncătură mai liberă a condeiului, să iasă bănuiala că mintea i-ar fi câtuşi de puţin nestăpânită, – iată:

„Boala îndelungată de care am suferit m-a împiedicat de la ţinerea unei corespondenţe regulate. Acum fiind întrucâtva mai restabilit, vin a vă ruga să v-aduceţi aminte de mine, de lipsa aproape absolută în care mă aflu. Dacă vă este cu putinţă a-mi veni în ajutor, vă rog a o face cât mai curând, căci cea mai mare mizerie mă ameninţă…"

Trist document!

După destulă vreme de mizerie, a venit recidiva şi apoi, din fericire, moartea.

Moartea – ea a desăvârşit opera nebuniei. Creierul care a gândit despre soarta omului de geniu –

Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormântare
Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare;
Iar d-asupra tuturora va vorbi vr'un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră…

– n-a apucat însă să putrezească bine, şi ce de asociaţii şi comitete cer să-i garanteze trecerea la posteritate! ce zgomot! ce popularitate! ce de „mititei"!

— Dar nu e meritată popularitatea aceasta? se va zice.

— Ba da.

— Dar nu era în adevăr un om de geniu?

— Nu mai încape vorbă.

— Dar nu se cade să ridicăm statuie la asemenea oameni?

— Negreşit… Însă…

Ieri d-abia îl cunoşteau şi-l apreţiau câţiva prieteni de aproape, şi astăzi e un nume la modă, universal cunoscut; ieri d-abia avea ce mânca „în lipsă aproape absolută de subzistenţă, ameninţat de cea mai mare mizerie", şi astăzi se mănâncă mulţi bani, direct cu opera lui, indirect sub pretextul numelui lui; ieri d-abia haine şi hrană, astăzi statuie şi monumente de bronz, de marmură, de… hârtie velină – mai ştiu eu de ce?

Atât de desăvârşită necunoaştere şi părăsire în viaţă, ş-apoi într-o clipă atâta zgomot, atâta solicitudine şi închinăciune după moarte!

Apoi nu-i aceasta o crudă ironie?

1890, iulie.

DOUĂ NOTE

Am de mult intenţia să dau publicului o sumă de note asupra vieţii lui Eminescu, – fiindcă inexactităţile, nimicurile născocite, neadevărurile absurde ce se spun de trei ani de zile pe socoteala lui mă revoltă tot atâta cât mă revoltă şi scandalul cu portretele şi busturile puse fără sfială în circulaţie ca fiind ale lui, ca şi cum ar fi vorba, încă o dată zic, de un tip din evul mediu, iar nu de cineva care a trăit în mijlocul nostru atâta vreme; – până atuncea este, crez, aici locul să spun următoarele:

Cu toată inegalitatea temperamentului său, Eminescu avea două coarde totdeauna egal de întinse; veşnic înamorat şi veşnic având nevoie de bani – se putea altfel? şi poet şi sărac… Veşnic visa nişte „mâini subţiri şi reci", veşnic vâna un cămătar, care să-i cumpere pe nimica leafa-nainte cu câteva luni.

Aşa, odată, ca totdeauna, înamorat şi fără un ban, a venit de dimineaţă la redacţie foarte amărât: avea acu numaidecât „nevoie de o sumă însemnată; dacă n-o găsea, se-mpuşca". N-a voit să ne spună de ce anume acea sumă şi de ce atâta grabă, a refuzat să meargă să prânzim ca după obicei împreună şi a dispărut dintre noi.

Seara se afla… unde? la bal mascat la Teatru. Trepădase toată ziua după cămătar; îl găsise, din norocire; luase iar bani cu procente orbeşti; îşi cumpărase un rând de haine de lux, cilindru, botine de lac, mănuşi galbene, şi dechizat astfel cât putuse mai bine, umbla de colo până colo amestecat pân mulţimea de gură-cască. Urmărea foarte gelos pe persoana gândurilor lui, care avea o patimă nespusă pentru *flirt* sub mască şi domino – lucru ce, prin trivialitatea lui, lovea pe poet şi-n amor şi-n mândrie. Norocul în ziua aceea n-a voit să fie întreg pentru bietul nostru prieten: pe uzurar i-l scosese în cale bine dispus; pe femeie o trimesese la bal pentru altcineva. Nu e vorba, după bal, galantul contrariat „şi-a plătit *un souper fin"* – ceea ce l-a făcut să fie a doua zi foarte fără chef, cu atât mai mult cu cât era foarte uşurat de greutatea banilor prinşi cu destulă alergătură în ajun: ca toţi oamenii de felul lui, îi azvârlise seara ca să-i dorească dimineaţa.

*

Versurile citate la pagina 477 sunt exact acele pe cari Eminescu le-a citit în „Junimea". Mai târziu s-a făcut modificarea lor după observaţiile şi cererea câtorva persoane din cercul acela, a căror sensibilitate extremă se simţea jignită de expresiile prea viguroase, prea crude ale poetului. El – se ştie bine aceasta – a făcut concesiune delicateţii acelora şi a-ngăduit să se toarne în veninul lui nativ şi sincer puţină apă de trandafir… să i se schimbe *Fàmenii* în *Oamenii* şi

scârbi în *mâhni;* dar nu din toată inima a făcut această concesiune, deşi, în discuţia fără şir nici căpătâi ce se iscase, ca de obicei, după citirea poemei, stăruise şi „votase" pentru modificarea anodină şi o damă, la care el ţinea foarte mult în acel timp.

Le spun acestea ca să nu se creează de către public – mai puţin iniţiat în ale mişcării literare – că ar fi citaţiunea de mai sus o falsificare: este o variantă originală, aceea anume la care ţinea poetul, o variantă ce mi se pare mie, care am groază de „apa de trandafir", cu mult preferabilă celei puse în vânzare de domnii editori. Eminescu nu era androgin, era bărbat; el pe impotenţii intelectuali nu-i considera ca *oameni,* ci ca *fàmani,* şi de aplauzele lor nu s-ar fi *mâhnit* – se *scârbea.*

Dar la varianta aceasta cedase el cel puţin, sub ce influenţă, nu ne pasă… Mai târziu însă s-a petrecut ceva mai rău… mai târziu, pe când artistul era cu mintea bolnavă, s-a făcut în opera lui publicată în volum îndreptări, purgări şi omisiuni cu desăvârşire arbitrare. Eu crez că asta trebuie relevat.

Editorii sunt liberi să tragă câte exemplare vor, să le vânză cum şi cât le place, să profite de munca şi de pe urma sărmanului pierdut cât pot, sunt liberi; să rămână negustorul cinstit şi câştig bun să-i dea Dumnezeu; dar să stea la taraba lui şi să nu s-amestece a poci opera artistului.

Criticii, din parte-le, „cu flori deşarte, cari roade n-au adus", sunt liberi să judece, după cum îi taie capul, acea operă, să dezbată, să analizeze, să explice, să comenteze, să interpreteze şi câte toate – tot lucrări de seamă şi de fond:

Şi când propria ta viaţă singur n-o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul s-o pătrunză cum a fost!
Poate vreun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Printre tomuri brăcuite aşezat, şi el un brac,
Aticismul limbei tale o să-l pună la cântar,
Colbul ridicat din carte-ţi i-o sufla din ochelari,
Şi te-o strânge-n două şiruri, aşezându-te la coadă
În vreo notă prizărită sub o pagină neroadă.

De această onoare postumă nu poate scăpa niciun om de talent, şi orice generaţie e mai mult sau mai puţin bogată de aşa grindini de opiniuni, de teorii şi de „note prizărite sub pagine"… savante.

Biblioteci întregi s-au scris numai despre „Hamlet", şi roatele tipografilor noştri de mii şi sute de ori se-nvârtesc pe zi şi or să se mai învârtească în pofida lui Eminescu. Liber încă o dată oricine să-şi alăture pe o bucată de hârtie numele-i de o zi cu un nume pe veci trainic, cum se aprinde un chibrit în faţa soarelui; liber e oricine să

spună despre o operă de artă şi ce ştie şi ce nu, şi dacă o pricepe şi dacă nu, numească-se el Taine, sau fie ilustrul ciubotar al lui Apelles. Pe vârful unui obelisc bătrân se abate câteodată şi un vultur, dar mai ales se strâng totdeauna roiuri de musculiţe şi bâzâie pe creasta monumentului înfierbântată de arşiţă. Apele norilor, vânturile vremilor spală şi zvântă piatra nobilă de urmele acelor efemere, şi ea rămâne tot curată ca mai nainte şi pentru mai nainte. De clintit nu o poate clinti decât trăsnetul cerului, ura fanatică a sectarilor exaltaţi, ori securea Vandalului imbecil şi rău, sau ignoranţa barbară, care doboară şi sfarmă frumuseţea ceea ca să-şi facă un prag inform la o sârmană colibă… Dar astea toate sunt elemente oarbe ale naturii, mişcate de sus fără conştiinţă, de jos de o conştiinţă din cale afară obtuză ori smintită… Însă a ciunti cu conştiinţa limpede şi cu sânge rece o operă de artă?… Şi de asta e vorba aici.

Care artist, care amator, care om de bun simţ şi de treabă ar îndrăzni să ia un penel şi să îndrepteze o trăsătură măcar a unui Rafael, să prefacă numai o măsură a lui Beethoven, ori să potrivească coapsa lui Apolon sau şoldul unei Venere, după personala lui judecată şi după pornirea gustului său actual? Lucrarea ce un mare artist ca Eminescu o lasă este, cu toate calităţile şi defectele ei, ceva sfânt, fiindcă-n ea se întrupează pipăit, şi pentru o viaţă mai durabilă decât chiar a neamului său întreg, gândiri şi simţiri de veacuri ale acestuia, şi de aceea, fără teamă de exagerare, s-a putut zice că o aşa lucrare este patrimoniul omenirii întregi, nu numai a unui neam.

Şi aşadar a pune mâna fără sfială pe o asemenea lucrare cu calităţi eterne şi a cuteza s-o potriveşti sau s-o mai ciopleşti, după trecătorul tău gust şi cu competenţa ta discutabilă, discutabilă pentru că e negativă faţă cu realitatea evidentă şi palpabilă a monumentului ce-l judeci – discutabilă fie ea cât de autorizată în părerea-ţi proprie şi a câtorva clienţi – va să zică a mutila lucrarea de artă pentru restul fără capăt cunoscut al lumii şi vremii, este a te face vinovat de o faptă, reprobabilă, este, cu un cuvânt, o profanare… Iar de profanare nu e capabil decât un om fără inimă şi cu spirit îngust, un om care niciodată nu se poate uita pe sine, care nu poate avea nicio ridicare de suflet pe d-asupra egoismului strâmt, nicio emoţie… cum să zic? impersonală – ca să întrebuinţez şi eu nişte platitudini platonice scoase de curând iar la modă, – niciun fel de respect chiar când se află în faţa lucrurilor sfinte… fiindcă n-are, fiindcă nu poate avea nimica sfânt pe lume.

Veacul acesta care se stinge, a inaugurat, spre onoarea lui, şcoala aşa-numitului spirit de examen, pentru a putea măsura cât mai exact încrederea ce trebuie să aibă urmaşii în afirmările strămbunilor; *jurare in verba magistri* este astăzi, din norocire pentru spiritul uman, un adagiu mort şi-ngropat.

Astăzi critica onestă şi în adevăr savantă cearcă să elimineze din textele clasicilor antici alterările introduse de pe vremuri de către copiştii nepricepuţi sau infideli, şi să afle în fine adevăratul original. Ea râcâie de pe zidurile monumentelor scoarţa pusă rânduri-rânduri, după mode trecătoare, de către nişte restauratori inculţi, ca să afle formele primitive curate; ea restabileşte numele asiriene, pe cari transcriitorii ebraici din primele secole ale erei noastre le-au deformat după sensul actual al lor prin introducerea punctelor vocalice subtscrise în vechile cărţi biblice; iar din miturile străvechi asiatice, încărcate, în migraţia lor pe atâtea ş-atâtea drumuri, de elemente eterogene şi întunecătoare, distilându-le cu dibăcie, scoate raza de adevăr ce ne luminează origina neamurilor Europei civilizate.

Noi românii avem pretenţia îndreptăţită şi interesul a ne pune în rândul acestor neamuri, alături cu popoarele moderne; trebuie dar să înţelegem că nu putem asista nepăsători la alterări voite sau nevoite făcute subt ochii noştri în textul celui mai mare scriitor român; şi astfel, oricine e dator, credem, a denunţa opiniei publice luminate, falşificarea copiei – atât mai rău dacă de fapta lui neiertată copistul nu s-ar putea scuza numai cu ignoranţa.

CONGRESUL COOPERATIV ROMAN

— Şedinţa de inaugurare —

Şedinţa solemnă de deschidere a Congresului se începe la orele 1 d.a. sub preşedenţia d-lui Dem. Butculescu, prezenţi fiind 1 000 de membri cooperatori.

Preşedintele, în termeni foarte frumoşi salută şi felicită pe membrii Congresului pentru patriotismul cu care s-au grăbit a veni să aducă luminile lor în această mare chestiune: protecţionismul naţional. D-sa termină arătând foloasele cooperaţiunii: cooperaţiunea trebuie să fie pentru toţi românii *cu minte o idee fixă.*

Se intră în ordinea zilei.

D. Moceanu, delicatese şi comestibile român, cu verva-i cunoscută, ţine pentru protecţionism un discurs *foarte sărat* şi *foarte gustat:* vorbele-i merg ca *untul* şi *bine cântărite* şi *socoteala fără cusur.* (Aprobări în tot publicul).

Directorul fabricei Lemaître, un om cu multă greutate, e de aceeaşi părere. D-sa crede că *fierul trebuie bătut până-i cald,* că nu trebuie lăsat guvernul în pace: până nu va admite protecţionismul şi nu va *turna* legi pe *acest tipar,* trebuie *ciocănit* mereu. (Aplauze).

Un guvernamental liber-schimbist. — Luaţi seama: vrea să ne *potcovească!* (Râsete şi sâsâituri).

D. Iordache Ionescu, din Şelari, prezidentul „Spumei de Drojdii", Societatea comercianţilor Români de băuturi. — *Vin,* domnilor…! (*Chef* mare şi *tămbălău* în toată adunarea). Oratorul se aşază la loc *mahmur* (Zgomotul se potoleşte).

D. *Preşedinte.* — Urmaţi, frate cooperator…

O *voce.* — Degeaba! acuma *i s-a stricat gustul!*

Alta. — Să-l dreagă!

D. Iordache. — Nu mai! Dar cu principiile dv. O să vă *frigeţi* rău de tot!

D. Basilescu, tipograf, atacând chestia cu multă ardoare, *culege* aplauze de *deosebite caractere,* cari de ilaritate, cari de entuziasm; în fine face o frumoasă *impresiune.*

D. Franke, croitor, o ia cu francheţă *p'alt ton.* Se vede aci *stofă* de orator. Discursul se *potriveşte* perfect. Liber-schimbismul nu e de *talia* unei ţări agricole: cu acest sistem ni *s-ar croi* o soartă *prea grea,* care *ne-ar strânge rău în spete; pardessus le marché,* fără să prindem de *veste,* ne-ar *căptuşi* străinii din cele două emisfere. Oratorul o *încheie* fără să treacă cu un milimetru *măsura* în privinţa celor două emisfere… Un *elegant* discurs! Se şoptea în congres că preşedintele *îl comandase* din

vreme; e drept însă că bravul orator l-a dat *gata* după promisie *în 24 de ore.* (Aplauze unanime).

D. Preşedinte, care a primit o depeşe. — Domnilor, am să vă fac o comunicare. Iată depeşa pe care o primesc de la Direcţia generală a C.F.R.: „Onor. Congres cooperativ Român, *loco, motivele* pentru cari lipseşte d. Director general…".

Doctor Chiriac. — Desigur iar întrerupere de *circulaţiune.*

D. Preşedinte. — Întocmai. D. Director s-a înţepenit la Chitila. Noi, regretând *locomotivele,* reintrăm în ordinea zilii.

D. Stancu Becheanu. lipscan. — Domnilor, pe când vorbeau onor. preopinenţi, amicul meu, nenea Ghiţă Pencovici, îmi dedea *cu cotul.* (Râsete). Puteţi râde, domnilor! n-o să-mi *măsor* eu la bătrâneţe vorbele cu *santimetru*… Îi ştiu pe toţi ce *cumaş* sunt; *materia* asta o cunosc, slavă Domnului! nu mi-e ruşine! Ţara asta vrea profteţionism – nu mai încape *tocmeală!* Eu sunt sincer, eu nu sunt din acei oratori *de modă nouă,* cum am văzut la *jurnalele din urmă,* ca să scot *panglici* pe nas.

Doctor Toma Ionescu. — Panglică? cu operaţie!

Doctor Chiriac. — Cezariană!

D. Preşedinte. — Nu tăiaţi vorba oratorului, vă rog.

D. S. Becheanu (urmând). — Eu adică în sfârşit, eu zic guvernului: *Coniţă!* adică pardon! domnule! *cu preţul ăsta nu ne dă mâna:* este *peste poate.* Dar mai în sfârşit, văzând la o adică refuz din partea *muşteriului,* ăstaa… a guvernului, vreau să zic, putem zice: *târgul n-are supărare, noi am cerut; dv. ce daţi?* (Aplauze).

D. Staroste al birjarilor, un adevărat pravoslavnic în materie economică, *biciuind* liber-schimbismul, compară Congresul cu a cincea *roată la căruţă.* La imputarea ce i s-a făcut că e liber-schimbist, aminteşte proverbul cu *capra,* şi oaia: la imputarea că n-a luat *bărbăteşte* iniţiativa unei *mişcări mari* a corporaţiunii sale, zice *bate şeaua să priceapă iapa!* Ei, domnilor, adăugă oratorul, pisica cu *clopoţei,* nu prinde şoarecele! Nu trebuie să *tragem când la dreapta, când la stânga;* trebuie *să mânăm* chestia *tot înainte;* căci, dacă mergem tot aşa *hâţa, hâţa,* o vârâm *cu oiştea-n gard!* – Oratorul *se opreşte* aci.

D. Bossel, tapiţer, spune că nu face ca colegul d-sale d. Olbricht, care se ascunde *după perdea: ţinta noastră e fină.* D-sa pune chestia pe *tapet.* Cifrele statistice sunt *oglinda* perfectă a situaţiei. Cu protecţionismul am merge ca pe *rotile;* de înlăturarea acestei sisteme, nimic n-ar putea să ne *console.* D-sa sfârşeşte spunând că situaţiile economice sunt totdeauna *mobile.* (Aplauze zgomotoase.)

D. Alexandriu, farmacist, ţine un spiciu foarte *corosiv;* d-sa trage *un praf* adversarilor protecţionismului. Blamează într-un mod *drastic* pe acei ce n-au în *combinaţiile* lor acea *curăţenie* caracteristică românului, şi cari vor să lase pe străini să stoarcă ultimele *picături* din forţele ţării,

până când într-o bună dimineaţă să ne pomenim *hap!* că ne înghite străinul! Ei! şi pe urmă nu mai e *leac.* (Aplauze repetate.)

D. Prager Julius, blănar, ţine un discurs cu totul *hors de saison;* d-sa se-ncurcă în citate de proverbe uzate: *lupul* părul îşi schimbă, dar năravul ba; asta-i altă *căciulă!* de ce n-are *ursul* coadă şi *lupul* d-abia o poartă; umblaţi cu *vulpea-n* sac! şi altele. În fine, un discurs să *nu-l mănânce nici moliile.*

D. Huhn, directorul băilor Mitraschewsky, care *a asudat* tot timpul, vrea *să verse apă rece* peste entuziasmul adunării. Voi, zice d-sa, să dau *un duş* peste focul protecţioniştilor extremi! (Zgomot).

D. Boniface Florescu, profesor de *franciujeşte.* — B'aia'i vorbă.

Voci. — *Curat* (Zgomot) Sus! jos! jos! sus! (Zgomot mare).

Urmează de aci o discuţie foarte vie, în care se schimbă o mulţime de replice destul de violente. Dăm aci pe scurt pe cele mai importante.

Un şelar. — Trebuie să-i strângem *în chingi* pe adversari! (Zgomot asurzitor).

Un liber-schimbist. — Vreţi *să ne înşelaţi!*

D. Georges Ionescu – orloger român de Geneva, înaintează în îmbulzeală la tribună cu *cilindru* pe cap. — Să *ne remontăm* caracterele, domnilor! trebuie *să precizăm!*

D. Sinie, căldărar român, vociferează grozav. — Asta-i *spoială!* V-aţi dat *metalul* pe faţă. (Se repede la tribună, apucă pe orloger în braţe şi-l *întoarce pe sus.* Zgomot la culme. Strigăte: Ţi-ai arătat *arama!)*

Dl. Littmann, lampist, în mijlocul tumultului *străluceşte* prin câteva cuvinte: Domnilor: Să *ne luminăm!* nu sunt un intrigant să viu aci să bag *fitiluri,* să *înflăcărez* resentimentele.

D. Tassain, directorul Companiei Gazului. — *Tais ton bec, espèce de fumiste!* (Zgomotul merge crescând. D. Littmann se retrage într-un colţ şi *fumează.* Zgomotul continuă).

Dl. Teodorescu. franzelar, un om *copt,* caută a potoli *focul* adunării. — Domnilor, staţi: aci nu e *cu lopata.* Cine *a luat* cuvântul? Ce am venitără să facem aici? *gogoşi?*

D. N. Mandrea, fabrica de cizme Filaret, cu tactul său obişnuit, zice puţine cuvinte şi, deşi urmând după *calapoadele* vechi oratorice, reuşeşte totuşi *să-i încalţe* pe toţi! (Zgomotul începe a se stinge, cu atât mai mult cu cât d. Capşa, cofetarul, îşi dă toată osteneala *să îndulcească* lucrurile!).

D. Iulian Oprescu, în tot timpul scandalului *conservă* o atitudine demnă şi o tăcere de aur. D-sa zice unui prieten: În chestia economică n-am decât o părere – *laissez faire, laissez passer!* Face fiecare cum poate, eu fac *cum pot.* (Zgomotul s-a potolit).

Doctorul Babel. — Domnilor! Susţineţi cineva o opinie contrară aceleia ce susţinem noi? Sunteţi *turbaţi?* Eu, domnilor, până acum nu m-am *baccilit;* mie-mi place să pun *virgulele* pe i! Susţin că fără

protecţionism, România, pe calea economică, nu va putea fi decât un *mic rob* al marei Europe industriale! (Aplauze turbate).

Directorul Fabricei de bazalt artificial. — Acel ce se ştie a nu avea niciun păcat, să ne arunce *piatra!* Toţi fierbem într-o *oală,* şi dumneata şi dumnealui şi noi eţetera.

O *voce.* — *Eţeteracota!* (Aplauze, ilaritate).

Directorul Companiei Barometrice. — Domnilor! Onorabilii preopinenţi au vorbit cu multă… pompă, dar, pardon, superficial. Eu voi să… sondăm mai adânc! (Murmure, întreruperi şi protestări!)

Directorul Fabricei „Stella". — Începutul acesta nu miroase bine. (Zgomot).

D. Preşedinte, către orator: Mă rog, compania dv. Nu este înscrisă la ordinea zilii. În şedinţa de noapte… La noapte!

Directorul Comp. Bar. — Dar, domnule preşedinte!…

Toată sala. — La noapte! la noapte! (Tumult).

Preşedintele. — Vă ridic cuvântul!

Directorul Comp. Bar., strigând puternic:

— A! care va să zică vreţi să-mi… astupaţi gura? foarte bine… d-voastră vă… încuiaţi, ca să zic aşa, în ordinea d-voastră de zi, şi apoi, de aci, nu mai vreţi să… ieşiţi! Rog să se ia act de aceasta. Aceasta nu e… lucru curat! Vom.. Protesta! vom umple… toate gazetele (Zgomot mare!).

Reprezentantul Societăţii Presei. — A! asta e o infamie! Afară! Să iasă… afară!

Directorul Comp. Bar., în mijlocul fluierăturilor şi huiduielilor, se încleştează la tribună strigând din toate puterile: Bravo! care va să zică tot eu să ies… afară! Eu! Nu, domnilor, d-voastră să ieşiţi afară!

Un Măcelar român, repezindu-se la orator cu cuţitul: Ieşi… că te tai!

Directorul Comp. Bar., de frică, iese afară. (Aplauze frenetice).

Prima şedinţă solemnă a Congresului se ridică.

STATISTICĂ

De curând s-a publicat sub auspiciile biuroului central statistic din Statele-Unite nord-americane, o notiţă statistică foarte curioasă şi plină de învăţăminte. Se ştie că statistica este o faclă care luminează ştiinţele sociale, şi se mai ştie cât sunt de elocuente cifrele.

Iată ce ne spune ilustrul statistic Bob Schmecker, în notiţa de care vorbim:

„Am calculat, după îndelungate experienţe şi notiţe personale, – eu, în interesul ştiinţei iau parte la toate turburările de stradă – şi am ajuns a stabili următoarele:

„La orice revoluţie sau turburare, ia parte acelaşi public care ia parte la luminăţie, la paradă sau la foc, şi adică: bărbaţi, femei, copii de ambele sexuri.

Calculaţi pe vârstă ne dă la 1000:
Majori 515
Minori 485

Calculaţi pe anii vârstii:
Purtaţi în braţe sau mai mici de 7 ani... 135
De la 7 la 10 ani 200
„ „ 10 „ 21 „ 150
„ „ 21 „ 45 „ 350
De la 45 la 75 „ 150
„ „ 75 „ 85 „ 14
„ „ 85 „ 100 „ 1

Calculaţi pe motivele care-i mână în învălmăşeală:
Din curiozitate artistică 50
„ „ critică 15
„ „ pură 230
„ instincte 450

Din convingerea altora 250
„ „ proprie 5

După starea de conştiinţă:
Pot răspunde pentru ce-au luat parte la mişcare.. 250
Nu pot răspunde 750

Dintre cei 250 dintâi:

Pot răspunde:
În mod fantazist 120
„ „ naiv 125,5
„ „ plauzibil 0,5

Din capetele sparte, calculate pe 100 sunt:
Nevinovate 75
Vinovate inconştient 24
Vinovate conştient 1

În privinţa rezultatelor unei mişcări populare, calculat pe un milion de suflete avem:
Câţi folosesc direct 100
„ „ indirect 100
Restul până la un milion păgubesc".
În adevăr statistica e plină de învăţăminte!

SISTEMA DOCTORULUI CATRAN ŞI A PROFESORULUI PANĂ{1}

În toamna anului 18… umblând prin părţile de miazăzi ale Franţei, ajunsei la vreo câteva mile apropiere de o casă de sănătate, un spital particular de nebuni, de care-mi vorbiseră mult nişte prieteni doctori la Paris. Fiindcă niciodată nu vizitasem vreun loc de felul acesta, mă gândii că prilejul era bun şi trebuia să mă folosesc de dânsul, şi zisei tovarăşului meu de călătorie (un gentleman, căruia-i făcusem din întâmplare cunoştinţa cu câteva zile mai înainte), să ne abatem din drum vreun ceas, ca să intrăm în acel aşezământ. El însă refuză, zicând mai întâi că-i e degrabă, şi pe urmă aducându-mi înainte spaima ce insuflă de obijnuit vederea smintiţilor. Mă rugă cu toate astea, să nu-mi stric eu mulţumirile curiozităţii pentru dorinţa de curtenie pentru dânsul, şi-mi zise că el are să meargă cu calul înainte la pas, ca să-l pot ajunge dacă nu în ziua aceea, a doua zi măcar. Când să ne luăm ziua bună, îmi veni în minte că poate să întâmpin greutăţi până să străbat în locul cu pricina, şi-i împărtăşii şi lui temerile mele în privinţa asta. Tovarăşul meu îmi răspunse că, în adevăr, dacă nu cunosc pe dl. Maillard, directorul, ori dacă n-am vreo scrisoare de recomandaţie către dânsul, mi se poate întâmpla vreo greutate, pentru, că regulamentele acestor case de nebuni particulare sunt mult mai strajnice decât ale spitalelor de obşte. Tovarăşul îmi spuse, că vreo câţiva ani mai înainte, făcuse cunoştinţă cu Maillard, şi că-i sta prin putinţă să-mi facă bunătatea de a mă însoţi până la poartă şi a *mă înfăţişa* directorului; însă, pentru că el nu putea suferi pe nebuni, nu voia să intre înlăuntru.

Îi mulţumii, şi abătându-ne din drumul mare, intrarăm pe o cale piezişă, care peste o jumătate de ceas de umblet se pierdea într-o pădure deasă, ce acoperea povârnişul unui deal. Făcuserăm vreo două mile prin pădurea ceea umedă şi întunecoasă, când deterăm cu ochii de casa de sănătate, – un castel fantastic, foarte ruinat, şi care dacă judecai după aerul său de vechime şi dezgrădinire, abia mai se putea locui. Priveliştea aceasta mă înfricoşă cum se cade, şi oprindu-mi calul, simţii p-aci p-aci dorinţa de a mă întoarce. Cu toate astea, mi se făcu pe dată ruşine de slăbiciunea mea, şi dedei înainte.

Îndreptându-ne spre poarta mare, o văzui deschisă, şi în deschizătură capul unui om care privea afară. După un minut, omul înaintă, veni drept la tovarăşul meu, îl chemă pe nume, îi strânse cu toată inima mâna şi-l rugă să descalice. Era chiar d. Maillard, adevărat *gentleman* de şceala cea veche: boiu frumos, înfăţişare nobilă, maniere alese şi un aer de om prea, cum se cade, care făcea o vie întipărire.

Prietenul meu mă înfăţişă şi arătă dorinţa ce aveam, de a vedea aşezământul; d. Maillard îi făgădui că o să aibă pentru mine toate îngrijirile putincioase, şi tovarăşul meu se despărţi de mine.

După ce plecă, intrai cu directorul într-o sală de aşteptare foarte îngrijită, în care, pe lângă alte dovezi de gust ales, erau şi o mulţime de cărţi, desenuri, glastre cu flori şi instrumente de muzică. Focul flăcăra vesel în cămin. O femeie tânără şi loarte frumoasă cânta la clavir o arie de Bellini. Când intrarăm, se opri şi mă primi cu cea mai gingaşă curtenie. Vorbea încet, şi în toate mişcările ei se vedea mare oboseală. Mi se păru că văz trăsuri de mâhnire pe faţă-i, a cărei gălbeneală peste măsură, după mine unul, nu o făcea tocmai neplăcută. Era cernită de sus până jos, şi-mi deşteptă în inimă un simţământ, amestec de respect, de interes şi de mirare.

Auzisem la Paris că aşezământul lui Maillard era alcătuit după ceea ce de obijnuit se zice *sistema blândeţii;* că se ocolea întrebuinţarea pedepselor; că închidea pe nebuni foarte rar; că bolnavii, păziţi pe ascuns, se bucurau făţiş de o mare libertate, şi cei mai mulţi puteau să umble încoace şi încolo prin casă şi prin grădini, cum fac de obijnuit oamenii în toate minţile şi în toată firea.

Toate aceste amănunte îmi stau de faţă în minte, şi luam seama bine la tot ce-mi ieşea din gură de faţă cu tânără cernită, fiindcă nu eram sigur dacă-şi are ori nu mintea întreagă; şi în adevăr, ochii ei aveau o strălucire neliniştită, care mă cam făcea să crez că nu. Mă mărginii dar, să vorbesc despre lucruri generale, sau despre lucruri pe care nu le credeam în stare a supăra sau aţâţa pe o nebună. Îmi răspundea la toate ca o femeie în toată firea şi chiar vorbele şi ideile ei se vedeau pornite dintr-o minte sănătoasă. Însă, dintr-un studiu lung asupra fiziologiei nebuniei, învăţasem să nu dau crezământ chiar la asemenea dovezi de sănătate morală, şi mă purtai tot cuminte, după cum începusem.

Un fecior îmbrăcat în haine de gală intră cu o tavă încărcată cu poame, vinuri şi alte răcoritoare, din care-mi luai bucuros partea; puţin după aceea, tânără femeie plecă din sală. Când închise uşa, îmi întorsei ochii către oaspetele meu, ca şi când aş fi vrut să-l întreb:

— Nu! zise dânsul, o! nu… e o persoană din neamul meu… nepoată-mea, o femeie foarte cumsecade.

— Îţi cer mii de iertăciuni că am bănuit, – îi răspunsei eu – însă trebuie să mă scuzi. Minunata administrare a casei d-tale este foarte cunoscută la Paris, şi gândeam că s-ar putea prea lesne… în sfârşit, înţelegi ce voi să zic.

— Fireşte, nu-ncape vorbă; dimpotrivă, trebuie să-ţi mulţumesc de înţelepciunea ce-ai arătat. Rareori se poate găsi atâta prevedere la cei tineri, şi de multe ori am văzut pricinuindu-se întâmplări mâhnitoare prin uşurinţa vizitatorilor noştri. Pe vremea când întrebuinţam încă

întâia mea sistemă, şi când bolnavii mei se puteau plimba peste tot în bună voie, li se întâmplau crize primejdioase pricinuite de persoane nepricepute, care veneau să vază aşezământul nostru. Am fost deci silit să pun o sistemă strajnică, şi să nu mai primesc decât oameni pe a căror luare aminte să mă pot bizui.

— Pe vremea când întrebuinţai încă întâia d-tale sistemă? – zisei eu, repetând cu apăsare chiar cuvintele lui. Oare trebuie să înţeleg prin asta că nu mai întrebuinţezi *sistema blândeţei,* despre care mi s-a vorbit atât de mult?

— Acum vreo câteva săptămâni – întâmpină doctorul – ne-am hotărât să o părăsim pentru totdeauna.

— Zău! mă mir!

— Am crezut de desăvârşită nevoie – zise dânsul suspinând – să ne reîntoarcem la vechile rătăciri. Sistema blândeţei era o primejdie îngrozitoare pentru fiece minută, şi iarăşi, dacă am căuta bine, am vedea că prea se pusese mult preţ pe foloasele ce aducea dânsa. Crez, domnule, că dacă s-a încercat această sistemă undeva mai cinstit, apoi s-a încercat în această casă. Am făcut tot ce-i poate cuiva trece prin minte pentru a uşura omenirea. Îmi pare rău că n-ai venit pe aici în vremea aceea. Ai fi putut însuţi judeca lucrul. Dar crez că eşti pătruns de toate amănuntele îngrijirii *cu blândeţe.*

— Ba, nicidecum. Ceea ce ştiu despre asta este numai aşa, din auzite.

— Îţi voi arăta deci sistemul acesta cu cuvinte cât se poate de generale: o sistemă în care bolnavul este *cruţat,* o sistemă în care bolnavul e *lăsat în buna lui voie.* Nu ne împotriveam la niciuna din fantaziile care-i plesneau prin cap. Dimpotrivă, nu numai că-l ajutam, dar încă-l şi îndemnam să dea înainte; şi astfel am văzut săvârşindu-se un număr mare de cure radicale. Cu niciun fel de judecată nu atingi mintea smintită a nebunului decât cu *înfundarea,* cum am zice cu reducerea *la absurd.* Iacă, am avut aici oameni, cari credeau că sunt pui de găină. Căutarea acestei boale era: să-i recunoaştem, să primim lucrul ca *desăvârşit,* ca *pozitiv;* ba chiar să zicem că el încă nu ştie, nu se cunoaşte cât e de *desăvârşit* pui de găină, – şi astfel să nu-i dăm zile întregi altă hrană decât cea trebuincioasă puilor. Mulţumită acestei metode, erau de ajuns câteva boabe de porumb ori de mei pe zi, pentru ca să săvârşim minuni.

— Şi numai cu atâta vindecai d-ta nebunia?

— Nu. Aveam mare credinţă şi în petrecerile nevinovate şi uşoare, precum muzica, jocul, îndeletnicirile gimnastice, cărţile de joc, cititul scrierilor liniştite şi altele. Ne prefăceam că îngrijim pe bolnav pentru boală obişnuită, şi niciodată nu scoteam cuvântul *nebunie.* Un punct de mare însemnătate era să dăm fiecărui nebun însărcinarea să păzească ce făceau ceilalţi. Dacă vrei să câştigi pe nebun trup şi suflet, să te

prefaci că-ţi pui toată încrederea în mintea şi credinţa lui. Prin mijlocul acesta ne scuteam de nevoia de a ţine paznici cu leafă, ceea ce ne-ar fi ţinut mulţi bani.

— Şi nu întrebuinţaţi pedepse de niciun fel?

— Niciuna.

— Nu închideaţi niciodată pe bolnavi?

— Foarte rar. Câteodată, dacă se ridica boala vreunuia până la criză, sau da în furie fără veste, îl vâram într-o chiliuţă ascunsă, de frică ca nu cumva zdruncinarea minţii lui să molipsească şi pe ceilalţi, şi-l păzeam aşa până când îl puteam trimite acasă, la rude sau la prieteni; pentru că nebunului furios n-ai ce-i mai face. De regulă, aşa bolnavi se duc la spitalurile obicinuite.

— Şi acum ai schimbat toate? Crezi că ai să ieşi la mai bună ispravă?

— Neapărat că da. Sistema aceea avea neajunsuri şi chiar primejdii. În ziua de azi, slava Domnului, în toată lumea nu se mai întrebuinţează, şi încă de mult.

— Mă mir mult – zisei – de câte-mi spui: eu gândeam că în ziua de azi, în toată lumea nu se mai întrebuinţează altă metodă întru căutarea nebuniei.

— Eşti încă tânăr, prietene – zise oaspetele meu – are să vie însă vremea să judeci însuţi lucrurile cari se petrec în lume, fără să te-ncrezi în fleacurile ce-ţi spune altul. Nu crede nimic din câte auzi şi crede numai pe jumătate din câte vezi. Astfel, în privinţa caselor de sănătate, cine ştie ce secătură şi-a glumit cu d-ta. După prânz, când te-i odihni bine de oboseala drumului, o să am fericirea să te plimb prin casă, ca să te fac să-mi preţuieşti sistema din urmă, care, după părerea mea şi după a tutulor persoanelor care i-au putut vedea isprăvile, este cu mult mai presus, mai sigură decât cele închipuite până azi.

— Şi sistema asta e chiar a dumitale? – întrebai. Ai născocit-o dumneata?

— Mă făiesc să spui, – răspunse doctorul – că, cel puţin. Într-un chip, e chiar a mea.

Şezui de vorbă astfel cu dl. Maillard vreo două ceasuri, în vreme ce îmi arătă grădinile şi sădirile aşezământului.

— Nu pot, – zise dânsul – să te las numaidecât să-mi vezi bolnavii. Pentru un om prea simţitor este ceva neplăcut felul acesta de vederi, şi nu voi să-ţi tai pofta de mâncare înainte de masă; căci avem să prânzim împreună. Am să-ţi dau viţel, conopidă, iepure, şi pe urmă un vin, care să-mi facă cinste, să-ţi împuterniceşti bine nervii.

La şase ceasuri ne dete de veste că prânzul e gata, şi oaspetele meu mă duse într-o sală mare de mâncare, unde erau strânse vreo douăzeci şi cinci sau treizeci de persoane. După cât se vedeau, erau oameni de societate cumsecade, cu creştere înaltă, deşi gătelile lor, după cum mi

se părură, erau de o scumpete şi o încărcătură prea întortochiată şi se arătau a fi de o modă ciudată şi trecută de mult. Văzui apoi că două din trei părţi dintre meseni erau femei, şi unele dintr-însele nu erau de loc îmbrăcate ca lumea, adică după moda primită de gustul tutulor şi purtată de toţi. Astfel, câteva femei, nu mai mari decât şaptezeci ani, erau gătite cu o sumedenie de giuvaeruri, inele, brăţări, cercei, şi îşi arătau ţâţele şi braţele cam neobrăzat goale. Mai luai seama că prea puţine din veşminte erau bine făcute, sau cel puţin mai toate nu se potriveau, nu fuseseră croite pentru persoanele cari le purtau. Uitându-mă, dedei cu ochii de tânără persoană căreia mă înfăţişase d. Maillard când sosisem, însă mare-mi fu mirarea când o văzui înfundată într-o rochie cu fioncuri, cu tocurile de o şchioapă la pantofi, cum se purta odinioară, şi cu un bonet în cap cu mult prea mare pentru dânsa, ceea ce-i micşora chipul aşa, că te făcea să râzi. Când o văzusem întâia oară, era de sus până jos în negru, şi-i şedea minunat de bine. În sfârşit, un aer ciudat era în găteala tutulor; ceea ce-mi aduse aminte despre *sistema blândeţii,* şi mă făcu să crez că doctorul Maillard nu-mi spusese adevărul, ca să nu-mi pricinuiască neplăcerea să mă ştiu că stau la masă cu lunatecii lui; îmi amintii însă că mi se vorbise la Paris despre provincialii din miazăzi ca despre oameni foarte ciudaţi în felul lor şi îmbuibaţi de idei învechite; afară de asta, intrând în vorbă cu unii dintre dânşii, simţii pe dată că mi se risipesc temeiurile cu desăvârşire.

Sala de mâncare chiar, deşi nu era lipsită cu totul de cele trebuincioase şi era destul de încăpătoare, n-avea covor pe scânduri; adevărul este că în Franţa nu se prea obicinuieşte covor pe jos. Ferestrele n-aveau perdele; obloanele cari stau închise, erau strânse bine cu drugi de fier, înţepeniţi d-a curmezişul, după cum se obicinuia mai nainte să se-nchiză obloanele prăvăliilor. Luai seama că pe trei laturi avea ca la vreo zece ferestre, iar pe latura a patra o uşă.

Masa era gătită măreţ, acoperită cu tacâmuri frumoase şi încărcată cu tot felul de mâncări gustoase. Era o îmbelşugare cu totul sălbatică. Se găsea atâta de mâncare, că s-ar fi putut sătura toţi lacomii din lume. Cât trăisem, nu văzusem strânse la un loc în aşa nemăsurată câtăţime lucrurile cele mai bune ale vieţii; adevărul e, că nu prea erau de gust aşezarea şi orânduirea tacâmurilor şi bucatelor. Ochii mei, obicinuiţi cu razele dulci, se găseau crud supăraţi de nemăsurata lumină a unei mulţimi de lumânări, puse în sfeşnice şi candelabre de argint pe masă şi prin toate colţurile sălii, pe unde fusese loc. La masă slujeau câţiva feciori foarte sprinteni, şi pe o masă mare, tocmai în fundul sălii, şedeau vreo şapte sau opt găligani cu viori, flaute, trâmbiţe şi o tobă. În răstimpuri, pe cât şezurăm la masă, mă asurziră cu zgomotul lor, care pe semne că ar fi vrut să fie muzică, şi în care se vede că găseau mare plăcere toţi mesenii, afară de mine, se înţelege.

Astfel, în toate cele ce mă înconjurau vedeam multă ciudăţie; dar, în sfârşit, lumea e făcută din multe soiuri de oameni, care au foarte deosebite feluri de cugetare şi o mulţime de obiceiuri cu totul după învoială. Şi pe urmă, eu călătorisem aşa de mult, încât ajunsesem să fiu cu desăvârşire pentru *nil admirari*; astfel, şezui foarte liniştit d-a dreapta amfitrionului meu şi, înzestrat cu o poftă de mâncare nespusă, făcui cinste deplină ospăţului.

La masă se făcu vorbă destulă. Femeile, cum le e obiceiul, vorbeau mult. Văzui numaidecât că mai toţi între cari mă aflam erau oameni prea bine crescuţi, şi oaspetele meu, el singur era o grădină de om, o comoară de poveşti vesele. Părea că are mult chef să vorbească despre starea lui de director al unei case de sănătate şi, spre marea mea mirare, vorba de căpetenie între meseni ajunse a fi despre nebunie.

— Aveam o dată aci pe unul – zise un domn scurt şi gros, ce şedea la dreapta mea – care se credea că e ceainic; şi am băgat de seamă că această nebunie ciudată intră foarte des în capul oamenilor. Nu crez să se găsească spital de nebuni în care să nu fie şi un ceainic omenesc. Domnul *nostru* era ceainic de fabrică englezească, şi îngrijea de se lustruia regulat în toate dimineţile cu un petec de piele şi cu tibişir pisat.

— Şi pe urmă, – zise unul înalt şi uscăţiv, care-mi şedea în faţă – am avut, mai-când era, o fiinţă căruia-i trăsnea prin cap că e măgar, – ceea ce, cum am zice, metaforiceşte, era cam adevărat. Ce bolnav supărător! ce ne mai băteam capul să-l oprim ca să nu facă prostii! Multă vreme nu voi să mănânce decât numai scăeţi; dar l-am vindecat curând de ideea lui, stăruind să nu mănânce nimic alt. Şi lovea mereu cu călcâiele… uite aşa… uite!

— Domnule Kock! m-ai îndatora mult să te astâmperi! – întâmpină o bătrână, care şedea lângă povestitor. Te rog, ţine-ţi picioarele! Mi-ai prăpădit rochia de mătăsărie! E numaidecât nevoie să-ţi zugrăveşti povestea cu mişcări aşa de grosolane? Dumnealui te poate înţelege foarte bine şi fără aceste arătări pipăite. Pe cinste-ţi spun că semeni dumneata a măgar mai mult decât bietul smintit de care vorbişi.

— Mă rog de iertăciune, domnişoară Laplace! – răspunse d. Kock, astfel întâmpinat, – mă rog de iertăciune! zău, nu mi-a trecut prin minte să te supăr. Te rog, fă-mi cinstea să ciocnim paharele amândoi.

Atunci, d. Kock se înclină, îşi sărută mâna singur foarte politicos, şi ciocni cu domnişoara Laplace.

— Acum să-mi dai voie, prietene, – zise d. Maillard către mine, – să-ţi dau o bucăţică de viţel fript; o să-ţi pară foarte gustos.

Trei feciori voinici izbutiseră să puie pe masă, fără primejdie, o farfurie cât o luntre. Mă uitai, şi ce să văz! un viţel întreg fript, aşezat în genunchi, şi cu un măr în dinţi, după obicei.

— Foarte mulţumim, nu! – răspunsei, – nu prea mă bat după

friptură de viţel, pentru că nici nu-mi prea prieşte. O să te rog numai, să-mi schimbe talerul, să gust puţintel iepure.

Pe masă, împrejurul viţelului se mai aflau şi alte farfurii, în care, după câte vedeam, era iepure rece, mâncare foarte gustoasă şi pe care vă îndemn să n-o treceţi niciodată cu vederea.

— Petre! – strigă oaspetele meu – ia schimbă talerul dumnealui, şi dă-i o bucată din iepurele cela *cu pisică.*

— Din ce? – zisei.

— Din iepurele *cu, pisică.*

— Nu! foarte mulţumim. Mai bine iau eu singur o bucată de şuncă.

În adevăr, mă gândii eu în mine, ciudate mâncări obicinuiesc oamenii ceştia de prin provincii. N-am poftă de loc să gust din iepurele lor *cu pisică,* pentru aceleaşi cuvinte, n-aş gusta nici din *pisică* cu iepure.

— V-aduceţi aminte, – zise un domn cu chipul scofâlcit, apucând firul vorbei de unde fusese rupt, – v-aduceţi aminte între alte ciudăţenii, că aveam o dată un bolnav care se încăpăţânase să se creeză caşcaval de Cordova, şi care se plimba mereu cu cuţitul în mână, poftind pe prieteni să taie un mezelic din pulpa lui?

— Mare nebun! drept să-ţi spun – zise altă persoană; – dar tot nu e de asemănat cu cela, pe care l-am cunoscut toţi (afară de dumnealui, care a venit acum). Ştiţi bietul cela care se credea că-i sticlă cu şampanie, şi care ţâşnea mereu, cu *paf… pafff…* şi *fâş… ş… ş… ş!* uite aşa!

Aici ritorul, foarte grosolan, cum mi se păru mie, îşi înfundă degetul cel mare în gură, îşi umflă bucile obrajilor, îşi trase afară repede degetul, făcând zgomotul dopului de şampanie când sare din gâtul sticlei, şi apoi, cu mare dibăcie, plesnindu-şi limba de cerul gurii şi punând-o între dinţi, ţinu o şuierătură ascuţită câteva minute, cum face şampania când îi fierbe spuma. Purtarea aceasta, văzui eu, nu prea era pe placul lui Maillard; dar nu zise nimic, şi începu înainte vorba un om mic şi foarte pipernicit, cu o pernă cât el de mare pe cap.

— Mai era – zise – şi nătărăul cela care se credea broască, şi adevărul e că semăna grozav a astfel de dobitoc. Mult aş fi dat să-l fi văzut şi d-ta, domnule (şi se uita la mine); să fi văzut asemănare! Să mă crezi, domnule, dacă omul cela nu era broască, pot să zic că mare păcat că nu era. Uite aşa orăcăia: *oac!… oac!… oacheche!… oac!… oac!…* Şi când îşi punea coatele pe masă aşa, după ce trăgea două, trei pahare de vin, şi când îşi întindea gura până la urechi aşa, şi blejdea ochii aşa, şi pe urmă clipea din pleoape cu iuţeală nespusă, uite aşa!… zău, domnule, pot să-ţi întăresc cu toată puterea că dedeai în alte alea în faţa unei fiinţe înzestrate cu aşa daruri fireşti.

— Fără îndoială, – zisei.

— Mai era, – zise altul – şi măgădăul cela care ţinea într-una că e

tabac de tras pe nas, şi era mâhnit din suflet că nu se putea apuca singur între două degete ca să se soarbă cu nasul.

— Dar smintitul cela nostim, care înnebunise de ideea că e dovleac. Se ţinea toată ziua de capul bucătarului, rugându-l să-l puie în prăjituri. Şi eu crez că dacă l-ar fi ascultat, ar fi ieşit nişte prăjituri foarte gustoase.

— Ştii că eşti minunat! – zisei, întorcându-mi ochii spre Maillard.

— Ha, ha! he, he! hi, hi! ho, ho! hu, hu! Minunat? Nu te mira – îmi zise Maillard, – prietenul e glumeţ, aşa vorbeşte el totdeauna.

— D-apoi, – zise altul – am cunoscut şi pe altă fiinţă foarte ciudată în felul său, i se smintiseră creierii din dragoste, şi-şi închipuise că a dobândit două capete: stăruia că unul e al lui Ciceron şi că celalt din creştet până la gură al lui Demosten, şi de la gură în jos al lui lord Brougham. Poate că se-nşela; dar era în stare să te facă să crezi că are dreptate; pentru că era un om cu multă tărie de cuvânt. Avea adevărată patimă pentru ritorică, şi nu-şi putea ţine limba de loc. Astfel, avea obiceiul să sară d-odată pe masă, uite aşa!… şi să…

Un prieten al povestitorului, şi care şedea alături, îi puse mâna pe umere şi-i şopti ceva la ureche; atunci celălalt se lăsă de ideea d-a se mai urca pe masă şi se astâmpără binişor pe scaun.

— Ţineţi minte – zise cel care şoptise ritorului la ureche – pe cela care se credea că-i sfârlează? Ciudată sminteală! drept să spui; cu toate că nu prea poţi zice sminteală. Te prăpădeai de râs să-l fi văzut învârtindu-se într-un picior. Se-nvârtea în călcâie câte un ceas; aşa… uitaţi-vă!…

Atunci prietenul, pe care-l oprise să se suie pe masă, şoptindu-i câteva cuvinte la ureche, îi întoarse la rândul lui aceeaşi îndatorire.

— Atunci, fiinţa de care vorbeşti – strigă o bătrână cu glasul ascuţit – era smintită cum se cade, şi încă un smintit nerod. Auzi, să creează că e sfârlează! Lucru peste putinţă! Doamna Joyeuse era o persoană mult mai cuminte, după cum ştiţi. Avea şi ea toanele ei, dar toane insuflate chiar de mintea ei cea sănătoasă, şi care făceau plăcere celor ce aveau cinstea să o cunoască. Ea, după multă şi sănătoasă gândire, descoperise că din femeie ce era, fusese dintr-o întâmplare schimbată într-un cocoşel puiandru; dar ca cocoşel, se purta foarte regulat. Bătea din aripe, uite aşa, cu putere, şi cânta… dar cânta frumos! uite! *Cucurigu…u…u!… Cutcutcut… curigu…u…u!*

— Doamnă Joyeuse, te rog să te astâmperi – strigă mânios oaspetele meu. Dacă nu te porţi politicos, cum fac toate femeile bine crescute, te poftesc să te scoli de la masă. Alegeţi!

Doamna (pe care, după povestea ei, mă crucii când auzii că o cheamă Joyeuse) se roşi până la urechi, şi se arătă a fi adânc umilită de mustrarea doctorului. Îşi plecă capul şi nu mai zise nimic. Dar altă doamnă mai tânără, începu să vorbească. Era tocmai ceea pe care o

întâlnisem cernită la intrarea mea.

— A! – strigă dânsa – doamna Joyeuse *era* nebună! Cât însă despre părerile domnişoarei Salsafette, îmi pare că erau foarte înţelepte. Foarte frumoasă tânără! ce-i drept. Avea un aer foarte aşezat şi cumsecade; moda de acum i se părea prea necuviincioasă, şi totdeauna voia să se îmbrace punându-se *afară* din haine în loc d-a se pune *înăuntrul* lor. Lucru lesne, fireşte. N-avea decât să facă iac-aşa… şi pe urmă aşa… şi apoi aşa… şi în sfârşit…

— Ce faci, domnişoară Salsafette? – strigară d-odată mai multe glasuri. — Opreşte-te! Destul! Destul!"

Şi câţiva săriră repede de la locurile lor, ca să oprească pe domnişoara Salsafette să nu se asemuiască cu statuele idolilor din vechime. Când deodată se auziră nişte ţipete şi urlete dintr-o parte a casei. Şi eu mă-nfricoşai foarte de acest zgomot, dar ţi-era mai mare mila să fi văzut pe ceilalţi. De când sunt n-am văzut oameni cu minte tremurând de atâta spaimă. Se făcură toţi galbeni ca morţii; tremurau cu scaune cu tot de le clănţăneau dinţii în gură, şi ascultau prăpădiţi să auză ce se urmează. În adevăr, se făcu a doua oară acelaşi zgomot, mai tare şi parcă mai apropiat; şi a treia oară, şi mai aproape şi foarte tare; în sfârşit a patra oară, dar mult mai depărtat. La această liniştire, toţi îşi veniră pe dată în fire, şi veselia şi poveştile începură iarăşi. Întrebai atunci, de unde veneau şi ce erau acele urlete.

— Nimica toată – zise Maillard. Ne-am obicinuit, nu ne prea pălim noi d-alde astea. Nebunii, din când în când se pun de urlă cu toţii şi se aţâţă unul pe altul, ştii ca câinii noaptea când dorm mulţi la un loc. Se întâmplă iar câteodată că după ce urlă, dă toţi să scape, să fugă, şi atunci, fireşte, că e de temut.

— Şi câţi aveţi închişi acuma?

— D-ocamdată, toţi cu toţi sunt zece.

— Mai ales femei, gândesc.

— Dimpotrivă. Toţi bărbaţi, nişte găligani, ţepeni şi voinici, ce-i drept.

— Adevărat! Totdeauna am auzit că cea mai mare parte dintre smintiţi sunt femei.

— De obicinuit da, dar nu totdeauna. Mai nainte, am avut aici vreo douăzeci şi şapte de bolnavi, şi dintre ei optsprezece erau femei; dar d-atunci s-au schimbat lucrurile, după cum vezi.

— Da, s-au schimbat mult, după cum vezi – strigă domnul care lovise cu călcâiele fluierile domnişoarei Laplace.

— Da! da! s-au schimbat mult, după cum vezi – zbierară toţi d-odată.

— Ţineţi-vă limbile toţi! aţi auzit! – strigă amfitrionul meu foarte mânios.

Toată adunarea parcă amorţi un minut. O femeie se supuse întocmai

ziselor lui Maillard, adică îşi scoase limba, o limbă lungă cât toate zilele, vorba ceea, o apucă în mâini, şi o ţinu aşa cu supunere până ne ridicarăm de la masă.

— Dar doamna ceea – zisei la urechea lui Maillard – doamna cu *cucurigu,* nu face de loc rău, gândesc, ai?

— Cum să facă rău? – întrebă el cu mirare. Cum? ce vrei să zici?

— Adică, nu e smintită rău de tot, numai aşa puţin.

— Vai de mine, cum ţi-nchipuieşti? Mi-este prietenă bună de multă vreme, doamna Joyeuse, şi este sănătoasă la cap ca şi mine. Ei! are şi ea ciudăţeniile ei; ştii că toate bătrânele sunt ciudate.

— Fără-ndoială, – zisei – neapărat. Dar ceilalţi…

— Toţi îmi sunt prieteni şi păzitorii bolnavilor, – întâmpină Maillard luându-şi aere – prieteni foarte buni, care îmi sunt de mare ajutor.

— Toţi? – îl întrebai – şi femeile?

— Negreşit. Fără femei n-am putea face nimic; cei mai buni îngrijitori pentru nebuni sunt femeile; au ele ale lor. Ştii d-ta, ochii femeieşti fac minuni.

— Cum nu! Dar numai atâta mă mir, mi se pare că se poartă ciudat; ai: ce zici?

— Zău? ţi se pare că se poartă ciudat? Adică drept vorbind, noi ceştia de la miazăzi nu suntem de loc ursuzi şi posomoriţi, noi facem ce ne place; ştim să ne bucurăm de viaţă; şi poate că obiceiurile noastre să ţi se pară…

— Dimpotrivă, mi se par…

— Şi pe urmă trebuie să ţii seamă şi de vinişorul ăsta, care e cam înşelător, cam iute, – zise Maillard legănându-se pe scaun cu chef.

— Mai e vorbă! Ascultă, doctore, te auzii mai adineaori zicând că, în locul vechei *sisteme cu blândeţe,* acum întrebuinţezi alta foarte straşnică.

— Ba nu. Închisoarea este neapărată; dar îngrijirea şi căutarea doctoricească este foarte plăcută bolnavilor.

— Şi, nu-mi spuseşi: d-ta ai născocit sistema asta?

— Nu tocmai. Câteva lucruri dintr-însa le datorim doctorului Catran, de care nu mai încape îndoială că ai auzit şi d-ta; şi pe urmă am mai făcut eu nişte schimbări, ce sunt dator să le recunosc vestitului Pană, pe care, dacă nu mă-nşel, ai avut cinstea să-l cunoşti foarte de aproape.

— Cu toată ruşinea – răspunsei – trebuie să mărturisesc, că până acum nici nu mi-a trecut pe la ureche numele acestor învăţaţi.

— Doamne sfinte! – strigă Maillard, trăgându-se repede, cu scaun cu tot, şi ridicând mâinile în sus. Pă semne că nu te-am înţeles eu! Ia mai spune o dată, frate. N-ai auzit până acuma de prea învăţatul doctor Catran şi de strălucitul profesor Pană?

— Sunt silit să-mi recunosc neştiinţa – răspunsei, – dar adevărul înainte de toate. Cu toate astea, sunt foarte umilit că nu cunosc lucrările acestor învăţaţi. Şi îţi făgăduiesc că am să le caut şi să le citesc cu mare îngrijire. Drept să-ţi spun, d-le doctor, m-ai ruşinat foarte.

Şi în adevăr, aşa era.

— Lasă astea, zise Maillard cu bunătate; – hai mai bine să mai bem un pahar.

Băurăm, şi toţi mesenii făcură ca noi. Vorbeau mult, glumeau, râdeau şi făceau multe prostii. Viorile scârţâiau, toba bătea din toate puterile, trâmbiţele răcneau ca boii, – şi toată mulţimea, smintindu-se mereu potrivit cu golirea sticlelor de pe masă, până în sfârşit ajunse un fel de chef curat drăcesc. În vremea aceasta, doctorul şi cu mine, muncindu-ne la o parte cu câteva sticle de vin ales, ne urmam vorba începută, zbierând cu putere, din fundul plămânilor, – pentru că, dacă am fi vorbit cu glasul obicinuit, ne-am fi auzit şi înţeles mai greu decât s-ar putea auzi glasul peştelui în fundul scocului de moară.

— Domnule doctor, îi strigai tare la ureche, – mi-ai vorbit înainte de prânz de primejdiile ce poate aduce *sistema cu blândeţe;* ce primejdii sunt alea?

— Da! da – răspunse doctorul tot pe glasul de sus – mare primejdie. Nu se poate să ne dăm socoteală de toanele nebunilor; şi, după părerea mea, a doctorului Catran şi a profesorului Pană, *niciodată* nu e bine să laşi pe nebuni să se plimbe în voie, fără pază. Se poate *să îmblânzeşti* pe nebun, după cum se zice, pentru câtăva vreme; dar până o dată tot îşi dă în petec. Afară de asta, şiretenia nebunului a ajuns de poveste. Dacă şi-a pus ceva în cap, apoi ştie să ascunză cu o dobitocie minunată. Viclenia cu care se preface că e *zdravăn* la minte poate fi spre mare folos pentru cercetarea învăţaţilor şi filosofilor. Când ăi vedea pe nebun că s-a *zdrăvenit* de tot, că se arată în toată mintea, să mă crezi că e tocmai vremea să-l legi ţeapăn.

— Dar primejdia, doctore, primejdia de care mi-ai vorbit? De când cărmuieşti casa asta de sănătate, după cercarea dumitale chiar, avut-ai vr-odată cuvânt şi dreptate destul de tari, ca să crezi că libertatea este rea pentru nebuni şi că aduce primejdii.

— Aici? după chiar cercarea mea?… Fireşte, fireşte!… Iaca. Nu de multă vreme, s-a întâmplat o împrejurare foarte ciudată chiar aici la noi. P-atunci încă întrebuinţam *sistema cu blândeţe,* şi bolnavii se plimbau în bună voie. Se purtau *nu se poate* mai bine; aşa că o minte pătrunzătoare ar fi putut mirosi că se cloceşte între nebuni ceva diavolesc. Şi în adevăr, într-o bună dimineaţă, păzitorii se pomeniră legaţi butuc cot la cot şi aruncaţi în chiliuţe, unde fură puşi sub cheie şi păziţi ca nebuni de către nebuni chiar.

— Ce spui, doctore! De când sunt n-am auzit aşa comedie! Se poate?

— Iacă s-a putut. Şi toate astea s-au întâmplat mulţumită unui dobitoc de nebun, căruia nu ştiu cum, i-a trăsnit prin cap că a născocit el o sistemă nouă de cârmuire a nebunilor, despre; care, de când sunt nebuni pe lume, nu s-a auzit vorbindu-se nimic. Nebunul dori, se vede, să-şi încerce născocirea, – şi astfel, sfătuindu-se pe ascuns cu ceilalţi nebuni, se hotărâră să răstoarne puterea domnitoare.

— Şi a izbutit cu adevărat?

— Cu desăvârşire. Păzitorii şi păziţii îşi schimbară locurile, cu această deosebire însemnată însă, că nebunii fuseseră lăsaţi în voie, iar păzitorii fură pe dată puşi la popreală şi îngrijiţi într-un chip nu prea politicos.

— Dar crez că desigur s-a făcut pe dată a doua răscoală din partea celor răsturnaţi. Fireşte că trebuie să fi venit ţărani de prinprejur sau alţii străini, cari au prins de veste..

— Tocmai aici te înşeli. Capul răsculaţilor era viclean tare şi ştiu să se păzească bine. Închise porţile şi nu mai primi pe nimeni, afară de o singură dată, pe un tânăr cu un chip foarte nerod, care nu-i putea insufla nicio neîncredere. Îi dete voie să intre numai aşa, ca să mai petreacă, să facă chef cu el. După ce-l ţinu o zi, îl trimise de unde a venit.

— Şi câtă vreme a ţinut domnia nebunilor?

— Cam mult ce-i drept! ca la vreo lună; şi apoi de aci încolo, cât încă, zău nu pot să spun tocmai hotărât. Cu toate astea, nebunii nu se purtau de loc rău; încă puteai să juri că sunt oameni în toată firea. Se dezbrăcară de zdrenţele lor obicinuite, deschiseră dulapurile casei, luară haine, giuvaeruri şi tot ce găsiră, şi se îmbrăcară frumos de sus până jos. Pivniţele casei erau pline de vinuri, şi drăcoşii de nebuni se cam pricep la băutură. Pot să zic c-au trăit un trai şi jumătate.

— Şi cum îngrijeau, cum căutau ei pe cei închişi, pe nebunii lor de porunceală?

— Cât despre asta, am luat seama că nebunii sunt foarte cu minte; căci după umilita mea părere, căutarea era cu mult mai bună decât cea care se întrebuinţa mai nainte cu dânşii, – îngrijire în adevăr cum se cade, uşoară, fără multă încurcătură, economică şi chiar foarte plăcută şi foarte…

Când să spuie înainte doctorul, s-auziră d-odată alte strigăte şi urlete, tot de felul celor dintâi. De astă dată, zgomotul se auzea că se apropie foarte repede.

— Doamne sfinte! — strigai – au scăpat nebunii.

— Teamă mi-e şi mie! răspunse Maillard şi se făcu galben ca ceare.

N-apucă să-şi isprăvească vorba, şi o mulţime de glasuri începură să zbiere şi să înjure la ferestre, şi pe dată văzurăm că mai mulţi inşi de afară se munceau să intre cu d-a sila înăuntru. Se auzea bătând în uşă cu topoare, şi cercevelele ferestrelor se zguduiau cu putere din ţâţâne.

Înăuntru urmă cea mai grozavă încurcătură. Spre marea mea mirare, doctorul Maillard se ascunse sub masă. M-aş fi aşteptat la mai multă tărie din parte-i. Muzicanţii, cari de vreun sfert de ceas, de beţi ce erau, nu mai puteau cânta, se repeziră la viori, trâmbiţe şi tobă, şi suindu-se iute toţi pe masă, începură să tragă un marş, pe care, deşi nu prea curat, îl cântară cu o tărie şi cu o putere peste firea omenească cât ţinu încurcătura.

Între acestea, domnul pe care-l oprise vecinul său să se urce pe masă, sări de astă dată între sticle, farfurii şi pahare. Cum se aşeză pe masă, începu ca un ritor să facă o predică, care fără îndoială trebuie să fi fost de mare preţ, dacă s-ar fi putut auzi. Tot într-o vreme, cel cu istoria sfârlezei începu să se rotească ca un vârtej într-un călcâi împrejurul mesei, cu mâinile întinse, doborând la pământ tot ce întâlnea în cale. Deodată, auzii nişte pocnituri şi şuierături nespuse de şampanie; mă întorsei şi dedei cu ochii de cel care povestise la masă istoria cu sticla de şampanie. Cam la o parte, omul-broască ocăia din băierile inimii, parcă de la puterea cântării lui îi atârna mântuirea sufletului. În mijlocul tutulor, întrecând toate strigătele, se auzea mereu şi regulat un glas puternic de măgar. Cât despre bătrâna Joyeuse, în picioare, într-un colţ lângă sobă, lucra de foc pe toate glasurile pe *Cucuriguuu* al ei.

În sfârşit, ajunseră la culme. Fiindcă cei dinăuntru alte piedeci nu puneau celor de afară decât năzdrăvăniile ce spusei, ferestrele săriră curând din ţâţâni. Niciodată n-am să uit, câtă spaimă mă apucă, când văzui sărind prin ferestre şi năvălind asupră-ne, dând din mâini şi din picioare, o întreagă oaste de lighioane grozave şi urlând ca nişte fiare.

Un brânci puternic mă rostogoli până sub pat, unde mă făcui mic de spaimă, fără să zic un cuvinţel măcar. Ascultai de sub pat tot ce se petrecu în sală, şi mă lămurii destul de bine despre cele ce auzisem şi văzusem în această casă. După câte auzii foarte desluşit, doctorul Maillard, povestindu-mi istoria nebunului care ridicase pe tovarăşii lui la răscoală, îmi povestise chiar istoria lui. El fusese în adevăr, cu vreo trei ani mai nainte, doctorul aşezământului; însă trăind mereu cu nebunii la un loc, i se smintise şi lui capul, şi fusese trecut în rândul bolnavilor.

Toate acestea nu erau cunoscute tovarăşului meu de călătorie, care la sosire mă înfăţişase doctorului; dânsul nu mai văzuse pe Maillard încă de pe când bietul doctor era în toată firea.

Astfel, doctorul şi cu nebunii – tocmai după cum îmi povestise – apucaseră într-o zi, fără de veste, pe păzitori, îi legaseră cot la cot, şi îi înfundaseră în pivniţă. Mai bine de o lună şezură închişi, primind ca hrană zilnică câte o bucăţică de pâine şi apă multă; afară de asta, în fiecare zi o ţeava de tulumbă le arunca de sus, pe fereastra strâmtă a pivniţei, câte o ploaie ţeapănă de apă rece; – asta era *sistema cea nouă*

a doctorului. În sfârşit, în acea zi, un păzitor scăpă şi dete drumul şi celorlalţi.

SCRISORILE UNUI EGOIST

Notă

Să încep cu o minciună? De ce?

Să mă aflu rătăcit călare prin munţi, într-o noapte înfiorătoare, a cărei beznă o stinge din când în când până-n adâncul prăpăstiilor lumina prevestitoare a trăsnetului. Să simţ îngrozit poticnindu-se calul sub mine şi, prăvălindu-mă în fundul stâncilor, să am d-abia o clipă spre a recomanda Domnului sufletul meu păcătos, pe când, printr-un joc nepătruns al minţii, să-mi fluture limpede la ureche motivul unui *scherzo* favorit din copilărie. Să am norocul, în căderea închipuită, a mă afla în poarta unui bătrân castel părăsit. Să bat, să mi se deschiză, să fiu găzduit de familia bunului meu îngrijitor: o vatră caldă, un pui rece, şi o cană de vin bătrâior; un aşternut curat şi o monografie sumară a negrului castel, pe care mi-o face graţioasa gazdă, pe când eu adorm. Să văz peste noapte portretele scorojite a atâtor nobili, coborând din cadrele lor ruginite şi dezvoltând pe cale autobiografică interesanta monografie, cu care am fost adormit. La răsăritul soarelui, a doua zi, să vizitez castelul şi-n fundul unei lăzi pierdute în pod, lângă o ferestruică ogivală, să găsesc un vraf de-ngălbenite file, pe care mi le-nsuşesc când îngrijitorul se uită în altă parte – *Scrisorile unui egoist*…

Pot să spun astea?… Dar aş minţi… Şi de ce?

Sau să fiu chemat în grabă la căpătâiul unui prieten care moare în spital. Să găsesc pe nefericitul la ultimele răsuflări; să auz de pe buzele lui vinete o ultimă şi supremă dorinţă, pe când mă îneacă până în fundul creerului odoarea infectă a dezinfectantelor împrăştiate cu atâta profusiune. Să primesc de la mizerul muribund singura lui comoară, o colecţie din *Scrisorile unui egoist* – pe care să le public cu o prefaţă de mine foarte discretă, unde să dau şi cititorului celui mai gros de cap să-nţeleagă că răposatul de la spital este numai un nou costum al meu de paradă…

Dar de ce să mint?

Atunci ce?

Într-o dimineaţă, trecând printr-o piaţă publică, văz multă lume grămădită, atrasă de uruiala tobii: se vând la licitaţie nişte mobile vechi a unui mare berbant, mort fără moştenitori de seamă, şi care a crezut că preţul vieţii nu e decât plăcerea, între atâtea hodoroage, îmi bate numaidecât la ochi un scrin vechi, mai bine păstrat între toate, de stil *rococo* original, pe ale cărui sertare sunt aplicate nişte delicioase medalioane de porţelan, reprezentând subiecte trase din berjeriile

poeţilor cu peruca pudrată. Norocul mă ajută: nimeni nu se înjoseşte, din mulţimea incultă şi fără gust a negustorilor, să mă concureze. Cumpăr graţioasa mobilă; o transport acasă, şi m-apuc s-o studiez cu de-amănuntul ca orice amator pasionat. Pe când mă dedau cercetării mele, îmi trece pe dinaintea fanteziei un menuet monstru de păstori şi păstoriţe, marchizii magnifici, abaţii galanţi, micele ducese de la curtea lui Louis XV. Trag cu greutate un sertar înţepenit, pe medalionul căruia un tânăr abate sărută discret ceafa catifelată a unei marchize adormite pe o bancă în parc, cu cartea în mâinile-i aplecate pe genunchi, pe când alături un Amor de marmoră cocoţat pe soclul lui râde şiret privindu-i cu coada ochiului. Dar am biruit înţepeneala sertarului, şi-n fundu-i găsesc o ascunzătoare; cunosc secretul ascunzătorilor de felul acesta obişnuit la mobilele din veacul trecut; deschid şi dau de un pachet prăfuit de hârtii – *Scrisorile unui egoist.*

Dar nu! nu e adevărat nimic din toate astea!… Şi pentru ce n-aş spune drept?

Scrisorile unui egoist sunt de mine scrise. Nu doar că ele ar fi propria născocire a fanteziei mele; numai forma lor o au de la mine. Părerile atât de riscante cuprinse-n aceste scrisori, paradoxala şi câteodată primejdioasa şi detestabila morală ce ele respiră sunt ale altuia, şi declar dintru început că eu nu le pot împărtăşi. Dar totuşi ciudăţenia lor mi s-a părut atât de interesantă, încât nu am putut rezista îndemnului de a le aranja în o formă accesibilă cititorului, şi într-un chip metodic: pentru aceasta forma epistolară mi s-a părut cea mai nimerită.

Pe omul cu acele păreri deosebite şi cu acea stranie morală, pe egoistul acela, l-am cunoscut mai bine decât oricine altul; nă mă îndoiesc că l-ai cunoscut şi d-ta, dar mai puţin ca mine. Cu toată neomenia principiilor sale, pe care simţea plăcere să mi le dezvolte cu atât mai multă căldură, cu cât vedea că ele mă revoltă, era un om foarte plăcut.

Era inteligent, cunoscător de multe şi priceput subţire la artă. Călătorise mult, multe văzuse şi auzise, şi chiar citise câte ceva; mai mult înţelesese poate de cât citise. El nu ura pe oameni; ar fi nedrept să atribuiesc unui egoist aşa pornire; cine urăşte pe oameni trebuie să-i fi iubit odata prea tare, şi el nu-i putuse iubi niciodată. Societatea lor nu-i displăcea, chiar din contra; şi deşi nu-l afecta aproape deloc aprobarea opiniei publice, el nu era tot aşa de puţin simţitor la aplauzele semenilor săi.

Om perfect de bine crescut; incapabil de brutalitate; totdeauna gata a măguli fără exagerare; darnic fără generozitate, cheltuitor fără risipă, iubitor de plăceri până la limita cuviinţei şi-n măsura prudenţei; îngrijindu-şi viaţa cu mare luare aminte, făr-a avea însă câtuşi de puţin o deosebită frică de moarte. Avea o avere

considerabilă, pe care i-a moştenit-o *ad-intestat* un nepot unic, despre care el avea o foarte rea părere, o creatură ordinară.

L-am cunoscut pe egoistul de aproape, şi de la el am aflat toată istoria vieţii lui până în cele mai intime amănunte, câte mi le-a putut povesti, pentru că niciun om, fie cât de puţin egoist, nu-şi poate spune toate amănuntele intime ale vieţii şi mai puţin încă toate gândurile ce s-au depănat în adânc pe fusul învârtitor al conştiinţei: sunt momente, în viaţa cea mai umilă şi cea mai curată, cari trebuiesc să fie uitate, fie de ruşine, fie de teama unei nepotriviri prea izbitoare cu dignitatea şi echilibrul complexului fiinţei, ori de teama unei consecvenţe duse prea departe.

El fusese însurat odată cu o femeie încântătoare şi foarte avută; dar nepotrivirea de caracter şi de inteligenţă au făcut imposibilă continuarea căsniciei. S-au despărţit de bună voie, fără părere de rău şi fără mâhnire, după trei ani de viaţă-mpreună. N-au avut copii şi s-a simţit fericit pentru asta.

În urma morţii lui, de atâtea ori mi-am adus aminte cu mare plăcere de interesantele serate ce le petreceam cu dânsul, şi aşa mi-am închipuit o absurditate: acel egoist, printr-un joc al capriciilor naturii, să fi avut şi el o dată în viaţă o iubire mai accentuată, să fi iubit, de exemplu, pe micul său nepot, care să fi fost o creatură superioară. Egoistul, prin mândria proprie de numele lui, să-i fi lăsat nepotului averea, dându-i într-un şir de poveţe amabile un întreg program de viaţă, aşa cum se putea înfăţişa viaţa în ciudata lui concepţie.

N-am uitat nimic prea important din amănuntele vieţii lui, nimic de seamă din sistema lui. Aşa sper că voi fi un povestitor conştiincios al vieţii omului şi un credincios traducător al sistemii lui, în *Scrisorile unui egoist,* pe cari le încep în numărul nostru următor.

DIN SCRISORILE UNUI EGOIST

— Fragmente scurte —

I

…şi prin urmare, când fac o bunătate, vreau să-mi mulţumească în faţă acela ce o primeşte; aminteri, aşa degeaba, pentru ce s-o fac? Viitoare binecuvântări după moartea mea din partea pomănuiţilor postumi vor avea tot atâta valoare pentru mine, câtă lumină are să mai aibă soarele. Un „bodaproste", mai înţeleg, dar în niciun caz n-o să mă pot bucura de „Dumnezeu să-l ierte!". Şi mai la urmă, crez că nici nu prea am nevoie de iertare, afară numai dacă morala voastră n-o găsi că cea mai mare răutate nu e să faci o răutate, ci să nu faci bunătăţi. Acolo unde nu voi mai avea desigur nevoie de umbrelă, ploaia de binecuvântări nu va mai însemna nimic pentru mine.

Aşadar, să n-ai un moment teamă, nepoate, că voi lăsa un ban din averea mea la vreun institut de binefacere sau la vreo Academie; în cazul din urmă, aş fi chiar imoral; versurile rele, ca toate faptele rele, nu trebuiesc niciodată încurajate – toată morala voastră spune. Ţi-o las averea mea ţie, pentru că ştii să-mi mulţumeşti mai înainte de a o atinge; te-ai plătit, prin urmare, cât ai putut; eşti achitat; eşti scutit să-ţi mai tipăreşti la moartea mea, negustoreşte, pe panglică albă de o palmă de lată, ale tale „Unchiului tău sublim. Regrete eterne" şi impertinente, încolăcite pe un enorm covrig de violete de cârpă. N-am putut suferi în viaţă florile artificiale şi cu atât mai puţin panglicile prea late, de orice culoare, mai cu seamă politică.

Până să mă moşteneşti, primeşte de la mine o teribilă lovitură; îmi place să ţi-o dau; asta intră tot în preţul moştenirii. Află, cu multă părere de rău, că sunt foarte sănătos şi că, după spusa doctorului, care mă tunde şi mă rade, trebuie să aibi mult curaj, să te-narmezi cu multă răbdare…

II

…Sunt plictisit ca un suveran constituţional, care a trecut printr-o serioasă criză ministerială. Prezidentul consiliului, dl. Ion Gafta, bătrânul intendent pe care l-am moştenit de la tata, şi-a prezentat zilele trecute demisia irevocabilă: ţi-a lăsat multă sănătate – un caz de anevrism. Moartea lui m-a afectat: dacă ar mai fi trăit măcar până-mi scotea vinul din primăvară! mi se pare că bolobocul de Uricani a-nceput să se oţetească. Era un an excepţional… O adevărată pagubă! Retragerea prezidentului a fost semnalul crizei generale. Tinca, faimoasa mea bucătăreasă, m-a lăsat, ca să ia de bărbat pe vechiul ei

plăpumar, beţivul cela, care a deschis prăvălie pe seamă. Sper că în curând se vor duce toate economiile făcute la mine, şi Tinca se va-ntoarce, pocăită de veleităţile-i de independenţă, la vechiul ei secretariat de Stat. Pe Leanca jupâneasa a trebuit, deşi era foarte cinstită şi ascultătoare, s-o dau afară; închipuie-ţi că mă-sa i-a adus de la ţară pe dl. Nicu, fiu-său, un ţopârlan mititel, foarte urât, şi mi l-a instalat în curte pentru câteva zile. Peste o săptămână am întrebat-o ce are de gând cu băiatul; îl bagă la stăpân, ori ce? Nu; voieşte să-l bage în liceu. Foarte bine, am răspuns eu; încă un publicist, încă un bărbat de stat? foarte bine; dar în ghiveciul meu nu am destulă încăpere să cultiv aşa nobil răsad… Şi am trimes pe mama viitorului om mare să se plimbe mai la larg.

Dar mi-am reconstituit ministerul şi sper, ca orice rege constituţional în aşa împrejurări, că am să domnesc în pace şi fără necazuri… câtăva vreme… Poate să-mi aduc aminte din când în când cu regret de Tinca: costiţele ei de viţel pe spanac… Dar în sfârşit… n-o s-o ducă ea mult cu plăpumarul!…

III

…Mă rugaseşi să-ţi trimet icre moi pe care le doreşti. De mirare cum într-un oraş ca Parisul nu se introduce odată în comerţ acest excelent articol. Găsisem alaltăieri o cutie de o calitate rară; erau însă prea puţine; de-abia mi-a ajuns mie… şi mie îmi plac în orice caz mai mult decât ţie; ştii că am mai discutat noi despre asta. Îţi promit că îndată ce vor începe să mai sosească – cam greu însă, nu crez să mai găsesc aşa minunată calitate: nu-ţi poţi închipui, ce era! – îţi trimet şi ţie…

IV

…oricât ar costa! să nu uiţi: un *saumon,* două languste şi vreo trei duzini de piersici de Montreuil. Stăruieşte să le împacheteze bine în bumbac; să nu se bată pe drum – piersicele sunt grozav de delicate; foarte belalii, – dar bune. Le aştept toate cu nerăbdare, înaintea răspunsului tău…

V

…Ai primit, sigur, scrisoarea de ieri în care te rog pentru on *saumon*…

…am împuşcat-o pe bătrână… O bănuiam. Când am aflat că s-a dus să muşte feciorul, a trebuit să mă hotărăsc. Am luat puşca, am ieşit în prag; sta culcată şi gâfâia. Am chemat-o tare: Vidra! S-a sculat, – avea bale la gură, – şi a pornit şovăind către mine. Nu i-am lăsat al treilea pas. Am tras. Se vede că n-am nimerit-o destul de bine; a mai avut puterea să se târască până la prag, unde-i era de obicei culcuşul, şi acolo s-a culcat de-a binele… Mi-a mânjit pragul de sânge: trebuie să

pui să razã piatra… La institutul de bacteriologie s-a constatat cã nu fusese turbatã… Dar în sfârşit, tot nu mai era bunã de nimic; pierduse auzul şi mai cu seamã mirosul. Era şi bãtrânã – numai eu o aveam de peste zece ani… Excelentã cãţea! Ţi-aduci aminte la raţe…

…nu uita! un *saumon,* languste şi piersicele. Sper cã le-ai şi expediat. Cu poşta… Asigurate!…

VI

…O mare greşealã… Ar fi chiar o neghiobie. Eşti nebun? Ştiu cã ţii foarte mult la aceastã îndelungã partidã de plãcere, şi tocmai, prin urmare, te invit categoric sã refuzi invitaţia lui Berthaud. Ce ai sã cauţi tu la dânşii? Sã petreci douã luni de zile într-un mic castel romantic cu un savant migãlos, cu o femeie bãtrânã şi cu o fatã excentricã de optsprezece ani, cu atât mai primejdioasã cu cât mama e surdã. Eu îi cunosc: ştii ce vechi legãturi de prieteşug am cu dânşii. Ţi-aduci aminte cã s-a cam vorbit o datã rãutãţi pe socoteala mea din pricina asta. Se-nţelege cã toate erau minciuni; mã ştii destul, ca sa nu-ţi mai spun cã nu aş strica niciodatã o prietenie profitabilã pentru un roman banal. La castelul lor e un prea bun culcuş, o excelentã bucãtãrie şi o prea rarã pimniţã, ca sã mã fi gândit vreodatã a turbura nişte relaţiuni solide pentru capriţii trecãtoare. Cât vreme madam Berthaud auzea bine şi nu fusese lovitã de extincţiunea ei de voce, e drept cã plãteam cam scump ospitalitatea – ce gurã! Acu doi ani însã, am petrecut minunat: vorbeşte de tot stins şi n-aude deloc. Sper cã de atunci pânã astãzi trebuie sã fi ajuns la adevãrata perfecţie idealã a femeii. Care va sã zicã: o sã te plictiseşti cu tatãl, o sã te rãguşeşti şi tu cu mama, şi o sã te-namorezi cu fata. Ai minte? Sã te supui la aşa ispitã? Sã stai douã luni de zile, la vârsta ta, cu o fatã de optsprezece ani, frumoasã şi voinicã; sã umblaţi cãlare amândoi, sã cântaţi la piano amândoi, sã ierborizaţi, sã vã plimbaţi pe lunã prin splendida alee… Dar asta va sã zicã sã te duci la pieire sigurã.

Ştiu ce o sã se-ntâmple. O sã te înamorezi ca un agiamiu, pentru cã, cu toate poveţile mele, eşti încã un ageamiu. Dar asta tot n-ar fi mare primejdie: ce e mai rãu, e cã o sã se-namoreze şi ea de tine. Eu cunosc fata – e un cap prea cald. Atunci ori o sã abuzezi de amorul ei, singura scuzã plauzibilã a prostiei: cã te-ai înamorat; ori o sã o iei de soţie; ori o sã faceţi un roman stupid fãrã spirit, fãrã interes şi lãrã încheiere – un şir de foiletoane nesãrate ale unui ziar care a încetat sã mai aparã înainte de sfârşirea povestirii. În cazul din urmã, ai fi o secãturã, de care mai târziu o sã râzã cu dispreţ tocmai tânãra; în cazul întâi, m-ai face sã pierz prietenia lui Berthaud, ceea ce nu-ţi permit; în cazul al doilea, ai pierde tu moştenirea mea pentru cã, încã o datã ţi-o repet, te desmoştenesc din momentul ce, fiind eu în viaţã, te apuci sã prãseşti, şi chiar numai sã-ţi iei nevastã. Dupã moartea mea, te poţi duce şi-n

Orient, poţi lua şi treizeci de soţii, dar te simţi în stare să hrăneşti şi, mai ales, să auzi atâtea guri; poţi prăsi, pentru gloria profetului, o sută de ieniceri, puţin îmi pasă; cât trăiesc însă, tu singur mi-eşti prea destul: te rog, nu te multiplica, e în interesul tău să nu mă sileşti a-mi împărţi simpatia ce-ţi port.

Şi mai la urmă, te opresc să răspunzi afirmativ la invitaţia amicului meu Berthaud; locul la ei e prea strâmt pentru ca să găzduiască doi străini, – ştii că o cameră trebuie să o păstreze totdeauna pentru bătrână Berthaud, căreia-i abate din când în când să lase Parisul şi să le pice pe spate fără să dea de ştire, – şi am pus de gând să mă invit eu la dânşii în vara asta. Tu, vino la Sinaia; îţi pun la dispoziţie vila mea; tot mai bine, decât s-o las închisă, pe mâna slugilor, sau s-o închiriez la o familie cu copii, – să-mi devasteze grădina şi să-mi ruineze casa. O să petreci bine. În anul acesta se promit la Sinaia *monts et merveilles* – poate o vizită de suverani străini, festivităţi… mai ştiu ce! Pe urmă, nu e rău, din când în când să-ncepi a frecventa şi societatea noastră. În orice caz, la Sinaia nu vei avea să regreţi absenţa domnişoarei Berthaud – mult mai comod – şi fără primejdie. În privinţa asta, ce e drept, nu dau societatea noastră pe cea franceză.

Complimente la Berthaud. Le-am scris şi lor de proiectul meu; spune-le că mi s-a făcut dor de aleea lor şi mai ales de pimniţă. Sosesc la ei de azi în trei-patru săptămâni; te aştept, prin urmare, să-ţi iei vila în primire. Ştiu că o să le facă mare plăcere – să-mi gătească odaia albastră, care n-are după amiazi mult soare – lor le place soarele toată ziua; mie, numai dimineaţa – şi e şi mai departe de piano: fata ciocăneşte dimineaţa într-un mod îngrozitor.

Te aştept La Sinaia…

VII

(telegrafic) Primit scrisoarea. Renunţă München. Vino direct fără zăbavă. Voi timp; mă opresc pe drum, locuri favorite. Aştept nerăbdător.

VIII

…Îţi scriu în fuga mare. Aici, la bietul Berthaud, s-a-ntâmplat ceva foarte neplăcut. Bătrână ne-a căzut pe spate, sub pretext că e prea cald la Paris; închipuie-ţi, ce sensibilitate termometrică la o veche roşcovă! îi era frică să nu se zvânte mai tare. Nepoată-sa Mariana, fluşturatecă şi rău crescută, cum o ştii, a vrut să aprinză în onoarea bunichii un mare foc de bengal; a umblat în borcanele şi flacoanele lui Berthaud şi, fără să spună cuiva nimic, şi-a preparat compoziţia.

Eram seara pe terasă cu roşcova şi cu soţii Berthaud. Mariana a plecat de lângă noi, ca să ne facă o surpriză; şi ne-a şi făcut-o, destul de plăcută, ce e drept. Nu mai ştiu de ce vorbeam, şi ne pomenim

deodată cu o pocnitură puternică; un nor de fum luminos, vânăt, ne orbeşte, şi auzim ţipetele Marianii! Alergăm iute.

Mariana se tăvălea pe iarba udă cu obrazul, mâinile şi corsajul pârlite. Închipuie-ţi petrecere! Doctorul a venit a doua zi: ochii poate, or să-i scape; dacă nu amândoi, dar unul e garantat – pesemne că n-a stat tocmai drept cu faţa când a dat foc fişicului cu ingenioasa ei compoziţie; dar figura rămâne pe vecie arsă; e oribilă de văzut. Eu îţi mărturisesc că nu mă pot uita la ea; nu-ţi poţi închipui, ce dezgustătoare înfăţişare. Dar văicărelile celorlalţi! Aşa că pentru mine, care ştii ce milos sunt, a devenit insuportabilă şederea aici.

Totuşi, nu pot să-i las în aşa situaţie, pe nişte buni şi vechi prieteni – bieţii oameni! De aceea, îndată ce vei primi această scrisoare, fă-ţi bagajul, închide vila, ia cheile şi porneşte spre Paris. Eşti dator să vii să ajuţi, să îmbărbătezi cu prezenţa ta, în aşa momente grele, pe nişte buni şi vechi prieteni. În aşa ocazii se cunoaşte prieteşugul. Cu atât mai mult cu cât sărmana Mariana nu mai poate fi primejdioasă nici chiar pentru un ageamiu ca tine. S-o vezi: e oribil de slută! Cine strică? îmi pare foarte rău, dar n-am ce-i face. Când spui eu că decât să facă cineva un copil, mai bine să înghită, ca anticul cinic, o caracatiţă vie! În fine!

Pornesc o dată cu aceasta spre Viena. Te voi aştepta de miercurea viitoare la gara de Vest, la trecerea trenurilor pentru Paris. Adu-mi cheile. Pecetluieşte pimniţa. *A quelque chose malheur est bon.* Mi s-a deranjat partida de odihnă la Berthaud; dar în schimb ajung la Viena tocmai bine: seara se dă la operă *il Matrimonio segreto.* De mult n-am auzit-o!

Care va să zică, la Viena… Nu uita să pecetluieşti pimniţa…

IX

…Îmi pare foarte rău de ea, dar trebuie să avem curaj a ne închina soartei. Oricum, dacă ochiul stâng îi rămâne, cum are destulă avere ca să trăiască bine, nu e complet nenorocită. O, Doamne! câţi sunt mai nenorociţi decât ea! nici nu-mi vine să mă gândesc. Dacă rămânea frumoasă şi întreagă, s-ar fi măritat, desigur. Cine ştie pe cine lua! cine ştie ce se-ntâmpla! Bărbat… rude… copii… Nu se ştie dacă mizeria ce şi-a făcut-o singură n-a scăpat-o de alte mizerii mai mari ce puteau să i le facă alţii.

A propos de mizerii cari ţi le pot face alţii. Ai cunoscut aici pe doamna Z…? În scrisoarea următoare am să-ţi povestesc proasta aventură în care m-a vârât această graţioasă veche cunoştinţă.

Spui că pe acolo vă plouă continuu; trebuie să vă plictisiţi grozav. Am avut noroc; aci, la Sinaia, e o vreme strălucitoare. Complimente la toată familia Berthaud. Crez că acum s-au mai obicinuit cu nenorocirea lor: nenorocirea e ca încălţămintea, care te bate câtva timp, până se dă după picior…

(Epoca literară, 22 aprilie – 13 mai 1896, *semnat:* Caragiale; neretipărit).

CÂTEVA PĂRERI

Noi, românii, suntem o lume în care, dacă nu se face, ori nu se gândeşte prea mult, ne putem mândri că cel puţin se discută foarte mult. Asta e frumos din parte-ne – să lăsăm încolo orice modestie; căci este ştiut că din discuţie răsare scânteia adevărului. Nu e vorba, adesea discutăm cam pe de lături; dar asta o facem tocmai pentru că voim să alimentăm continuarea discuţiei; dacă n-am da pe de lături, ar înceta poate discuţia prea degrabă! ei! atunci de unde ar mai ţâşni adevărul?

Aşa, de exemplu, multe ilustraţiuni literare au discutat vreo cinci ani cu înaltă căldură asupra întrebărilor:

Artă *pentru artă?* sau artă *cu tendenţă??*

Rezultatul aprigei lupte a fost că fiecare dintre polemişti a rămas să împărtăşească până la urmă opinia sa proprie.

De ce? Pentru că şi atunci s-a vorbit despre toate, *despre toate,* afară de un singur lucru, care, după părerea mea, ar trebui şi el pomenit, măcar în treacăt.

Mă rog, câteva întrebări:

Au tendenţă piesele lui Shakespeare? — Desigur, nu.

Dar Tacit?… dar *Divina Comedia?* — Ba bine că nu.

Dar *le Tartuffe?* — Mai ales.

Dar discursurile lui Demostene, şi, fără şovăire aş zice, toate discursurile celebre, începând cu cele antice şi isprăvind cu ale d-lui Fleva? Se înţelege că au tandenţă, căci nu s-ar putea orator politic fără tendenţă.

Poeziile lui Byron? – nu; ale lui Goethe? – nici atât; ale simpaticului nostru academic Anton Naum? – şi mai puţin. Dar ale lui Schiller, ale poeţilor noştri socialişti? – desigur că au.

Ei! asta e asta. Cui între aceste două categorii de producători intelectuali să acordăm stimă? Căreia dintre acele două feluri de produceri să dăm admiraţia noastră?

Care e artă şi care nu?

Dacă, deşi eşti partizan hotărât al uneia din cele două teorii, ţi-a rămas totuşi o lecuţă de simţire estetică şi de pătrundere obiectivă, este greu să răspunzi la această întrebare. Căci, presupunând că ţi-a rămas acea o lecuţă: eşti antitendenţionist, să zicem – nu crez să aprinzi focul cu *le Tartuffe* şi cu *Divina Comedie,* pentru ca să te delectezi la gura sobii cu volumul simpaticului academic d. A. Naum; – sau eşti tendenţionist, – sper, pentru d-ta, că în rafturile bibliotecii, alături de odele proletare sau novelele d-nei Sofia Nădejde, vei permite să stea, fără nicio deosebită pretenţie, şi *l'Ecole des femmes* şi

As you like it, pe cari, oricât de proletar ai fi, numai să fii câtuşi de puţin intelectual, n-ai să te înduri să le arunci în canal.

Dacă însă nu eşti partizan al vreunei porniri sectare, poţi foarte uşor răspunde la întrebarea de mai sus.

Care e artă şi care nu, din cele două categorii de produceri, de creaţiuni intelectuale? Scurt: acele cari au fost opera unui talent.

Tâlharii lui Schiller sunt o piesă cam prea slăbuţă, ca să nu zic prea mult, nu pentru tendenţele generoase şi umanitare cari o inspiră, ci fiindcă Schiller este… este în *Tâlharii* un slăbuţ dramaturg. Iar ticălosul de Falstaff, că nu-i poţi zice mai bine, secătura aceea, e un monument neperitor al minţii omeneşti, nu doar că nu profesează tendenţe generoase, ci fiindcă e copilul lui Shakespeare, care era un tată zdravăn.

Ei! vezi, asta este lucrul pe care n-ar trebui să-l uităm niciodată când vorbim despre produceri intelectuale: ta-len-tul, şi tocmai de el nu pomenim niciodată.

O operă de artă este o fiinţă, căreia insuflătorul de viaţă nu este, nu poate fi decât talentul. Fără această flacără de viaţă, flacără mai misterioasă şi mai nedefinită decât chiar razele lui Roentgen, poţi căpăta lucruri artificiale, nu opere artistice, şi nimic nu e mai altceva, faţă cu artisticul, decât artificialul.

Între artistic şi artificial este aceeaşi deosebire ca între madama care percepe la intrarea unui Panopticum taxa de 50 bani şi figurile de ceară dinăuntru.

*

Pentru a face o operă de artă, o operă viabilă, trebuie talent, talent şi iar talent. Am zis într-adins viabilă, pentru ca dintru început să eliminăm din discuţie ideea de durabilitate atât de străină în discuţie. Adesea literaţii fac greşeala (după părerea noastră, mare) de amestecă, în cercetările lor despre creaţiuni intelectuale, întrebarea: opera aceasta rămâne? Cât timp va rămânea? Aşa întrebări sunt absolut afară din chestie. Întrebarea noastră, faţă cu o lucrare de artă, nu poate fi decât aceasta: opera aceasta *vieaza?* Căci încă o dată, dacă are viaţă, aibă-o pentru azi, mâine sau pentru veacuri – ea va fi trăit, asta e condiţia fiinţei: viaţa, nu e durata vieţii.

Mă rog, între o insectă care trăieşte o singură zi la umbra unei piramide eghiptene şi piramida aceea, care este deosebirea cea mai adâncă; Dimensiunile? densitatea şi soliditatea structurii materiale? Durabilitatea în timp? Desigur nu. Deosebirea cea mai adâncă între ele e că insecta e vie, iar piramida nu.

Piramida e de granit, insecta de nişte ţesuturi mucoase; insecta d-abia se vede, şi piramida e piramidală; insecta, născută azi dimineaţă, va muri deseară; iar piramida e o veche cunoştinţă a soarelui, şi poate va sta neclintită şi rece pe temelia ei până mult după ce soarele va fi

încetat a-i mai putea trimite măcar o rază de căldură şi de lumină. Da, dar piramida stă şi va sta; iar insecta va muri, însă trăieşte.

Aşa e şi cu opera de artă. Ea trebuie să trăiască, să vieze, şi ca toate fiinţele va avea şi ea o durată în timp. Nu am putea cu toate astea să ducem prea departe comparaţia aceasta, fiindcă ne-am lovi de o deosebire mare care există între fiinţa propriu-zisă şi fiinţa operă de artă.

E o ciudată deosebire!

Opera de artă are căpătată insuflarea de viaţă de la talent. Viaţa aceasta însă este numai latentă: pentru ca să devie patentă, trebuie concursul unei inteligenţe, unei priceperi şi judecăţi ale altuia.

Într-un sâmbure, viaţa stă ascunsă vreme îndelungată, pândind, cu o răbdare mai presus de multe încercări, condiţia exterioară propice pentru ca să ţâşnească la lumină, să încolţească, să crească, să dea roade şi seminţe altele pentru o mai departe viaţă. Ceea ce sunt căldura, lumina şi umezeala pentru sământă, este priceperea şi judecata omenească pentru opera talentului omenesc.

Precum un bob de grâu găsit peste cinci mii de ani în sicriul unei mumii eghiptene, semănat în pământ bun, reînvie ca şi bobul cules anul trecut, asemenea o operă de artă viabilă, după o părăsire şi uitare de veacuri, reînviază iarăşi la căldura ochilor pricepuţi. Sub cazmaua lucrătorului prost, care sapă să-şi croiască un drum, sar ţăndări de marmură; el ar merge mai departe cu fapta lui distrugătoare, dacă altcineva nu i-ar opri mâna; căci fiinţa în care loveşte cazmaua doarme ascunsă, n-are încă glas să strige. Ea a adormit de când cei din urmă ochi pricepuţi şi-au întors privirile de la dânsa; dar la cea dintâi privire a altor doi ochi pricepuţi, ea se va deştepta sigur şi, cu o nouă şi întreagă putere de viaţă, va chema la dânsa o lume.

Câtă vreme n-au dormit capodopere, atârnate într-un ungher pe peretele unei taverne, înecate în fumul lulelelor proletare! Doi ochi pricepuţi le-au redeşteptat la viaţă. Se scoate se-nţelege din discuţie cazul de distrucţie materială completă. Cărţile unice din biblioteca Alexandriei, templul minunat de la Efes şi altele s-au dus de-a binele fără putinţă de reîntoarcere, ca şi boabele de grâu dintr-un lan dat pradă flăcărilor.

*

Dar să ne întoarcem la talent. Ce este talentul?

De! aceasta este nu prea uşor de spus, dar poate nu de tot imposibil. Mai întâi, nu trebuie să ne grăbim. Apoi, voi cere voie cititorului să amânăm răspunsul la această întrebare până ce vom fi dat un răspuns la o altă întrebare şi anume: ce este *lipsa de talent?*

Orice suflet de om, fie acesta un guşat, fie cel mai rafinat artist, are o coardă întinsă, gata să sune, aşa ca să-l mulţumească până la un grad ce s-ar putea numi fericire, la contactul unor anumite

împrejurări.

Guşatul, mâhnit cine ştie de ce, moţăie seara pe prispa colibei, cu ochii jumătate închişi, cu figura gravă, care n-ascunde, poate, niciun gând. Atunci, în faţă-i se ridică încet de peste coama dealului discul lunii, iar dintre prunii din grădină porneşte deodată recitativul ameţitor al privighetorii. La aceste atingeri materiale, guşatul ridică fruntea, îşi perde gravitatea normală, deschide ochii mari la lumină, apleacă urechea şi ridică degetul către locul de unde vine cântarea, zâmbind luminos cu inefabila satisfacţie a dobitocului pe care ai nemerit să-l scarpini tocmai unde-l mănâncă: e bine – e frumos!

A sunat coarda dinăuntru, şi el a auzit-o. Nu cântarea neînţeleasă a privighetorii, nu razele reci ale lunii i-au făcut mulţumirea, ci sunetul coardei din'năuntru, la lovirea acelora. Dar luna merge înainte pe calea ştiută, privighetoarea tace, şi guşatul adoarme, – cântarea coardei din'năuntru a încetat. Poate oare guşatul să ne arate cu vreun procedeu intelectual cam ce a fost, nu cântecul privighetorii, nu razele lunii, ci acea cântare misterioasă interioară care l-a mulţumit atâta? Poate, cum am zice, să ne întoarcă în afară şi nouă ceva din iritarea lui interioară, care pentru noi, oameni ca şi el, cu suflet ca al lui, este cel mai important fenomen al naturii?

Desigur că nu. Oare de ce? Fiindcă, deşi este înzestrat cu facultatea iritării aceleia, ca noi toţi, nu are darul, virtutea, ca unii dintre noi, de a o răstoarce prin procedeu intelectual priceperii altora.

Într-un cuvânt, pentru că n-are talent.

Lipsa de talent este incapacitatea de a găsi formula de comunicare intelectuală exactă a simţirii ce ne-au produs-o împrejurările materiale.

Pe această cale, deşi de ocol, credem c-am ajuns aproape de dezlegarea primei întrebări.

*

După mişcarea guşatului nostru, după fiorul de caldă mulţumire care l-a trezit din aromeală, noi am văzut destul de sigur că în sufletul omului s-a petrecut ceva minunat – ceva, pe lângă care şi razele de pe coama dealului, şi cântecul din grădina cu pruni, sunt ca arcuşul pe lângă sunetul vioarei, nişte simpli agenţi brutali de iritare. Arcuşul l-am văzut; coarda desigur a sunat – uitaţi-vă la figura iluminată a omului. Ce folos însă? Ea singură s-a auzit pe sine, fiindcă a sunat îngropată în adâncuri ascunse; calea de acolo până la noi este închisă; de acolo până la noi nu poate sosi cea mai mică vibraţie. Dar nouă nu ne trebuie să vedem numai vioara şi arcuşul; ceva mai mult, nu ne trebuie chiar deloc să le vedem; nouă ne trebuie să auzim sunetele coardei. Guşatul este o vioară care nu se aude, arcuşul nu e bun la nimic.

Să lăsăm dar la o parte instrumentele acestea inutile nouă, şi să

căutăm altele. Să alergăm la o veche vioară, a cărei binefăcătoare sonoritate e totdeauna gata să ne mângâie sufletul până în cele mai profunde şi tainice cute. Ia să vedem noi, cum răsună acest nobil instrument când îl atinge arcuşul. Ia să auzim *Sonata Lunii!* Să ascultăm!…

Ei!? Străiucit-au vreodată aşa de dumnezeieşte razele reci ale lunii cum strălucesc aceste luminoase şi calde sonorităţi? A înaintat vreodată discul ei pe calea eterată cu solemnitatea cu care curg valurile cântării acesteia?

Dar Sonata s-a terminat. Să lăsăm să se stingă dulce emoţia înaltă ce ea ne-a produs-o şi să trecem la altceva.

Într-o şcoală de mahala, se zbat claie peste grămadă o mulţime de mici cetăţeni, unul mai rău crescut decât altul, făcând un zgomot haotic. Deodată uşa se deschide şi dl. profesor intră. Dl. profesor este un om foarte rău şi are un nas foarte comic. Copiii râd de nasul lui domnul; dar dânsul mai are şi o riglă în mână, şi astfel, îndată ce d-sa îşi arată nasul pe uşă, zgomotul haotic, ca prin farmec, stă înţelenit locului, întocmai ca zbuciumul talazurilor la încruntarea lui Neptun, sau mai bine ca scârţâiala unui greiere pe care-l striveşti scurt sub talpă.

E linişte acuma deplină. Ochii diavolilor joacă de pe cărţi la nasul profesorului şi înapoi. Nasul acela! Toţi îl ştiu; toţi îl admiră, toţi simt nespuse încântări privindu-l. Cât au petrecut ei cu nasul acela! astfel că nu ar putea ei singuri spune cu siguranţă, ce vor simţi mai mult când, trecând în altă clasă, nu vor mai avea pe Domnul: bucuria că au scăpat de rigla lui reglementară sau părerea de rău că i-au pierdut nasul?

Aşadar, ce bine ar fi să poată – dacă s-ar putea – şi să scape de riglă şi să păstreze minunatul nas! În adevăr, minunat! fiindcă acum îndată o să vezi, cititorule, că acest nas este ceva de o importanţă colosală, de o importanţă tot aşa de mare ca şi luna de pe cer. Cum asta? Fiindcă şi el, ca şi luna, poate fi un arcuş căruia nu-i trebuie decât o vioară bună ca să scoată o cântare uimitoare.

Toţi, toţi copiii din acea şcoală sunt încântaţi de nasul profesorului. Dar iată că unul dintre ei, jucându-se prin curte, găseşte o bucăţică de cărbune moale. Ce-i dă diavolului prin cap? Ridică binişor cărbunele de jos, merge furiş la zidul din dos al institutului, trage o linie, încă una, alta, mai şterge, rade, adaugă; e gata – un nas şi o riglă.

Atunci aleargă, stânge repede pe toţi camarazii împrăştiaţi la alte jucării şi-i duce la o potrivită distanţă de opera de artă. Toţi rămân uimiţi în faţa ei, cu privirea ţintă. Cu cât privirile s-aţintesc mai dinadins asupra semnelor negre de pe peretele alb, cu atât acestea devin mai calde, şi cu cât acele priviri se adâncesc, cu atât urmele de cărbune înviază. Încet-încet, ele încep să mişce, se dezlipesc binişor de

perete, apoi se desprind de tot. Iată-le cum pornesc din loc cu putere deplină de viaţă, cum se apropie în faţa privitorilor, cari râd cum n-au râs niciodată: este Domnul! Domnul!! Acesta este Domnul adevărat!… fiindcă e numai ceea ce ne trebuie de la Domnul – el puţin ne importă – ce simţim noi la vederea lui, aceea importă, şi aceea o avem aci întreagă. Coarda din sufletul cel mititel şi răutăcios nu numai a sunat, s-a făcut şi auzită.

Şi astfel copiii nu mai râd acuma în clasă ca mai nainte când văd pe dl. profesor; nasul acela nu mai are vechiul succes; el a fost redus la importanţa lui reală – un simplu arcuş. Băieţii ard de nerăbdare să treacă ora, ca să meargă la zidul din dos; acolo e ce e, acolo se aude cântarea cea miraculoasă.

Ei! – ziceam adineaori, după terminarea sonatei – strălucit-au vreodată aşa de dumnezeieşte razele reci ale lunii cum strălucesc aceste luminoase şi calde sonorităţi? A înaintat vreodată discul ei pe calea eterată cu solemnitatea cu care curg valurile cântării acesteia?

Vă întreb acuma, în faţa zidului mânjit cu cărbune: ei! fost-a vreodată rigla Domnului aşa de băţoasă şi nasul d-sale aşa de comic?

*

Care va să zică, pe câtă vreme sufletele omeneşti în genere sunt iritabile la atingerea naturii, numai unele alese sunt în stare să întoarcă în afară, ca un fenomen deosebit, pentru înţelesul altora, iritarea ce au suferit-o. Toţi suntem iritabili; expresivi sunt numai unii.

Oricare ar fi materialitatea acestui deosebit fenomen, adică felul material al expresiunii, o condiţie neapărată pentru ajungerea scopului ei este înţelesul uman.

Sunete, cuvinte, linii şi colori, forme – viaţa nu consistă în ele chiar, în materialitatea lor, ci în intenţiunea de a deştepta, prin înfăţişarea lor, un înţeles. Intenţiunea – aceasta este esenţa vieţii; expresia este numai organismul ei material.

Precum vedem, trebuie iarăşi să ne întoarcem la vechea noastră comparaţie între opera de artă şi fiinţa vie.

La fiinţa vie, organismul material este aşa întocmit, încât niciun organ îndeosebi nu e independent, şi n-are niciodată o funcţie de sine stătătoare; organele au importanţă prin anumitul concurs ce-l dau pentru menţinerea întregului complex; oricât ar fi, unul chiar absolut indispensabil, şi altul nu tocmai, menţinerea întregului complex este mijlocul, scopul este viaţa; fără de dânsa, organele nu mai au raţiune de a fi; ele se desfac, se risipesc şi se topesc în largul naturii, dacă nu mai pot susţine o viaţă deosebită.

Tot aşa şi cu opera de artă.

Expresia – adică forma exterioară, organele materiale – nu are raţiune de a fi dacă nu face să trăiască o intenţiune.

Natura are o lege care o obligă să alcătuiască elementele aşa potrivit

încât, din echilibrul şi concursul organelor materiale, să se poată menţinea flacăra vieţii. Atunci când natura, în zorul nepătruns al vastei sale fabricaţiuni, scoate, din distracţie ori din pripă, o rea întocmire de organe, improprie intenţiei de funcţionare, ea se grăbeşte să spargă exemplarul, aruncă fărâmăturile monstrului neviabil în topitoare, pentru ca să le toarne mai târziu într-un tipar normal.

Aceeaşi lege pentru opera de artă ca pentru fiinţe.

Dacă expresiunea formală nu poate îmbrăca potrivit intenţiunea, opera este un monstru neviabil: expresia se topeşte-n vânt, ea nu însemnează nimica; fiindcă nu ea este scopul, ea este mijlocul, şi ca atare, în cazul acesta, nu poate servi la nimic.

Aşadar: potrivirea organelor cu viaţa, în natură – potriveala expresiunii cu intenţia, în artă.

Precum dar viaţa nu poate în natură să îmbrace decât o structură, de dimensii, de proporţii şi relaţii de economie intimă, supuse imperiului necesităţii, asemenea intenţiunea artistică, pentru existenţa şi menţinerea ei proprie, trebuie să îmbrace o formă de expresie, o structură materială cu dimensiuni, proporţii şi relaţii de economie intimă absolut necesare.

De câte ori considerăm bine fenomenul ce-l numim viaţă, rămânem pătrunşi de un adânc sentiment de uimire. Cea mai infimă creatură este o revelare a unei infinite puteri, a unei incomensurabile şi eterne voinţe – fie acel fenomen o râmă oarbă, care se târăşte lipicios pe un palmac de mocirlă în umbră, fie cuceritorul care, din înaltele zăpezi ale Alpilor, arată legiunilor de biruitori, cu degetul poruncitor, fericitele câmpii ale Italiei sclipind în razele soarelui.

Un sentiment analog ne cuprinde în faţa unei opere de artă, fie ea cât de infimă sau cât de grandioasă, fie nasul şi rigla de pe zidul din dosul şcoalei de mahala, fie *Sonata Lunii* – şi una şi alta ne pătrunde prin revelarea unei infinite puteri, unei incomensurabile voinţe.

Şi pentru aceea, acelaşi atribut se cuvine să acordăm şi uneia şi alteia dintre aceste două puteri – pe amândouă le numim egal, şi cu drept cuvânt, creatoare.

A crea – a apuca din haosul inform elemente brute, a le topi împreună şi a le turna într-o formă, care să îmbrace o viaţă ce se diferenţiază într-un chip absolut hotărât de tot ce nu este ea – aceasta este puterea naturii şi a artistului.

Şi această putere, la artist o numim talent. Talentul este deci puterea de expresivitate ce o au îndeosebi unii, pe lânga iritabilitatea ce o au toţi.

*

Ni se întâmplă adesea să citim o carte, să ascultăm o dramă sau să privim o pictură, şi, cu toată bunăvoinţa cu care căutăm emoţiunea binefăcătoare ce o aşteptăm de la opera de artă, emoţiunea nu ne

poate prinde. Este o lungă epopee sau o povestire extraordinar de îngrijită; este o dramă de un scenariu strict şi de un lux de debitare superior; este un tablou colosal de o corectitudine de desen şi de un colorit bogat şi exact. Totuşi, impresia ce ne-o fac este cu totul lipsită de puterea zguduitoare, de virtutea emoţională.

Din contra, auzim patru versuri populare, în cari prozodia este cu desăvârşire nesocotită, rima imposibilă; vedem o scenă de clovni de o simplicitate cât s-ar putea mai primitivă, ori un cap afumat de sfânt bizantin, care şade băţos între două coloane, – şi găsim la ele, fără multă osteneală, aceea ce nici epopeea sau povestirea, nici drama, nici tabloul, de cari am vorbit mai sus, nu ne-au putut da.

Oare de ce? fiindcă, la aceste trei modeste produceri din urmă, expresia materială a îmbrăcat exact o intenţiune, şi astfel operele acestea sunt viabile; pe câtă vreme la cele trei de mai sus, expresia bogată, aparatul material exterior, a fost goală de intenţie; în cazul cel mai bun, intenţia a fost prea puţin puternică în raport cu covârşitorul aparat exterior; sufletul, dacă nu de tot nul, a fost prea mic şi organismul prea mare, ci între organism şi viaţă trebuie să fie absolută potriveală.

Într-o scenă de clovni, a cărei intenţie ar fi, de exemplu, o păcăleală puerilă, cei doi artişti întrebuinţează salturile lor, vorbele lor, toate mişcările lor, numai şi numai întrucât ele stau în legătură necesară cu intenţia, cu păcăleala. Orice suprimare a vreuneia din părţile aparatului acestuia exterior ar fi păgubitoare, fiindcă fiecare parte e un organ necesar pentru comunicarea intenţiunii, şi prin suprimarea aceea s-ar trunchia înţelesul.

Pe câtă vreme dintr-o dramă a unui mare poet liric se pot şterge multe şiruri, nu numai fără pagubă, ci chiar poate cu folos. Din scena clovnilor nu poţi suprima vreo parte, precum nu poţi ciunti dintr-o fiinţă vie organele absolut necesare vieţii; din drama marelui poet poţi da afară foi întregi, precum dintr-o grămadă de obiecte neînsufleţite poţi separa o parte fără a le strica esenţa.

Într-o scenă memorabilă a lui Victor Hugo, nobilul hidalgo Silva prinde la fidanţata şi pupila lui, mândra Dona Sol, pe doi cavaleri. Pe toţi sfinţii Castiliei şi Aragonului! Doi! Măcar unul! şi tot era prea mult! Ce face nobilul Silva, bătrânul ofensat? Credeţi că trage spada să pedepsească repede pe acei cutezători? Nu! El se gândeşte să-i pedepsească cu mult mai aspru: le citeşte un lung discurs istoric moral, în care face lista cronologică a isprăvilor şi vitejiilor marilor lui strămoşi, ale căror portrete sunt atârnate în salonul unde s-au întâlnit cei doi rivali, regele Carlos şi banditul Hernani.

Aceştia stau în picioare împreună cu femeia vinovată, şi ascultă… şi ascultă; câteodată unul din ei cutează să facă o mică întrerupere, să zică şi el măcar o vorbă de scuză – numaidecât asprul Silva exclamă:

„Taci! nu mă-ntrerupe!” şi-şi urmează mai departe pomelnicul.

Dar e Victor Hugo? Da. Dar versurile sunt admirabile? Făr’ndoială. Însă ce are a face? Victor Hugo e un mare poet liric, un cugetător şi mai mare, şi versurile lui sunt minunate. Asta nu împiedică drama lui să fie lipsită de viaţa pe care scena clovnilor o are. Acea scenă trăieşte, iar *Hernani* nu; şi anume fiindcă acea scenă nu poate fi trunchiată fără pagubă, iar din *Hernani* poţi tăia, ba chiar cu folos, şi pentru dramă şi mai ales pentru auditorul priceput, patru din cinci părţi, şi *Hernani* tot *Hernani* rămâne.

Cât n-ar câştiga, de exemplu, dignitatea nobilului hidalgo, dacă dânsul ar avea buna inspiraţie să renunţe la academicul discurs, care prelungeşte din cale afară o situaţie atât de penibilă şi de umilitoare, şi pentru el, şi pentru nobilii castilani din pereţi, şi pentru publicul din sală!?

Cu cât mai mult spune el, în supărarea lui, şi tot spune, cu atât noi înţelegem mai puţin; fiindcă noi nu înţelegem o operă de artă din mult, ci din ceva, înţelegem un ce dintr-un cum. Astfel, putem de la sunete căpăta impresia luminii de lună. Cine iubeşte muzica, şi e deprins să o înţeleagă, are să vază desigur lumină la atingerea lui s*ol diez* al melodiei dupa cele patru tacte introductive ale celebrei sonate.

Când Othello turbă de închipuita trădare şi se plimbă de colo până colo, ca o fiară nebună, mai are vreme să ţie discursuri?

Închipuiţi-vi-l pe „stupidul turc” venind în faţa scenii, luând o poză demnă şi începând să ne debiteze o tiradă în care să enumere mai întâi toate suferinţele sufletului său şi apoi toate torturile imaginabile cu cari proiectează să pedepsească pe nenorocita Desdemona! Toate comparaţiile între starea sufletului său cu torturile Tartarului, toate blestemele retorice, toate ameninţările de lux poetic, ne-ar face să dăm din umeri şi să zicem:

„Maurul acesta nu e gelos ca un maur ce se respectă, e numai un lăudăros oriental!”

Şi din momentul acela, n-am mai purta deloc grijă de soarta năpăstuitei veneţiene.

Căci, din două una: ori e în adevăr gelos până la cumplita crimă, şi atunci n-are vreme să mai ţină discursuri, şi mai cu seamă kilometrice, şi încă în versuri distilate; ori, dacă le ţine, şi-a scos tot focul de la inimă, şi n-are să se mai potrivească, la urmă, crima deloc. Prin urmare, ori crimă fără discurs, ori discurs fără crimă.

Othello, deşi „turc stupid”, o ştie bine aceasta şi, fiindcă lui crima îi trebuie, renunţă la discurs, şi foarte cuminte face.

O vorbă numai, o vorbă, al cărei miez este mai substanţial decât ar putea fi conţinutul a o sută de versuri alambicate: *„Cum*, să-i omor?”. Atâta numai poate scoate din gâtlejul înecat de turbare: *„Cum?”* Şi din această scurtă întrebare noi vedem limpede că tragica soartă îi

aşteaptă şi pe ea şi pe el.

Da, zic unii, dar stilul francezului e unul şi al englezului altul.

Iată greşeala mare: a confunda stilul cu maniera. Între stil şi manieră este aceeaşi deosebire ca între organismul necesar al fiinţei vii şi structura voită a lucrului artificial.

*

Iată două piese de teatru, două tragedii. În amândouă avem aproape aceeaşi fabulă: doi fraţi – unul bun, blând, prostuţ, onest, devotat tatălui şi fratelui; celalt, rău, făţarnic, invidios, intrigant, urând de moarte şi pe tată-său şi pe frate-său. Cel mai rău profită de buna credinţă a naivului bătrân – ţese o intrigă infernală şi perde pe cel mai mic în ochii tatălui.

Într-una din piese, horopsitul, victimă persecutată, o ia razna în lume şi fuge în pădure, unde trăieşte într-o vizuină ca un pustnic nebun. În cealaltă, horopsitul, desperat, îşi ia lumea în cap şi se face tâlhar de codru. Şi într-una şi într-alta, tatăl lesne crezător cade la rându-i victima mişelului intrigant.

Ia să vedem acuma ce fac cu această fabulă doi artişti deosebiţi.

Unul ne aruncă înainte persoanele fabulei şi le dă drumul să facă orice vor voi ele, cum le-o tăia capul şi cum le-o îndemna inima: să facă în fine tot ce sunt în stare să facă.

Celălalt ne prezentă persoanele dându-le misiunea imperativă de a ne spune cum sunt ele.

Primul, o dată ce le-a dat drumul persoanelor sale, nu se mai amestecă deloc, nu mai face nicio presiune morală asupră-le. El nu se mai interesează de soarta lor, de succesul sau peirea lor: le lasă-n voia întâmplărilor, aşa cum le-a făcut Dumnezeu, să-şi împlinească fiecare scrisul ei.

Cel d-al doilea, din contră, e foarte gelos de soarta persoanelor lui: o singură clipă nu le slăbeşte; se ţine pas cu pas de ele. Le ocroteşte, le persecută, le laudă, le critică, le admiră, le ajută să iasă din încurcătură, să răspunză la enigme, să dezlege şarade, le recompensează şi le pedepseşte.

Dacă, la cel dintâi, doi inşi se ceartă şi cât p-aci să-şi verse sângele, el se dă cuminte la o parte, lăsându-i să-şi împarţă părul cu furca. În cazul analog, cel d-al doilea, după ce că-i pune cu dinadinsul să se certe, apoi tot el se amestecă de-i împacă; ba, ori ajută pe cel mai slab ca să covârşească puterile celui mai tare; ori, dacă este mai simpatic acesta, îi mai dă ajutor pe dedesubt ca să-l zdrobească pe acela cu aesăvârşire. În fine, bietele persoane, bune rele, cum ar fi, în loc *să facă* necontenit ce i-ar îndemna firea lor, sunt osândite *să spună* mereu aceea ce le suflă autorul. S-ar putea zice că persoanele acelea, dacă în adevăr ar exista, şi-au găsit beleaua cu introducătorul lor în faţa lumii.

Într-un cuvânt, la persoanele celui dintâi artist, avem o continuă

confirmare a vieţii; iar la ale celui d-al doilea un torent continuu de afirmări exterioare, fără vreo confirmare interioară.

Oricine, credem, a înţeles că am vorbit despre Glocester cu fiii săi şi despre bătrânul Moor cu Franz şi Carol.

Vorbeam de stil şi manieră. Iată – la cei dintâi e stil, la cei din urmă, manieră.

*

Cine înţelege ce este arta, orice i-ar spune aşa-numitele sentinţe fără apel ale opiniei publice, nu se va putea un moment amăgi asupra deosebirii fundamentale dintre stil şi manieră.

Să încerc a ilustra această propoziţie.

Vedeţi colo pe câmp, în revărsatul zorilor, o umbră cenuşie… Este un om… poartă la subţioară un baston, ori cine ştie ce, discret aplecat spre pământ. Vedeţi-l… Cu ochiul umbrit de pălărie, ţintă-nainte, caută să apuce o cât mai largă zare. Uitaţi-vă ce stângaci păşeşte, cum se furişează de domol şi de sfios, cum evită orice pas precipitat, orice zgomot, orice atitudine ameninţătoare care ar trăda cumva vreun gând rău.

Dar, ia să ne întoarcem privirea în partea astălaltă, între zarzavaturi. Iată o altă apariţie. Foarte încruntat, un uriaş cu mâinile întinse în sus, ţinând în dreapta un toroipan ridicat. Priviţi-l cum stă mândru şi ţeapăn, hotărât să zdrobească pe oricine s-ar apropia… Poartă o legătură enormă pe cap şi e drapat ca un suveran african în veşminte bătătoare de departe la ochi. Ce grozavă înfăţişare!

Ce este acea umbră cenuşie din câmpie? Ce este băţul pe care-l ţine aplecat la subţioară? Ce este în capul de sub pălăria aplecată bine pe ochi? Băţul e o puşcă şi-nnăuntru-i moartea; sub pălărie e un gând limpede şi rău. Umbra aceea stângace şi sfioasă este un dibaci şi îndrăzneţ vânător. Vai de prima victimă pe care o va întâlni! cu cât mai târzie va fi întâlnirea, cu atât mai vrăjmaşă şi mai socotită lovitura!

Ia să vedem acuma şi pe voinicul fioros care păzeşte zarzavaturile. Ia să avem puţin curaj. Să ne apropiem binişor de el, să vedem ce are să facă… Iată că nu ne face nimica… Ne lasă să-i luăm din mână toroipanul de scaete, ne îngăduie să-l dezbrăcăm de veşmintele lui pompoase, să-i smulgem de pe cap turbanul de paradă… Acum l-am despuiat de tot. Ce am aflat oare dedesubtul groaznicului aparat? – O cruce de prăjină cu braţele-ntinse, legate cu un crâmpei de funie de tei, purtând în vârf drept cap o veche oală spartă… Era un popondeţ!

Ce ageamii trebuie să fie păsărelele ca, de veacuri după veacuri, să se mai sperie de aceeaşi oală spartă, de aceeaşi cruce de prăjină, de acelaşi primitiv artificiu!

Exact acelaşi lucru se petrece în artă.

Ce ageamiu trebuie să fie spectatorul sau cititorul care nu ştie să

caute ce se ascunde sub aparatul exterior al unei opere de artă, şi care cască gura cu bună credinţă în faţa unui torent de afirmări fără o picătură de confirmare – confundând astfel maniera cu stilul!

*

Un tânăr de umilă extracţiune, vagabond muritor de foame, om de un temperament exaltat şi de un spirit de tot excentric, dar o inimă excelentă în fond, se înamoreaza din vedere, la o procesiune regală, de Regina – nu de regina nu ştiu care… de Regina Spaniei! Nebunul are curaj să înfrunte sentinelele, să sară noaptea zidurile parcului regal ca să depună, pe banca unde stă de obicei Regina, bucheţele de nişte flori cari a aflat el că-i plac cu deosebire strălucitei adorate. E un amor smintit, mortal!

Nebunul are noroc să ajungă, printr-o intrigă de curte, aproape de strălucita adorată, să devie prim-ministru al unui rege care veşnic lipseşte de lângă regina, umblând la vânătoare. Ce face înamoratul nostru?

Credeţi că-şi dă măcar osteneala să aibă o întrevedere mai de aproape cu femeia, care e foarte dispusă să nu-l trateze cu prea multă răceală? Aş! Lasă amorul pe altădată şi se apucă cu dinadinsul să stârpească abuzurile celorlalţi miniştri, într-o şedinţă solemnă, prinzându-i cum se ceartă la împărţeala jafurilor din averea regatului, le face o grandioasă morală patriotică, maltratându-i în vreo două sute cincizeci de versuri. Precum declama când l-am văzut întâia oară că are să moară pentru Regina, aşa declamă acuma, că nu se lasă nici mort până nu va regenera finanţele compromise şi administraţia coruptă ale Spaniei.

A înţeles cititorul, că vorbim de *„ce pauvre ver de terre amoureux d'une étoile",* celebrul lacheu al lui Don Salluste, mirificul Ruy-Blas, care, ministru atotputernic, în loc să bage-n fundul pământului de viu pe infamul intrigant, cum îi era mai uşor decât a se şterge la nas, i se dă acestuia legat de: mâini şi de picioare, numai şi numai de hatârul autorului!

Poftim acum de ce s-apucă eroul nostru! Când era lihnit vagabondul, sărea zidurile castelului sfâşiindu-şi în ţepele de fier carnea slabă de foame şi primejduindu-şi de mii de ori o viaţă păcătoasă, numai ca să aducă iubitei lui floricele. Acum, e ministru magnific, şi numai o uşă secretă îl desparte de femeia adorată, şi totuşi nu vrea s-o deschiză, fiind ocupat să dea consiliului de miniştri flori de retorică.

*

A! sfântă retorică!

Cu multă pietate mi-aduc aminte de savantul *Cours français de Rhétorique,* prima ţâţă de la care am supt laptele ştiinţei literare.

Minunată carte! şi ce bucurie mi-a făcut să aflu că principiile şi

metoda bătrânului meu curs francez, în a nu mai ştiu a câtea ediţie, şi, de astă dată, în limba noastră maternă, hrăneşte şi azi, tot aşa de bine ca pe vremuri, inteligenţele tinerelor generaţiuni de la noi, cari-şi închină viaţa lor frumoaselor litere.

Din acest curs bătrân, dar totdauna verde, al cărui imperiu nu i-l poate uzurpa nicio inovaţie, am învăţat şi învăţăm nenumăratele feluri de stiluri – stilul… clar, concis, pompos, uşor, măreţ, simplu, sublim, patetic, larg, ornamentat, chiar înflorit şi alte multe. Tot dintr-însul am învăţat, ce sunt figurile sau tropii, cum se cheamă luarea totului drept parte şi a părţii drept totul, a omului drept locu-i, a locului drept omul ş.cl., în fine toate subtilele deosebiri formate între sutele şi miile de feluri a se exprima ale omului.

Toate stilurile le putem învăţa din savantul meu curs francez, afară numai de unul singur, – dar poate că de acesta nu simt încă nevoie tinerele noastre generaţiuni de literaţi.

Era o excelentă şcoală de croitorie cursul meu cu deviza clasică *le style c'est l'homme,* unde am învăţat să croiesc fel de fel de haine, să le cos, să le brodez, la nevoie să le cârpesc, să le repar şi să le scot petele; dar unde niciodată n-am aflat anume pentru uzul practic al cui sunt acele minunate şi deosebite veşminte; şi, necunoscând muşteriul, se-nţelege că n-am învăţat nici cum se ia măsură. Am învăţat croitoria fără a mă gândi o clipă că este o artă al cărei scop ar fi să îmbrace trupul cuiva.

Aşa, când am ajuns şi eu calfă şi am voit să lucrez pe seama mea, când mi-a venit şi mie un muşteriu, o idee, să-mi ceară o haină ca să se poată prezenta în lume, am pus mâna aiurit în grămada de veşminte, şi am trântit în capul blond şi buclat al unui copilaş de prinţesă o mantie largă de pelerin nespălat, în spinarea unui arlechin şui o largă purpură imperială, iar pe umerii mândri ai unui tânăr Cezar, o cazacă pestriţă de paiaţă cocoşată.

Şi le-am dat drumul în lume aşa, şi lumea, care judecă pe oameni după veşminte, cum spune înţeleptul Nasr-ed-din-Hogia, a dat de pomană copilaşului prinţesii, s-a prosternat înaintea arlechinului, iar pe tânărul meu Cezar l-a fluierat şi huiduit!

Ce succes!… De ce?

Fiindcă un singur stil a fost uitat savantul meu curs francez să mă-nveţe, unul singur – stilul potrivit, tocmai acela care-mi trebuia, singurul care se poate numi stil.

Nu e decât unul.

Nu ştiu cine a zis o dată în glumă că e foarte uşor lucru să faci o statuă. Nu-ţi trebuie decât o stană de piatră; în sânul ei, tocmai în mijloc, stă închis un Apollo, ca un miez viu care aşteaptă să crape coaja lemnoasă. Ei! n-ai decât să o spargi tu şi să dai drumul captivului… Iei o daltă şi un ciocan şi scobeşti la o parte, încet-încet,

ţandăra cu ţandără, învelitoarea de prisos, şi Apollo apare victorios şi strălucitor. Bagă numai bine de seamă să nu-ţi scape dalta şi să atingi miezul.

Acum, poţi să scoţi pe Apollo păzind turmele şi luminând pe ciobanii primitivi ai Tesaliei, conducându-şi carul, învingând şarpele ori cântând pe lira cu şapte coarde după jertfirea cutezătorului satir; poţi să scoţi deci un Apollo simplu, maiestos, fulgerător sau sublim – asta e o chestie de stil.

— Dar bine, zic eu, care am învăţat pe de rost cursul de retorică; eu ştiu în câte feluri poate să mi se arate fiul Latonei, stilurile toate le cunosc, decât numai un lucru nu ştiu: cum să-i fac statua.

— Dacă nu ştii, du-te de-nvaţă, îmi răspunde glumeţul meu, şi vei vedea (dacă vei fi fost chemat să poţi învăţa) că nu-ţi trebuie deloc să cunoşti toate stilurile; îţi trebuie să cunoşti numai un stil – stilul potrivit, care le încape pe toate spre a se putea potrivi, după nevoie, la orice intenţiune.

Aşa că aceea ce cursul francez îmi spunea că erau deosebite stiluri, nu erau decât variaţia de atribute ale unuia şi aceluiaşi stil, atribute care trebuiesc ţinute în dulap închise, şi îmbrăcate numai, la nevoie. Nenorocire aceluia ce va greşi haina; acela va păţi ce am păţit eu când le-am dat drumul în lume prinţişorului, arlechinului şi Cezarului schimonosit.

*

Până să ne reîntoarcem la cercetarea stilului, câteva digresiuni fără disciplină cred că nu strică.

Noi ştim că, dintre toate fenomenele, acele ce ne interesează mai mult pe noi oamenii sunt mişcările sufleteşti ale omului. Un spirit paradoxal ar putea îndrăzni să spună că sunt două lumi întregi, două universuri. O picătură de rouă limpede ce cade din înălţimile senine, în drumul ei către pământul din care a fost sorbită-n sus, reflectă din pereţii-i tot văzduhul larg. Ceea ce, de la pereţii acestei infime sfere reflectoare, este fără margini în afară, se adânceşte-n năuntrul ei, afundându-se iarăşi fără margini. Acolo, în strâmtul fund, ca şi afară-n larg, sunt iarăşi toţi sorii, toţi luceferii, toate stelele şi calea robilor. De la pereţii ei, în afară o nemărginită lume, – o altă nemărginită lume înăuntru; margine nu e în afară şi ori încotro; asemenea înăuntru, d-a-ndăratele şi ori încotro, margine nu e.

Aşa e şi sufletul omenesc, ca bobul de rouă: o infimă oglindă sferică cu conştiinţa absurdei adâncimi proprii – în afară-i şi-nainte-i, ori încotro, infinitul mare; înăuntru şi d-a-ndăratele infinitul mic. Între aceste două infinituri, între aceste două lumi, e o ciudată şi grozavă deosebire: pe când infinitul mare este ideal deşi palpabil, infinitul mic este singurul real deşi impalpabil. Căzând din înălţimi, oglinda de rouă, în drumul ei, schimbă perspectiva interioară după punctele liniei

sale de cădere: asemenea şi sufletul nostru, în trecerea-i, schimbă în adâncimile sale lumea dinăuntru după schimbările lumii dinafară.

Câţi stropi de rouă între cer şi pământ, atâtea oglinzi mişcătoare şi atâtea ceruri, asemenea câţi oameni atâtea suflete şi tot atâtea lumi.

Şi iată dar de ce, mai mult decât tot universul cel mare, ne interesează universul cel mic; fiindcă, cu cât cel dintâi se înalţă şi se depărtează tot mai mult de noi, cu atât cel d-al doilea se adâneeşte şi ne pătrunde; unul se-ntinde, celălalt se strânge; unul *este,* celălalt *suntem – estele* acela e o idee, numai acest *suntem,* ni-i singura realitate posibilă.

Aşa, pentru înţelesul omului nu-i nimic mai important decât înţelesul omului, fiindcă, prin comunicarea înţelesului la înţeles, realitatea se potenţiază. Infinitul palpabil, dar ideal, se adâneeşte în oglinda sferică şi devine infinitul impalpabil, dar real. Dar oglindit acum dintr-o oglindă întralta. O a doua adâncire, o altă lume şi mai impalpabilă, dar cu atât mai reală. Să luăm două oglinzi sferice: soarele uriaş se strânge în adâncimile uneia ca un punct; din cea dintâi, acest punct se adâneeşte încă o dată în a doua, şi când a ajuns ca vârful acului de albină, atunci aruncă în focarul de reflexie cea mai intensă lumină şi căldură.

Toate aceste schimbări, toate aceste raporturi – între infinitul mare şi infinitul mic, şi apoi între acesta, devenit la rându-i mare, şi cel d-al treilea, care-l potenţiază la rându-i – au totdeauna măsuri fatale din cari nu se iese. Fie oglinda imperfect sferică, neregulată, deformată, burduşită, oricum colorată, ea îşi va păstra ca atare un mod totdeauna acelaşi de oglindire – totdeauna va fi un echilibru, un chip constant de raporturi între *ce* şi *cum* se oglindeşte.

Dar, unde ne ducem cu atâtea ciudate digresiuni fără disciplină? Ne depărtăm prea tare de obiectul vorbirii noastre, de stil… Din contra, iată că am ajuns tocmai la dânsul.

Precum stropul de rouă cade, cade mereu căutând odihnă, asemenea căutând odihnă trece, mereu trece sufletul omului. Şi el e o oglindă sferică, veşnic în mişcare, rotindu-se pe axa ei şi mergând prin spaţiu ca şi corpurile cereşti. Schimbând mereu punctul de perspectivă, echilibrul nestabil şi un chip constant de raport între *cum* şi *ce* oglindeşte îi sunt neapărate ca să poată oglindi.

Pentru aceasta, – pentru a putea păstra echilibrul, – trebuie atât în rotirea cât şi în mersul său, să stăpânească ritmul pornirii iniţiale, ale cărui faze de accelerare sau domolire, de odihnă sau de precipitare, să se facă gradat şi oblu, iar nu smucit şi zdruncinat, pentru ca să nu se strice oglinda fără a-şi putea îndeplini menirea… Numai aşa poate comunica, la rându-i, limpede imaginile ce le primeşte din afară, unei alte oglinzi similare, cu care în treacăt se-ntâlneşte în această scurtă plimbare prin lumina vieţii.

Ritmul – iată esenţa stilului.

*

Mişcările lumii imprimă şi sufletului nostru mişcări corespunzătoare, şi, între aceste două serii de mişcări, raporturile trebuiesc să fie de un chip totdeauna constant; fără de aceasta, echilibrul nestabil, de care am vorbit, nu s-ar mai putea menţine, iar înţelesul nostru, prin urmare, ar deveni imposibil.

Când ne aflăm în faţa unei lucrări de artă, fenomenul mişcării noastre sufleteşti se îndoieşte. Sufletul nostru este solicitat la o îndoită legănare şi, deci, cu atât mai necesar devine echilibrul nestabil, cu atât păstrarea chipului constant de raporturi mai indispensabilă.

Pe complexa claviatură a unei imense orge, un titan maestru-organist lucrează, fără un moment de repaus, un preludiu haotic fără soluţiune. Toate tonurile majore şi minore, toate modulările posibile şi imposibile, cari n-au secret pentru dânsul, le perindează pe simţitoarele clape, şi toate după nişte fatale legi, pe cari el nu le poate călca niciodată, dacă nu voieşte să spargă minunatul instrument. În acel preludiu, el îşi cântă sieşi, se-nţelege şi se place pe sineşi.

Dar iată că un mititel gnom se furişează sub coatele maestrului. Printre degetele titanului, cari toate joacă de colo până colo pe complexa claviatură, mititelul îşi vâră şi el mâinile: nemereşte deschizăturile şi, atingând şi el cu dibăcie clapele, fără să supere câtuşi de puţin, în fuga jocului, degetele marelui maestru, suprapune seriei de acorduri ale preludiului haotic o melodie care, fiindcă e rezultanta acestuia, se potriveşte cu acesta, e realizarea lui posibilă şi raţională.

Ce cuminte, ce dibaci, ce înzestrat şi meşter mai ales trebuie să fie gnomul pentru ca să poată face fără greş un aşa minunat *tour de force!*

Ei! sufletul meu e orga misterioasă: titanul, care preludează fără un moment de repaus până ce orga pierde puterea de a mai scoate măcar o notă, este lumea; iar gnomul eşti tu, tu poetul, tu artistul.

Ia seama bine, gnomule! Ia seama bine la tonul precis, la înţelesul adânc, la ritmul susţinut al preludiului titanic, şi improvizează-ţi în consecinţă melodia clară. Mai ales, fereşte-te nu cumva să atingi degetele foarte simţitoare ale marelui tău acompaniator, care, necăjit că i-ai deranjat lucrarea proprie, s-ar răzbuna pe tine făcându-ţi cântarea ta, printr-un magistral acord ţinut, monstruoasă, absurdă, imposibilă.

Te povăţuiesc, dacă eşti ageamiu, nu-ţi încurca mâinile pe o claviatură aşa de sensibilă, printre degetele unui aşa de statornic şi absolut maestru.

Când din sufletul meu, care e legănat veşnic de mişcarea lumii, tu, poet sau artist, voeşti să scoţi un acord nou, nu trebuie să uiţi că eu nu te pot asculta, te arunc departe sau fug departe de tine, dacă te-ncerci

la ce nu poţi bine, dacă mă sileşti să-mi stric echilibrul nestabil şi astfel să-mi poticnesc înţelesul.

Care va să zică, gnomule, daca asta ţi-este datul tău; dacă tu, improvizatorul, eşti legat de acompaniatorul cel mare, cu care sufletul meu are legături înainte de sosirea ta sub coatele lui, atunci improvizaţia ta melodică este în esenţa ei roaba acompaniamentului. Numai inventivitatea melodică este a ta; liber eşti să-ţi alegi tonul, acordul şi momentul când să intri şi tu cu mâinile tale pe claviatură; liber eşti să construieşti, pe seria eternă de acorduri ale preludiului, infinite jocuri, după generozitatea şi temperamentul fanteziei tale; toate însă trebuiesc să nu iasă din ritmul lui. Aminteri, fie cât de torturată ca structură, cât de variată ca forme, cât de bogată ca întorsături, cântarea ta va fi monstuoasă, absurdă, imposibilă.

Când, în valurile de acorduri pe un ton, lente şi solemne, ale preludiului, tu vei nemeri alt ton şi vei precipita mersul melodiei tale; sau când, pe o cascadă precipitată a lui, vei voi să te opreşti ca să faci o fioritură *ad libitum,* vei fi un gnom prost, care nu poate fi ascultat decât în bătaie de joc, şi care merită luat de ceafă şi aruncat cu dispreţ departe pentru îndrăzneala şi prostia lui, – fiindcă a avut neomenia să intervie cu un *charivari* în sublimul preludiu.

Acea dibăcie de a-ţi strecura cu o potrivită mişcare, în mersul preludiului etern, potrivita ta invenţie melodică de câteva tacte, acea virtuozitate, este aceea ce numim stilul.

Un autor ne povesteşte istoria a doi prieteni, fraţi de cruce, cari se ceartă, se duşmănesc, se bat şi se omoară pentru – o femeie, se-nţelege.

E o veche poveste; nu face nimica însă: daca povestitorul va fi un artist, o vom asculta încă o dată cu plăcere, precum ascultăm totdeauna un cântec din copilărie numai să fie bine executat – lucrurile frumoase nu se-nvechesc niciodată.

Să vedem.

Artistul ne arată mai întâi ce legături strânse erau încă din şcoala primară, între cei doi prieteni, Petru şi Paul; cum niciodată nu s-a dezminţit devotamentul şi stima unuia pentru altul; cum unul a scăpat de la moarte pe altul cu primejdia vieţii sale proprii ş.cl… Dar iată că Petru, care iubeşte foarte gelos pe o femeie, Tincuţa, începe a avea bănuieli în privinţa lui Paul.

Femeia e o femeie ca toate femeile cuminţi: ea nu e nebună să lupte a risipi bănuielile lui; ba, prin zâmbete cu două înţelesuri, prin protestaţii intenţionat stângace, prin lacrimi ostentativ picurate, hrăneşte sistematic acele bănuieli. Femeia îşi cunoaşte bine arta: un bărbat cu cât teme şi bănuieşte, cu atât e mai uşor de stăpânit. Ea ştie că un prieten bun al bărbatului care o iubeşte este totdeauna o mare primejdie pentru imperiul ei; o ruptură între cei doi prieteni,

îndepărtarea importunului, este un triumf neapărat pentru politica femeii, politică de paşnică şi neturburată stăpânire. Pentru a ajunge la acest triumf, femeia are un arsenal întreg de arme; le poate rupe fără succes pe toate afară de una, una supremă, dar absolut sigură.

Tincuţa începe să vorbească cu Petru numai şi numai de Paul: Paul în sus, Paul în jos; Paul e drăguţ, glumeţ, spiritual, nostim, *charmant*. Petru cam începe să ţâfnească. Dar iată, intră Paul: Tincuţa nu poate stăpâni un strigăt şi o mişcare de mulţumire. Cu toate că Paul e foarte grăbit, ea nu-i dă voie să plece: trebuie neapărat să dejuneze cu ei. La dejun, Petru ceartă slugile, cât p-aci să dea cu farfuria în cap jupânesei, pe când Tincuţa şi Paul râd şi povestesc fel de fel de nimicuri. Seara la masă, ea regretă că nu l-a poftit şi pe Paul. N-are poftă de mâncare şi stă pe gânduri cu privirile pierdute; bate toba repede cu degetele pe masă; oftează; se scoală; e nervoasă; plânge tamnisam fără să poată spune de ce. Apoi se culcă, şi adoarme sughiţând. În fine, un cortej întreg de simptome alarmante. Peste noapte, se zvârcoleşte sub opresiunea unui vis urât; geme, dă un ţipăt, şi Petru aude clar, printre dinţii ei cari scrâşnesc, un nume!… Grozav!… „Ah! Paul!”.

Soarta lui Paul e hotărâtă acuma. Petru a mai avut cu amicul său oarecari mici împunsături; de astă dată, ruptura trebuie făcută cu toată pompa. Se-ntâlnesc. Petru foarte-ncruntat îl invită, ca după vechiul lor obicei, să bea o bere împreună într-un colţ discret, pentru că are „să-i spună ceva”… Acuzări categorice şi violente de o parte… protestări de nevinovăţie de alta: şi, vorba înfierbântându-se;

„Mişelule! Trădătorule!… pentru femeia mea…

— Neghiobule! pentru o…”.

Atunci Petru se scoală drept în picioare, ia halba în mână, o ridică d-asupra frunţii vechiului său prieten şi… Câteva puncte…

Şi?… şi?… zic eu în culmea neliniştii.

„Trebuie să spunem (urmează autorul) că Petru era una din acele naturi pasionate cari poartă în adâncul sufletului lor mai multe motive de turburare decât le poate da lumea de afară: ele sunt ca marea. Priviţi-o sub cerul senin, sub pâcla apăsătoare a ecuatorului, când nicio suflare cât de uşoară nu adie d-asupră-i, priviţi-o cum începe-a fierbe; clocoteşte, se umflă, se ridică uriaşă; se zbate, se smacină, tot mai tare şi mai tare, tot mai iute şi mai iute vasta anarhie a talazurilor peste talazuri! Am omorât Zeii! e mort Neptun! n-are cine să le mai înţelenească cu o singură-ncruntare, cu un singur semn. Uitaţi-vă ce zbucium satanic din chiar senin! ascultaţi mugetul acesta zguduitor de ceruri! Corăbier, nu-ţi mai pierde vremea, atât de preţioasă pentru mântuirea sufletului tău! Lasă sforile velelor şi închină-te: adâncul te cheamă nerăbdător! Uraganul năprasnic e în culme! Cine? cine l-a pornit cu aşa grozave porunci? Marea însăşi. Ea se chinuie din

propriul şi profundul ei neastâmpăr. Iată sufletul omului pasionat…”.

— Ce frumos stil! ce minunat! zici d-ta. Iată un model de stil pompos, grandios, sublim.

— Mărturisesc, răspund eu, că n-am prea citit de mult un curs de retorică. Poate că în retorica d-tale oficială aşa lucru să se numească stil sublim; să-mi dai însă voie să-l numesc, cu tot respectul pentru d-ta…

— Cum?

— Stilul prost.

— Ce? Dar ăsta este stilul tutulor poeţilor celebri ca Victor Hugo, Schiller, Lamartine, Bolintineanu…

— Poate fi şi al lui sfântul Ion-Gură-de-Aur, tot cum zic eu rămâne.

— Dar de ce? nu-nţeleg.

— Tocmai fiindcă nu-nţelegi… Dumneata ai uitat se vede că, pe câta vreme noi am privit împreună panorama mirifică a mării numai de hatârul unei uzate şi banale comparaţiuni, ai uitat că, departe de acel impunător spectacol, într-un colţ discret de berărie, amicul nostru Petru stă cu halba ridicată d-asupra frunţii închipuitului său rival. Dumneata nu bagi de seamă, pentru că eşti distrat, că cei doi vechi prieteni sunt osândiţi să mai stea mult în aceeaşi atitudine, ca grupul lui Canova, Teseu răpunând pe Minotaur, fiindcă autorul mai are încă vreo treizeci de pagini de digresiuni, cari se numesc, în critica modernă, *analiză psihologică.*

— Dar atunci, vrei să reduci novela la proporţiile unui simplu fapt divers de ziar, şi romanul la forma strictă a unui raport de agent poliţienesc.

— Ba nicidecum; dar plimbă-mă pe mare la vreme şi cu socoteală. Toate priveliştile mării şi toată banala d-tale ingeniozitate de a-mi compara chinul sufletului omenesc cu al talazurilor îţi sunt gratuite şi mie chiar nule. Eu voi s-auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul… Mă smulgi de lângă el printr-un marafet uzat: îmi opreşti brutal o mişcare pornită; mă plimbi pe la ecuator pornind artificial o alta mişcare de un ritm disparat, şi, pe când eu port grijă de soarta lui Paul, îngheţat într-un colţ strâmt, d-ta cauţi a mă face să plâng soarta unui corăbier pierdut în pustiul talazurilor. Dar ce sunt eu? Ce e capul meu, să te joci cu el ca un copil cu o minge, pe care o bate fără socoteală de toţi pereţii, lovind-o când cu mâna când cu piciorul? Auzi d-ta! pentru ca să-ţi numesc sublim stilul, d-ta să-ncerci a mă face să iau o halbă drept sabia lui Damocles, şi o berărie drept Labirintul, să confund pe Petru cu Teseu şi pe Paul cu Minotaurul!

Ei, nu! stilul care vrea să mă prostească astfel nu-l pot numi sublim; îl numesc altfel.

*

Ţi-aduci aminte, cititorule, de frumoasa poveste bătrână? Un socru

avea doi gineri, unul cărămidar şi altul zarzavagiu. Fetele moşneagului se rugau la Dumnezeu, una, să plouă din destul ca să le crească mari zarzavaturile, alta, să fie secetă ca să li se zbicească mai degrabă cărămizile. „Două sunteţi într-o casă, a zis bătrânul, şi nu vă mai poate Dumnezeu împăca!”. Aşa e lumea noastră, ca fetele acelea peste putinţă de împăcat, pentru că are deodată nevoi diametral opuse: câştigul şi mulţumirea unuia este paguba şi contrariarea altuia.

Iată minunata invenţie a tiparului.

Ce n-ar putea spune un retor, un poet, despre binefacerile descoperirii lui Gutenberg? Dar ea a dat umanităţii oarbe lumina ochilor! dar ea a rupt lanţurile sclaviei! ea a ridicat din uitarea şi părăsirea seculară seminţii ce păreau blestemate la veşnic întuneric şi nenoroc, chemându-le la dignitatea vieţii istorice! ea a îmblânzit fiarele pustiilor! ea a consfinţit Libertatea, Egalitatea şi Fraternitatea! ea a întronat şi apără drepturile sfinte ale omenirii şi ale omului! Mă rog, ce n-a făcut?

Dar eu nu sunt nici retor, nici poet, ca să mă aprinz aşa din chiar senin de entuziasm pentru invenţia tiparului, şi spun d-a dreptul, fără nevoie de puncte de exclamaţie, că ea a fost un mare noroc pe de o parte, dar pe de alta şi o mare pagubă. Acestei invenţii, e adevărat, îi datorim o însemnată parte a progresului material, prin dezvoltarea ştiinţei, prin împrăştiarea multiplă şi repede a cunoştinţelor pozitive; dar tot aşa de adevărat este că pe calea artei literelor, invenţia tiparului nu numai că n-a făcut vreun mare bine, dar a făcut chiar serioasă stricăciune. Iată cele două fete aşa de greu de împăcat ale moşneagului; a plouat din belşug – castraveţii uneia au crescut mari şi frumoşi, dar s-au fleşcăit cărămizile celeilalte.

Invenţia tiparului a dat naştere unei colosale erori, anume: a făcut pe oameni să creează că literatura este o lucrare de utilitate pipăită, că arta literelor este o necesitate imediată pentru societatea umană, că este menită să aduca foloase imediate, practice şi pozitive.

Aşa, s-a confundat cântecul fără folos cu o reţetă de leac sigur, s-a confundat floarea inutilă cu rodul util. Toată lumea s-a pus cu furie pe cultura florilor; n-a rămas palmac de pământ neînflorit, şi turma omenească, dând năvală în vasta livede, s-a apucat să pască cu nesaţiu la flori – flori, flori şi iar flori.

Aşa, nu se mai ştie astăzi deosebi floare de floare; toate sunt bune de păscut: laptele cucului ca şi rara floare a alunului, trandafirul de Siras ca şi floarea scaetului de pe marginea drumului. Şi nu e gură care, rumegându-şi ce a păscut, să nu aibă mica sa exclamaţie de mulţumire, ori de dezaprobare, în orice caz de afirmare a competenţii, sensibilităţii şi autorităţii gustului său personal… Asta-i bună! excelentă! îmi place! asta n-o înţeleg! asta nu are gust destul de picant! Asta trebuia mai coaptă; aste e veştedă! asta e numai pârguită!

Şi asta se cheamă vastitatea literaturii moderne, şi popularizarea artei literelor; toţi o cultivă, toţi o pasc, toţi o rumegă.

Aşa, s-au născut stilurile infinite, şi şcolile, şi autorităţile, şi curentele, şi modele şi reputaţiile. Aşa, precum se zicea odinioară că, pe faţa pământului, nu e o clipă fără o moarte şi fără o naştere, putem zice astăzi că nu e o clipă fără născutul a două flori şi păscutul a trei.

Din vârful munţilor şi până-n fundul văilor, sfârâie roatele tipografilor fără minută de odihnă, vărsând clăi de flori pentru turma rumegătoare, şi tot nu-i pot birui teribila poftă de mâncare, cu atât mai nepotolită cu cât procesul digestiunii este mai zadarnic şi mai fără folos de hrană: o simplă iritare de funcţiuni fiziologice fără urmă de câştig pentru organism – sacâz morfolit şi murdărit degeaba în bale.

De aci, rezultă apoi că florile rare, cari trebuiau să înfrumuseţeze livedea, se perd înăbuşite în belşugul vast al buruienilor, cari trebuiau plivite şi distruse. De aci, rezultă că atunci când vrei o floare, de la care, ca om cuminte, ceri ce poate să-ţi dea floarea, frumuseţe şi miros, iar nu gust şi hrană, trebuie să te întorci la câteva glastre vechi de-acasă: în livede e foarte greu, dacă nu chiar imposibil, să găseşti ceţi trebuie.

„Coetera desiderantur”, astea sunt cuvintele cari ţin loc de „*sfârşit*” după ultima frază neisprăvită a operei clasice, ce ne-a rămas, din nenorocire, trunchiată. *Coetera desiderantur!* precum se doresc braţele perdute ale Venerii, precum se doreşte restul grupului. Unde e tânărul şi uşuraticul Paris? unde e nobilul braţ care primea mărul? unde o fi *coetera* acelea, magistrala încheiare a lui Tacit?

— A! vezi! tiparul! Daca ar fi fost tiparul, îmi zice cineva, nu ai mai dori-o, pentru că ai avea-o.

— Ba nu, răspunz eu; deloc.

Fără tipar, am avut-o, o am măcar până la *coetera desiderantur,* şi mă mulţumesc cu atâta, cu tot regretul pentru cele perdute. Dar dacă era tiparul, o perdeam toată: floarea se perdea, cufundată pentru vecie în vastul noian al buruienilor. N-am încredere în judecata mea până într-atâta, şi cu atât mai puţin în a altora, încât să crez că, dintr-un ocean imens de buruieni, mi-ar putea denunţa o floare nobilă înecată în umbra deasă.

Aşa, încă o dată, rezultatele tiparului pe calea practică şi utilă, sunt incontestabil fericite; pe calea frumoaselor litere însă, ele sunt nenorocite: pe calea d-intâi ne ajută să găsim la sigur; pe cea d-a doua ne face desigur să perdem.

*

Dar ce are a face invenţia tiparului cu cestiunile estetice? Are mult a face, şi despre aceasta s-ar putea scrie mai multe de câte pot încăpea într-un cadru strâmt ca al notiţelor de faţă.

Oricât ar fi cineva de înaintat în vederile politice, oricât ar crede că,

numai din ridicarea necontenită a nivelului intelectual şi moral al unei societăţi, şi numai din treptata egalizare a condiţiilor de trai al indivizilor, poate rezulta ordinea ideală a Statului şi culmea de înflorire a speţei umane – trebuie să recunoască un lucru, că niciodată nu se vor egaliza puterile şi virtuţile particulare ale indivizilor, în lumea viitoare, în lumea pe care cel mai extrem utopist o poate visa, vor fi diferenţe de închipuire, de judecată şi de gust de la individ la individ.

Cel mai extrem utopist nu şi-ar putea, credem, închipui o lume compusă din indivizi absolut deopotrivă la spirit, o lume, în care toţi indivizii să fie egal de talentaţi sau lipsiţi de talent, egal lipsiţi de talent, egal de inteligenţi sau egal de proşti. Mai înţeleg să nu creadă cineva că la un moment dat domnul Voltaire poate fi mai de spirit decât toată lumea; oricine, care se simte mai sigur zicând *noi* decât zicând *eu,* are dreptul să se mândrească de concursul anonim ce el îl dă lumii ca să o facă mai de spirit decât celebrul bărbat. Dar ceea ce n-ar fi de înţeles, ar fi să-şi închipuie cineva o vreme când, în toată lumea, fiecare să aibă tot atâta spirit ca domnul Voltaire.

Aşa fiind, talentele, mai mult sau mai puţin numeroase la un moment dat vor fi în lumea aceasta veşnic nişte excepţiuni; asemenea şi cei ce le vor înţelege acele talente vor fi iarăşi nişte excepţiuni mai mult sau mai puţin frecvente: totdeauna însă, imensa majoritate a lumii va fi compusă din oameni normali, cari nu văd cu gândul decât până la vârful nasului, şi văd cât le trebuie. Generaţii după generaţii de imense majorităţi se vor strecura fără să lase în urma lor ceva deosebit una pentru gândirea alteia; cu păstrarea patrimoniului de gândire şi cu continuarea speculării lui, vor fi însărcinaţi totdeauna numai câţiva, un foarte restrâns număr: aceia vor însemna cultura şi progresul lumii întregi, aceia vor putea să dea un înţeles altul continuităţii speciei umane decât al continuităţii altor speţe animale.

Şi pentru aceasta, ei trebuiesc, în afară de tot ce e variabil, local şi trecător, să penetreze, în lumea aceasta, adică în raportul dintre ea şi om, ceea ce este constant, general şi veşnic.

Trebuie să înţeleagă dar orşicine, ce grea e sarcina acestor puţini, – sarcina artiştilor şi gânditorilor, – şi cum trebuie ea să se îngreuneze cu cât mai multe generaţiuni se succed, pentru că, cu cât mai târziu a venit artistul sau gânditorul în lume, cu atât îi trebuie mai multă originalitate şi mai mare putere de concepţie pentru a covârşi capitalul din ce în ce sporit de gândire umană, şi pentru a găsi forma nouă.

Ce se-ntâmplă de când cu tiparul?

Frumoasa sarcină a gânditorului sau artistului găseşte mijlocul de răspândire şi de păstrare sigur în această minunată invenţie, e prea adevărat; dar de aci a rezultat zadarnica şi pernicioasa închipuire că

orişicine, numai bunăvoinţa să nu-i lipsească, se poate înscrie voluntar în rândurile nobilei falange, din momentul ce arma s-a găsit. Orice cap sec, orice minte săracă, şi, ce e asemenea rău, orice om cu bun simţ, sau exemplar de duzină, a renunţat la onorabila stare de simplu fiu şi apoi de tată de familie, pentru a juca un rol distins în umanitate. Toţi fiii şi taţii din milioanele de duzine au înţeles pe semenul lor mai bine decât pe un altul, şi astfel s-au ridicat de jos legioanele de moralişti generoşi, poeţii şi criticii umanitari şi şarlatanii ideologi, mistici, simbolişti, naturalişti şi profeţii sociologi, etc., cari au înecat în valurile lor zgomotoase glasul a doi-trei inşi aleşi de sus, aiurind mintea lumii întregi, ce nu s-a prea arătat de astădată să aibă mai mult spirit decât domnul Voltaire.

Şi n-are a face invenţia tiparului cu arta literelor?

Dar pe toate foile de papyrus şi pe toate făşiile de pergament nu s-a făcut atâta artă în două civilizaţii antice întregi, câtă se face într-un an numai pe hârtie de la Letea!

*

Şi acum să ne întoarcem iar la talent.

Cea mai mare supărare ce un om poate face altuia e să-i tăgăduiască talentul de care acesta se crede, pe nedrept, înzestrat. Niciodată cu lauda şi cu stima nu vei ajunge să mulţumeşti pe un om lipsit de talent atâta cât îl poţi mâhni cu tăgăduirea sau nesocotirea talentului pe care nu-l are. Un poet închipuit nu se va măguli atâta de aplauzele unanime ale cunoscătorilor, pe cât se va irita de critica sau indiferenţa unui singur amator.

E ciudat. Omului înzestrat cu adevărat talent îi este absolut indiferentă judecata altuia despre operele sale; el are atâta încredere în puterea lui de expresie, încât, şi când se aude lăudat şi când se aude criticat, în faţa şi a aplauzelor, şi a bârfirilor, şi a indiferenţii, el îşi râde în barbă, sigur fiind că foarte rar îl poate pricepe cineva mai bine şi-l poate apreţia mai exact decât se pricepe şi se apreţiază el însuşi. Din această siguranţă, rezultă nealterarea personalităţii adevăratului artist, cu toate stăruitoarele păreri multiple şi varii ale criticei şi ale amatorilor; din această neclintită încredere în sine, rezultă neîncovoiarea lui la vreuna din mode, particularitatea susţinută a stilului, dispreţul pentru gustul contimporanilor şi prin urmare pentru o manieră simpatică acestora – manieră care i-ar garanta un succes facil – şi dispreţul pentru orice imitaţie a vreunui model anterior sau contimporan. În fine, pentru adevăratul artist, opinia publică nu există mai mult şi nu-i poate inspira mai multă consideraţie decât animalele fabuloase.

Rareori, foarte rare, adevăratul artist va asculta cu oarecare încredere părerea cuiva în privinţă-i. Acea părere trebuie să fie îndelung încercată de el, până să capete autoritate. De aceea, îmi pare

atât de ridicul amatorul care tam-nisam îşi dă artistului părerea sa asupra cutărei sau cutărei lucrări a acestuia – fie că-i găseşte cususuri, fie mai ales că o admiră.

Dar ia să vedem pe omul care-şi închipuie a avea un talent pe care nu-l are. Pentru el, opinia publică e suverană. El, după ce dă la lumină o producere, umblă zi şi noapte să strângă sufrajele amatorilor cari, toate, pentru el sunt valabile; cele cari-l aplaudă îl încântă; cele cari-l condamnă îl amărăsc. El discută bucuros cu oricine despre producţia propriului său talent, şi, atribuind lipsa de admiraţie numai şi numai nepătrunderii, e gata totdeauna să facă amănunţite explicaţiuni asupra operii sale. Părerile altora despre talentul său sunt o hrană de care el nu se poate sătura oricât s-ar îndopa; aşa dacă nu-l admiri, măcar batjocoreşte-l; dacă nu-l aplauzi, măcar fluieră-l; dă-ţi însă numaidecât o părere. Consideră-l orişicum, numai consideră-l; el n-are încredere în sine, şi astfel sufletul lui, care mereu şovăie, are nevoie de o proptea, fie aceea într-o parte sau în alta.

După părerile pe cari le adună de prin toate răspântiile, el îşi modifică judecata după propriile lui produceri; după curentele opiniei publice, îşi face o programă; după succesele obţinute de alţii, îşi croieşte o manieră ce i se pare sigură. Şi astfel, deşi sunt atâta de rare-n lume talentele originale, avem atâţia artişti! Pentru aceea, toate fenomenele, atât cosmice cât şi sufleteşti, cărora le-a fost dat un curs valabil de către un talent oarecare, ajung foarte curând demonetizate prin năvălirea valurilor de falsificări.

Aşa s-a întâmplat cu frumoasa antiteză a „trandafirului cu spinul”; aşa a ajuns dezgustătoare tânăra „Primăvară” şi nesărate dulcile zile ale lui Mai; aşa, luna, mai întâi din luminoasă ce era, a ajuns întunecoasă ca „un glob de aur” pentru ca, mai apoi, „stăpână a mării”, să fie cu desăvârşire compromisă.

Tot aşa şi cu libertatea, cu patria, cu amorul, cu pesimismul ş.cl… Stilul omului de talent a fost considerat de mulţimea secăturilor numai în partea lui externă. Acestei părţi externe fac ele greşeala să atribuie succesul talentului, şi acestei greşeli datorim potopul producerilor de manieră în arte şi-n litere.

*

Îl prinde sau *nu-l prinde* – iată două expresiuni populare româneşti foarte ciudate, în cari încape tot înţelesul frumosului: în ele se cuprind tot ce poate cineva spune asupra artei, asupra talentului şi stilului.

Vedem într-un teatru de stat un actor vechi şi experimentat, cu o reputaţie consacrată de întreaga opinie publică, jucând un rol important. Tot ce se cheamă aparat teatral e întrebuinţat cu o perfectă pricepere şi dibăcie după regula strictă a şcoalei – costum, plastică, declamaţie. Omul îşi pune toată bunăvoinţa, se repede, se-nţepeneşte maiestos, ţipă, sforăie, ori sare, ţopăie, face toate contorsiunile şi

strâmbăturile, după cum rolul e tragic sau comic – în zadar; ne lasă reci: pentru ce? – pentru că nu-l prinde.

Pe câtă vreme, colo în circul ambulant, tăbărât pentru câteva zile în mijlocul bâlciului, vedeţi pe acest nenorocit clovn, cu făina groasă lipită pe sudoarea feţii, cu atât mai zdrenţăros şi mai murdar, cu cât prin acoperişul sfâşiat al circului inundă de toate părţile lumina soarelui. Domnişoara, prima şi ultima călăreaţă de forţă a companiei, dă târcoale în arenă pe veteranul ei armăsar alb, care numără atâtea succese. Clovnul îi face o curte stăruitoare urmărind-o în toate mişcările. La un moment, curtizanul găseşte prilej s-o ciupească de braţul ei foarte roşcat, care n-ar fi perdut mult din admiraţia publică dacă era îmbrăcat. Atunci mândra călăreaţă îi trage un bobârnac în nas, care pocneşte ca un pistol; apoi numaidecât dă o biciuşcă bătrânului armăsar, şi dispare în galop. Îndrăzneţul pedepsit a căzut, şi clasica băşică a făcut ecoul nasului; înamoratul se ridică şi pleacă obidit, ţinându-se de amândouă părţile lovite, plângând şi strâmbându-se într-un chip oribil. Râsul publicului e irezistibil: l-a prins.

Aşa e în toate artele, dar absolut în toate.

Iată pe bulevard o statuă enormă. Marmura e de preţ şi figura pe care ne-o înfăţişează e a unui bărbat ilustru. Este o operă foarte scumpă a unui artist de mare reputaţie. Ilustrul răposat e înfăţişat în postura unui orator care salută cu modestie publicul, pe când acesta, entuziast, îi încoronează un discurs superb cu aplauze unanime şi prelungite. E o operă de execuţie, cum ar zice amicul meu Gion, *impecabilissimă.* Asemănarea cu răposatul este izbitoare, deşi se-nţelege, tipul e idealizat; în fine, o operă fără cusur. Toate bune: şi postură, şi asemănare, şi idealizare, şi orice pofteşti; dar – nu-l prinde pe răposatul deloc.

Iată însă că găsesc în grădina marelui om, la Moşi, cu cinci bani, un popă de turtă dulce. Minunatul părinte! e aşa de cuvios – cu barba şi sprâncenile lui albe de zahăr, – cu oohii lui, două cofeturi albastre de colivă, îndreptaţi în sus către cer, ca şi cum ar invoca iertare pentru păcatele oamenilor răi şi zavistnici – cu dreapta ridicată, gata a blagoslovi ca un mucenic pe cel care are să-l mănânce! E de turtă dulce părintele, nu de marmură; e ieftin de tot, şi de o execuţie *pecabilissimă;* dar n-ai ce-i face – îl prinde.

Pe o pânză de respectabile dimensiuni, vedem o intrare triumfală a unui strălucit împărat – oameni de arme, burgheji, popor, figuri alegorice etc., o splendidă punere în scenă. E o compoziţie magistrală şi savantă. De la vârful pintenilor până la vârful penelor, totul e studiat cu scumpătate; nicio aluniţă istorică nu lipseşte de pe vreo figură, fie chiar alegorică, şi toate chipurile acelei multiple lumi sunt penetrate de solemnitatea circumstanţei. Ceva mai mult; minunata

pânză poartă iscălitura unui artist, pe care opinia publică l-a consacrat – Makart… Toate bune, dar numai de un lucru e păcat; de la impunătorul împărat ţeapăn pe calul lui tot aşa de ţeapăn, şi până la cel din urmă dobitoc din mulţime – pe niciunul nu-l prinde.

Pe câtă vreme, ia să vedem acest alt triumf. Iată un căţel, un *Dackl,* care a căpătat premiul întâi la concursul primei internaţionale expoziţiuni canine, şi care, încărcat de coroane, trece printre toţi concurenţii de speţa lui cu o legitimă mândrie suverană *(Fliegende Blätter,* No. 2646, pag. 148). Toţi îl privesc cu deosebite sentimente, de la invidia cea mai vânătă până la cea mai sinceră admiraţie, pe când el, abia plecându-şi ochii, aproape închişi de fumul gloriei, înaintează încet şi măreţ. Iată un triumf… Sunt nişte câini, e adevărat; e un desen pe o pagină mică, semnată de un caricaturist obscur, A. Roeseler – dar pe toţi îi prinde.

Aşa e şi-n arhitectură, aşa şi în muzică. Înşiră cât pofteşti colonade după colonade; aşază-le d-asupra domuri şi domuleţe; îngrămădeşte pretutindeni decoraţii; întrebuinţează zece contrabase, opt tromboane, patru tobe mari şi patru sute de voci – degeaba, dacă nu te prinde.

Aşa e şi-n literatură. – Toarnă sute şi mii de versuri ori de rânduri de proză; cântă toate stelele, luna, soarele, patimile, nimicnicia, eternitatea – degeaba, dacă nu te prinde.

Aşa e şi-n filosofie şi-n critică. Clădeşte cele mai transcendentale, cele mai profunde sau mai înalte tractate, cu tot aparatul posibil de erudiţiune; combină cele mai ingenioase teorii despre artă, artă pentru artă, cu tendenţă, cu teză, cu sau fără mai ştiu eu ce – degeaba, dacă nu te prinde.

Tot aşa şi în teatru. Poţi pune să declame pe toţi eroii generoşi, toţi martirii extatici, toţi intriganţii mizerabili, toate femeile sublime ori infame, toate închipuitele împrejurări ce pot rezulta din ciocnirea patimilor şi caracterelor omeneşti, – degeaba: dacă nu te prinde, *nu te prinde.*

*

Rezumând cele de mai sus, zic: condiţia esenţială a operei de artă este insuflarea pe care nu i-o poate da decât talentul. Fie de orice şcoală, de orice gen, de orice dimensiune şi proporţie, aibă tendinţă sau nu, urmărească sau nu vreo teză – dacă e insuflată de un talent, opera va fi şi va trăi, puţin importă cât: o clipă, un veac, ori mai multe. Oricât va fi trăit, dacă a trăit e destul. Între a nu fi şi a fi, e o nemărginire, faţă cu care deosebirile de durată a fiinţelor sunt reduse la nimic.

AMATORUL ŞI ARTISTUL

Am cunoscut o damă din societate, care avea multă pasiune pentru arte. Făcea versuri corecte şi adesea foarte convenabile – poezioare juvenile de cadru mic, uneori destul de curăţele. În acelaşi timp era pianistă, şi nu tocmai mediocră – descifra sigur şi fraza cu gust şi pricepere; cultiva totodată cu asiduitate desenul şi pictura – desina fin şi mai ales zugrăvea cu succes flori şi păsărele: liliacul alb şi vânăt şi rânduricile erau subiectele de predilecţiune. La urmă, lua lecţiuni de sculptură şi, după spusele profesorului, avea multă dispoziţie – în câteva luni modela busturi după natură.

Poezie, muzică, pictură şi sculptură – patru arte, cu un egal succes, ca Michel Angelo.

Nu sunt un linguşitor; n-aş fi niciodată în stare să acord aplauze unei producţiuni de artă dacă ea nu mi le poate smulge. Aplauzele nemeritate în conştiinţa noastră mi s-au părut totdeauna cea mai detestabilă şi mai revoltătoare minciună.

Mărturisesc însă că la fiece nouă producţie, pe care mi-o arăta dama aceia cerându-mi părerea „sinceră”, se petrecea în mine o ciudată mişcare. Producţiile ei erau prea rele ca să pot avea despre ele o părere bună, şi prea bune ca să am o părere rea. Aveau multe calităţi manifeste pe cari nu le-aş fi putut tăgădui; dar le lipsea o calitate pe care nu o puteam defini, calitatea indispensabilă – nu erau lucrări de artă.

Atunci, foarte perplex, căutam un mijloc să scap şi de damă şi de conştiinţa mea, şi iată ce găseam:

„Doamna mea, pentru un amator, lucrarea d-tale este minunată, şi cunosc destui artişti de la noi cari ar câştiga mult în stima mea dacă ar semna o asemenea operă”.

În multe rânduri scăpasem astfel. Dormeam acum liniştit pe formula mea, pe care o credeam suficientă, când, într-o zi, dama îmi prezentă ultima ei operă: un cuib de rândurici sub o straşină, în momentul când părinţii, acăţaţi de marginea cuibului, dau de mâncare puilor lacomi cu ciocurile căscate.

Eram poate rău dispus, nu ştiu; destul că astă dată m-au izbit mai întâi părţile rele. Era şi nu era un cuib de rândurici.

În arta cofetăriei se produc din spumă de zahăr colorat figurine de un efect surprinzător: fructe, flori, păsări, miei, ş.cl. Aţi văzut pe ouăle roşii de la Paşti scena întreagă a învierii. Ei! nu ştiu cum, cuibul de rândurici al amicei mi s-a părut zugrăvit după o lucrare de zahăr de la geamul unei cofetării. Cuibul din natură trecuse prin două prisme până s-ajungă la mine – întâi prin a cofetarului şi apoi prin a

pictorului.

Dar asta nu va să zică nicidecum că lucrarea era lipsită cu totul de calităţi; dimpotrivă. Am privit-o mult – peste putinţă să reprezinte cineva mai bine un cuib de rândurici de zahăr. Ce fidelitate de tonuri particulare artei cofetăriei! ce rigiditate specifică de candel! ce strălucire transparentă de acadea! În fine, o execuţie minunată ca atare. Aceste bune calităţi mă hotărâră să-mi dau părerea sinceră.

„Doamna mea, pentru un amator…”.

Dar dama mă-ntrerupse:

— Mă rog, ce înţelegi d-ta prin amator?

— Prin amator?… prin amator?… ştiu eu?

— Ce diferenţă e între amator şi artist? Te rog să-mi spui numaidecât. D-ta eşti un om care nu întrebuinţezi cuvintele în deşert. Ce înţelegi prin amator şi ce prin artist.

Încolţit astfel, a trebuit să mă execut; şi fiindcă n-aveam nimic precis de răspuns, am recurs la metoda aforismelor fantaziste. M-am prefăcut că mă gândesc adânc, şi cu tonul celei mai sigure teorii am început:

Amatorul lucrează de plăcere morală, şi ce produce îi face totdeauna plăcere – artistul lucrează de nevoie intelectuală şi foarte rar îi place ce face. Şi e natural să fie aşa.

Amatorul nu cere să-şi exprime în opera lui toată gândirea şi simţirea: în orice producţie, el îşi vede covârşită intenţia. El vede că a exprimat mai mult decât a voit, a reuşit prin urmare peste măsura dorinţei.

Artistul, din contra, în nicio lucrare nu-şi poate vedea intenţia întreagă acoperită, pentru că el vrea să-şi comunice toată gândirea şi simţirea.

Într-un cuvânt, artistul vrea să comunice tot şi obţine puţin, pe când amatorul vede că obţine mai mult decât voia.

Amatorul lucrează prin inteligenţă: artistul prin apucătură. Pe artist îl stăpâneşte priceperea, amatorul îşi stăpâneşte priceperea. În fine; artistul este un om fără voinţă, adică un om incomplet, pe câtă vreme amatorul este un om cu voinţă, adică întreg.

— Nu înţeleg aforismele d-tale, mă întrerupse dama.

— Doamnă, dacă vrei să-ţi spun drept, nici eu nu le-nţeleg. Dar d-ta eşti de vină – îmi ceri să-ţi răspunz la nişte întrebări din cale afară dificile.

Ce diferenţă este între un amator şi un artist? e greu de spus; dar desigur e uşor să-i deosebeşti din chiar lucrările lor. Ceea ce pot spune cu siguranţă (şi privii încă o dată cu un zâmbet dulce cuibul de zahăr) e că rândurile d-tale pentru un amator sunt minunate, şi cunosc destui artişti de la noi cari ar câştiga mult în stima mea dacă ar semna o aşa operă.

OBLIGATIVITATEA OPINIILOR

Aseară, m-am întors acasă târziu, zdrobit, cu mintea zdruncinată şi cu sufletul turburat. Căzusem, victimă a lăcomiei, într-o cursă. Mă întâlnisem după amiazi cu un prieten, care-mi propuse să mă ia la masă. N-aveam poftă de societate şi am respins politicos invitaţiunea. Dar infamul mă ştia că sunt o bestie lacomă de lucruri delicate, mi-a arătat, cu rafinerie infernală, o strălucitoare perspectivă – stridii, icre moi, un muşchi de căprioară împănat, un Cotnar original, mai ştiu eu ce…

Era peste putinţă să rezist până la sfârşit, şi am cedat numaidecât.

Am plătit scump slăbiciunea mea…

Stridiile au fost minunate, icrele moi delicioase, asemenea şi vânatul, brânza, fructele, Cotnarul şi cafeaua. Dar…

Dar erau mulţi la masă. Îndată ce-am trecut de primul pahar după stridii, s-a încins între meseni o vie discuţiune *„de omni re scibili et de…”* Am auzit trei ceasuri atâtea şi aşa opiniuni despre artă, mai ales despre artă! că, intrând acasă, am dat un picior straşnic cânelui meu, care mă întâmpina după obicei gudurându-se. Îmi pare rău – dar trebuia să lovesc, aveam nevoie să maltratez material pe cineva.

Cânele s-a mâhnit fireşte, însă i-a trecut curând şi a venit iar să se gudure lângă mine, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună că nu înţelege pentru ce l-am pedepsit.

Atunci, scrâşnind enervat din dinţi, l-am apucat cu amândouă mânile, strâns de urechi, i-am atras capul între genunchii mei şi, privindu-l drept în ochi, i-am debitat pe nerăsuflate următoarele:

Câne! ştii tu, în imbecilitatea ta, ce este libertatea opiniunilor? De atâtea mii de ani îmi eşti prieten credincios… toate te-am putut învăţa, toate! – te-am învăţat să joci domino şi şah; dar încă nu te-am putut face să înţelegi aceste mari cuvinte: libertatea opiniunilor! Totuşi, n-am desperat: am să mai încerc înc-o dată. Ascultă bine.

Libertatea opiniunilor este principiul cel mare, pe care, după atâtea lupte de veacuri, l-a instaurat omenirea ca fundament al vieţei sale sociale. Acestui principiu sfânt datorim în cea mai mare parte bunul trai particular şi liniştea publică.

A-mi spune părerea este dreptul cel mai sacru ce-l am eu, individ gânditor, în mijlocul semenilor mei. Omul este regele creaţiunii: acest suveran este gelos de coroana lui, care e gândirea, şi tot atât de sceptrul lui, care este expresia. Dar ca toate principiile sacre, şi principiul acesta nu-i scutit de o bubuliţă – mică, ce-i drept, însă nu tocmai atât de mică încât să treacă neluată în seamă.

Regele creaţiunii, reuşind să-şi recapete sceptrul, şi l-a exercitat cu

atât de adâncă convingere de la o vreme, încât a ajuns să creează că dreptul lui îi este chiar o datorie. De unde, mai nainte, orice rege al creaţiunii, afară de rare excepţii de bravură, trebuia să-şi ascunză bine coroana sub căciulă şi să-şi înghită sceptrul, astăzi toţi regii creaţiunii se cred datori a-şi purta făţiş coroana în cele mai mărunte împrejurări ale vieţii private şi publice şi a face continuu semne de suveranitate cu sceptrul lor. Căci – orice clipă de abdicare ar fi un act de extremă laşitate, şi unui rege nu-i permis să fie nicio clipă laş.

De la optsprezece ani, el îşi ia coroana – are o opinie! – şi sceptrul – are dreptul să şi-o exprime! Respect opiniunilor libere! libertate completă expresiunii oricărei opiniuni! Ba, se întâmplă cazuri frecuente, în cari părinţii să moară când moştenitorul n-are încă nici optsprezece ani. Atunci, ce să facă el? să renunţe la titlul de suveran?… Peste poate! E dator să continue, deşi încă atât de fraged, dinastia.

Priveşte tu, câne, străvechi prieten şi totdeauna credincios supus al regilor creaţiunii, priveşte imensul lor carnaval, vasta lor mascaradă. Iată-i, fiecare cu coroana şi sceptrul său, dacă nu de aur şi de pietre scumpe, măcar de lemn şi ciobuleţe de sticlă colorată, dacă nu nici atât, măcar de carton şi peticele de hârtie văpsită. Între ei, niciunul mai mare: toţi egali de suverani!

Vezi ce splendid cortej şi ce larmă haotică, în care nu se mai distinge nicio figură şi niciun glas, în care nu mai poţi şti cine merită să fie salutat de tine cu o respectuoasă mişcare din coadă, sau lătrat ca un caraghios!

În afară de acest imens concurs de suveranităţi, puţini sunt acei regi ai creaţiunii cari să-şi amintească un moment că suveranul nu e rob coroanei, şi că nu e deloc în primejdie a se arăta mai imbecil, renunţând cuminte la sceptru, decât purtându-l cu ostentaţie bufonă; că ar fi în orice caz mai puţin ridiculă, şi prin urmare mai demnă, o laşă abdicare, decât exercitarea tenace a unei deplorabile covârşitoare suveranităţi.

Să merg şi eu la mascarada regilor creaţiunii? Nu, câne! mai bine stau acasă.

În pădurea atâtor sceptruri suverane, tot n-are să se ridice al meu mai sus. Suveranitatea mea, la care renunţ faţă cu imensa concurenţă, mi-o confirm în de ajuns privind drept în fundul ochilor tăi galbeni şi inteligenţi. Simţ o deosebită voluptate a domniei mele să te stăpânesc, uitându-mă în ochii-ţi, în adâncul cărora văd bine că dacă botul tău ar avea grai tu poate n-ai juca rolul cel mai trist în mascarada regilor creaţiunii.

Nu, câne! eu mă închin principiului sacru al libertăţii opiniunilor, dar în ruptul capului nu pot admite şi obligativitatea lor.

Mergi de te culcă sub pat!…

I-am dat un picior, şi ne-am culcat, fiecare la locul său.

O VIZITĂ LA CASTELUL „IULIA HAŞDEU”

Am fost alaltăieri la castelul „Iulia Hasdeu” de la Câmpina, unde am petrecut o zi nespus de încântătoare, ospătat de d. şi d-na Hasdeu, părinţii proprietarei. Această minunată clădire a fost ridicată în trei ani fără niciun studiu sau plan prealabil ci numai şi numai, bucată cu bucată, după comunicările spiritiste ale Iuliei Hasdeu. D. Hasdeu nu este arhitect şi n-ar fi fost în stare, cum singur mărturiseşte, să conceapă un plan aşa de complex, aşa de logic şi de frumos. E un castel tare şi totdeodată un templu. Baza lui are forma simetrică a unei cruci: axa-i principală urmează o linie perpendiculară pe meridian, aşa că faţada templului priveşte drept la răsărit.

Mi-ar fi cu neputinţă să fac o descriere completă a acestui locaş de înălţare sufletească, de mângâiere, de credinţă, de rugăciune şi de inspiraţiune. Mă voi mărgini a da puţine note fugitive asupra unor amănunte şi mai ales asupra emoţiunii profunde ce am simţit acolo. Castelul-templu are două aripe cu câte un cat şi un donjon central, înalt de optsprezece metri. El se ridică mândru în mijlocul unei curţi largi, având la dreapta lui, ca de streajă, nişte nuci bătrâni, iar la stânga o grădiniţă de flori tinere, scăldate toată ziua în lumina soarelui. Castelul-templu are de jur-împrejur, la fiecare rând, terase largi, împrejmuite toate cu stâlpi scurţi de granit, acoperiţi cu table de aceeaşi piatră, în stil druidic. Faţada e tot de granit cioplit fără lustru. Suindu-te pe terasa de jos, de la picioarele donjonului, dai de intrare. O muche de piatră, lată cam de o palmă, desparte vertical drept în două intrarea deschisă. Această muche e muchea uşii principale: o bucată de granit masiv, grea de câteva mii de kg., care se deschide cu mare uşurinţă, învârtindu-se alunecos pe o osie de fer ce-i trece prin mijloc. Când uşa este deschisă, i se vede numai muchea; când este închisă, acoperind perfect intrarea, se vede pe placa ei de piatră, blazonul familiei Hasdeu, iar d-asupra pe o panglică zburătoare: *„E pur si muove”*.

Auzisem atâtea despre acest *buen retiro* al ilustrului om, încât apropiindu-mă cu trăsura, mă simţeam cuprins de emoţiune, de un fel de neastâmpăr pe care-l produce totdeauna apropierea unui lucru de mult dorit.

În sfârşit, am ajuns. Eram aşteptat. Am coborât repede din trăsură şi am intrat în curte, unde am rămas câteva clipe uimit de înfăţişarea impunătoare a castelului „Iulia Hasdeu”. Dar am fost repede deşteptat din uimirea mea: pe terasă a ieşit să mă întâmpine figura srtălucitoare a nobilului meu amfitrion. I-am mărturisit numaidecât impresia puternică ce mi-a cauzat-o vederea operei sale de piatră, tot aşa de

minunată ca şi celelalte opere ale sale.

— Stai să vezi… încă n-ai văzut nimic! îmi răspunse… Şi mai întâi de toate, asta nu e opera mea, este opera fiicei mele, stăpâna castelului. Noi suntem aci numai în gazdă. Pentru aceea, mai nainte de orice, trebuie să te prezint stăpânei casei.

Zicând aceasta, mă duse la umbra unui nuc. În trunchiul bătrânului copac, într-o găunoşătură, este portretul Iuliei Hasdeu, încadrat în muşchi viu, din care răsar plante mititele de munte. E o grădină în miniatură, grădina unei zâne, o grădină întreagă cu miile ei de umbre şi de lumini, cu miile ei de poteci şi de izvoare vii, cu miile ei de generaţiuni, încăpând toate în scorbura, cât un pumn, a unui bătrân copac.

— Acum putem intra.

Ne suim pe terasa de la intrare şi, alunecând amândoi de o parte şi de alta a lespezii care-şi prezintă în faţă numai muchea, intrăm în vestibul. A doua uşă este asemenea deschisă: e cu două canaturi date în cele două laturi, prezentând două oglinzi, cari, aşezate paralel, reproduc una într-alta la nesfârşit imaginea noastră.

— Simbolul puterii etern şi infinit creatoare!

Păşim pragul şi ne aflăm sub domul înalt al donjonului din centrul clădirii. În mijlocul sălii circulare, stă liniştit un stâlp masiv de zidărie de culoarea marmurei trandafirii; pe dânsul se reazimă două scări de fer uşoare, cari suie la brâul interior al donjonului, unde de jur-împrejur e o galerie metalică. În partea din spate a stâlpului, împotriva uşii de intrare, e o scară, care suie la celelalte două. În rând cu galeria, deasupra stâlpului pe care se reazimă scările, este un pod susţinut de stâlpi subţiri de fer; deasupra acestui pod, stă, sub domul albastru, statua Mântuitorului, o dată şi jumătate mărimea naturală. Statua este de lemn şi colorată, după stilul evului mediu; este o operă de rară frumuseţe a sculptorului Casciani din Paris. Mântuitorul se ridică, deasupra unor nouri, către cer, cu braţele deschise, cu privirea aplecată spre pământul pe care-l binecuvântează cu amândouă mâinile. Din ochi îi pică lacrimi; în mâini şi în picioare se văd urmele cuielor şi pe frunte ale ghimpilor. Divinul fiu se înalţă cu faţa către izvorul luminii, către răsărit. Din vârful domului, azuriu, ochiul lui Dumnezeu, înconjurat de stelele infinitului, îl priveşte, aşteptându-l cu dragoste.

Domul e luminat de trei uşi, răspunzând pe trei terase şi de o fereastră rotundă, întretăiată de o cruce cu geamuri în felii, colorate galben şi roşu. Dacă îngenunchi în faţa figurii Mântuitorului, capul său divin i-l vezi în dreptul ferestrii scânteietoare de lumină, al cărei cadru îl înconjură ca o aureolă.

În galeria circulară îndărătul Mântuitorului şi sub fereastra rotundă, stă bustul asemenea colorat al Iuliei Hasdeu, învăluit de un văl alb

subţire. Ochii ei au o putere de privire extraordinară, din altă lume, o privire care nu fixează niciun punct material, şi care, pătrunzând obstacole, imposibile de pătruns pentru noi, se adânceşte nemăsurat, în infinit, către un punct luminos, ce o uimeşte şi o face fericită, către „Marele Centru”.

Ieşim pe terasa din stânga. Un vânt răcoros adie. De jur-împrejur se văd ridicându-se dealurile verzi cari domină valea Doftanei. Mă opresc o clipă, ameţit de atâtea impresiuni, să respir adiarea dătătoare de viaţă. Dar ilustrul meu amfitrion mă apucă cu bunătate de braţ, zicându-mi cu tonul unui îndemn inspirat:

— Mai sus! mai sus!

Suim scara subţire care se încolăceşte pe zidul donjonului şi ne aflăm pe terasa superioară. O panoramă sublimă se desfăşură jur-împrejur, şi deasupra, bolta nemărginită albastră cu atâtea nenumărate terase, sclipeşte străvezie. Dar e foarte cald la amiazi. Ne coborâm pe terasa mijlocie, intrăm în interiorul donjonului şi de-acolo, după ce mai privesc încă o dată minunata statuă a Mântuitorului şi bustul proprietarei acestui castel-templu, ne coborâm. Aci ilustrul meu amfitrion mă face să iau seama că stâlpul, care suportă de jos, în mijlocul domului, scările urcătoare la galerie, reprezintă, împreună cu ele, un mare potir: deasupra acestuia apare ridicându-se la cer, departe de durere, figura strălucitoare a Domnului. La baza potirului, stă atârnat chipul copilei pe patul ei de chinuri, acoperită cu flori.

În aripele de jos ale castelului, avem la dreapta şi la stânga câte două saloane, unul mare şi altul mic; în fund, un altar, şi în fundul altarului, un piano. Acustica bolţii acestui altar e de o putere care foarte rar se poate realiza prin voinţa arhitectului. Un acord produce o rezonanţă care umple bogat întreg interiorul domului, deşteptând glasul adormit al golului…

De o parte şi de alta a altarului, două încăperi pentru bibliotecă, unde se pot în bună voie odihni mii de volume înţelepte…

Fereastra altarului e roşie, iar ale celor două biblioteci, una verde şi cealaltă albastră…

În salon, stă un portret în mărime naturală al Iuliei Hasdeu… Dar am spus că e imposibil să fac o descriere amănunţită a acestui locaş…

D-na Hasdeu ne cheamă la dejun.

Sala de mâncare se află la umbra unui nuc venerabil. Ne aşezăm la masă.

De-acuma începe farmecul cel mare: de-acuma porneşte d. Hasdeu, după ce mi-a arătat proprietatea fiicei sale, să-mi spuie multe, multe…

*

Felul sau, mai bine zis, *stilul* ospitalităţii la castelul „Iulia Hasdeu” e cu totul deosebit: un amestec de *grand seigneur,* naiv, savant, patriarh

bătrân şi tânăr artist. Atmosfera întreagă e plină de bunătate – bunătatea însăşi, d-na Hasdeu, – şi plină de scântei de spirit – spiritul însuşi, d. Hasdeu, – plină de frumuseţe – amândoi soţii frumoşi, prin frumuseţea supremă a părului alb.

O aşa ospitalitate e o mare favoare, o adevărată binefacere.

Tot timpul dejunului, ilustrul meu amfitrion e un izvor nesecat de învăţături adânci şi de glume scânteietoare – o activitate de spirit în adevăr prodigioasă. Cercetări filologice şi istorice, experienţe şi comunicări spiritiste, religiune, filosofie, arte frumoase, îmbrăcate toate în pânză minunată, pe care numai cel mai înalt dar al minţii omeneşti o poate ţese, îmbrăcate în poezie – toate sunt cu o egală vigoare îmbrăţişate.

Ascult uimit vertiginoasele jocuri ale acestui înalt spirit, toate egal pline de farmecul inspiraţiunii şi de puterea convingerii. Spiritul acesta jonglează cu corpii cereşti, cum ar jongla cu nişte mingi sau portocale.

Am uitat cu desăvârşire scopul vizitei mele; mereu am ascultat, şi nu mai mi-a venit în cap să fac vreo întrebare.

Ne-am ridicat de la masă şi am reintrat în castel. D. şi d-na Hasdeu se retrag să se odihnească puţin, lăsându-mă singur în salonul din stânga. Atunci încep să cercetez, unul câte unul, toate amănuntele acestui încântător locaş. În fiecare colţ, materia spune o idee. Ies în curte şi mă afund în grădina unde creşte o vie de curând plantată; departe înspre apus, se desinează dealurile de pe valea Prahovei, pe când, faţă în faţă, către răsărit se ridică la aceeaşi înălţime dealurile de pe valea Doftanei. E o linişte pătrunzătoare, pe care n-o întrerupe decât lătratul câinilor castelului, – cari îşi reclamă tainul de hrană şi mângâituri de la d-na Hasdeu, – şi şuieratul locomotivelor căii ferate. Mă întorc în curte. D-na Hasdeu îşi îngrijeşte pensionarii, popoare întregi de pui. D. Hasdeu, care şi-a făcut siesta de câteva minute, îmi iese înainte… E mai tânăr chiar decât adineaori şi-mi zice:

— Acum, iar sus! sus!

Ne urcăm pe terasa întâia, deasupra căreia marele donjon îşi aruncă către răsărit umbra. Ne aşezăm în faţa unei mese. Acum începe să-mi vorbească despre ultimele rezultate ale comunicaţiunilor sale spiritiste cu Iulia.

De demult încă, fiica împărtăşeşte tatălui luminile la cari a ajuns ea. Din toate aceste comunicări cari se urmează metodic, va rezulta o operă măreaţă – o sistemă completă asupra problemei creaţiunii. Savantul poet speră că în curând opera fiicei sale va putea fi dată publicului.

Din această vastă operă, d. Hasdeu, depozitarul ei, îmi permite să citesc câteva pagini miraculoase. Îmi este peste putinţă, fireşte, să reproduc cât de palid propoziţiunile filosofice cuprinse în acele pagini.

Mă mărginesc a rezuma înţelesul ce l-am putut eu căpăta din ele…

„Marele Centru", Lumină şi Voinţă nemărginite, înfiinţează, la infinit, izbind Golul, Nimicul. Din izbituri eterne pornesc fiinţe eterne, produs infinit al unui izvor infinit, voinţe infinite, rezultate dintr-o voinţă infinită.

Este o sistemă materialistă-mistică, a cărei expunere va face desigur epocă în ştiinţa umană. Cu o vervă de care numai el este capabil, ilustrul meu amfitrion îmi dezvoltă toată sistema: este o clădire de o caldă şi sublimă fantasie, întemeindu-se pe cea mai solidă şi rece logică. Cu sistema aceasta, se explică lămurit toate ipotezele ştiinţifice moderne, nelămurite încă. Ea aruncă o puternică lumină asupra teoriei evoluţiunii, atavismului, personalităţii etc.

După ce d. Hasdeu m-a încleştat bine în ţesătura sistemei sale, îmi zice, privindu-mă cu bucuria triumfului:

— Trebuie să stai deseară aci să vezi o noapte înstelată de pe terasa de sus, ca să pricepi mai bine toate câte ţi le-am spus.

Se înţelege că nu m-aş fi putut împotrivi la o aşa ademenire, dacă nu eram cu dinadinsul împedicat de afaceri. M-am grăbit să mărturisesc ilustrului meu amfitrion adâncă părere de rau ce simţeam că nu mă pot supune unei aşa de graţioase porunci.

— Atunci, îmi zise d. Hasdeu, n-ai înţeles nimic. Pentru ce ai mai venit?

La întrebarea aceasta, mi-am adus aminte, după atâta uitare, de scopul practic al vizitei mele, şi promiţându-mi în gând să mă reîntorc altădată cu mai mult timp şi pe-ndelete la fermecătorul castel-templu, am răspuns:

— Am venit… am venit să intervievez pe d. Hasdeu în chestiuni literare.

— Aşa? anume despre ce?

— Despre starea literaturii noastre şi despre sorţii ei de progres.

— Atunci, zise d. Hasdeu, n-ai decât să-ţi începi întrebările.

— Iată. Doresc a şti: ce credeţi dv. Despre literatura românească actuală în genere? Cari sunt personalităţile într-adevăr eminente ale literaturii noastre? Ce dezvoltare viitoare poate spera literatura română, având în vedere starea în care această literatură se află astăzi?

— Foarte bine. Am să-ţi spun.

Şi luând tonul sigur al omului deprins cu catedra universitară, dl. Hasdeu îmi comunică părerile sale, pe cari le voi reproduce cât se poate mai exact.

*

D. Hasdeu crede că literatura unei naţii nu se poate ridica la o treaptă în adevăr înaltă, până când societatea naţională şi Statul naţional n-au ajuns la cea mai înaltă treaptă în putere. Societatea

noastră şi Statul nostru sunt încă pe drumul de suiş. Au fost grele păsurile de până acum, grele şi fără răgaz. Monumentele de linişte şi de răsuflare, prin cari trecem astăzi după atâtea veacuri grele, nu sunt decât un scurt popas pe calea destinatelor noastre. Ideea românismului se întemează astăzi printr-un scurt repaus, pentru ca să pornească, hotărâtă, către ţelul ei final, către culmea dezvoltării sale.

— Mai sus! Avem încă de mers… mai sus!

E atâta inspiraţie în glasul savantului poet când grăieşte aceste vorbe, atâta voinţă în tonul lui profetic, încât mă simţ ridicat fără de voie şi pornit cu el către un viitor de glorie românească, de strălucire naţională – care, oricât ar fi de depărtat, este real, palpabil, inevitabil.

Literatura română de astăzi? zise d Hasdeu, zâmbind cu bunătate… Încercări mai mult sau mai puţin fericite, având mai mult sau mai puţin noroc de izbândă a momentului şi datorindu-şi mai adeseori modei atât succesul trecător cât şi împiedicarea unui succes mai durabil. Iată un exemplu: Eminescu. Eminescu este incontestabil un talent, cu toate defectele lui; dar Eminescu, deşi a avut după moarte norocul de a trece pentru câtva timp la modă, din aceeaşi cauză, tot din cauza modei, a avut nenorocul să lucreze sub o direcţiune absolut străină de spiritul românesc, o direcţiune specifică, regională, eterogenă faţă cu ideaţiunea poporului nostru, – sub direcţiunea, la modă pe atunci, a unei şcoli literare – sub direcţiunea şcolii pesimiste-schopenhaueriste germane. Afară de forma externă a producerilor lui, adesea prea silită, aproape nimic nu este original sau măcar specific românesc. Mai toată opera lui este un răsad al ideilor pesimiste-schopenhaueriste, cari au făcut modă câtva timp în Universitaţile germane; e marfa ieftină a studenţimii germane de la mijlocul secolului, în urma confuziunilor politice, redată, sub etichetă locală şi, fireşte, cu multă dibăcie, tinerimii române – budhismul antic, fiert încă o dată în cratiţa nemţească şi de acolo făcut ciorbă a treia oară într-o oală românească, drept hrană proaspătă pentru întărirea nouelor generaţiuni.

— Nu, nu! adaogă d. Hasdeu… Eminescu a avut talent, dar e departe de a se putea numi un mare poet naţional.

— Dar, întreb eu cu sfială, atunci care e, după dv., d-le Hasdeu, cea mai mare figură a literaturii noastre?

D. Hasdeu îmi răspunde, fără a sta un moment la gânduri:

— Alecsandri… Fără nicio îndoială, Alecsandri… El este reprezentantul cel mai puternic, cel mai complet al gândirii şi simţirii româneşti. El a cântat toate dorinţele, el a plâns toate nevoile şi necazurile Românimii. El a încurajat, a îndemnat şi a îmbărbătat neamul lui în felul în care acest neam putea mai bine să înţeleagă; a fost vesel, trist, viteaz, cuminte, răbdător, plin de speranţă şi de credinţă, glumeţ şi înţelept ca poporul român însuşi. În mintea lui

întreagă n-a fost loc pentru nimic ce n-ar fi fost specific românesc şi în talentul lui nicio pornire care să nu fi fost specific românească. Alecsandri este gloria nediscutabilă a literaturii româneşti în secolul acesta. La o aşa înălţime nu mai văz alta.

— Dar altul, tot mare, nu avem?

— Eliade, desigur. Iată încă o figură gigantică, cu atât mai minunată, cu cât puterea nu-i stă în talent, ci în voinţă. Iată un om care, la un moment dat – când nimeni aproape nu gândeşte decât într-un mod fragmentar la cultura unui neam – închipuie cu vasta-i inteligenţă o sistemă completă de evocare a forţelor spiritului naţional: ştiinţe, literatură, arte, filosofie, religie, politică, tot încape pentru el într-o sistemă închegată. Fără să reuşească a face îndeosebi o operă de mare valoare, apucă, cu o egală putere, toate genurile literare şi ştiinţifice, întemeind, ca bază neclintită a culturii şi dezvoltării neamului românesc, ideea naţională. Eliade n-a fost poate niciodată un mare scriitor; ceea ce însă e indiscutabil este că a fost o minte mare, o voinţă mare – un om căruia generaţiile actuale, cu judecata lor încă nesigură, nu pot înţelege cât îi datoresc, dar pe care o generaţiune cu conştiinţa mai limpede şi cu mintea mai înzestrată îl va onora ca pe una din cele mai strălucite figuri ale renaşterii române. Şi la Eliade ca şi la Alecsandri, credinţa şi voinţa s-au manifestat cu toată binefăcătoarea lor înrâurire pentru neamul nostru.

*

E bine înţeles că eu mă mărginesc a da aci numai într-un mod imperfect părerile ilustrului academician. Sub torentul ideilor sale eu nu pot nota decât liniamentele fundamentale cât se poate cu mai multă fidelitate.

Aci, a proposito de opera lui Eliade şi de influenţa pe care a exercitat-o această operă, d. Hasdeu face o bogată digresiune asupra şcolii „Junimii".

*

În digresiunea d-sale despre „Junimea", d. Hasdeu revine asupra observaţiilor privitoare la Eminescu. A fost, zice d-sa, o şcoală literară care a falsificat felul de a gândi, de a simţi şi de a spune româneşte, introducând cu dinadinsul în literatura noastră tânără pesimismul universitar nemţesc, pedanteria obscură şi greoaie nemţească. Pe de o parte, a inventat talente închipuite (Bodnărescu), iar pe de alta, a denaturat şi a deformat talente reale (Eminescu). Acel ce s-a pretins cap al şcoalii, el însuşi, n-a produs nimic original, n-a produs nimic care să poată rămânea altfel decât doar ca document de naivă şi umflată pretenţiune: căci în definitiv, toată activitatea lui nu s-a exercitat altfel decât ca paradă ostentativă de bun simţ: *il n'a fait qu' enfoncer des portes ouvertes.* Cu un bagaj portativ de câteva formule ale

celebrului Lessing, a căutat să răstoarne pe câţiva infimi, ca Pelimon, Aricescu ş.a., ca şi cum aceia, pentru a dispărea, mai aveau nevoie de o aşa sfântă campanie…

Un cap de şcoală care n-a avut altă treabă, nici altă inspiraţie decât să demonstreze că „În natura toată totul repoza" a lui Aricescu, sau „Poemele eroice" ale lui Pelimon nu sunt potrivite esteticei lui Lessing!…

Şi care a fost urmarea şcoalii aceştia?… afară numai dacă această şcoală n-o fi având pretenţia că ea a dat naştere unor talente, ori că aceste talente, născute mai nainte de ivirea şcolii, nu s-ar fi născut fără dânsa…

— Cap de şcoală?… Un Lessing?!… Dar Lessing – fără a împrumuta bagaj portativ de la un alt Lessing anterior şi mai ales exotic (aşa încât să fie mai greu de controlat de către cotimporanii puţini deprinşi cu cititul) – Lessing a scris el însuşi minunatul *Laocoon,* celebrele *Nathan Înţeleptul* şi *Mina de Barnhelm.* Lessing a creat şi creaţiunea lui va rămânea ca o creaţiune pur personală şi specific germană, spre gloria lui şi a neamului lui… Dar capi de şcoală, cari se bat cu morile de vânt pentru a face pe Sancho Pança să caşte gura plin de admiraţie, şi nu sunt în stare a construi o pagină de invenţie originală! capi de şcoală, carora cei mai slăbuţi ucenici nu le pot recunoaşte altă valoare decât că sunt capete foarte bine echilibrate, foarte bine cumpănite!… Cumpănă în echilibru – diferenţă de greutate, *zero.*

Nu; niciodată un cap de şcoală nu s-a mărginit ca un dascăl de şcoală, la teorii şi mai ales la teorii pueril negative; niciodată cineva nu s-a putut numi cap de şcoală, fiindcă, în temeiul unor fragmente de adevăruri spuse deplin de alţii, au criticat lucrări mai prejos de orice critică serioasă (ca, de exemplu, pe răposaţii Pelimon, Aricescu ş.a.).

Un cap de şcoală creează, şi creaţiunile lui servesc multă vreme ca modeluri urmaşilor de talent… Dar eu mi-am mai spus în privinţa aceasta părerea pe larg. E de prisos să-ţi spun mai mult acum.

— În sfârşit, d-le Hasdeu, zic eu, aş vrea să ştiu părerea d-tale despre sorţii de dezvoltare, de aci încolo, a literaturii româneşti.

— De asta, răspunde ilustrul meu amfitrion, de dezvoltarea literaturii româneşti nu mă îndoiesc deloc. Sunt cu deosebire convins că românii vor avea în viitor o epocă de strălucire literară, care se va număra între epocele remarcabile ale dezvoltării intelectuale umane. Neamul acesta e chemat, netăgăduit, să joace un rol mare în complexul istoriei…

D. Hasdeu întemeiază această propoziţie pe teoria d-sale filosofică despre creaţiune.

— Toate marile epoce literare au coincidat la epoce mari politice. Când voinţa unui neam întreg a reuşit să ajungă a realiza culmea aspiraţiunilor sale, a îndeplini suma de rezultate posibile ale energiei

sale, i se trimete acestui neam o colonie de misionari, o pleiadă de talente şi de genii, spre încoronarea şi glorificarea traiului lui… Fericit acel ce va reprezintă atunci voinţa neamului! Numele lui va marca veacul în care strălucita colonie a celor trimişi îşi va fi îndeplinit misiunea. Se va numi veacul lui Pericles, lui Augustus, lui Leon X, lui Ludovic XIV, sau al lui… cine ştie?

…Poate că, adaugă d. Hasdeu, un aşa secol pentru neamul nostru românesc nu e atât de depărtat, cât s-ar crede după împrejurările politice de astăzi; poate că nu e aşa departe ziua în care acest neam va să-şi ajungă culmea voinţii.

Aci d. Hasdeu, cu verva d-sale cunoscută, îmi arată foarte apropiată o perspectivă uimitoare…

Mi-e foarte greu mie – aşa de puţin iniţiat până acum în sistema de filosofie a d-lui Hasdeu – să iniţiez pe cititorul, poate mai puţin preparat decât mine, în o teorie atât de subtilă. Pentru cititorul mai bine iniţiat vor fi clare aceste câteva cuvinte, pe cari mi le adaugă d. Hasdeu, după ce-mi afirmă că o epocă glorioasă a neamului românesc nu e atât de departe, precum s-ar crede. Iată, cât se poate mai exact, propriile cuvinte ale d-lui Hasdeu:

— Micul prinţ Carol II e un trimis, trimis după voia lui proprie: el, copil mic – şi asta se întâmplă cu toţi trimişii – şi-a denunţat misiunea. Acest copil, când d-abia vorbea şi când auzise, pentru a numi jeţul regal numai cuvântul modern *tron,* iar cuvântul vechi *scaun* nu-l auzise decât desemnând jeţurile comune; acest copil, care nu putea şti istoria lui Ştefan cel Mare, ţi-aduci aminte ce-a zis – cuvântul lui de copil a străbătut la auzul mai tutulor românilor. A fost o solemnitate la Palat. După săvârşirea programului oficial, pe când se rup rândurile, copilul pleacă de la locul lui şi merge hotărât să se suie pe tronul de pe care a coborât Regele.

„Ce faci, Carol”? îl întreabă, tatăl, prinţul Ferdinand.

„Vreau să mă sui pe *scaunul* meu!” răspunde băiatul.

— Atunci? întreb eu…

— Atunci, răspunde d. Hasdeu, nu înţelegi?… Ştefan cel Mare spune din vreme că *vrea* să se suie pe *scaunul* lui!

Umbra marelui donjon, câtă vreme am stat de vorbă, a acoperit cu încetul toată terasa. Soarele scapătă către dealurile cari domină valea Doftanei. A trecut prea repede această zi încântătoare… Momentul plecării mele se apropie… trebuie să părăsesc castelul „Iulia Hasdeu”.

Foarte mâhnit de asta, mă ridic. D. Hasdeu mă conduce. Pătrundem de pe terasă în galeria interioară a donjonului. Mi-aplec capul şi mă închin înaintea Mântuitorului; salut pe proprietara care se uită mereu în adâncuri, şi cobor după d. Hasdeu până jos. Îmi iau rămas bun de la buna şi blânda d-na Hasdeu şi de la ilustrul meu amfitrion şi mă sui în trăsură.

Când pornesc, mai arunc o privire către fereastra deschisă a donjonului: Mântuitorul parcă-şi apleacă de sus divinii ochi asupră-mi, binecuvântându-mă cu amândouă mâinile rănite, ca şi cum mi-ar zice

„Mergi sub paza mea în pace, omule!”

Am sosit tocmai la vreme ca să apuc trenul. Starea sufletească în care mă aflu e aşa de înaltă, încât îmi trebuie singurătate. Mântuitorul şi-a îndeplinit făgăduiala; sub paza lui merg în pace – niciun cunoscut în vagon. Până să cobor la Ploieşti, unde trebuie să mâi peste noapte, gândesc mereu la minunatul om de care m-am despărţit:

— Ce superioară şi fericită natură! Ce minte şi ce suflet! Câtă ştiinţă şi câtă credinţă!

DA ŞI NU

Aţi cunoscut desigur gloaba sacagiului care vă cară în toate zilele apă. Bietul animal, modest pe atâta pe cât e de brav, nu s-a plictisit niciodată să meargă la pas de la casa sacagiului până la Filaret, şi de acolo la altă casă, şi iar înapoi la Filaret, şi pe urmă… în fine, slujba pe care e chemată s-o facă orice gloabă de sacagiu.

Niciun moment deosebit în viaţa nobilului animal pân-acuma. Dar se-ntâmplă o dată şi altfel. Sacagiul are o dată fantazia să meargă mai degrabă acasă. Gloaba refuză să schimbe pasul. Din ce ştie ea, nu vrea să iasă nici moartă. La pas ştie să meargă şi anume pe un drum dat: nu schimbă nici mersul, nici drumul, în ruptul capului.

Sacagiul o ia pe gloabă cu vorba bună, o mângâie, o cheamă pe nume, o îndeamnă binişor: degeaba, îi dă câteva bice: gloaba începe să ţopăie din picioare pe loc – şi nu vrea să pornească – o zi întreagă e în stare să ţopăie din picioare de-atâtea ori câte, dacă ar merge, ar face o poştie întreagă – dar din loc nu se mişcă.

Sacagiul, văzând încăpăţânarea bestiei, recurge la alt mijloc: începe, râzând, să gâdile gloaba la urechi, doar de-o putea-o urni din loc. Atunci, gloaba bătrână e apucată de toate furiile: începe să sforăie, să dea din picioare, să se rescacăre, să gâfâie, să tuşească şi să facă nişte salturi ridicule, ameninţând să sfărâme ulubele căruţii.

Să te ferească Dumnezeu de gloaba bătrână când o apucă revolta dignităţii personale.

Ei! Credeţi că numai la sacale sunt gloabe? Aşi! Vreţi gloabe, adevărate gloabe cele mai nărăvaşe? căutaţi-le în literatură. Cum ăi scoate-o din drumul bătut, cum i-ei cere, gâdilind-o puţin, să meargă altfel decât la pasu-i cunoscut de gloabă bătrână, începe să sforăie, să ţopăie, să se screamă, să se rescacăre, pentru a-şi afirma dignitatea personală.

Pas de zi o oarbă de glumă asupra unui aşa de nobil animal! Animalul n-are să o înţeleagă şi are să-ţi facă o demonstraţie ridiculă.

Se poate glumi?

Da şi nu.

Se poate – când ai a face cu oameni sănătoşi.

Nu se poate – cu oameni bolnavi.

Se poate – cu oameni veseli şi bine dispuşi.

Nu se poate – cu oameni posaci şi mâhniţi.

Se poate – cu oameni de spirit.

Nu se poate – cu oameni proşti.

Se poate – cu literaţi şi artişti.

Nu se poate – cu gloabe literare şi artistice.

(Epoca, 4 decembrie 1896, pag. 2: Ion).

CRITICELE LUI GHEREA

Volumul III – Editura Socec şi Comp.

Zilele acestea, a apărut al treilea volum de Critice al lui Gherea.

O parte însemnată din volum conţine articole de critică asupra unor critice ale altor critici. Eu, cetăţean al unei ţări care se află într-o situaţie destul de critică în privinţa producerilor şi prea productivă în privinţa criticelor, simt fireşte saţiul pentru cele din urmă, cu atât mai mult, cu cât mi-e sete de cele dintâi; aşa că, nu mi-ar putea da prin cap să încerc a face şi eu vreo critică asupra volumului de Critice al lui Gherea.

Mai la urmă, la ce bun atâta înconjur? Nu mă pricep la critică şi de aceea nici nu o fac; mi s-a părut totdeauna că un om nu trebuie să încerce decât ce poate face. M-aş mărgini dar a spune că volumul lui Gherea a apărut; autorul are prea puţină nevoie de reclamă din partea mea sau a altuia, cu atât mai puţină, cu cât, în publicitatea noastră serioasă, o lucrare intelectuală nu este o afacere. Dar sunt dator a spune câteva cuvinte despre volumul pe care bunul meu amic Gherea mi l-a trimes cu următorul autograf:

„Iubitului meu adversar politic şi literar, Caragiale".

Autograful acesta, cu toată oroarea ce am de critică, mă sileşte să-i fac măcar câteva comentarie. Voi căuta să fiu scurt.

Adversar politic nu pot să-i fiu lui Gherea, fiindcă el nu face politică – şi cred că foarte bine face; – politica e terenul faptei, nu al teoriei. Adversar literar iarăşi nu pot să-i fiu, fiindcă adversar literar nu pot fi decât omului lipsit de talent, oricât de puţin talent aş avea eu însumi. Gherea ştie bine că, dacă e vorba de literatură şi de artă, pentru mine nu pot încăpea nici sistemă, nici opinie, nici tendinţă, nici morală; nu poate încăpea decât numai şi numai talent. El ştie bine că pentru mine, când e vorba de frumos, nu mai poate fi vorbă şi de bun sau rău, de drept sau nedrept, de onest sau neonest. Frumosul este singurul atribut potrivit al lumii, tot aşa de nemărginit ca şi dânsa; precum în ea nu încape decât ea însăşi şi nu mai poate încăpea altceva, fiindcă oriunde tot ea este, asemenea şi când e vorba de frumos, numai de el poate fi vorba şi de nimic altceva.

Astfel dar, cum aş putea fi eu adversarul politic şi mai cu seamă adversarul literar al lui Gherea? Doar poate că el ar vedea adversari în oameni cari văd ca mine, cu toate că ei nu se simt deloc a-i fi lui adversari.

Dacă nu împărtăşesc părerile cuiva, acela nu poate zice numaidecât că-i sunt adversar; căci atunci ar trebui să fiu adversarul tuturor celor

ce au o părere sau o sistemă, deoarece eu nu sunt în stare să am vreo părere, şi nici să împărtăşesc vreuna pe de-a-ntregul. Pentru mine, părerile sunt egal de legitime, egal de întemeiate şi, prin urmare, egal de respectabile. Niciuna însă nu poate să facă pentru mine lege, căci în lumea aceasta, cere-mi dă numai înfăţişări, ar trebui să fiu din cale afară laş ca, mărturisindu-mi că nu pot avea eu însumi o părere statornică, să mă înjug la părerea altuia, pentru că el a avut bravura să mi-o strige la ureche cu un ton mai mult sau mai puţin răstit.

Fie din lipsă de educaţie intelectuală, fie din insuficienţă de cultură, sau de organizaţie a spiritului, n-am putut niciodată jura *in vebra magistri;* şi dacă n-am făcut aceasta până acuma, vârsta mea e o garanţie pentru mine că n-am să reuşesc a o face nici de acum încolo.

Am comparat totdeauna fenomenele ce se numesc spirite omeneşti cu corpurile cereşti. Între unul şi altul sunt prăpăstii haotice; unul altuia, din colosalele mase proprii de lumină, nu-şi trimet decât o fâşie subţire de palide raze. Între un om şi altul este adesea ca de la o stea la alta. Arde colo un soare uriaş şi dincolo altul… Printre învârtitoarea pulbere de lumi, un colos de flăcări d-abia zăreşte pe celălalt, ca o scânteie ce clipeşte, pierdută, în negură fără fund… Ba câţi încă nu se mai zăresc deloc şi unul de altul nici măcar nu bănuiesc.

Adesea tot aşa se pricep oamenii între ei şi pot înţelege unul altuia sufletul.

Se poate cineva numi oare adversarul unei idei, unei păreri, unei sisteme, numai şi numai pentru că nu e în stare să aibă, necum să împărtăşească o idee, o părere, o sistemă? Dar dacă nu pot avea nici nu pot împărtăşi vreuna, va să zică atunci sunt egal adversarul tutulor şi oricăreia; şi dacă, astfel, sunt adversarul oricăreia, sunt prietenul oricăreia alteia, contrară aceleia. Care va să zică, aş fi în acelaşi timp şi prietenul şi adversarul oricărei idei, păreri, sau sisteme… Dar asta ar fi absurd.

Ei bine, nu! Orice idee, părere sau sistemă, pentru mine e absolut, în sensul cel mai absolut, indiferentă. Nu pot nici preţui, nici dispreţui, nici primi, nici respinge, nici aplauda, nici şuiera. O idee, părere sau sistemă, ori va trece pe dinaintea mea, ori va trece pe dinaintea unui par de telegraf, aceeaşi urmă va putea lăsa. Ce poate să aibă valoare şi preţ pentru mine este talentul, puterea cu care acea idee, părere sau sistemă, cu desăvârşire nule prin ele însele, se pot susţine şi manifesta faţă cu posibila mea iritabilitate intelectuală.

Puţin le pasă la doi ochi iubitori de lumină, puţin le pasă de dimensiunile, sistema de rotaţiune şi revoluţiune, în genere de legile cosmice cari stăpânesc existenţa şi mişcarea unei depărtate stele: ea va însemna pentru ei numai atâta câte raze de lumină poate cumva să le arunce de acolo de unde neînţeleasa putere i-a poruncit să se afle.

Căci lumina nu o judec, ci o văz, şi bucuria mea e potrivită cu

intensitatea cu care ea a ajuns la mine, iar nu cu judecata mea despre bogăţia şi condiţiile izvorului care mi-a trimis-o.

Gherea e un critic de sistemă, ca orice critic serios; sistema lui însă puţin mă importă; ce mă importă e talentul cu care el şi-o urmăreşte.

E, în adevăr, un om de mare talent, care mi-aruncă, cu articolele lui, multă lumină. Volumul lui din urmă şi mai ales articolul despre Coşbuc mi-au dat o mare mulţumire intelectuală. Una poate şi mai mare mi-au dat-o cele câteva rânduri privitoare la producţiile mele literare. Gherea e singurul critic care se ocupă serios de aceste lucrări, cu mai multă bunăvoinţă, poate, decât ele ar merita. Se înţelege, ca om ce sunt, nu pot rămânea neatins de această însemnată onoare şi regret că nu pot plăti talentatului critic îndatorirea de inimă care mi-o face cu atâta graţiozitate: eu, încă o dată, nu sunt critic. Astfel dar, ce aş putea zice mai mult decât am zis despre criticele lui?… poate, după obiceiul pământului, deplorabile platitudini amabile, sau observaţiuni de pretenţie ridiculă… Nu… El n-are în niciun caz nevoie de ruşinarea mea.

Mai la urmă, Gherea are destulă conştiinţă de talentul lui ca să nu mai aibă nevoie de complimente banale, nici să-i mai pese de dezaprobări puerile şi precipitate: se va mulţumi desigur perfect cu o salutare călduroasă din partea prietenului său îndatorat,

Caragiale.

(Epoca, 16 iunie 1897, pag. 1—2).

CÂTEVA PĂRERI ANONIME

Voiţi, domnule redactor, a consemna părerile deosebiţilor scriitori asupra literaturii româneşti, şi pentru acest scop aţi adoptat metoda interviului. E o metodă bună, în parte; dar nu este suficientă. Unii oameni sunt lipsiţi de îndrăzneală şi de spontaneitate – mai cu seamă printre artişti se găsesc mulţi de felul acesta; – ei nu-şi pot exprima părerile aşa de complet şi aşa de clar prin viu grai, pe cât şi le pot aşterne în scris. Alţii – şi dintre aceştia sunt mai toţi artiştii – sunt oameni apucaţi, oameni cu toane; ei nu sunt totdeauna bucuros comunicativi.

Eu, de exemplu, sunt câteodată aşa de sfios, îmi lipseşte atât de mult îndrăzneala, încât, dacă unul dintre colaboratorii dv. ar veni să mă interpeleze o dată nitam nisam, şi-ar face despre mine şi despre spiritul meu o foarte tristă opinie. Şi cu toate astea, nu sunt atât de slab de minte, pe cât s-ar părea la întâiul examen. Cine ar voi să vază bine slăbiciunea mea, ar descoperi-o poate mai sigur la examenul din urmă.

Mai cu seamă, faţă cu dv. ziariştii, fiindcă vă citesc regulat şi vă cunosc forţele, îmi pierz mult cumpătul şi încrederea în mine însumi, mă simt covârşit de autoritatea dv… Unuia dintre dv. – mai cu seamă când aş şti pentru ce mi-a făcut onoarea unei vizite – n-aş fi capabil să-i înşir limpede o propoziţie cât de simplă. Aş fi în stare să comit o greşeală de gramatică răspunzând măcar cu un cuvânt la salutarea confratelui dv. şi ştiu, fireşte, cât de departe mergeţi dv. cu cultul gramaticei. Adeseaori, în polemicele dv. uitaţi obiectul propriu al polemicei, numai şi numai pentru a constata ereziile gramaticale ale adversarului. Se-nţelege că şi adversarul *vous rend la pareille*. Eu tremur numai gândind că dv. o să-mi citiţi aceste rânduri.

De când eu am părăsit profesiunea de scriitor, s-a făcut atâta progres în publicitatea românească, încât mă simt absolut zdrobit când mă aflu în faţa unei file curate de hârtie, ştiind bine că ea astăzi nu mai sufere să fie mânjită, ca pe vremea mea, cu negreală, decât doar pentru a spune o gândire. Care va să zică, astăzi nu mai e permis niminui a strica hârtia degeaba. Fericit publicul de astăzi!

Am fost şi eu odinioară, domnule redactor, scriitor. E cam mult de atuncea: astfel e probabil că numele meu l-aţi uitat, ori poate că nici nu l-aţi ştiut vreodată. Am publicat foarte puţine lucruri; despre acestea însă prietenii mei aveau o foarte înaltă opiniune – pe care, se-nţelege, eu o împărtăşeam cu căldură. S-a întâmplat însă, încetul cu încetul, pe unii să mi-i răpească moartea, pe alţii să mi-i fure o soartă mult mai bună ca a mea – prăpastie mai adâncă decât chiar a morţii –

iar cu alţii să mă cert, desigur din pricina caracterului şi defectelor mele morale cari-i supărau mai mult decât puteau să-i mulţumească talentul şi calităţile mele intelectuale.

De cum m-am despărţit de prietenii mei, ei şi-au schimbat – fireşte – părerile lor despre lucrările mele. Eu – nesocotit – am avut uşurătatea să crez că talentul meu era în mine, pe câtă vreme el în realitate era în cercul literar din care nu mai putusem face parte; mi-am închipuit că meritul lucrărilor mele era al meu, pe câtă vreme el fusese al foştilor mei prieteni, – şi astfel, am îndrăznit, deşi rămas stingher fără seminţie în deşert, să mai public ceva. Am văzut atunci că opinia înaltă despre meritele mele, rămăsesem s-o împărtăşesc singur – numai eu! Numai eu?… mi s-a părut prea puţin, şi am încetat a mai scrie, – nemaiavând la vârsta mea vreme să caut a-mi face un nou cerc de prieteni noi.

Oricum, chiar daca nu mai sunt, am fost şi eu literat, şi, daca intenţia dv. de a cunoaşte părerile, pe cât se poate, ale tuturor literaţilor noştri asupra literaturii româneşti este sinceră, atunci neapărat veţi publica în tribuna dv. literară şi părerile mele. Veţi face, crez, aceasta cu atât mai bucuros, cu cât vedeţi că o iau înaintea dorinţelor dv.; fără să aştept pe colaboratorul dv. a-mi face un interviu, mă grăbesc a vă răspunde la întrebările d-voastre cunoscute.

Să le rezum. Dv. voiţi a şti de la fiecare literat, mare sau mic, talentat ori nu, numai literat să fi fost – şi asta mă autoriză deplin şi pe mine – ce gândeşte el asupra următoarelor întrebări:

În ce stare se află literatura noastră astăzi? Ce raporturi sunt între literatura noastră şi societatea noastră? Cari sunt scriitorii români cu adevărat remarcabili în sensul european al cuvântului? Cari sunt sorţii de dezvoltare a literaturii noastre în viitor?

În această primă scrisoare mă voi mărgini a răspunde numai la întrebarea întâia; la celelalte voi răspunde în a doua scrisoare. Încep dar.

Se-nţelege că nu nedomirirea dv. personală, ci numai o curiozitate răutăcioasă v-a inspirat ideea de a ne pune tocmai nouă literaţilor o aşa întrebare.

În ce stare se află literatura noastră astăzi?…

Dar dv. nu vedeţi în ce stare bună se află?

Dar oare când am avut noi mai mulţi scriitori decât astăzi?

Dar când oare s-a scris româneşte mai frumos, mai cu înţeles şi mai cu miez decât astăzi?

Eu însumi am numărat, trecându-i într-o listă alfabetică, peste una sută cincizeci (150) poeţi lirici. Ce este mai îmbucurător chiar decât numărul lor prodigios este egalitatea talentelor lor – niciunul nu e inferior altuia. S-ar părea incredibil pentru cine nu ştie ce se petrece la noi, dar este adevărat.

Nu-i vorba, rar, foarte rar se-ntâmplă şi câte o excepţie; dar se ştie: excepţia tocmai confirmă regula. Aşa, bunăoară, Coşbuc şi Vlahuţă, făcând excepţie, confirmă prin nota lor discordantă în armonia generală adevărul că toţi ceilalţi sunt absolut egali, că niciunul dintre aceştia nu poate fi considerat ca mai prejos de altul. Această egala intensitate de talent la poeţii noştri va da desigur mult de lucru criticilor viitorului. Poftim de clasifică nişte cantităţi de aceeaşi materie aşa de egale la cântar; ar fi ca şi cum ai voi s-alegi într-o băcănie, dintr-un raft de căpăţâni de zahăr, de aceeaşi provenienţă şi de aceeaşi greutate, pe una care o fi mai dulce.

Dar pentru aceasta, pentru că avem atâţia poeţi, iarăşi nu trebuie să ne mândrim prea tare, precum n-ar trebui, crez eu, să ne ruşinăm, sau să ne umilim daca nu i-am avea deloc. Este o chestiune de noroc şi mai mult nu. Daca a avea arte şi literatură este o mare onoare şi laudă pentru un popor, a nu avea arte şi literatură nu e deloc o dezonoare şi o ruşine. Să presupunem că n-am avea pe cei 150 de poeţi ai noştri de cari vorbesc mai sus şi am rămânea numai cu Coşbuc şi Vlahuţă. Ei? ce mare ruşine ar fi pentru naţia noastră? Ne-am hotărî să zicem că n-avem decât doi poeţi, ne-am lua inima-n dinţi spre a mărturisi că la noi poeţii sunt, ca la multe alte naţiuni, nişte rare excepţiuni, şi atâta tot. Dar fiindcă-i avem, putem să nu-i constatăm? Am fi din cale afară modeşti.

Prin urmare, închei răspunzând scurt la întrebarea dv. întâia: starea în care se află literatura noastră astăzi este cu deosebire satisfăcătoare; după statistica personal făcută de mine, avem peste 150 de poeţi, mai mult decât ar trebui unei naţiuni în stare normală ca să se prezinte convenabil în faţa Europei culte.

A! nu degeaba acest popor şi-a vărsat sângele nobil pentru neatârnarea sa. Secule întregi a plâns acest popor lipsit de lumina şcoalii; era natural ca, îndată ce i s-a deschis ochii la această sfântă lumină, să-nceapă a cânta încă din clasa IV gimnazială. Şi mi se pare că nu cântă prost deloc!

În a doua scrisoare, mâne, domnule redactor, voi căuta să vă răspunz şi la celelalte întrebări ale dv.

II

În ce raporturi stă la noi literatura naţională cu societatea? Iată a doua dv. întrebare, domnule redactor. La aceasta răspunz scurt: aproape în niciun raport.

Societatea română actuală este prea serioasă şi prea pozitivă ca să aibă raporturi cu o artă de lux; iar literatura noastră este prea independentă şi prea mândră ca să aibă raporturi eu o societate utilitară. Astfel, şi una şi alta se dezvoltă de sinele, fără a căuta să se atingă, să se influenţeze cumva una pe alta.

Un om deprins a judeca după cele ce se-ntâmplă-n genere în lume, daca ar cunoaşte mai întâi societatea noastră, nu şi-ar putea închipui că avem o literatură în care predomină într-un mod atâta de covârşitor poezia lirică romantico-pesimistă şi apoi, – în proporţie, mai mică, ce-i drept, dar totuşi destul de respectabilă – novela sentimentală şi lăcrimoasă. În adevăr, cine ar putea crede că din grava noastra societate, care prosperează de la o vreme într-un chip vertiginos, din această societate compusă în marea ei parte de oameni de tot soiul de afaceri, spirite pozitive şi sănătoase, n-are să răsară decât florile palide şi triste ale livido-chloroticei noastre poezii? Fără-ndoială, şi societatea noastră, ca toate societăţile omeneşti, o fi având patimile ei, suferinţele şi dorurile proprii; fireşte că şi societatea noastră are un mod specific de a gândi asupra acestor păsuri ale ei. Dar desigur poezia noastră nu este expresia societăţii noastre.

De aci – din faptul că poeţii şi scriitorii noştri nu ţin socoteală de societate şi sunt prea mândri şi prea independenţi pentru ca să considere necesară atenţia acesteia în privinţa lor, – rezultă această aproape totală lipsă de raporturi înare literatură şi societate.

Tot de aci apoi rezultă că producţia literară nu mai poate fi considerată ca o marfă de oarecare valoare cât de mică şi prin urmare, munca literatului nu mai poate fi o profesiune. A face literatură ajunge a fi sinonim cu a tăia câinilor frunză.

La Bucureşti, în centrul activităţii intelectuale a naţiunii româneşti, o poezie bună, foarte bună se vinde între cinci lei şi cincizeci de bani pentru a fi publicată în reviste literare; o novelă de dimensiuni respectabile se plăteşte cu şapte până la trei lei. După elocuenţa acestor cifre putem judeca sigur, câtă pasiune pentru arta lor au literaţii noştri, şi totodată, cât preţ au în faţa cititorilor producţiile literare naţionale.

Iată raporturile dintre societate şi literatură şi viceversa.

Trec acuma la a treia dv. întrebare: cari sunt figurile mai remarcabile în literatura noastră? La aceasta, domnule redactor, este greu de răspuns într-o privinţă. A vorbi despre cei vii este o sarcină prea ingrată. Dv. nu ştiţi, cât de susceptibili sunt literaţii. De aceea, prefer să-mi învârtesc de multe ori condeiul în mână, până să zic mai multe în această privinţă, şi astfel, vă rog să-mi daţi voie a răspunde pe larg la întrebarea a treia tocmai la sfârşit.

Până atunci, ca să nu fiu prea laş, spun cu hotărâre: figurile cele mai remarcabile în literatura română sunt fără un pic de îndoială d-nii Hasdeu şi Maiorescu, cel dintâi prin opera sa proprie, cel d-al doilea prin influenţa ce a exercitat-o asupra câtorva dintre scriitorii noştri; unul prin invenţiune, altul prin direcţiune.

Trec dar acuma, ca să termin pe astăzi, la întrebarea dv. a patra şi cea din urmă: ce sorţi de dezvoltare poate avea literatura noastră în

viitor?

Dezvoltarea unei literaturi, domnule redactor, atârnă de multe împrejurări: din toate acestea însă cea mai importantă este prezenţa talentelor. O stare înfloritoare politică şi economică a celei mai inteligente societăţi nu este de ajuns pentru a da naştere unei literaturi puternice; o aşa stare poate contribui mult la încurajarea talentelor, dar trebuie mai înainte să existe acele talente. Cea mai cultă şi mai bogată societate, suveranul cel mai iubitor de artă şi de litere, cu tot aurul şi cu toate aplauzele lor nu vor putea face să se ivească talente acolo unde pământul nu poate produce aşa buruiană. Este o chestiune de dispoziţie de rasă.

Daca în poporul român, care are atâtea calităţi frumoase, există, ascunsă de precarie împrejurări istorice, sămânţa talentului literar, şi probabil există, atunci desigur la cea dintâi ocazie favorabilă ea va trebui să răsară, să crească şi să rodească. Până acuma, deşi nu am putut realiza o stare politică şi socială în adevăr puternică, am constatat la noi destule semne neîndoioase că talente literare mari se pot arăta. Am avut pe Alexandrescu, Alecsandri, Bălcescu, Odobescu, Hasdeu, Eminescu, Coşbuc.

După părerea mea, este o mare greşeală a spune că operele acestora sunt numai nişte începuturi literare.

Operele lui Alexandrescu, lui Alecsandri şi lui Bălcescu din generaţia trecută nu pot fi considerate ca opere imperfecte numai şi numai fiindcă, pentru moment, în starea febrilă a progresului nostru pripit, sunt ieşite din modă. Mi se pare că mult mai imperfecte sunt multe lucrări actuale. Alecsandri şi Alexandrescu, pentru cine înţelege arta literară, sunt nişte poeţi desăvârşiţi, cari vor rămâne totdeauna poeţi desăvârşiţi. Vremea trecând peste operele lor, nu le va putea aduce nicio stricăciune. Asemenea şi cu ceilalţi. Căci să ne înţelegem: în artă nu este ca în ştiinţă; în artă nu poate fi vorba de o sistemă care poate fi detronată de o altă sistemă; e vorba de intensitatea talentului de invenţie şi de expresie. Câtă vreme se va vorbi româneşte, versurile minunate ale acelor poeţi, afară bineînţeles de acele cu aluziuni locale şi actuale odinioară, vor avea acelaşi preţ pentru cititorul care va pricepe arta.

Putem dar, după trecut, judeca bine despre viitor. Limba română, care atâtea veacuri n-a avut niciun scriitor artist de seamă, a avut în veacul nostru, de la renaşterea naţională încoace câţiva scriitori de mare talent. E, prin urmare, sigur că acest popor are în sânu-i sămânţa nobilă a talentelor literare. O epocă de mare prosperitate şi strălucire politică ar putea fi asemenea şi o epocă de înaltă glorie literară.

Pe mâne, despre întrebarea a treia şi despre societăţile literare.

III

Am zis că figurile cele mai remarcabile ale literaturii noastre sunt d-nii Hasdeu şi Maiorescu, – cel dintâi prin operele-i proprii, cel d-al doilea prin influenţa ce a exercitat-o asupra câtorva talente; unul prin invenţiune, celălalt prin direcţiune.

Cel dintâi este un savant şi în acelaşi timp un poet, în cea mai înaltă accepţiune a cuvintelor. Numele său se bucură, cu toată dreptatea, de o mare autoritate în cercurile competente europene; graniţele publicităţii române nu-i erau suficiente desigur. Cu vastitatea cunoştinţelor sale şi cu adâncimea izvorului său de invenţie, cu spiritul său totdeauna strălucitor, ilustrul nostru academician ar ţine, fără-ndoială, un loc de onoare printre corifeii oricărei literaturi europene desăvârşite; ba, poate, cu însuşirile sale prodigioase, ar stăpâni acolo un loc, într-un chip mult mai hotărât şi mult mai puţin discutat, decât acela cu care îşi stăpâneşte locul la noi, în primitiva şi necompleta noastră mişcare intelectuală. Hasdeu, precum am mai spus o dată, e o fântână nesecată de învăţături înalte şi de glume scânteietoare – o activitate de spirit în adevăr fenomenală. Cercetări filologice şi istorice şi comunicări spiritiste, religiune, filosofie, arte frumoase, totul şi toate îmbrăcate în pânza minunată, pe care numai cel mai înalt dar al minţii omeneşti o poate ţese, îmbrăcate în poezie – toate cu o egală vigoare îmbrăţişate. Jocurile acestui spirit sunt vertiginoase, toate egal pline de farmecul inspiraţiunii şi de puterea unei neîncovoiate convingeri – fie că ar sonda problema creaţiunii, fie că ar face o glumă răutăcioasă asupra cutărei persoane.

Cel d-al doilea, d. Maiorescu, în afară de strălucitul lui talent de orator de catedră şi de tribună parlamentară, este un mare literat, om cu o înzestrare intelectuală în afară de orice concurs. În privinţa judecăţii despre lucrările literare, este unul din spiritele cele mai pricepute ce s-ar putea găsi vreodată. Fără-ndoială, talentul de invenţiune îi lipseşte cu desăvârşire; pe calea invenţiunii, tocmai fiindcă pricepe aşa de adânc arta şi realitatea talentului, n-a încercat să producă niciodată. Însă gustul rafinat, priceperea şi puterea de judecată în tot ce priveşte arta literară iau la acest om proporţiile unui extraordinar talent, atât sunt de active şi de fecunde. Poveţele acestei minunate inteligenţe critice sunt nepreţuite pentru un talent de invenţiune lipsit încă de judecata şi măsura exactă a frumosului. Criticele d-lui Maiorescu oricât ar putea zice cineva astăzi că sunt gratuite sau prea primitive, au îndeplinit odinioară o mare misiune. Nu a fost puţin lucru a răsturna metodic o întreagă direcţiune falsă în literatură, în ştiinţă şi în politică – direcţiune falsă care stăpânea cu tiranie şi pervertea toate spiritele. În starea de astăzi a literaturi: noastre, (când pare că şi publicul cititor, mult puţin cât îl avem, şi scriitorii, foarte, prea foarte mulţi, au pierdut criteriul după care se poate judeca şi cântări normal o lucrare ce vrea să se numească

literară), poate că un alt rând de critici întocmai ca ale d-lui Maiorescu de odinioară ar face un mare bine şi publicului şi scriitorilor, acelora se-nţelege cari sunt chemaţi, iar nu numai se cheamă singuri, a fi scrietori. Criticele de odinioară ale d-lui Maiorescu au fost la vremea lor un semnal de raliare pentru minţile sănătoase în mijlocul anarhiei şi decăderii, cari bântuiau republica literelor noastre între anii 48 şi 68. Multe spirite în adevăr înzestrate s-ar fi rătăcit de-a binele în noianul falsei direcţiuni de atunci, sau, mai bine zis, în acea completă lipsă de direcţiune, daca n-ar fi sunat cu atâta putere de la Iaşi semnalul acela de raliare.

Iată pentru ce zic eu că astăzi cele mai remarcabile figuri ale literaturii noastre sunt d-nii Hasdeu şi Maiorescu.

Şi cine ar crede că între aceşti doi corifei, amândoi cu spiritul atât de bine înzestrat în parte, încât să n-aibă-ntrînsul loc nicio umbră de invidie, există de demult, – încă de pe vremea începuturilor frumoasei lor activităţi intelectuale, acu vreo treizeci şi cinci de ani – o aprigă duşmănie? Cu toate astea e aşa: unul pe altul nu se pot suferi; să nu se vază, să n-auză unul de altul!

Duşmănia aceasta merge în raport crescând cu vârsta; ea face pe cei doi mari bărbaţi, azi aproape bătrâni, să ajungă adesea la puerilităţi şi naivităţi regretabile şi la micimi şi mai regretabile. Unul e-n stare să tăgăduiască celuilalt cele mai vădite merite; celălalt e capabil să numere băbeşte măruntele defecte comun umane ale celui dintâi; să-l persecute şi să-l lovească în interesele materiale.

D. Hasdeu, de exemplu, întrebuinţează un întreg arsenal de maliţiozităţi şi de trăsături satirice la adresa d-lui Maiorescu. Îi caricaturizează adversarului său capul caracteristic cu un mare punct de întrebare pe frunte – adică, „ce-o fi înăuntru? că de văzut nu se vede nimic!” – şi-i reduce toată activitatea intelectuală, critică şi oratorică, la celebra „gimnastică a barbişonului”, făcând aluzie la prolixitatea de gesticulare cunoscută a marelui orator.

Din parte-i, şi d. Maiorescu tăgăduieşte orice seriozitate ştiinţei profunde şi colosalului talent ale d-lui Hasdeu. Ca răsunet apoi la punctul de întrebare, ce ilustrul său coleg din Academie i-a lipit pe frunte, şi ca ripostă la „gimnastica barbişonului”, îi toarnă o arsătură prea puţin potrivită cu magnanimitatea la care s-ar putea aştepta cineva din partea unui om mare, aşa, de sus pus şi aşa la adăpost astăzi de micile mizerii economice ale vieţii de toate zilele, adăpost datorit nu activităţii literare.

Astfel, d. Maiorescu publică, în fruntea recentului d-sale volum de discursuri parlamentare, o prefaţă în care face pe scurt istoria critică a evenimentelor noastre politice de la 1866 încoace. În această prefaţă, autorului îi place a constata cu multă stăruinţă că dânsul şi câţiva amici au fost singurii nestrămutaţi dinastici dintru începutul domniei

M. Sale Carol I. Astfel de constatare nu ar însemna pentru chestiunea care mă preocupă aci nimic: dar iată că autorul nu se mărgineşte a o face spre lauda sa meritată, ci o întoarce cu neînduplicată răutate contra altora şi mai cu seamă contra ilustrului său coleg de Academie.

D. Maiorescu subliniază că însuşi d. Hasdeu, care odinioară a fost hotărât antidinastic, acuma *a devenit fervent dinastic de când primeşte o subvenţiune de la M.S. Regele.*

A… *Tant de fiel entre-t-il dans l'âme des élus?*

Dar… e poate prea strâmtă lumea noastră pentru a-i putea încăpea pe amândoi! Altfel n-ar fi explicabilă această legendară duşmănie, acest neîmpăcat duel dintre doi oameni mari, duel cu arme aşa de mici.

Încă o coloană mâine, iubite domnule redactor, despre societăţile literare şi am terminat.

IV

Se ştie ce mare influenţă au exercitat totdeauna cercurile şi saloanele literare în lumea cultă, când au fost compuse din oameni de spirit şi de gust, din specialişti şi amatori luminaţi. Mai ales un amator luminat este un dar ceresc pentru un producător.

Nemăsuratul folos ce-l poate aduce un asemenea cerc unui artist este mai întâi atenţiunea aceea binevoitoare, este interesul acela sincer călduros, cu cari orice lucrare nouă e întâmpinaiă. Apoi, un scriitor în genere – înţelege un scriitor înzestrat – oricâtă încredere ar avea în talentul său, nu mai poate avea judecata destul de sigură asupra lucrării pe care a sfârşit-o. El are atunci nevoie de alţi judecători, cu capul mai puţin fierbinte, cu mintea proaspătă şi neobosită, nesăturată încă de impresia acelei lucrări; are nevoie de alte spirite limpezi cari să judece exact valoarea ei. Din apreţiările lor autorizate, el va înţelege imperfecţiunile operei sale şi posibila reparare a acestora, şi după impresia ce va fi produs citirea sa cercului, va căpăta aproape sigură măsura efectului ce noua lucrare va produce publicului.

Un cerc inteligent şi-n adevăr pasionat de artă?… Dar ceasurile pe cari le va petrece acolo un artist vor fi fost cele mai bune ale vieţii sale. În adevăr, numai acolo el va putea înţelege ce mare favoare a făcut natura omului acordându-i înţelesul; numai acolo va simţi ce înaltă voluptate este în acordul a două înţelesuri, acel acord care e suprema raţiune a artei.

Din nenorocire, un asemenea cerc să găseşte foarte greu, mai ales la noi! La noi! câte cercuri şi saloane literare n-am văzut! Adunătură de spirite mai jos adesea decât mediocre, cari nu numai că nu pricep şi nu pot, prin urmare, iubi arta, dar chiar o consideră ca un exerciţiu intelectual fără nicio raţiune de a fi, cel mult ca o petrecere puerilă.

De ce dar se mai strâng la un loc într-un salon literar? Aşa bate câteodată vântul modei, care ia adesea proporţiunile unei epidemii. E de bun ton: măcar să decoreze cineva cu persoana sa salonul altuia, intoxicându-se cu ceai spălăcit şi cu rime şi mai spălăcite, dacă nu-i dă mâna chiar să deschiză salon pe seama sa proprie şi să supună la o tortură similară pe alţii. Mai la urmă, se strâng acolo fiecare pentru cine ştie ce scopuri în parte: interese politice, ori afaceri private, legături de rudenie, sentimente intime, convenienţe, etc. Foarte rar se găseşte rătăcit pe acolo un adevărat artist, şi încă şi mai rar un spirit în adevăr ales, care să merite osteneala unei lecturi, fiind în stare să o plătească cu o apreţiare sau observaţiune de vreo valoare.

Şi tonul îl dă, cine?… Cocoanele.

— *C'est spirituel!*

— *C'est fin!*

— *C'est délicat?*

— *C'est charmant! charmant!! charmant!!!*

Şi poeţelul de calapod asudă de ceai şi de satisfacţie, şi începe îmbăiat să-şi întindă o nouă acadea, ca să probeze încă o dată cum, cu acelaşi „tei sfânt", cu aceleaşi „mâini subţiri şi reci", cu acelaşi „ţintirim", un tânăr promite foarte mult, – după cum promite cocoana, stăpâna casei.

Doi-trei poeţei şi câţiva gravi oameni de ştiinţă şi filosofi, ai Statului, bineînţeles – particularii nu ar avea destulă autoritate – sunt de ajuns: cercul e gata; mai trebuiesc mosafirii amatori, de cari vorbesc mai sus, şi salonul e complet.

Mi-aduc aminte de o serată literară unde am făcut pe mosafirul. Eram poftiţi să ascultăm o piesă originală de teatru – adică, originală, vorba vine; destul că era scrisă, cum dăduse Dumnezeu, în versuri româneşti. Între mosafiri se afla şi un diplomat străin, un fel de secretăraş spânatec, de consulat, care nu pricepea boabă românească şi afară de limba lui maternă, o rupea numai ciat-pat, la mare nevoie, şi pe franţuzeşte – *un vranzais horripel!*

Citirea piesei originale a ţinut mai bine de trei ceasuri, cu o întrerupere numai de câteva minute. Trebuia o mică întrerupere; poetul era extenuat la un moment; i se-ncleiase limba de cerul gurii – o mie două sute de versuri de câte 16 silabe! În timpul pauzei, fericitul autor a fost cu prisos răsplătit de osteneala sa inteligentă: toate damele s-au repezit pe-ntrecute să-l alinte şi să-l servească, încântate şi pline de admiraţie – una i-a făcut ceaiul, alta i-a adus zaharniţa, alta cozonacul, alta ţigareta, alta chibrituri – şi iar: *charmant! charmant!! charmant!!!*

Mai mult însă decât piesa, pe care, mărturisesc drept, n-am ascultat-o deloc; mai mult decât neroziile damelor şi ale bărbaţilor, a trebuit să admir răbdarea, tactul şi arta tânărului diplomat; un talent remarcabil,

în adevăr! de neînchipuit, cu ce înteres urmărea citirea şi mai ales mişcările auditoriului – râzând, încruntându-se, palpitând, o dată cu toate cocoanele; în sfârşit, toate mişcările unei desăvârşite înţelegeri. Am fost curios să ştiu, pentru ce omul acela se canonea astfel, şi am întrebat pe un alt tânăr, un zevzec de avocăţel, care toată seara mă plictisise cerându-mi la fiecare vers explicaţii asupra piesei:

— Bine, i am zis, d-ta înţelegi cel puţin româneşte; dar neamţul… ce caută neamţul aici?

— A venit pentru d-şoara Sesila X… îmi răspunse avocăţelul; o curtează la nebunie; o urmăreşte peste tot ca o umbră.

Atunci am înţeles că fusese aci o virtute şi mai mare decât a neamţului; era *maman*.

D-şoara Sesila, un boboc, pe atunci încă destul de înflorit, era pasionată de literatură; crescută de o guvernantă elveţiană, d-şoara devenise *une pure parisienne*. Neavând mijloace suficiente pentru a deschide un salon pe seamă, îşi târa pe *maman* la toate seratele literare. Biata bătrână, o analfabetă foarte naivă, considera pe d-şoara ca pe o fiinţă supranaturală şi se lăsa bucuros purtată. În fiecare seară, *maman* ducea, uneori cu oarecare succes, lupte eroice contra somnului, deşi acesta, pe lângă forţele-i proprii, mai găsea nişte puternici aliaţi în tinerii poeţi.

Şi cu toate astea, cine şi-ar închipui că cercurile literare cam aşa constituite, iau fiecare încet-încet, mai ales când sunt stăruitoare, o puternică personalitate! Între deosebite cercuri atunci, încep să se ivească diferenţe de vederi, de direcţiune, de şcoală! Se împart diplome de talente, se decapitează reputaţiuni! Şi ce animozitate!

— *Quoi, ma chère?* (zice d-şoara Sesila)… *Bourbon et Rambouillet! c'est toujours la même vieille histoire!*

Eu însumi, cum am spus acum câteva zile, am făcut odinioară parte dintr-un cerc literar, de unde căpătasem fără multă bătaie de cap o diplomă de talent. Câtă vreme m-am numărat printre adepţii cercului, diploma mea a fost valabilă; când însă, sătul, am păşit afară pragul minunatului salon, pentru a nu-l mai păşi niciodată înăuntru, diploma mi-a fost anulată şi tot talentul meu a dispărut… Am rămas numai cu defectele mele de om ca toţi oamenii, pierzând cu desăvârşire calităţile deosebite de odinioară! Mărturisesc: daca talentul care-mi fusese acordat mi-ar fi fost de vreun folos material în viaţă, aş fi regretat imprudenţa cu care-mi pierdusem diploma; dar fiindcă în realitate nu puteam pierde un talent (că l-aş fi avut ori mai ales că nu l-aş fi avut), ci pierdeam numai aplauzele d-şoarei Sesila, ale babei, ale diplomatului, ale avocăţelului şi ale altora – nu mi-a părut deloc rău că mă dezbărasem de năravul unor aşa succese de post.

Tinere cititor, ascultă-mă pe mine, că eu sunt păţit; dacă bănuieşti că ai vreun talent literar şi simţi că, pentru a ţi-l confirma ţie însuţi, n-

ai nevoie de aplauzele d-şoarei Sesila şi de ale curţii sale, – caută, când te rătăceşti din întâmplare în aşa cercuri, să te depărtezi cât mai degrabă, respingând orice solidaritate intelectuală cu ilustra companie şi refuzând scurt orice diplomă de talent. Du-te, daca eşti amator de ceai foarte blond, în toate saloanele literare, dar nu fă nicăieri purici. Aminteri, dacă te lipeşti undeva, vei face prin tine pe alţii să poată zice *noi,* ajungând prin aceasta tu însuţi să nu mai poţi zice multă vreme: *eu!*

(Epoca, 19 – 23 iulie 1897).

SMĂRĂNDIŢA

Roman modern

I

Fata mamii Ilinchii era bălană, plăviţă, cu părul galben-auriu ca spicul grâului copt, răscopt, tocmai cum e bun de secerat, cum e pâinea a bună de mâncat şi-i place puiului golaş de pitpalac să-l ciugulească şi să-l înghiţă pe nemestecate în guşa lui îmbrăcată în puf bogat, moale şi dulce.

Smărăndiţa mamii Ilinchii era tânără ca o dimineaţă de primăvară caldă, blândă, senină, mânoasă şi încropită, când ciocârlia se avântă şi-şi dă drumul, nebună, săltătoare, zglobie, pe aripele vântului uşuratec şi zburdalnic, spre a arunca, către cerul albastru şi limpede, ca peruzeaua cea mai nestimată, ciripiturile ei argintii şi călduroase, aprinse, fierbinţi.

Copila avea ochii negri, negri ca mura de pădure coaptă, răscoaptă, cum e când e bună de mâncare, dulce şi acră; dulce, nu să te leşine pe inimă: acră, nu să strepezească dinţii, ci dulce şi acră, acrişoară şi dulceagă cum îi place şi ursului, cât e el de ursuz şi de nemulţumitor, s-o guste.

Subţirică de se-ncovoia ca o nuia de corn verde, când o fluieri în vânt cu putere, şi răsărită ca o ramură de garoafă bătută, căreia stă să i se deschiză-n vârf bobocelul ascuns, care de-abia aşteaptă să-i plesnească gogoaşa ca să te îmbete cu mirosul său din destul, arătându-şi vesel frunzuliţele catifelate şi creţe ca o horboţică de borangic subţire de poţi să-l spargi cu limba.

Aşa era copila Ilinchii, a Ilinchii, o gospodină bătrână, cinstită, harnică, vioaie, cuminte, neobosită şi neodihnită, care începea munca de cu nopticica, până să nu înceapă cocoşul cel berc, fala satului întreg, să cânte la cântători *cucurigu gagu,* de cotcodoceau toate puicele şi găinele, ba şi cloştile pe cuibarele lor.

Şi muncea şi făcea pânză în patru iţe, fote şi catrinţe bătute şi marame de borangic şi velinţe şi scoarţe în zece feţe şi chilimuri pestriţe şi plocate flocoase şi altiţe cu cocoşei şi păsările şi flori în fel de fel de ape, şi toate le făcea.

Iar Smărăndiţa mamii Ilinchii mergea cu Murgana la apă, s-o adape, şi cânta un cântec duios, plângător, o doină jalnică, molatică, domoală, pătrunzătoare, de răsuna peste toată valea-nverzită, înflorită şi smălţată cu brebenei, viorele, dudiţei şi micşunele, galbene, roşii,

albastre, pestriţe de toate neamurile şi de toate feţele.

Mama ei muncea toată ziulica, cât e ziulica de mare, de mândră, de albă, luminoasă şi lungă şi blagoslovită de Dumnezeu, muncea şi lucra şi-şi bătea capul şi mintea şi gândul şi zicea în sufletul ei:

„Helbet! Dumnezeu o fi bun şi cu noi!"

Şi Smărăndiţa cânta şi mâna pe Murgana la izvor, la şipot să-i dea apă proaspătă, rece şi curată din inima pământului, şi Murgana făcea: *Muu! Muu!* după ce bea; şi Smărăndiţa, nebună, zglobie, ca un fluture împistruiat pe aripe cu toate feţele câmpului şi stelele cerului, răspundea mângâind-o pe Murgana:

— Helbet! Murgano, lasă că o fi bun Dumnezeu şi cu noi!

Dar pe urmă, se gândea ce se gândea şi o podidea plânsul, şi plângi şi plângi şi plângi, de curgea din ochii ei mai bogat, mai limpede, mai cald decât din şipotul rece, în care Murgana se juca cu botul ei dulce, moale şi care mirosea a lapte muls numai de-atunci.

Murgana, după ce se mai odihnea, iar bea, şi bea şi bea, şi apoi se uita la stăpâna ei şi iar bea. Şi Smărăndiţa zicea oftând:

— Aide, Murgano, sora mea: aide acasă: ne aşteaptă mama… Mama?… nu!… ne aşteaptă bătrâna…! Bătrâna? nu!… ne aşteaptă… Doamne! Doamne!… ne aşteaptă nenorocita!

Şi Murgana părea că înţelege, părea că pricepe, părea că pătrunde şi-şi tălmăceşte limpede şi pe de rost dorul fetei… Şi nu mai vrea să bea şi pleca, şi Smărăndiţa după ea.

Şi şipotul rece în urma lor sta pe loc şi plângea mereu…

De ce plângea Smărăndiţa?… De durere!

De ce o durea pe Smărăndiţa?… O durea că se gândea…

La ce se gândea Smărăndiţa?…

La ce?…

II

Sus pe dealul înalt, între salcâmii cari aruncă departe-departe talazuri-talazuri de un miros îmbătător, adormitor, omorâtor de dulce, ameţitor, din ploaia albă ce cerne din crăcile lor verzi, pe o pajişte împodobită cu mii şi milioane de pestriţături de flori, cari mai de cari întrecându-se în mândreţe, în strălucire, în feţe şi în miresme, stau casele proprietarului, albe, drepte, înalte, mari, bogate şi fudule, cu pridvorul lor cu stâlpi subţiri şi încârlionţaţi, cu gârliciul beciului răcoros şi tainic, plin cu butii de pe vremuri, cu alb, roşu, negru, profir, de-ţi aprinde sângele în vine să fii măcar bătrân dintre oltenii lui Tudor Vladimirescu.

Şi gârliciul este închis cu două uşi cu găuri lucrate-n struncărie, de vine fiecari două găuri una în câte opt colţuri şi alta în câte douăsprezece, şi încuiate cu un lacăt mare şi gros cât o ploscă de nu-l poţi sparge să se puie cinci voinici cu topoarele pe el.

Străluceşte şi bate la ochi de departe, hi! hi! tocmai de un sfert de poşte boierească, tocmai de pe dealul de dincolo de moara lui moş Tanase Cârnul, bătrânul care are nasul tăiat de când venea turcii puhoi peste biata ţară, că şi spune bătrânul:

— Hei! hei! ce era pe vremea mea, voi n-aţi apucat! Să fi văzut voi, dragii moşului!

— Da, ce era, moşicule? întreabă copiii şi femeile, bărbaţii şi fetele.

— Era nevoie mare, le răspunde moş Tanase.

Când răsărea soarele de primăvară, mândru, mare, aprins, rotund şi bătea drept în curtea din deal, sclipeau toate zidurile albe, de ţi se părea că e o hârtie sclivisită ori o batistă spălată şi-nălbită în două sute de ape.

Şi care călător trecea pe acolo, ori pe jos, ori călare, ori în căruţă, cu un cal, cu doi, cu trei, ori cu oricâţi să fi fost, că era drum umblat şi bătut, nu se putea opri să zică:

— Doamne! Doamne! ce mândreţe de case, de parcă e un palat din poveste în mijlocul raiului!… Dar ale cui or fi, moşicule?

— Ale cui să fie? zicea Tănase, moşul bătrân, cuminte, liniştit, înţelept, domol. Ale cui?… Ale proprietarului.

Şi oamenii ziceau încet:

— A! ale proprietarului!

Erau bătrâne casele proprietarului, dar proprietarul era tânăr. Tânăr de vârstă era el, dar bătrân de suflet, şi casele erau bătrâne de vârstă, dar trainice şi tinere-n ziduri. Şi se vedeau… se vedeau bine ori de unde din sat.

Dacă ieşeai dimineaţa în zori, când mugesc vitele spre păşune, ori la nămiez când e soarele-n puterea lui, de fuge vaca de muscă şi stă la adăpost de umbră, şi rumegă, ostenită, gâfâind de zăduf, răsuflând tacticoasă şi apărându-se alene cu coada, când la dreapta, când la stânga, când în sus, când în jos, tot de ele dai cu ochii; tot pe ele le vezi fudulindu-se tot acolo în vârful dealului şi seara după soare-apune, când se potoleşte lumea şi se joacă toţi copilaşii şi vin să ceară la mama, din găleată, lapte muls cald, fiecare cu covăţica lui şi cu bucăţica lui de mămăligă, şi zice:

— Mamă, dă-mi şi mie, mămucă, că şi eu am fost cuminte…

Şi mămuca îi zice:

— Iacă nu ţi-oi mai da şi ţie, că destul lapte ai supt cât erai mititel; să mai dăm şi viţeluşului, săracul! că el e de ţâţă… Dar tu eşti flăcău mare… mâine-poimâine te ia la oaste… parcă te văz cogeamite ofiţer!

Dar copilul, jumătate mândru de vorbele mămulichii, jumătate supărat că nu vrea să-i dea lapte, zice:

— Ba, eu voi lapte.

Şi mama îl pupă şi-i dă lapte în covăţica lui; iar copilul zglobiu râde şi bea laptele, şi mama iar îl pupă.

Din tot satul ca din tot satul, dar de nicăieri în se vede mai bine casele proprietarului decât din bătătura curată, măturată, dichisită şi îngrijită de pacă e linsă, a mamii Ilinchii văduva, mama Smărăndiţii.

III

Murgana vine acasă mugind cu botul întins în aerul răcoros şi mirositor al serii şi pare că cere copăiţa ei cu tainul de mălai măcinat de-adineaori, cald ca laptele, galben ca aurul, şi mărunt de juri că-i dat prin sită de mătase, măcinat boiereşte, cum numai la moara lui moş Tănase se poate măcina.

Că are patru pietre şi te întreabă, când vii cu sacul încărcat cu porumb de plesneşte:

— Cum vrei să ţi-l macin? mocăneşte, ţărăneşte, negustoreşte ori boiereşte?

Şi dacă zici *boiereşte,* apoi lasă-l pe moş Tănase: odată strânge şurubul uns cu săpun, şi şterge şi unge fusul cu seu de capră, şi scutură bine piatra, şi potriveşte apa mai domoală ori mai iute, cum e tocmai potrivită, la scocul al doilea, şi numai începe să curgă bogăţia pe zghiabul de scândură lustruită în găleata pântecoasă, de ţi-e mai mare dragul să vezi şi să miroşi şi-ţi vine să zici:

— Bogată şi mândră ţară!

Murgana a sosit şi stă la poartă mugind plângător, prelung, leneş, ca copilul somnoros când vrea să zică:

— Mamă, mămucă, mi-e foame!

Smărăndica vine încet ştergându-şi ochii negri cu şorţul alb, cusut cu flori mărunţele de jur împrejur peste tot.

Mama Ilinca sare să deschidă portiţa şi Murgana dă năvală la copaia gata cu atâta gălbenet înăuntru, şi Smaranda intră şi ea şi zice:

— Mamă, bătrânico! ţi-era dor de mine? şi o umflă plânsul cu hohot.

— Ce e, mamă? vai de mine! Ce plângi?

— Nu plâng, mamă… Ţi s-a părut, mămuco dragă… Iacă vezi, acuma râz… Am fost o nebună… M-am gândit… m-am gândit… la tata.

Şi Smărăndiţa se porni pe râs ca copilul nebun, vesel şi fericit, care nu ştie însă să-şi posomorască fruntea curată şi senină, să-şi încrunte sprâncenele bălane şi să-şi muşte buzele trandafirii, făcute toate într-adins parcă spre a râde şi a înveseli pe mama bătrână, cum înveseleşte raza caldă a soarelui câmpia roditoare. Smărăndiţa râdea acuma, dar mama ei Ilinca nu râdea; ea îşi întorsese privirile de la copila ei; ea nu vrea să se mai uite, să privească, să vază pe copila ei. Îi era teamă, îi era frică, îi era milă şi o durea văzând pe această copilă dragă că plânge, că sufere, pe această copilă, care era singura ei mulţumire, singura ei fericire, singurul ei noroc pe acest pământ, după

nenorocirile prin care trecuse, după atâtea ş-atâtea suferinţe mari, groaznice, după atâta nefericire înfiorătoare, înfricoşată, cari o lovise fără cruţare.

A! ea îşi aducea aminte acum iar prin câte trecuse, prin ce dureri scrâşnitoare, şi parcă voia să gonească departedeparte gândurile negre şi-ntunecate ca bezna adâncă a unei nopţi fără nicio rază de lumină; ea vrea parcă să stingă de tot – de tot amintirea trecutului ei, ca să nu-şi mai turbure fericirea blândă care-i alinase sufletul ei chinuit, mâhnit, zdrobit. Smărăndiţa, fiica Ilinchii, asta era totul în lume pentru Ilinca, mama Smărăndiţii.

Se gândea că această copilă, bucăţică ruptă din soare, care dimineaţa se deşteaptă cântând cu glasul ei de zână din poveşti o doină domoală şi pătrunzătoare, care toată ziulica îi stă împrejur şi-i luminează zilele ei veştejite şi ofilite, care seara adoarme ca un copil de ţâţă pe prispa de pământ în poala mămuchii sub mângâierile mâinilor ei bătrâne, fără să poată afla vreodată cum s-a isprăvit basmul ce-i povesteşte mămuca – cine a biruit: Făt-frumos ori Zmeul? şi a putut Făt-frumos să deschiză lacătul de aur şi de diamant al palatului de cleştar cu iarba fiarelor, pe care i-a dat-o Zâna-zorilor a bună şi miloasă, şi să scape pe fata împăratului şi a găsit floarea care, până să clipeşti o dată, mugureşte, îmboboceşte, înfloreşte şi se scutură, ca s-o deştepte pe fată?… şi a descoperit izvorul cu apă vie de soare nevăzut, de jivine neatins, de suflet muritor negustat, cu care să-şi vindece setea pe care i-a turnat-o în inimă săgeata otrăvită cu bale necurate ale Zmeului, până să se apuce la trântă dreaptă voiniceşte? Se gândea că această copilă este copila ei şi a lui Mitran… Mitran! Doamne! Doamne! Şi cum se gândea la el, îşi întoarse fără să vrea privirile către Smărăndiţa, care-n adevăr acuma râdea din toată inima.

— Vezi! mămucă bună, vezi? iacătă, râz; iacătă, nu mai plâng.

— Să nu mai plângi, mamă, zise Ilinca mângâind-o frumos şi domol pe obrajii ei rumeni, şi pe ochii ei negri, şi pe părul ei plăvit. Vino de stai colea să-ţi spuie mama un basmu, un basmu mândru.

— Tot cu Făt-frumos şi Ileana, mămucă?

— Nu, mamă dragă; am să-ţi spui astă-seară un basmu care n-o să te lase s-adormi; n-aş fi vrut să ţi-l spui, ca să nu-ţi întristez şi să-ţi posomorăsc sufleţelul tău tinerel, dar m-am gândit că de! sunt bătrână, şi n-ai auzit şi tu la biserica pe moş popa cum citeşte la carte că omu-i ca iarba, zilele lui ca iarba câmpului! poate mâine-poimâine să mor…

— Mămucă! nu vreau! nu vreau să mori.

— Ei! mamă, tu eşti tânără, tu nu ştii: fiecare trebuie să-şi facă rândul.

— Mămulică dragă…

— Şi de-aia, m-am hotărât că trebuie să-ţi spui odată ce mă arde pe

suflet, trebuie să ştii şi tu. Nu se poate să mă duc lângă tatăl tău fără să ştii şi tu basmul meu.

— Spune, mamă dragă, te ascult, şi-ţi făgăduiesc că astăseară n-am să mai adorm, măcar să ştiu de bine că m-apuca sfântul soare aici pe prispă cu capul în poala ta.

Smărăndiţa aduse din odăiţa lor de culcare o pernă şi o rogojină, o aşeză pe prispă, pe deasupra rogojinii puse un plocat, peste plocat o scoarţă, pe urmă o velinţă, şi pe dasupra un chilim, chilimul cel frumos şi mândru, pe care a vrut să-l cumpere atâţia boieri mari, dar mama Ilinca n-a vrut.

— Chilimul ăsta nu l-avem de vânzare, boierule; l-am făcut de zestre fetii.

Şi după ce a aşternut bine Smărăndiţa, un aşternut moale ca într-un cuib cald, zice:

— Mămuco, aide şi spune, nu mai pot de nerăbdare să te ascult.

— Aide, mamă dragă, să-ncep să-ţi spui.

Ilinca se aşeză pe aşternut şi copila se culcă cu capul în poala mamii ei iubite.

Se înnoptase d-a binele şi printre vârfurile salcâmilor de pe dealul din faţă se vedea luna plină, care se ridica încet-încet aruncând o lumină de parcă erau valuri de diamant topit. Noaptea era senină, dulce, blândă şi plină de îmbătătorul miros al salcâmilor pe care-l purta un vântişor liniştit pe aripele lui străvezii din vârful dealului peste toată valea adormită, cufundată în somn liniştit, adânc, binefăcător.

IV

Când luna măreaţă şi plină, fără măcar cea mai mică ştirbitură, fără nici cea mai mică urmă de dinte a vârcolacului, se ridică strălucitoare deasupra vârfurilor pomilor mirositori de departe, tot văzduhul fără margini închipuite al lui Dumnezeu, albastru şi străveziu de parcă-i cleştarul mai curat ca apa limpede, şi valea întreagă adâncită într-o tăcere vrăjită şi prispa pe care şedeau mama Ilinca cu copila ei Smărăndiţa, se umplură de o lumină vie şi bălaie de semăna că ţi s-ar fi deschis fundul sufletului ca să prinză tainele firii, din adâncul căruia se varsă în gândurile noastre crâmpeie-crâmpeie de destăinuiri cari de cari mai ameţitoare şi mai pline de slava lui Dumnezeu.

— Asculţi tu, mamă? întrebă mama Ilinca, mângâind pe fiica ei, Smărăndiţa.

— Cum să n-ascult, mămuco bună? răspunse Smărăndiţa mângâind pe mama ei, Ilinca.

Şi bătrână începu basmul făgăduit. Glasul ei, la început dulce, domol, trăgănat şi duios, pătrundea ca nişte boabe scumpe de mărgăritar nestemat, vorbă cu vorbă, în sufletul copilii, ce asculta cu

sete arzătoare acel basmu năzdrăvan, pe care mama ei nu vrea să moară până nu i l-o povesti din fir până-n aţă. Glasul bătrânii se aprindea povestind şi din dulce se făcea puternic, din domol bărbătos, din trăgănat şi duios se făcea furtunos şi zdrobitor.

— Ascultă, mamă dragă, şi nu dormi.

— Ascult, zise Smărăndiţa, potrivindu-şi capul mai bine.

— A fost odată ca niciodată că de n-ar fi nu s-ar povesti; a fost odată un om frumos şi cuminte şi bogat.

Era frumos şi voinic şi mândru de nu se putea asemăna cu el niminea nu numai din satul lui, dar şi din toate târgurile mari; nu era om, nu era femeie, nu era copil să-l vază şi să nu stea pe loc să zică:

— Fie că frumos şi voinic şi mândru om! să trăiască şi să aibă noroc!

Era cuminte cum nu mai era altul de cuminte, şi cine-l cunoştea, bărbaţi, femei, copii, zicea:

— Fie că cuminte om! să trăiască şi să se bucure de viaţă!

Era bogat, că avea cuprinsul lui, tocmai de colo, vezi tu? unde e moara lui moş Tănase şi până-n aria a veche şi până-n dealul de dincolo de dealul ăsta al ciocoiului: şi avea slugi douăzeci şi patru, şi douăsprezece pluguri oţelite şi şapte vaci, Lunaia, Mărtica, Miercana, Joiana, Vinerica, Sâmbotina şi Dumana, şi paisprezece boi, că nu-i mai ţiu minte pe nume, şi patru mii de capete de oi şi capre şi porci, şi poştalion cu şase cai, şi un buiestraş care zbura ca rândunica, de puteai face cinci poştii cu el fără să-l adăpi, şi să fi ţinut paharul ras în palmă, nu se vărsa măcar o picătură, atât de lin zbura când se aşternea la drum ca şi iarba câmpului la suflarea vântului; şi aşa cine-i cunoştea bogăţiile lui zicea:

— Fie că frumos şi cuminte şi bogat om! să-i ajute Dumezeu să se bucure sănătos de bogăţiile lui!

— Şi cum îl chema, mămucă? întrebă Smărăndiţa pe mama ei, Ileana.

— O să vezi tu pe urmă, răspunse Ileana Smărăndiţii. Ş-aşa, mamă dragă, omul trăia pe moşiile lui fericit, şi era ferice de toţi câţi s-apropiau de el; că nu venea sărac ori neputincios ori nevolnic la casa lui să nu plece miluit şi ajutat; unuia îi pierea vitele, altuia îi ardea casa, altuia îi prăpădea voia lui Dumnezeu ogoarele, unuia îi murea copiii – pe toţi, pe toţi îi ajuta să puie la loc paguba. Omul lui Dumnezeu, suflet creştinesc şi pace bună!

Când veneau seara oamenii de la câmp şi vitele de la păşune, se umplea patru curţi, şi fierbeau opt căldări mari cu mămăligă de mălai măcinat boiereşte la moara lui moş Tănase, şi se umplea douăsprezece putinele, de câte cinci găleţi una, de lapte pentru saramură; şi după ce se isprăvea treaba toată şi se dădeau viţeii la vaci, mieii la oi, mânjii la iepe şi iezii la capre, şi mâncau oamenii bine şi se săturau şi se-nchinau, numai veneau femeile de ridicau mesele şi făceau curat în

bătătură cu târnurile de nuiele de richită verde, şi Radu cimpoierul îşi umfla cimpoiul şi-ncepeau să-i tragă o horă românească pe nemiluite fete şi flăcăi, şi după ce jucau ei cât jucau, el din pridvor numa le zicea:

— Ei! acu, copii, mâncarăţi, vă săturarăţi, cântarăţi, jucarăţi, acu-i vremea de odihnă. Mâine până-n ziuă iar la treabă, c-aşa e dat de la Dumnezeu omului: cât e ziua să muncească, noaptea să se odihnească. Mergeţi fiecare pe la patul cui vă are; noapte bună şi mâine cu bine şi iar cu toţii, cinstiţi, sănătoşi şi veseli!

Iar oamenii răspundeau:

— Noapte bună, stăpâne, şi mâine cu bine şi cu toţii veseli, sănătoşi şi cinstiţi!

— Hei, hei! ce vremuri bune, Doamne-Doamne! urmă Ilinca… cu glasul înecat de un oftat prelung şi adânc. Cine ar mai fi crezut?

Şi fata simţi pe fruntea ei bălană o ploaie fierbinte de lacrimi.

— Mamă – zise ea ridicând capul plouat – acuma tu plângi… Spune-mi, te rog, mămuco bună; spune-mi, dacă iubeşti tu pe Smărăndiţa, care te iubeşte aşa de mult pe tine; spune-mi daca ai iubit tu pe tata; spune-mi, te rog, mămulico dulce şi sfântă, cine era acel om? cum îl chema? Pentru ce plângi tu când vorbeşti despre el? Tu de câte ori mi-ai spus basme frumoase, tu vorbeai de împăraţi mari, şi de feţi-frumoşi mândri, şi de zmei turbaţi, şi de zâne minunate, şi de cosânzene bălaie, şi de păseri măiestre, şi de flori cântăreţe: dar tu n-ai plâns niciodată; niciodată n-a plouat din ochii tăi blânzi o ploaie ca aceasta care mă arde până-n suflet şi-mi sfâşie inima de mila ta; spune-mi; te rog, te rog, te rog!

— Ai să vezi tu, aşteaptă, zice mama. Iacătă nu mai plâng: să-ţi povestesc mai departe.

— Bine, mămuco, zise Smărăndiţa. Ea luă colţul mărămii de borangic a bătrânii, îi şterse ochii mamii, îşi şterse fruntea ei şi-şi culcă iar capul pe genunchii Ileanei, care urmă cu glasul potolit:

— Omul acela, când îi veni vremea să se însoare, trimese peţitori la fata cea mai frumoasă din sat, o fată ruptă din stele, şi mândră ca o zână, şi cuminte ca o sfântă, şi harnică şi sprintenă ca o furnică ş-o albină, şi bună ca o azimă caldă, şi dulce ca fagurul de miere. Erau potriviţi unul cu altul, parcă Dumnezeu îi făcuse într-adins unul pentru altul, pe el pentru ea, pe ea pentru el.

— Şi s-au căsătorit amândoi, mamă? întrebă Smărăndiţa.

— Da, s-au căsătorit, mamă dragă.

— Şi au avut copii?

— Numai unu.

— O fată, desigur?

— Da, o fată.

— Şi cum o chema, mamă, pe fată? întrebă Smărăndiţa.

— Ai să vezi tu, draga mamii, răspunse Ilinca.

— Bine, zise Smărăndiţa.

— Ascultă, urmă Ilinca.

S-a făcut nunta – nuntă mare, bogată, strălucitoare, veselă, românească, ştii, cum ţi-am povestit eu de atâtea ori ţie că se fac nunţile mari, bogate, strălucitoare, vesele, româneşti, ca în toate basmele frumoase pe care ţi le spui în toate serile ca să te adorm ca pe un copilaş gingaş, mititel, bun, blând şi iubitor, cum adoarme cloşca puişorul ei auriu şi micuţ cât o gâgâlice sub aripele ei călduroase, şi-i gunguneşte din cioc, şi el, somnoros, chierţăie mărunţel din gaşuliţă tot încet şi iar încet şi mai încet, domol de tot, până când îşi face bine loc în puful moale de la pieptul fierbinte al mamii, şi pleoapele golaşe i se-nchid binişor şi dulce, şi gâgâlicea de puişor adoarme şi doarme, doarme fără niciun vis de grije, ori de necaz, ori de mâhnire care să-i turbure odihna, liniştea, mulţumirea, fericirea…

Nuntă mare – că s-au adunat de pe şapte hotare depărtate, din patru colţuri de zare luminoasă, nuntaşi şi nuntaşe, călări, în căruţe, în chirvane şi pe jos, şi cu plutele au venit din vârf de munte pe apa mare, care trece pe dincolo de iazul lui moş Toma Cârnul, că încă zicea şi bătrânul, dar p-atunci tot nu era aşa bătrân ca acuma, acu vreo douăzeci de ani…

— Douăzeci de ani! zise Smărăndiţa.

— Da, douăzeci de ani, mamă dragă.

— Dar eu de câţi ani sunt, mamă? întrebă Smărăndiţa.

— Tu?… Lasă, ai să vezi asta mai târziu; îţi spui eu ţie, mamă dragă, răspunse Ilinca. Ş-aşa zicea bietul moş Tănase Cârnul: „Doamne, Doamne! ce mândreţe! aşa nuntă mare cu atâţia colăceri şi nuntaşi n-am văzut eu de când sunt, şi nici nu mai crez să am eu, atâtea zile să mai văz aşa de mare!”

Nuntă bogată – că s-au tăiat atuncea peste o sută de capete de vite, boi, porci, miei, berbeci, şi păsări o groază, curcani, raţe, găini, gâşte, pui, boboci, şi erau toate grase, dolofane şi frumoase să le mănânci cu ochii, ca la curtea unui om bogat unde şi-a pus Dumnezeu mâna lui bună ca să facă să curgă belşug din destul şi cu prisosinţă, şi s-au destupat şi s-au secat de istov{1} treizeci de buriaşe burtoase pline cu rachiuri bune de casă, şi mai tari şi mai potrivite şi mai dulci, încropite cu miere albă ca laptele, şi zece boloboace pântecoase şi trei buţi ca nişte namile cu alb, negru, roşu, profir, vechi ros, bătrân de când era moş Tănase copil, de zicea; după ce l-a-nţărcat:

„Mamă! dă-mi tâtă, mamă, că te bat!” că moş Tănase a fost întors la ţâţă şi a supt până i-a crescut toţi dinţii; dar nu ştiu la alde mă-sa răposata, Dumnezeu s-o ierte şi s-o odihnească, cum o fi supt, dar la nuntă ştiu c-a supt, şi era mucalit şi glumeţ nevoie mare, că zicea mereu, ţiu minte ca acuma, când venea la cep unde-mpărţeau vătăşeii

vinul:

— Mamă! dă-mi tâtă, mamă, că te bat! şi râdea lumea de se prăpădea de râs.

Nuntă strălucitoare, veselă şi românească, că s-a ars patru butoaie cu păcură şi două sute de brazi, de luminau toate dealurile că parcă era zio cu mândrul soare pe cer, şi pălpăia flacăra şi trosneau crăcile şi frunzele brazilor, şi în cinci bătături câte cinci cimpoieri au cântat zece zile şi zece nopţi d-a rândul de auiau văile şi muşcelele, şi chiuiau flăcăii şi fetele şi nevestele şi bărbaţii şi vădanele şi copiii, şi o râpâiau şi o băteau în loc când la dreapta, când la stânga, dă-i aşa ş-aşa ş-aşa: şi numai după ce ostenea un rând, haid! altul la loc! şi trage-i româneşte cu inimă veselă, şi a ţinut cheful dintr-o duminecă până-n joia ailaltă, de gândesc că cine a fost la nunta aia mare, bogată, strălucitoare, veselă, românească, şi la morţi or pomeni aşa ospătare, aşa petrecere ş-aşa mândreţe.

Ileana se opri să-şi tragă sufletul.

— Dormi, mamă? întrebă ea pe Smărăndiţa.

— Nu, mamă bună; cum să dorm, când îmi povesteşti tu aşa minuni?

— Adă-mi, draga mamii, o bărdacă de apă proaspătă, că tu eşti tânără şi eu bătrână, ş-aşa e dat de la Dumnezeu că omul tânăr să nu lase pe ăl bătrân.

— Numaidecât, mamă dragă, zise Smărăndiţa. Ea se sculă sprintenă în picioare şi când dete cu faţa drept în bătaia lunii şi se uită ea la lună şi luna la ea, parcă erau mai frumoase, mai bălane, mai plăviţe, mai mândre şi mai strălucitoare şi una şi alta.

Smărăndiţa îşi luă cofiţa, bărdăcuţa şi ştergarul şi merse la şipotul care şoptea cu susurul lui tainic sub malul din faţa căscioarelor lor. Aci îşi umplu pumnii ei mici şi drăgălaşi cu apă rece şi se spălă pe ochii ei negri şi se şterse cu ştergarul alb. Apoi spălă cofiţa şi bărdăcuţa smălţuită cu smalţ verde, pe care o căpătase de la pomana mamii Catrinii, năşica ei a bună, de-o iubeşte ca pe copilul ei, de când i-a murit bieţii bătrâne fata ei, Florica. Smărăndiţa clăti bine cofiţa şi o umplu cu apa lui Dumnezeu a sănătoasă de-ţi dă viaţă când o bei şi-ţi răcoreşte sufletul însetat, şi se-ntoarse-n fuga mare, şi luă o bărdăcuţă şi zise:

— Ţine, mămucă dragă, c-aşa e dat de la Dumnezeu: bătrânul să se odihnească şi tânărul să-l slujească.

Ilinca bău trei bărdace pe neresuflate.

— Bogdaproste! să fie morţilor părinţilor! zise bătrână, şi tu să creşti mare, cu minte şi cu noroc! Să-ţi dea Dumnezeu tot bine şi tot ce doreşti, după inima ta a bună, miloasă şi darnică. Şezi colea la locul tău şi să-ţi povestesc mai departe.

Smărăndiţa sărută pe mama ei pe fruntea ei încreţită, pe obrajii ei

veştezi, pe ochii ei blânzi şi liniştiţi, în care strălucea multă bunătate amestecată cu multă mâhnire şi din care se vedea multă suferinţă, multă dragoste, multă iubire şi multă nenorocire. Apoi fata se aşează iar frumos la locul ei în poala mamii, şi Ilinca urmă basmul înainte:

— S-a isprăvit nunta. S-au dus nuntaşii şi nuntaşele înapoi pe la casele şi pe la treburile lor care-i doreau după atâta petrecere, fiecare după cum veniseră, care călare, care în căruţă, care-n chirvan, care pe jos; numai ăi de veniseră cu plutele nu s-au mai putut întoarce acasă tot cu plutele, că plutele nu pot să suie pe apă la deal; şi-aşa s-a dus fiecare după cum a putut.

Acuma a-nceput viaţa bună şi sfântă pentru însurăţeii tineri: el o iubea pe ea ca pe ochii din cap, ea îl iubea pe el ca luminile ochilor. Era o viaţă fericită şi le mergeau toate în bine, parcă Dumnezeu le da în fiecare zi de dimineaţă blagoslovenia lui din toată inima. Curgea belşugul mai mult ca apa la moara lui moş Tănase, că şi zicea bietul bătrân:

— Să am eu atâta apă să poci măcina câte grăunţe aveţi voi… hei! hei!

— Dar n-ai destulă apă de la Dumnezeu, moş Tănase? îl întrebau însurăţeii.

— Aş! nici pe a mia parte câte grăunţe aveţi voi! Da las' că-i bine: sunteţi oamenii lui Dumnezeu; n-aveţi numai pentru voi, aveţi şi pentru alţii; să vă ajute domnul Christos să stăpâniţi sănătoşi şi Maica Precista să vi le-nsutească şi înmiiască.

La anul, Dumnezeu milostivul a pus vârf bunătăţilor lui, că le-a dăruit o copiliţă ca o minune. Mare bucurie a fost la casa oamenilor, şi bărbatul a zis:

— Nevastă, copila asta este norocul nostru ăl mare… S-o botezăm.

— Cum a botezat-o, mămucă dragă? întrebă Smărăndiţa.

— Lasă, c-o să vezi tu, mamă, îţi spun eu, zise Ileana, mângâind-o uşor, blând, duios, dulce, milos pe păr şi pe frunte, ca şi cum îi era frică să nu strice cu mâinile ei ososase, veştede, bătrâne, frumuseţea, frăgezimea, tinereţea acelui obraz strălucitor, acelui chip de zână bălană de soare neatinsă, de voinic nevăzută, de ochi omenesc nedeochiată, din poveşti.

— Bine, mamă dragă, zise Smărăndiţa; spune mai departe.

— S-o botezăm, zise nevasta…

Şi s-a făcut botezul. Un botez tot aşa de bogat, de strălucitor şi de vesel ca şi nunta. Şi s-a-mpărţit la flăcăi o sută de perechi de bete, bătute cu mărgele de toate feţele şi cu fir alb şi galben, cu brâiele lor, cu chimire de curea galbenă, bătute-n ţinte de alamă cu floare-n măciulie şi-n nasturi de sidef cu fel de fel de ape cum e curcubeul de pe cer; şi la fete s-a-mpărţit pânză albă de târg lată de un cot şi trei rupi[i], peste o mie de digrimele, şi tot atâtea testemele şi catrinţe la

neveste; şi la bărbaţi şi la copii fiecare pe potriva lui câte ceva, ba un bici de opt cai, ba un cojocel, ba o pereche de cizme ori de iminei, ba o iconiţă, ba la cărturari *Visul Maichii Precistii* şi *Alixăndria,* ori *Avestiţa aripa Satanii* şi *Halimaua* şi câte toate, aduse în două căruţe pline, încărcate, ticsite, tocmai de la târg de la Drăgaica; şi popii o sfită nouă, şi la biserică două icoane împărăteşti şi zece oca de lumânări de ceară albă şi cinci oca de tămâie şi un burduşel de untdelemn grecesc.

— Toate astea câte le am cheltuit, Ileano, sunt în cinstea ta şi pentru norocul Smărăndiţii, copila noastră…

Smărăndiţa se ridica în picioare deodată, dând un ţipăt prelung, plângător, dureros, sfâşietor.

— A! Mamă bună! mămuco dragă! ce-ai zis? ce-ai spus? ce-ai grăit! ce-am auzit?

Ileana îşi acoperise faţa şi tremura: ochii ei se umplură de lacrimi. Zisese, spusese, grăise acele cuvinte, acele nume fără să vrea, biruită de şivoiul puternic al amintirilor ce curgeau, se rostogoleau, se avântau în închipuirea ei, în gândul şi sufletul ei, care putuse să le ascunză până acuma, dar ele, nemaiputând suferi tăinuirea, izbucniseră ca o apă de munte pe care în zadar un zăgaz slab, cletinat, zguduit şi dezrădăcinat de vremuri se-ncearcă s-o mai oprească ori s-o abată din calea ei, unde e mânată cu o putere biruitoare, covârşitoare, neînfrântă.

— A! strigă Smărăndiţa, scuturându-şi părul plăviţ ca fuiorul de borangic netopit în razele bălane ale lunii, ce parcă privea cu dragoste şi milă caldă la mamă şi la copilă şi le-arunca razele mângâioase spre a le alina, domoli şi potoli răscoala sufletului lor zbuciumat până în adâncul lui, ca un lac asupra căruia s-a abătut viforul îngrozitor ca să-l mişte şi să-l zbată până în fundul fundului.

— A!… Smărăndiţa! Ileana! Mitran!… Eu? tu?… el?… noi!… Care va să zică tu îmi spui suferinţele vieţii tale, vrei să-mi arăţi istoria lui bietu tata…?

— Da.

— A! zise Smărăndiţa… Voi să ştiu de ce a murit el? spune… spune! spune!

— N-a murit.

— Trăieşte?

— Nu!

— A fost omorât?

— Da!

— De cine? spune…

V

Pe când jos, în valea scăldată-n lumina blândă, molatică şi domoală a lunii pline, pe prispa săracă, umilită şi nebătă toare de departe la

ochi, stau o mamă şi o copilă, una povestind şi alta ascultând, o poveste tristă, neagră, înfiorătoare, grozavă, care le chinuie, le striveşte, le sfărâmă inima storcind dintr-însa valuri-valuri de lacrime de înduioşare, de milă, de sfinte amintiri neuitate – ce se petrece sus în deal? ce se petrece în casele mândre, cari se ridică albe, sclipitoare, bogate şi fudule, înconjurate de pădurişţea de salcâmi înfloriţi, din frunzetul cărora vântul se încarcă la fiecare bătaie cu miresme îmbătătoare, pe cari, ca o cădelniţă uriaşă, le împrăştie în mişcări regulate pân toată valea ca într-o sfântă biserică largă, al cărei tavan albastru-argintiu e luminat cu atâtea mii de policandre ale lui Dumnezeu şi cu o candelă mare-mare, aprinsă parcă de chiar mâna lui domnul Christos pentru pomenirea mamei lui fecioare?

În casele de sus e petrecere straşnică.

În salonul cel mare, care dă cu patru ferestre largi şi o uşe la mijloc pe pridvorul din faţă, este o adunare veselă, zgomotoasă, tânără, nebună.

Salonul, ca şi încăperile celelalte, sofragirie, odăi turceşti, salonaşe mai mici, iatacuri pentru stăpâni şi pentru musafiri, este o minunăţie de frumuseţe, mândreţe şi bogăţie. Tot ce poate să-şi închipuiască mintea omenească mai strălucitor, mai mândru şi mai bogat este grămădit în această încăpere; este un cuib de zână, un palat vrăjit din poveşti.

Un cuib de zână, în adevăr, pentru că stăpâna de odinioară a acestor minunăţii fusese marea logofetească Marghioliţa Sorescu, soţia marelui logofăt Iordache Sorescu şi fiica marelui ban Ienăchiţă Grozeanu. Marea logofetească Maria Sorescu fusese una din acele femei făcute parcă înadins ca să arate că una din cele mai mari puteri pe pământ este frumuseţea, şi pentru a face bine şi pentru a face rău. Copilă a unui om mândru, bogat şi puternic – pe acele vremuri când naşterea deosibea pe oameni, făcând încă din leagăn pe unii robi nenorociţi, umiliţi, osândiţi şi blestemaţi pentru vecii-vecilor la chin, ruşine şi suferinţă, pe alţii stăpâni, fericiţi, mândri, cruzi, ursiţi pentru vecii-vecilor să stăpânească, să robească, să zdrobească pe semenii lor – Marghioliţa era o frumuseţe rară, o icoană de sfântă, ruptă din peretele bisericii şi aruncată plină de viaţă în lume, pentru ca toată lumea să-i cază în genuchi şi să i se-nchine. Crescuse de mică în alintări şi mângâieri şi îngrijiri; tatăl ei, marele ban, nebun de dragostea părintească, mândru de numele lui, pierduse pe mama ei şi patru copii în vremea ciumii şi rămăsese numai cu această copilă, la care se uita ca zgârcitul la o comoară nestimată, care daca ar fi atinsă, el ar muri, căci n-ar mai înţelege preţul vieţii, n-ar mai pricepe pentru ce mai luminează soarele acest pământ ticălos, trist, nenorocit şi pustiu.

Marghioliţa era de şaisprezece ani când marele logofăt Iordache

Sorescu veni să o ceară în căsătorie marelui ban. Era o pereche potrivită. Marele logofăt era un tânăr frumos, înalt, chipeş, nobil, copil al unei familii mari, dintre cari atîţia se arătaseră vrednici români pe vremuri întru apărarea moşiei strămoşeşti în luptele cu puhoaiele de vrăjmaşi de toate neamurile şi limbile, ce năvăleau mereu asupra acestei mult încercate ţări blagoslovite de Dumnezeu.

La început, marele ban nu voise să-şi dea copila în căsătorie, zicând că el nu se poate despărţi de ea, pentru că n-are încredere în nimini că va şti să preţuiască acest tânăr odor împărătesc şi să o facă fericită pe potriva frumuseţii şi mândreţii ei. Dar marele logofăt, Iordache Sorescu, nebun şi deznădăjduit de acest răspuns, care i se da regulat la toate făgăduielile lui călduroase, la toate jurămintele lui de credinţă şi de dragoste, a alergat la picioarele lui vodă, i-a spus cum merge pricina şi a plâns şi a sărutat tălpile măriei-sale şi a strigat:

— La mila măriei-tale alergat-am să nu te-nduri, daca mai vrei să păstrezi slujbele plecatei şi credincioasei tale slugi. O poruncă a măriei-tale şi robul măriei-tale, marele măriei-tale logofăt va fi fericit; iar daca nu, hangerul ăsta va intra în fundul inimii mele până-n prăsele.

Şi a şi scos înaintea măriei-sale hangerul, pe care i-l dăruise măria-sa pentru slujbele ce i le făcuse tânărul logofăt. Era un hanger de Damasc cu prăsele de sidef legat în aur şi-n pietre nestimate, pe care-l purtase odată viteazul Soliman, şi pe care măria-sa îl avusese trimis în dar de la vizirul.

Atunci vodă a strigat râzând, cum era bun şi glumeţ:

— Stai, nebunule, că-ţi rup urechile! Să nu-mi faci piază rea în casă sâmbăta dimineaţa pe nemâncate!… Astea sunt parapone trecătoare de dragoste. Cine n-a trecut pân ele? Nu te apelpisi, *arhonda-mu*{2}, că toate au să-ţi iasă cu plin!

Şi numaidecât a bătut vodă de trei ori în palme şi a venit un cavaz{3} şi l-a trimes vodă s-aducă techer-mecher pe marele ban Ienăchiţă Grozeanu, şi când a venit bătrânul, măria-sa zice:

— Ei! ce am auzit? Dai marelui logofăt Iordache Sorescu pe fiică-ta Marghioliţa? Bine faci, *arhonda-mu!* Tocmai vream să-ţi spui că şi eu pusesem, în mila mea pentru neamul şi casa voastră, ochii pe tânărul ăsta. Să-ţi trăiască şi să-i vezi ani îndelungaţi fericiţi… Eu le sunt naş!

Pas de răspunde, mare bane, ceva împotriva vorbelor măriei sale!

Şi astfel, a doua zi chiar, duminică, cu blagoslovenia mitropolitului, fiind nuni mari vodă şi doamna, fiica marelui ban Ienăchiţă Grozeanu, Marghioliţa, a fost cocoana mare logofetească a marelui logofăt Iordache{4} Sorescu.

S-a prăpădit lumea aceea parcă n-a mai fost de când lumea!

Aşa trec oamenii noştri valuri-valuri în clipe scurte şi repezi pe acest pământ, în această viaţă în care toate sunt zădărnicii, afară de fapta

bună ce trebuie să se socotească odată şi-odată, fiindcă oamenii pier, sunt trecători şi muritori, dar omenirea nu piere, e statornică şi nemuritoare, şi ea socoteşte şi păstrează amintirea faptelor noastre, pe cele rele le uită câteodată, le iartă totdeuna, dar pe cele bune nu le uită niciodată şi totdeuna le pomeneşte şi le binecuvintează.

Din căsătoria marelui logofăt cu fiica marelui ban, a căpătat viaţă Mişu Sorescu{5}.

De mic pierzând pe mamă-sa şi pe tatăl său, el a fost crescut de rude. Trimes de mic la Paris, a şezut acolo peste douăzeci de ani şi acolo a cheltuit, în desfrânări ruşinoase şi în ticăloşii nesocotite cu străinii şi străinele, jumătate din averea lui uriaşe. Purtând un nume mare, a fost chemat de prietini şi rude în ţară, atunci când, averea fiindu-i încurcată, nu mai putea să mai ducă luxul în care era obicinuit să trăiască în Babilonul modern; aceasta l-a îndemnat, fiind şi sătul de atâta zgomot, de atâta viaţă destrăbălată, care-i ruinase pe jumătate averea şi aproape de tot sănătatea, să vie înapoi în patrie, unde, fiind la putere guvernul reacţionar, fu numit numaidecât într-un fotoliu de deputat – ales de colegiul pe atunci al patrulea, astăzi al treilea, de colegiul ţărănimii româneşti, în momentul când el nu intrase încă în ţară, când era încă pe drum, fiindcă, din cauza întreruperii circulaţiei prin inundaţii, fusese silit a se opri două zile la Viena. Depeşa de felicitare a partizanilor noului deputat l-a găsit tocmai la Grand Hôtel, unde făcea un chiolhan straşnic cu nişte baletiste de la Operă. El a desfăcut depeşa care-i anunţa alegerea sa şi a strigat, beat de şampanie şi de licoruri, luând în braţe şi sărutând o baletistă:

— *Vive la Roumanie!*

Iar acele femei pierdute au repetat în cor, cu accentul lor vienez, făcând un zgomot infernal:

— *Fif la Tummanie!*

Acuma d. Mişu Soresco de Grozény – căci acest nume, combinat, din al tatălui şi din al bunicului, îl purta încă de la Paris – se afla la moşia Grozenii, veche clironomie rămasă de la bunicu-său, marele ban Ienăchiţă Grozeanu. D. deputat al ţăranilor, care d-abia ştia româneşte, ospăta la Grozeni pe mai mulţi prietini, dintre cari pe un june pictor francez de mare talent, Victor Bonnet, o cunoştinţă de la Paris, care călătorea de plăcere prin Orient.

Şampania îngheţată curgea în valuri, fumul de tutun se ridica în tavan şi pornea pe ferestre ca nişte nori fantastici bătuţi de vânturi, râsetele, glumele, jocurile de cuvinte nu mai conteneau.

— Tăcere! strigă un ştrengar bătrân, cănit şi sclivisit, care avea obicei să facă mici servicii galante tinerilor săi prietini. Dacă mă iubiţi voi pe mine, tăceţi să ne spună Mişu o nouă aventură a lui.

— Iar amorezat, *mon cher*? strigă tânărul Costică Melinescu.

— Şi încă aşa cum n-am fost niciodată, *ma parole d'honneur!* zise

Mişu; o adevărată pasiune! un…

— E turbat! e nebun! întrerupse Fănică.

— E o femeie *du monde?* întrebă Iorgu Doroneanu, care zicea că alte *femei* nu există pe lume, afară „poate” de artiste.

Fănică, vecinicul confident, începu să râză cu hohot de întrebarea lui Iorgu, pe când Mişu tăcea şi-şi muşca buzele.

— E o artistă?

— E o…

— O ce?

— O ţărancă, zise serios Mişu, încruntându-şi sprâncenele-i negre cu un zâmbet trist.

— A! strigă Costică. Avem dar o idilă! Şi cum se numeşte juna păstoriţă, domnule Fănică? Să vedem daca d-ta, care le ştii pe toate, o ştii şi p-asta?

— Să spun, Mişule?

— De unde ştii? întrebă Mişu şi mai încruntat.

— Ce-ţi pasă?

— Mă prinz că nu poţi să ştii.

— Daca mă necăjeşti, o spui.

— Dacă o ştii, spune.

— Ei bine, dacă vreţi să ştiţi cum o cheamă pe fericita, care stăpâneşte astăzi inima tânărului nostru amic Mişu, ascultaţi… E o minune de ţărăncuţă, ce-i drept, şi doar mă pricep şi eu la asta, şi o cheamă…

— O cheamă?…

— Smă-răn-di-ţa!

POETUL VLAHUŢĂ

Schiţă

Orăşelul Opidul-Nou (pe ungureşte *Ujvár* – desigur, o grosolană traducere arbitrară a numelui originar daco-latin) este de câteva zile în mare fierbere. Nu e, în adevăr, puţin lucru pentru acest Opid, care, cu toată modestia-i, numără până acum patru procese politice de trădare de stat maghiar, să adăpostească pe un luptător cultural din regatul liber, pe un fruntaş poet al neamului. De aceea şi *Aquila carpatină,* gazeta Opidului, în ultimul său număr, a putut zice cu mândrie:

*

„Avem în murii noştri o sublimă liră română liberă, pe fratele nostru preaiubit, pe poetul nostru transcarpatin, Vlahuţă. Să strigăm toţi cu bucurie: să trăiască!”

*

„Murii noştri”… asta e un mod particular de a zice al intrepidului Valeriu Chicoş, director şi redactor al valorosului organ, ebdomadar, care singur are onoarea a trei din cele patru procese. Muri nu are deloc – şi e bine – acest pitoresc orăşel: el e aşezat în voie pe o largă pajişte, la poalele munţilor, străbătut drept prin mijloc de o gârlă limpede, care, repezită dintr-un izvor înalt din coastele vecine, alunecă, fără să-i poţi prinde mişcarea cu ochii, pe patul ei de pietricele mărunte, printre două brazde îmbrăcate în nişte iarbă verde şi grasă, culcată tot la vale în snopi mari de pornirea neînduplecată a şivoiului.

De o parte şi de alta a râului, urmează două alee mari, mărginite cu grădiniţe; în mijlocul fiecărei din acestea, sclipeşte albă şi curată câte o căsuţă cu ferestre apărate de loduri verzi şi acoperită cu olane roşii. Între toate aceste cochete locuinţe, drept în faţa punţii celei mari, străluceşte cu deosebire casa părintelui Ion Mantu, protopop cercual, unul dintre cei mai arzători şi mai „valinţi”[1] patrioţi, care, cu toată îndrăzneala ce a dovedit, n-are până acuma niciun proces. Cu dânsul locuieşte unica sa fiică, domnişoara Veturia, o minune de nouăsprezece ani – frumoasă şi voinică, sentimentală, deşi veselă: lucrează şi-nvaţă mult şi bine, cântă mult şi frumos, zâmbeşte toată vremea. Devotamentul ei pentru tată, pentru cauza naţională, pentru micul institut de orfani, al cărui comitet de domnişoare îl prezidează cu atâta pricepere şi tact matur, i-a atras respectul şi simpatia tutulor concetăţenilor şi, pe drept, numele de *Zâna Opidului* din partea *Aquilei*

carpatine – niciodată nume mai meritat. „Păcat ca au numit-o Veturia! gândeşte adesea tata; trebuia s-o cheme Aurora, pentru că-n adevăr copila asta luminează cu strălucita ei înfăţişare.”

Casa domnului protopop are patru fereşti spre alee în grădină şi o elegantă intrare la mijloc. Sub fereşti, de o parte şi de alta a intrării, sunt aşezaţi simetric câte şase stupi mari, cari, din faptul zilii şi până-n noapte, bâzâie, zbârnâie şi lucrează fără o clipă de preget. Privindu-i, părintele, care, deşi matur şi trecut prin multe, n-a uitat încă frumoasele vremi tinere, când învăţa la Blaj, citează zâmbind cu satisfacţie un crâmpei din clasicul său favorit: *fervet opus*…{2}

În această casă se află în gazdă, de şapte zile acum, poetul; el mai are o zi de stat în acest orăşel; mâine, duminică, seara, „jumătate la zece”, tot poporul român are să-l conducă la gara apropiată, distanţă de o jumătat’ de ceas de orăşel prin „promenată”.

Au fost pline aceste zile, pline de neuitate impresii, de puternice mişcări sufleteşti, şi tocmai pentru aceea au trecut ele aşa de iute. Împrejurările acestor zile frumoase din urmă se deapănă în gândul domnişoarei Veturiei, unele peste altele, mai grăbite decât undele gârlei dintre cele două alee, mai năvălitoare decât mişcarea neastâmpărată de la gura stupilor de sub ferestre. În zadar domnişoara Veturia vrea să şi le aşeze treptat şi metodic în ordinea lor istorică: parcă toate s-au petrecut dintr-o dată tot adineaori… Adineaori parcă – nu-şi mai aduce aminte la ce se gândea atunci, cum şedea, ce făcea – a fost trezită de câteva lovituri la uşa din faţă… A deschis… Un tânăr blond, înalt, cu ochii mari albaştri, cu o frunte deschisă, a apărut mândru înainte-i, întrebând de părintele Mantu… „Tata nu-i acasă, dar trebuie să vie…” Noul-venit se recomândă poetul Vlahuţă!

Ce zile de-atunci! Ce triumf la conferenţa poetului! O să curgă multă apă prin mijlocul Opidului până să se mai audă acolo nişte accente atât de virile. Poetul a vorbit cu cel mai înalt avânt despre limba naţională; modest, el n-a pomenit de sine însuşi şi n-a citat din operile lui proprii decât numai de câteva ori, şi aceasta ca simplă ilustraţiune a teoriei că, fără limbă, o naţiune nu mai are glas în concertul umanităţii… Dar din toată năvala aceasta de reminiscenţe, ceea ce se dezlipeşte mai clar şi mai deosibit din mintea domnişoarei Veturiei este acea neuitată împrejurare când, rămasa singură cu poetul, îşi strânse cu putere tot aparatul de erudiţiune pentru a face faţă înaltei situaţiuni în care se afla.

— Care va să zică, citiţi mult, domnişoară?

— Foarte mult, domnule.

— Aţi citit ce-am scris eu?

— O, da, tot. Eminescu şi dv. sunteţi idolii mei.

Poetul făcu o mişcare de-naltă satisfacţie.

— Şi care vă place mai mult?

— Amândoi.

— Dar… mai mult?

— Dumneavoastră, se-nţelege.

Acest răspuns, e drept, fusese smuls: privirea poetului era prea din cale-afară arzătoare spre a nu impune răspunsul pe care el îl dorea.

Urmară apoi, printr-o explicabilă delicateţe a poetului favorit, o serie de complimente asupra frumuseţii, inteligenţei, culturii şi tutulor calităţilor de spirit şi de inimă ale domnişoarei, complimente cari o făcură să roşească până la urechi – încă o calitate, ce nu-i sta rău deloc. Ca orice răsfăţat al muzelor, şi acesta era îndrăzneţ şi nemăsurat, aşa că, de la complimente vagi, iute trecu la declaraţiuni precise: un poet caută un ideal, fără speranţă de a-l găsi, viaţa lui întreagă. Norocul se însărcinează să i-l scoată fără veste în cale; nici mai mult nici mai puţin, poetul găsise aci, în casa unde era găzduit, din două una: or culminaţia vieţii lui, idealul, fericirea; or pierderea completă a sufletului său – şi domnişoara Veturia trebuia să hotărască într-un fel de soarta lui.

Dar, nebun poet, mai întrebi? e cu putinţă să răspundă ea altfel decât cum doreşti tu? S-ar îndura ea să sfărâme o liră care-i chemată s-o facă pe dânsa nemuritoare? Dar ai putea s-o chemi în prăpastie, şi ar merge după tine cu ochii închişi! Iată ce tremurătură a apucat-o la vorbele tale! Vezi cum scânteiază de ciudat ochii ei umezi! Uite ce fior îi trece prin păr! cu cât avânt îţi întinde mâna, şi ce triumf i-ai dat sărutându-i-o!

— Domnişoară – zice poetul – vrei să fii muza mea?

— Dacă nu cumva râzi de mine – răspunde Veturia – dacă nu visez, ordonă; fac ce vrei… faci cu mine ce vrei.

Domnişoara Veturia era un instrument bine acordat pentru cântarea virtuozului nostru, şi n-ar fi fost de mirare ca îndrăzneţul artist să încerce, fără siguranţă de succes, dar totuşi să-ncerce, un concert complet, dacă uşile nu s-ar fi deschis de perete şi întreaga societate de la „cassină”[3], având în frunte pe părintele Mantu, n-ar fi intrat cu cel mai ceremonios aer în salon. Erau profesorii gimnaziului real, cei şase preoţi greco-orientali, cei trei avocaţi cu secretarul camerii avocaţiale, medicul oraşului, o delegaţiune a comerţului român, în fine tot ce oraşul şi cercul avea ca fruntaş. Atunci s-a organizat *stante pede*[4] programul celebrei serate literare, la care poetul şi-a ţinut conferenţa sa despre limba naţională.

Toate acestea trec prin mintea fierbinte a domnişoarei Veturiei, care, împreună cu câteva prietene din elita locală, prepară cu uşa încuiată o surpriză poetului – o coroană de stejar verde, legată cu o fundă de panglici tricolore, desfăcute din costumul naţional în care domnişoara a asistat la zece mai, acu trei ani, în Bucureşti. Pe când tinerele camarade lucrează, în salonaşul de alături poetul

improvizează pe albumul domnişoarei Veturiei câteva rime de adio. Adio? Nu. Acest cuvânt e prea crud, el nu-l va zice niciodată; spiritul lui e prea inventiv pentru aceasta! Nu adio, ci la revedere… E ceva nou; aceasta iese cu desăvârşire din limitele banalului; e cu totul original. Veturia împreună cu celelalte intră. Cu toată simplicitatea, poetul cere permisiune să le arate improvizaţia lui. Domnişoara Veturia îi smulge cu nerăbdare albumul, îşi aruncă privirile pe urmele de cerneală încă nezbicite, şi în culmea emoţiei citeşte:

„DOMNIŞOAREI VETURIA MANTU”

E dat poetului în viaţă să vază-o dată steaua lui:
Pe-a mea eu am văzut-o-n fine şi mulţumesc norocului.
Ea mi-a sclipit atât de vie şi-atât de mult m-a minunat,
Că pot să merg de-acuma sigur, căci drumu-ntreg mi-e luminat.
Nu voi, nu pot să-ţi zic adio, m-aş rătăci din calea mea…
Tu luminezi întreaga-mi viaţă: la revedere, scumpă stea!”

Domnişoara Veturia, terminând citirea, simţi o căldură nespusă la frunte… ochii i se turburară, urechile începură să-i vâjie – o ameţeală. Ea închise binişor albumul, îl aşeză pe măsuţă şi, întorcându-se extatică spre poet, îl întrebă:

— Care-i mâna care a scris versurile astea?

— Aceasta, răspunse modest poetul, întinzându-şi dreapta.

Tânăra se repezi, apucă cu amândouă mânuţele sale grăsulii dreapta care comisese capodopera şi, până să aibă poetul vreme a şi-o retrage, o sărută de mai multe ori cu cea mai ferventă adoraţiune. Dup-această scenă aşa de atingătoare, urmară câteva vizite grave – comitetul aranjator venea să dezbată încă o dată programul solemnităţii de a doua zi: dimineaţa, predică la Sf. Ion de părintele Mantu; după prânz, excursiune la Dumbrava-Înaltă; seara, banchet la locanda *Binschgauer-Hof;* apoi, conducerea *in corpore* cu care poetul trebuia onorat la plecare. Programul fiind definitiv votat, comitetul aranjator salută cordial şi se retrase.

Seara se petrecu în intimitate. În timpul cinei, domnişoara Veturia sta dusa pe gânduri, aruncând din când în când câte o privire din fundul sufletului asupra ilustrului oaspe; poetul afla din ce în ce mai minunat vinul părintelui; iar părintele povestea poetului faimoasa petrecere cu fiică-sa la serbările de 10 mai, în capitala României. Erau trei ani de atunci; cu toate acestea, el reconstituia din amănunte întreaga minune complexă la care luase parte: zgomotul uriaş al Capitalei, pestriţătura infinită de colori, mişcarea de veselie a unui întreg popor liber, jocul fantastic al pădurii de steaguri tricolore fluturate de vânt, figura reginii, trandafirul alb pe care încântătoarea

suverană poetă l-a prins în treacăt cu mânile ei auguste în părul Veturiei, înfăţişarea severă şi măreaţă a regelui, şi defilarea armatei, „artilăria aceea”, şi marşurile triumfale, şi retragerea cu torţe; apoi seara, plimbarea prin Cişmegiu, lumina electrică, ploaia de artificii polichrome – toate îi treceau acum iar limpede pe dinainte: ca printr-un ochean magic, părintele vedea în depărtarea trecutului un viitor strălucit, a căruia realitate era sigură, dar a cărui realizare el nu ştia de-i va fi iertat s-o poată vedea! Poetul, găsind încă o dată minunat vinul, cu tonul unei inspiraţii profetice, asigură pe părintele că mult-dorita realizare e foarte aproape; ea atârnă numai de la bărbăţia românilor, de la potenţiarea neînduplecatei lupte făţişe contra apăsătorului… Părintele se ridică drept în picioare; mândru şi cu pieptul înainte, cu pumnii strânşi, cu ochii ridicaţi spre cer, zise:

— Da, să fim! da, vom fi bărbaţi!

Era târziu; fiecare voi să se retragă; poetul, care, deşi foarte aprins, clipea des, avea să săvârşească versurile-toast pentru banchet; părintele trebuia să mediteze asupra predicii de dimineaţă; iar domnişoara Veturia, zdrobită de atâtea impresii, avea nevoie de răpaos pentru a îndura emoţiile culminante ce o aşteptau în ziua următoare. Îşi luară noapte bună şi fiecare se retrase în odaia sa.

Somnul stăpânea acum de mult în murii Opidului. Domnişoara Veturia nu adormi decât după ce mai reciti de câteva ori improvizaţia ce-i dedicase poetul. Ea adormi ţinând strâns sub căpătâi albumul scump. Într-un târziu, o umbră albă trecu discret prin liniştea nopţii; pornind de la tinda din dos a caselor, umbra se apropie în vârful degetelor de uşa bucătăriei. O clipă se opri; apoi, ciocăni încetinel. Uşa se deschise, ca să primească umbra albă, şi se reînchise la loc, fără cel mai mic zgomot.

Trecuse o bună parte din noapte. Era lună ca ziua. Prin aerul limpede de munte se auziră bătăile rare ale ceasornicului de la cazarma honvezilor – două şi trei sferturi. Acum uşa bucătăriei se redeschise, umbra albă reapăru în prag, dar deodată se retrase repede înapoi; domnişoara era la fereastra din potrivă, în bătaia lunii. Ea sărise din pat – îi era peste putinţă să mai doarmă; simţea că se-neacă – îi trebuia aer. Se repezi la fereastra care da în grădiniţa din dos, spre bucătărie, o deschise de perete şi se aşeză cu fruntea rezemată pe mână să aspire răcoarea binefăcătoare a luminoasei nopţi.

Gârla îşi cânta cântecul ştiut; stupii dormeau; dar în toată pajiştea ţârâiau miile de greieri de deal îngânându-se pe întrecute din deosebite depărtări. Fata stete multă vreme aşa fără niciun gând hotărât; pieptul ei frumos se umflă din ce în ce, luptând să biruie o nedesluşită apăsare, până când, deodată, ea îşi încrucişă braţele pe firida ferestii, îşi aplecă pe ele capul mândru şi începu să plângă fără să ştie de ce… Un fior o scutură puternic: răcoarea nopţii pătrunsese

tânărul corp jumătate gol; ea îşi şterse ochii albaştri, nu încă sătui d-atâta plâns fără socoteală, se retrase înăuntru, închise geamurile şi lăsă perdeaua, ca şi cum ar fi voit să gonească din odaia ei lumina de lună, să împiedice cântecul apei şi vorbirea greierilor a mai ajunge până la dânsa: o aşa frumuseţe de noapte nu mai era de suferit!

…Mai trecură câteva minute după aceasta, şi umbra albă se arătă iar în uşa bucătăriei: stete un minut cuprinsă parcă de îndoială; apoi iute, se furişă pe lângă zid şi intră în casă prin tinda dinapoi pe unde ieşise cu două ceasuri înainte.

Onoratul cititor trebuie să fi înţeles că tânărul poet, care e în gazdă la părintele Mantu din Opidul-Nou, nu este în adevăr poetul Vlahuţă, amicul nostru. Pe acesta toţi îl cunoaştem, dacă nu chiar în persoană, măcar după portretul din ultima ediţie Müller a operilor sale. Amicul nostru este de o talie potrivită, mai mult scurt decât înalt; foarte brun, are ochi negri şi o mustaţă tot aşa, barba rade. Prin urmare, când am spus că un tânăr înalt, cu barbă blondă şi ochi albaştri se recomandă domnişoarei Veturiei ca poetul Vlahuţă, cititorul a trebuit să-nţeleagă că acest tânăr e un prost glumeţ, care voieşte să speculeze naivitatea şi sentimentele familiei Mantu şi ale cetăţenilor din Opidul-Nou.

Dar nu numai atât. El nici nu există, şi nici părintele Ion Mantu nu există, şi nici domnişoara Veturia, şi nici întreg Opidul-Nou; prin urmare, nici gârla răcoroasă, care trece prin mijlocul Opidului, nici cele două alee, nici căsuţele cochete, nici grădiniţele, nici stupii. Din toată povestea, un singur lucru e adevărat – luna; dar un novelist nu le poate inventa toate. Dacă găseam altceva să-i închipuiesc în loc, ca să luminez scena de la fereastră – care mi se pare că se cam aduce cu cea din actul al treilea al lui Faust – nu mi-ar fi părut rău să sacrific această planetă, atât de compromisă de la Eminescu încoace. Afară de lună dar, toate sunt tot aşa de adevărate ca şi multe informaţii pozitive, din sorginte sigură, ale unor gazete politice: curate născociri, ieşite din închipuirea autorului, şi cari, prin urmare, nu merită niciun crezământ.

Dar, mă va întreba cineva, pentru ce atâtea desluşiri? Pentru că – răspunz eu – cu cât publicul este mai inteligent, cu atât se impun mai mult desluşirile asupra unei opere de artă; şi cu cât o operă de artă este mai perfectă, şi ca putere de concepţie, şi ca limpezime de execuţie, cu atât cere mai multe desluşiri. Această datorie mi se impune în cazul nostru, şi astfel nu mă pot da în lături de la îndeplinirea ei.

Când domnişoara Veturia este aşa de romantică şi de sentimentală, atât de entuziastă pentru poezie, ea are nevoie neapărată de o desluşire, tocmai pentru că domnişoara Veturia nu există în realitate,

ci este numai o arbitrară invenţiune. Domnişoara Veturia naşte întrebarea, poate fi aşa cum o dă autorul? Este posibilă o aşa creatură, pentru ca să fie admisibilă o aşa creaţiune? Autorul, cu toată imparţialitatea, susţine că da. În adevăr, nu mi se pare nimica monstruos în tot chipul domnişoarei Veturia de a fi şi de a face. E adevărat că astfel de domnişoare se găsesc foarte rar, poate chiar deloc la noi. Da, dar cititorul să nu uite că povestea nu se petrece la noi, unde domnişoarele sunt prea cuminţi ca să fie entuziaste, prea culte ca să aibă admiraţie pentru literatură şi prea mândre ca să sărute mâna ce-ar scrie o capodoperă. Povestea se petrece în Opidul-Nou, unde se pot găsi şi domnişoare cu totul altele decât ale celor de la noi; şi autorul, după toate regulile artei, trebuie să ţină foarte mult la aşa-numita coloare locală, căci aminteri invenţiunile sale devin absurde: cititorul nu le mai poate admite.

Aşa, de exemplu, dacă acest pseudo-Vlahuţă, în loc să-şi aleagă Opidul-Nou şi casa părintelui Mantu, şi-ar fi ales pentru farsa lui un orăşel din România liberă, ca, de pildă, Vălenii-de-Munte, şi casa vreunui protopop local – ar fi fost, nu un băiat deştept, cum vrea să-l facă autorul, ci un simplu neghiob. Fata popii din Vălenii-de-Munte e prea cuminte şi prea binecrescută ca să aibă entuziasm şi admiraţie pentru un poet de frunte, şi prea cultă, mai întâi, ca să ştie cine-i acela Vlahuţă.

Dacă tânărul ar fi voit să joace o asemenea farsă la Văleni, apoi nu s-ar fi dat desigur ca poetul Vlahuţă, ci ca un alt personaj, mai popular, ca bunioară tribunul Fleva. Fata popii nu poate avea, ca şi părintele ei, decât cel mai adânc respect pentru apărătorul neobosit al sfintei biserici, care a fost totdeauna paladiul naţionalităţii noastre.

Îmi închipui ce colosală mişcare, ce entuziasm ar fi în Vălenii-de-Munte când un Fleva, fie chiar un Fleva fals, ar ţine o întrunire publică!

Dar credem că ne-am desluşit îndestul în privinţa domnişoarei Veturia. De acuma putem să urmăm cu descrierea celor întâmplate în Opidul-Nou, în ultima zi a şederii pseudopoetului Vlahuţă acolo; căci înc-o dată, să nu se uite că acela nu-i adevăratul Vlahuţă, ci un farsor care se dă drept Vlahuţă.

*

Cititorul a înţeles, desigur, însă eu îmi fac totuşi datoria de a-i explica unele puncte, de aminteri îndestul de clare, din partea-ntâi a acestei povestiri.

Umbra cea albă, care iese noaptea târziu din casă şi merge la bucătărie, şi care apoi, vrând să iasă d-acolo despre ziuă, pe când domnişoara Veturia visează deşteaptă la fereastra ei, inundată de valurile de lumină a lunei pline – acea umbră nu este o fantasmă, ci o persoană reală, este însuşi poetul Vlahuţă (adică nu poetul Vlahuţă

adevărat, ci farsorul, care se dă drept Vlahuţă, şi nicio persoană reală în sensul propriu, ci numai în sensul figurat, adică închipuit real). Umbra se dă-napoi când zăreşte la fereastră pe domnişoara Veturia, pentru că nu-i convine să-l vadă entuziasta tânără ieşind dintr-un loc atâta de prozaic. Aceasta ar zdruncina tot acordul de sentimente pe care el l-a scos din claviatura sensibilă a tinerei sale admiratoare.

Dar ce caută oare la un ceas aşa de-naintat tânărul erou la bucătărie? Iată o-ntrebare care cere numaidecât un răspuns categoric. O, Dumnezeul meu! răspunsul este uşor. Tânărul erou de câteva zile seceră atâţia lauri, mănâncă, bea şi doarme aşa de bine – pentru că trebuie să nu uit a spune că, totdeauna după prânz, poetul, foarte aprins la faţă, se retrage pentru două-trei ceasuri ca să mediteze în odaia lui, de unde cu multă grijă domnişoara Veturia a dat din vreme muştele afară. Când cineva, la vârstă aceasta – poetul n-are nici treizeci de ani – trăieşte aşa de bine, are nevoie şi de alt fel de mângîieri decât sărutatul platonic al mâini care comite capodopere. Şi iată ce caută tânărul la bucătărie, pe când în puterea nopţii ceasornicul de la cazarma honvezilor sună „trei fârtale la trei”{5}.

Acolo în bucătărie el află pe tânăra Marta, o maghiară tot aşa de entuziastă, dintr-un deosebit punct de vedere, de neuitatul eveniment al trecerii ilustrului prin Opidul-Nou. Şi nu ştiu, zău, a cui va fi durerea mai mare, care va plânge mai cu foc dintre cele două tinere, la sfârşitul acestei povestiri, când tânărul erou, silit să-şi dezbrace titlul şi numele uzurpat, va trebui să iasă fără zăbavă, nici multă ceremonie, din „murii” Opidului.

Norocos fiu al muzelor, el găseşte în salon ce nu poate găsi în bucătărie, şi-n bucătărie, ce nu poate avea în salon: Marta este ca şi patroana ei din Scriptura – care se mulţumeşte a sta umilă jos şi a îmbrăţişa genunchii Domnului – modestie pentru care Domnul zice frumoasele cuvinte „Adevăr zic vouă, că Marta şi-a ales locul cel mai bun!”

Marta este, se-nţelege, o fată voinică, frumoasă şi sănătoasă. A descrie cu de-amănuntul această rustică frumuseţe, crez de prisos; cititorul şi-o poate închipui, după pasiunea ce i-a inspirat poetului. Marta este prototipul femeii maghiare pasionate; geloasă până la nebunie de stăpâna ei, ea în fiecare noapte deschide capitolul romanului cu o scenă oribilă de gelozie, gesticulând cu cuţitul cel mare al bucătăriei şi amenin ţând cu o crimă pe tânărul erou, în cazul când i-ar trece măcar prin minte s-o trădeze.

Dup-această intrare în materie, începe capitolul, care durează până se crapă de ziuă. Lumina zorilor îl întrerupe, în ciuda Martei. Sunt aşa de scurte nopţile de vară! Ce fericită ar fi fost Marta, dacă poetul venea în Ujvár iarna! Un sărutat gros încheie fiecare capitol, ca un „va urma” la un foileton. Se poate-nţelege uşor cu ce nerăbdare aşteaptă

abonata asiduă numărul următor, şi ce regret adânc îi umple sufletul când se gândeşte că şi acest foileton, ca toate, are să se încheie odata cu „sfârşit”. La aceasta când gândeşte Marta, începe să plângă; dar o idee luminoasă i-a trecut prin minte: are să-şi ia un paşuş{6} şi să urmeze pe erou până-n capătul lumii. Această hotărâre nu-i convine deloc poetului, căruia nu-i place să umble cu mult bagaj, mai ales că, după programul lui, are să viziteze şi alte opiduri, unde, se-nţelege, dacă n-o mai găsi o Veturie, va găsi vreo Volumnie, şi dacă n-o mai fi vreo Martă, o găsi vreo Magdalenă.

Acuma sper că cititorul a-nţeles cine era umbra cea albă şi ce căuta la bucătărie, duminică spre ziuă, cu câteva ceasuri înainte de a-ncepe solemna zi a cărei programă o stabilise aşa de frumos comitetul aranjator.

Dar sunt cinci ceasuri dimineaţa. Poetul doarme dus; Marta îşi spală obrazul, care arde, cu apă proaspătă, în răcoarea grădinii; iar din odaia domnişoarei Veturiei se aude pianul: *Deşteaptă-te, române!*

Ziua se-ncepe bine – o zi senină şi frumoasă. Vom vedea în numărul viitor dacă e totdeuna adevărată vorba că ziua bună se cunoaşte de dimineaţă.

*

Noaptea nu a fost prea liniştită nici pentru părintele Mantu… A aţipit foarte târziu şi curând după aceea s-a trezit – o stare nervoasă explicabilă la un predicator, care, iritat în grad suprem de tot ce-l înconjoară, e în ajunul operei sale culminante – o filipică din amvon. S-a coborât din pat, a deschis un geam, închizând la loc fereastra numai cu plasa de sârmă, care opreşte albinele să se rătăcească prin odaie.

S-a luminat bine de ziuă. Stupii lucrează cu energia proaspătă a dimineţii. Părintele se găteşte, se-mbracă repede şi iese din odaie prin faţă. Deşi foarte emoţionat de apropierea marelui moment, el ştie să se stăpânească… Face o mică inspecţie mai întâi la *opus*, apoi la brazdele grădiniţei.

Brazdele acestea sunt opera domnişoarei Veturiei. De o parte şi de alta a intrării casei, în faţa celor două şiruri de stupi, ele reprezintă câte trei coroane tricolore. Sunt aşa de potrivite feţele florilor în vărgi unduioase: de la tonul cel mai deschis pân’ la cel mai închis, garofiţe şi călţunaşi, roşii şi galbeni, şi albăstrele, iar în vârful fiecărei coroane câte-o cruce stufoasă de o singură coloare din cele trei, foarte aprinsă şi hotărâtă.

Şi ochii părintelui sunt acum mai iritabili, şi brazdele tricolore sunt mai strălucitoare ca totdeuna sub roua dimineţii, înainte de răsăritul soarelui. Deşi nu suflă vântul deloc, câteva flori mai înalte, în vârful vrejului lor fraged şi mlădios, se leagănă molatec, biruite de zorul albinelor. Pe amândouă aleile, nimini – nimini încă nu s-a deşteptat în

Opidul-Nou.

În această singurătate, părintele priveşte mult armonica înfăţişare a cuprinsului său, şi e mulţumit. Dar un ton discordant îi izbeşte privirea: o buruiană! ea a stat ascunsă de privigherea grădinăresei, care, distrasă acum de alte preocupări mai înalte, şi-a cam uitat de grija brazdelor; acu, buruiana a îndrăznit să-şi ridice sus vânăta floare sălbatică. Părintele, după ce o priveşte lung, se încruntă şi o jertfeşte fără milă din rădăcină: afară buruiana care vrea să strice armonia tricolorului! Apoi intră în odaie; obosit se trânteşte pe o canapea, cu capul spre fereastră, cu mâinile încrucişate sub cerbice, şi, cu gândul încă la buruiana aceea îndrăzneaţă, începe să-şi recapituleze punctele predicii… Gândurile, cari-n întunericul nopţii au fost încâlcite, ies acum pe rând la lumina dimineţii să se limpezească.

Afară urmează cunoscutul preludiu cu nemărginit înţeles, pe care de-atâta vreme îl cântă gârla şi stupii. Gândurile părintelui se rânduiesc şi se pornesc încet-încet după adierile acestui vechi preludiu, se supun disciplinii ritmului neînduplecat şi încep să curgă limpezi unele după altele, fără şovăire, fără piedică, fără moment de îndoinţă, urmând undele cântăreţe ale gârlii şi tactul clocotirii din stupi.

Aceluiaşi preludiu, vine acum să se superpuie alte vibraţiuni: din odaia domnişoarei Veturiei se aude în surdină pianul ş-un glas tânăr: „Deşteaptă-te, romane!" De astă dată simfonia e completă… Dar ciudat! cu cât mai mult ascultă părintele această sublimă şi vastă cântare, cu atât pare că el se depărtează de dânsa… se tot depărtează… Fără niciun cletin, lin şi treptat, se-nchide lumina sunetelor încetul cu încetul, precum încetul cu încetul se-nchide şi lumina bolţii seara, într-amurg, treptat, lin şi fără niciun cletin.

Acum lumina simfoniei este stinsă aproape cu desăvârşire… Pleoapele părintelui s-au închis. De-abia mai clipesc încă într-o nemăsurată depărtare acordurile vitejeşti: „Înalţă-ţi lata frunte şi cată-n jur de tine…" Părintele e pe alte locuri… departe, foarte departe – pe când aci, gârlă şi stupi şi piano şi glas de nouăsprezece ani îşi urmează concertul cu mult *brio*…

*

S-a isprăvit în sfârşit cu bine un război uriaş, la care trebuia s-ajungă cândva două neamuri ce de-atâtea veacuri sunt osândite să trăiască împreună pe o aşa de frumoasă ţară, urându-se şi duşmănindu-se din fundul rărunchilor, neştiind niciodată de ce, şi având totdeuna pentru ce.

În faţa puterii formidabile a celui apăsat, a îngenuncheat trufia apăsătorului secular. Au fost crude şi negre aceste zile, nu atâta de durere cât de nerăbdare, nu atât de părerea de rău şi de mila sângelui vărsat în valuri, cât de îndoiala izbândii. Dar în sfârşit a vrut

Dumnezeu, şi pacea s-a-ncheiat: e soluţiunea necesară a unei vaste conflagraţii, ce ameninţa să năruiască un continent întreg. O mare cruce de aur cu pietre scumpe străluceşte deasupra Sfintei Sofii, pe când o altă cruce strâmbă e frântă şi smulsă din fundul unei vechi coroane, totdeuna trufaşe şi-mpilătoare.

Sângele a-ncetat să curgă, şi, la lumina aceluiaşi soare de-acum trei sute de ani, porţile de fier ale cetăţii Alba-Iulia se deschid de perete să primească pe biruitor, pe stăpânul ce se-ntoarce în casa lui uzurpată de vremuri de către un sălbatic cutropitor. Din toate plaiurile şi văile curg roiurile unui mare popor. O mândră oaste biruitoare s-apropie, cu steagul tricolor în frunte… În sunetul triumfal al muzicilor, un rege măreţ şi sever, încunjurat de un strălucit stat-major, înaintează încet, călare pe un cal alb. E o pădure de steaguri care i se-nchină… Zidurile cetăţii bătrâne parcă se zguduie de glasurile neamului întreg, care aclamează pe erou.

Părintele Mantu, ţinând cu o mână pe poetul Vlahuţă şi cu cealaltă pe doamna Veturia Vlahuţă, născută Mantu, care duce-n braţe pe primul ei născut, străbate cu greutate prin mulţime, aproape de poarta deschisă a cetăţii; tocma acum regele şi statul-major au ajuns aci. De pe bastionul porţii un steag se-nchină de trei ori; procesia se opreşte, ca prin farmec; muzicile şi uralele amuţesc. Rar şi solemn bate de trei ori tunul puternic al cetăţii, căruia de trei ori pe rând îi răspunde imnul: *Trăiască regele!* O clipă, tăcere. Toată lumea ascultă pătrunsă până-n fundul rărunchilor; toţi caii stau drepţi, nemişcaţi, cu nările umflate, cu ochii ţintă pe poarta pe care trebuie să intre; toate piepturile se umflă. La semnalul trompetelor, oastea pleacă armele ca pentru rugăciune, regele îşi descopere capul încărunţit în câteva săptămâni – toată lumea se descopere. Regele îşi face cruce – toată lumea face-asemenea. Niciun zgomot, nicio mişcare, toate inimile au încetat de-a mai bate.

„Dumnezeu al românilor! zice regele cu glas puternic – mulţumescu-ţi pentru-ntregul meu popor şi pentru mine, că m-ai învrednicit să calc pe urmele lui Mihai Viteazul. Priveşte, Doamne, din înaltul cerului, şi de acum înainte pe poporul tău aşa de crud încercat de veacuri, şi ajută-l să-şi stăpânească de-acum în pace moşia, pe care şi-a recăpătat-o cu atâtea jertfe, după voia ta!”

Procesia intră pe poarta cetăţii. Iată trăsura reginii, încărcată de flori şi trasă de şase corcituri de zebra, foarte neastâmpăraţi. Augusta poetă priveşte ţintă la locul unde stă îngenuncheată doamna Veturia Vlahuţă, născută Mantu, o recunoaşte, şi-i trimete, cu un zâmbet şi-o sărutare de inteligenţă, un trandafir. Regina e surprinsă văzând pe vechea şi iubita ei cunoştinţă ţinând în braţe un băieţel…

Regele a intrat în cetate şi a mers drept la catedrală. După *Te-deum,* a mers la casa oraşului şi a iscălit, în faţa poporului, decretul prin care

se amnestiază, după dezarmare, toţi ungurii revoltaţi…

*

Marşul s-a repetat de-atâtea ori. Domnişoara Veturia l-ar începe încă o dată, dacă din perete n-ar suna cucul „jumătate la şapte”. Părintele şi toată lumea trebuie să meargă la biserică. E de mirare cum de nu s-a sculat bătrânul pân-acum…

Veturia merge în vârful degetelor mai întâi la uşa poetului. Ascultă… Nicio mişcare… Doarme… desigur a vegheat pentru a-şi compune toastul. Fata trece la odaia părintelui. Uşa este crăpată. Ascultă. Nimic… A ieşit desigur… Ea îndrăzneşte şi intră.

Părintele îmbrăcat doarme pe canapea cu faţa-n sus. Chipul său are o stranie expresie. Omul e, deisigur, zdruncinat de un vis puternic; sentinde ţeapăn, îşi ridică bărbia încordându-şi gâtul: geme, oftează, şi două lacrimi groase îi şiruie de-a lungul pe obraji… Trebuie să-l deştepte:

— Tată!

Părintele se scoală repede. O clipă stă uimit cu ochii mari, ca şi cum nu şi-ar putea da seama de locul străin în care se trezeşte deodată, fără să ştie cum a ajuns acolo… Apoi deodată, încă nedezmeticit, apucă şi strânge la piept capul copilei, mai frumos şi mai luminos astăzi ca totdeuna „sărutându-i de multe ori fruntea curată, peste care ea simte curgând bunele lui lacrimi de bucurie:

— A! zice părintele în extaz, ce vis, Veturio! ce vis mândru şi frumos!

CUM SE NAŞTE O REVISTĂ?

Iată o întrebare la care desigur se poate răspunde în mai multe feluri. Eu, om practic, în loc să răspund prin o formulă teoretică, prefer să arăt cum s-a născut revista noastră *Avântul Tinerimii, Litere, Ştiinţe, Arte, etc.*

Într-o zi m-am pomenit cu următoarea circulară:

Domnule,

Un cerc compus de mai mulţi tineri, dorind a da la lumină o revistă literară, ştiinţifică şi artistică, cunoscându-va ca iubitor al literelor, ştiinţelor şi artelor, vă roagă să luaţi parte la dezbaterile prealabile ce se vor face asupra chestiunii înfiinţării acelei publicaţiuni periodice.

La ordinea zilei fixarea titlului şi alegerea Comitetului de redacţiune.

Întrunirea se va ţine la cafeneaua Fialkowsky, Simbătă, 15 ale curentei, la 8 ore seara.

Pentru comitetul provizoriu,
N. Ilie Constantinescu de la Ţurloaia

Comitetul provizoriu nu greşise. Da, sunt, în adevăr, un pasionat iubitor al literelor, ştiinţelor şi artelor, pe care le-am cultivat cu o egală mediocritate ca să nu zic şi modestie. Dar nu face nimica: asta nu mă poate descuraja. Când cineva începe, fie începutul cât de prost, asta trebuie să promită. După socoteala greşită a unor pedanţi demodaţi, începuturile, ca să poată fi considerate ca promiţătoare, trebuiesc să fie stângace numai ca execuţie: la noi, din norocire, începuturile promit mult chiar când sunt stupide ca intenţie; căci, la noi, slăbiciunea inteligenţei şi nulitatea imaginaţiei sunt considerate ca stările primitive a spiritului şi a talentului, şi deci trebuiesc încurajate.

M-am dus la întrunirea unde eram invitat.

Amicul meu, dl. N. Ilie Constantinescu de la Ţurloaia, m-a recomandat cercului tinerilor: domnii Nicolae Georgescu, George Nicolaescu, Marin Dumitrescu, Dumitru Marinescu, Basile Ştefănescu, Ştefan Basilescu, Mihai Dobrescu, Dobre Mihăescu, Traian Necşulescu şi Raul Popescu.

Eram cu toţii 12.

După îndelungate dezbateri, ne-am stabilit asupra titlului – *Avântul Tinerimii.*

Apoi am procedat la alegerea Comitetului de redacţie compus din 12 inşi. Au întrunit majoritatea voturilor:

Preşedinte: dl. N. Ilie Constantinescu de la Ţurloaia;

Vice-preşedinţi, trei, d-nii Raul Popescu, pentru partea literară; Traian Necşulescu, pentru partea ştiinţifică şi Dobre Mihăescu pentru partea artistică;

Secretari, opt, d-nii Nicolae Georgescu, George Nicolaescu, Marin Dumitrescu, Dumitru Marinescu, Basile Ştefănescu, Ştefan Basilescu, Mihai Dobrescu şi subscrisul.

Am procedat apoi la aranjarea şi stabilirea sumarului numărului întâi, sumar pe care l-am comunicat („cu rugăciune de a se publica împreună cu câteva cuvinte binevoitoare") la toate ziarele din Capitală.

„Avântul Tinerimii" apare irevocabil la 1 ale curentei cu următorul interesant

SUMAR:

PROGRAMUL AVÂNTULUI de *N. Ilie Constantinescu de la Ţurloaia*
LA VENEŢIA, sonet (poezie) de *Raul Popescu*
ARTELE LA NOI, de *Dobre Mihăescu*
O EPILEPTICĂ (poezie) de *Ştefan Basilescu*
NATURA ÎN ARTĂ ŞI ARTA ÎN NATURĂ de *Mihai Dobrescu*
ÎN SERAI, pastel (poezie) de *George Nicolaescu*
CÂTEVA CUVINTE ASUPRA PELAGREI (După un studiu statistic al d-lui Dim. Sturdza) *Nicolae Georgescu*
ÎN SPITAL, sonet (poezie) de *Basile Ştefănescu*
TEATRUL LA CHINEJI (studiu). *Ion*
MEDIUL SOCIAL ŞI VICEVERSA de *Marin Dumitrescu*
LA MORMÂNTUL UNEI PROSTITUATE (poezie) de *Traian Necşulescu*
Recenziuni, Note, Bibliografie, Anunţiuri, Premiile noastre, etc. de *Dumitru Marinescu*

Trebuie să spun drept: toate bucăţile din sumar erau absolut originale. Şi studiul meu, *Teatrul la Chineji,* îl alcătuisem într-un mod foarte original din citatele găsite într-o dare de seamă a unui jurnal francez de provincie, tradusă după un jurnal american, asupra unei interesante lucrări a lui Bob Schmeker, publicată la San Francisco şi intitulată *Chineze [sic] Divertissments [sic] (Petreceri chinezeşti)*.

Am primit multe complimente măgulitoare pentru studiul meu.

A trebuit, având afaceri de familie, să părăsesc Bucureştii şi să stau la ţară vreo trei luni. Cum m-am întors, am dat fuga la Fialkowsky, să iau parte la şedinţele Academiei noastre libere. La Fialkowsky, nimeni. Chelnerul mi-a spus că de mai multă vreme întrunirile cercului nu se mai ţineau. Am alergat la tipografie. Aici am aflat cu mâhnire că „Avântul Tinerimii" încetase să mai apară.

Păcat! tocmai când sătul de atmosfera rurală, mă pregăteam să caut

un alt studiu.

Într-o seară, mă-ntâlnesc din întâmplare cu preşedintele, N. Ilie Constantinescu de la Ţurloaia.

— Bine, zic: ce s-a-ntâmplat cu „Avântul” nostru? de ce nu mai apare?

— S-au risipit toţi, monşer.

— Raul Popescu?

— E în Târgul Jiului. L-a luat tat-său popa – au venit ai lor la putere… e secretar la comitetul permanent.

— Dar ceilalţi?

— Dracu ştie.

— A propos… dar poetul Necşulescu?

— Necşulescu? Ce? nu ştii?

— Nu.

— A murit.

— Nu mai spune!

Iată ce s-a-ntimplat cu „Avântul Tinerimii”. Iată cum se naşte o Revistă. Nu aşa greu.

(Epoca, 23 noiembrie 1896, pag. 2, Ion).

GRAV EVENIMENT LITERAR

Un eveniment de o extremă gravitate pe terenul literelor române. Iată ce ne-a comunicat aseară dintr-o sorginte autorizată un amic:

„Nora şi Cornel s-au retras de la *Românul literar”*.

Mărturisim că, deşi avem toată încrederea în informatorul nostru şi-n sorgintea autorizată de unde şi-a luat informaţia, am zâmbit deocamdată cu neîncredere.

Cum se poate? Nora şi Cornel să se retragă de la *Romanul literar? Românul literar* să se lipsească de colaboraţia lui Cornel şi a Norii? Nu se poate.

Cu toate acestea, din nenorocire, ştirea începu a se confirma.

Cineva, poate însuşi Cornel, ori însăşi Nora, ori chiar amândoi, au lăsat astăzi la redacţia noastră, în absenţa mea, următoarea informaţie:

„Se confirmă ca pozitivă ştirea că atât Cornel cât şi Nora s-au retras din redacţia *Românului literar”*.

Totuşi, am crezut că este o mistificare; căci în adevăr e de necrezut. Cum? Nora şi Cornel să se retragă de la *Romanul literar?* Atunci, care va să zică *Românul literar* nu mai are colaboratori pe Cornel şi pe Nora? Dar asta e imposibil.

Şi am alergat în persoană după informaţii la Fialcowskv. Aci, unde se adună tot ce are literatura română mai însemnat din şcoala nouă, am găsit pe un tânăr poet, prozator, dramaturg şi critic de artă, bându-şi cafeaua şi dând ultima perietură unui sonet macabru, menit să facă epocă.

Am îndrăznit să mă aşez aproape de tânărul inspirat. Mi-a zâmbit cu multă bunăvoinţă. E aminteri un caracter dulce, un tânăr foarte plăcut; dar grozav de pesimist, un spirit care, când râde chiar, scrâşneşte, un suflet strepezit de acreala acestei lumi – pentru a-şi drege gura, bea cafea cu mult zahăr.

Contând pe bunăvoinţa tânărului meu poet, cutez a-l întreba:

— Mă rog, ceva nou în literatură?

— Da, mi-a răspuns el, continuând a face pe degete socoteala silabelor.

— Cam ce?

— Nu ştii?

— Nu.

— Nora şi Cornel s-au retras de la *Românul literar.*

— Nu se poate! zic eu.

— Ba da: *Românul literar* nu va mai avea colaborarea lui Cornel şi a Norii.

— Irevocabil?
— Irevocabil.
— Pentru ce?
— Pentru ce? pentru că… Astea nu le-nţelegeţi Dv. Gazetarii – e chestie de şcoală… O să vedeţi asta în *Românul literar*.
— Care va să zică, *Romanul literar* tot va mai apare.
— Se-nţelege.
— Fără Cornel?
— Da.
— Fără Nora?
— Fireşte.

Am salutat pe poetul meu, şi am plecat zdrobit, nu atâta fiindcă nu-nţeleg chestiile de şcoală, ci fiindcă ştirea gravă mi se confirma: aşadar Cornel şi Nora s-au retras irevocabil de la *Românul literar!*

Dar o să mă-ntrebe cititorul: domnule, fii bun şi ne spune, cine sunt Cornel şi Nora?

Asta, ce e drept nu ştiu; ceea ce ştiu e că s-au retras de la *Românul literar*.

P.S. În ultimul moment aflu că Nora nu e femeie, ci băiat, şi că din contra Cornel… Dar în fine, sexul nu ar prezenta nicio gravitate; ceea ce e grav e că s-au retras de la *Românul literar*.

Tinerii noştri, poeţi, prozatori, dramaturgi, critici de literatură şi artă, ziarişti etc., n-ar trebui să uite că pseudonimul îşi are şi el dichisul şi legile lui: pseudonimul trebuie să aibă, ca toate poreclele, o fizionomie personală. Pseudonimul caracterizează prin asociaţie de idei, printr-o întreagă atmosferă de reminiscenţe literare şi istorice, o întreagă personalitate literară… *Cornel* – bine câtă vreme rămâi flăcău?... Dar *Nora!*… Nora!… Nu ştiu de ce, Nora îmi aduce aminte de o vânătoare de prepeliţe: *„Nora, apporte!”*

(Epoca, 24 octombrie 1896, pag. 2 – Ion).

DINTR-UN CATASTIF VECHI…

Să mă ierte confraţii noştri reporteri dacă nu rămân totdeauna uimit de rezultatele activităţii lor… Eu am cunoscut în copilăria mea, înainte de a merge la şcoală, pe patroana reportajului român; şi iată de ce zic „patroana”.

Toate corporaţiile bine organizate au câte un patron sau chiar câte doi: pianiştii au pe Sf. Cecilia; vânătorii, pe Sf. Hubertus; călăreţii, pe Sf. Gheorghe; chiriaşii, pe Sf. Gheorghe şi pe Sf. Dumitru: doftorii, pe Sf. Cosma şi Damian; birjarii, pe Sf. Ilie, ş.cl.

Şi să se noteze bine că pe vremea când trăiau aceşti patroni, nu se ştia nici de Chopin, nici de pianola; armele cu repetiţie nu se inventaseră încă; societăţile pentru îmbunătăţirea rasei cavaline şi Creditul urban nu erau înfiinţate; despre antisepsie şi roate de cauciuc nici pomeneală…

Tot astfel, când eu am cunoscut-o pe patroana reportajului român, nu se pomenea de serviciu telegrafic şi telefonic nici cu fir, dar încă fără fir; nu se ştia de căi ferate, de biciclete, de automobile, de atâtea ş-atâtea mijloace de locomoţiune şi de corespondenţă, de care se bucură confraţii reporteri actuali.

Uşor îi vine intrepidului confrate astăzi, fireşte!

Telefonul… Allo!… Un enorm scandal… O crimă groaznică… o tragică sinucidere… un sinistru colosal… o catastrofă pe C.F.R…

„Mână, *chauffeur!…”*

Şi, „în mai puţin de trei sferturi de ceas, cu o viteză de o sută de kilometri pe oră, am ajuns cei dintâi la locul dezastrului; am scos carnetul şi am notat rezultatul primelor neastre investigaţiuni, pe care le comunicăm telefonic ziarului nostru… Cititorii noştri vor afla cei dintâi… etc.”

Să fi poftit însă intrepidul confrate, să mă facă să aflu cel dintâi, atunci când de la Bucureşti până la Ploieşti se călătorea în birjă de Herasca cu coviltir şi codârlă, cu patru cai în rând, doi la oiştie şi doi la cetlău!

La 9 dimineaţa ieşeai din Bucureşti pe la capul podului Mogoşoaii şi, după trei opriri, (La Săftica un sfert de ceas, la han la Ţigăneşti două ceasuri şi jumătate de prânz, şi iar un sfert de ceas la Puchenii-Dorobanţului), intrai în Ploieşti, pân straja Bucureştilor, pe la 6 trecute seara… O diligenţă făcea o dată pe zi cursa de poştă între cele două oraşe; astfel, scriai din capitală o scrisoare luni după prânz; o aducea marţi seara diligenţă, şi o primea adresantul în Ploieşti miercuri la amiază.

Şi totuşi, serviciul de reportaj îl făcea cocoana Luţa, de la Sf.

Voevozi din Ploieşti, cu o celeritate şi cu o exactitate care ar putea face gelos pe cel mai neadormit dintre confraţii noştri speciali în materie.

Niciodată provincialii nu eram jinduiţi de ştiri de senzaţie din ţară şi din capitală mai ales; şi fireşte că cei dintâi care le aflam eram noi, mahalagiii de la Sf. Voevozi, vecinii coanei Luţei.

Văduvă; posedând o avere modestă; ocupându-se cu preparaţiunea medicamentelor inofensive, a sulimanului pentru obraz, a boielii de păr şi a lepădatului, după farmacopeea orientală; prezicând în cărţi, în drojdii de cafea, în palmă, după uitătură, prezentul, viitorul şi trecutul; făcând serviciul de mică corespondenţă intraurbană, scrisă sau orală, – îi rămânea destul timp ca să nu neglijeze un moment măcar serviciul de reportaj; şi să nu uit a spune că, deşi primise o educaţiune foarte-ngrijită, fiind de o politeţă, de o discreţie şi de o urbanitate exemplare, cocoana Luţa nu ştia nici să scrie, aici să citească, cu niciun fel de slovă. În schimb însă, ce memorie!

Dar, să dăm, până una alta, o probă de reportajul ei…

Câţiva ani înainte de unirea principatelor s-a petrecut în Muntenia un scandal senzaţional, cum se zice astăzi, menit să emoţioneze în deosebi pe creştinii pravoslavnici de „ambesexe”, cum se zicea pe-atunci.

De la cine l-am aflat noi, mahalagiii de la Sf. Voevozi din Ploieşti, atunci când nu se pomenea de gazete?… De la cine altul decât de la cocoana Luţa, chemată de mult acuma, din principatul Valachiei, întru împărăţia Cerului.

Şi, fiindcă oricine poate-nţelege că mi-ar fi greu să reconstruiesc din memorie, după peste o jumătate de veac, o povestire cu atâtea amănunte subtile, mărturisesc de la început că mă voi mărgini să reproduc, după nişte hârtii vechi, darea de seamă asupra ştirilor cocoanei Luţei. Acele hârtii, – un dosar gros, învelit într-o cămaşă de mucava şi legat cu sfoară – le-am găsit din întâmplare în podul unei case derăpănate de la Sf. Voevozi din Ploieşti. Sunt toate scrise cu slovă popească: iar d-asupra cămeşii, stă însemnarea: *Catastiful cocoanei Luţei.*

În acest preţios dosar se găsesc notate, atât pe scurt, de transcriitor, într-o formă mai puţin originală, cât şi pe larg, în forma originală a reporteresei – cum, la citire, mi-o aduc bine aminte – o sumă de anecdote din viaţa de pe atunci, pe care parca încă o auz pe răposata povestindu-ni-le din viu grai.

Să începem cu scandalul menit să…

*

Urlă Bucureştii. Încotro te-ntorci, tot de păţania archipăstorului vorbesc oiţele şi berbeceii.

Ce-i lipsea?… Ce n-avea? ce cu gândul nu gândise când era

arhondar la Cernica şi pe urmă mai mare peste vătăşia de ţigani de la Cozia… Şi ce om voinic! ce bărbat arătos! ce barbă cuvioasă! şi ce venit frumos! peste şaptezeci de mii de galbeni pe an!

Dar Duhul cel rău, pizmaşul, s-a însărcinat să turbure liniştea robului lui Dumnezeu; căci, precum aflarăm de la cocoana Luţa astă-seară, iată cum s-a petrecut pricina.

„De un an şi mai bine, chiar peste vreo lună după ce doftorul Limbric (?) s-a fost cununat la Mitropolie, era ştiut de toată lumea că peste casa lui revarsă acela care-l cununase harul Domnului, ploaie de aur.

În seara cununiei, înaltul slujitor al altarului, vrând să dea binecuvântarea lui tinerei perechi, a rămas încremenit când a dat cu ochii de mireasă; aşa s-a simţit trăsnit de nurii ei, încât n-a mai putut cânta mai departe; a-nceput să-i tremure glasul şi barba, şi, venindu-i un fel de istericò, cu căscături şi zvâcnituri ca de deochi, a rasolit slujba şi le-a dat drumul mai degrabă tinerilor cununaţi să meargă acasă.

Toată noaptea următoare, Duhul cel rău nu i-a dat pace; până la ziuă n-a putut bietul părinte să închiză ochii o clipă măcar… tot cu gândul la mireasă. A doua zi de dimineaţă, a pus pe urma căsătoriţilor fel-de-fel de gonaci iscusiţi – călugări, călugăriţe, boieri, cocoane, care se pricep la aşa binefaceri, şi, aflând că nu prea trăiesc în huzur tinerii căsătoriţi, a-nceput să le trimiţă daruri, apoi să-i poftească la masă, apoi să se poftească el la dânşii; pe urmă, tot după-mboldul Duhului, a chemat pe doftorul să-l îngrijească fiindcă se simţea părinţelul cam bolnăvior de piept, nu putea răsufla slobod şi-i venea mereu să ofteze – vorba cântecului: de oftat ce-am oftat tare, furca pieptului mă doare! – Azi aşa, mâine aşa, încet-încet, s-a-ncins prietenie la toartă între doftor şi bolnav; iar tânăra doftoroaie, din zi în zi, speria mai tare lumea cu falaitarurile, cu catifelele, cu blănurile, cu diamanticalele dumneei.

Lumea, cum e lumea, s-a apucat să bârfească – mai ales cocoanele care n-aveau bărbat să-ngrijească de piept pe părinţelul. Doftorul, care ştia bine cum merge boala şi vedea că-i dedese de leac, s-a hotărât, ca să astupe gura lumii duşmane, să părăsească pe bolnav, măcar pentru câtăva vreme.

Astfel doar, şi-a luat soţia şi, fără să spună nimica bolnavului, s-a dus cu ea şi a ascuns-o la ţară, într-o casă boierească. A doua zi, când merge bolnavul la casa doftorului în oraş, o găseşte încuiată – şi doftoroaia… nicăieri. Aman! unde-i?… Nu se ştie.

Cade bolnav la pat, şi rău, şi rău, se prăpădeşte şi mai multe nu!… aleargă gonacii şi cercetaşii în toate părţile, şi, de colea până colea, dau de culcuşul doftoroaii… şi, din vorbă-n vorbă, ajung să-nţeleagă pe cum că, de ochii lumii şi ai bărbatului, s-a dus tânăra la ţară, până

să se mai potolească bârfelile duşmanilor; dar, că şi ei îi e dor de părintele, şi că noaptea aceea chiar, doftorul are să lipsească, şi prin urmare bolnavul poate să poftească.

Cum a auzit bolnavul vestea cea de bucurie, a sărit din pat. Când a-nserat bine, s-a suit într-o caretă cu patru telegari, îmbrăcat tiptil ca un mirean, însoţit de un credincios, şi… mână băiete! nici caii tăi, nici drumul tău! Ajungând la izvorul tămăduirii, ca prin farmec i s-au deschis porţile curţii; în scară l-a-ntâmpinat tânăra prietenă, care l-a luat repede la braţetă şi l-a dus înăuntru, într-o odaie din fundul caselor.

Bolnavul, care de atâtea zile suferise de-nţărcatul leacului, având bătaie de inimă, a-nceput să tremure din toate-ncheieturile şi atât a zis numa: „Ah! cum te-ai îndurat să mă laşi, *psikachi-mu*!?" (vorbă dulce elinică; adică, pe româneşte, *sufleţelul meu,* pe urmă i-a venit rău, cu sughiţ, şi s-a aşezat pe un divan.

Doftoroaia l-a frecat cu oţet de trandafir pe tâmple; bolnavul a deschis ochii galeşi şi a zis cu mult foc: „Ah! *psihachi-mu,* spune mai bine că vrei să mă omori?" şi, simţind că-i vine rău, a năvălit s-o ia-n braţe, ca să se rezeme, să nu cază jos. Atunci ea a ţipat, de frică fireşte că se prăpădeşte omul, şi a pierit ca o şopârlă printr-o uscioară ascunsă; şi numaidecât, tot pe acolo, iacătă s-a arătat şi d. doftor şi, după el, doi arnăuţi cu hangerele scoase din teacă şi un fecior cu un şorţ alb.

— A! părinţele; d-ăştia mi-ai fost? umbli noaptea tiptil pân casele oamenilor, să necinsteşti femei cinstite? Nu ţi-e ruşine! Să vezi acu ce operaţie am să-ţi fac!

Bolnavul, mai mult mort decât viu, a căzut în genunchi ca babele la sfintele daruri, şi a mormăit:

— Să nu mă nenoroceşti, doftoraşule!

Arnăuţii l-au ridicat de subţiori, l-au aşezat şi l-au legat bine pe un jeţ, cum se face la orice mitropolit pentru îngropăciune. Pe urmă a venit feciorul cu un lighenaş cu săpun şi cu briciul, – să-l radă.

Bolnavul a dat un răcnet.

— Staţi!… să ias-afară slugile, să-ţi spui numa o vorbă!

Când au rămas singuri, doftorul şi bolnavul… aman, zaman, hâr, mâr; ori barba, ori paisprezece mii de galbeni!

A pornit credinciosul înapoi cu carăta, şi pe la două despre ziuă s-a întors cu zece mii, tot cât găsise în ladă. Pentru alte patru mii, a iscălit părintele o poliţă pe termen de trei zile.

După aceea, feciorul a adus pe tavă dulceaţă şi cafea, iar părintele, politicos, a zis:

— Da de ce vă mai supăraţi, taică?

La trei zile poliţa a fost achitată. De atunci, bolnavul tot mai vrea să se tămăduiască şi, fireşte, peste casa doftorului plouă harul Domnului

ploaie de aur.

Aşa spune coana Luţa.

*

Aici se-ncheie documentul din Catastif. Nu i s-ar putea da uşor crezământ, dacă faptul n-ar găsi confirmare într-o cărticică, probabil inspirată din cercuri jacobine, apărută puţin mai târziu, cu singura deosebire a numelui doftorului: nu Limbric, cum a zis cocoana, ci Lemberg.

Credem că reproducerea acestor documente astăzi va interesa pe iubitorii de istorii, care sunt prea mărunte ca să poată-ncăpea în istorie. Ne propunem deci a da din când în când aici ceea ce ni se va părea mai de samă din vechiul Catastif.

A. ODOBESCU

DIN SORGINTE AUTORIZATĂ. – ÎNCEPUTUL ROMANULUI. – O CONTRARIETATE. – INCIDENT NEPLĂCUT. – FEMEIA. – INEXPLICABIL. – RUPTURA. – REAPROPIERE. – CĂTRĂ CATASTROFĂ. – LA DEJUN. – EXPLICAŢIA. – INCURABIL. – ÎMPĂCAREA ŞI ILUZIILE DIN URMĂ. – CONDIŢIA. – O INIMĂ SUBLIMĂ. – O ALTFEL DE INIMĂ. – SCENĂ ORIBILĂ. – HOTARÂREA.

DIN SORGINTE AUTORIZATĂ

Amănuntele pe cari le dăm mai la vale, asupra sfârşitului tragic al lui Alexandru Odobescu, le-am căpătat dintr-un izvor nu se poate mai autorizat.

Odobescu a fost un om public. El a avut meritul literar aşa de puţin contestat odinioară, aşa de greu de contestat chiar şi astăzi, încât moartea lui, atât de regretată, şi mai ales felul acestei morţi a trebuit, se-nţelege, să mişte în cel mai înalt grad pe toată lumea noastră literară.

Amicul care ne comunică aceste amănunte, cu cea mai sinceră emoţiune, ne roagă să-i păstrăm anonimul, dintr-un exces de delicateţă.

Nu este o indiscreţiune şi o lipsă de pietate din parte-ne, credem noi, că le dăm şi publicului.

Din contra, credem a ne împlini o datorie către contimporani şi către istoria vremii noastre consemnând aci următoarele notiţe.

ÎNCEPUTUL ROMANULUI

Acum patru ani şi jumătate, Alexandru Odobescu a venit la un bun prieten al său şi i-a spus că-i place mult o femeie pe care prietenul o cunoaşte bine.

Tonul cu care spunea acestea era tonul unui ştrengar pe care-l îndeamnă un capriciu de moment, şi nimic mai mult. Nimeni n-ar fi bănuit că sub acel ton se ascunde flacăra unui *coup de foudre*{1}. Cu delicateţea lui obicinuită, omul rafinat ştiu. Să ascundă tocmai sub masca contrară adâncul sentimentului.

Amicul a luat întâi în glumă vorbele lui Odobescu, spunându-i că dama aceea era prea cultă ca să nu respingă propoziţii măgulitoare

din partea unui om aşa de remarcabil ca inteligenţă şi ca educaţiune.

Conversaţia s-a schimbat apoi în glume, şi cei doi prieteni s-au despărţit.

O CONTRARIETATE

Peste câtva timp, Odobescu vine, foarte contrariat, la amicul său şi îi spune că dama aceea este o femeie ori puţin inteligentă ori crescută rău, de vreme ce, la mai multe scrisori ale sale cu propoziţiuni făţişe, ea n-a răspuns deloc şi că, atunci când el a mers să ia răspunsul, în persoană, oamenii de serviciu i-au spus că au ordin expres ca pe acest domn să nu-l primească.

Amicul, care încă tot credea că pornirea lui Odobescu nu e decât un capriciu, s-a mărginit a-i spune că contrarietatea în care se află nu e decât rezultatul unei lipse de metodă. Nu trebuia să-i scrie femeii, pentru că metoda aceasta nu merge cu orice femeie; trebuia să caute a-i face cunoştinţa, într-un mod convenabil, în vreo societate oarecare.

Odobescu s-a făcut că se dezinteresează complet de urmările unei aşa de proaste aventuri, şi iarăşi conversaţia! a pornit pe calea glumelor uşoare.

INCIDENT NEPLĂCUT

Cei doi amici s-au despărţit, la începutul verii, după examenele şcolare, şi nu s-au mai revăzut decât foarte târziu, toamna.

La întâlnire, Odobescu s-a arătat de o răceală neobicinuită. Toate încercările amicului său de a-l face pe Odobescu să zâmbească n-au mai prins. Omul acela era într-adevăr absolut schimbat. Amicul, atribuind această schimbare de înfăţişare morală vreunor necazuri materiale, de cari Odobescu era, prea deseori, încercat, n-a fost atins afund de această neplăcută impresiune.

Întâlnindu-se însă mereu de acum încolo cu Odobescu, faţă cu care, oricât de prieten, era deprins să păstreze un ton de respect de autoritate, şi văzând că necontenit Odobescu îşi accentuiază tonul rece şi înţepat, şi-a propus să afle secretul enigmei.

FEMEIA

Secretul enigmei era femeia.

Odobescu, cât timp nu se mai întâlnise vara cu prietenul său, profitase de poveţile acestuia: întrebuinţase metoda mai îndelungă dar mai sigură, făcuse cunoştinţă cu acea femeie, intrase în de aproape relaţiuni cu dânsa şi ar fi fost în culmea fericirii, dacă o absurdă bănuială asupra unor relaţii de mai-nainte dintre amicul său şi acea

femeie nu i-ar fi înveninat, moment cu moment, viaţa.

Când a aflat bunul său prieten despre această tortură a lui Odobescu, despre aceste ascunse gânduri cari turburaseră, încă de acum patru ani, o veche prietenie?

D-abia acum câteva zile.

INEXPLICABIL

Într-o zi, fără nicio cauză binecuvântată, numai sub pretextul unei umbre de nepoliteţă, Odobescu rupe brusc relaţiile cu prietenul său şi imediat îi scrie o scrisoare, în care îi spune că e neobicinuit a fi tratat ca toată lumea, că nu primeşte a fi maltratat şi că renunţă la nişte relaţiuni cari, urmate în asemenea condiţiuni, nu i-ar aduce decât mâhniri şi supărări.

Prietenul primeşte scrisoarea şi rămâne, se-nţelege, cu desăvârşire nedomirit. Nici prin gând nu-i trecuse să răneasscă câtuşi de puţin pe un om a cărui inteligenţă şi cultură le stima atât de mult şi a cărui societate îi era atât de preţioasă.

RUPTURA

Relaţiunile dintre cei doi prieteni au fost cu desăvârşire rupte, în urma unui răspuns foarte politicos pe care prietenul l-a scris lui Odobescu, căutând să-i dovedească că nu se simte deloc vinovat de pornirea inexplicabilă a domnului Odobescu. În acelaşi răspuns, prietenul adăoga cum că hotărârea d-lui Odobescu de a rupe relaţiunile amicale, deşi regretabilă, va fi respectată de un om care nu înţelege posibilitatea de existenţă a unui prieteşug forţat.

Acestea se petreceau acum patru ani.

De atunci şi până acum vreo două-trei luni, cei doi prieteni s-au mai revăzut câteodată, dar n-au mai schimbat măcar un salut.

Aceasta este partea întâi a romanului.

REAPROPIERE

Acum două-trei luni…

Trebuie să spunem că între Odobescu şi amicul său fuseseră şi relaţiuni de afaceri, acum patru ani, relaţiuni cari. Au încetat deodată cu cele prieteneşti.

Acum două sau trei luni dar, vine la prietenul lui Odobescu o persoană care avea legături amicale cu amândoi, şi-i spune că profesorul universitar n-ar primi cu neplăcere o propunere de a reîncepe relaţiunile de afaceri cu vechiul său prieten.

Prietenul – care, ca om cu minte, ştia că la oamenii deosebiţi toane

de un moment pot determina o mare parte a vieţii; prietenul, care cunoştea lumea, nu lăsase să se altereze în inima lui sentimentele de dragoste pentru Odobescu, din cauza toanelor acestuia – se hotărăşte să meargă, foarte politicos, el, însoţit de persoana aceea, la Odobescu şi să-i propuie, din toată inima, reînceperea relaţiunilor.

Odobescu îl primeşte iarăşi rece, totuşi stabileşte, în principiu, bazele afacerii propuse.

Se dă o nouă întâlnire pentru a vorbi în amănunt: un dejun la Odobescu acasă, între patru ochi.

Asta era ziua de duminică 20 octombrie, acum trei săptămâni.

CĂTRĂ CATASTROFĂ

De aici încep ultimele peripeţii ale catastrofei şi desluşirea ciudatei purtări de patru ani a răposatului profesor.

Să nu uităm a spune că, în acest timp, bunul său prieten era pe deplin informat de cele ce se petrec cu Odobescu – de aminteri un secret public – şi că începuse a cam bănui absurda cauză a răcelii acestuia faţă cu dânsul.

Era necesar să dăm această introducţie pentru a putea lămuri mai bine cititorilor trista dramă, care începe aşa de departe şi aşa de uşor spre a se sfârşi într-un mod aşa de neprevăzut şi atât de tragic.

Spaţiu ne obligă a lăsa pe mâine descrierea ultimelor peripeţii ale acestui dureros roman.

LA DEJUN

La ora convenită pentru dejun, prietinul sună la Odobescu acasă în strada Cuza-vodă. Odobescu, care-l aştepta cu nerăbdare, era într-o vădită stare anormală: desfigurat, cu trăsurile lui frumoase strâmbate şi asimetrice, galben ca un cadavru, cu ochii rătăciţi; chipul lui trăda clar o supremă durere, o zdruncinare din adânc a sufletului.

— Providenţa te aduce, zise Odobescu înecat.

— Ce e? întrebă prietenul.

— Providenţa te aduce, îngână pierdut omul în culmea obidii.

Prietenul nu ştia ce să creează.

— Sunt un om cu desăvârşire nenorocit. Şezi, să-ţi spun o istorie, căreia-i cunoşti foarte bine începutul. Dar cunoşti numai începutul. Să vezi ce grozavă e urmarea.

O ştii pe femeia aceea? Femeia despre care am vorbit odinioară.

— Da, o ştiu.

— Ştii că am făcut cunoştinţă şi am intrat în relaţii strânse cu dânsa, foarte curând după întrevorbirea în care mă plângeam de rezistenţa ei?

— Ştiu.

— Ştii că m-am certat cu tine, unul din cei mai buni prieteni ai mei? ştii de ce m-am certat?

— Nu ştiu până acuma.

EXPLICAŢIA

— Să-ţi explic eu, zise Odobescu; pentru ea m-am certat cu tine; pentru că eram gelos de trecutul ei, pentru că-mi închipuiam că tu ai fost amantul ei, şi astfel nu te mai puteam suferi, te uram din toate puterile sufletului; tot răul posibil ţi l-aş fi făcut, căci erai pentru mine cea mai îngrozitoare înfăţişare.

— Dar îţi jur, domnule Odobescu…

— Nu trebuie să-mi juri nimic… Am aflat pe urmă destule, care trebuiau să-mi şteargă cu desăvârşire gelozia trecutului, arătându-mi mişelia în care căzusem. Pentru această femeie am făcut fapte rele, pentru femeia asta, pe care o dumnezeiam, am călcat de mii de ori peste cea mai elementară datorie de conştiinţă. În schimbul a ce, crezi? Crezi că patru ani şi mai bine am avut măcar o zi întreagă de fericire? Nu! Numai amărăciuni, înjosiri şi infamii.

Odobescu se opri obosit.

— Le ştiam toate, răspunse prietenul; le ştiam din zvon îndeajuns de împrăştiat ca să le poată afla un om ce nu înceta, cu toată ruptura, să se intereseze din toată inima de soarta unui aşa de distins prietin ca d-ta. Şi dacă n-aş fi fost oprit de atitudinea d-tale hotărât rece, aş fi venit să-ţi spun că rău face un om ca d-ta să se lase a fi aşa de departe târât pe calea scandalului public…

INCURABIL

— Şi cu toate astea, cu toată răutatea şi trivialitatea acestei femei, o iubesc aşa, încât sunt cu desăvârşire convins că fără amorul ei, ar trebui să mor; fără acest amor, viaţa n-ar mai putea avea niciun cuvânt pentru mine. Sunt nenorocit, sunt adânc nenorocit.

Şi omul începu să povestească cu de-amănuntul toate mizeriile de patru ani ale contrariatei sale pasiuni: certuri, pretenţii de cheltuieli absurde, trădări peste trădări, toate făţişe, minciuni şi tertipuri înjositoare, urmate toate de iertare şi de reconciliare din partea lui şi de simulare de înduioşare şi de dragoste din partea femeii. Şi iar de-a capul amăgiri, laşitate şi în fine un grosolan „dacă-ţi place!”

Este imposibil de reprodus această istorie plină de cele mai dureroase amănunte; destul să spunem că cei patru ani n-a fost decât un lung fir pe care s-au tras ca nişte mărgele în culori metodic aşezate, înjosirea, umilirea, durerile geloziei, cererile de iertare pentru

imputări mai mult decât întemeiate, în sfârşit toată gama chinurilor la care se expune sigur un amant ridicul şi batjocorit faţă cu o femeie rece şi rea, care nu vede în el decât o pradă de neiertat.

— Şi cu toate astea, pe cari le ştiu şi le văz bine, dacă femeia asta nu-mi mai permite să mă apropiu de ea, căci m-a gonit prin slugile ei, am să mor.

Iată ce mi-a scris. Şi arată o scrisoare în care femeia îi impută că a compromis-o, prin relaţiile lui, în faţa opiniunii, şi că îi interzice prin urmare a mai încerca s-o vază. În adevăr, cu o seară înainte, Odobescu se prezentase la casa ei, şi slugile îi spuseseră că au ordin strict să nu-l primeatscă.

Se înţelege că prietenul, văzând pe Odobescu în aşa stare, a căutat să se retragă fără a mai încerca să-l mângâie.

După un dejun aşa de trist, în timpul căruia Odobescu îşi povestise nenorocitele aventuri, au ieşit amândoi prietenii pe jos – Odobescu avea nevoie de mişcare – şi s-au despărţit rămânând să se vază peste două-trei zile.

ÎMPĂCAREA ŞI ILUZIILE DIN URMĂ

Peste câteva zile, prietenul întâlneşte pe Odobescu foarte vesel. Femeia îl iertase, îl primise, punându-i, pentru a-şi repara reputaţia de femeie onestă, o condiţie pe care el spera s-o poată împlini. Omul pasionat era vesel că obţinuse o aşa de grabnică iertare din partea necredincioasii.

Şi de aci, încep apoi tiradele nesfârşite asupra fericirii: puterea femeii pentru a inspira pe artist, orizontul unor succese literare şi ştiinţifice a căror cucerire atârnă de ocrotirea dulce a femeii iubite, ceţi mângâie fruntea ta care gândeşte; atmosfera aceea îmbătătoare pe care o face femeia ce umblă discret în cabinetul tău de lucru ca să nuţi întrerupă firul unor gândiri fugitive de a căror expresie durabilă are să se mândrească mai mult ca, muza, decât tu, poetul… ş.cl… ş.cl.

Copil la 61 de ani!

CONDIŢIA

Condiţia nu o pusese femeia; condiţia şi-o pusese nenorocitul singur. El voise să premeargă unor pretenţiuni oneste pe care tot el şi le închipuia acum, cerinţe îndreptăţite ce ea, din modestie sau discreţie, nu îndrăznea să le formuleze.

Deşi însurat, el, bizuindu-se pe înălţimea deosebită a caracterului femeii sale legitime, merse la amanta sa şi-i propuse s-o ia în căsătorie, fiind sigur că legitima are să accedeze la propunerea unei despărţiri de bunăvoie.

Amanta se-mpăcă sub impresia acestor promisii solemne şi făgădui să cheme telegrafic pe mama sa din provincie, pentru a-i căpăta binecuvântarea.

La ediţia a treia{2} vom vedea încheierea acestui roman.

O INIMĂ SUBLIMĂ

Până să sosească mama din provincie, Odobescu se şi înţelesese cu femeia sa legitimă despre o despărţire de bunăvoie. Aci apare, în acest roman atât de necurat, o figură sublimă, o figură de sfântă martiră – este doamna Odobescu. Câtă înălţare de suflet a arătat această nobilă creatură se va vedea îndată.

Doamna Odobescu s-a dus de bunăvoie la o întâlnire cu mama tinerei sale rivale. Era aşteptată.

Intrând, doamna Odobescu începu:

— Doamnă, ştii că bărbatul meu iubeşte pe fiica d-tale şi că fără dânsa nu mai poate trăi? Recunosc că fiica d-tale are dreptul să pretinză o reparaţie manifestă de la bărbatul meu, căruia, dintr-o slăbiciune femeiască, uşor de explicat şi foarte naturală, i-a cedat. Ştiu că piedica pentru aceasta sunt eu, căci d. Odobescu vrea din toată inima să fie bărbatul legitim al fiicei d-tale. Eu îl ador pe bărbatul meu şi n-aş fi în stare să mă refuz a-i face fericirea. De aceea viu să vă declar că sunt hotărâtă a intra îndată în călugărie şi să vă rog totodată să nu puneţi dv. vreo piedecă la fericirea acestui om şi a fiicei dv.

O ALTFEL DE INIMĂ

Să nu uităm a spune că Odobescu era ascuns în odaia de alături fără să ştie nimeni şi asculta tot, aşteptând cu inima încordată rezultatul acestei întrevederi.

Mama din provincie, la sublima tiradă a d-nei Odobescu, răspunse pe un ton cu totul contrariu.

Fiica sa fusese înşelată, batjocorită, compromisă de un bătrân berbant, care ar trebui pedepsit pentru infamiile sale; ca mamă, nu poate aproba căsătoria fiicei sale aşa de tînără cu un om stricat, o căzătură.

În fine, cele mai brutale imputări şi cele mai absurde pretenţiuni.

SCENĂ ORIBILĂ

Mama recalcitrantă fu întreruptă brusc de Odobescu, care apăru pe prag vânăt de indignare, cu pumnii încleştaţi:

— Aşa? izbucni el. Sunt un om stricat, o căzătură? Mă azvârliţi acum, după ce pentru voi am făcut atâtea; după ce m-aţi exploatat, m-

aţi torturat, m-aţi împins la ultima mizerie, nu mai sunt decât o otreapă de aruncat. Sunteţi nişte infame, infame… Ştiu ce-mi rămâne de făcut!

Odobescu, în culmea nebuniei, plecă urmat de d-na Odobescu, care nu ştia cum să-l mai mângâie.

HOTĂRÂREA

Ajuns acasă, Odobescu scrise câteva scrisori; apoi luă o doză forte de laudanum. Rezultatul acestei prime încercări fu la timp combătut; îngrijirile îngerului păzitor îl scăpară de data aceasta. Odobescu, după câteva zile de linişte, hotărî pe d-na Odobescu să plece lângă fiica lor, d-na Damian, convingând-o că este cu desăvârşire vindecat de pasiunea lui.

Doamna Odobescu plecă; dar n-ajunse bine şi o telegramă îi anunţă moartea adoratului ei soţ, pe care numai ea l-a iubit şi pe care numai o aşa inimă sublimă ştie să-l plângă.

*

Credem că cu atâta se completează romanul acesta, din nenorocire real. E de prisos să mai adăogăm amănuntele deja destul de bine cunoscute în privinţa ultimelor momente ale nenorocitului său erou.

DE LA d. C. D. GHEREA

Sosesc în gara de la Ploieşti la şapte seara. Îmi fac loc prin mulţimea care se îngrămădeşte înaintea bufetului, cu mâinile întinse, să-şi capete porţia de friptură de viţel (o specialitate a acestui restaurant), şi voi să salut pe patron. Dar e peste putinţă să răzbat prin gloată…

Prefer să aştept plecarea trenului.

O pulpă de viţel se istoveşte ca prin farmec sub cuţitul lui Gherea, care aruncă ciolanul gol de o parte pentru a apuca o a doua pulpă ce soseşte caldă. Iată, zic eu în gând, imaginea fidelă a nimicniciei adâncilor cercetări ştiinţifice. Pulpa de viţel reprezintă natura, lucrul în sine; cuţitul lui Gherea reprezintă spiritul nostru: el nu poate face alta decât să taie felii, mai mult sau mai puţin subţiri, după cum e mai mult sau mai puţin ascuţit, mai dibaci sau mai stângaci mânuit. A tăia o felie, a tăia cât de multe, nu va să zică a pătrunde în esenţa pulpei de viţel. După fiecare tăietură, ne vom afla în faţa altei suprafeţe: pulpa de viţel nu va voi să ne arate decât suprafeţe, ascunzându-şi sistematic sinele, aşa încât, când vom rămânea pe farfurie cu cea din urmă bucăţică şi cu ciolanul în mână, ne vom găsi tot în faţa unei suprafeţe… Vom fi distrus, până la cea din urmă firimiţă, obiectul cercetărilor noastre, fără să putem pătrunde o clipă măcar în intima lui esenţă, în sinele însuşi al lucrului. Atunci vom face ce-a făcut d. Gherea: cu un zâmbet ironic, vom arunca ciolanul de o parte – şi, iată scepticismul! Vom arunca ciolanul la câini, precum aruncă, obosit, filosoful chestiunea impenetrabilă în ghearele comentatorilor şi a profesorilor de Universitate.

Pe când fac tristele mele reflexiuni, călătorii părăsesc sala restaurantului… A sunat a doua oară pentru Bucureşti şi, în acelaşi timp, s-a anunţat sosirea trenului următor. Profit de momentul acesta şi m-apropii să salut pe d. Gherea care, mă întâmpină cu zâmbetul lui placid. E peste putinţă deocamdată să stăm de vorbă… Sosesc alte trenuri… Ne dăm întâlnire la nouă fără un sfert după plecarea ultimului tren. Peste câteva minute, altă năvală la bufet, altă pulpă, altă imagină a zădărniciei tutulor sistemelor filosofice – iar ciolanul! iar scepticismul!

În sfârşit, după patru lecţiuni consecutive de filosofie, trenul din urmă a plecat. Patronul se dă jos de la bufet şi mă îmbrăţişează, ca totdeauna, cu căldură.

— Ştii pentru ce am venit? îl întreb.

— Spune-mi.

— Am venit să-ţi fac un interviu literar.

— Vrei să glumeşti…

— Ba, deloc.

Şi încep să-l întreb… La întrebările ce i le pun, d. Gherea se uită din ce în ce mai curios la mine.

Astfel, de exemplu, îl întreb:

— Ce părere ai d-ta despre literatura noastră în genere? În ce raporturi stă această literatură cu societatea noastră, şi cu criteriul absolut care se poate aplica literaturii în genere? Care sunt figurile cele mai remarcabile între literaţii noştri? Ce viitor ţi se pare d-tale că poate avea literatura română?

D. Gherea, după ce se uită mult şi lung la mine, dă din umeri şi începe să râză:

— Bine, d-le reporter, să presupun că d-ta nu ştiai ce oroare am eu de interviuri. Asta o înţeleg: d-ta credeai, necunoscându-mă bine, că o să-mi faci plăcere cerându-mi un interviu. Dar ce mă miră este faptul că d-ta – reporter, ziarist, publicist – nu ştii că te-ai deranjat degeaba să vii la Ploieşti… Dar am răspuns de mult la întrebările d-tale, cu mult mai nainte de a avea onoarea vizitei d-tale. Eu mi-am pus singur, şi într-un chip mult mai larg, aceleaşi întrebări pe care mi le faci d-ta acum, şi le-am şi dat răspunsuri cât am putut mai dezvoltate.

— Ştiu: cele trei volume de critice ale d-tale.

— Le ştii, cele trei volume de critice?… dar poate că nu le-ai cetit.

— Ba le-am citit, răspund eu.

— Atunci… poate că nu le-ai înţeles…

— Ba, te rog! le-am înţeles.

— Atunci, dacă le-ai înţeles d-ta cele trei volume ale mele, eu trebuie să mărturisesc că nu înţeleg deloc cele patru întrebări ale d-tale. Căci, dacă mi-ai cetit criticele şi le-ai înţeles, precum zici, atunci la ce mai ceri să-ţi dau, într-un ceas şi în fuga mare, nişte răspunsuri, pe care le vei găsi tratate pe larg şi îndelete, în atâţia ani, în volumele mele?

— Mă iartă, d-le Gherea, zic eu… să distingem: alta este sistema d-tale scrisă, din care poate eu n-aş fi în stare să scot la iveală, ca d-ta însuţi, punctele conchizătoare, şi alta părerea d-tale exprimată spontaneu, deşi, desigur, fără să iasă din sistema d-tale. De exemplu, d-ta eşti un critic care recunoşti multora dintre scriitorii noştri mai mult talent decât pot eu (fireşte mai puţin cult şi mai puţin preparat ca d-ta) să le recunosc. Desigur, dreptatea, d-ta o ai; dar aş vrea să ştiu, dintre toţi scriitorii noştri, care sunt figurile cele mai remarcabile, după părerea d-tale?

— După părerea mea?… Eminescu şi Coşbuc… Pentru ce… Te rog, citeşte criticele mele cu mai mare luare aminte încă o dată şi vei vedea pentru ce. În privinţa criteriului absolut după care se poate judeca o literatură, vei găsi răspunsul tot acolo. Literatura noastră, fără îndoială, posedă multe talente reale; niciunul însă atât de

puternic, atât de egal şi atât de continuu încât să poată trece ca un tip de artist ce s-ar putea număra între artişti în înţelesul european al cuvântului. De ce? Vei găsi în criticele mele şi pentru aceasta o explicaţie destul de largă. În scurt, într-o societate, unde arta nu poate fi o profesie, un talent artistic va trebui, fatal, să nu se poată dezvolta întreg.

— *A proposito* de talent, întreb eu, văzând că d. Gherea nu vrea să-mi dea mai mult decât ne-a dat în criticele sale: crezi, d-le Gherea, că o dată literatura română va avea un concurs de talente mari, aşa cum zici d-ta, în sensul european al cuvântului? Crezi că vom avea o dată o epocă, în care simultan producându-se mai multe talente mari, acestea să o facă celebră?

— Se poate, răspunde d. Gherea; dar asta este o chestiune de noroc. Orice s-ar zice, talentul este un accident datorit la o nenumărată şi complexă serie de împrejurări nenorocite… Fără îndoială, mediul social are o colosală influenţă asupra gândirii şi operei unui talent; dar talentul trebuie să existe prealabil; el însuşi este o împrejurare. Şi dacă mediul social exercită o înrâurire puternică asupra talentului, şi talentul, la rândul lui, va exercita asupra mediului o influenţă cu atât mai puternică, cu cât el va fi mai puternic. Iată un exemplu. Avem atâtea talente la noi, mai mult sau mai puţin însemnate: asupra lor, mediul social îşi exercită influenţa în măsura în care ele sunt susceptibile de a o simţi, pe câtă vreme ele nu pot răstoarce şi influenţa lor asupra mediului social, întrucât el ar fi susceptibil să o simţă. Aceasta este cauza pentru care literatura românească, în totalitatea ei, nu are o fizionomie completă, în sensul european al cuvântului. Nimic însă nu poate justifica temerea că niciodată împrejurările nu vor favoriza naţiunea românească – cum a favorizat pe celelalte, mai vechi în cultură – cu o pleiadă de talente mari, care să-i onoreze limba dând expresie, în adevăr mare în sensul omenesc, gândirilor şi simţirilor ei. E foarte probabil, e chiar sigur, că marile reforme sociale şi economice, care se prepar în Europa şi care vor trebui neapărat să folosească şi naţiunii româneşti, vor înlesni evocarea şi răsărirea multor talente mari din rândurile acestui popor, înzestrat cu atâta putere de viaţă şi cu atâta spirit.

*

Am mulţumit cu atât mai călduros d-lui Gherea de bunăvoinţa cu care m-a primit şi cu care s-a executat la dorinţa mea de a-l intervieva, cu cât dintru început îmi declarase că are oroare de interviuri.

POLITICĂ ŞI LITERATURĂ

— Corespondenţă —

I

Frate Vlahuţă,

În vremea asta aşa de tulbure, de acră şi lipsită de orice credinţă, rostul literaţilor ar fi, cred eu, s-o limpezească, s-o îndulcească şi să-i inspire un pic de credinţă.

Să-mi dai voie să las la o parte, „seninătatea şi mândria poetului”; de acelea trebuie să-i pese lui, nu mie; pe mine mă interesează numai arta lui. Asemenea, tot cu voia ta, am să las la o parte şi „sinceritatea, iluziile, inima curată şi deplin încrezătoare”, cari caracterizează pe un tânăr agiamiu, fie şi poet, iar nu pe un spirit superior, pe un poet matur; şi să mă ocup de întrebarea fundamentală: Pierde un poet, ca poet, amestecându-se în luptele politice?

Voi răspunde mai jos la aceasta… Deocamdată trebuie să-ţi denunţ o slăbiciune a mea, afară de cele multe pe cari mi le ierţi de atâta vreme, ca bun prietin… De nimica nu mi-a fost frică în viaţa mea ca de pierderea memoriei. De câte ori mă închin seara la culcare, între altele, rog pe Dumnezeu să-mi ia şi viaţa când o fi să-mi ia memoria. De aceea, după ce sting lumânarea şi închid ochii, nu adorm până nu mă supun la un examen: să-mi amintesc cât mai repede şi mai exact nişte locuri, nişte împrejurări şi nişte nume cu cari m-am întâlnit cândva în viaţă –, şi m-am întâlnit cu destule, şi bune şi rele. Ce nu-mi prea place, de la o vreme, e că despre cele mai depărtate examenul e mult mai uşor decât despre cele mai apropiate.

Aşa, primind alaltăieri frumoasa şi interesanta-ţi scrisoare, mi-a ajutat Dumnezeu să trec un examen foarte mulţumitor. Imediat ce am citit-o m-am gândit: Tot despre întrebarea pe care mi-o pune Vlahuţă, eu ştiu sigur că am citit undeva ceva; era foarte important, căci mi-a rămas până acum în minte… Nu încape îndoială – am citit: dar *unde* şi ce anume? Era vorba tot de „poezie şi politică”… Unde?… Unde?…

Am început să intru la grijă, mai cu seamă că era un lucru de demult de tot… S-a dus memoria, şi dacă m-o fi ascultat Dumnezeu, s-a dus şi viaţa!…

Dar nu voi încă să mor – am un contract cu „Universul”, şi afară de asta, îmi trebuie răgaz, să răspund lui Vlahuţă… Fie-ţi milă, Doamne, de robul tău!…

Cu nespusă emoţie m-am dat jos din culcuş şi m-am dus drept la un raft, de unde am scos o carte veche… Acolo era!… Slavă Domnului!…

Vezi numa:

*

„… Să ne ferim de a susţine, cu literaţii contimporani, că politica e poezia, sau că politica este un câmp primejdios deschis poeţilor. Englezul Thomson a scris o excelentă poemă asupra anotimpilor; în schimb, poema lui despre libertate e lipsită de orice valoare; asta nu fiindcă i-a lipsit poetului poezia, ci fiindcă subiectul era lipsit de poezie.

De îndată ce poetul vrea să exercite o influenţă politică, trebuie să se dea unui partid; şi de îndată ce face asta, e pierdut ca poet: îşi poate lua ziua bună de la independenţa sa, de la sinceritatea vederilor sale; să-şi tragă numaidecât până peste urechi căciula neroziei şi oarbei uri.

„Ca om şi cetăţean, poetul fireşte are să-şi iubească patria, dar patria acţiunii lui şi a facultăţilor lui poetice va fi situată în bun, nobil şi frumos, şi astea nu sunt apanagiul nici a unei provincii, nici a unui Stat în particular; de oriunde le găseşte, poetul le ia şi le preface în opere. În asta, el seamănă cu vulturul care pluteşte sus cu privirea liberă; puţin îi pasă dacă iepurele asupra căruia vrea să s-abată aleargă în Prusia sau în Saxonia.

Şi ce înseamnă vorbele astea: *A-şi iubi patria*?… *A lucra ca patriot?*… Dacă un poet şi-a închinat viaţa la combaterea prejudecăţilor funeste, la gonirea opiniilor strâmte, la luminarea spiritului naţiunii sale, la curăţirea gustului ei, inspirându-i sentimentele şi ideile cele nobile, – ce să facă mai mult? Cum să fie mai patriot?

…puţin îmi pasă de ce scrie pe socoteala mea. Cu toate astea, câte ceva tot îmi ajunge la urechi, şi ştiu că toată munca mea, cu toate oboselile mele, este neînsemnată pentru ochii unor persoane, şi asta numai şi numai că nu m-am plecat a mă amesteca în luptele partidelor politice. Ca să le plac oamenilor acelora, aş fi trebuit să devin membru al vreunui club de Jacobini, să predic omorul şi vărsarea de sânge… Dar să nu mai vorbim despre acest neplăcut subiect, ca să nu-mi pierd raţiunea, combătând ceea ce e neraţional.

„Dacă ne luăm seama bine, omul politic va absorbi pe poet… A trăi în mijlocul frecărilor şi excitărilor zilnice, asta este incompatibil cu natura delicată a unui singur poet… S-ar isprăvi cu cântările lui…”

*

Aşa e că sunt frumoase aceste cuvinte, şi că aveam tot dreptul să nu le fi uitat? Şi totuşi… cu tot respectul ce-l datorăm lui Goethe şi cu toată dragostea ce-ţi datoresc ţie, să mă ierţi a fi de altă părere… Ia, să vedem…

Pentru ce adică să se depărteze un artist, un poet, până într-atâta de patimile cari mişcă lumea şi vremea lui?… Pentru ce să stea departe,

numai ca simplu spectator olimpian, la frământarea societăţii lui?… Pentru ce, ca un zeu, care priveşte cu despreţ la muritori, să nu se coboare a lua parte la necazurile lor de toate zilele?… Doar, poate, numai spre a păstra potrivita distanţă care-i trebuie pentru a se bucura de totalitatea spectacolului, pentru a putea prinde absolut obiectiv înţelesul statornic al vecinicei mişcări – ca un aparat de fotografie instantanee, ce trebuie potrivit la focarul exact al lentilei!…

Dar chiar să presupunem că e justificată această nepăsare a poetului, faţă cu amănuntele „meschine şi triviale" ale vremii şi lumii lui, ia, să vedem: Pe toţi poeţii i-a putut împuţina, ca poeţi, amestecul lor în luptele politice?

Eu cred că nu; ba, dimpotrivă; căci putem găsi exemple din care se arată clar că zbuciumul luptelor politice a ajutat mult pe unii poeţi, ca poeţi. Că le-o fi fost asta spre fericirea lor particulară, nu am să întreb; de asta, încă o dată, lor să le pese; mie nu-mi pasă deloc… Aducând în lupta politică numai pornirea temperamentului lor dârz, oarba sinceritate a patimii, fireşte că nu puteau birui pe un teren unde judecata limpede şi socoteala rece trebuiesc să biruiască; ia, să vedem însă, cât au folosit ca poeţi tocmai din cauza neliniştii şi nefericirii lor…

Dezgustul, scrâşneala acestor „biruiţi" au fost izvorul atitor minunate opere… Indignarea, a zis unul, face versul, şi proza, adaug eu.

Din dezgustul şi scrâşneala aceea pentru ticăloşiile vremii lui, în cari s-a fost tăvălit, a ieşit evocarea strălucită a trecutului spre luminarea viitorului.

Dante a fost un pasionat nebun de politică… răzvrătitor; amestecat în oribilele războaie ale anarhiei italiene; bătut; fugar din cetatea lui prin munţi şi câmpii: gonit din „ingrata" lui patrie, pe care ajunge s-o blesteme; oploşit de pomană la vrăjmaşii ei! („Ai să vezi numa ce acră ţi-e pânea altuia, şi ce greu e să sui şi să cobori scările lui!"); mort şi îngropat în pământul… „altuia"!

Ei, şi? dac-a pătimit atâtea tăvălindu-se în mocirla vremii şi lumii lui, l-a împiedicat asta să lase ce-a lăsat în urmă-i? Ba, dimpotrivă. Fără atâtea necazuri, tăvăleală şi îndârjeală, nu lăsa ce-a lăsat spre gloria patriei lui şi spre onoarea omenirii.

Am pus, ca să păstrez respectul proporţiilor în faţa lui Goethe, pe Dante, pe partizanul florentin, proorocul unităţii Italiei… Pe altcineva am să-l pun în faţa ta.

Afară de amărăciunile pe cari i le-au adus lui personal amestecul şi tăvălirea în luptele politice, ce pagubă a avut el, ca poet, din frământarea lui de partizan? Eu cred, niciuna; ba, zău, înclin mult a crede că dacă nu gusta până la drojdii acele amărăciuni, n-ar fi avut, – în (cum zici foarte nemerit) „vremea asta aşa de tulbure, aşa de acră şi

fără nicio credinţă” – viziunea aceea care se numeşte „Apus de Soare” şi care e tot un fel de proorocie, ca şi a anarhistului florentin – împlinească-se cât mai degrabă! doar or vedea-o aievea când noi vom visa-o, dormind somnul de veci, măcar nepoţii, dacă nu copiii noştri!

Sunt frate Vlahuţă, ca totdeauna al tău vechi,

Caragiale

P.S. *Nu crede cumva, după cele de mai sus, că aş fi partizanul artei cu tendinţă. Nu! să ferească Dumnezeu! Am rămas, cum mă ştii, partizanul neînduplecat al tendinţei cu artă…*

Vale.

II

Frate Vlahuţă,

Tu crezi că voi, literaţii şi artiştii, „prin cinstea, prin căldura sincerităţii, pe care le puneţi până şi în greşelile voastre, sunteţi mai aproape de sufletul tinerimii, şi că, de multe ori, din umbra în care trăiţi, voi o puteţi călăuzi, ş-o călăuziţi în adevăr, mai mult chiar decât povăţuitorii şi dascălii ei direcţi”.

Îmi pare rău că nu pot crede ca tine; nu pot zice că aşa este, fiindcă din nenorocire, nu e aşa, deşi aşa ar trebui să fie. Ştiu şi eu că tinerimea care, pe băncile Universităţilor, se prepară astăzi a fi mâine clasă dirigentă a naţiei, ar trebui să-şi cultive nu numai inteligenţa prin înaltele ştiinţe, ci şi caracterul şi sentimentele – ceea ce pe româneşte se spune cu un singur cuvânt: omenia – prin cultivarea frumoaselor litere ş-a artelor nobile… De la cele dintâi ar învăţa să înţeleagă şi să dezlege problemele vieţii publice, la care vor fi chemaţi mâine; iar de la cele din urmă ar învăţa „să-şi consacre existenţa la combaterea prejudecăţilor funeste, la îndepărtarea opiniilor strâmte, la luminarea spiritului naţiei, la curăţirea gustului ei, inspirându-i frumoase sentimente şi idei nobile”.

Da! aşa ar trebui să fie, ştiu şi eu. Dar, ia vezi, aşa e?

Nu literaţii, nici artiştii, pot avea la noi vreo influenţă asupra tinerimii, ci cu totul altcineva.

Acel altcineva stăpâneşte astăzi exclusiv sufletul acestei tinerimi, şi nu „prin cinstea şi prin căldura sincerităţii, pe cari voi o puneţi până şi în greşelile voastre”, ci prin exaltarea prejudecăţilor funeste, prin coborârea gustului, prin avilirea minţii, inspirându-i cu metodă rece idei strâmte şi josnice sentimente.

Nu! nu voi, literaţii şi artiştii, vă puteţi bucura de a fi exercitat vreo influenţă asupra tinerimii din vremea noastră; nu. De asta se poate bucura cu prisos altă seamă de oameni.

Mult o să mai meargă aşa?… Să sperăm că nu. În orice caz, la vârstă mea, nu mai pot spera să văd şi eu fericita prefacere.

Fii sănătos şi vesel! Al tău vechi

Caragiale

P.S. Am uitat a-ţi spune că vă rămâne, artiştilor şi literaţilor, o bucurie, şi nu minimă; inspiraţi desigur mult interes tineretului feminin. Femeile tinere din clasa noastră mijlocie (acelea, se înţelege, care au gustat din roadele învăţăturii) au de câtva timp o pronunţată dragoste pentru cultura intelectuală românească…

Dar, iubitul meu prieten, îmi pare rău să-ţi spun, asta iar nu cred să ţină mult: cum zboară de vertiginos progresul modern, mâine-poimâine, şi femeile vor fi cucerit drepturile politice; atunci, fireşte, n-or să mai aibă nici ele vreme de iubit inutilităţile.

Vale.

III

Frate Vlahuţă,

Mai întâi, eu nu cred că Eminescu, dacă ar mai trăi, „intrând în lupta politică şi ajungând mare şi puternic", n-ar mai scrie, şi ar înceta să fie poetul pe care-l admirăm. Ba, iartă-mă, cred tocmai contrariul.

De ce să ne amăgim cu un optimism exagerat? Trăim într-o societate unde încă îi trebuie cuiva, fără nume de familie ori fără avere, de două ori minte ca să nu treacă de prost; într-o vreme când, fără avere sau nume de familie, i se poate tăgădui talentului nu numai viitorul, ci şi trecutul.

Astfel, sunt convins că succesul politic i-ar folosi mult bietului literat, admirat până ieri numai de un cerc strâmt de intimi; i-ar ridica de pe cap presiunea nimicniciei lui sociale, înălţându-l, de la umila lui josnică treaptă, în vaza lumii. Aceasta i-ar da omului încredere în sine şi prin urmare, demnitate, şi l-ar ajuta să-şi ridice glasul în faţa concetăţenilor, să devie un poet şi mai admirabil, admirat şi dincolo de marginile strimtului cerc de intimi… într-un cuvânt, talentul literar i-ar fi consacrat de succesul politic, şi n-ar mai avea nevoie să aştepte o moarte nenorocită pentru a deveni popular.

Dar, să zicem chiar că aş avea îndoiala pe care mi-o presupui tu, „aproape siguranţa că poetul, aruncându-se în viitoarea politică, n-ar mai scrie". Ei! şi?…

Politica este ca şi însurătoarea… Când i-a abătut unui om şi vine a-ţi spune: „M-am hotărât să mă însor; ce povaţă-mi dai?" – nu mai sta pe gânduri. Una singură are să ţi-o primească; dă-i-o şi te mântuie: „Foarte bine faci să te strângi de pe drumuri!… Să-ţi fie într-un ceas bun, cu ajutorul lui Dumnezeu!"

Aşa şi cu politica…

Să presupunem că Eminescu (pe care, de amintiri, îl ştim ce

pasionat fanatic era de politică) ar trăi şi ar veni să-mi spună aşa hotărât cum zici tu:

„Până mai deunăzi stam de-o parte şi mă uitam cu dezgust: dar, încetul cu încetul, dezgustul s-a prefăcut în durere, într-o durere ce parcă nu mai încape în versuri, încât încep să mă întreb, dacă nu e o *datorie* să intru în luptă…"

Ce aş putea să-i spun?… să-l povăţuiesc a-şi înghiţi durerea şi a nu încerca uşurarea ce-i pare omului ca şi mie că şi-a găsit-o? Cum, adică? De hatârul meu, pentru a-mi da versuri care să mă amuze pe mine când am vreme de pierdut, să renunţe el la irezistibila-i pornire sufletească, la îndemnul strigător al conştiinţei sale revoltate?… Să-i zic „Nu! tu eşti artist; tu eşti menit să rabzi durerea şi să nu cauţi uşurarea ei! Tu eşti poet: Dacă te laşi pornirii tale de cetăţean, n-ai să ne mai scrii versuri, şi-atunci, noi ce ne facem fără versurile tale? Cu ce ne mai petrecem noi mâine, şi cu ce-şi mai petrec poimâine moştenitorii noştri? Nu! tu să nu te-amesteci în politică; tu să stai deoparte!"

Ar avea omul atunci tot dreptul să-mi răspundă:

„Bine, domnule, înţeleg până la o vreme să fie talentul meu, de care nu eu sunt vinovat, o defavoare pentru mine; dar să fie şi osândă până la moarte, nu crezi şi d-ta că asta ar fi prea-prea?… Eu v-am făcut, bune rele, destule versuri, şi – ştiţi bine, vi le-am făcut de dăruială… Dacă vă mai trebuiesc, faceţi-vi-le singuri şi mie daţi-mi pace… Ce, nu cumva sunt născut robul necesităţilor dv. de lux, după toane?… Să stau de-o parte, ai? Să stau adică jos în gunoi, să mă robesc la umbră pentru dv. şi pentru prăsila dv., ca istrionul grec patricienilor romani?"

Spune, mă rog, dacă n-ar avea toată dreptatea să mă mustre aşa, când eu l-aş povăţui să stea *deoparte,* cum zici tu, ceea ce e mai rău decât *departe,* cum am zis eu; încai stând „departe de înghesuiala şi de învălmăşagul luptei", nu eşti expus să te calce nimini în picioare degeaba, nici bravii dând înainte, nici laşii dând înapoi; dar deoparte numai?… De! parcă amândoi ştim destul de bine ce se poate întâmpla – destule cărămizi rătăcite ajung… deoparte. De luptă, dacă nu te interesează motivele şi rezultatele ei, poţi sta departe cu „seninătate olimpiană"; deoparte însă, nu sta ca un naiv curios, când expus la primejdii, când acoperit de dispreţ.

În ţara şi vremea noastră, – de ce să tăgăduim? — numai două lucruri sunt cu temei serioase ca activitate valabilă: materială, agricultura; intelecutală, politica. Afară de aceste două, (nu vorbim fireşte de carierele de Stat, scoase afară atât din necesitatea muncii productive cât şi din luptele politice), tot ce se face e decor mai mult ori mai puţin inutil, mai ieftin sau mai costisitor; şi pentru întreţinerea decorului, agricultura dă paralele şi politica le distribuie… Şi doar

literatura şi arta n-or fi având pretenţia să fie la noi nişte decoruri indispensabile pentru luxul vieţii noastre moderne.

De aceea, în genere, într-o altă activitate decât agricultura, sau specula capitalului necesar acesteia, sau schimbul productelor ei cu marfa europeană trebuincioasă producătorilor, un om cât de harnic, cu destulă socoteală, va munci o viaţă fără mult folos; iar un om cu mai puţină bătaie de cap, şi cu puţină chibzuială, la plug sau la tarabă se va înavuţi…

În genere, un om de mare valoare în orice activitate intelectuală, alta decât politica, va rămânea toată viaţa neluat în seamă; iar un tinerel fără prea mult merit, trepădând stăruitor în politică, încet-încet va ajunge să fie la cele mai înalte situaţiuni şi onoruri…

Cât despre literaţi anume… să mai pomenim?… Versurile unui mare poet vor fi, după moartea lui, recitate de către micii dorobanţi din clasele primare, în ediţie purgată, iar principiile şi mendrele unui mititel mare-bărbat de Stat, purgate nepurgate, vor fi apărate şi impuse cât va trăi el de dorobanţii cei mari din cazarme.

Şi cum ar putea fi altfel într-o ţară chemată de ieri de-alaltăieri la luminile europene, şi care încă aproape exclusiv trăieşte din plugărie, în cea mai mare parte primitivă?

Astfel, dacă bietul Eminescu ar trăi şi, abătându-i să nu mai stea nici departe, nici deoparte, ar veni să-mi ceară o povaţă cum ţi-nchipui tu, iată ce i-aş spune din toată inima, fără un moment de ezitare:

Foarte cuminte te-ai gândit, amice! Bine că te-ai convins, în fine, la vârstă matură, de inutilitatea socială a literaturii! Vrei să faci ceva mai serios şi mai demn de un bărbat pentru patria ta; te felicit… Intră în luptă cu toată ardoarea, cu toată încordarea de care eşti capabil!… Lumea este imperiul posibilului… Prin urmare, mergi, fără a te opri să numeri asperităţile şi necurăţeniile drumului! nu-ţi suscita, pentru cele comune vremii trecătoare, scrupuluri de eternă morală! Nu aluneca să compari realul posibil cu idealul etic! Nu uita că o generaţie este un derivat istoric, care a moştenit păcate şi va lăsa păcate de moştenire! Nu despera de îndreptarea relelor materiale şi de cucerirea unei stări mai bune de omenie şi de dreptate! Nu te uita înlături, ci tot înainte, cu ochii ţintă la drapel, mergi fără şovăire cu aceia cari-ţi par mai vrednici să ajute progresului patriei!…

Şi dacă… dacă-ţi mai rămâne timp de pierdut, mai poţi scrie şi versuri ori proză, cu condiţia însă ca un moment să nu te distragă de la ocupaţiile serioase şi utile patriei, acele jucării copilăreşti, acel sport de lux, bun să absoarbă exclusiv doar pe un tânăr fecior de bani-gata, care ţine să treacă drept fenix în cercul familiei şi al musafirilor.

Când, afară în lume, la lumină, sună trâmbiţa de bătălie, să stai să faci în umbra odăiţei tale jocuri de „pacienţă” – asta e treabă de babă surdă, nu de bărbat în putere… Mergi de-ţi fă „datoria”, precum foarte

potrivit zici.

Dacă vei lupta serios, vei ajunge poate o dată să impui societăţii unele din judecăţile tale, cari ţie îţi par cinstit folositoare ei. Şi, după ce, ca orice binefăcător semenilor tăi, vei fi trăit bine şi considerat, te vor îngropa pe cheltuiala statului, cu alai frumos, cu perne de catifea încărcate cu decoraţii; te vor opri la Academie, la Universitate şi Senat, la Mitropolie şi Cameră, ca să-ţi citească discursuri, pe cari tu, din carul tău gemând de coroane şi panglici cu dedicaţiuni cordiale, să le asculţi cu impasibilă mândrie, deoarece ţi se cuvin pentru o viaţă întreagă închinată interesului şi binelui public… Şi lume după lume, din fundul mahlalalelor, gătită, o să-ţi iasă în cale şi să zică: „Bravo! halal de înmormântare! Dumnezeu să-l ierte!”

Pleacă îndată şi intră în vâltoarea luptei! căci dacă mai stai deoparte, „cu perdelele lăsate la masa ta de brad”, după ce vei fi trăit prost, ai să mori şi mai prost, nenorocitule! Or să te îngroape cu talerul, ca pe cerşetoarele paralitice din mahala: şi altă mângâiere nu-ţi va mai rămânea decât că, peste douăzeci, treizeci de ani, cine ştie cine o să te ia subt epitropie, să-ţi facă prefeţe, interpretări, comentări şi busturi, ţie, făcându-şi, lui, carieră!

Astea i le-aş spune lui… Iar ţie, iată ce-ţi spun… Închipuie-ţi-l pe Eminescu trăind, vârât în activitatea politică şi având norocul să dea peste el răscoalele din 1907 – căci astfel de evenimente mari sunt un mic noroc pentru un om politic; ia închipuie-ţi-l pe autorul „Doinei”, ai „Satirei a treia” şi al discursului „proletarului din scunda tavernă” (din zeama cărora se hrăneşte azi atâta lume politică lacomă de succes)… Ce carieră!… ai?

Al tău vechi,

Caragiale

IV

Frate Vlahuţă,

Închipuire pentru închipuire şi întrebare pentru întrebare…

Ia închipuie-ţi că acum treizeci şi şapte de ani, având mintea şi experienţa ce le ai astăzi, te-ai fi pomenit cu un tânăr, nu tocmai prost băiat, dar agiamiu, – de aceia care n-au ajuns a şti că, dacă-i vorba de vrăbii, apoi gardul şi frigarea nu sunt acelaşi lucru, – şi ţi-ar fi zis tânărul aşa:

„Stimate domnule, am împlinit douăzeci de ani. Sunt copil de părinţi sărmani şi fără nume. Am rămas, după moartea lui tată-meu singurul sprijin al mamei şi al sori-mii. Am învăţat atâta şcoală câtă, la limită, mi-ar fi de ajuns să mă pot apuca de învăţătura dreptului – să mă fac avocat şi să mă introduc, încet-încet, în afaceri şi în politică…

Am o educaţie nu tocmai îngrijită, fiindcă părinţii mei n-au avut

mijloace să-mi dea una aleasă; dar am puţin bun simţ şi, cum poţi constata şi d-ta, mă exprim, fără vreun fel original de gândire, destul de limpede şi de comod. Pe lânga asta, sunt, slavă Domnului! sănătos şi voinic; duc bine la tăvăleală; dovadă, că pot fi, în acelaşi timp, şi sufler, şi copist la teatru, şi corector într-o tipografie mare la două ziare, şi dau lecţii la nişte copii; aşa că pot, cu una cu alta, câştiga destul cu ce să ne susţinem eu şi familia; până să termin studiul dreptului.

Pe de altă parte, însă, să-ţi mărturisesc drept, stimate domnule, eu, încă de mic, din clasele primare, am mare tragere de inimă pentru altă carieră – pentru… literatura; şi dacă voi fi avut noroc să fiu înzestrat cu câtuşi de puţin talent, mi-aş da osteneala să covârşesc, prin muncă şi răbdare de meşteşugar cinstit, lipsa de înzestrare… Mi s-a spus că n-am să câştig mai nimic cu asta: dar e o meserie pe care simt că aş îmbrăţişa-o cu mare dragoste.

Mama şi soră-mea îmi sunt devotate, şi niciodată nu le-ar trece prin minte să cântărească bucata de pâine ce le-o pot da; nu s-ar plânge să vieţuiască totdeauna în sărăcie, numa să mă ştie pe mine cu sufletul mulţumit… Ba chiar, am luat sama, mamei parcă-i face plăcere apucăturile mele de bucher.

De aceea, am venit la d-ta, stimate domnule, să te rog a-mi da o povaţă: Ce să fac? Pe ce cale să apuc?… Să mă dau încotro mă îndeamnă interesul real, la advocatură şi la politică, unde cred că n-aş rămânea mult mai pre jos de atâţia alţii? Sau să mă duc încotro mă târăşte pornirea sufletească, la cariera literelor?”

Ei, spune-mi drept, frate Vlahuţă, ce povaţă i-ai fi dat băiatului – având tu, repet, pe atunci mintea şi experienţa ce le ai astăzi, şi, adaug, prevăzând pe atunci clar ceea ce ştii că s-a întâmplat pe urmă cu el?

Pune-ţi mâna pe inimă şi nu-i răspunde repede băiatului agiamiu de atunci numai aşa… cu o simplă mângâiere tardivă pentru acela care, astăzi, de ar fi avut noroc să capete la vreme povaţa cea cuminte, ar fi însemnat, poate, ceva în patria lui, şi care, fiindcă a urmat prosteşte îndemnul nerod al unei închipuite vocaţiuni, nu a putut însemna nici pentru el, necum pentru alţii, nimic.

Fii sănătos şi vesel!

Al tău vechi
Caragiale.

V

Frate Vlahuţă,

Despre *adevăr,* să mă ierţi ca nu-ţi pot răspunde nimic – nu-nţeleg ce lucru anume e însemnat cu acest cuvânt pe care-l rostim şi-l auzim

rostit atât de des la fiecare pas al vieţii…

A-de-vă-rul…

Stă el de sine însuşi fără amestecul minţii noastre? Ori numai cu acest amestec îşi capătă fiinţa? Ori este o creaţiune a minţii omeneşti? Este el un *ce,* un *cum,* ori amândouă?

Astea sunt întrebări filosofice prea înalte – nu mă-ncumet a-mi bate capul cu dezlegarea lor. Astfel, la prima citire a scrisorii tale m-am gândit să-ţi răspund telegrafic:

„Incapabil satisface. Caută Bucureşti filosof".

Dar, citind a doua oară, am găsit la sfârşit aceste rânduri, mai apropiate de mărginitul meu înţeles:

„Într-un cuvânt, politica te lasă să spui ce ai pe inimă? Un literat înscris într-un partid poate să-şi spună tare gândul lui întreg? Asta-i întrebarea".

Aşa?… Aşa da, am zis; la asta, parcă aş putea răspunde ceva, şi iată cum…

Mai întâi, scurt: nu numai politica ne împiedică să spunem ce avem pe inimă; şi un literat, chiar neînscris în vreun partid, nu poate să-şi spună totdeauna gândul lui întreg. Iar dacă e o mare fericire, cum zici tu, să-şi poată spune cineva ce are pe inimă, gândul lui întreg, apoi trebuie să mărturisim că bietului muritor, această fericire, ca şi multe altele, îi e dat numai s-o dorească.

Ia să vedem acuma mai pe larg.

Să luăm un literat care n-a făcut şi nu face politică de loc, deşi fratesău mai mare e fruntaş într-un partid, om de puternic sprijin al cabinetului. Se-ntâmplă că partidul fratelui, stând la putere peste măsura răbdării opoziţiei, a făcut o sumă de greşeli politice şi se găseşte la un moment foarte slăbit în faţa opiniei publice. Fără a face politică, literatul nostru a constatat şi el, ca toată lumea, acele greşeli – cam prea vădite călcări de lege, cam prea violente abuzuri de putere, cam prea exagerată favorizare a unor interese personale sau de coterie în dauna celor publice… ş.cl. ş.cl.

În culmea crizei, când partidul lui nenea se-nţepeneşte-n călcâie, iar lumea toată dă năvală să-l răstoarne, literatul nostru îşi însoară flăcăul într-un oraş de provincie; iar nun mare este chiar nenea, unchiul ginerichii…

E o caldă sărbătoare de familie. După cununie, pe când toţi sunt în culmea veseliei la masă, nunu mare ridică un toast pentru viitorul finilor; dar n-apucă să-l termine, şi iată că i se aduce pe tavă o telegramă urgentă din Bucureşti. Nunul cere pardon, după regulă, mesenilor, deschide telegrama, îşi aruncă ochii pe hârtie, şi cu privirea rătăcită, exclamă:

„Mişei! mizerabili! infami!"

„Ce e? ce e? întreabă toţi.

Ce să fie?…

Mari turburări de stradă în capitală… Intervenţia armatei… Răniţi, morţi… în momentul acesta, prezidentul consiliului merge cu demisia la palat, unde sunt chemaţi capii opoziţiei spre consultare…”

Cum am zice, s-a isprăvit!…

Nenea e consternat în faţa nenorocirii patriei… Literatului (consternat şi el că i s-a stricat frumoasa petrecere), îi „stau multe pe inimă”, şi-n „gândul lui întreg” vede că trebuia să se-ntâmple ce se-ntâmplă…

Te-ntreb dacă poate el să spună măcar atâta mâhnitului patriot:

„Nene, nu te puteai aştepta la mai bine… că nu era cu putinţă să mai meargă mult. Aveţi ce meritaţi!… prea aţi fost, cum să zic? din cale-afară!”

Evident, că nu, va trebui să facă figură de circumstanţă şi să zică măcar atât:

„Ci nu te mai turbura, nene! Ei! Şi! Zi că o să cădeţi! Aţi stat destul la putere… Aţi desfăşurat o activitate foarte frumoasă… Veţi cădea mândri! Veţi cădea în picioare!…”

Care va să zică şi frăţia, nu numai politica, poate împiedica pe un literat de a spune tot ce-i stă pe inimă – gândul lui întreg…

Acelaşi literat, neînscris în vreun partid politic, voind să pună ipotecă o moşioară, merge cu hârtiile de proprietate la dl. Pavugadi, avocatul împrumutătorului. Omul legii, pe când s-aude de alături sunând un clavir cam neacordat, examinează scrupulos actele, le găseşte în regulă şi zice:

— Foarte bine! Afacerea e ca şi terminată… Săptămâna viitoare actul de ipotecă la Notariat.

— Tocmai săptămâna viitoare? întreabă contrariat literatul. De ce atâta întârziere?

— Săptămâna asta, mi-e peste putinţă, răspunde avocatul, n-am un moment liber.

— Te rog, domnule Pavugadi, stăruie literatul; te rog, nu mai amâna! destul de când tot aştept!… te rog…

— Să vedem… să vedem, zice omul legii, să-mi consult carnetul şi nişte dosare. Pân atunci (tot rămâi d-ta cu noi la masă), ca să nu te plictiseşti aici, treci, te rog, în salon, unde te-aşteaptă familia mea.

Literatul trece în salon. Acolo e lume plăcută. Dame. La piano, domnişoara cântă cu mult brio din Chopin, din dulcele, „omorâtor de dulcele” Chopin… O jumătate de ceas fără pauză. Damele sunt transportate. În sfârşit, *mieux vaut tard que jamais,* iată intră şi avocatul:

— Să dea la masă!

Clavirul urmează-nainte, pe când omul legii îi zice literatului:

— O să fie cam greu săptămâna asta…

— !!

— …dar să vedem… Poate sa aranjez aşa ca poimâine, între două procese, dacă reuşesc să-l amân pe cel dintâi, cum sper, să trccem repede la Notariat.

— Te rog…

— Ei: adaogă omul legii; d-ta care eşti mare amator de muzică, ce zici de progresele *lu* Margò?… şi fără profesor, nota-bene!…

Mă rog ţie, frate Vlahuţă, spune-mi dacă literatul, neînscris în vreun partid politic, poate răspunde:

„Nene Pavugadi, muzica este un infernal supliciu, pe care Inchiziţia nu l-a putut născoci, cu toată imaginaţia ei de absurdă cruzime; Chopin este un ferăstrău mecanic circular brevetat; iar domnişoara Pavugadi a dv. (să vă trăiască!) „poate da-nainte sută la sută celui mai rafinat călău chinez… fără profesor, nota-bene!"

Nu, desigur, Literatul nostru va răspunde că muzica este arta care îmblânzeşte moravurile; că Chopin este cel mai mare geniu muzical, şi la urmă va „trebui să constate" cu entuziasm *ce toucher d'une velouté hors-ligne, cette agilité inarrivable, cette profonde compréhension de la chose, excessivement rare à un tel âge, cette maniere d'interprêter toute personnelle, cette limpide et puissante expression* etc… ale *lu* Margo…

Ei! care va să zică, iubitule, şi secţia de Notariat, nu numai politica, ne poate împiedica de a… (vezi mai sus).

Peste câteva zile, literatul nostru întâlneşte o cunoştinţă – un om bolnav, care de-abia se mai târăşte, purtând strălucitoare pe chipul lui pecetea morţii neîndurate. Omul îi spune cu glasul stins că i-a fost foarte rău, dar acum îi merge mult mai bine, şi mâine pleacă la Nizza: toţi doctorii i-au recomandat pentru convalescenţă aerul întăritor al Rivierei. Literatul nu-i poate spune:

„Omule, nu asculta pe doctori! vor să scape de d-ta, să nu le mori pe braţe. Nu mai cheltui degeaba pe drumuri. Cum ai ajuns d-ta, dai în vagon ortul popii înainte de Viena. Mai bine, fii cuminte, stai de mori acasă ca lumea… Îmi pare rău; eu te ştiam inteligent: nu te vezi, în ce hal eşti?"

O să-i zică dimpotrivă:

„Bravo! Foarte bine să mergi la Nizza… straşnic aer!… Dar, numa un lucru: cât ţine, o săptămână două, convalescenţa, nu te apuca pe acolo iar de petreceri; în orice caz, nu le face prea late pân la ziuă, după obiceiul d-tale… Ţin-te bine când îţi dă brânci inima!"

Care va să zică şi mila, nu numai politica…

Şi acum, ca să termin, rogu-te, frate Vlahuţă, ascultă… Tu eşti un literat neînscris în vreun partid politic. Închipuie-ţi că eu, vechiul tău prieten, viu la tine (cum se poate-ntâmpla curând) cu o scriere foarte slabă (cum iarăşi se poate prea bine întâmpla) şi îţi cer numaidecât părerea…

Contez pe buna ta prietenie că n-ai să-mi spui:

„Drăguţă, ai făcut o operă în care mijloacele de expresie sunt departe de a acoperi, nemite de a covârşi, intenţia artistică… Nu faci bine s-o dai la lumină; căci dacă o operă reuşită poate uneori să fie o faptă rea, niciodată o operă nereuşită nu poate fi o faptă bună”.

Tu ştii cât m-ar mâhini asta, şi ştii asemenea, ce plăcere mi-ar face dimpotrivă să-mi spui:

„Frate, mă aşteptam de la tine, fireşte, să faci lucruri frumoase, dar, să te ridici aşa de sus, îţi mărturisesc că nu m-aşteptam. Opera ta este eminentă, e ceva vertiginos – ai făcut pur şi simplu un capo-d’operă!”

Şi chiar mai entuziast şi mai elocuent decât atâta nu strică să fii…

Şi… care va să zică nu numai politica, şi prietenia…

Nu, desigur; de-o fi sau nu cineva literat, înscris sau neînscris într-un partid politic – milă, frăţie, prietenie, ruşine, varie sentimente, multiple interese morale sau materiale (am putea închipui la infinit exemple) îl vor împiedica să spună oricând ce are pe inimă, gândul lui întreg, privească el lucruri de ordine privată sau familială, publică sau socială.

Dar mă vei întreba:

„E bine, e frumos asta sau nu?”

Îţi răspund:

„Incapabil satisface. Caută Bucureşti filosof”.

Fii sănătos şi vesel.

Al tău vechi
Caragiale.

VI

Frate Vlahuţă,

Parcă ţi-am mai scris o dată că: pe cât pot eu constata, voi literaţii nu vă prea bucuraţi – cum ar fi să fie – de mare favoare din partea tineretului cult al şcoalelor noastre înalte. M-am gândit să-ţi spun acuma la ce cauze aş atribui eu aceasta; sunt trei, iată:

1) Literatura, cum se face în genere la noi, e poate mai prejos de exigenţele tinerimii culte, care află suficientă şi convenabilă hrana spirituală în marile literaturi străine – tot aşa ca şi societatea înaltă, care, prin educaţiune familială, cunoaşte mai bine limbile popoarelor civilizate, decât limba nerafinată a poporului nostru;

2) De la o vreme se-ntâmplă în lumea românească, dovedit cu date statistice, un fenomen ciudat: se nasc oameni de talent artistic în proporţie covârşitoare asupra numărului populaţiunii. Dacă în alte părţi ale lumii se constată, să zicem la o sută de născuţi unul de talent, la noi proporţia este răsturnată: numai unul e fără talent dintr-o sută de născuţi. (Un pesimist mi-a afirmat o dată că asta se datoreşte unei

boale molipsitoare, care se numeşte mania notorietăţii; eu l-am crezut; pun, se-nţelege, mai mult temei pe rezultatele unei ştiinţe pozitive ca statistica, decât pe afirmarea unui pesimist în momente de toane rele). Avem, care va să zică, la naşteri 1 % fără talent. Numai aşa putem înţelege cum unele şcoale înalte produc mult mai mulţi scriitori decât cititori;

3) Preocupările politicii-militante absorb din zi în zi mai mult tinerimea noastră studioasă; de la o vreme, cât sunt ele de populate, – Universităţile, neputând da un contingent îndestulător pentru dezbaterea destul de largă a chestiunilor politice la ordinea zilei, a trebuit, prin patriotism, să ne hotărâm a înrola, cu dispensă de vârstă, şi pe liceani, – deocamdată pe cei din cursul superior. Aşadar, pentru literatură rămân buni de socotit cititori liceanii din cursul inferior; între aceştia, neapărat că nu vom trece pe aceia cari sunt înşii scriitori, fie în versuri, fie în proză, fie în amândouă.

Aşa stăm cu tinerimea studioasă sau cultă. Acum, dintre oamenii maturi cari compun numeroasa şi puternica noastră clasă mijlocie – agricultori mai mari şi mai mici, comercianţi, industriali, oameni de afaceri, profesiuni liberale şi intelectuale, funcţionari – aproape nimini nu citeşte. De ce oare? Poate că nu le trebuie; ori poate că afacerile în ţara noastră n-or fi aşa de comode ca în alte ţări, mecanismul daraverilor n-o fi destul de metodic organizat, încât omului intrat în dârdora vieţii practice să-i mai rămână câteva momente libere şi pentru petreceri inutile, – cum le rămân, şi încă destule, europenilor celor mai încărcaţi de griji.

Atunci?… Atunci s-ar crede că trebuie să meargă slab de tot literatura noastră. Nicidecum. Ba, dimpotrivă, vădit prosperează; a ajuns, cum se zice în comerţ, un articol care se cere bine. De cine? cine sunt cititorii?

1. O mare parte din funcţionarii comerciali şi dintre muncitori, tinerime de „ambe-sexe”.

2. Mulţi învăţători şi preoţi de la ţară, precum şi mici agricultori, ieşiţi din şcoalele populare – spurcaţi la carte, cum s-ar zice pe româneşte.

3. Tinerimea feminină cultă din clasele mijlocii: aceasta e poate cea mai devotată şi mai fidelă închinătoare a culturii intelectuale româneşti.

Bineînţeles că şi din aceste trei categorii cunoscătoare de slovă, trebuie să exceptăm pe aceia sau pe acelea cari înşii sau însele sunt scriitori, fie în proză, fie în versuri, fie în amândouă.

Aşadar, nu prea stăm rău.

Dar, precum ţi-am mai spus aldată, aceste trei categorii de cititori, cum zboară de vertiginos progresul nostru, mâine-poimâine vor fi cucerit şi ele drepturile politice; atunci, fireşte, n-or să mai aibă nici

ele vreme de iubit inutilităţile. Nu vă speriaţi însă: literaturii n-are să-i pese de asta… Oricum s-ar organiza societatea, umiliţi, nemulţumiţi şi rămaşi pe dinafară se vor găsi totdeauna să aibă vreme a se mângâia cu slove negre pe hârtie albă.

Fii sănătos şi vesel.

Al tău vechi
Caragiale.

MORALĂ ŞI EDUCAŢIE

VII

Frate Vlahuţă,

Prea multe ghicitori îmi pui, şi prea grele. Fiindcă însă ne-am legat amândoi să ne răspundem numaidecât, îmi voi da osteneala să-mi ţin rândul, şi nu voi căuta prea adânc răspunsurile; căci, pe de o parte, cum mă ştii de atâta timp din tinereţe, sufăr de o neplăcută infirmitate – sunt scurt la vedere; iar pe de alta, în faţa oricărei întrebări, mi-aduc aminte de o mică poveste orientală…

A-ntâlnit o dată un negustor glumeţ, întorcându-se din târg, pe Nastratin-Hogea, vechiul nostru prieten din copilărie, şi zice:

— Hogeo, dacă ghiceşti ce am eu în basmaua asta, ţi-l dau ţie să-l faci jumări… Ia, ghici!

Hogea se gândeşte şi răspunde:

— Ia, mai spune încă o dată:

— Dacă ghiceşti ce e, ţi-l dau să-l faci jumări…

— Nu-i destul atâta… E prea departe… Mai dă-mi un semn măcar, să mă apropii de-nţeles.

— Aşa? adaugă negustorul; uite: e ceva gogoneţ, cu coaje tare, şi-năuntru, dacă spargi coaja, d-asupra e alb şi-n mijloc e galben…

— Ei! zice Hogea după ce se gândeşte bine; las' că ştiu acuma: ai scobit o gulie şi ai vârât înăuntru o bucăţică de morcov.

Aşadar, n-am să caut ca Nastratin, prea pe departe înţelesul ghicitorilor ce îmi pui; am să răspund de-a dreptul, scurt, precum mă taie capul şi anume…

1. — *Încotro mergem?*

— Dacă am avea pe cine să ne poată duce, am merge încotro ar trebui să mergem. Dar fiindcă la noi toţi comandă şi nimini n-ascultă, – căci nu s-au născut încă nici cine ştie comanda, nici cine să ştie asculta – mergem şi noi cum merg toate în natură subt imperiul necesităţii, mergem încotro o vrea Cel de sus – Dumnezeu, adică. Şi doar o fi El bun să nu ne ducă de râpă!

Eu, după priceperea mea, cunoscând adânca înţelegere a celui cu care stau de vorbă, numai cu acest răspuns m-aş putea socoti plătit faţă de toate întrebările tale; totuşi, fiindcă-mi place să stau de vorbă cu un om care-nţelege aşa de bine, voi să urmez mai departe.

2. — *Suntem ca neam, în faza de copilărie, de tinereţe, de bărbăţie, sau îmbătrânim jără învăţătură de minte*?

— Această-ntrebare a ta o pricep cam ca Nastratin pe a negustorului cu oul în basma… Ia să vedem… Toate neamurile de pe lume sunt

cam tot aşa de tinere şi tot aşa de bătrâne. În lume sunt deosebiri mari de vechime între State, între formaţiile politice; dar între popoare, între neamuri, nu prea. În genere, Statele sunt mai puţin durabile decât neamurile; în orice caz, durata neamului n-are aface cu a Statului; ba adesea, după cum spun unii învăţaţi, Statul particular poate fi o piedică pentru dezvoltarea unui neam. Şi este dovedit, tot de către învăţaţi, că neamuri mari, rase ilustre, n-au fost în stare să înfiinţeze State particulare pentru ele însele; menirea lor a fost numai să întemeieze pentru alţii State puternice, sau să contribuie în mare parte la întemeierea acestora – ca de pildă Northmanii şi Slavii. Vezi dumneata: pesemne că puterea acestor vestite neamuri era prea mare ca să-ncapă între graniţele unui singur Stat particular, şi menirea lor prea depărtată ca să se strângă în marginile unei istorii particulare, cât de largi.

Nu-i, care va să zică, vorba să ştim în ce fază ne aflăm

— De copilărie, de tinereţe, ori de bătrâneţe. E vorba numai să numbătrânim, cum zice românul, degeaba; că de bătrâneţe nu scapă nimini şi nimic pe lume: a noastră, a tutulor e numai vremea: vecinicia este numai a Unuia.

3. — *Ce ne dau şcoalele noastre*?

— Ne dau ce pot şi ce ne trebuie: cele inferioare ne dau în genere impiegaţi de Stat; cele superioare, în genere profesori.

4. — *Ne fac ele mai fericiţi, etc.*?

— La aceasta, eu care nu sunt nici impiegat, nici profesor, fiindcă n-am umblat la şcoală, nu pot răspunde: întreabă deci pe vreun profesor ori impiegat.

5. — *Ce e cu uimitoarele progrese, pe cari, după cum strigă mereu trâmbiţele toate, le-am făcut?*

— Că am făcut progrese satisfăcător dintr-un punct de vedere, nu mai încape vorbă. Cine citeşte istoria bietului popor românesc şi vede prin câte a trecut el de peste două veacuri şi mai bine până să sentemeieze Statul lui actual, înţelege că – oricâte lipsuri am constata la noi în comparaţie cu starea lumii civilizate, şi oricât ne-am plânge de ele, unii din dragostea pentru el, alţii prin pretenţii individuale mai mult sau mai puţin justificate – suntem departe de ce am fost ca de la ticăloşia cea mai adâncă la o stare cuviincioasă de omenie.

Dar, ia să zicem că am făcut progrese uimitoare… De! parcă asta ar trebui s-o lăsăm s-o zică filo-românii cari trec pe la noi din când în când în escursiune de plăcere sau de… daraveri cu Statul.

6. — *De la sentimentul religios mai putem aştepta ceva?*

— Fireşte că nu putem aştepta ceva de la ceva care, poate, o fi existat cândva, dar care acum vedem bine cu toţii, că nu există… Dar despre aceasta, altădată poate, mai pe larg, precum ar merita în deosebi…

7. — *Încotro e limanul?… dincotro să aşteptăm un mântuitor de care avem nevoie?*

— La acestea, să-mi dai voie a-ţi răspunde tot cu întrebări… Ce zor are cineva de un liman, când fără nevoie de cârmă, pluteşte vesel pe liniştitele ape şi nu se simte ameninţat de nicio primejdie imediată, care să-i turbure petrecerea?… Iar cât despre mântuitor – îi mai trebuie oare neamului românesc încă un mântuitor din cotrova, când atâţia îi răsar, care mai de care, din toate răspântiile?… Avem, slavă Domnului! atâţia, că am putea să-i dăm de pomană altora nevoiaşi.

8. — *Suntem cu adevărat mai deştepţi decât alte neamuri, sau ne-am făcut numai aşa o spaimă?*

— O, Doamne! oare încă nu ştii tu, dragul meu, că poporul este suveran? Apoi, dacă-i suveran, suveran fără linguşitori şi fără bufoni, se poate?

Cât despre propoziţia ta *atâta poţi cât ştii* – dă-mi voie să o răstorn, cum mi se pare mie mai potrivit: *atâta ştii cât poţi.* Iar cât despre că ştim mai multe decât se ştia acum o sută, ori fie şi o mie de ani, îţi răspund că mai multe om fi ştiind şi noi Românii ca toată lumea, mereu tot mai multe de pe o zi pe alta; dar, ca oameni ce suntem şi noi, ca toată lumea, mai mult decât s-a ştiut de când lumea n-o să ştim – acum şi pururea şi-n vecii vecilor… Amin!

Dar mai la urmă, nici nu trebuie, dacă nu se poate!… După mai mult, lasă să alerge filosofii… Noi, ca lumea aşezată, să ne mulţumim a câştiga învăţătura despre mai multe şi cât mai multe.

Înainte? Cât putem în vremea noastră, înainte! fără să uităm vreodată, când ne aşezăm seara capul pe căpătâi, frumoasa veche închinăciune, care, pe cât mai mi-aduc aminte din copilărie, sună cam aşa:

„La dreapta-mi este Mihail; la stânga-mi este Gavriil; în faţă-mi este Rafail; în spate-mi este Uriil… iar pe d-asupra noastră se desfăşoară mărirea şi slava lui Dumnezeu!”

Fii sănătos şi vesel!

Al tău vechi
Caragiale

VIII

Frate Vlahuţă,

Ai luat, desigur, seama că, deseori, când răspunderea este împărţită la doi, fiecare caută s-o arunce asupra celuilalt: ştii vorba Românului despre cel care „se lasă pe tânjală”.

Aşa se-ntâmplă la noi fiind vorba de educaţiunea tinerelor generaţiuni, când, cu părere de rău, trebuie să constatăm că toate clasele societăţii, de la cele mai înalte până la cele mai umile, lasă

toată grija şi aruncă răspunderea întreagă în spinarea şcoalei.

Ia să vedem dacă asta e drept şi bine.

Socotind vacanţele, duminicile, sărbătorile religioase şi naţionale – la ţară încă şi altele, păgâneşti – fără să mai socotim absenţele mai mult sau mai puţin nemotivate – copilul stă la şcoală 180 de zile pe an, câte cinci ceasuri pe zi, adică în total vreo 900 de ceasuri. Anul însă are 8760. Aşadar, un copil trăieşte sub ochii dascălului a zecea parte a timpului, iar nouă părţi din zece şi le petrece altundeva. În timpul restrâns cât trăieşte copilul la şcoală, dascălul e strict obligat să-i dea o anumită sumă de învăţături – destule; poate prea multe.

Credem că n-are să spună cineva cu judecata dreaptă că sarcina dascălului este uşurică. O fi amară orice pâine câştigată cu necaz, dar greu se poate găsi una mai puţin dulce decât a dascălului de la noi, unde familia nu dă niciun ajutor şcoalei; unde lumea crede că şcoala este un aparat fabulos, care poate turna prin procedeu mecanic toată ştiinţa omenirii în capul oricărui copil – indiferent de capacitatea lui intelectuală şi de puterea lui de voinţă, – fără nicio osteneală ori tragere de inimă din partea acestuia.

Afară de asta, lumea noastră, în genere mai crede că învăţătura are asupra omului o putere fără margini; că, prin şcoală, omul poate căpăta ceea ce nu s-au îndurat ursitoarele să-i urească – inteligenţă, judecată, voinţă, ba chiar talente, şi încă nu numai atâta! că, prin învăţătură de carte, ar putea dobândi omul şi însuşiri sufleteşti cu cari din naştere nu a fost dăruit – acele daruri multe, ce nu-i nevoie să le mai numărăm unul câte unul, fiindcă avem în limba noastră un cuvânt, însumându-le minunat pe toate: omenie.

Cum am zice, ne-nchipuim că, prin fermecele buchilor, o creatură ursită a fi în toate privinţele mediocră poate deveni o persoană de înaltă notorietate, iar un născut fără suflet nici obraz poate ajunge pildă de omenie pentru vremea lui. Pretindem de la dascăl nici mai mult nici mai puţin decât să ne facă dintr-un boboc de scaicte un trandafir de lună, o privighetoare dintr-un pui de vrabie şi dintr-un căţelandru de vulpe un prepelicar de soi. Şi să nu uităm că aceste metamorfoze cerem să ni le săvârşească şcoala în a zecea parte a timpului; căci, cum am arătat, nouă din zece părţi şi le petrec – bobocul, între bălăriile lui; puiul, sub straşina unde s-a prăsit, şi căţelandrul în vizuină, ori pe lângă coteţe.

Ei! trebuie să mărturisim că pretenţiile acestea sunt puţin cam exagerate – nu-i aşa?… Ar trebui, prin urmare, în interesul educaţiunii tinerelor noastre generaţiuni, să ne mai moderăm pretenţiile faţă cu şcoala. Căci, ia să ne întrebăm: poate face ea atâtea şi astfel de minuni?… N-ar fi vremea să iasă din mintea familiei şi societăţii această nemărginită încredere în închipuita putere magică a învăţăturii de carte? N-ar trebui să se convingă o dată lumea noastră

că-n adevăr şcoala poate foarte mult, dar nu mai mult de cât poate? că şcoala e absolut necesară, însă numai pentru ce ne poate da, iar nu pentru îndeplinirea unor dorinţe absurde.

Şi dacă ar fi numai pretenţia absurdă? dar, din păcate, e încă ceva şi mai absurd…

Şcoala românească, fără să ne lăudăm, este, despre partea corpului didactic, excelentă; dar dacă nu dă încă, nici ca şcoală propriu zis, roadele cuvenite, nu ea este de vină… Numai bunul Dumnezeu şi bietul dascăl ştiu cu câte piedici ce i le pune societatea are să lupte şcoala pentru a-şi îndeplini la limită datoria proprie…

Fii sănătos şi vesel.

Al tău vechi
Caragiale

IX

Frate Vlahuţă,

De ce să ne facem spaimă şi inimă rea degeaba? La noi nu e nici mai multă nici mai puţină stricăciune decât în alte părţi ale lumii, şi nici chiar nu s-ar putea altfel. Calităţile şi defectele omeneşti sunt pretutindeni aceleaşi; oamenii sunt peste tot oameni. Limbă, costume, obiceiuri, apucături intelectuale şi morale, religiuni – precum şi toate celelalte rezultate ale locului unde au trăit, ale împrejurărilor prin care au trecut – îi pot arăta ca şi cum s-ar deosebi mult cei dintr-un loc de cei dintr-altul; ei însă, în fundul lor, pretutindeni şi totdeauna sunt aceiaşi. Nu există pe pământ speţă zoologică mai unitară decât a regelui creaţiunii. Între un polinezian antropofag şi cel mai rafinat european altă deosebire hotărâtă nu există decât modul de a-şi găti bucatele. Niciun neam de oameni nu-i mai bun sau mai rău, niciunul mai inteligent ori mai prost; unul e mai aşa, altul mai aminterea; dar, la urma urmelor, toţi sunt la fel. Zi-le oameni, şi dă-le pace!

Aşadar, să nu ne mai facem inimă rea şi spaimă gândindu-ne că lumea românească ar fi mai stricată decât altele. Nu, hotărât; neamul acesta nu e un neam stricat; e numai nefăcut încă; nu e pân-acuma dospit cum se cade. E încă nelimpezit de mizeriile seculare sub care a mocnit cu junghetura frântă; încă nu crede în dreptate; încă nu poate scoate din sânu-i pe cine să-i poată comanda; încă nu ştie de cine să asculte – fiindcă nu are deocamdată încredere în nimini… Fript cu lapte, suflă şi-n brânză. N-a ajuns să cumpănească bine ceea ce ar fi în stare să poată cu ceea ce i se pune împotrivă, şi astfel încă nu înţelege că în mâna lui ar sta să-şi îndrepteze soarta şi să dispună apoi pe dentregul de ea – păcum e drept şi păcum are să şi fie o dată. În fine, nu are încă destulă îndrăzneală să-şi răfuiască socotelile cu „binevoitorii

lui epitropi”. Dar, cu vremea trebuie să vină şi asta; trebuie să vină şi înţelegerea fără de care nu poate fi o naţiune sigură de avutul ei, nici de onoarea, nici de viitorul ei.

Românii sunt astăzi un neam întreg de peste zece milioane de suflete, având una şi aceeaşi limbă, (nu ca s-o lăudăm noi) extraordinar de frumoasă şi de… grea; având un mod de gândire deosebit al lui, o comoară nepreţuită de filosofie morală, de humor şi de poezie – cu atât mai originală avuţie cu cât este un amestec de moşteniri şi de dobândiri antice, greceşti, slave, orientale şi altele, pecetluite toate cu netăgăduita lui nobilă pecete romanică, latină, care-l arată bun şi netăgăduit stăpân al lor. Din această stăpânire seculară a lui rezultă şi puterea nebiruită de asimilare a acestui popor, ce încă d-abia pe departe începe a-şi simţi importanţa în lumea europeană. Şi de aceea, este aşa de greu de-nţeles teama ce o au unii de „înstrăinarea neamului românesc”, de „alterarea spiritului naţional”, de… „pierderea românismului”!…

Să se piardă neamul românesc!… Auzi dumneata!…

Să se stingă normal, să se topească încet-încet în apa lumii şi a veacurilor, cum s-au stins şi s-au topit fel-de-fel de neamuri, chiar dintre cele mai mari şi mai vestite de pe pământ – da!… fiindcă, fireşte, nimic din câte sunt la vederea omului nu e nemuritor în lumea asta, şi fiindcă tot ce e pe pământ trebuie neapărat să aibă o viaţă mai scurtă ca a pământului; – căci încă şi cu el, ca şi cu toate ale lui, trebuie să se isprăvească o dată… Decât, pân-atunci mai va, mai avem de furcă, şi mai va atâta şi mai e atâta de tors, încât nu trebuie să ne doară de pe acuma capul de gândul zilelor din urmă a micuţei noastre planete… Ţie-o poruncile înalte cât mai mult să plutească atârnată-n albastru între atâtea nenumărate lumini!

…Dar să ne temem că are să se prăpădească, să se piarză, aşa de azi pe mâine, până nici nu s-a ridicat încă bine în picioare, un neam de zece milioane!… De ce?… Fiindcă un Fănică oarecare sec n-are destul respect pentru antemergătorii progresului nostru cultural?… fiindcă un muţunache maimuţeşte apucăturile şi tonul de *boulevardier parisien*?… fiindcă inteligenţe tinere îşi risipesc zadarnic vremea în *a critica,* în loc să şi-o întrebuinţeze în *a face* mai bine decât au făcut aceia pe cari îi critică?…

Tânăr, bătrân, face omul, individual, ce-i place şi ce ştie face… Ei, şi? Aici nu e vorba de ce-i place unuia sau altuia să facă; e vorba de ce poate face o lume întreagă… Şi lumea îşi vede înainte de mersul ei, facă oricine ce-o pofti… Cine nu merge cu ea înainte şi stă, cu gândul la sine – să-şi facă în ceafă cărarea, să critice tot fără a face nimica, să ţâfnească de necaz că alţii au făcut ceva înainte-i ori că alţii vor însemna ceva după dânsul – acela îşi crede ziua lui eternă; şi, mâine, lumea o să fie departe de el înainte, şi el o să se afle înapoi, departe de

ea. Ba, adesea, lumea trebuie să dea câţiva paşi înapoi, ca să-şi ia vânt spre a merge mai sigur înainte. Vai de cel ce n-a luat seama la mişcarea ei prudentă!… se va găsi rătăcit, că s-a bizuit a merge de capul lui înainte fără socoteală.

Oamenii toţi mor; unii mai de timpuriu, alţii mai târzior… Da, toţi mor; dar numai unii îmbătrânesc: aceia cari nu simt că lumea merge şi că omul nu trebuie să se înţepenească-n călcâie pe loc, ci trebuie să se lase dus, în pasul lumii. De aceea, vedem atâţia tineri bătrâni şi atâţia bătrâni tineri… atâţia zdraveni şi verzi până la chemarea de sus, şi atâţia ofiliţi şi muceziţi înainte de a fi legat rod…

…Să se prăpădească neamul românesc?

Dar întoarcă-se Oltul şi Mureşul de-a-ndaratele către obârşia lor în creierii munţilor Ciculuí, neamul românesc tot el, neam românesc va fi, lucrând cu minte, aşteptând cu răbdare vremea când să dea şi el culturii şi civilizaţiei europene concursul lui specific, pe cât va fi fost înzestrat pentru asta de Pronia cerească – fiindcă, oricum ne-om învârti şi ne-om răsuci noi oamenii, legile cari stăpânesc mersul omenirii tot în mâna Proniei cereşti sunt şi trebuie să rămână; căci a puterii acesteia nepătrunse de noi este şi omenirea o arătare.

Fie dată în omenire parte cât mai frumoasă şi neamului românesc!

Dumnezeu să te ţină în sfântă lui pază!

Al tău vechi
Caragiale

X

Frate Vlahuţă,

Mă tot gândesc la amicul care ţi s-a plâns, cu atâta dreaptă mâhnire, de apucăturile fiului său, Fănică; şi de ce mă gândesc mai mult, văd mai bine că şi are şi n-are dreptate să se plângă. Din nenorocire, cazul lui nu este întâmplător şi izolat: o sumă de părinţi sunt pentru aceleaşi cuvinte nemulţumiţi de copiii lor, şi, ca şi el, aruncă vina asupra şcoalei.

În adevăr, tinerii din ziua de azi au cam prea puţină consideraţie pentru predecesorii şi pentru mai marii lor. Dacă Fănică al amicului tău vorbeşte într-un mod aşa de ireverenţios „de un profesor, de un ministru sau de un om de Stat”, şi hotărăşte aşa de sumar că „tot ce se face azi în ţară este stupid, fals şi ridicul”, asta încă nu-i aşa de grozav. Eu ştiu ceva şi mai şi. Cunosc un părinte, amator de literatură, el însuşi literat în momentele-i pierdute; – mai toate momentele pierdute la noi sunt câştigate pentru literatură, şi se pierd foarte multe la noi. Îmi spunea alaltăieri despre fiul său Mitică, un tânăr de abia de ieri licenţiat în filosofie, lucruri monstruoase:

„Închipuie-ţi, d. Mitică, fiul meu e de părere că republica literelor româneşti a fost până acuma un sat fără câini, unde s-au putut mulţi plimba fără ciomag; că o sumă de glorii ale condeiului românesc sunt nişte nulităţi; că opere pe cari le considerăm noi ca sacre sunt numai nişte mardale literare, care într-o lume cultă n-ar fi primite nici ca literatură de reclamă pentru articole de drogherie; că autori cari trec drept clasici români gândesc şi scriu ca nişte isnafi nedaţi la slovă; că de limbă şi gândire proprii româneşti foarte puţine mustre la limită convenabilă am găsi în grămezile de producţiuni literare de până azi – în sfârşit fel-de-fel de afirmaţiuni blasfematorii… să-i zbârlească părul de groază!”

Bietul bătrân! am zis eu. Adevărat trist lucru să auzi tinerimea judecând despre munca şi zelul generaţiunilor bătrâne cu atâta lipsă de respect şi de consideraţie. Asta dovedeşte întâi că învăţăturile înalte, rafinând gustul şi ascuţind judecata unei generaţiuni, fac să-i crească pretenţiile intelectuale; şi al doilea, că acele învăţături înalte n-au a face cu o bună şi frumoasă educaţiune. Pentru propagarea învăţăturilor înalte, atât de necesare progresului, şcoalei fireşti trebuie să-i fim recunoscători; dar de educaţiunea tinerimii procopsite cine strică?

Că Fănică şi Mitică sunt mai învăţaţi decât au putut fi părinţii lor (cum e bine şi natural să fie), asta e meritul şcoalei; dar că sunt cam rău crescuţi, cine altul decât părinţii dumnealor e de vină? I-au lăsat să înveţe mult şi multe la şcoală, şi nu le-a temperat prin autoritatea părintească excesul de independenţă faţă cu ordinea socială. Părinţii, uimiţi de progresele intelectuale ale fiilor, n-au mai îndrăznit să se amestece în stăpânirea sufletelor acestora, lăsând această datorie proprie a părintelui în sarcina şcoalei.

Şcoala are multe bunuri, nenumărate, însă acolo unde se face printr-însa o săritură de un veac între două generaţiuni, acolo şcoala poate avea şi un mare cusur: umileşte pe părinţi şi înfumurează pe urmaşi.

Un tânăr student, copil de oameni sărmani şi inculţi, – care face cu succes literatură şi critică de artă, care este solicitat cu toată stăruinţa să iee parte activă la mişcările politice, care aspiră să fie mâine un om public de mare vază, – se simte ridicat sus de tot faţă de umilii săi părinţi, oameni mărginiţi şi-napoiaţi. Ignoranţa lor, el o vede deplorabilă; credinţele lor i se par lui ridicule. El îşi simte generaţia lui, care intră acum în arenă, aşa de depărtată de aceea care se retrage, scoasă obosită din luptă, încât trebuie să fie o natură plămădită din elemente prea alese ca să nu se uite de sus la cei care pleacă; trebuie să fie prea nobil, ca să-i privească nu cu dispreţ mândru, ci cu duioasă milă; în sfârşit, trebuie să fie un spirit în adevăr superior ca să nu creează că învăţătura căpătată în şcoală exclude omenia şi că pietatea urmaşului ar fi din partea unui om procopsit o

înjosire pentru dânsul.

E regretabil, în adevăr, că mulţi din tinerimea noastră se poartă aşa de aspru cu predecesorii ei… dar… dar, ia să ne întrebăm şi altfel: oare Fănică al tău şi Mitică al meu, afară de fudulia şi de lipsa lor de omenie, n-or fi având cumva şi ei uneori oarecare dreptate?… lucru care, de! poate că… se prea poate… Ai?

Al tău vechi
Caragiale

{1} Toate lucrurile bune... sunt trei (germ.)
{2} Toate cele trei lucruri bune sunt patru (germ.).
{3} Să mergem, domnule! la stînga, la dreapta... la dreapta, la stânga! (rus.).
{4} Sub presiune, în grabă (fr.)
{5} În modul cel mai familiar.
{6} Lumânare răsucită.
{7} *Primar Bürgermaistru, Breslau* – Azi-dimineaţă zi solemnă precis 10 şi 12 min. expres Bucarest-Berlin oprit gară la Midilul nostru pavoazată mulţime enormă aproape zece mii persoane aplauze frenetice entuziasm la culme comisiune trei cetăţeni notabili suit merge Buzău banchet se-ntorc seara acasă Midil precis 6 şi 37 min. cu expres Berlin-Bucarest. Trăiască Germania! Trăiască România! Trăiască Breslau! Trăiască Midilul! Salutări fraterne etc. (trad. a).
{8} *Primar Bürgermeister, Midil* – Breslaul adânc atins de sentimentele Midilului ! Trăiască energicul primar Leonida Condeescu ! (trad. a.)
{9} Paderewski, pianist şi compozitor polonez din a doua jumătate a secolului trecut.
{10} De altfel (fr.)
{11} La dracu!
{12} …de la pahar la gură… (fr.)
{13} Afurisitule!
{14} Învaţă-mă, tinere, unde găseşti rima ?... (fr.)
{15} Rima, dragă patroane, e grija mea cea mai neînsemnată (fr.).
{16} Puţini desigur dintre cititorii acestor rânduri vor fi apucat pe vremuri *Revolta naţională,* de mult acuma dispărută. De aceea, nu credem nepotrivit a da aci o probă de talentul precocelui nostru colaborator literar:

Abis

Da, mă iubeşti, dar simt prea bine,
Cu cât te strâng la pietul meu,
Că-i un abis până la tine…
Eu nu sunt tu – tu nu eşti eu.

Şi dragostea ce am simţit-o
Să umple-abisul nu putu…
De te-aş iubi oricât, iubito,
Tu nu eşti eu – eu nu sunt tu.

Piccolino (n.a.)

{17} Lucrul se petrece, după toate probabilităţile, într-un oraş moldovenesc: cetiţi prin urmare moldoveneşte: *cafiné*.
{18} Nu primiţi cumva demisia vărului Raul. Bietul băiet plictisit de porcii opoziţiei, vrea să-şi facă de cap. Nu trebuie dat crezământ chelălăiturilor acestor canalii. Dacă Râul se retrage, tâmpitul de prefect capabil să compromită tot. N-aş mai putea garanta situaţia locală. Se duce etc.
{19} Glume proaste (fr.)
{20} S-a mai văzut astfel de obrăznicie!? (fr.)
{21} Imbecilule! (fr.)
{22} Creştin.
{23} Funcţionar care administra o plasă.
{24} De obicei: rata semestrială de plată sau de încasare.
{25} Oameni distinşi.
{26} Resorturi (etimologie populară).
{27} Amestecă (fr. confondre).
{28} Sau taht: staţie.
{29} În textul din volum *(3 Novele,* 1892, şi Minerva, 1908), greşeală de tipar : „sculat".
{30} Unde-i stânjenire, nu-i plăcere (fr.).
{31} Vilă la ţară (engl.).
{32} Cuvîntul e definit chiar de autor : „o idee fixă, o boală“.
{33} Legea e aspră, dar e lege ! (adagiu latin).
{34} Palavre.

{35} În fiecare sat se alegeau patru „aleşi", iar din rîndul acestora căpetenia lor : „logofătul"
{36} În placheta *Păcat...,* 1892, fără „lumina", care apare în *Schiţe,* 1897, şi *Novele, povestiri,* 1908.
{37} Clopot de alarmă.
{38} Starea înainte de (lat.).
{39} Prăjituri făcute din covrigi presăraţi cu zahăr.
{40} Alarma.
{41} Un fel de ghete.
{42} Toba.
{43} Cuvânt turcesc de ocară.
{44} Piaţa Victoriei.
{45} Îmbrăcaţi tiptil – travestiţi.
{46} Simpatrioţi – compatrioţi (ngr,).
{47} Pompierii
{48} Marfa.
{49} Vama turcească (caravanserai).
{50} Lăzi de lămâi.
{51} Ospăţ, chef, petrecere (turc.)
{52} Superstiţie de jucător.
{53} Degetul la gură.
{54} Regional: tari, rezistente, răbdătoare.
{55} Casă (de plată).
{1} Bătrân hodorog (turc.).
{2} Cetate, oraş (ngr.).
{3} Muntele Athos în Grecia.
{4} Au murit (otpust : sfîrşitul liturghiei).
{5} Linişte, odihnă, tihnă.
{6} Generozitate (ngr.).
{7} Cuviinţă (ngr.).
{8} Fără bani, lefter (turc.).
{9} Prefectura de poliţie.
{10} Porţia, raţia.
{11} Geloasă.
{12} Prăjituri (ngr.).
{13} A vorbi de rău, a calomnia (ngr.).
{14} Ţigan.
{15} Bijuterii.
{16} Să-l înşele.
{17} Moştenitori (ngr.).
{18} N-ai grijă, las' pe mine! (turc.).
{19} Criză de bani (turc.).
{20} Călătorie (ngr.).
{21} Vânzare, faliment (turc.).
{22} Verde-deschis (turc.).
{23} Rostul (turc.).
{24} Diata, testamentul (ngr.).
{25} Breslaş, meseriaş (turc.).
{26} Năbădăi, furii.
{27} Monedă turcească, irmilic (ngr.).
{28} Îndată.
{29} Schimb.
{30} Un fel de balcon turcesc, cu geamlâc.
{31} Grec.
{32} Suferi.
{33} Otită externă (pop.).
{34} Cingătoare lată (turc.).
{35} Muzică instrumentală turcească.
{36} Măscărici.
{37} Alai, cinste.

{38} Dăulat, prăpădit de oboseală.
{1} Interogatoriu.
{1} Societatea pentru protecţia animalelor.
{2} Societatea pentru protecţia oamenilor.
{3} Apollo strălucitorul (lat.).
{4} Cât priveşte faptele (lat.).
{5} Cât priveşte locul (lat.).
{6} Cât priveşte persoana (lat.).
{7} Profesiuni libere.
{8} Mic palat (it.).
{9} Sfîntul Ion, patronul meu (it.)
{1} În ediţia de bază (*Momente*, 1901), greşit: „vremea”.
{2} Obişnuiesc, poftesc (ngr.)
{1} Vestitor, crainic, herald.
{2} Cal înaintaş (germ.: Vorreiter).
{1} Din „Istoriile Groteşti” ale lui Edgar Poe.
{1} De îndată.
{2} Boierul meu (ngr.).
{3} Slujbaş.
{4} În original: „Ienăchiţă”.
{5} În original: „Soreanu”.
{1} Valint (latinism) – valoros, curajos.
{2} Virgiliu : munca e în toi (lat.).
{3} Cazino (latinism) – cămin artistic şi cultural.
{4} Stante pede – pe loc, îndată.
{5} Ardelenism — două ore şi trei sferturi.
{6} Ardelenism – paşaport.
{1} Aici: dragoste fulgeratoare (fr.).
{2} «Ediţia a III-a” apare în corpul aceluiaşi număr al ziarului.

Table of Contents

DESPRE ACTUALITATEA LUI I. L. CARAGIALE
PROZĂ
- SITUAŢIUNEA
- CAM TÂRZIU
- MICI ECONOMII…
- ULTIMA EMISIUNE…
- O LACUNĂ…
- INSPECŢIUNE
- CADOU…
- DIPLOMAŢIE
- BÙBICO…
- CĂLDURĂ MARE
- GROAZNICA SINUCIDERE DIN STRADA FIDELITĂŢII
- LUNĂ DE MIERE…
- LANŢUL SLĂBICIUNILOR…
- INFAMIE…
- O CONFERINŢĂ
- ŢAL!...
- ATMOSFERĂ ÎNCĂRCATĂ

ÎNTÂRZIERE
D-L GOE…
TEMPORA
LA PAŞTI
O ZI SOLEMNĂ
TREN DE PLĂCERE
AMICUL X…
ULTIMA ORĂ!...
BORIS SARAFFOF!...
PETIŢIUNE…
VIZITĂ…
LA MOŞI…
DASCĂL PROST
O CRONICĂ DE CRĂCIUN…
REPAUSUL DOMINICAL
25 DE MINUTE…
ÎNTRE DOUĂ POVEŢE…
TELEGRAME
PROCES-VERBAL
ACCELERAT No. 17
URGENT…
HICH-LIFE

SUCCES
LA CONAC
REPORTAJ
BACALAUREAT
CUM DEVINE CINEVA REVOLUŢIONAR ŞI OM POLITIC…?
DIN CARNETUL UNUI VECHI SUFLEOR
O FĂCLIE DE PAŞTE
GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ”
OM CU NOROC!
PĂCAT…
BOBORUL!
BAIONETA INTELIGENTĂ
CĂNUŢĂ, OM SUCIT
LA HANUL LUI MÂNJOALĂ
DOUĂ LOTURI
ÎN VREME DE RĂZBOI
KIR IANULEA
CALUL DRACULUI
CAUT CASĂ…
MONOPOL…
GARDA CIVICĂ
ION…
ÎN NIRVANA
IRONIE
DOUĂ NOTE
CONGRESUL COOPERATIV ROMAN
STATISTICĂ
SISTEMA DOCTORULUI CATRAN ŞI A PROFESORULUI PANĂ
SCRISORILE UNUI EGOIST
DIN SCRISORILE UNUI EGOIST
CÂTEVA PĂRERI
AMATORUL ŞI ARTISTUL
OBLIGATIVITATEA OPINIILOR
O VIZITĂ LA CASTELUL „IULIA HAŞDEU”
DA ŞI NU
CRITICELE LUI GHEREA
CÂTEVA PĂRERI ANONIME
SMĂRĂNDIŢA
POETUL VLAHUŢĂ
CUM SE NAŞTE O REVISTĂ?
GRAV EVENIMENT LITERAR
DINTR-UN CATASTIF VECHI…
A. ODOBESCU
DE LA d. C. D. GHEREA

POLITICĂ ŞI LITERATURĂ
MORALĂ ŞI EDUCAŢIE